

J 68

JÓKAI ÖSSZES MŰVEI

JÓKAI MÓR ÖSSZES MŰVEI

JÓKAI MÓR ÖSSZES MŰVEI

Szerkeszti

LENGYEL DÉNES ÉS NAGY MIKLÓS

REGÉNYEK

19.

JÓKAI MÓR

A JÖVŐ SZÁZAD REGÉNYE
(1872—1874)

II. KÖTET

AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST 1981

Sajtó alá rendezte
D. ZÖLDHELYI ZSUZSA

12/77 58

ISBN 963 05 0208 9 (összkiadás, kritikai)
ISBN 963 05 2034 6 (I — II. kötet)
ISBN 963 05 2036 2 (II. kötet)

© Akadémiai Kiadó, Budapest 1981

Printed in Hungary

MÁSODIK RÉSZ

AZ ÖRÖK BÉKE

„ OTTHON ’ ’ V Á R O S

Hét év múlva, tehát még hamarább, mint alapítója jósolá, egymillió lakosa volt Otthon városának. Ha ugyan szabad városnak nevezni egy negyvenkét négyszögmértföldre kiterjedő telepet.

És mégis város az, rendszeresen alkotva, szabályszerűen besosztva, melynek önmagát továbbfejlesztő életműszeres növekedése elevenen szemlélhető, mint az agavé virágkoronájának növése, mikor száz év alatt egyszer virágzásnak indul.

Aki folyam mentében utazik a tenger felé, midőn Tulcsát elhagyja, s a Szulina-folyamágon végighalad a calori géphajóval, kétoldalt egy szakadatlan kertvilágot lát maga előtt. A buja növényzet csoportosulása meglepő. Őt világrészből lettek fölkeresve a haszonhajtó és dísznövények, mik ez éghajlat alatt meghonosíthatók, mik a választott földeknek különös kedvencei, s a sikerült kísérlet elárasztja az európai zöldségpiacokat eddig ismeretlen főzelékek és gyümölcsök halmazával, miket a kultúra megnevesített.

A kertek közepében gyöcs családok számára való házak vannak, beárnyékolva gyümölcstermő fákkal, befuttatva virágdús folyondárokkal; a kertek eleven sövényén szabadon tenyésző újfajta selymérek gubói sárgállanak, mint fényes selyemgyümölcsök, s a háttérben, mintha a hajdani redanokat gúnyolnák, törpe váracskok, lőrészekkel: azok méhesek. A folyam felszíne sem néptelen. A partok mellett tutajokra épített kunyhók libegnek, mikből falkái a szelíd szárnyasoknak rajzanak elő, amik nappal az olajnövények között járnak, s az ártó bogarakat sze-

dik le azokról, éjszakára pedig dobszóra úsznak haza libegő flottiláikra.

Ez a kertipar városa.

A független, saját tűzhelyének élő földrész kedvenc ipara ez, mely munkáját tízszerre jobban jutalmazza, mint a szántás-vetés.

A mezőgazdaság most már csak a tudománynak és a tehetségnek való. Az Otthon állama szűk területén szaporodó népével nem bízhatja magát az időjárások véletleneire; nem szabad azon aggódnia, hogy vajon jól műveli-e a földét a kisgazda, mit vet bele, jókor veti-e el, jön-e rá eső, nem veszi-e föl a víz árja, nem lepi-e meg a rozsda, learatják-e a termést idején, nem jön-e nyomtatásra esős idő, nem megy-e kárba az egész termés. — Az Otthon államának minden évben szüksége van a maga „jó” termésére.

Az egész Léti-sziget egy mintagazdaság, melyet a részvényes állam nagyban kezel saját vállalatára. Itt a hozzá való földet is teremteni kellett.

Legelőször is csatornázással a mocsárt lecsapolták; a nagyobb tavakat szivattyúzógépekkel merték ki, s ahol a föld árja járta a térséget, ott keresztülfuratták az alsó vízátnembocsátó rétegeket; a tőzeget leégették róla; gőz-rigolozógépekkel megforgatták a talajt, alagcsövekkel összehálózták az alréteget, s a mezőt keresztül-kasul szeldelték öntözőcsatornákkal. Akkor azután a gőzekéssel láttak hozzá. Ha túl nedves volt a talaj a szántáshoz, az alagcsöveken át keresztülfűtötték, ha száraz volt az időjárás, a csatornákon át elárasztották, ha késő tavaszi fagy fenyegette a vetést, ismét meleg gőzt bocsátottak rá a talajból; gabonavirágzaskor termékenyítő cafrangkészülékkel söpörtek végig a kalászos mezőn, a rozsdát kiirtották kénsavas permeteggel, amit kaucsukcsövekkel vezettek el a vetésekre, az ártékony rovarokat szitált mészpor hintésével ölték el, ha a mezeiegerék szaporodtak el, azokat az alagcsöveken át rájuk bocsátott szénennyel fojtották meg; mesterséges trágyával, trágyalé-

öntözéssel sokszorozták a növény termőerejét, s ha jégeső, pusztító fergeteg jött, villanyvezető tornyaik segítségével félreterelték azt a művelt földről a tenger felé.

Ily földművelés mellett a Légi szigete egyedül képes volt az új világváros milliányi lakosságát ellátni kenyérrel. Ez volt a város tárháza, csupa raktárak, gazdasági épületek, összefüggő csoportokban; a buja mezőkön meghonosított háziállatok, gyapjúadó nyájak, a lankaságokban gyapot és dohány, a dombosabb fennsíkon szőlők, miknek bora a kezelés mellett a világpiac keresett árucikkévé lett. Ez a „mezőgazdasági város”.

Továbbhaladva, a kerti lakokat a Moise szigetén s a szántóföldeket és gazdasági épületeket a Létin kezdik fölváltani más alakú épületek, tömör, vörhenyes falak, bolthajtás alakú tetők, zománcos, fénylő külsővel; a keresztül-kasul szögellő csatornákat fölváltják éppen úgy összepóklábazott vasutak, mik egyik épülettől a másikig, s mindannyian a folyamparthoz futnak. A földipar városa átalakul gyárvárossá.

Hanem a mostani gyáraknak hiányzik már az a fertelmes tulajdonságuk, hogy füstöt, bűzt terjesszenek maguk körül, s bemérgezzék vele mérföldekre a levegőt, s kényelmetlenné tegyék más halandókra nézve a lakást. A mostani gyáraknak nincsenek már magas kéményeik. Azok a magas, füstökádó minarék mind eltűntek; csak alacsony kúrtók és gőzcsövek vannak. A gyárak nem fűtenek többé kőszénnel. Tatrangi az olvadhatlan hyalichorcsövek lerakása által kivihetővé tette az eddig lehetetlennek hitt keresztülfúrását az egész földrétegnek, s megkísérlé aztán kútfúróival a föld primer alakulásainak rétegeit is átszakítani, míg lemélyeszté olvadhatlan ércüveg csöveit a földkebel központi tűzhelyéig, önkénytes volkánt csalva elő az ősránit burkolat alól. — S az végtelen horderejű találmány lett. E „tűzkúrtó” tetszés szerinti lemélyesztése által az egész emberiség egy nyomasztó rémtől lett megszabadítva, attól a rémgondolattól, hogy mi lesz a világból, ha egyszer elfogy a kőszén, elpusztulnak az erdők, mi ad akkor a télnek meleget,

a gépeknek éltető crót. — A föld maga. — Tatrangi tűzkürtőit a kerék világon mindenütt oly vívmánynak fogadták, minő Amerika föltalálása volt. A gyárak gépei megszűntek kőszemet fogyasztani, mindannyi tűzkürtőket furatott a föld mélyéig, s onnan vette tüzelőszerét. A föld alatti tűzhely gázokat is adott, miket vegytani átalakítás mellett világítógázul lehetett használni. Otthon város minden házába a tűzkürtők csövei vezetnek, télen azok adják a meleget, éjjel a világítást, a tűzhelyen azok főznek, fagyos időben azok melegítik át a zord idő fenyegette kerteket és vetéseket, rossz nyárban azok érlelik tökéletességre a szőlőfürtöket, s mozderővel látnak el minden gyárat, tűzzel minden üstöt, tropikus légkörrel a fedett díszkerteket.

Ilyen fedett díszkertek az Otthon város belső főutcái.

A gyárvároson túl kezdődik a „kereskedelmi város”.

Három roppant széles Duna-ág folyik végig rajta: a Kilia, Szulina és Szent György-Duna. Mindenik folyamág két partja vert kövekkel kirakva, húszölnyi szélességben a kereskedelmi áruk rakpartjául szolgál, melyen vasutak vezetnek végig, s jövő és távozó hajókra szállítják át az árucikkeket. E partokról másfél ölnyi magasban emelkednek a hosszú aszfalt- és ruggyanta sétányok, terebélyes fáikkal; s e sétányok mentében a végtelen palotasorok, kereskedelmi üzemszobákkal földszint, raktárakkal a föld alatt, árutermekkel az emeleteken, s a nagyszerű vendégfogadók.

A belváros a Moise-sziget közepét foglalja el; s ennek van három főutcája, mely egymást, mint egy csillagkereszt szeli át. Mindegyik utca harminc öl széles és egy mértföld hosszú; a középpont, melyen összetalálkoznak, egy hatszögű tért képez, melyet kétezer lépésbe kerül körüljárni. És mind ez egyenes főutcák, mind a tér maga, ichorüveg boltozattal vannak fedve, a főtér hatszögű kupolája hatszáz lábnyira magasodik ki a szimmetrikus palotatömegek közül, egy gloriettel a tetején, melyből éjszaka villanyfény ragyog szét a városon, s tíz mérföldnyire elvilágít a tengeren, a közeledő hajók elé. A fedett utcák-

ban nincs soha sár és por; nincs több szél, mint amennyit mesterséges szellőztetés idéz elő, kétoldalt délszaki fák örökzöld lombjai árnyékolják be a sétányokat, télen az utcák alagsorokban át fűtve vannak, s nyáron felülről lebecsátott hideg lég tartja azokat hűsen. A hatszögű tér járdáit egy tündéri szép fasor futja körül; egyetlen sor eleis-pálma, melynek fényes levelei valami üdítő illatot párolognak ki, hasonlót a violák szagához, s ez örökké betöltve tartja a roppant boltozat tériméjét, s megtisztítja a léget az emberi kigőzölgés bűzeitől. Ez a tér a városház tere. A hatszögű épület hat szárnya egy egész építményt képez, melynek hat kapuját a keresztülzelő három utca bejáratai alkotják. A tér közepén kolosszális szökőkút, s e kút körül a város hírhedett élelmi bazárja. Ez egyik nevezetessége Otthon városának. Egy gyümölcs- és élelmiszerpiac, melyen az öt világrész és a szigetországok minden élvezhető gyümölcse azon frissen, ahogy törzséről leszakított, összehalmozva található: a főnixpálma datolyafürtei, a cariota édes liszt-tartalmú kobakjai, a palmyrapálma óriási diói, miknek külső húsos héja édes borízú, belső magszéke friss aludttejhez hajaz, s ha megszárad, finom sajtnak ízlik; a félmázsás lodoiceák, mintha nagy tökök hevernének ottan, a ceyloni csodapálma dundi gömböcei, mik csak éretlenül ehetők, a vérveres tahiti almák; az üdítő belimbik, a szentjánoskenyér alakú ingefára húsos hüvelyei, a kenyérfa pikkelypáncélos cipói, a mangifák aranyszín tojásai, a rózsailatot és mézédességet egyesítő csirimáják, a duránci húsú guyaveszilvák, a szájban szétolvadó piriquao-barackok, a fahéjfűszeres nialéaszőlők, a kínai olajfa illatos bogyói, a paradicsomfügék, a dinnye alakú gerezdes abacatok, a kemény héjú, kék zománcú mangosztánalmák, miknek belső húsa izre és olvadékonyságra a fagyalthoz hasonlít, a granadill paradicsomalmái, a pandanusz kenyérbélű, ananász alakú gubói az év minden szakában felhalmozva találhatóak e gyümölcsbazar tágas csarnokaiban, mik a múlt századbeli ronda kofasátrakat mesevilágba száműzték. Itt vannak kirakva célszc-

rú állványokon az újkor nagy tökélyre művelt európai kertiparának főzélékei mellett a többi földrészek ínycsiklandó zöldségtermékei is, a káposztapálma hajtásai, a jávai kacsangbabok, a finom húsú szóják, lisztes gesztenycízű bataták, a török kobakok és tojásgyümölcsök, a jávai savanyú nanka, a malabári dzsambuk, az olajos pisztácok s mindazok a csodálatos ehető növények, miket egy kelet-indiai wayong egy előkelő pangerang asztalára szolgáltat; mik közül nem hiányozhatik a dinnyefa gyümölcse, a carica papaya, melyről minden gazdasszony tudja már, hogy annak a levétől a legkeményebb hús is porhanyóvá lesz anélkül, hogy tűzre tennék. — Húsnuműekben is egész világtárlat van itt; s az árueladó székely menyecskék, a pirosposzgás debreceni, szegedi, komáromi kufárnők oly nyelvkészséggel tudják ajánlani árucikkeiket, mely szakképzettségükről tanúskodik: itt egy delikát elefánttalp kínálkozik, egy rózsapiros jegesmedvecomb szomszédságában, melynek versenyt támaszt az úri asztalra való jakpúp; az árusnők készek megmagyarázni a vevőnek, melyiket hogyan kell elkészíteni; a kínai salangin fecskéfészekből hogyan lesz csemege, az ausztráliai csőrös állatnak minő pác kell; ajánlatnak különösen a pekári- és tajaszu-malackák; aki nagyobb állatot keres, az utasítatik a szomszéd boltba, hol éppen most zsiráfborjúkat mérnek ki, olyan a húsup, mint a rezge; ugyanott fiatal vízilovak szügye is kapható; a többi részéből „pemmikánt” csinálnak; egy Brassóból idetelepült örmény nő különösen nagyra van igen keresett szumátrai kappanjaival, amik kávéon lúznak; hitelesség kedvéért mindegyiknek meg van hagyva a zúzája a benne levő emésztetlen kávészemekkel; ugyanennél található gyakran a nagyon keresett „pangerang-kávé”, mely akként jön létre, hogy egy ínycsok állat, a „musang”, a kávégyümölcsöt megeszi, a magját azonban nem tudja megemésztetni, azt hátrahagyja, a jávaiak aztán ezt összeszedik utána, s ez az állatvilági körutat bevégzett kávé valami fejedelmi italt ad mind illatra, mint zamatra nézve. Azért hitelesség okáért együtt is

szokták árulni az eredetét igazoló album graccummal, mellyel tömör kopolitokat képez: az angolok arannyal fizetik azt.

Másik boltban mindenféle italokat árulnak, ott kapható a török „sorbeth”, az amerikai „blackdrink”, az arab „bombik”, mely egyszerre szomjat és éhet csillapít; a hűsítő „kínai víz”, a kávégyümölcsből készült „kiser”, az indus „ananásital”, a tengeri szőlőből sajtolt „korzián”, a málna- és mézből párolt „malinnik”, a borassuspálma cukros nedve, a kellemesen csípős „gawral”, a four croya virágmustja és százféle neme a gyümölcsboroknak —, csupán igazi bort és égetett pálinkát nem találni a boltokban. Ennek előállítására és árulására a részvényállam kizárólagos joga, aminek okait és céljait majd megtudjuk később.

És aztán az élelmi bazár valamennyi csarnokában láthatók azok a kis fürgenc lények, amik az emberek legnagyobb ellenségének hatalmas pusztítói, a kis ghekkók azok, mik a legyek ellen folytatják a folytonos harcot. Ezek a szelíd gyíkok, tapadó talpacskáikkal összevissza futkározzák a falakat, az állványokat, hosszú nyelveikkel elkapkodják a legyeket, a dongókat s tisztán tartják tőlük az élelmiszereket, vannak is ezért a kufárnők előtt nagy becsületben.

Aki azt gondolta, hogy az élelmi bazárt a város középpontjába helyezze, jól számított.

Az emberfogó csábszerek közt leghatalmasabb csalogató az, hogy „hol lehet jót enni”. Ez bele van nőve a hazáról való fogalomba, nem hiába részesül oly tiszteletben a „tűzhely”. A szakácskönyv igen nevezetes közjogi kódex. A gourmand-világ elismerte Otthon városát az ingyencség Mekkájának.

Másik előnye a világvárosnak a tisztaság. Egy olyan helyre építve, melyet ősi időktől fogva a járványok posványbölcsőjének ismert mindenki, az alapítóknak minden emberi tudományt segélyül kellett hívniok, hogy telepüket egészségessé idomítsák. A szükség kényszeríté őket a lehetetlent is valósítani. Ez sikerült. Az Otthon városában nincs szemét, nincs kloaka, nincs gyármoslék. Az mind trágává alakíttatik, mielőtt em-

berölő gázaival a levegőt megfertőztethette volna, s a piszok megtér rendeltetése helyére a szántóföldre, s lesz belőle arany: a méreg a földbe vegyül, s feltámad mint kenyér.

A főtér hat oldalát hat palota képezi; egyik a bank épülete, másik a szerződések háza és tolmácsi hivatal, harmadik a börze, a többi három az igazgatóság három külön osztályáé.

Ha az utazó a keleti utcában egy légyomatú hengervasúton az imperialéra felül, egy örök világtárlat vonul el kétfelől mellette. Ipar- és terménycikkek, divat és gyakorlati találmányok, tudomány és művészet csoportosult tárlatai váltják föl egymást panorámaszerűen; míg az utca véget ér, s akkor ott áll az utazó előtt a század legmerészebb építkezési műve: egy három mérföldnyi hosszú raktár, mely a Sulina-Duna-ágtól a Szent György-Dunáig nyúlik.

Ez az Otthon város kincstára.

Itt rakodnak le a részvényállam mindenünnen érkező légjárói, s innen indulnak ki új árukkal megterhelve. Innen hordják szét a Dunán, a tengeren járó hajók s a vasutak vonatai a felhalmozott árucikkeket Európa egyes országaiba, mert az Otthon állama az európai részletkereskedésbe nem avatkozik; ő csak a világrészek között tartja fenn a közvetítést, s a nemzetközi kereskedés hasznait engedi az egész világban szétoszolni.

A hosszú kereskedelmi raktár, melyben együtt van az öt világrész, képezi a város homlokzatát a tengerpart felől, mely összeköttetésben áll a kiépített mólókkal, amik a hajdani zátonyok helyén emelkednek, s most védett kikötőül szolgálnak a hajóknak. A Chedrele-sziget ez idő szerint mulatókertté átalakítva, kedvenc helye az idegeneknek.

A Szent György-Duna-ágon a rakpartról egy alagút visz keresztül. Általában mindenütt vasból öntött alagutak visznek át egyik partról a másikra, mik könnyebben és gyorsabban elkészíthetők, mint a hidak. Hidat nem építettek az Otthon város folyamain sehol, azért, mert mikor a Duna nagy áradásban van, a hajókat csak eléjük kötött aerodromonokkal lehet víz

ellenében felvontatni, s ezeknek járását a hídjármak akadályoznák; hanem alagút minden utca nyílásából vezet át a túlpartra. A Szent György-parti fennsíkon van a Duna-delta őserdeje; most pompás népkertté átalakítva, melyet a világ minden építési ízlése szerint alkotott nyári lakok díszítenek. Ez a „fényűzés városa”.

A Porticskája-Duna-ág végre hajóépítéshez készített dokkokhoz idomítva, gabonatartó silókkal végigrakva, elvezeti a kíváncsi utazót a Razin-tóba, melynek nincs közlekedése a tengerrel; e tóban a részvényállam mesterséges haltenyésztést űz nagy sikerrel, a zátonyokon osztrigatelepek ápoltatnak, a sziklás öblökben a szivacstermesztést üzdelik, s egy kavicsos talaján az őstónak a gyöngytermő gyöngyér meghonosításával tesznek kísérletet.

Ha azután az utazó vízen, szárazon és víz alatt, gőzzel, hőléggel, légnyomással végigutazta a várost, felszáll egy aerodromba, s megtekinti azt madárlátból, akkor látja lélekemelő képét egy új világvárosnak, melynek hatágú üvegboltozatos utcasillaga ragyog a napfényben, mint egy óriási rendkereszt a földön, közepén a nagy Kohinoor-gyémánttal, a hexagon kupolájával; közben a szabályos házak tömegei, tető helyett világkertekké alakított teraszokkal; a kalauz megmutogatja itt és ott, ama kiváló nagy épület zöld parktól környezve, minő közintézet háza, tágas négyszögű térek lombárnyékolta útjain tarka néptömeg tolong, vasútvonalatok, társaskocsik robognak végig az utcákon, sodronyhuzalokon repül át más vonat a háztetők felett, villanygépek által hajtva; a folyamóriás négy ágán hajóraj kerülgeti egymást, mindenféle tarka lobogókkal; távol kelet felé eltekintve, az esthajnal aranyegén közeledő légjárók hosszú, sötét darucsoportja tűnik fel, s a nyugati látkör ragyog a csatornahálózat tükörvonalaitól, mik átszelik a dohányzólddel, lenkéekkel, málvapirossal, repcesárgával hímezett végtelen mezőket. Míg a hexagon kupolájának órája felséges döngéssel üti el a kilencet, s ekkor a világítótorony óriási kürtje bömböl-

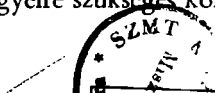
ve szólal meg, tudósítva róla mindenkit, hogy a napnak vége, s váltókra, szerződésekre nézve kezdődik a „holnap”, s ugyanakkor kigyullad a kupola napfényragyogású villanylámpája, s mintha csillagos ég népesülne meg az éj leszálltával, ezernyi ezer lámpa ragyog fel a szimmetrikus utcák mértani vonalain, a szökőkutak phosphorescens világítással vetik fel habjaikat, a hajókon vándor jeltűzek jelennek meg, a közlelő aerodromonraj fekete alakjai zöldes fényű lampyris-csoportként jelennek meg az égen, a gyárak tűzkürtői veres fénysugarakat lövellnek az égbe, s a mezőkön villanyvilágítás mellett foly tovább az aratási munka. Az Otthon városában nincsen éj soha!

AZ OTTHON ÁLLAMA

Az Otthon, mint tudjuk, részvényekre alakult állam. Két-százezer ember összeállt (félíg önkényt, félíg kénytelenül) egy részvénytársulat és kereskedelmi telep alakítására. Ezek voltak egy egész ország ifjú értelmisége, iparosai, kereskedői, földészei, ép, egészséges fegyverviselői. Törzsvagyonuk volt háromszázmillió aranyban és ezüstben, melyre a társulat bankja hatszázmillió bankjegyet bocsáthatott ki, eszerint minden egyes férfi részvénye lett háromezer forint. Egynél több részvénye senkinek sem lehet, s az el nem idegeníthető, el nem adható, le nem foglalható. A részvényt csupán két eset alterálja. Az egyik az olyan bűntény, mely száműzetéssel toroltatik meg, akkor a részvény törlesztve van; a másik a nőülés. Amint a részvényesek egyike megházasodik, a nő is a részvényesek sorába iratik be, s az alaptőke annyival többfelé oszlik meg, ha mind meg-nősültek az alapítók, a részvény fele értékre száll le. Ha elválnak a házások, a nő részvénye sajátja marad, s az elvált férj, ha újra nősülni akar, az új nő részvényét tartozik az alaptőkének megtéríteni. Ha új férfi akar megtelepülni az Otthonban, a ráeső részvényt befizeti az alaptőkének: enélkül csak átutazó idegennek tekintetik. Ugyanez, ha polgárjogát bűncért elveszti, befizetett részvényösszegét visszakapja.

Minden alapító részvényes s minden később megtelepülő tartozik aláírni a részvénytársulat alaptörvényeit, melyek a következők:

1. Az Otthon részvényese **semmi** állami adót nem fizet. Azonban a saját kerülete belügyeire szükséges költséget viseli.

2. Az Otthon részvényese minden nemzetiségi, vallásfelekezeti, rangbeli igényeiről lemond, semmi más országhoz nem tartozik, semmi más szövetségbe nem lép, egyedül az állam nyelvét ismeri el közvetítési eszköznek.

3. Az Otthon részvényese mindenben aláveti magát a saját-választotta helyhatóság rendeleteinek, a becsületbíróság és börtörvényszék ítéleteinek minden apelláta nélkül. A békebíró-ság felszólítására annak segédkezet nyújtani tartozik.

4. Az Otthon minden részvényese tiszteli részvénytársai jogait, egymással békében él, szabadon választja munkakörét, s ha kötelességének meg nem felel, megszűnik az állam részvényese s a város lakosa lenni.

5. Minden részvényes egyenlő a társulat előtt minden téren és hivatásban.

Akik e szövetséget aláírták, azok között először is minden társadalmi különbség megszűnt a nőt és férfit illetőleg.

A nő éppen úgy választhatott magának hivatást az életpályák bármelyikén, mint a férfi.

E merész rendszabálynak megmérhetlen hatása volt az egész társadalom erkölcsi alapjára.

A nő, ki már ifjú korában önállóságra talált díszes és hasznos-hajtó pályákon, nem volt kitéve annyi csábnak, nem vesztegette lelkét üres hivalkodásra, nem lett kényszerítve a nyomor, az elhagyatottság által a tévedések útjára; nem volt rászorulva a férfi kegyelemkenyerére; szabadabb lett a szív, de szigorúbb lett az erkölcs; megszűnt az eskü, de megjött a hűség; — és ami az államra nézve egyik fő-fő gyakorlati cél volt: a használható emberi erő megkétszereződött. Az Otthon államában mindazt a foglalkozást, melyhez nem kell fizikai erő és edzett ideg, nők látják el, nők tanítanak az iskolákban, nők árulnak a boltokban, nők a békebírók, a hivatalnokok, a könyvvezetők, a pénztárnokok, a kertgazdák, s ez által százezernyi férfikéz és fő szabadult fel a hivatások terhesebb és izgalmasabb szakmáinak betöltésére. Ha a nők nem tennének emberszámot az Otthon vá-

rosban, a társulatnak nem volna elég férfias csak a százezernyi repülőgépet is ellátni gépvezetőkkel, valamint a külföldi com-manditeket, veszélyben bátor, égalji viszontagságokhoz edzett biztosokkal.

Hát a saját tűzhely?

Ez is megtalálta a helyét. Aki nagy úr, vagy aki annyira vitte az eszével, hogy sok pénzt keres, az tarthat saját konyhát; úgyszintén a kis gazda is; a gyárvárosban közkonyha látja el a lakosságot, mely ismét egyes csoportok által nagyban bevásárlás s közös felügyelet mellett kezeltetik; a kereskedelmi városban pedig a nagy bérházak mindegyike úgy van berendezve, hogy a földszintet egy ételadó gazda foglalja el, ki azután a nagy ház minden lakóját, mint egy családot, látja el házi étkezéssel; s a legtöbbben meg vannak vele elégedve.

Hát a gyermeknevelés?

Ezt a nagy városban ismét a gyermekkertek vállalták el; s a leggazdagabb úr gyermekei sem részesülnek több kényelem-ben, gondosabb ápolásban, mint a gyermekápolók pompás intézeteinek növendékei, hol télen délszaki növényekkel rakott télikertek szolgálnak nekik ápolóául. Az Otthon államában tudja azt mindenki, hogy a gyermekélet kincs: az államnak tőke, a szülőknek pedig kamat, a leányt tizenhat éves korában, a fiút húsz éves korában az állam részvényesei közé iktatja, mihelyt azok bebizonyítják, hogy valami önálló munkakört elfoglaltak, s az osztalék felét, míg a szülők házánál laknak, ezek kapják. Ezt nevezik az Otthon államában „besorozás”-nak.

Az Otthon városában ami legdíszesebb palotákat mutatnak a köztérek, azok mind főtanodák, könyvtárak, akadémiák, tanítóképezdék, egyetemek, politechnikumok, múzeumok, orvos kollégiumok, kereskedelmi tanodák, ipariskolák, művészeti akadémiák, találmányok, kísérletek műhelyei. S ahogy Tat-rangi megjósoló: márványból és cédrusfából!

És e templomaiban a tudománynak egész falanxa a világhírű tudósoknak terjeszti a haladó kor szellemi vívmányait. Az ismer-

rectek minden egyes szaka egész nagy önálló tudománnyá növekedett már fel, s aki az egyszerű földművelést tanulja, többet búvárkodik, mint Paracelsus idejében az alkimista. Felnőtt férfiak járnak most tanulni, nem kötelességből, mi siheder éveikben oly teher volt, de önfenntartási vágyból. Jaj a tudatlannak! Ezt érzi mindenki, oly vágy viszi az embereket most a tanodába, mint haidan a templomba.

Hát a templom? Templom nincsen-e az Otthonban?

Az is van. Kell lenni.

A templom a köznépek tanácsadója, bírása, orvosa. Az Otthon templomain belül nem a szertartásban áll az isteni tisztelet, hanem az erkölcsök emelésében, az ismeretterjesztésben. Az Isten ismeretéhez nem a mesék, hanem a tények vezetnek. Az Otthon papja, mikor a világ teremtéséről prédikál, a geológiát magyarázza meg hallgatóinak s a földrétegek millióméves titkait fölfedve előttük, bizonyítja be az Isten nagyságát, kinek egy évmilliom egy nap! S mikor az Isten országáról veszi fel a textust, az emberi tudományok tökéletesültét mutatja fel, amikben nagy az Isten! És hirdet emberek között egyenlőséget, népek között békességet, ragaszkodást a hazához, felebaráti rokonszenvet, megtartását az adott szónak, önfeláldozást azokért, akiket szeretünk, s ahogy pietása diktálja, idézi hozzá Jézus vagy Mózes, Mahomed vagy Solon vagy Konfucse szavait; hisz ők mind azon törekedtek, hogy az embert közelebb vigyék az Istenhez.

A pokollal nem ijesztgetnek többé senkit. A „tűzkürtők” bizonyítják minden házban, melyet tüzelővel ellátnak, hogy a föld alatt nem laknak ördögök, az is a jóltevő Isten világa. A pokol létezése kizárná a mennyországgróli fogalmat: ember nem lehetne idvezült azzal a tudattal, hogy más emberek el-kárhoztak.

A népszerű természettudományi előadások, mik a köznépet megismertetik az alkotó mindenség csodáival, lehetetlenné tesz az ortodox mesék érvényben tartását, s kényszerítik a pa-

pot, hogy ha a nép előtt akar haladni, az ismeret lámpáját vigye kezében. S e fénynél jobban megismerik a nagy teremttőt, mint a tradíciók sötétségében.

Az Otthon államában tehát még a pap is hasznos ember.

Ami azonban a templom hatalmát rég túlszárnyalta, az a nyomda.

Az Otthon államának nyomdája egy egész városnegyedet képez, s betűszedő gépei mellett is ezernyi emberi kéznek ad munkát, s ugyanannyi emberi főnek. Azok, akik a tudományt előbbre viszik, kik bűvárlataikkal, fölfedezéseikkel az összes emberiségnek használnak, nemzetük nyelvének is jogot szereznek a világnemzetek sorában. A kereskedelem és a tudomány hódít. Terjeszti e hódítást azon előny, hogy az Otthon állam közlekedési gépei által az egész világból a leggyorsabban hordja össze az események hiteles híreit, s évégett hírlapjait mint első kútforrást fogadja az egész művelt világ, s kénytelen azoknak idiómáját, minden idegenszerűsége mellett is, elsajátítani.

Most lássuk az Otthon államszerkezetét.

A részvényesek választanak egy képviselő-testületet, mely ezer tagból áll. E testület minden évben egyszer hívatik össze, s akkor megvizsgálja az igazgatótanács előterjesztését az elmúlt üzleti évről, s megbírálja jövő évre számított terveit. Az igazgatótanácsnak harminc választott tagja és három elnöke van; a három igazgatót az összes részvényesek választják tíz évre, a többit a képviselőtestet évenként.

Az egyik igazgató szakmája a belső rend fenntartása s az építkezések, a másiké a közlekedés, a repülőgépek rendszere, az új találmányok, a tudományos intézetek, a harmadik osztályrésze a kereskedelmi és a pénzügy.

E három igazgató jelenleg Dárday, Tatrangi és Severus.

A három igazgató föladata a közös összeműködés.

Severus tervezi az állam kereskedelmi vállalatait, mik a távol világrészek egyes országaival kötött kereskedelmi szerződéseken alapulnak; Tatrangi állítja elő a vállalatok fenntartására

szükséges eszközöket, neveli a gépek kezeléséhez alkalmazandó szakférfiakat, s vezeti a földismereti kutatásokat; Dárday pedig intézi itthon a munkafelosztást, s ügyel az állam szerzett vagyonának célszerű elhelyezésére.

A részvényes állam keletkezésének első évében sok nagy ellenséggel, tömérdek akadállyal volt kénytelen megküzdeni. A nagy tengeri kereskedést űző államok veszélyes vetélytársat láttak benne, s nem akarták engedni azon eszme létesítését, hogy Ázsia és Európa között a legegyszerűbb vonalban irányuljon a kereskedés folyama; az úgynevezett „Ázsiai társulatokká” csoportosult nagy bankárok ellene szövetkeztek, hogy hitelét egyszerre megtámadják; — a barbárok országait felbizgatták ellene mint csempészetet űző és vámtörő kalózszövetség ellen; — hanem az első év lefolyása után átlátta mindenki, hogy az Otthon államát megbuktatni nem lehet; hanem hogy ki kell vele egyezkedni, és lehet vele egyezkedni. Az új közlekedési találmány nem rontotta meg a kereskedelem forgalmát, hanem gyorsította azt, a helybeli termények árát növelte, a behozottakét leszállítá; aztán a részvényállam kész fizető volt mindig, hitelét nem feszítette túl. Veszteségei nem voltak, minők a régi kereskedést sújtották; árucikkeit nem érte hajótörés, szállítmányaiban nem volt ismeretes a „calo”, az árufogatkozás, amit a régi szállítók két százalékkal szoktak felvenni, s egészen hiányzott nála a casco: az árubiztosítás, mely az értéknek három százalékát képezi, s e két tételnél egyedül öt százalékkal kellett clónyben lennie. De végtelenül nagyobb volt ennél a nyeresége a gyors szállításon, mely képessé tette egy nap alatt egyik földfélgömbről a másikra átszállítani. Így például, midőn a dél-amerikai pampasokban a csupán bőreért levágott tulkok húsát mázsánként két dollárral vásárolta, s e húst a jéghideg légmagason át azon frissen átszállítá Európába, itt egyszerre megszünteté azon ínséget, mely szerint már azon időben húst csak az igen vagyonos osztály volt képes vásárolni, s amellet, hogy azt ismét mindenkire nézve olcsóvá tette (fontonkint 16 kr.), még

maga is nyert rajta száz percentet, s a részleteladó másik százat; holott e drága élelmiszert azideig otthagyták a nagy pusztákban a farkasoknak és medvéknek. És végül a szállítás neki nem került egyéb költségébe, mint a gépfelügyelők fizetése, a mozdertőt ingyen adja a lég. Egy év alatt az Otthon állama rendíthetlen hitelt állapította meg, s azontúl békében hagyták tovább nőni —, és talán gondolkoztak róla, hogy saját fegyvereivel támasszanak neki veszedelmes versenyt. Hanem ahhoz előbb a fegyvert magát kellene bírni!

Az Otthon állama keletkezése első évében túlhaladta tiszta nyereségével az alaptőkéje összegét. Ez így lett felosztva: Egy százalék az igazgatóságnak. Ez is nagy összeg. Egymillió minden kormányzónak, s százezer forint az igazgatótanács tagjainak. Azután egynegyed része a nyereséynek az aerodromonraj szaporítására lett fordítva, másik negyed az alaptőke növelésére, harmadik negyed a város középítkezéseire; a negyedik osztalékul maradt a részvényeseknek: fejenként 700 frtnál több.

Tehát az Otthon állam polgára nemcsak hogy semmi államadót nem fizet, nemcsak hogy katonáskodástól ment marad, nemcsak hogy jó utakat, iskolákat, vagyon- és személybiztosítást ingyen, egészséges lakást, jó igazságszolgáltatást igen olcsón, kenyérkeresetet, földbérletet, alkalmazást, munkát igen könnyen kap az államban: még azonfelül annak a nyereségből is osztalékot húz; még afelől is biztosítva van, hogy ha balszerencse, elemi csapás, tehetetlenség megfosztja vagyonától, munkabíró erejétől: koldus akkor sem lesz, nem veszt el nyomorban, van egy kincse, mely elpusztíthatlan: az állam aranykönyvébe beírt neve!

Azért a vétkes büntetése az, hogy e nevet onnan kitörlik. Börtön nincs az Otthon városában. A vétkest száműzik onnan, s fülgombját kifúrják; a külvilág előtt nem becstelenítő jel az, de itt ráismernek róla. Ha utóbb megjavul és visszafogadják, egy ichor gyémántfüggőt kap, mely rehabilitációját bizonyítja,

s az Otthon városában az emberszeretet tisztelettel fogadja azokat, kik egy vétkes múltat egy crényes jelennel hoztak helyre; ott nyereségnek tartják a megjavult vétkest, s egyszeri botlásért nem üldözi a káröröm a sírig az elbukottat.

A javíthatlan bűnöst, a szörnyceteget azonban nemcsak száműzik, hanem keresnek számára olyan helyet is, minőt megérdemel. Azt elszállítják Közép-Afrika ismeretlen vadonaiba, ahonnan lehetetlen maga erejéből a civilizált világba visszatérnie. A csaló még ott lehet a vad népek közt civilizátor, a haramia még lehet ott hős, a lázító lehet társadalmi reformátor, s a népámító lehet a niamniamok közt misszionárius, az őrjöngő gyilkos versenghet a fenevadakkal az emberi felsőbbség fölött, s ha az apagyilkos ott összetalálkozik a gorillával, s párharcban megöli azt, nagyapját ölte meg akkor is, de jótettet követett el. Az Otthon államában senkinek sem veszik el sem életét, sem szabadságát büntetésből, csupán azt teszik vele, hogy arról a helyről, melyet meg nem érdemelt, áttesszik olyan helyre, melyet megérdemel.

Végre rájövünk az ó-világnak egy nevezetes tényezőjére, melynek oly nagy szerep jutott a közéletben, melytől függött a családok élete, mely annyiszor szerepelt a törvényszékek bűnvádpadjain; mely valóban „szellem”. A bor. A szesz.

Az Otthon államának két egyedárúsága van: a légi közlekedés és a bor. S ez a kettő egymáshoz van csatolva. Más népek ihatják a bort, ha megitták, jókedvük lesz tőle, ha sokat ittak, részegek lesznek, hevernek a földön; de a légben járó a boritaltól megőrül, a légjáró vezetője, ha részegen elesik, az égből esik le. Azért az aerodromonok gépészeinek nem szabad sem bort, sem semmi szeszt inniük. Odafenn az ózonnal telt magasban úgyis folytonos mármorszerű izgalomban vannak az emberi idegek, egy ital bor méreggá válik ott; ezért még az utasok sem kapnak szeszes italokat a légben repülés alatt; más ott az érverés, más a vér keringése, az egész égési processzus, mely az ember belsejében az életet képviseli, más törvényeknek van alá-

vetve, mint lenn a földön. Megrögzött betegségek megszűnnek odafenn, de támad helyettük fogékonyság más betegségekre, miket a föld nem ismer.

A légjáróknak tehát nem szabad bort inniok. Van százféle más ital, mellyel azt pótolhatják, mely üdít, enyhít, táplál, de az idegekre nem hat. Azokat szabad árulni. Bort csak az állam ad el, csak kitűnő jó bort, orvosi rendeletre, palackját aranyával mérve; az olcsó bort pedig kiviszi Amerikába, ahol ismét jót tesz vele, mert a veszedelmesebb ale-t és brandyt szorítja ki vele a piacról.

Az Otthon államában tehát nincs részeg ember. A légjárók gépészeit az állam igen jól fizeti, nyereségeiben is részesíti; azért minden ember azon törekszik, hogy erre a szakra képesítse magát vagy gyermekét; hanem e hivatásnak legelső parancsa a józanság. Annálfogva az Otthon államában a józan és nem józan ember közti különbség valóságos kasztot képezne: a részegség páriává tenne.

Az Otthon államának népe elfogadta bevett itallal a teát és kávé, s ez illusztrációjául szolgál társadalmi alakulásának.

A tea- és kávéivó nép erkölce keményebb, ridegebb, változatlانabb, mint a szeszivóké. Tűz enélkül is elég sok van e keleti faj vérében.

1870-ben a német hadsereg katonái nem pálinkát, hanem kávé ittak, és vitézül harcoltak mellette.

És végtére az Otthon államában az időnek minden órájára s az ész és kar minden munkájára szükség van; aki részeg, munkát és időt lop el a társadalomtól, és az államban tolvaj nem maradhat.

Azért az Otthon polgárainak a bort csak orvosi rendeletre adják, s mindenki jól érzi magát mellette.

Hogy jól érzi magát mellette, annak esküvő bizonyága az, hogy hét év alatt egymillióra szaporodott fel az Otthon lakossága, s abból ötszázezer volt a részvényes, aki lefizette a polgárjogot adó magas díjat, s a szaporodás folyvást mértani arányban

növekedik, dacára a befogadási föltételek szigorának s a még szigorúbb lustratióknak.

Jövedelme pedig szintén arányt tartott az államnak a szaporodó részvényesek számával, úgy hogy a hetedik évi nagygyűlés elé terjesztett üzleti előterjesztésben az igazgatóság, az alkalmazottak és munkások díjának húsz százalékkal felemelése mellett, a légjáróknak százezerre szaporítását s a Létin egy új százmillióba kerülő raktár építését ajánlhatá, a részvényeseknek fennmaradó ezerforintos osztalék mellett. Meg is kapta az abszolutoriumot és felhatalmazást minden ellenmondás nélkül. A részvényállam országgyűlései derült arccal bírnak!

A VILÁG ÁTALAKULÁSA

Katonáskodás megszűnte. Európai béketörvényeszek. Semmi deficit. Leszállított adók. Szilárd hitel. Vámok megszűnte. Munka. Becsület fogalma. Semmi ököljog. A kártyaszenvedély elmúlik. Az arisztokrácia fogalma elvész. A világnyelv betűi. A hírlap megelőzi a távirtdát. Uralkodó kórok elenyésznek.

Hét év egy olyan találmány után, minő a repülőgépek rendszere, az egész világot képes volt átalakítani.

A legelső hatás az volt, hogy minden nagy államnak le kellett tenni a hadkészülődésről. Ez természetes volt. Minden állam átlátta azt, hogy ha ő háborút akar valaki ellen indítani, a megtámadottnak első dolga lesz az „Otthon” részvényes állam szövetségét megvásárolni, s az ellen azután sem hadsereg, sem ágyúk, sem várak, sem páncélos flották nem segítenek.

Az államok tehát kényszerítve voltak a kölcsönös lefegyverzésre.

Csupán Európában egyszerre négymillió katona lett hazabocsátva.

Négymillió munkáskéz egyszerre visszaadva az iparnak és földművelésnek!

És azokkal együtt kétszázeczer katonatiszt a polgári pályára bocsátva. Férfiak, akik a szorgalom, erő, tehetség és tanulmány óriási tökéjét fecsérelték eddig az emberölés tudományának terjesztésére, s most egyszerre kényszerítve lettek ugyanczen tehetségeket az élet haszonhajtó pályáin érvényesíteni.

Nem volt többé hiány munkáskézben és szellemi tehetségben.

A családi életnek egy nagy akadálya elmúlt.

Az uralkodók, kiknek nem volt okuk többé külvédelem végett katonai államot alkotni, kényszerítve lettek népeik szerezetére támaszkodni, tisztelni a törvényeket, becsülni a polgárokat, s nem öltötték fel azontúl egymás katonai egyenruháit, mikor a szomszédba látogatni mentek.

Hanem annál inkább iparkodtak valódi őszinte szövetségben élni egymással.

Megszűntek a diplomácia véres kimenetelű cselszövényei.

Európa közeledett azon állapothoz, melyet „Egyetemes Állam”-nak (Universal-Staat) neveznek. Az országok közötti vitás kérdéseket egy nemzetközi békebíróság intézte el, s annak a fejedelmek éppen úgy alávetették magukat, mint más halandó ember a maga bírójának, hiszen hiányzott már kezükből az „ultima ratio regum”: az ágyúkanóc!

A másik hatás pedig az lett, hogy a hadi készülődés megszűntével kétmilliárdnyi évi kiadás lett kitörölve csak az európai államok büdzséjéből, amibe évenkénti fegyverkezésük került.

Kétezer-millióval könnyebbült meg az államok évi kiadása, kétezer-millióval kevesebbet pusztított el az örökké éhes Moloch a nép verejtékén szerzett falatjaiból! Kétezer-millióval kevesebült évenként az államháztartási deficit! Kétezer-millióval több jutott népnevelésre, népboldogításra!

Ennek legelőször is az egész pénzügyi világra volt roppant nagy hatása.

Az államok nem szivattyúzták ki erőszakosan népeiket, ennél fogva a szükséges pénzt megtalálták odabenn önnépüknél, nem kellett érte a pénzállamok piacaira menniök, adósleveleiket saját polgáraik bírták, nem uzsorásaik.

A munkáskéz és a munkadíj közötti nehéz kérdés veszteni kezdé égető erejét. A munkaadók elég munkaerőt találtak, s a munkatevők elég pénzt, hogy saját vállalkozásukra csoportosulhassanak. Egyik sem volt többé a másik rabja.

Nagy változáson ment át maga a kereskedelem, főként a hitel.

A repülőgépek rendszere a közlekedést végtelenül meggyorsította, és egész a precisióig bizonyossá tette. Ennek az a követkevése lett, hogy a pénzforgalom maga is éppen oly arányban meggyorsult. Háromhónapos váltóknak híre sem volt többé. Két hét volt a leghosszabb hitel, amit kereskedő kért és adott, hisz 2 hét alatt kétszer is eladhatja a megrendelt áruját, s örült,

ha a pénze nem hevert a zsebében, s ok nélkül nem fizette tőle a kamatot. A vásárlás csaknem egyértelmű volt már a készfizetéssel. Szigorú és gyors eljárású kereskedelmi törvényszékek rászoktattak mindenkit kötelezettségei pontos és gyors teljesítésére. Komoly és nemes jellemű nemzetek a kereskedelmi pályát kultiválni kezdték, s bizonyos addig hiányzó noblesse-t honosítottak meg benne.

A légjárók rendszere által a védvámok és mindenféle vámok rendszere is halomra omlott. A légjártót nem lehetett megvámolni. Azt a douanier-ek el nem foghatták. Az Otthon állam azonban nem üzött légjáróival csempészetet, hanem amely állam szerződésre lépett vele, hogy gépeivel leszállhat benne, s raktárakat nyithat be- és kivitelre, azzal megegyezett akként, hogy ami legnagyobb tiszta jövedelme volt addig az államnak a vámbevételekből, azt évi bérletül fogja neki fizetni. Ezzel éppen csak a vámőrök és dugárusok életmódját fordította meg, azokat is kényszerítve ezentúl tisztességes munka után élni.

„Tisztességes munka után megélhetni!” — hisz ez a gordiuszi csomó vezérfonala. Amidőn becsületes úton könnyebben és biztosabban lehet vagyont szerezni, mint lopás által, elfogynak a tolvajok, és amidőn a nők számára felszabadul a munkatér, elfogynak a hetérák. A rendőrség nem talál majd őrizni valót. Minden ember maga féltékeny a kenyértermő becsületére.

A becsületrőli fogalmak is megváltoztak. „Elég” becsületesnek „lenni”, de nem „elég” becsületesnek „mondani”. A törvény megtorol minden sértést, s amit a törvény meg nem torolhat, azért a társadalom a sértőt ítéli el, nem a megsértettet, mint jelen korunkban. Ennélfogva párbajt sem vívznak többé, s ökle erejével nem bizonyítja többé senki se igazságát, se szerelmét.

A népek gyorsan és közelből ismerkednek meg; felfogják egymás jó tulajdonait, s igyekeznek egymástól tanulni; felfedezik azokban, akiket addig gyűlöltek, a szépet, a jót, az idegen országok gazdagságát, az idegen kedély költészetét, s kezdik megismerni az együttélés titkos varázsát.

Amint a mívelt világ látköre a föld minden zugára kiterjed, amint a találmányok folyvást új eredményeket hoznak elő; amint a néppusztító hadjáratok óriási történetét helyettesíteni kezdi a társadalmi élet nyüzsgő mozaikképe, mely szakadatlan változatban sürg-forr a napi események hírtömegében: azzal lassankint elenyészik az emberiségnek egyik leggonoszabb kísértete, az utolsó démon, „az unalom”.

A huszadik század közepén túl nem unhatják többé magukat az emberek. A napnak minden óráját elfoglalja valami esemény, mely a szellemnek új izgalmat ad. Az emberek nem kártyáznak többé. Mulatságból lehetetlen; ha minden negyedórában azzal zavarják fel, hogy „hallottad-e már, mi történt a múlt óra óta?”; pénzszerzési vágyból megint nem; hisz akinek annyi esze van, hogy a whisztet meg tudja érteni, az egy kirándulással az aerodromon kajutjében többet és biztosabban nyerhet, mintha a trikkeit számlálja, és izzad hozzá.

A kártyaszenvedély lelohasztására egy találmány különös hatással volt. Ez azon mnemotechnikai szemfényvesztésen alapult, melyet a praestidigitateurök clairvoyance cím alatt mutogattak. Tudva van ennek a titka. A kérdező az első kimondott szó három betűjével jelzi a bekötött szemű kérdeztetnek az elrejtett tárgyat, s annak csak egy előre betanult sémát kell jól fejében tartania, hogy kitalálja a kérdésből a tárgy színét, nevét, alakját. Valaki egy tankönyvet írt aztán arról, hogy két összetanult ember olyan jelentéktelen szavakkal, amik figyelmet nem költenek, olyan kéz- és arcmozdulatokkal, amik fel nem ötlők, a vele egyetértőnek minden kártyát jelezhet, ami az ő kezében van; úgyhogy két ilyen összetanult játész ellenében a harmadik és negyedik okvetlen zsákmányul esik; ezt a könyvet eleinte üldözni kezdte a rendőrség, mint útmutató eszközt a rablásra; míg egyszer egy kultuszminiszternek az a jó gondolata támadt, hogy beviszi ő ezt a könyvet a felsőbb tanintézetekbe mint köteles tantárgyat, hadd tanulja meg minden művelt ember, hogyan kell a kártyán biztosan csalni. És ez bámulatosan

sikerült. Amint minden emberrel közölve lett a titok, hogyan kell hamisan játszani, a kártya elvesztette az ingerét. Játszottak vele még tréfa, mulatozás végett, ahogy szokás bővízesi produkciókat, társas mulatságokat kellemes időöltésül rendezni, de olyan bolond nem akadt többé, aki commerce-játékot pénzbe játszóknak, mikor jól tudja, hogy minden ember érti a hamis játék fogásait academice —, ő maga is. A hazardjátéknak pedig egy igen egyszerű intézkedéssel rontották meg a gyökereit. Ha a vesztes fél bepanaszolta a nyertest, vissza kellett neki fizetni az elnyert összeget. Így aztán egészen rossz üzlet lett a kártyajátékból.

Az új kor gyors közlekedési eszközei az arisztokratikus fogalmakat is a képtelenségek közé vezették. Otthon a maga auljában a kirgiz főnök is arisztokrata, s addig nem ereszi be a jövevényt bűzös sátorába, míg ki nem kérdezte, hogy el tud-e hét őst számlálni; hanem aztán ha összejön az orosz bojjárral, azzal szemben aláztatos szolgál; az orosz bojár meg a francia herceg előtt süllyed le barbárrá, a francia újdonsült nemest az angol mylord megint csak parvenűnek tartja, valamennyien elhomályosulnak a nagyszámú felséges és fenséges uralkodó és uralkodhatnám fejedelmi ivadékokkal szemben, akik úgy elszaporodtak már, mint a burgonya; és mind együtt azokkal nem érdemesek a bocskorszóját megoldani a Mohamed családjából származott rongyos török dervisnek, ki előtt ők csak gyaur cenkek, s aztán dervisestül együtt nevetséges bohócok a kínai mandarin szemében, s ráadásul a mandarinnal, tisztátalan állatok a büszke brahminra nézve. S végül aztán bojár, vicomte, mylord, herceg, fejedelem, dervis, mandarin és brahmin nem más a legbüszkébb Jenki knownothing tábláján, mint portéka; mennyit nyom, az a kérdés: nagyot köp rá s letörli vele.

A gyorsan keveredő népek kényszerítve voltak rá, hogy büszkeségeiket otthon hagyják. Nem a nyaktiló irtja ki az arisztokráciát, hanem a közöny. Elmúlik észrevétlenül.

A VILÁGNYELV ÉS BETŰI

Azt, hogy az emberek egy nyelven beszéljenek, ha eddig meg nem érte a világ, ezután már éppen nem érheti meg. Minden életképes nemzet igyekszik irodalmát kifejteni, s ezáltal a nemzetiségek olyan alakuláson mennek át, minő a folyó anyagnak jegecülése; a fluidumokat még lehetett egyékeverni, de a cristallumokat ki egyesítheti más cristallumokkal?

Hanem ahelyett létrejönnek a „világírás” betűjegyei, miket az üzletvilág a kerek földön mindenütt sajátjainak fogad el, s a közös írást mindenki egyforma könnyűséggel olvassa a saját nyelvén, a kínai éppúgy, mint az indogermán, semita, az uráلتaji vagy a magyar.

Már a múlt században több százra mentek azok a betűjegyek, miket minden európai nép egyformán olvasott.

Először is a kilenc arab számjegy, azután a hónapok tizenkét jelvénye. Egész táblázatot állíthatunk belőle össze, amint következik. [A táblázatokot lásd a 33 – 36. oldalon!]

Íme száznolcvan olyan jegy, amit már a XIX. században használtak nyelvkülönbség nélkül, s amiknek legnagyobb részét minden tanult ember ismerte, s a nyomtatásban nem akadt fenn rajta.

Az egyiptomi hieroglifok, a perui quipuk, az indus wampum-övek, a kihalt rézszínűek sírkövei, a tazmán képbetűk, az aztékek pálmahéjra festett feliratai, a mexikói évkarikák és naptárkövek, de különösen a kínai írásjegyek, a Tsok írásmód, azután a bevett szokás, az elfogadott használat a XX. században ezeren felül szaporították azokat a jegyeket, amik egy egész szót és fogal-

Legközönségesebb jegyek

+	több	⊖	lehetetlen (körnégyszögítés)
—	kevcsőbb	⊗	meg van oldva (Pythagoras)
&	és	!	vigyázat
×	sokszor	○	mindig (farkát harapó kígyó)
∞	soha (végtelenség jegye)	§	cikk
ω	vége	†	meghalt
△	van	*	született
○	nincs	⊗	ki van egyenlítve
∞	ismét	∞	megjegyzendő
=	egyenlő	%	százalék
≈	hasonló	#	arany
?	kétséges	⌘	font
X	ismeretlen	′	melléklet
⊖	ellenkező	(-)	zár
✓	eredmény (gyök)		
□	négyszög		
⊠	köb		

Vallásos és szimbolikus jegyek

♁	istenség	♁	királynő
♥	szerelem	♁	cselszövény (boszorkányláb)
⚖	törvény (mérleg)	⚔	harc
⚖	ítélet	☿	béke
☩	szent	♁	emlékeztet (neflejcs)
☩	Krisztus; keresztény	⚖	büntetés (bitójegy)
♁	Mahomed; török	☞	egyezség (két összefogott kéz)
↑	remény		
⚖	hit		
♁	király		

Mértani, földtani és csillagászati jegyek

⊙ város	∴ pusztaság
◇ falu	--- zátony
☆ vár	— vasút
⚙ parterősség	••••• erdő
⚙ kikötő	mocsár
♁ kolostor	➔ irányzat
♂ csárda	○→ indulás
* világítótorony	◁ érkezés
✶ világítóhajó	≈ tenger (víz)
∴ rom	♁ föld
^ hegy	⊙ nap
⚡ tűzhányó	○ hónap
+ + sziklák a tengerben	⊙ év
≈ folyam	△ forrás
.... határ	⚡ vízesés
≈ csatorna	

Üzleti és ipari jegyek

⊙ társ	✂ szabó
⊙ gőzkocsi	☞ rendelet
⊙ gőzhajó	♁ katona (lövészjegy)
⊙ hajó	⊙ gép
⊙ szekér	⊙ színész
☞ kohó	☞ húsvágás
☞ bánya	☞ mérég, halálos
☞ fürdő	☞ vásár
⊙ óra (clepsidra)	

Jegyek a kínai ábécéből

♂ férfi	♁ fa
♀ nő	

Mexikói képrásjegyek

☼ tegnap

✱ holnap

Rosicrucianusok jegyei

♁ titok

△△ püspök

*c sietség

♁ papság

△ pápa

☸ római egyház

A börzéken használt baldovernyelv jegyei

π bank

⊗ aktíva

∩ bank rupt

∩ passzíva

∅ fél (és medio)

♁ kereskedés

⊖ egész (s ultimo)

♁ tolvajság

△ hausse

∞ kész fizetés

∇ bessz

⊗ veszteség (rák)

∩ bilance

∩ takarékpénztár

Japán és európai kereskedők által használt értekezési képzetűk

✉ levél

∥ bor

☞ láttam, elfogadom

☺ kávé

† eladó

∩ tea

☞ aratás

△ cukor

☞ búza

☞ dohány

☞ rizs

⊗ gyapjú

☞ árpa

☞ gyapot

☞ zab

☞ hal

☞ tengeri

⊞ csomag

∩ szesz

Aztek iratokon fölfedezett jegyek

▲ eső	W zivatar
☞ szél	∩ forgószél
☀ meleg nap	

Chippewas sírkövek képbetűi

↖ bivaly	⊗ teknőnc
↗ ló	⊗ európai
↘ sertés	⊗ idegen katona

Az országok neveit képviselő címerek

🇭🇺 Magyarország	🇩🇪 Németország
🇦🇹 Ausztria	🇫🇷 Franciaország

Ezekhez jönnek még a hónapok jelvényei

♋ Január	— Július
♌ Február)-(Augusztus
♍ Március	♎ Szeptember
♎ April	♏ Október
♏ Május	♐ November
♐ Június	♑ December

és a kilenc arab számjegy, a hat római számjeggyel együtt.

eddig ismeretlen új uralkodó nyavalyák lepnék meg az európai fajokat. A múlt század nagy ragályait és járványait a római cészárok idejében is ismerték, Amerika feltalálása előtt, s ami veszélyes kórban III. Henrik meghalt, arról már Dávid, Izrael királya is keservesen énekelt. Ellenkezőleg a lég- és égaljváltoztatás, a vetőmag megújítása, az új háziállatok meghonosítása, vérvegyítés, keresztezés, nemesítés, sok megrögzött csapást megszüntetett, melyben századon át pusztult a művelt faj, s a szelídített háziállatok, és a gazdasági növények.

ÚJ BAJOK

Az ózon mint általános gyógyszer. Mózes végrendelete. Mi van az éjszark alatt? A holt erdő. Két nap az égen. Az első ember. Az ózon mint mérég. A lélekbetegék.

Annak, hogy az utazás nagy távolságokra a földforgás gyorsaságával történhetett meg, azon az eredményen kívül, hogy félmillió ember szüntelen úton volt, még egy más közvetlenül érezhető hatása mutatkozott. Az utazó ember egyúttal messze volt a földtől, s fenn lakott az égen. Ez nem maradhatott befolyás nélkül az emberiség fiziológiai fejlődésére.

Számtalan betegséget ismertek már az ó-világban is, amire az utazás gyorsasága, a tiszta lég, az éghajlatváltoztatás, az időjárás fordulata gyógyítólag, enyhítőleg hatott.

Ez a gyógyerő most hatványozva lett áltálal, hogy az utazó teljesen el lett távolítva a földtől, minden mephyticus kigőzől-gés pára körén túlrágadva, ahol a repülés által sűrített ózon a maga tisztaságában hatotta keresztül tüdejét, pórusait, hol a lég villanyosságából elvont „előd”, a nap tiszta fényéből kisugárzó „heliód”, a hegyláncok csúcsaiból emelkedő „crystallód” (megannyi a jelenben is sejtett hatalmas erő), és amit az ókor gyógyászai „magnale magnum”-nak neveznek: az egész föld szellemének, a geodaemonnak befolyása az emberi szervezetre a legsúlyosabb kórtüneteket csaknem rögtön, a felrepülés percében elenyésztették, hagymáz, kolera, váltólázak a kór válság-pontján jobbra fordultak az aerodromon belsejében; elaggott embereknek ifjúkori életerővel teltek meg lankadt idegeik a léghen utazástól; egypár éven át az egész orvosi tudományt kataklizmával látszott fenyegetni ez új találmány: nem küldtek a betegek orvosért, gyógytárba, hanem vitették magukat a repülőgéphez, s indultak a földet körüljárni; még a hírhedett

csodaszerek is elveszték népszerűségüket; nem várta senki többé a „lachcsistől” főfájása szűnését; nem rágta a „koladiót” férfiszíve újra erősülteért, nem használta az opoponaxot megelőző ellenszercül az új divatragály, a melanemia ellen, nem fűszerezte a gyenge gyomrú ételeit pepszinnel; nem kapkodott a végső segítő ginseng „panax” után az aszkóros; nem itta a kalabárbab nedvét a szembeteg, minden kínabor, anacahuit pastill, Bestucheff-tinktúra, essentia lignorum, poculum vomitorium, portio Riveri, camba di Giudea, guarana, salamandrin, paraguay tea, Dippel olaja s az ind pálmalevéltejéből készült agebalzsam és a többi drága írek, amik mindent meggyógyítanak, ottvesztek a raktárakban. Fel volt találva már a panacea. A „telluri erő”, a „sidericus erő” meggyógyít mindent. Senki sem beszél már másról, mint a „jódozmon” csodahatásáról. — Voltak gazdag urak, kik a klimakterikus esztendő, mely köztudomásra minden életidőnek a hetes évfordulója, amikor kinek-kinek előjön az a betegsége, amiben egyszer meg fog halni, tehát azt a klimakterikus évet folyton a repülőgépen utazásban töltették el. Ez nem utolsó jövedelemforrás volt Otthon városára nézve, s annyira szaporodott a betegség elől utazók száma, hogy a hetedik évben Mr. Severus az igazgatótanácsban azt az indítványt tette, hogy miután az utazók száma éppen kétszer annyi, mint amennyit az aerodromonok felvehetnek, tehát az utóbbiakat még egyszer annyira kell felszaporítani.

Tatrangei Dávid pedig erre azt mondta: „Nem, hanem az utazók számát kell felére leszállítani.”

És Dárday azt veté utána: „Igazad van!”

Amiért azután Mr. Severus retteneteset bámult a két igazgatótárs szeme közé. Ez az első eset az üzletek és közlekedés történetében, hogy egy vállalkozó a jövedelmező keresletet akarja felére leszállítani.

És mégis úgy volt. Tatrangei Dávid azt mondá: az utazók számát kell felére leszállítani, és Dárday azt mondá: „úgy van”, s mind a ketten igen komolyan beszéltek.

Az örcg Tatrangi Mózes öt éve, hogy meghalt, vagyis a XX. század fogalmai szerint: a légkör feletti világ lényei közé emelkedett.

A XX. században már a közhit által bevett fogalom, hogy a légkör felett, mely éppen oly fluidum, mint a víz, úgyszólván a földnek legkülső kérge, egy egész világ él, melynek lényei éppen oly magasan állnak tökéletességben mifelőttünk, mint mi a tengeri csigák fölött. Holott a tengeri csiga, a planéták ez őslakója a legelső ura a földeknek és csillagoknak, szintén igen tökéletes lény, mely eszmél, gondolkodik, érez és alkot oly titokteljes ösztön szerint, melyet még emberi tudomány meg nem oldott. És mégis e tökéletes lénynek nincs semmi világos fogalma mifelőlünk, kik a vizek felett lakunk, talán csak homályos sejtelmei vannak mindarról, amit mi alkottunk, és azokról a tündérekről, kik az ő gyöngyeit fehér keblükön viselik, mert látó- és hallóérzékei tökéletlenül vannak kifejlődve. Ilyen csigái vagyunk mi a légtengernek, ide ragadva annak fenekéhez: s csigabölcsesség tőlünk azt állítani, hogy amit a mi öt érzékünk meg nem láthat, meg nem foghat, nem szagolhat, nem ízlelhet: az a világ nem létezik. A XX. század egyik feladatává tette egy hatodik érzéket is kifejteni az emberben, mely a légtenger fölötti világot is észlelhetővé tegye a légtenger csigáira nézve, s hogy ez erőszakoskodás nem vált egészségére a légtenger csigáinak, azt majd mindjárt sorban látni fogjuk.

Tatrangi Mózes halála előtt pár nappal magához hívatta fiát. Nem lakott többé a budai tébolydában, hanem egyikében ama magányos nyári lakoknak, mik az Otthon ligeteiben a lélek-betegek számára voltak készítve. Fogadása szerint sohasem ült a fia által tökéletesített repülőgépre, vasúton hozatta magát idáig.

— Te gyermek! — monda fiának — én máától kezdve felzabadítom azt az üzletedet, ami legjövendőlegesebb lesz, de eddig tilalom alatt állt: az örök temetőt, ma délben két órákor elköltözöm innen.

Dávid fiúja kegyelettel igyekezett az öreget biztatni, hogy

nem hal meg, hiszen sokkal jobban van már, még sok örömet fog élni, amit az apa mind igen rossz néven vett.

— Te hallgass. Gyermek vagy. Nem is gyermek, csak embrió. Akkor fogsz még csak születni, ha én meghalok. Addig nálam van a lelked *vital-geniusza*. Ha én azt mondom, hogy „meghalok”, hát úgy lesz. A Szenegál-parti négernek, ha rabszolgaságba jutnak, régen tudják már azt, hogy hogyan kell akarva meghalni, minden öngyilkos erőszak nélkül. Azt mondják, én akarok meghalni, és megteszik. A Wisconsini „Red Jaquet”, a rézszínűek főnöke, mikor meghallotta, hogy szövetségesei, a fehérek, nejét hitszegően főbe lövették, nem állt bosszút, hanem oda feküdt a bíró ajtajába, beburkolta magát pokrócába, azt mondá: „én megtérek a nagy szellemhez”, és meg tudott halni. Hát nálam ne lenne-e olyan erős az akarat, mint a négernél, az indiánnál? Meglátod. El kell mennem. Egy dolgot nem tudok, mert nincs a világon. Pedig azt meg kell tudnom, mert különben több kárt tettem, mint hasznot. De mihelyt azt megtudtam, visszatérek, hogy tudassam veled. Igenis, visszatérek. Az erős akarat előtt nincs lehetetlenség. Ha ki tudtam szakítani a lelkemet magamból, mikor a Gyilkos-völgyben az ichort kerested, s egy székely favágó alakjában naphosszant vezettelek, emlékezhetel rá, félkarja annak is ki volt törve; — azt *önalakításnak* nevezik — hát majd megtalálalak én a nagyobb távoból is. Eddig is többször volt nálad a lelkem, mint rendes lakhelyén: a „glandula pinealis”-ban. Hanem neked még most rinocéroszidegeid vannak, azt megérezni. Ha állandóul melletted leszek, majd hozzászokol a látáshoz. Akkor majd tudatom veled azt, amit tudnod kell. Átleheltem már beléd a titkot, hogyan lehet a légben repülni; most még meg kell tudnom ennek a *mithridatját*: „hogyan kell a repülést lehetlenné tenni”.

Dávid csodálkozva tekintett az öregre, s az észrevette azt.

— Látom, mit gondolsz. Keresztüllátok rajtad. Te azt gondold most magadban: íme egy szegény őrült, aki haldoklik,

s kétszercsen félrebeszél. De nem úgy van. Mi szerezte meg neked a repülés titkát? A hatvanötödik elem, az ichor. Ez most a te kizárólagos tulajdonod. Ez által uralkodol a föld fölött, ezáltal tartod lekötve a háborút, s kényszeríted az emberek vas nyakát akaratauk ellen a békességre. De gondoltál-e arra, hogy egyszer az a kincstár, mely neked az új elemet adja, kifogy? S ahogy pazarolsz vele, azt hamar megéred. Igen, gondoltál rá. Ne is mondd, hisz látom a gondolatodat. Jársz-kelsz az Obi partjától kezdve az új-zélandi jéghegyekig, s vizsgálod a szibériai, kínai, ausztráliai tűzhányók melletti tavakat, ha nem találnád-e fel a hasonló földtani, neptuni, vulkáni és vegytani viszonyokat, aminők a Gyilkos-havas alatt az ichort előhozták. Egyszer fogsz is találni egy olyan helyet. Az talán kimeríthetlen bányája lesz az ichornak. Akkor mit fogsz tenni? Minden áron sajátoddá teszed azt. És hátha nem úgy lesz? Hátha elárulja valaki titkodat, akiben legjobban bízol, s eladja azt a titkot az ellenségednek, aki legjobban gyűlöl, akinek legtöbb számadása van veled, s az a felfedezett új ichorteleg felhasználásával csinál magának egy új hajórajt aerodromonokból, miknek szerkezetét most már minden gyermek ismeri, s akkor az a te vetélytársad, ellenséged csatára száll veled, s felviszi az istentelen harcot az égbe, és ott ütközik meg a te léghajóiddal. Minden idegemben a halál fájdalomát érzem, ha erre gondolok. Harc, ütközet az égben! És annak eszközeit én találtam fel! S mindedig hasztalan gondolkozom rajta, hogyan lehetne azt megakadályozni. Nincs a földön. Azaz hogy kell lenni. De nem látom. Le kell ráznom magamról ezt a vak csigahéjat, hogy lássak! Elmegyek, de visszajövök.

Tatrange Mózes oly erővel fogta meg Dávid kezét, aminő csak az örültek izmaiban lakik.

— Ne légy hitetlen! Az, ami nekünk, látóknak legjobban fáj. A sámán látnok, mikor önkívületben van, egy füttyszóért kést ragad és embert öl. Az a kétkedés nagyon fáj. Te látni fogod azt néhány óra múlva, hogy mi az a hatalmas emberaka-

rat még a halál után is. Tudod jól, ugye, hogy a halálnak az az első dolga, hogy a homlokon minden ráncot elsimít. Soha senki sem látott haragvó halottat, szomorgó, búslakodó halottat, azok mind derült, csendes emberek. De nézz meg majd engem, én megmutatom neked, hogy a halál után is van akaratom, s mikor már halva leszek, szemöldökeim még akkor is össze lesznek ráncolva; mert úgy akarom. Hiszed-e?

— Hiszem — szólt Dávid.

— Nem hiszed — mondá Mózes. — Jól van, ma este már hinni fogod. S akkor elkezdesz látni, vakságod nyílni fog. Most nem beszélek erről többet. Csak egyre kérlek még. Tudom, hogy azt sem fogadod meg rögtön; de megfogadod akkor majd, ha megértetted; e figyelmeztetésem hozzád az, hogy *ne engedj utazni a repülőgépeiden olyan embereket, akiknek nincs szőr az arcukon.* Nem érted. Elmehetsz. Most hagyj magamra, mert útra készülök.

Dávid azt sem hitte, hogy az öreg meghal; hisz érverése szokott, rendes volt. — Nyugodtan távozott.

Délután az ülés alatt jöttek hozzá a hírrrel, hogy az öreg pontban két órákor meghalt.

Dávid rögtön sietett az ülésből atyjához. Halott volt már. És íme, a szemöldökei még most is össze voltak vonva. A halálnak minden hatalma nem volt képes megtörni azt a rettenetes akaratot.

Amíg Dávid a halott arcára bámulva mélázott, végigfutottak lelke előtt azok a sejtelmes mondatok, miket attól néhány óra előtt hallott. A legvégsőnél legtovább elmerengett.

„Ne utazzanak a repülőgépen olyan emberek, akiknek nincs szőr az arcukon.”

De hát kik az ilyen emberek?

A nők — a gyermekek — és a négerek.

És miért ne?

Tatrangei Dávid pedig nem volt az az ember, aki valamit megtesz, mielőtt tudná az okát, hogy miért.

Az öreg meghagyása ellenére is magával vitt az aerodromonban, mely atya holttestét szállítja az örök nyugalom helyére, két embert, kiknek sima az arcuk: nejét és gyermekét. Még hat repülőgép ment velük.

Az északi földszark felé mentek.

Volt ebben jó rész emberi hiúság is a tartozó tiszteleten kívül. A nő ismerje meg férje atyjának nagyszerű temetőjét, s ugyanakkor bámulja férje csodahatalmát, ki előtt megnyílnak a földnek oly rejtett vidékei is, miket a természet örök zár alatt tart más emberek előtt.

Az éjszark világát még nem járta be halandó.

A repülőgép ugyan már harmadik éve, hogy fel van találva, s az ember azt hiszi, hogy ezáltal már most ura lett minden régióknak, ami a föld fölött van; de csalatkozott. A göncölök élnek!

Mikor a kísérlettevő aerodromon az északi göncölhöz közelített, a benne ülő gépész úgy tapasztalá, hogy az északi szélesség 79. fokán túl gépének működése elkezdett lassulni, a szárnyak fennakadtak, a gép súlyát látszott veszteni, s megessett a hajón, hogy az orrával állt fölfelé a légben. Mikor pedig erős, delejes kitörései voltak a földtengelynek, nagy északfény borította el az eget, olyankor a repülőgép minden működése megbénult az északi iránnyal szemben. Fölfelé azonban hatványozott erővel repült.

Mikor kisebb volt a delejes kitörés a földszarkon, el tudtak hatolni a repülőgéppel egész a 87. szélességi fokig; de tovább akkor sem. Az északfény a póluson folytonos. Csakhogy csendesebb kitöréseinél a pólus alatt egy szétsugárzó keskeny fénykoszorúnak látszik csupán, melynek közepét a csillagos sötét ég képezi.

Megkísérlék e fénykoszorú kezdetéig felszállani a géppel. Hiú erőlködés volt az. Száz meg száz mérföldnyi magasan kezdődik az a föld fölött, s kitörése teljes pompájában fény sugarai húszezer mérföldnyi távolra ellövellnek!

A délsarknál lehetőbb volt a kísérlet az aerodromonnal, de igen veszélyes.

Ahogy az éjszark eltaszítja, a délsark úgy vonja magához a villanyos hajót. Az első kísérő, dacára szárnyas gépének, lehullott az égből, s laposra zúzott hajójával ottveszett valahol Weddel előfokának sötét szikláin, társai okulva a veszedelmen, erőfeszítéssel menekültek ki Parry szárazföldre, tökretett gépeiket hajón szállítva haza.

Tatragi Dávid elég merész volt megkísérteni a lehetetlent.

Mi adott neki erőt a vakmerőséghez? A tudás szomja? Az adott felfogadás? A vele vitt nő és gyermek? Vagy mindez együtt?

A másik hat aerodromon városa tudósaival volt tele, kik részt akartak venni e merész kísérletben, hogy új tapasztalatokkal gazdagítsák a tudományt.

Dávid hajójában nem volt más, csak neje, gyermeke, halottja és kormányosa, a hitetlen Áron.

Mikor a spitzbergeni sziget szélét elérték, Áron figyelmeztette Dávidot az égre.

Észak felől kéve alakú rózsavörös sugároszlopok kezdtek fölemelkedni.

— Jön ellenünk az északfény.

— Azért mégis elérjük a Göncölt.

— Ma nem. (Ez pedig a székelynél annyit jelent, hogy sohasem.)

Dávid pedig minden szóváltás helyett Kelet-Kelet-Északot parancsolt a kormányosnak.

Az aerodromon most aztán már nem egyenesen a pólus felé repült, hanem oldalt vette irányát a Nova-Szemlya fölötti jégmezők felé; mik végtelen ezüst pusztaként voltak alatta elterülve, jégből épült tündérpalotáik ragyogtak a napban. Ez volt a leghosszabb napja az évnek, a fényes égi éltető gömb ezen a napon alig száll le néhány óráig pihenni e táj látkórén.

És mégis, noha Spitzberga fölött még reggel volt, mikor irányt változtatott az aerodromon, alig telt bele hat óra, s a nap már leszállt a nyugoti láthatáron. Az aerodromon egyenesen nem juthatott el az éjsarkhoz, de spirálalakú repüléssel igen. A kitörő északfény csak új erőt kölcsönzött e keringő repüléshez. Nem emberi alkotás volt az többé, hanem egy planéta, melyet napja maga körül csóvál.

A földi tájak szédületes sebességgel rohantak el alatta. Jéggé fagyott tengerek, hóval fedett mezők, az északfénytől rubinragyogású, violaszín árnyékú hegyláncok. Mikor a Bering-szoros táján repült az aerodromon, a rendszeren járó kronométer szerint délután három óra volt, s akkor újra feljött a nap. Napfény mellett repült tovább a gép Port Patrik szigetéig, a Cap Alnionhoz érve ismét belejutott az éjszakába. Este tíz óra volt akkor. Éjfélre ismét visszajutott ahhoz a ponthoz, amelyen túl még az ókor hajósai előre nem hatolhattak, a Cap Parryig; de ez már a 85. fok alá esik. Tehát mégis sikerült neki a csigakerülővel hat fokot eldacolni a leghatalmasabb úrtól, a geodaemontól, magától a földistentől! Ezentúl még gyorsabban ment a haladás. A villanyos gép közeledett a delejközöny tájaihoz: a spirál körút rövidebb kanyarulatot vett. Reggel két órakor harmadszor jött fel számára a nap, hogy két óra múlva ismét lemenjen, s aztán egy óra múlva újra feljöjjön.

Ah! Az valami bűbájosan kábító tünemény: a nap, mely két-óránként lemegy és feljön; végigfutja a láthatárt, hatszorta sebesebben, mint szokás, s alig hamvad el az alkony pírja, már szürkül a hajnal a más oldalon.

Mikor aztán negyedszer is leszállt a nap, a gép is alá kezdett szállni, s azontúl nem látták többé a planéták központját. Az aerodromon a 88. fokot érte el. Mi van hát a 88. fokon túl?

— Hiszed-e már, hogy elérjük ma az éjsarkot?

— Aki a mából holnapot tud csinálni, annak lehet.

Az aerodromon valóban négy napot csinált egy huszonnégy

órából, az éjszarki rövid földabroncon a nappal szemközt repülve.

Mikor a 88. fokot elérte, a gép sebes repülése egy hetedrészre lelankadt, csupán saját villanyereje hordta már. Ez észrevehető volt a hajóban rögtön süllyedő légmérsékről is, mely eddigelé az átrepült lég gyors dörzsölésétől 12 fokot mutatott a fagypontra felül, s most lassankint leszállt egész a fagypontra, úgyhogy a bennlevőknek bundáikat kellett felvenni.

— Nem fagyunk meg itt? — kérdezé Áron, markába lehelve, mikor a kormány üvegfogantyúja hidegíteni kezdte tenyerét.

— Ne félj, ha leszállunk a földre, ott egy vagy legfeljebb két fok lesz a fagypontra alul. Nézd, már itt alattunk kezdődik a szabad tenger.

Valóban, a jégtenger partjai, mik oly magasak voltak itt, mint Albion krétabércei, egész hosszú hegyláncként vonultak hátra a légjáró jobb oldala felől, s alattuk zúgott az örökké nyugtalan tenger, melyet már a múlt században fölfedeztek, de hajóval meg nem járhattak erőszakos dagálya miatt. A légtérben szélcsend, a tengerben vihar és ismeretlen erőktől előidézett áramlat keletről nyugotnak.

Az aurora borealis már akkor csaknem fejük fölött ragyogott.

A nagy, sötét kör, melyet fénykoszorújával az égen bekerített, s melyen keresztül a Göncölszekér csillagai függőlegesen tündököltek alá, két egész foknyi tért látszott elfoglalni. A lángoszlopok mind e sötét körből futottak ki, percenkint nyolcvanezer lábnyi sebességgel. Az egymástól messze elszórt légjárók csillagászainak feljegyzései szerint lett az kiszámítva.

A sötét körön belül egyre csendesebb lett az aerodromon szárnyverése.

— És látod, Áron — mondá Dávid —, mi mégsem fogunk a légjáróval eljutni a pólusig. Nekünk, ha a 89. foknál szárazföldet találunk, ott le kell szállnunk.

— Miért?

— Azért, mert ha tovább akarnánk menni, villanygépünk mehtagadná a szolgálatot. Itt már a delejtű nem mutat, csak libeg előre-hátra.

Valóban, a gép nagyon lassan haladt már a spirál körútban. Az órák délutáni hatot mutattak, midőn a pólus előtti utolsó fokot elérte Tatrangi repülőgépe. Amíg fenn a magasban teljes kitörésében pazarolta szét a föld túlömlő életerejét, alant és a sugárkörön belül egészen kimerülve látszott lenni a lég minden villanydelejéből.

Dávid kénytelen volt segítséget kérni a magasból. Felfelé irányozta a repülést. Ez ismét segített rajta: mentül távolabb a földtől, annál több volt a villanyosság. Föl tudott emelkedni tizenégyezer lábnyi magasra.

És onnan azután már meglátta, hogy mi van az északi pólus alatt.

Egy szigetvilág.

A szigetek hasonlítanak a holdban látható körhegyekhez, miket sokan kiégett tűzhányóknak tartottak. Mindenesetre vulkáni alakítások.

Sok apróbb-nagyobb körsziget között, a földtengelytől félfoknyi eltérésben van a szigetek legnagyobbika. Valódi csillagkörhegy. A hold „Kepleré”-hez hasonlít; de annál nagyobb terjedelmű. Képzeljük magunk előtt egész Erdélyt, mint egyetlen körhegyet, körülfolyva a tengertől. Kisugárzó hegygerincei némely mellékszigettel összeköttetésben tartják. A legtávolabb eső sziget nem nagyobb, mint a hold legkisebb körhegye: Gioja.

És onnan a magasból nézve távcsövekkel, úgy tűnnek elő e kerek szigetek, mint azok a méhkasok, amikben cukrot vagy ércsavakat jegecítenek: tele egymáson keresztül-kasul dűledező, egymáson keresztültörő óriási jegecoszlopaival az első földalakításnak. A közepeik mélyen besüppedvék, mint egy tölcser, egyedül a legnagyobb szigetnek a központján alakul át a homorúan besüppedő talaj egy hirtelen feldudorodó

újabb kráterre, mely mint egy fényes köldök emelkedik ki.

A föld meztelen kérge van itt! Úgy, ahogy a legelső megszilárdulás találta, mikor a világejter hidegében izzó külseje gránittá keményedett. Azok a kör alakban felmeredő bércóriások az eruptív ősz sziklatömeg maga, fényes, ragyogó, mint a hold hegykarikái; a későbbi vízözönök nem töltötték be annak közeit, a jégmezők nem hordták meg földzsurmával, téveteg sziklakkal. A milliőves múlt emléke ez itt.

Hanem a külső pereme e körhegyeknek, melyet a hullámok mosnak, erdőkkel van fedve: nagy, magas szálfák sugaras rengetegeivel.

Ez erdők nem élnek már: lomb nincs rajtuk, de nincsenek se megkövülve, se elrohadva, se szénné válva; csak meg vannak halva. Nagy része halomra dűlt már, nem a korhadástól; sok százezer év villanyos viharai tördelték azokat össze, egy-egy óriás áll még ki a halom közül nagy térségen, ágak nélkül, korona nélkül: a nem számlált időknek tanúja.

Ezek a terciérkorszak növényei, egykorúak a mastodonnal, a dinotheriummal és a tekekoponyájú ásatag emberfajjal. Ugyanazon fák, mikből már egész erdőket fedeztek fel a múlt században Anakerdluknál Grönlandban az északi szélesség 70. foka alatt, később Spitzberga legszélsőbb szárazföldén, a „Medve-sziget”-en és Bel-Sundnál 76. fok alatt, a legutolsó erdőt a Kings Bay öböl partján ásták ki az özönvízi görgeteg alul, az északi szélesség 79. foka alatt; s e fák épen maradt leveleiben, tobozaiban, magjaiban felismerték azoknak neveit: a fenyőkkel vegyest álltak ott a mérsékelt égaltölgyei, szilfái, sőt a déliebb platán, magnólia, hárs; még a babér is otthon volt közöttük.

És most erre a tájra csak az északfény kísértetvilága süt alá; az pedig nem melegít.

Tatragi Dávid a gáztelefonnal mérföldekre hangzó jelt adott szétszórt hajócsoportjának, s aztán kiválasztott egyet a

kerek szigetek közül, mely körül legsűrűbb volt a halott erdő, s azon megszállt az aerodromonnal. A többi légjárók is siettek utána.

Aliggyelőre megmondá Dávid, a hajókból kiszállók helyütt nem találták a hideget erősebbnek, mint aminő egy téli est szokott lenni decemberben az angol partokon, friss, csípős lég, szelídítve a tenger páráitól.

Astrangi társai, midőn megérkeztek, már rakott tüzet találtak a szigetparton. A magnóliákból rakott máglya vérvörös világot vetett a tengerre, mely acélkék volt most, az aurora borealis sötét udvarát tükrözve vissza.

A bámuló elragadtatás sok ideig szótlanná bűvölt mindenkit. Az a tudat, hogy most egy olyan pontján állnak a földtekének, melyet a mostani emberiség lába nem tapodott soha: de mely egy kihalt emberiségnek őshazája volt valaha, mikor más csillagok jártak az égen.

Minő nagy kérdések szólalnak meg e zajgó tengerben, s e hallgató, halott erdőben!

S az ember oly vakmerő, hogy e kérdésekre feleletet keres.

Mi idézi elő ez átmelegült szabad tengert az északi Göncöl alatt, holott két szélességi fokkal alább egy egész tiltó jégvilág veszi azt körül; mely nem nyit ajtót sehol, mely harminchat fokú hidegével embert és állatot megöl, ki rajta keresztül akar törni?

A felelet ez.

A göncölöknél a föld be van horpadva; öntengelye körüli forgása a kérgét amily vastagra tömöríté az egyenlítőnél, oly vékonyra hagyta a tengelyeknél. S a vékony legelső sziklaréteg — a föld meztelen csontja maga —, a belső horpadásain semmi új réteggel nem lett befödve; azt nem takarta el se a kőszénkor, se a jurakorszak, se a pliocén, se az özvíz. Ott a legelső gránitréteg látszik, s amíg mialattunk mértföldnyi vastagsága van a földrétegnek, a pólusok alatt alig több az

ötszáz lábnyinál: a föld belső tüze annyival közelebb van. Ezért a mérsékelt lég, a langy tenger a pólus közelében.

De most jön a nagyobbik kérdés.

Jó; a körhegyek belseje a legalsó ősránit, a földi tűz legalsó burkolatja; de minnek kellett történni a szigetek külsején, miket már a miocén és pliocén földalakulás is új rétegekkel takart? Az özvizek egyike sem volt képes túlömlöni a körhegyek óriási védbástyáin, de külsejüket átalakítá. Tanúja a holt erdő. De hogy nőtt fel itt ez az erdő? Hogy lehetett az éjsark alatt délszaki növénytenyészet, mikor az éjsark a földtengely vége volt mindig, azt bizonyítja a föld behorpadása, s az a mi napunk felé fordulva nem lehetett soha? Ez az embert lezúzó kérdés, amire csaknem oly nehéz megfelelni, mint arra, hogy van-e a világnak vége.

Azt nem tudjuk, hogy van-e vége, de azt tudjuk, hogy közepe van. S egy központi nagy világtest körül forog a mi napunk maga is, hurcolva magával szolgáplánétáit; maga is csak egy nagyobb úr szolgája; s bár e haladása a világűrben alig észrevehető a mi idő- és térfogalmaink szerint, de lehetett kor az ember emlékezetét megelőző távol millió évnyi időknél előtte, amikor vándorútjában a mi napunk egy olyan csillagcsoport között haladt el, aminők a tejút, a ködfoltok, vagy tán a még most is közel plejadok előtt. Azok megannyi napok. És akkor százezernyi éveken át az egy központi napon kívül még egy másik, távolabb nap süthetett a mi földünkre, s életet, tenyészetet idézhetett elő olyan részén is a földnek, melyet a saját napjának csak néha ér egy bágyadt sugara; ahol féléves az éjszaka most, s a moha sem él meg többé. És az óriási erdők tanúskodnak róla, hogy ott világ volt valaha! — S aztán ismét jött egy másik százezer év; a nap eltávozott a csillagcsoport közeléből, a földre sütő idegen napok mind távolabb veszték a világűrben, a saját napjától tovahurcolt föld ismét belejutott a fagyos világéterbe. A göncölök alatt sötét lett és hideg, s lassanként elmúlt ott minden élet.

De hát lakói nem voltak-e ez ősvilágnak?

Kellett lenniök. A föld, mely a fát fölneveli, az állatot is megteremti. Tatrangi Dávid és tudós kísérete összekutatták nagy területeit a holt erdőnek, megtalálták a fák alatt az elhullott tobozokat, maghüvelyeket, páfránokat egész levéllombozattal; egyszer aztán egy kutató tudós rátalált egy ősszállat excrementumaira. Soha hasonló tárgy ekkora örömet nem idézett elő feltalálójában. A szakismerők megvizsgálása folytán az a feltalált hagyatéék egészen hasonlít az őslajhár ásatag coprolithjaihoz.

Akkor őneki magának is itt kell lenni valahol.

Tovább kutattak.

A holt erdőben ráakadtak egy törésre, mely nagy állatok csapájának ismertetett fel. Ez a törés, mint egy széles ösvény vezetett fel a hegyoldalnak, hanem később azután úgy be volt temetve düledezett fákkal, hogy nem lehetett rajta előbbrehatolni. Egyik ezredév eltakarta a másik nyomát, a legelső kultúra nyomát a földön: a tört utat. A természetbúvároknak vissza kellett térniük léghajóikhoz.

Az órák reggeli négyet mutattak. „Most kel fel hazánkban a nap!” Itt csak a folytonos északfény világít; le-lelohád és újra kitör, de el nem alszik soha. Örökké égő lángja a földnek, mellyel önmagának világít ott, ahol nem láthatja a nap.

— Reggel van — szólt Dávid —, induljunk a temetésre.

Mindenki üveghajójába sietett; a vezér aerodromon föl-emelkedett, szokottnál lassúbb szárnyveréssel, s ismét az addig követett művelet szerint csigatekeredésben igyekezett a sziget fölé emelkedni, s mikor annak legmagasabb bérceit túlhaladta, belsejébe alászállani.

A figyelmes szemlélőnek felséges látványt nyújtott az északfénytől megvilágított tájkép.

A sziklafal, mely a szigetet mint egy körbástya övezte, a külső meredélyeit benőtt erdők közül még több ezer lábnyi magasra kiemelkedett kopáran, meztelenen; rettenetes bazalt-

falak mint félredűlt orgonasípok szakíták keresztül harántban e gránitfalazatot, s lefutottak a mély üst alakú völgybe..

S ez egész üstvölgy a kövek, kristályok országa csupán. Még a kövek közt is a legrégebbeké, kik születésüket nem az ezredévek, hanem a milliók után számítják. A változatlan, örökkön örökké tartó kövek: gránit, bazalt, kovarc. A mér-földnyi átmérőjű sziklatölcser búbájosan ragyog a fényes sziklaoldalok, a roppant tömegű hegykristályok s a kovarcok minden nemeinek összesített csillámától.

Néhol szabályos képleteket mutat, mintha egy csodaépítész gondolt volna ki titáni palotahomlokzatokat, mikbe kolosszokra számított kapuk vezetnek, két egymásra dülő sziklatömb alatt pyramid alakú sötét nyílás. S a széles, holt sziklaöbölben semmi nyoma növényzetnek. Csupán a közepe táján, hol leg-szélesebb az egymásra dűledező kőszálak, kristályok torlasza, emelkedik ki még a kőtorlaszok közül egy fényes fekete — ka-tafalk. Valódi halotti ravatal. Keresztül-kasul egymásba rótt hatszegű, fényes kristályoszlopok emelnek egy mohazöld á-gyat, mely bársonyszínű zöld burkolat néhol még fűzér alak-ban is végigfut a fekete oszlopokon.

Dávid e zöld hátú emelvényre bocsátkozék le gépével.

Az pedig egy pistacit kristálytömb volt, melynek gyönyörű kristályoszlopai a pálmásugár vastagságától kezdve a selyem-szál finomságáig együtt találhatók, a tükörfényes fekete he-xaederek lapjain a finom kristálypelyhek, selyemszálak tömege, pisztácizöld bolyhos gubancot képez, mintha mohával lenné-nek bevonva. Ez az igazi örökzöld.

Ezt a helyet választotta ki Dávid atyja számára örök ravata-lul.

— Meg vagy-e elégedve helyeddel?

És íme, a halott szemöldei már nem voltak összevonva. Homloka kisimult. Otthon volt már.

Pedig hiszen nem az történt, amit ő óhajtott, hogy itt egy örök temető alakuljon az utána jövő emberiség számára.

Más hely ez itt. — Az előtte elment emberiség temetője ez már!

Amint a többi léghajósok a sziget különböző pontjain alászáltak, ott találták minden sziklaodúban, bércszakadékban az elmúlt ősvilág lakóinak maradványait. Előbb csak csontvázakat a régebb fénykorból, amikor még idegen nap világa forralta fel az éjszark levegőjét, később már épen megmaradt állatokat, mikor a fagy örökké tartó lett, s az elkésett óslakóra nem vártak többé az eltemető férgek. Egész csoportokban heverték ott a sziklák zugaiban a terciérkor csodaszörnyei, vastag bőriük, iszonyú agyaraik, faórló zápfogaik, pikkelyeik és sertéik, épen megtartva a nedvtelen örök tél e szörnyű múzeumában, mely fölül a villanydelej fuallata még a tenger párázatait is elveri, hogy hó alakban le nem hullhatnak rá.

Minő kincshalmaz ez a természetbúvárokra nézve! Mindazon állatfajokat, amiknek eddig csak kövesült csontvázait ásták ki a krétarétegek alul, itt, a föld színén egész természeti mivoltukban együtt találhatni úgy, ahogy a századok ezrei előtt itt jártak és éltek, s köztük felfedezetlen fajokat, miknek lételéről eddig csak egy lábnyom vagy egy állkapocs tanúsodott. Az ősvilág egyik aeonjának katakombája van itt.

Még ezzel sem érték be. A tudós telhetetlen. A tudvágy szomját nem csillapítja még a felfedezett titkokban való dobzódás sem. Tovább kutattak. „Embert” kerestek. Az *ásatag* embert.

És arra is rátaláltak.

Ott azon pistacit katafalk körül, hol a sziklaoszlopok egymásra dűledezve száz meg száz üreget képeznek, feküdtek az ősember maradványai.

A vadállat, mikor halálát érzi, elrejtí magát.

A *tekefejúek* népe volt ez. Már a XIX. században feltalálták ennek *ásatag* koponyáit a Berlin melletti „Borostyánkő” tárnában s a Schevenlache tőzégbányáiban. A terciér kék márgában a laktalan mocsár alatt egy egész temető volt

együtt. E tekekoponyák élve sehol nem léteznek többé; a mostani emberiség minden fájának hosszúkás koponyája van. Az ősz faj, mely az állatvilágot áthidalta, kihalt. Most megtalálták ez ősokeket. Az örök tél múmiákat csinált belőlük. Le hagyták magukat írni, lerajzolni. Fejeik teke alakúak, orruk pisze, álluk hátranyomott, fogaik előreállnak; a férfiak arca, koponyája szőrös, a nők arca homlokon alul sima; bal szemöldökükön egy jellemzően kiemelkedő púp; karjaik hosszúk, de lábaikon nincsenek kezujjak. Testük színe mahagónibarna, csontjaik is éppen ilyen színűek. Semmi fegyvert nem lehetett mellettük találni. A kőfejsze még nem volt feltalálva. A tekefejű nem tudta még, hogy a hús is ízlik, mint nem tudják a majmok; ő még nem tanult testvért ölni. Fák gyümölcseivel élt, mint állattársai: az őstapír, őselefánt, őslajhár. Az egész paleontológiai csoport közt nem volt egy húsevő sem.

És így Tatrangi Mózes nem lett legelső temetkezője az éjszark világának. Előtte ezren meg ezren fölfedezték már azt a nagy sírt, akiknek nem volt sejtelmük arról, hogy e szigeten túl van egy külvilág, és a csillagokon túl van egy másvilág.

Tatrangi Dávid az ősemberek katakombája fölé helyezve hagyta ott azt az alakot, ki az emberi szellem legnagyobb diadalát kivívta, s ott hagyta őt abban a repülőgépből, melyet alkotott az évezredek tanújával. Tatrangi Mózes ott fekszik most a repülő villanygépből a tüzet nem ismert ősemberek közepett: örök időkre változatlanok: ő is, azok is. És minő végtelen távol van közöttük!

A körs-körül lobogó északfény túlvilági derengéssel sugárzá be az őshalottak temetőjét, a titáni kristály amfiteátrumot. A távol idők rémledező emlékei, mint eleven álmok keltek fel kősrjaikból. Aki élt is, kívül érezte magát a világon és a jelen időn.

Rozáli az egész úton az éjszarkig és vissza nem hallatá szavát. A gyermek nem értett még ebből semmit. Hétesztendő volt.

Mikor aztán visszaértek Otthonba, hol a nevezetes fölfede-

zések híre egész forradalmat idézett elő, Dávidot úgy üdvözölték, mint egy új messiást; aztán mármost azt várta, hogy diadalát Rozálinak elragadtatása fogja megkoronázni; aztán csatlakozott várakozásában.

Rozáli azt mondá neki:

— Kérlek szépen, jó Dávidom, engem többé ez útra ne vigy. Nem tudom, miért; de én ott végtelenül szenvedek. Nem is szenvedés: kimondhatatlan az az érzés, ami engem elfog. Olyan nagy foka a gyönyörnek, mely kínoz. Valami édes szédülés az, mikor a mélyből kiemelkedő földet látom; valami föld feletti vágy, ha az égre nézek; úgy hogy tűnni érzem testemből a lelket. Álmodom és hallom, mit beszélnek körülöttem. Látok, és azt hiszem, hogy álmodom. Egyszerre két helyen vagyok. Látom az északfénytől megvilágított sziklatemetőt ősvilági hulláival, és kiskertemet itthon, és magamat benne és kisgyermekemet ölemben. Ne vigy te engemet magaddal oda. Az nem női idegeknek való légkör. Hagyj te engemet az én kiskertemben, kisfiammal fecsegni semmiségekről, és játszani hiábavalóságokkal. Ez az én világom.

Dávid megcsókolta e szóért Rozálit; hanem aztán nem gondolkozott róla többé.

Pedig abban a véghagyományban, amit apjától hallott, s a Rozáli által mondott felfedezésben egy valódi Pandora-szelencét bírt Dávid, amit ha kinyitott, egész csoportját az új bajoknak szabadította rá a világra.

Mikor az aerodromon feltalálása a hetedik évét járta, igaz, hogy a testi betegségek nagyon megfogyatkoztak a légjárók befolyása által; hanem egy más kór lett általánossá, amit azelőtt csak kivételes tünetényként ismertek, s hajdanában „lelki betegségnek” híttak.

A légjárók befolyása túlérzékenyíté azoknak az idegeit, akik legfogékonyabbak; főleg a nőkét és serdülő ifjakét (szőrtelen arcok).

A tudomány fejlődése is nagyban segített ezen.

A természettudomány mámorító hatással van, elnyel, magába süllyeszt, vége nincs.

Fel volt találva már a mód nem csak a holdat, de a szomszéd bolygókat is oly közlelről szemlélni, hogy a világbúvár meghatározhatta, melyik aeonját éli most az a planéta alakulásának, s eszerint minő lények laknak rajta. A Mars a kőszénkorban van, a Venus a miocénban, a Saturnus éppen olvadt állapotban van még, de a Jupiterben már tökéletes lényeknek kell lakni. Ezt pedig ilyen kombinált művelettel derítették ki: Egy hárttyavékony ichoriüveg lapra levették a Mars ezerszer nagyobbított fénykép mását. Akkor e képeknek egy századrésnyi darabját újra lefényképezték ezerszer nagyobbítva, az már akkor százezerszer volt nagyobbítva. Folytatták e műveletet, míg egy darab tájképet bírtak belőle.

Erre aztán támadt azoknak az idegeseknek az osztálya, akik azt hitték, hogy egyik csillagból a másikba átjárnak, s tudósításokat, tájak leírását, lények ismertetését, sőt egész világtörténeti szakaszokat hordtak át a szomszéd csillagokból. Lapjuk is volt, mely azokat közölte.

A nap fényburkának, a nap foltjainak közel megismerése a heliodaemon betegeit szaporítja; akik örülnek, vigadnak szertelenül, míg a nap fenn van, s ok nélkül szomorúak, szenvednek, ha a nap lemegy, egész éjjel. Napkórosak.

A vital magnetismust használták mint gyógygyerőt, s minden városnak volt már orvosa, ki a villanyos „baquet”-val gyógyított: rendszeres tudománnyá vált a perychismus, hipnotizmus, elektrobiológia, s az ózon rendelvényképpen lett osztogatva.

Filozófia, vallás kezdett a tudomány pozitív adataiban épülni, való alapot keresni. A spiritizmus hívei százmilliót számítottak már, s egy alapra tereltek keresztyént, zsidót, mahomedánt, buddhistát.

Támadtak a sötétben látók, kik föld alatti pincében mély éjszaka megkülönböztetik a színeket, a megütött harang fénylik előttük, amíg zúg; kik a mágnes hegyéből kisugárzó fényt

észreveszik, kik behúnyt szemmel cérnát húznak a tübe; nők, kik férjeiket mindenütt látják, bárhol járnak-kelnek azok (a férjeknek nem tökéletes öröme), kik ujjaik hegyével látnak, a gyomrukra tett levelet elolvassák, s tenyereikkel hallanak.

Egyszer támadt egy ihlett osztály, mely a „keresztüllátást” annyira vitte, hogy átlátott minden öltözeten, kivéve a vörös színűn. Ez a szekta valóságos páni rémülést idézett elő a szépnem között, mely ettől fogva kénytelen volt vörös corsettet és alsószoknyát viselni, különben e látmokok előtt Éva anyánk teljes ártatlan alakjában tűnt volna fel minden öltözete dacára.

A légjárókkal utazás még magasabbra fokozta ez idegességet. A gyors változatok az északi jeges vidékről fél nap alatt le az aequator pálmaerdejéig összezavarták az agyban a tér és idő felőli fogalmakat. Szaporodtak vele a kettős életű emberek, kik egy időben két helyen hisznek élni; a távolbalátók, kik messzeeső helyen történeteket itt-történőkként látnak. A pólusok alatti ősvilág szemlélete felköltötte a múltba visszalátást; a légmagasban uralgó csend az idegeket túlvilági zene hallására csábítá. A sok futó idegen arc között egy-egy ember saját magát vélte megismerni; vagy elhúnyt kedvesével találkozott össze, s idegei tovább fejtették e gyötrő gondolatot. Az ideges emberre a legkisebb szesz ital élvezése oly hatással volt a légjáróban, hogy prométheuszi álmokat és csába víziókat látott tőle: oly volt az rá nézve, mint a hasis, mint a mákony. Szenvedést és gyönyört egyesített magában. S e mámoritasságot odafenn a léghajóban éppoly szenvedéllyel keresték, akik egyszer belekóstoltak, mint a hasis- és mákonyevők a kék és kín álmaiba kábító mérgeiket. Nők, kiket e szenvedély megragadt, nem voltak semmi emberi hivatás teljesítésére alkalmasak többé; nem anyának, nem feleségnek valók: azok túlvilági fényben úsztak, kéjálomban reszkettek, amikor szemek feketéje gyönyörteljesen kitágult és fénylett a sötétben; mikor aztán leszálltak a földre, ki voltak merülve, és minden idegük szenvedett, le volt lankadva. Egy nap alatt egy évet vénültek.

Annál inkább keresték az aerodromonban talált gyönyöröket.

A színész, a színésznő, mikor mesterszerepben akart föllépni, a légjáróban előbb egy utat tett, s így jött a színpadra: felmagasztalt idegzettel. Némelyik nagy drámai szerepében a közönség helyett csupa halálfejes csontvázakat látott maga előtt a padokon ülni, azoknak játszott rettentő lázlelkedéssel. Maga a színpad állandó mágiai mutatványoknak lett színhelye, lélekjelenésekkel, változó tájakkal, csodatüneteményekkel; úgyhogy templom és színház szerepet cseréltek már. A templom lett az iskola, melyben a közönséget józan filozófiára oktatják, s a színpad a misztériumok kápolnája, hol a földfelettit, a megfoghatatlant állítják eléje.

S az álomjárás ragálya nemcsak a magasabb, míveltebb körök hölgyeit lepte meg, elhatott az a legszegényebb osztályokra is. A gyümölcserért járó kofa boszorkánynak képzelte magát, ki a „szombatot” ünnepelve a Gelléltre jár, s a gyárak asszonylakói a lidércnyomástól nem bírtak szabadulni. Amelyik közülök az aerodromonban utazott, magával hozta az „incubust”, s arról azután elragadt az a többire.

Legáltalánosabban meglepte a nőket, kik a légjáróban utaztak, az a sajtyszerű kór, amit a Szaharában utazó arabok „ragleh” név alatt ismernek: a meglepett ébren van, tesz, vesz: de egészen már tájakat lát, mint amik előtte vannak: városokat, ahol pusztaság van, kerteket, ahol egy fűszál sincs, közeledő sziklákat, elnyeléssel fenyegető tengert; omló hógörgeteget. A lélek délibábjának lehetne azt nevezni.

Az emberiség egész gyengébb idegzetű fele rabja lett egy betegségnek, mely pusztítóbb, emésztőbb, kízóbb minden eddigi ragálynál, járványnál, pestisnél.

S ahol rabszolgák vannak, ott hamar megteremnek az urak is, kik őket befogják.

A tudós kutatók, fölfedezők, természetbúvárok barázdájában úgy nőtt a sarlatán, a szemfényvesztő, mint a vadóc a búza között.

Csodalények, akik a föld alatti forrásokat megérzik, kikre a rejtett nemes ércek mágneses befolyással vannak; orvosi tünemények, kik minden emberen keresztüllátnak, mint az üvegen, s megmondják egy egész társaságban, kinek mi baja; akik delejezett poharakkal betegeket gyógyítanak, ficamokat helyrevillanyoznak, szemek tekintetével claltatnak; bűvészek, kik nevük elé a „doctor divinitatis” címet írják, kik magnetizált zongorán játszanak úgy, hogy ha a hallgatóság mindegyike más dalt kíván, egyszerre mindannyi azt a dalt hallja, amelyet kívánt; kik láthatatlan kezekkel ismeretes nevek fakszimiléit iratják le; segítség nélkül a légbe emelkednek, kezük felé tartásával nem hívó embereket hátragörnyedni, önmaguk körül forogni kényszerítenek; halottakat felidéznek, a nyitott ablakon át rézsút ki- és berepülnek; hírhedt médiumok, kik a spirit rapping, knocking, tipping segélyével múltat és jövőt felfedeznek, kik Szókratészt franciául beszélni kényszerítik, s kivallatják vele, hogy a spiritiszták istensége hermaphrodit lény; kik szellemeket idéznek föl s azoknak arcképeit lefotografíazzák, próféciaikat mondanak, a túlvilágról hírt hoznak, sőt Ageneonokat is állítanak a hívők elé: szellemeket, akiket látni nem lehet, de megtapintás által győződhetni meg jelenlétükről, s mintha nem volna elég a civilizált világnak a saját invenciója a föld feletti tanokból, még külföldről is importálják a csodákat, az indus birkózó leányokat, kik villanydelejes erővel a legerősebb férfit földhöz vágják, az arab halva álmodó, magukat eltemettető derviseket, a görög hazajáró lelkeket, a brukolákokat, Kínából a liszttel behintett asztalra rajzoló psychographot, a mongoloktól az asztalt elrepítő lámákat, a beduinoktól a budákat: a hiénává átalakuló embereket, aranyfüggővel a félfülökben, amiről állatkorukban is rájuk ismerni, és a barbarizmus minden idegháborító bűv szemfényvesztéseit.

Egyike a bűvésznőknek (többnyire nők voltak) arra a bizarr ötletre jött, hogy egyszer válogatott spiritiszta hallgatóság

előtt egy roppant nagy csimpánz majmot cirógatott mágneses álmura, s akkor azt az alvó négykezűt kényszeríté „megszólalásra”. Tökéletes jó languedoc francia nyelven beszélt az. És akkor a prestidigitateuse kikérdezé ezt a *beszélő majmot az ember előtti idők* eseményeiről, mikor még Franciaországban a dynotherium volt a legtovább eltűrt dinasztia. A csimpánz csodadolgokat revelt. S a hallgatóság hitt.

S a villanyos csodákkal, a charlataneriákkal és tüneményekkel versenyt futottak a vallásos eksztázis őrzöngései; utoljára nem lehetett már az általánosan elterjedő bajból különválasztani, mi az ideges bántalom, mi a csalás, mi az öncsalódás, az erős hit meg az ámítás; mi a természettudományok reális vívmánya, meg a könnyen hívők túlzása; mi az álom és igaz történet; — és végre mi az emberi fogalmakon túljáró égi titok.

S mindebben a nőknek és a meg nem érett fiatal kedélyeknek volt legnagyobb része.

A hetedik évben jött rá Dávid a baj kútforrására.

Heroikus kúra kellett hozzá, s ő nem irtózott attól. Kiadni a határozatot: hogy ezentúl férfiaknak a huszadik éven alul, nőknek pedig sohasem szabad a légjárókban utazniok.

Az igazgatóságban Dárday mellette volt az indítványnak (neki gyűlt meg legjobban a baja a sok álmjáróval és prófétával, akik államot kezdtek képezni az államban, s bőven kárpóolták a hajdan csalhatatlan pápát egész hierarchiai intézményével együtt), s Severus kisebbségben maradt.

Ez volt az első keserűség a triumviratus keblében. Severus maga is a spiritiszták hívei közé tartozott, dacára pompás étvágyának; a nők letiltásában a légi utazásból emberi jogokat látott sértve. És mint üzlet embere, a legbuzgóbb utazóközönseget látta kirekesztve, a legbiztosabb jövedelmek lajstromzatából. Azért azt mondta e határozatra, hogy „*medicina peior morbo*” (a gyógyszer rosszabb a bajnál) — hanem még ez nem zavarta meg az egyetértést.

A „NAGY LIGA”

Ez a hét év nem folyt le az újon keletkező államra nézve olyan simán.

Mentül nagyobbra nőtt, mentül tovább terjeszkedett, annál több ellenségre talált.

A mívelt államok nem bocsáthatták meg neki, hogy a kultúrában előttük akart járni. Amíg ez az ázsiai eredetére büszke nép csak vitézségéről, vendégszeretetéről, szép asszonyairól, jó borairól volt nevezetes, addig divatban volt őt magasztalni; még azt is csak elnézték neki, hogy poétái támadtak, s híres politikusai voltak; hanem amint egyszer arra a vakmerőségre vetemedett, hogy ez egzakt tudományokban haladjon előre, amidőn találmányaival, felfedezéseivel az egész világot felrázta: akkor egyszerre vetélytársát látta benne mindenki, s a versenynél megszűnik a rokonszenv.

Az ázsiai államok viszont az európai társadalmi fogalmak meghonosításaért voltak ellene nehéz szívvel; bármennyire hasznát vették is kereskedelmi összeköttetéseknek és vám-szerződéseiknek. Az indus kasztjait, a mohamedán vallását féltette terjeszkedésüktől.

Az észak-amerikai szabad államok éppen nem akartak róla tudni. Beviteli vámjaik jövedelmét fenyegette a repülőgép. Azok úgy tekintették a léghajósokat, mint flibustiéreket, s ezeknek csak Kuba szigetén volt szabad telepet állítaniok, melyet most már teljesen biztosítottak Spanyolország számára. Az egész európai kontinensen csak a nagy német és a spanyol maradt meg jó barátjuknak; az orosz csak mutatta, hogy az,

de titokban nagy terveket forralt ellene, aztán meg a rossz igazságszolgáltatás, zilált hitel miatt bajos volt vele üzletet folytatni. — Dél-Amerikában ellenben jó piacaik voltak, s Afrikában könyökkel tudtak maguknak helyet szorítani.

A kereskedő, a tengeren uralgó államok a légben szállító kereskedelem által kezdtek némely árucikkeket elveszteni saját üzletágaik közül, ámbár maradt nekik még azért elég.

A politikai pártok zsibbasztva érezték magukat azon tudat által, hogy a fejük fölött jár valaki, akinek érdekében áll minden erőszakos mozgalmat csírájában elfojtani. Dühös volt rájuk a tömérdék trónkövetelő, ki a republikákban császárságot keresett; de még dühösebbek voltak a republikánusok, kik megfordított reményeket tápláltak: az erőszakhoz pedig egyiknek sem lehetett nyúlni, amíg a fennálló kormányok az Otthon város igazgatóságával jó egyetértésben éltek. Hisz így Európából Kína lesz!

Az ultramontánok és mukkerék nem bocsáthatták meg nekik azt a vakmerőséget, hogy repülni merészelnék Szent János „Jelenések könyvének” ellenére, s az ortodox dogmát és a protestáns kánont egyformán tehetetlenné teszik.

A katonai celebritások engesztelhetlenek voltak ellenök, hogy a hír, dicsőség, előléptetés útjáról leszorítva látták magukat, hogy nem lehettek többé a népeknek urai.

S a lomha, tunya népfajok irigyek voltak rájuk azért, hogy dolgoznak, tanulnak és gyarapodnak.

És végül a nagy finánchatalmasságok innen és túl az Óceánon előre látták azt a rájuk nézve veszedelmes irányzatot, mely a pénz hatalmát az egyes felvergődött kezéből lassankint ki kezdi venni, s szétosztja az egész tömegre, mely minden egyedáruságot megszüntet, a nagy tőkét helyeikből kimoza-gatja, s az üzlet terén a millió kicsinyeket védelmezi a millió omos óriások ellen, míg a szédelgésnek eleve útját állja.

Mindannyian összeesküdtek ellene.

A kis parányi államocska ellen nem szégyellt az egész világ minden pénzkirálya egy óriási ligát kötni, oly tervet alkotva, mely ezt minden hatalmas találmányai dacára képes leendett tönkrejuttatni.

A terv ez volt.

Legelőször is egy társulatot alakítani, mely hárommilliárdnyi valóságos befizetett ércpénzzel rendelkezik.

E társulat ügynökeinek azután feladatuk leend a föld kerekén mindenütt, ahol az Otthon állam kereskedelmi telepeket tart, annak a váltóit magukhoz váltani. Egyszer aztán egy adott jelszóra minden oldalról meglepni a látra szóló váltókkal az Otthon állam telepeit, s követelni a rögtöni ércfizetést. Ezt a telepek természetesen nem fogják teljesíthetni; mert annyi ércpénz rendelkezésükre nem áll. Akkor az illető kormányok rögtön megvonják az Otthon telepeitől a további működés engedélyét; hatóságilag lezárolják vagyonaikat, áruikat, és felbontják a vele kötött vámszerződést. Az összeműködő európai és amerikai diplomácia már ennek előre elkészíté az útját, mint ahogy két század előtt a németalföldi és osztrák kelet-indkereskedőtelepek elnyomását diplomáciai úton keresztül tudta vinni. A sziámi és kínai miniszterek (is) megvesztegethetők! Ha a fanatizált indián, kínai, beduin és hottentotta nép e zavart fel találja használni arra, hogy az Otthon áruraktárait megrohanja, kifossa és felégesse, az szinte a „nyereség” számlára lesz írandó.

Ugyanakkor, midőn a kerek földtekén ez így fog egyszerre végbemenni, idehaza Európában minden oldalról kombinált villám-keresztút fogja ellepni az „otthon”-iak fejét.

Első csapás lesz rájuk nézve a mesterségesen elkészített munkászavar.

Otthon város egymilliónyi népe között van százezernyi olyan bevándorlott gyármunkás, kiket csupán szegődés köt oda: nagyobbrészt idegenek. Az ideiglenes munkások szegődése is előnyös ugyan a részvényállamban, s azon alapul,

hogy a rendes díjon kívül, melyet hetenkint kapnak ki, a tiszta nyereség egy részét is osztalékkul kapják; *de az év végén.* Ez osztalékot az egész gyártelep munkástársulata együtt kapja, s saját választott zsűrije által osztja fel egyes tagjai között, azoknak szorgalma és tehetsége szerint.

Semmi sem lesz könnyebb mármost, mint egy pár száz beküldött izgatónak felbolygatni a munkásokat, hogy álljanak elő két követeléssel. Az egyik az, hogy mikor „félév-kint” az igazgatótanács elkészíti a nyers mérleget, akkor a munkásoknak e nyers mérleg szerint adjon ki előleges osztalékot; ami által a gyárosok nagyon meg volnának károsítva, mert akkor a nyári hónapokban a munkásaik egy része szétoszolna a mezői munkához, amiért néhány hónapon át a gazdaközönség mesésen fizet, a korhelyebb rész menne mulatni, míg a pénzében tart. Ezért adják az osztalékot csak azon munkásoknak, akik az egész esztendő kitöltik egy szakmánál.

A másik követelés pedig az leendő, hogy ne a „munka”, hanem a „munkás” részesüljön az osztalékban; mindenki egyformán: a rest, az ügyetlen éppen úgy, mint a szorgalmas és tehetséges. Ez ismét megrontaná az egész intézmény célját, mert az osztalék megszűnne ösztönzés, jutalmazás lenni, s sohasem lenne vele senki megelégedve.

Ha az igazgatók ráállnak majd a követelésekre, az az ő egyenes romlásuk lesz, ha nem állnak rá, jön a sztrájk, a munkaszünetelés, a zavargás, a társadalmi bukás, s ez jó bénító szer egy gyorsan növekedő társulatra nézve.

Ezt a zavargást pedig a számításba vett elemmel könnyen el lehetett rendezni; hiszen idegenek voltak.

De következett a még súlyosabb csapás az Otthon népére a saját nemzete kezétől.

Az új állam népszaporodása nem történhetett meg anélkül, hogy az ősi állam viszont népszámában ne fogyatkozzék. Magyarországból tömegesen vándoroltak ki az új hazába, hol

könnyebb és szabadabb volt az élet, új tér a munkának, könnyen szerzhető pénz és kényelem, élvezet több, mint a régi országban. És aztán éppen a színe-java a nemzetnek vándorolt ki, a tanult osztályok.

Az Otthon államában pedig egy neme a kihívó „prémium”-nak volt kitűzve különösen a magyar bevándorlókra nézve.

Ifjú tanárok, iskolai tanítók, írók, betűszedők, azután az iparososztályból a kovácsok, lakatosok, gépészek, bányászok, hutások; végül pedig a kereskedősegek oly mesés évdíjokban részesültek az Otthon államában, ha az igazgatóság szolgálatába akartak állni, aminőről odahaza pályájuk legmagasabb fokán sem álmodhattak volna. Úgy, hogy idehaza a papok nem kaptak már káplánt; mert a fiatal teológus ahelyett, hogy évi ötven forintért tizenkét esztendeig hirdesse az „örege” mellett az ígét, inkább kiment Otthonba, s ott kapott egyszerre olyan állomást, mely fölér egy prépostsággal. A Magyarországon hivatalaikból kimaradt, kigúnyolt, üldözött szerzetesek sem szorultak az itthoni „jusculum”-ra; az Otthon állam ezernél több szerzetesnek és egyéb klerikusnak adott becsületes életmódot; és nem követelte hitének, elveinek megtagadását. — Hogy mit csinált velük, az még a hetedik évben is titok, mert azok közül egy sem jött vissza Magyarországra soha, s hazaküldött leveleikben csak annyit írtak, hogy sorsukkal nagyon meg vannak elégedve, de egyebet semmit; még azt sem, hogy hol vannak.

E tömeges kivándorlást megakadályozni lett a magyar kormánynek főadatává téve a „nagy liga” által. Ez megállítja az Otthon államot gyors növekedésében.

A magyar parlamentben kivándorlás elleni törvények hoztattak. A férfi államtagnak megtiltatott harminchat éves korukig, amíg katonakötelezettség alatt állnak, hazájukat elhagyni; akik engedély nélkül eltávoznak, azoknak minden meglevő és remélhető vagyona államtulajdonnak nyilvánított, s hajadonok, kik az ország határát túl akarták lépni,

erőhatalommal visszahozattak, mint tiltott árucikk, melynek kivitele a közerkölcsiséggel ellenkezik. Az Otthon államáról elég volt annyit kihíresztelni, hogy az állam *törvénytelen szülötteket nem ismer*, miszerint mindenki átlássa, hogy az oda bevándorló nők az európai és keresztyén fogalmak erkölcsi nézponjtján alul szállanak.

Telepet fölállítani a léghajósoknak Magyarország területén nem volt szabad; leszállani is csak egy huszonnégy órára, s a gépből kijönni, s oda visszamenni a legtekervényesebb rendőrségi szabályok megtartása mellett.

(Magyarország még mindig védbástyája volt Európának — a keleti dögvész és marhavész ellen. És ezért nála még a határvámok, vesztegzár mind fönnálltak, s vele az Otthon állam nem közlekedhetett.)

Végül következett azután a legnagyobb, legérzékenyebb és legbiztosabban kimért csapás az Otthon építménye ellen.

Ez volt a Gyilkos-völgyi gyártelep országos kisajátítása.

Ez jó gondolat volt.

Ha a kormány elveszi Tatrangi és Társától az ichorgyárat, azoknak egész hatalmuk egyszerre megbénul; több repülőgépet nem készíttethetnek; ellenkezőleg az itteni kormánynak jut tulajdonába azon anyag, mellyel a gépek előállíthatók, s ő csinálhat ezekkel versenyt az Otthon államának.

S ez nem is nehéz. Kolumbus tojása!

Tatrangi és társai szabadalmat kaptak az államtól arra, hogy a Gyilkos tavában létező ichort kibányásszák és felhasználják. Ez megtörtént; a tóból már az ichor ki van választva. Az engedélyesek ezután soffionékat fúrattak, s abból vették az ichort. Csakhogy, mint tudjuk, ez már nem jött tisztán elő, hanem úgy, hogy kétharmad részben konyhasóval volt keverve. — A konyhasó pedig már királyi kizárólagos tulajdon, azt senkinek másnak aknázni, főzni, előállítani nem szabad. E törvényen állva a kormánynak joga, sőt kötelessége a kétharmad részben konyhasótermelő gyárat kisajátítani, tulaj-

donosait becsű szerint kifizetni, s a fejedelmi tulajdont a trón számára visszaváltani.

Ez már csak igazságos és törvényes követelés.

S ezzel szemben nem lehet más választása az Otthon államnak, mint vagy engedni a törvénynek, s átadni a magyar kormánynak a magyar területen álló ichorgyártelepet, vagy erőhatalommal akadályozni meg annak elvételét, s azzal elveszteni eddigi törekvési célját: a béke fenntartását a kerek világon, s megkezdeni a háborút — tulajdon nemzetével.

A „nagy liga” ezt az alternatívát készítette számára.

Dehát Magyarországon semmi szó sem emelkedett az új állam mellett? Nem éreztek itt *hálát* azok iránt, kik országukat a végveszélytől megszabadították? Nem éreztek *büszkeséget*, látva egy új növekedő kolóniát, mely nemzetök nevét híressé, hatalmassá tette? Nem éreztek *rokon szerelmet* a vérükből való vér iránt? Nem félték-e, hogy összeütközés esetére ők törnek diribről darabra, mint egy drótozás tartotta repedt fazék?

Igenis: a nemzet, a nép, a közvélemény jó volt, bölcs volt, mint mindig. Szerették is a nagyra nőtt rokont, büszkék is voltak rá, félték is tőle; hanem a magyar parlament régen megszűnt a közvélemény, a bölcsesség és hazaszeretet propylaeuma lenni: annak a tagjait egynegyedrészen a főpapok választották, másik negyedrészen a kormány saját teremtményeiből, harmadik negyedrészen a bankárok választottja, a negyedik azután a közvéleményé. S mit kérdik azok, hogy hány darabra törik a haza? Az ő zászlóik nem a haza templomában állnak.

Azt sem kell számításán kívül hagynunk, hogy az osztrák-magyar birodalomnak még száz év múlva is megvan a maga sajátos kivételes állapota.

Mikor már minden ország feloszlatta állandó hadseregeit, mert a külháború lehetetlenné lett, Osztrák – Magyarországnak még akkor is kell tartani félmillió katonát. Neki saját magát kell őriztetni. A magyar hadsereg szükségéges Ausztriában

és Csehországban, s az osztrák hadsereg Magyarországon. A nemzetiségi osztozkodás kedve sohasem engedi, hogy az ország megpihenjen, hogy minden ember eldobja a puskát, s lásson az ásó és kalapács után. Aztán még minden kisebb nemzetiség irigy szemmel nézi, hogy egy új magyar város emelkedik világhatalommá a Duna torkolatánál, ismét odaékelve egy várat az álmodott görög-szláv császárság alkatrészei közé.

Tehát a nagy hadsereg még megvan. Vele együtt a katonai hierarchia. Azzal együtt a nagy hadi büdzsé. A szabadalmazott tábori szállítók. Az állam uzsorásai. A nehéz adók. Hivatalnok-sereg. Monopóliumok. Új adósságok, nehéz kölcsönök. Gazdaguló pénzüérek, börzeszedelgés, kirabolt közönség. Játékdüh, vesztegetés, korrupció. Ez mind együtt jár, ez mind egymásból folyik.

Hozzájárul a vallási bigottság, a nemesi dölyf, és az ide menekült idegen trónkövetelők anyagyilkos, szívtelen, sehonnai játéka, mely mind útjában találja azt a növekedő társadalmi óriást, mely mind ennek a sok féregszörnyetegnek a nyakára tapos, s egy új világot emel az ő maradványaik fölé, melyben ők csak mint petrefactumok maradnak meg az utókor csodájára!

Bizonyosak lehetünk felőle, hogy mindez a veszély, mit a „nagy liga” előkészít, teljes erejével fog lesújtani az új társadalom szívére, központjára.

De készen fogja azt is találni.

Tatringi Dávid tudja jól előre az egész „nagy liga” tervét.

Nem a „spiritus familiaris” súgta ezt meg neki, nem a „second sight”, ó nem. Neki vannak ennél jobb tündérei.

Mikor a „nagy liga” megalakult, a császári ház tagjai is irtak alá nevüknek megfelelő nagy összeget az alaptőkéhez, s Maria Annunziata hercegnő által felszólították őfelségét, Árpád királyt is a hozzájárulásra. A főhercegnő elmondá a királynak, hogy saját trónjának létele is forog a kérdésben, hogy elnyomassék-e a szomszédban keletkező „részvényes

állam” vagy felülkerüljön, s megismerteté az egész tervezettel. A király azt felelte rá, hogy az mit mint államfőnek kötelessége lesz megtenni, ha nehezebbre esik is, megteendő; de a mondott célra egy fillért sem ír alá.

És azután a király elmondta a hallott nagy tervet a királynénak.

Hermione Peleíanak volt egy kedvence a távol keleten, kivel postagalambok által szokta közölni üzeneteit.

Ez a kedvenc volt Rozáli.

A királyné még *akkor* sem veté meg hajdani kedvencét, midőn az már egy államfő neje volt, hozzáig emelkedve a rangban. Megírta Rozálinak, amit a királytól hallott.

És Rozáli közölte e terveket Dáviddal.

Mr. Severus nagyot nevetett rajta, mikor Dávid figyelmezteté a közelgő veszélyre, mely telepüket a pénzügyi téren fenyegeti.

„Ha meg akarják a körmüket égetni, hát jöjjenek”.

Pedig a veszély nem volt fitymálandó. A „nagy liga” bevonta a szövetségbe valamennyi, az Otthonnal kereskedelmi összeköttetésben levő államok bankjait, amiknek kötelességük volt egymással tudatni ércfedezetük és kibocsátott bankjegyeik mennyiségét s a tárcáikban heverő Otthon-féle váltók összegét. Egyszer aztán egy adott jelszóra valamennyi bank elkezdé bankjegyforgalmát megszorítani, akkora mennyiségig, mekkora az Otthon által élvezett hitelnek megfelelt. Ezzel egyidejűleg minden bank- és bankárház visszautasítá az Otthon új váltóit; s aztán legvégül minden piacon úgy lenyomta mesterséges árcsökkenéssel azoknak a cikkeknek az árát, amikkel az Otthon raktárai telve szoktak lenni, hogy az egészen elveszítse a saját piacát mind honn, mind külföldön.

Veszélyes kísérlet ez, mind a két félre nézve; mert sok „vérbe” kerül, s ha a megtámadott erejét félreismerték, a támadók sántán, bénán kerülhetnek haza.

Az első hadműveletnek nem volt eredménye; ha a külbankok bevontak a bankjegyforgalomból egymilliárdot, az Otthon is bevont annyit a magáéból. Az üzlet, a kereskedelem

szenvedett a megszorítás miatt; de a közhitel nem ingott meg; csak a magányosak bánták meg a nagyok közti harcot. Mikor aztán ezen az úton sehogysem ment előre az ostrom, a „nagy liga” kezdte kutatni a baj okát, s nagy hamar rájött. Valamelyik banknak százmillióval több papírpénze van a forgalomban, mint amennyit kimutatott. Ezen úgy lehet segíteni, hogy minden bank becseréli a saját jegyeit bizonyos határidőig újjakkal.

Ekkor aztán kiderült egyike a veszedelmes rejtélyeknek: az, hogy a bécsi nemzeti bank az, melynek százmillióval több bankjegye van forgalomban, mint amennyit kibocsátott.

De ami növeli a rejtélyt, hogy nem a forgalomból bevont bankjegyek közt van a százmillió hamis jegy: ó nem; azok igaziak, azok a bank saját hitelesített matricáiról nyomott jegyek, azok a mikroszkóp alatt is valódiak; hanem helyettük a tartalékban elhelyezett ugyanazon sorszámokkal ellátott bankjegyek tömege a hamisított utánnyomat, a górcsővi karcok nélkül.

Hogy történhetett meg ez a csere?

A papírok nyomra vezettek.

Az ezres bankjegyeknél ez időben azt a szokást követte a közönség, hogy mint a váltó hátuljára, minden új birtokos ráírta nevét az ezres túllapjára, melyen éppen e célra volt hagyva egy széles behajtás; úgyhogy az egész lajstromát meg lehetett rajta találni az ezres egykori tulajdonosainak.

Aki azután legfelül volt írva, annak kellett azt természetesen közvetlenül a banktól átvennie.

Úgy, de a bank ezeket a sorszámokat sohasem bocsátotta ki. Olyan nagy volt mindig a pénzbőség, hogy hét esztendő alatt egyszer sem került a tartalékra a sor. Most már kisült, hogy mért nem került rá a sor. Azért, mert az igazi tartalék már szélnek volt eresztve. Ezért volt olyan nagy pénzbőség ez idő alatt az országban! Ezért volt minden lehetetlen vállalatra készen álló tőke.

De hogy szökhettek ki ez a pénz innen?

Hogy cserélhette ki magát utánnyomataival?

Ó, hisz azt mindjárt ki lehet deríteni! Igen egyszerű módon. Felszólíttatnak azok az urak és úrhölgyek (!), akiknek a nevei a ki nem adott, mégis bejött sorszámú ezereseken legfelül állanak, hogy szíveskedjenek megjelenni a bankigazgatóságnál és igazolni, mikor és mi úton kapták ezeket a forgalomba bocsátott bankjegyeket.

A bankigazgatóság sorban mind felszólíttatá azokat, akiknek neveit a lajstromok elején találta. Voltak, akiknek tíz példányon is fordult elő a nevük, többeké ötvenszer, százszor, sőt néhány név ötszázszor előkerült a kriminális jegysorozaton. Félmillióra csak szokott az ember visszaemlékezni, hogy mikor és miért kapta.

És minő nevek fordultak elő? Magas állású udvari hivatalnokok, udvarhölgyek, papok, gyóntatók, hírlapírók, országgyűlési képviselők, főurak, még feljebb! legmagasabb főpapok, — tábornagyok, — hadvezérek, — miniszterek!

A többi áruló hadat az apróbb bankjegyekkel fizették, azoknak a nevei nem lettek megörökítve az ezereseken.

Hah, minő rémület szakadt egyszerre alá a derült égből a társadalom magaslataira, midőn e nagynevű uraságok megkapták a bank felhívását, hogy igazolják, honnan jutottak e bankjegyekhez, miket a bank nem bocsátott ki soha.

Mit feleljenek erre? Kire hivatkozzanak? Megnevezzék-e mindannyian Mazrurt és annak cinkosait?

Hiszen mikor a pénzt elfogadták ama tisztátlan kézből, akkor azt hitték, hogy „csak” *árulást* követnek el; afelől még lehet az ember gavallér, nemes ember, tisztelendő úr; — és most megtudják, hogy lopott pénzt fogadtak el! Magukra takarják-e a korábbi bűnt, hogy befödják az árulással az orgazdaságot?

A hatás rettenetes volt!

A magasrangúak legolvasottabb lapja, a „Keresztes lap” naponkint új meg új híreit hozta a megdöbbenő öngyilkosságoknak. Egy nap a király főkomornyikja vetette magát le a bástyáról, másnap az udvarmester vágta fel ereit a Rác fürdőben, harmadnap egy hírhedt képviselő vágta el a torkát borotvával, negyednap a királyné főudvarmesternője fojtotta meg magát kénéttel, ötödnap a budapesti várparancsnok lőtte magát szíven keresztül; hatodnap magára az újságíróra került a sor: az nem ölte el magát, csak megszökött. S ez így ment növekedő arányban előre; megfoghatatlan szökések, kimagyarázhatlan öngyilkosságok hírei rázták fel a kedélyeket. Járvány volt az már, és sokan, nagyon sokan betegek voltak már bele! Míg egyszer aztán betetézte a borzalommal vegyült botrányt azon rémeset, hogy egy nagyon magas állású főpap az oltár előtt mérgezte meg magát a szentelt ostyával.

S e rettenetes mániának a „nagy liga” vezetői tudták az indokát. A végindokát még azok sem. Azt csak a király tudta meg. Az öngyilkos nagy emberek között volt egy katona is: egy tábornok, kinek legnagyobb része volt abban, hogy a nihilisták megalázó békefeltételei elfogadtassanak. Ez halála előtt egy levelet írt a királyhoz, melyben fölfedte előtte mindazt, ami történt. Az egész cselszövényt, mellyel őt környezői körülhálózták; nem kímélt senkit: önmagát sem. Akkor aztán megpecsételte vallomását — egy golyóval.

Ó, minő emberfölötti fájdalom volt a királynak mindezt megtudni! Hogy az egész társadalom, mely őt környezi, a fenekétől a színéig így meg van rothadva! Hogy nem arany semmi, ami fénylik! Hogy el van áruva mindenkitől, és nem bízhatik azokban, kik ajtaját és koronáját őrzik!

Mit tegyen? A végletig vitt szigort gyakorolja-e a bűnösök ellen, mit azok megérdemelnek? De ki ítélje el őket? Mikor a legfőbb bírák maguk is vádoltak.

Árpád király a queretarói mártír nagybátya kínverítékét érezé homlokán.

A „nagy liga” kísértő őfelségét e kellemetlen állapotból.

Mikor a véres, kísérletes botrány nagyra kezdett nőni, a liga fejedelmei azt mondták a bécsi nemzeti banknak: „ne bolygassátok fel ezt az ügyet, mely bűzével megrontja az egész levegőt; temessétek el a titkot; égessétek el a vétkes bankjegyeket a nevekkel együtt, a százmilliót írjátok veszteségül a liga kontójára”.

S ezzel el lett hantolva — a borzadalmas rémper.

A megidézettek tudósítottak, hogy megjelenésük nem kívántatik többé: a bűn tanújeleit elnyelték s eltörlik a bank kemencéi; a vádlottakat nem zaklatta többé senki, az öngyilkosok halálának okait kiadta a búskomorság, megcsalt szerelem, családi viszontagságok, idült nyavalyák, rögtöni őrültség rohama; s a szökevényekről kiderült, hogy csak kéjuzásra mentek.

Csak a király tudott mindent.

És a királynak még azután is össze kellett ülni ugyanazon államférfiakkal, tanácskozni az ország jóvolta felett.

És a királynak még azután is összek ellett hívni ugyanazon törvényhozókat, és trónbeszédében „híveinek, nemeseknek, nagyságosoknak és tisztelendőknék” nevezni őket, és kérni tőlük hazájuk ügyének előmozdítását, igazságos törvények hozatalát.

És a királynak még azután is kellett katonást játszani ugyanazon tábornokokkal és feldíszíteni őket a vitézség, hűség rendjeivel.

És a királynak még azután is kellett udvari estélyein meghallgatni ugyanazon udvaroncok émelvítő hízelkedéseit és egyes szavakat intézni ugyanazon brilliántokban ragyogó udvarhölgyekhez.

És a királynak még azután is el kellett járni a templomba és térdepelve fogadni a megváltó Krisztus szentelt testét ugyanazon pontifikáló főpapok kezeiből . . .

... akiről az elsőtől az utolsóig tudta mind, hogy együtt és összesen a legmélyebb gályafenékben volna a helyük! ...

Ez a kis intermezzo azért nem zavarta meg a „nagy liga” terveit; a veszteséget fölvtették a mancorovatba s most azután a bécsi bank erkölcsileg is, anyagilag is kényszerítve lett elől menni az ütközetbe, s az első rést törni az Otthon pénzügyein.

Az Otthon társulatának igen élénk kereskedelme volt — közvetítés útján, mivel telepeket nem volt szabad fölállítania Magyarországon — a magyar király államaiban, ami ezeknek csak javukra vált, mert gabonájukat, borukat Dél-Amerika számára ez vásárolta fel, s építkezései miatt százmilliókat adott Magyarországnak kőért, épületfáért; viszont az itteni kereskedők egész készletüket a kolonizálárúkból az Otthon raktáraiból látták el, ahonnan Budapestig szállítva is tíz százalékkal jutányosabban kapták a cikkeket, mint Triesztből. E viszonyból természetesen az következett, hogy egypár száz milliónyi bankjegye az Otthonnak az osztrák—magyar birodalmak területén volt közforgalomban, s viszont a bécsi osztrák nemzeti banknak s a pesti magyar nemzeti banknak szintén annyi pénzjegye volt az Otthon városiak kezei közt, s a barátságos kölcsönösség a pénzvilágban mindkét félnek előnyére szolgált.

Egyszer aztán a bécsi és pesti nemzeti bankok azzal a hirtetménnel lepték meg a világot, hogy egy rövid határidőn túl az Otthon bank pénzjegyei az ő pénztáraiknál nem fogadtatnak el.

Hogy e támadásban a pesti magyar nemzeti bank is részt vett, azt szükséges megmagyaráznunk. A pesti magyar nemzeti bank, igaz, hogy magyar tőkepénznek segélyével, magyar törvényhozás hozzájárultával alakult, magyar kormány felügyelete alatt állt; azonban az az emberi dolog történt vele, hogy a keletkezése első tíz évében furfangosan előidézett pénzváltások által egy versenyző pénzpiac a magyar bank

részvényeinek árfolyamát lenyomta. A víz alá nyomott magyar részvényesek aztán megijedtek, hogy odafulladnak, igyekeztek lerúgni magukról a süllyedő részvényeiket; akkor azután a versenyző pénzpiac azokat potom áron összevásárolta; s most azután van ugyan magyar bank, s annak a jegyein ott a magyar címer s a magyar, horvát, oláh, rác, rusznyák, bosnyák szöveg; de annak a részvényesei Ausztriában vannak, annak az igazgatósága csupán az osztrák bank delegációja. Éppen így történt a magyar gőzhajókkal, a magyar vasutakkal, a magyar gyárakkal. A nemzeti alapítók az első versenyenél meg hagyták magukat verni, aztán mint a rák az ollóját, otthagyták a vállalataikat; megmaradt rajtuk a nemzeti szín, de idegen parancsolt belőlük.

Tehát a bécsi és pesti nemzeti bankok egyszerre kitiltották rekeszeikből az Otthon pénzjegyeit, s azáltal kényszerítettek mindenkit, akinek ilyen bankó volt a zsebében, a pénzváltóhoz szaladni, amiből azután következett egy általános roham az Otthon bankjai ellen, úgyhogy egy napon a nagy hexagon zsúfolva megtelt pénzeért rohanó közönséggel, mely mind aranyat követelt a bankjegyéért.

Az Otthon igazgatói erre azzal válaszoltak, hogy amíg eddigelé csak az egyik kapuja volt nyitva a banképületnek a közönség számára, most kinyitatták mind a kettőt, s kihirdeték falragaszokban és felbocsátott ballonokon, hogy ezen túl az éjjel és nappal minden óráiban folyik a pénzbeváltás a bank rekeszeiben; nagyobb összegek nem számlálva, de súlymérték szerint fizettetnek ki.

Másnap reggel már üres volt a hexagon tere. Az idegen bizományosok, kik összebeszélés szerint hetek óta lesték a Bécsből jövő jelszót, hogy a beváltandó bankjegytömegekkel megostromolják a bankot, a legnagyobb gyorsasággal lettek kielégítve s a tervezett szenzációnak nagyon hamar vége lett egy körülménynél fogva. Az Otthon bankja nem adott ki kisebb jegyeket 50 frtosoknál, azokat is csak kétmillió erejé-

ig; csupán a város piaci forgalmára tekintve. A kisebb pénz mind arany volt. Ez a kétmillió egy nap alatt be lett váltva, s akkor aztán elcsendesült a népcsődület; hiányzott hozzá az a felbőszített mob, mely az osztrák pénzválságok lázadási jellemét fenn szokta tartani; azok a nyelves kofák, kik tíz frtjukért, ami markukban maradt, szidják a császárt, a pápát, Rothschildot és Jézust; azok a felpálinkázott napszámosok, kik a zsíros egyforintossal a markukban a bank ablakán akarnak betörni, azok az ácsingózó utcakölykek, kik a fertálybankóval élceket csinálnak, s azok a kopott ruhás özvegyasszonyok, kik publikumot sírnak maguk körül, harisnyaszárban élére rakott tízkrajcárosaik nagy veszedelmén óbégatva. Az Otthon városában nincsenek papiros aprópénzek. A szegény ember kezébe csak arany kerül és ezüst.

Az Otthonnál mindez az elem hiányzott; másnap már a piacon egy bankjegye sem forgott. Most már csak olyan emberek mentek a bankba, akik szekérrel vitték el az ércpénzt, tizenkét helyen váltottak nekik, nem volt alkalmuk a piacon összecsődülhetni.

Minden üzlet maradt a maga rendes kerékvágásában. A külföldi commanditok éppen úgy folytatták működéseiket, mint eddig; azzal a (nagy) különbséggel, hogy e válságos idő alatt készfizetés mellett történt minden adásvevés.

Dárday, mikor azt megtudta, hogy bankjegyeiket kitiltották az *osztrák—magyar* pénzpiacokról, s azután a többi európai s észak-amerikai piacokról is (másutt nem voltak forgalomban) első dühében represszáliákhoz akart nyúlni; hanem aztán Severus és Tatrangi lecsillapították: üzleti dolgokban nem szabad indulatba jönni. A financiákhoz nagyobb nyugalom kell, mint a teológiához. Ki állna bosszút a „jó adósain”, azért mert rossz hitelezői bántják? Hisz akkor maga buknék meg. — Ellenkezőleg, az Otthon államának szépen, kímélve kell bánni azokkal az államokkal, ahol sok adósa van, és elvárni, míg azok kötelezettségeiket lerótták, és azután csende-

sen gombolyítani le a kölcsönös üzleteket, minden erőszakos rázkódás nélkül.

Úgy történt. A részvényes állam engedte a bankjegyeiért az aranyát elhurcoltatni; az idegen bankjegyeket visszaküldte kereskedői számlák útján a maguk piacaira; felhalmozott áruait, ha a nagy liga lenyomta a beszerzési áron alul (saját áldozataival), adta még olcsóbban; volt elég nagy tartaléktőkéje hozzá, hogy a maliciózus versenyt évekig kiállhassa, s mikor az ő bankjegyeit nem fogadták el a külbankok, ő is ércfizetést követelt, s ennek az lett a vége, hogy nem csak az ő aranyát hurcolta ki a közönség, hanem a külbankokét is.

Ebből legelőször is az a baj lett, hogy az Otthon bazarjaiban és depóiban is csupa arannyal kellett számolni, mint a hong-kongi vagy banjer-massingi piacokon. Alkuk köttettek francia napóleonek, angol fontok, német markok, ind lak rúpiák, kínai taelek szerint, s azokhoz csatlakoztak az otthoni „valódi”-k, ahogy saját ércpénzeiket nevezték, s minden pénzt súly szerint mértek; a vízmérleg azt is megmondta, melyik nemes fémhez mennyi más fém van keverve. Ezt azért kellett megtartani, mert az aranyhoz és ezüsthöz hasonló pinchbeak és alfenoidé pénzt milliárdszámra forgott a világban, s azzal könnyen meg lehetett volna a hozzá nem értőt csalni, ha a vízmérleg nem védte volna a csalás ellen a közönséget. A kézre került álarany és -ezüst pénzt azonnal keresztülykaszották, s azontúl aztán használták mint garast és tízest, a „billon”-nak nevezett nemessel kevert ércvegyülekű pénzt leszállították nemes tartalmának értékére.

A másik baj azután az lett, hogy aranyban és készfizetés mellett a hitel egészen megsemmisült. A „jó adósok” nagyra-becsült kategóriája megszűnt lenni, s a kereskedelem oly nehézkes mozgást vett fel, mint a főníciaiak idejében. Az üzlet vesztességgel járt az egész világon, s azért iparkodott azt minden egyes cég a legszűkebbre szorítani, gyárak, malmok félerővel dolgoztak, bankokban kamatozatlan hevert a pénz.

És mindez azért, hogy egy keletkező új társulat virágjában elhervasztassék. Ezért kellett a kerek világon minden üzletnek erőszakosan, összefüggőleg visszafojtatni.

Márpedig ha az egész üzletvilág összefog egy ellen, annak az egynek, akármilyen hatalmas, el kell buknia.

Az Otthon államnak készen kellett arra lennie, hogy a hetedik üzletét nyeremény nélkül fogja végezni. Részvényesei ezért nem nyugtalankodtak. Erőssé volt fejlődve közöttük a testületi szellem, s készek voltak mindenüket áldozni azért az államért, melytől mindenüket nyerték.

Tatraginak egy ötlete némileg segített azon a bajon, hogy a készfizetési kötelezettség az üzletváltók által hordozott hitelt egy időre megsemmisíté; ez ötlet az volt, hogy ő az arany- és ezüstértéken kívül még egy harmadik valódi nemes értéket is bevont a közforgalomba: ez a *gyémántérték*. Hiszen milliárdok hevernek gyémántokban. Most elkezdett a gyémánt szerepelni *mint pénz*, s pótolta egyrészben a váltókat. A papirosnál mindenestre megbízhatóbb érték volt. Három aláírás sem kellett hozzá. Lejárta napján beváltható volt, és kis helyen elfért belőle nagy összeg. Az üzletvilág kezdett hozzászokni a gyémántpénzhez.

Ekkor történt egy — az egész világra nézve meglepő — esemény; melyet azonban mi clairvoyant-ok, kik a pincefalakon s a bekötött zsákokon keresztül látunk, rég előre sejtettünk.

Ez azon eset volt, hogy egyszer egy bécsi nagykereskedő, kinek erős üzlete volt koloniálcikkokban, kész ércben fizetés levén a jelszó, a bécsi nemzeti banktól százezer forint árú ércpénzt váltott be. Már ekkor a bank tartalék érckészlete elfogyott, s a pincék trezorjaira került a sor. Onnan megküldték neki a százezer forintot ezüstben. (Az ezüstvalutától akart szabadulni mindenki, aminek az volt az indoka, hogy az ezüst becse az aranyéhoz mérve századról századra folyvást hanyatlik, még a XVI. században úgy állt az ezüst az aranyhoz, mint 10 : 1-hez, a XVIII.-ban már mint 14 : 1; a múlt század-

ban mint $15\frac{1}{2} : 1$; a XX.-ban $18\frac{1}{2} : 1$.) A kereskedő leküldte a pénzt Otthonba. Ott mérlegre tették a pénzt, s a vízmérleg rögtön elárulá a különböző fajsúlyt: az ezüst fajsúlya 11, ezé pedig $7\frac{1}{2}$. Egy zacskót felbontottak. Annak a pénzei már meg is voltak sárgulva az időtől, elárulva nikkeltartalmukat. Erre aztán tudatták a nagykereskedővel, hogy a pénze nem „argentum”; hanem csak „argentan”, most azt darabonkint keresztül fogják lyukasztani, hogy ha őket megcsalták, ő ne csallahson meg vele mást.

De bizony a kereskedő magát sem engedte csalottnak maradni; futott vissza Bécsbe, s nagy lármát csapott a bankigazgatóságnál, hogy őneki argentánt adtak a kincstárból.

Ezt mindenki lehetetlennek tartá; az igazgatóság szakértő bizottság kíséretében szállt alá a kincstárába, felnyitogattatva minden trezorját, s a legbiztosabb önérzettel vágatta fel a pénzeszsákokat, hogy vizsgálják meg azoknak tartalmát.

És ekkor tudták meg csak, hogy összes háromszázmillió forintnyi ércfedezetük mind hamis pénz. — Hogy mind az öt, jól őrzött, hármas zár alatt tartott trezorjukban egyetlenegy darab igazi arany és ezüst, de csak írmagul sincsen!

A VILÁGROMLÁS

Sok romláson ment már keresztül a világ a pénz miatt. Az évkönyvek feljegyezték azok közé Law bank generaléja bukását, a Mississippi részvénytársaság bukását, az osztrák „devalvációt”, az amerikai bankok pusztulását; de oly csapás még nem érte, mint mikor azt fölfedezték, hogy az osztrák nemzeti bank trezorjaiban a kincs: hamis pénz.

Megfoghatatlan, elhíhetetlen szörnyesemény volt az! Hogyan történhetett meg az, hogy háromszázmilliónyi vert arany, ezüst — megpróbált ércrúdhalmoz — átváltozzék simillorrá, argentánná. Minden egyes zacskón rajta a pénzt megszámláló hivatalnok neve, odapecsételve a bank billogával; és azok mind egytől egyig derék, feddhetlen életű, becsületes emberek... És a pecsétjük alatt levő pénz mégsem ezüst, sem arany.

A bank összes igazgatósága mind köztisztelőben álló „úr”, gazdag ember; maga is egész vagyonával ez intézethez kötve; és azok annyira ellenőrizve vannak egymás által, hogy nem is követhetnének el csempészetet; és még ily óriási csempészetet: aminek keresztülvitele természeti lehetetlenség!

... És az általuk jól őrzött kincs mégsem arany, és nem ezüst...

Az állam összes nemzetgazdasága e bankra van építve. Jól mondá ama démon, ki a munkát véghezvitte, hogy mikor az ki fog derülni, egyszerre koldussá lesz minden ember: palotában, kunyhóban nem lesz más, csak koldusok: kétségbeesett, sárba esett koldusok.

Az állampapírok, a legjobb iparvállalatok részvényei, a kölcsönbankok pénztári jegyei, mind kivétel nélkül, nem hogy „estek”, de megszűntek lenni, a nullára szálltak.

S minő irtóztató kép a közéletben!

A piacok telve gyármunkásokkal, kiket munkaadóik ezerével cresztettek szélnek. A bezárt pékboltok, mézsárszékek előtt éhes néptömeg, mely értéktelenné lett pénzjegyeiért kenyeret, húst követel. A fővárosoknak minden utcáin egész sorszámra a bezárt boltok; mintha örök nagypéntek volna. A vasutakon semmi közlekedés, a föld terményeire semmi vevő. Nincsen min vásároljanak, ha már az arany sem arany.

Nem hisznek már az emberek a csengő ércnek sem. Minden ember hamispénzverőnek nézi azt, ki ezüsttel-arannyal kínálja, s ez a veszteség súlyosabb fele, hogy nemcsak a vert aranyban nem hisznek már többé, de a jellemek nemes ércében sem. Tolvajnak hiszi minden ember egymást, s a közvélemény egy örült gondolatban mintegy összebeszélve, egy emberre mutat fölfele.

Az a király.

Ha elvehette valaki a bank kincseit, az csak a király lehetett.

S mit tett a király a végromlás napjaiban?

Azt mondta: nem szabad volt annak a kincsek elveszni! Íme, én odaadom összes magánvagyonomat, az ősök által gyűjtött családi kincstárt, feleségem gyémántjait; pénzt veszek fel a külföldön összes birtokaimra, s azt teszem le a megrabolt bank kincstárába; de a romlást meg fogom akadályozni!

Szegény, jószívű király!

Nagyobb mérvet öltött már akkor a világromlás, mint hogy azt egy koronával el lehetett volna takarni. Bele lett abba vonva mind az öt része a földnek.

Az osztrák bank kincseiben nemcsak az osztrákok voltak meglopva, hanem ki volt lopva a föld minden színű embereinek kebléből a szív, fejből az ész. Megbódult minden ember,

és szaladt a saját házáat felgyújtani. Minden országban megrohanta a közönség a bankokat, a takarékpénztárakat, a bankárokat, követelte betéteit vissza, egyszerre és viharosan, s ez őrzőgő boszorkányszombatban tánra kellett kerekedni a becsületesnek a gazcemberrel, szilárdnak a szédelgővel, a hitelező is repült, az adós is repült a forgószélben, s nem volt senki alatt többé föld!

A brassói utcaszegelek „padjain” aranyat beváltó kupectől elkezdve fel a Rothschild-házak világhatalmú főnökeiig minden pénzüér egy színvonalra jutott: egyik sem tudta, hogy pénz-e az, amit még a fiókjában őriz vagy szemét. Az angol bankok „folyószámla” (contocorrent) üzletei kibonyolíthatlan káosszá zürödtek össze: a tengernyi csekkeket egyszerre minden ember be akarta váltani, a letétek, ha értékpapír, kidobattak a piacra; ha tőkepénz, tömegesen visszavonattak; ki mit megmenthetett a pénzből, arra ráült, tovább nem adta; a földbirtok, a lakházak értéke a nevetségig alásüllyedt; nagy birtokok, paloták kerültek a kalapács alá, s tizedrésznyi adósáért negyedrészt áron árvereztettek el, s három nap múlva már a vevő is bankrott volt, mert a megvásárolt birtok még felével alászállt; Amerikából ezerhatszáz bank fizetésfelfüggesztéséről értesített a távírda és a légjárók; a nagy liga roppant tőkepénze egyszerre szétfoslott, mint a köd; nem gondolt már senki arra, hogy az Otthon társaságot megbuktassa; bukik az már, ha bukandó, magától is; sietett minden pénzkirály a saját magánvagyonát védelmezni; megszűnt a pénzpiacokon minden érdekközösség, minden tájékozás. Világromlás volt ez!

Hogy szerezhetett volna érvényt a magyar király ily helyzetben nagylelkű elhatározásának? Nem volt most senkinek kölcsönadni való pénze. Nem volt most senkinek kölcsönkötéshez való hitele, még ha két országa van is. (Éppen azért nem.)

S a romlást nem csak a pénzvillág érezte teljes mértékében: eleintén csak azok az emberek, akik kereskednek, akik kockáz-

tatnak, tőkepénz, pénzforgatás után élnek; eleinte még a népesség egyes osztályai bizonyos nemével a kárörömnek szemlélték az olymp bukását, azt mondták: „Minket nem érez el! Urakat és szegény embereket, kik esszük azt, amit a föld adott; tenyerünkben van az igazi arany, a munkaerő; ez soha nem veszti értékét!” De nagyon csalatkoztak, mikor ezt mondták, a vihar nem hagyta még a fűszálat sem összetörletlen: a földművesnek elvették a szájába tevő falatot adóhátralékban, s lefoglalták lábán a gabonáját potom tartozásokért; a kézműves üres piacon ütötte fel sátorát, senki sem jött vásárolni; sok helyütt meg kellett ismerkedni a cserekereskedéssel és fizetni teményekkel, mint ahogy fizetnek Mexikóban kakaópénzzel, Szibériában nyestbőrpénzzel, Abyssiniában sópénzzel, Virginiában dohánypénzzel. Ahol rossz termés volt, ott megismerkedett a nép az éhínséggel, s a mindennapi kenyér szomorú pótszerei jelentek meg a piacokon. Brazíliában a magyar liszt helyett elővették a „guarana kenyeret”, mely vadon termő paulliniamagokból készül, hasonló a kenyérhez, mikor megsavanyodott, s a csokoládhoz, mikor keserű, a norvég fűrészporkenyeret, a gyárhulladékokból készült creosonkenyeret; s a vendéglőkben elkezdtek előtűnedezni a „pásztorfillérek”, ami olyan váltópénz, amit minden vendéglős a saját nevével és pecsétjével ellátott papírseletről készít, vált vele, s a visszahozónak ételt ad érte. A kormányok nem bírták fizetni közigazgatási közegeiket, nem volt törvény, nem rendőrség; rablókkal telt meg egyszerre minden mező, erdő, város, s nem volt, aki a békés polgárt megvédelmezze tőlük.

Ilyen a világ képe, mikor egyszerre eltűnik mindenünnen a pénz!

Úgy kacagott e világtromlásban a Néva melletti démon: nála már nem lett e vihar által rosszabbá semmi . . .

E királyi fájdalmak közepett egy meglepő hír látszott segítségére jönni a lesújtott uralkodónak.

A bécsi nemzeti bank igazgatósága tudósítá őfelségét, hogy jelentkezett nála egy ember levél útján, aki azt állítja, hogy ő tudja, hogyan tűntek el, hogyan lettek kicserélve a bank kincsei. Még többet is tud. Rá tud vezetni, hogy hol vannak. És pedig olyan helyre, ahol csak le kell értük hajolni és fölvenni. Nem kér e titok fölfedezéseért mást, mint egy száztólit a megtalált kincsből, és teljes bűnbocsánatot.

Hát az Istenért, meg kell neki adni mindent, amit követel! Ki kell nevezni nemesembernek!

De azonfelül a jelentkező azt is kikötötte, hogy ő egyedül a királynak személyesen akarja elmondani a titkot, és senki másnak. És azon ember személyisége a király előtt méltán gyűlöletes.

Hát legyen bár az ördög!

No, annál is kellemetlenebb egyéniség volt. Mazrur volt. A király összeborzadt ettől a névtől.

Ugyanattól, ki országát megrontotta, ki a nép fejét meggyalázta, ki a nemzet előkelőit megvesztegette; a tolvajtól magától fogadja most el a szabadító kezét!

Meg kell lenni! Ha az orgazdáknak amnesztiát adtunk, miért ne a tolvajnak is? A király beletörte magát, hogy még egyszer elfogadja Mazrurt. Hiszen ezúttal az egészen kezébe adja magát. Nem védi többé követi jog, mint magánember jön, s oly bizton szól, hogy a fejét teszi fel rá, ha nem mond igazat.

A király elfogadja Mazrurt.

De hát Mazrur hogy jutott e titokhoz, s ha hozzájutott, miért árulja el?

Ennek rövid magyarázata van; Mazrurt a szeszélyes asszony sok ideig kegyencének tartá. Egy önfeledt percben azzal bizonyítá be az asszony szenvedélye nagyságát, hogy elmondta kegyencének azt a titkot, ami a halott vladikaukáziai sírjában oly jól volt eltemetve: a jégtengerszem titkát. Egyszer aztán az elbizott kegyenc túlment a határon, melyet számára vontak,

» bátorkodott arra a gondolatra vetemedni, hogy a büszke, szabad úrnőt magához láncolja. Férje akart lenni. Akkor aztán kikorbácsolták.

A bosszú, a sértett nagyravágyás sugallta neki, hogy a megnyert titkot fölfedezze: de meg az érdek is; nem tette ingyen. Neki is csinos fog abból jutni.

A király tehát maga elé bocsáttatá Mazrurt, s négy óra hosszat tartott a kihallgatás; mialatt Mazzur a legapróbb részletekig elmondá a királynak, hogyan ment végbe a bank kincseinek elorzása, kicserélése, egész a végkatasztrófiáig, amidőn a sarokba szorult nihilisták az ágyúcsöveknek öntött kincseket a mély tengerszem jégburka alá süllyeszték.

Most is ott vannak; mert arra, hogy valaki értük menjen, sem hely, sem idő nem volt alkalmas.

A király rögtön parancsot adott ki, hogy a jégtengerszemet ki kell szivattyúztatni. (Az ismét megtelt azóta vízzel, jéggel.)

A tény nem maradt titokban. A közönség megtudta, hogy a bank kincsei fel vannak fedezve. Tehát nem a bankigazgatók, nem a király tudtával lettek azok felcserélve, hanem ellenség által.

E hírre az örületes boszorkányszombat a börzén elcsendesült. Még ugyan nem keltek fel az emberek, de legalább csendesen feküdtek, s nem bukfenceztek egymáson keresztül-kasul; nem ették meg egymást. Akik kétségbe voltak esve, most keletkező reménnyel lesték, mit hoz a következő nap.

A szivattyúzók napról napra értesíték a világot az eredményről.

Már fölfedezték a sziklalapokon a csalhatatlan siker jeleit.

A gránitfalakon itt-amott egy-egy hosszú aranyvonal látszott, melyet az idő nem törülhetett le onnan; azt a magasból lehajított arany ágyúcsövek rajzolták oda.

Ezek a felkiáltó jelek, melyek azt hirdetik, hogy „itt vannak!”

Egyszer aztán ki lett mérítve az egész tó; a fenekén nem volt más, mint szikla . . .

Nem felkiáltójelek voltak azok az aranyvonalak ott a gránitfalon; hiszen nem a leeső, hanem a fellökött aranycsövek írták e jeleket oda. „Kérdőjelek” azok . . . Azt kérdi: „hová lettek?”

A visszahatás most már irtózatossabb volt a megelőzött bajnál. A megcsalatkozott reményre még lázasabb paroxizmusa következett a kétségbeesésnek. A nép háborút ordított Oroszország ellen, s Mazrurt akasztófára követelte. Hanem a háborúhoz pénz kell meg katona; ez a kettő most éppen hiányzik; Mazrur pedig amint megtudta, hogy fölfedezése kudarcot vallott, gondoskodott róla, hogy elmeneküljön olyan országba, ahol rá nem akadnak.

Most azután a király a pusztulás tetejébe megkapta még azt a megaláztatást is, hogy hitt annak, aki már oly nagyon megcsalta, s még egyszer megcsalatott — keservesen!

De pedig ezúttal nem csalta őt meg ez ember. Hiszen tény: az aranyvonalak mutatják, hogy igazat mondott. A kincsek itt voltak: de hová lehettek? Ki mondja most meg azt?

EGY DRÁGA SZÓ

Ki mondja meg azt, hová lettek?

Ez volt az a kérdés, amin millió ember törte a fejét, és törte a megtévelyedésig, és nem talált rá megközelítő feleletet.

Egy napon a király, midőn gondterhelte fejét tenyerébe hajtva ült szobájában, és lelke távol kalandozott, egy homlokára ejtett csók visszaidézte azt.

Hermione Peleia állt előtte.

És azt súgá neki:

— Én tudok még egy embert a világon, aki e kérdésre megfelelhet.

— Ki az?

— Tatrangi Dávid . . .

A király felszökött helyéből.

— Igazad van! — mondá. — Van egy ember, akit lenéztünk, eltaszítottunk, akinek híveit száműztük, nemzetünk testéből kivetettük. Aki ellen határt húztunk, törvényt hoztunk; akit idegennek, jogtalannak elneveztünk. Akinek törekvéseit minden módon akadályoztuk, kinck létjogát megtagadtuk; aki ellen az egész világgal egyetértve összeesküdtünk; — ezt az embert még megkérdezhetjük. — Ezzel az emberrel én egyszer jót tettem; akkor így szólt hozzám: „Nekem most semmim sincs, magam is semmi vagyok. De ami vagyok és leszek még valaha, az mindig a tied lesz. Mondom.” — Azóta ez ember száz súlyos csapást kapott az én kezemtől. És én tudom jól, hogy ő e száz csapást elfelejtette; de arra az egy jótetre emlékezik. Én meg fogom őt kérdeni.

— De ki által? Minisztereink bármelyikét küldjük hozzá, hidegen fogja neki feleni: „pénzügy: ez a pénzügyi igazgató szakához tartozik; forduljon ön Severus úrhoz”. S ott hideg szívre találunk.

— Nem küldök hozzá se minisztert, se nagykövetet; — hanem mást.

Másnap az esti órákban Tatrangi Dávid Moise-szigeti nyaralójában vizsgálta sorra azokat az új vívmányait a kertészetnek, miszerint a közönséges makktermő fák, a bükk, a tölgy nemesítés által emberi táplálékul szolgáló ízes gyümölcsöket hoznak, mialatt Rozáli egy vörös hangyaboly népe közé hintett tört cukrot, mely Brazíliából behozott hangyáknak az a jó tulajdonságuk van, hogy a fákról a hernyók petéit leszedik, bábjaikat kiszívják; a kertészek a hernyózást fölöslegessé teszik; amidőn horticulturái szórakozásából Dávidot egy rég hallott, de ismeretes hang verte fel.

— Jó munkát, uram.

Dávid az alkony nap verőfényében egy alakot látott állani, kiről az első percben azt hitte, hogy az csak felizgatott képzeletének teremtménye: mert hiszen őróla gondolkozott most is.

Ez alak a magyar király volt.

Ő maga, a két ország uralkodója.

Nem bízta másra se nehéz küldetést; maga kelt útra, titokban, ismeretlenül, senkitől nem kísérve, s nem szállt le a vasútról, csupán az Otthon városában.

Dávid még mindig álmodozva bámult az előtte álló alakra, s kezével Rozáli vállát érintve, susogá:

— Nézz oda, Rozáli!

— A mi királyunk . . . — rebege a nő.

Dávid odasietett a király elé, ki egy sétány lugosfala alatt állt.

— Felséges uram!

— Ön rám emlékezik még?

Valóban, a lejárt hét év s azoknak végén e mostani rémnapok nagyon megváltoztatták a király arcát. Megvéniült.

— A jóltevőt mindig megismerem! — felelt Dávid.

— De én rosszat is tettem.

— A jók nem tesznek rosszat soha. A rossz is jóra fordul, amit ők tesznek.

— Ön meg van lepve, hogy engem itt lát.

— Nem, felség — szólt közbe Rozáli, ki ezalatt odasimult férjéhez —, az én uram ma reggel megmondá nekem: „ma tartsd elfogadásra készen nyári lakunkat; a király itt lesz”.

A király megdöbbenve tekintte Dávidra.

— A spiritus familiaris súgta ezt meg önnek?

— Nem, felség — felelt Dávid —, nekem, mint apám mondá, rinoceroszidegeim vannak; engem a table movingok és az astralszellemek nem szolgálnak; hanem szolgál az ismeret és a logika. Én tudtam a kutatás eredményét, melyet felséged a Tátra hegyei közt tétetett, ismertem két lelkületet, a királyét és a királynéét, s e tudatokra alapítám azon jóslatomat, hogy a király ma itt lesz — az én házámban.

A király arcát a szokott tűzláng borítá el e pillanatban. Versenyársával állt szemközt.

Egy király — egy száműzött telepítvényes főnökkel. A régi monarchiai elv személyesítője a szabad republikánus koreszmék képviselőjével.

És miben versenyeztek?

Abban, hogy melyik a nemesebb?

Melyik szereti jobban hazáját? *Háladatlan*, keserűségtermő, de mégis örökké imádott hazáját!

A király leszállt trónjáról, hogy a száműzöttnél országa számára — kolduljon.

Vajon a száműzött engedni fogja-e neki, hogy kolduljon?

A király, midőn úgy kigyulladt az arca, rögtön, hevesen, odalépett Dávidhoz, s megragadá annak jobbját, egyenesen e kérdést intézve hozzá:

— Tudja ön, hová lettek a bank kincsei?

A két férfi egymás szemébe nézett — egészen közelről; egy arkangyal villámló szemsugárzatával a király, egy férfi nyugodt tekintetével a száműzöttek főnöke.

Rozáli sejtő ámulattal veszté el lelkét mindkettő nézésében. Vajon mit fog mondani férje? Ha azt találja e kérdésre felelni: „mi közöm nekem az osztrák bank kincseihez?“, hogy fog a nő leesni abból a magas égből, ahová őt Dávid egykor felvitte, mielőtt csókjával érintette volna!

Dávid nyugodt hangon, mint a konduló harang, felelé e szót:

— *Tudom.*

A király erre mindkét kezével megszorítá a száműzött kezét. — Arca csaknem fehér lett egyszerre.

— Akkor én visszatérek rögtön országomba, s „e szóra” lefekve nyugodtan alszom; mert akkor tudom, hogy meg vagyunk szabadítva.

A király, átvetve vállán köpenyét, mint jött, úgy eltűnt, oly hirtelen, mint egy vízió. Csak a keblére borult nő biztosítá a férfit, hogy e jelenet nem volt álomkép, nem volt káprázat. A nő zokogott, és férje keblére szórta csókjait.

„Így, így, ilyenek hittelek, ilyenek láttalak mindig: bálványom, szellemem!”

Ugyanazon túlvilági arc volt előtte ismét, amely egykor a villámló felhők közepette úgy megigézte.

És valóban az a szó: „tudom”, nem kevésbé volt merészebben éneket dobott csoda, mint ama repülőgép, s aki azt lába alá tevő, éppen úgy tudhatta előre, hogy ezzel sok zivataros égen kell majd keresztülrepülnie, s összezúzhatja vele magát, ha röptét kormányozni nem tudja.

Dávid készen volt rá.

Rögtön sietett fel az igazgatósági palotába, s hívatta két igazgatótársát tanácskozásra.

Elmondá előttük az eddigi eseményeket s a királlyal történt találkozását a Moise-szigeti kertjében, a párbeszédet és az utolsó szót.

„Tudom.”

Mr. Severus ajkai még felhérbek lettek, mint egyébkor.

— Uram — szolt Dávidhoz —, azt jól tette ön, hogy megmondá. Bár, ha egészen korrekt akart volna eljárni, azt felelhette volna a királynak, hogy ez nem tartozik az én reszortomba: a bankügy Severus igazgatótársamé. No de jól van. A királyt még mai nap is vannak, akik nem olyan embernek tartják, mint mást. Annak több tisztelet kell, mint más hialandónak. És aztán én sem felelhettem volna neki egyebet, mint azt, hogy „tudom”. Mert a hazugság a gyöngék fegyvere. De mármost mi lesz tovább?

— Ennek a szónak: „tudom!” folytatása is van. — Ez a szó: „tudom”, háromszázmilliót nyom aranyban, czüstben.

— Úgy van.

— Tehát ha énrám van bízva a szónak folytatása, én így fogok szólni: „tudom”, hogy az osztrák bank kincseit a nihilistáknak sikerült elfoglalni. Mi elvettük azt a nihilistáktól *akkor, midőn az már az övék volt.* — Ez ránk nézve hadizsákmány, elfoglalva velünk harcban álló ellenségtől. Az osztrák banknak lehet keresete a Nihilország kormányán, amiért kincseit elvitte; perelje be, nyerve meg, egzekválja rajta a követelését; de amit mi vettünk el a Nihilország hadseregétől fegyveres kézzel, az minden népjog szerint a mi sajátunk, és azt nem adjuk vissza sem a második, sem a harmadik tulajdonosnak. Ugyan mit mondanának a hatalmasságok, ha most a bécsi, párizsi, londoni, sztambuli fejedelmi kincstárakból minden nemzet vissza akarná követelni az ő hadjáratban prédára jutott kincseit, amit az elvevők közlátványra állítanak ki? A Zürichben, minden európai hatalom által aláírt nemzetközi egyezményben egy pont így szol: „a hadizsákmány 24 órai birtoklás után az elfoglaló jogos tulajdonát képezi”. — A

keresett háromszázmillió ránk nézve hadizsákmány; és hetedik éve, hogy birtokunkban van. Az a mienk. Ez az én szavam ama szó után: „Tudom!”

Dárday arcáról azt lehetett olvasni, hogy egészen Severus nézetét osztja.

Most Tatrangi Dávid szólt.

— Nem tagadom, hogy a jog és a hatalom két erős úr a földön, de én azoknál még erősebb két urat ismerek; ezek az erkölcs és az ész. A jog azt mondja, hogy tartsuk meg a hadizsákmányul elfoglalt kincseket; a hatalom biztat, hogy megtarthatjuk; hanem az erkölcs és az ész azt parancsolja, hogy vissza kell azt adnunk jogszerű tulajdonosának. S én magamra vállalom, hogy igazgatóságunk egyhangúlag fogja azt határozni, hogy adjuk a kincseket vissza.

— No arra kíváncsi vagyok — szólta Severus —, hogyan nyeri ön meg az én szavazatomat.

— Nekünk először is *hasznunkra* volt az, hogy a kincseknek ez ideig birtokában voltunk. A véletlen adta kezünkbe.

— És önnek a leleményessége.

— A szerencse megsokszorozta azt kezeink közt.

— És az én fáradságom.

— Elismerem. De ez volt minden alapításunk talpköve, s bírtuk azt ez ideig jóhiszeműleg, mint ellenségtől elfoglalt hadizsákmányt. Amint azonban megtudtuk, hogy az nem az ellenség, hanem egy magánytársulat vagyona volt: nem zsákmány az, hanem kölcsön, melyet köszönettel visszaadunk. És ha ellenségünk lett volna is Ausztria, s mi magunk foglaltuk volna el a bank kincseit, mint hadizsákmányt, még akkor is vissza kellene azt adnunk, ami egy magánytársulat vagyona volt, mint ahogy visszafizette Franciaország azt a nyolcadfél millió marc-bankó ezüstöt, amit Davout tábornok a hamburgi bankból elszállított.

— S még tán kamatot is fizetünk tőle?

— Valóban, öt százalékot hét év folytán.

— Tehát még egy árva százmilliót fölébe! De hisz ez, ha nem tréfa, akkor örülség! Úgy mi jól bezárt kincstárunkból négyszázmillió ércpénzt kihajigáljunk, mint a megrohadt burgonyát! Hiszi ön, hogy azért fáradtam én hét éven át, a világ öt részében mindenütt, hol nyereség kínálkozik, aranyat, ezüstöt gyűjtve államunknak; azért töltöttem meg bankunk hat pinceboltját comptante-okkal, hogy azt most megosszuk azokkal, kik az idő alatt zsebükbe dugták kezeiket, s úgy bámultak a világba vagy börzeszedelgéssel lopták a pénzt a hiszékeny néptől? — Tatrangi nem hátrált meg.

— Ha ön megtöltött hat pinceboltot arannyal, ezüsttel, én megtöltöttem hetet. Ön a kereskedelem útján, én a találmányok által. Ezüstelválasztó gépem, melyhez a hajdani emberelő gépek rezét használtam fel, a Mael-örvény szélében felállítva, a tenger vizéből naponkint háromszáz font ezüstöt termel; ez senki vagyona: én foglalom azt el az emberiség számára. Hetven napot töltöttem az Atlanti-óceán fenekén, az aerodromon által vezetett bűvárhajóban, hogy felfedezzem a hírhedett aranyflottát, mely négyszázötven év óta fekszik a tenger fenekén elszülvedve, másfél száz milliót érő kincseivel. Feltaláltam azt; magammal hoztam. Készítettem egy bűvárharangot kettős falazattal, melynek hézagát jégtermelő készlet tölti be. E bűvárharanggal leszálltam a caxamarkai forróvízkádó vulkán fenekére, amelybe az inkák kincseit négyszáz év előtt a mexikóiak beleveték. Megleltem Atahualpa aranytrónját, s a hírhedett aranykertet, melyben pálmák, délszaki növények voltak vert aranyból utánozva. Az ind mesét én valóvá tettem. És mindezen kincseket én a találmányok pincéibe rakattam le, és most sincs rajtam egyéb arany, mint feleségem jegygyűrűje az ujjamon.

A két igazgató nem állhatta meg, hogy Tatrangi felmutatott kezét meg ne szorítsa.

— Meghajlok előtted — szólalt meg most Dárday. — Te magad annyit szerezél államunknak, mint a többi egymillió.

És ha azt mondd, vissza akarom adni az osztrák bank kincseit, mert azt is én szereztem, az is az enyim, azt mondom: „teheted”. De hát ne akarj te Krisztus lenni! Légy egy kicsit ember is. Gondold meg, hogy az „enyim” és a „tied” közötti különbség sohasem fog megszűnni a világon. Harcba állunk az egész világgal, s tudod, hogy az egész világ ellenségünk. Mentől több a pénzünk, annál több a hatalmunk, annál erősebb az államunk. Ellenségeink most a hátukon fekszenek, el vannak gázolva. Mi állunk. Hát te most oda akarsz sietni, hogy még egyszer talpra állítsd őket, hogy ők fektessenek le aztán minket. Most van hatalmunkban ezeket a pénzsultánokat egész fel a nagymogul Rotschildekig mind összetörni, kiszalasztuk-e ezt a kezünkéből? — Ennél a szónál megszűnik a filozófia!

— Nem, bajtársam, a filozófia sohasem szűnik meg. Még az arannyal szemközt sem. Mi tartja össze a mi államunkat? A hatalom? Nem; hisz még csak fegyveres rendőrségünk sincsen. A jog? Nem. Hisz még csak kódexre szedett törvénykönyveink sincsenek. *A szokássá vált becsületesítés az, mely államunk egész alkotmányát képezi.* Az a szokás, hogy elég a kötelességet annak tudni, akinek terhe, hogy teljesítse azt, mielőtt az sürgetné a teljesítésre, a kinek az ő kötelességéből haszna van. Ez a mi kormányzásunk titka, ez a társadalmi együttlétünk életereje. Törjük meg ezt — mi magunk idefenn — s az egész alkotmány alattunk fog összetörni. Ha az állam fejei kimondják azt, hogy idegen vagyont, ha kezünk eléri, más romlásával elvenni jó: — példánkat fogja követni az egész ország. Amely országban az államfők hadikárpótlások megtartásával, bankódevalvációkkal maguknak kincseket szereztek: az az ország tele lett hamis bukott kereskedővel, zsivánnal és orgazdával. Ahol az államfő milliókat *suvaszt* el: ott a „félkékalmár” garasokat csal, s a pásztor csikót, tinót lop, s egyforma joga van hozzá. A kormány meglopja a polgárt, s a polgár meglopja az államot. Ez a szövetség. Ott az „én, te, ő” egy circulus vitiosus; „te meglopsz engem; én megl-

pom űtet; ő aztán lopjon meg téged!” Ez azon államokban a jelszó, ahol mindent el lehet venni, ha egy fufangos paragrafus és a hatalom megvan hozzá. Nálunk nem az volt eddig a szokás. Mi eddig azt kérdeztük: vajon az, amit megszerzünk, nekünk hasznunkra lesz-e, s nem lesz-e kárára másnak? — Egy világvárost építettünk ez anyagból! De ha mi az osztrák bank tulajdonául felismert kincseket megtartjuk pincéinkben: ez szétveti a mi államunkat, ettől megrohad a fenekéig egész társadalmunk; ki lesz mondva a törvény, hogy vagyont szaporítani minden úton és eszközzel jó; nem azért, mert szükséges, de csak azért, hogy a mienk több legyen, a másé kevesüljön. S ezzel a törvénnyel lesz városunkból egy „Sybaris”; de nem lesz „Otthon!” — És ellenben mi lesz akkor, ha azt határozzuk el, amit én óhajtok? Gondoljatok e tényre s a világ mostani helyzetére. Fenekestül fel van fordulva minden. Ínség, kétségbeesés, pangás; munkahiány, nyomor mindenütt. Haszon ez miránk nézve? Haszon-e az nekünk, ha milliárdjaink vannak elzárva pinceboltjainkban: de elátkozva mozdulatlaná, mintha most is a caxamarkai geizer fenekén feküdnének. Kereskedőország vagyunk és minden piacunk üres; vagy nem is üres, hanem átalakult temetővé. — S ha most ez örvénylő vihar közepett mi egy szót elkiáltunk: „becsület, állj helyt!” s amin keletkezett e világromlás, a bécsi bank kincseinek eltűntén, megoldjuk a titkot, visszaadva becsületesen a megtalált kincset: akkor én azt mondom tinektek, hogy magunkat odaállítottuk a világ közepére. Mi szegényebbek leszünk négyszázmillióval: de gazdagabbak leszünk az egész világ bizodalmaival. Mi ezáltal nemcsak az osztrák bankot segítjük ki nagy veszedelméből; nemcsak hajdani hazánk népének adjuk vissza a jólétet; az egész világon egyszerre újra felélesztjük vele a tetszhalott hitelt. S erre nem részvét vezet bennünket, hanem önérdék. Az újraéledt hitelben a mi államunké lesz az oroszlánrész. Le fog előttünk hullani minden sorompó, tilalom, féltékenység, ahol eddig fennállt. Elég lesz azontúl polgáraink bármelyiké-

nek csak annyit mondani: „én az Otthon lakosa vagyok”; — e szó aranyzalog lesz rá nézve mindenütt. Százszorosan fogja azt nekünk e kerek föld visszafizetni. S ha megmaradnak még azután is ellenségeinknek azok, kiket most semmivé tehetnénk, de a szövetség közöttük lehetlenné lesz téve. Elmondtam indokaimat. Nem nagylelkűségből, de előrelátásból kell visszaadnunk a bécsi bank kincseit. Ha megtartjuk azokat, ez romlása lesz államunknak; ha visszaadjuk, diadalunk lesz az, és örökké megtartja építményeinket!

Dárday tapsolt.

Mr. Severus érezte, hogy kisebbségben marad. Egy új eszméje támadt. Úgy tett, mint aki megingatva érzi véleményét.

— Kérek meggondolási határidőt éjfélig.

— Jól van — monda Tatrangi.

— Pontban tizenkét órakor ismét összejövünk.

Azzal széjjelmentek.

Mr. Severus sietett a távirda palotájába, mely szakmájához tartozólag rendelkezésére állt, s éjfélig nem volt található; maguk a távirdek is el voltak zárva, a most különben sem tολakodó közönség előtt.

Ugyanezen időt Tatrangi az aerodromonok indóházában tölté.

Éjfélkor ismét összejött a három igazgató.

Mr. Severus kezdé az értekezletet.

— Tatrangi úr indokai meggyőztek. Én is arra szavazok, hogy az osztrák bank érckincseit vissza kell szolgáltatnunk. És így egyhangúlag lett az megszavazva, ahogy Dávid megjósolá.

— Most még egyet kérdek — szólott Severus —, tehát az Otthon állama éppen semmi hasznót sem akar a mostani világpénzválságból a maga részére kiaknázni?

— De igen — felelt Tatrangi —, jövődöbéli megdönthetetlen presztízsét.

— Egyebet semmit? Tehát még egy kérdést. — Ha társulatunk ma likvidálni akarna, mennyire számítja ön azt a magányvagyont, melyhez énnekem a társulat alaptőkéjéből igényem lenne?

— Huszonötmilliót adott ön rendelkezésemre, midőn a hyalichorgyárat alapítottuk ezelőtt hét évvel. Én akkor világos ígéretet tettem önnek, hogy az alaptőkéje, mely tervemet kivihetővé tette, s amit örökké hálásan ismerek el, évenként negyven százalékot fog önnek hajtani.

— Hagyjuk ki a hálát a számításból, maradjunk az üzletnél.

— Tehát ha az üzletet tekintjük, akkor ötven százalékot veszek fel, s ez az alaptőkével együtt kétszázmillió; ami, ha ön kívánja, rendelkezésére áll.

— Rögtön?

— Azonnal.

— Kérni fogom az utalványoztatását.

Tatangi arcán egy vonás nem változott. Nem azért, mintha közönyös dolog volna rá nézve az, hogy kétszázmilliót visszavonnak az állampénztárból, még kevésbé, mintha Severus iránt hidegült volna meg; szerette őt, mint jó barátot, s nagyra becsülte, mint tehetséget; — de előre látta, hogy amit ma elveszt, jön idő, melyben ismét visszanyeri.

A helyzet titka pedig ez volt.

Az akkori világpénzváltásban minden bank részvényei leszálltak értéküknek egyötödrészére. A porosz bank, mely egy év előtt 1300 talléron állt, most 200-zal volt jegyezve. A bajor bank részvényei 500 frt helyett 100-ért kínáltattak; a hamburgi, frankfurti, brémai bankok részvényeinek csak színleges jegyzéke volt; vevőjük nem akadt; a belga nemzeti bank felfüggesztette bankjegyei beváltását. Anglia bankja, melyből az osztrák főhercegek elhelyezett tőkéiket legelsőek voltak visszavonni, oly zavarba jött, aminőt csak 1797-ben tapasztalt; mindenki tudta felőle, hogy ha még öt napig tart a pánik: ércpénzládái üresen fognak állani. A francia bank

részvénye 1200 frankról 250-re, az olasz nemzeti banké 280 ducatiról 50-re, a hollandié 1000 tallérról 200-ra esett alá. Még rosszabbul álltak a kelet-indiai bankok, ahol a kalkuttai bank részvényenkint 3500 rúpiát veszített névértékéből, s a bombayi bank 1000 rúpia helyett csak 150-nel szerepelt: legrosszabbul álltak pedig az osztrák nemzeti bank részvényei, amik névértékük egytized részére süllyedtek, s úgy sem voltak eladhatók; s ha az amerikai 1750 bankról nem mondjuk azt, hogy még annál is rosszabbul álltak, ez csak úgy értelmezendő, hogy azok már feküdtek: már azoknak (2000 millió dollárig menő alaptőke mellett) éppen semmi árkeletük nem volt.

És hogy mindennek a vésznek hol a göca, azt világosan lehetett tudni. Az osztrák nemzeti bank kincseinek eltűnése idézte fel az egész világon a vakrémületet a többi bankok irányában is; s az a néhány napig tartó szélcsend, mely az üzletvilágban támadt, ami alatt Mazrur felfedezése nyomán az eltűnt bankalapot keresték, még jobban bizonyítja a diagnózist; e néhány nap alatt az egész földtekén ájuláshoz hasonló várakozás nyomott el minden izgalmat, az örülség szelleme szünetelt: megállt lesni, mit fed el a tátrai tófenék, sőt a kárpáti sziklákon fölfedezett aranyvonalak hírére minden ország bankpapírjai elkezdtek négy-öt százalékkal felmászni, hogy azután a csalódás tudomásra jöttével még mélyebbre nyekkenjenek alá.

Mr. Severus számítása tehát a legkorrektebb volt, amit az üzletvilágban produkálni lehet; méltó társa Rotschild azon műveletének, midőn a waterlooi ütközet után postagalambok által utasítja londoni ügynökeit, hogy az állampapírokat gyorsan vásárolják össze.

De mi volt Rotschild egész dicsősége (30 millió tallér), amit e fogásával kivívott, Severus tervéhez képest!

Mr. Severus azon idő alatt, amíg a távírdahivatalban el volt zárkózva, minden világrészben létező ügynökeinek e táviratot küldé:

„Bankrészvényeket 10%-kal árfolyamon felül összevásárolni.”

Ha tehát ő most kétszámillió forintig összevásárolja az idegen bankok részvényeit, amiknek egyedüli veszedelme csupán a bizalomhiány; amint a hitel megerősödött, egy hét alatt nyerhet félmilliárdot, sőt lehet oly rohama a biztosan bekövetkezendő „hausse”-nak, hogy egész ezer milliót besöpör; s azzal egyúttal leveri lábáról eddigi gyűlölt versenytársait, a Jenki és semita vérből eredt bankárokat, ő a megátkozott Chamivadék! A fekete arcú!

Csak egyet felejtett ki a számításból Severus: Tatrangi Dávid igazságérzetét.

Dávid azalatt, míg Severus táviratait szétküldé a szélrózsa minden irányában, ugyanazon válságos helyekre útnak indítá repülőgépeit a most már két szavazattal biztosított kincsszolgáltatás hírével.

S az aerodromon előbb járt mindenütt, mint a távírdai sürgöny.

És amidőn Mr. Severus ügynökei megjelentek a börzéken, ott már a bacchanált lelték maguk előtt: a „boszorkánytánra”, a „halott-tánra” rögtön következett az „aranyborjú körüli tánc”; ki volt hirdetve, hogy *az Otthon állam lelte meg az osztrák bank kincseit, s azokat a tudomásvétel napján visszaszolgáltatja.*

Van hát még becsület a világon! Nagy tömegben, óriási mérvekben, kapható még... Becsület „en gros!” — Kaliforniája a becsületnek! Egy ország, melyben le egész a föld olvadt közepéig tart a becsületesség.

Ez a hír egyszerre megfordított mindent.

A tegnapi kétségbeesésre rögtön következett a mai nap örömujjongása. Akik két nap előtt koldusoknak hitték magukat, holnap újra tehetős emberek lettek; a visszatartott üzletek megindultak; az eldugott pénz sietett megint világkörútjára; a hitel megszilárdult: a munkás kéznek becse lett; a piacok megélénkültek; s aki mindennek legtöbb hasznát vette, az volt az Otthon állam maga.

Ez igazságos elhatározás által három nagy előnyt vívott ki magának az első pillanatban is.

Az egyik az volt, hogy az Észak-amerikai Egyesült Államok elismerték az Otthont önálló, constituált államnak, s megnyitották előtte a nemzetközi és kereskedelmi összeköttetés útját; — a másik az volt, hogy saját hazájában felhagytak irányában minden ellenséges rendszabályokkal: az ottani gyanús kezű minisztériumokat Magyarországon úgy, mint Ausztriában, felváltották igazi szabadelvű és tiszta kezű kormányok; a magyar kormány Bárány Pál elnöksége alatt; és harmadszor — — a közös nagy veszély s a közös szabadulás kitölté valahára azt a nagy úrt, mely az egy uralkodó alatti két ország között tátongott; Bécs megszűnt Pestet a maga Karthágójának tekinteni; aminek legelső tanújelét abban mutatta be, hogy az Otthon állam által megajánlott százötmilliónyi kamatot nem fogadta el; hiszen ha saját kincstárában hevert volna is az ércalapja, ott sem kamatozott volna az. Az Otthon kormánya viszont nem akarta azt visszavenni; végre a senkinek sem kellő százötmillió úgy egyeztek meg, hogy legyen az felében Bécs, felében Pest városáé, s fordítottassék a két város által arra, ami mindkettőnek legszükségesebb, a közegészségi állapotokat gyökeresen megjavítandó nagyszerű csatornázásra. E nagylelkűséget azonban a bank nem terjeszté ki Mazrurra, úgy érvelve, hogy Mazrurnak csak azon esetben volt egy szálalék megígérve a kincsekből, ha azoknak hollétét felfedezi. Ő azonban csak azt tudta megmutatni, hogy hol „voltak”, s annak felfedezése, hogy hol „vannak”, másnak az érdeme. Az elutasított Mazrur fogadást tett, hogy e megtagadást drágán fogja megfizettetni az egész országgal.

Végül pedig Mr. Severus sem nyerte meg a maga se fél, se egész milliárdját.

S hogy ezt megbocsássa valaki Tatrangi Dávidnak, az nem születhetett Cham megátkozott ivadékából . . .!

A LÉG VÁNDORA

És mégis . . .

Minden siker, minden diadal, amit eddig Tatrangi Dávid találmánya kivívott, két fennálló tény miatt az enyészetnek volt odaítélve. Ki volt rá mondva a végzet, hogy az egész alkotás, amit ő létrehozott, mint egy félszázados álom, eltűnjék ismét.

Az egyik tény az, hogy az a népfaj, amelyből a feltaláló származott, oly csekély számú. Még ez időben is alig megy nyolcmillióra. Ez a szám olyan misszióhoz, aminőt az örök béke apostola vállalt el, kevés. Diadalmas háborúra talán elég volna. Az ozmanok kevesebben tudtak három világrészben birodalmakat hódítani. — De meghódítani az egész emberiséget a világbéke számára nyolcmilliónyi néppel: ez utópiai álom. Ha ez mind misszionárius, népoktató, utazó, kereskedő, gépvezető lesz, ki marad otthon a hazai földet művelni, az ipar városait tovább építeni?

Ha az Otthon állam a maga telepe számára kivonja Magyarországból az értelmiséget, akkor magát az őszállatot korhasztja el; ha idegen elemeket vesz fel nagymértékben, azokban lassankint felolvad az alapító elem, mely úgysem volt tisztán magyar ajkú már alakulásakor, s akkor benn a gépezet központjában kezdődik újra a zsúrlódás a nemzetiségi elemek között, mely aztán elkoptatja az egész művet magát.

Lett volna egy nagy nemzet, német, angol, francia, orosz vagy akár a kínai a légjárók feltalálója: hatalmával diktálhatná a békét a világnak; úr lenne égen és földön; de ez a kis magyar faj, mikor a találmány által szét lesz szórva a kerek világba,

ott elporlik, itthon elolvad, belevész a népek tengerébe, mint el van enyészve a héber faj, arra nézve, hogy nemzet legyen valaha.

És ha egy nagy katasztrófa talál kiütni a világban, a *béke forradalma*, az a Magyarország, melyet eddig fiainak hősi erélye tartott fenn államul, amidőn majd a vitézség nem tartozik többé az erények közé, meg nem menekülhet attól a sorstól, hogy mindenütt leszavazva, szétoszoljon kantonokra, s legyen egy névtelen ország belőle, annyi felé irányult céllal, ahány nyelven beszélnek benne. Egy Polinézia a szárazföldön.

S nincs sehol egy rokon faj, egy hozzá távolról is hasonlító nép, melyhez csatlakozhatnék, mellyel misszióját megoszthatná; melyet magába fölvehetne.

A másik fenyegető tény az, hogy az *ichorbánya kezd kifogyni*.

S ez a két veszély olynemű, hogy ellenük sem hatalom, sem tudomány nem segít.

Hiszen Sonnenfels óta elég módszert találtak arra ki, hogyan szaporítható egyáltalában a nép; hanem hogy különösen „egy” faj létszámának aránya hogyan emelhető a többi együtt lakó fajokéhoz képest, arra módszert *keresni* tilt a morál; *találni* a fiziológia. Iskolai nevelés, ösztöndíjak, literatúra, kormányzat által mehet végbe némi átalakulás; de ez lassú processzus; s a világtörténet nem vár

A másik baj elhárítására megszüntetett az ichorgyár minden más célra való üvegkészítést: csupán a légjárók alkatrészeit állítá elő, de a fogyatkozás oly mérvben mutatkozott, hogy a soffionék néhány év múlva már előre kiszámíthatólag a gép készletéhez sem fognak elég ichort felszivattyúzni, s ekkor mi lesz az egész találmányból?

Egyszer meg fog állani fejlődésében, azon túl nem lesz képes a megkezdett terjeszkedésre, lassankint összébb megy; régi gépei elkopnak, s az egész találmány a hozzákötött új étellel együtt elmúlik, mint az egyiptomi kultúra, az örökkön égő lámpa titkával, a bebalzsamozott múmiákkal, mint az azték

civilizáció, melynek palotáit benőtte az őserdő. A háború újra felszabadul, megújult dühvel, s az új kor Dzsingisz kánjai és Tamerlánjai majd tudnak olyan pusztaságot csinálni Európából is, amilyent csináltak a múlt kor emberirtó királyai, az emberiség virágzó bölcsőjéből, Közép-Ázsiából. Hiszen már a múlt században nem messze út hiányzott tőle, hogy Párizs neve egy sorba jöjjön Ninivével és Palmyrával.

E nehéz gondok népesíték meg Tatrangi Dávid álmait azokkal az örökkön-örökké visszatérő látásokkal, amik lassankint az embernek egy második életévé válnak; mindig újra meg újra ismételve, folytatva ugyanazon álmom, vízió, jóskép.

Pedig volt szép neje és kedves gyermekei. Nem tudott örülni mellettük.

Ágyából kiúzta, asztalától elverte az a gondolat, hogy van valami a földön, ami feltalálhatatlan.

Ilyenkor aztán ment — fel a légbre: — keresni a nem létezőket.

Ment kérdezősködni attól a nagy elementumtól, a légtől, melynek súlya ezerszerre több, mint az egész földkéregé, minden szikláival és tengereivel egyben.

S a lég országa egy bűbajos tündérvilág. A szárny, mit az ember megszerzett magának, még nem elég arra, hogy benne otthon legyen. Ahhoz az emberi idegeken túljáró erő is kell. És új érzékek, álmaikból felköltöttek, sejtelem, mely látássá magasul, és számító tudomány, mely a látnok fantáziájával szövetkezik, hogy megértse azt a titokteljes beszédet, amiben az ég csodái nyilatkoznak.

„Ember nem tudja, honnan jön a szél és hová megy” — így zeng a királyi zsoltárenek.

Ez az ember meg akarta azt tudni.

Honnan jön a monszun, és hol támadnak a passzátok szelei? Meddig mennek, hol pihennek el? Hol a számum izzó bölcsője? Honnan szabadul ki az adriai bóra? Mint támad a mistrál? Mi költi fel tavasszal a jégmezőket felolvasztó havasi főnt, miért zúdul fel a nyári havas fergeteget hordó székely nemere?

Ez az ember sokszor odaveté magát légjáró gépével a kínai tájfunok szélörvényeibe; kísérté vakmerően a mexikói tornádót, mely városokat dönt halomra, a kelet-indiai ciklonokat, miknek forगतagai egyúttal körben futnak, mintha planétái volnának egy láthatlan központi erőnek. Átadta magát néha a villanyos hurrikánnak, melynek szélrohama úgy világít, mintha folytonos villám lobogna az égen: s együtt táncolta az őrjöngő menyasszonytáncot a buránával, az oroszországi hóvihartölcsérrel. Közélről tanulta megismerni a közép-afrikai villanyos forgószélet, a chamzint, mely tűzveres fénybe borítja az eget és földet, villámokat szór orsója derekából, s mikor szétfoszlik, tűzgolyót vet föl az égre, s nehéz kénszaggal tölti el az egész levegőt. Naphosszant elközdött a tengeri viharral, mely porfelleget ver föl a tenger vizéből, hogy a parti erdők fehérré őszülnek a rájuk tapadt sótól.

Minő felséges beszédekkel mondtak neki e szörnyű szellemek!

A legititokteljesebb hang az, mikor ott a magasban a repülőgép két egymás alatt szemközt elrohanó légáramlat közé jut: az a kísértetes nyögés, mintha egy csillag sírna és panaszolna valami fájdalmat, amit embernek nem lehet megérteni!

A vakmerő égi vándor járt egyik földsarktól a másikig, a tropikusok zónájától az antarktikusokéig.

Minden rejtekhelyet megkérdezett, ahol az örök tudás lakik.

Körülkeringte a Dhawalagiri, Csimborasszó és Mount Everest fellegekben lakó jégcsúcsait, s leszállt kitudni a Tőkehal-szigetek örök ködeinek titkát. Néha az egész atmoszféra egy sűrű ködtömeggé vált előtte, mely félhomályba burkolta a földet, s elsápasztá a csillagokat. Köd volt körülle, mely nappal szürkít, éjjel világít.

S még a tompa, néma, nappalt és éjszakát kiegyenlítő homály is szavakat beszélt hozzá. Az Európa közepén terjengő sárga köd hirdeté a németországi roppant tőzegégéseket, a dél-amerikai violabarnás borulat a prérók hamvasztását, ve-

gyülve az Amazon, Szent Lőrinc és La Plata folyamok mocsár-
gőzeivel. Egyszer a léggjárom tizenkét napig úszott egy sűrű,
opálszürke ködben, mely száraz, semmi nedvet nem mutató,
lomha tömegével egyformán belepte mind az öt világrészt,
s az egyenlítő alatt éppen oly sűrű volt, mint az éjszaka alatt:
és amellet oly magasra terjedt, hogy Dávid repülőgéppel
harminckétezer lábnyi magasban sem érte szélét, még ott is
oly tömött volt az, hogy rajta keresztül a nap csak egy fehér
tányérnak látszott; míg éjszaka oly világosságot vetett a földre,
mint a hold, és feküdt az emberi idegzeten, és fojtotta a mellet,
mint egy idegen világ atmoszférája. Az egy vándorló égi-
test volt. Köd csupán, megmérhetetlen anyag, a távolban lát-
hatlan, de mégis tömeg, mint a gáz. Vándora a nagy világűr-
nek, mellyel földünk minden százhatvanhatévben összetalál-
kozik (1793), s hetekig tart, míg e láthatlan tömegben keresztül-
tör, egy részét magával ragadva.

És éppen e ködök, felhők voltak, amiktől meg kellett tud-
nia Dávidnak azt, amit keresett.

Vannak, akik a felhők titkosírásából olvasni tudnak.

Gyakorlott tengerészek megismerik a felhőt, mely a lát-
határon túl levő sziget létezését hirdeti előre. Természettudósok
kiismerik a felhők közül azt, melyet egy füstölő volcán támasz-
tott; a Jóreményfok sziklafennsíkján a megjelenő „felhőabrosz”
hirdeti a keleti mousson közeledtét s a Rio Bamba fellelőpálást-
ja az esőszak megérkezését. A felhőkből megtanulja a figyelő,
hogy hol van egy pusztaság közepett egy sziklasivatag tömke-
legében *embermívelte, emberi tápláló föld.*

Az ég vándora naphosszant, éjhosszant elkerengett az égő
Kirau-Ea volcán látvány felett, és a Tsián-shán solfatáráinak
füstölő kürtői körül; vakmerően letekintve az élő földi tűz
titkos műhelyébe, s míg fényképészei a tengerből folyvást
magasabbra emelkedő Aphröessa volcán-sziget változó rajzait
vették fel, ő a Bunsen-spektrálkészülékkel a föld mélyében
eléggő érceket elemezé.

Nem találta, amit keresett: azt az ultramarin vonalat a Fraunhofer-csíkok között.

Sorra járta a görög archipelagus „Majonesi” szigetvolcán csoportját; a Navadas és Andes örök villanyzivartartól környezett tűzhányóit, Lipári- és Sandwich-szigetek kengőzkatlanait, a tizenöt élő és harminc kihavadt volcánt a Cordillerák gerincein; leszállt egy pihenő órájában a tűzhányók óriásának, a Cotopaxinak pokoltorkába, vegyelemezte a tamáni sókutakat és a csokrai öröktűz kútjait, a szicíliai Macalubát, a kínai iszapvolcánokat, s a turbacói óriási forró vízkatlant. A jávai Semeru volcán egy rögtöni kitörése percében találta ott a kráterébe leszálló aerodromont, s Dávid együtt repült a felrohanó füstgömbökkel, miknek mindegyike, mint egy öntengelye körül széleseben pergő csiga lövell fel a magasba száz meg száz bömbölő füstbombát, egyetlen oszloppá magasítva. Ez oszlop ezerkétszáz lábnyira veté fel a gépet négy perc alatt. Új-Zélandban huszonöt, Ausztráliában nyolcvanhét új tűzhányót fedezett föl. Felkereste a déli jeges tengerben a 10 és 12 ezer láb magas Erebus és Terror, s megint visszatért Ázsiába, az Ararát hegycsoportja között háborgó Demavendet megvizsgálgni; onnan fel északra az izlandi hővízokádó volcánok, a gőzfúvó fumarolokig; egyetlenegy: a Trolladgynjur mutatta nyomait a kutatott hatvanötödik elemnek a fenekét ellepő forróvíz-tóban; de az oly csekély mennyiségben jött elő, hogy nem jutalmazta volna meg a fáradságot.

Csak egy hírhedett volcán csoport maradt még megvizsgálatlan, az Aleuti-szigeteké. — Ezt legutoljára hagyta. — Rettegett attól a gondolattól, hogy ha itt találja felfedezni az ichor új bányáit! Ez a gondolat olyan volt rá nézve, mint egy átokteljes jóslat, mely azért teljesül, mert folyvást kerülük.

Előbb föltette magában, hogy az egész földet felkutatja az ég magasából.

E vakmerő vándorlásában aztán önmagán észlelheté, hogy válik az élő ember lassankint túlföldi lénné.

A kozmikus tünetek egymást váltogató csodái egészen elszoktatják a földtől s annak egyhangú, mindennapi örömeitől.

A föld maga csak mint egy festett abrosz repül el alatta, csak mint egy földtani, földrajzi tantárgy; hanem a földszellem rendkívüli tüneményeivel ragadja egyszerre fel az égbe s le magához a repülő halandót. Mikor éjjel visszatér Ausztráliából, egy tenger felett repül el, mely világít; a phosphorescens habok mint egy átlátszó olvadt üvegtömeg torlódnak egymásra, s a habtajték megannyi szikra, a végigvonuló hajók hosszú tűzvonalokat hagynak hátra magok után a tenger színe felett; fenn pedig be van borulva az ég; egy csillag sem ragyog: a tenger világít fel az égre.

↳ Majd elsötétül a tenger, a légjáró nyugatnak repül; követi az éjszakát, a hajnal nem éri utol.

E hosszúr a nyújtott éjszakában elhagyja a szélváltók vidékét, s lerepül a déli égsarkig, hol a fekete tengertükréből a Kerguelen és Donald szigetek jönnek eléje. Egyszerre elkezd előtte világosulni az ég. Mi ez? Nem hajnal. Nem délsarkfény. Fehér, kísértetes derengés az; a jégcsillám (Eisblink) a déli pólus villanszerű fehér tündöklése, a kristállyá vált tenger villogása az; fény a halálból. Mélykóros melankólia lepi meg a kedélyt e síri önvilágítása alatt egy laktalan földrésznek, a légben utazó magát is a kíséző szellemek egyikének képzeleli már e jéghajnal derengésében.

Azután fel a mérsékelt földövek felé ismét. Az éjszaka véget ér, a sötétkék tengerből, mint egy csonka rubin pyramid emelkedik ki a hajnalsugártól megvilágított Jóreményfok. A légjáró két egymásra fordított üvegharang között repül, egyik a tenger, a másik az ég. A mousson korbácsolja a tengert; s amint feljön a nap, egyszerre egy megragadó új látvány lepi meg az alátekintőt. A tengert egy szivárvány öleli körül. Egy rettenetes kerületű fénykoszorú, a vihartól légbe szórt vízcseppek megtört sugárbüvköre. Amit más halandó az égen szokott látni, a hétszínű tündéri ívbolt most a smaragdszín

tenger fölé van kifeszítve. Amint a nap feljebb-feljebb jön, a búvájos ív szűkebbre szorul, a szél alábbhagy: akkor a molsolygó kísértet eltűnik.

A légjáró röpte Afrika szárazföldre fölött vonul végig. Ismeretlen hegyláncok, végtelen erdők, láthatártalan puszták, névtelen országok, szétágazó folyamok húzódnak el alatta. Idegen, kietlen világrész, semmi emberi pompa rajta. Palotás városok, csinált utak, hajózható folyamok nem hirdetik benne az emberi szellem alkotását. Gunyhócsoport az erdőben, vándor-karaván a pusztán, a tágas mezőkön dúvadak elől futó csordák.

Az átfúlt levegő csoda-phoemenonokat mutogat a légben. A napnak fényes, kerek udvara támad, átszelve a központba futó félkörökkel, miknek találkozó pontjain melléknapok ragyognak. Egyszerre négy nap kísért az égen; s az igazi nap maga is oly sápadt, mint képmásai: az égi rémek. A közép-afrikai félemler fajoknak gyakran világít e rémtünetmény, mintha négy napnak kellene összefogni, hogy a sötétséget elűzze róluk.

A légjáró észak felé repül. A folyók, erdők, hegyláncok eltűnnek. Egy vakító sárga lepel kezd egész világgá kibontakozni; oly véghetetlen, mint a tenger. Valóban tenger; zöld apró szigetekkel. A Szahara az. A láthatár széle körös-körül úgy hullámszik, mint egy háborgó óceán. A villanyos aerodromnak nem jó a pusztá felett járni. A légben semmi nedv, kevés a villanyosság; haladni a villanygéppel nehéz. Azon földkör az, ahol soha egy esőcsepp le nem hull. Mikor a nap délpontra hág, a láthatárt körülfogja a Szahara délibábja; az arab „Bacher-el-Alfrid”, az „ördög tengere”; a láthatár hullámszó óceánjából palmaerdős szigetek emelkednek elő, roppant városok, kupolás tornyokkal; háztetők és toronykupolák lefelé fordítva. E tündéri szemfényvesztés egész naplementig kápráztatja a légben utazót, ki éppen úgy küzd a száraz léggel, mint az alatta elvonuló karaván a száraz homokkal. Végre alásüllyed a nap izzó gömbje a rézveres ködöktől fedett kopár

hegyláncok mögé, s akkor egyszerre sötét lesz, s a rögtön át-
hűlt levegőben, mint szellemek áriája hangzik fel a porfir-
sziklák túlvilági zengése.

A vándor átrepül Gibraltár fölött, gépe szárnyai ismét tel-
jes erővel hasítják a levegőt, elhagyja az Azori-szigeteket:
belekerül az északnyugoti passzátszél huzamába, kettős erővel
repül; még tart az éj, mikor a láthatáron egy hosszú sor tűz-
fény tűnik fel. Az a Cordillerák tizenöt égő volcánja, mely
most éppen egyszerre kitörése pompájában hirdeti, hogy oda-
lenn a föld mélyében ünnepnap van. A tizenöt tűzhányó mint
egy karbunkulus nyaklánc övezi át az Újvilág isthmusát:
a kiokádott füst, mint egy rojtos felleg vonul el nagy feketén
nyugot felé, hullatva öléből azokat a sajátyszerű villámokat,
miknek alakja nem zigzag, hanem gömb, esése nem korbácsü-
tés, hanem golyóhullás; a földre esve visszapattannak, tovább-
ugranak és hangtalanok.

A repülőgép átrepül a dél-amerikai pampasokon, az óriás
folyamok mentén végig, miket tavak láncolatának lehet in-
kább nevezni, bevárja a reggelt Peru zivatart soha nem lá-
tott ege alatt, s midőn a lég vándora a libegő aerodromon tete-
jén állva szürcsöli a gyönyörű éghajlat életadó levegőjét, a
távol Pambamarca hegyei mögül megjelenik előtte átellenben
a feljövő nappal a *perui rémleltvány*: saját alakjának óriási nagy-
ságú árnyképe a felhőtlen égen, feje körül hétszínű discsörrel.
A látnok arcához kap kezével, az óriási fantom utánozza őt;
kezét nyújtja felé, az még messzebbre mutat kezével, el a
végtelenbe, mintha azt mondaná neki: „mégis tovább”, és
aztán elenyészik. Az égen pehellyé tépett cirrus-felhők le-
begnek.

Mikor a Parana mentén végigsuhan Brazília fölött, világító
felhőtömegek állják el útját, az apró jég kopog a hajó üvegfa-
lán, és minden egyes jégdarab fénylik, mintha foszfor-gömb
volna. E felhőtömeg közepett villanygépének működése meg-
szakad: kénytelen azzal alászállani, s mikor a felhő alatt van,

ott már nincs sem eső, sem jég: a felhőcepp nem hull le, megolvad, pára lesz, mielőtt a földre érne; ideleenn aszály van és 40 fokú hőség.

Aztán megkerülve a Tűzföld előfokát, visszatér a délkeleti passzátszéllel a chilei partok hegyláncai fölött, az ithmuson, a mexikói szavannákon keresztül fel a föld másik tengelyéhez, a grönlandi jégmezőkhöz.

Ott most halálcsend van, augusztus elején az északfény pihen. A légjárók korlátlanul száguldhatnak el a pólusok fölött. De ahelyett egy más tünemény fogadja a repülő embert. Augusztus 22-én „Szent Lőrinc égő könnyeinek éjszakája” van. Ünnepnep az égen. Valamikor egy bolygó, melynek pályája keresztülsele a föld körútját, szétpattant alkatrészeire. Lehet, hogy összeütközött a földdel; ez az erősebb félrehajlott tengelyével, most is úgy kering, a gyöngébb elomlott, gázai szétoszoltak az űrbe, s járnak mint üstökös, mint ködtömeg rendetlen bujdosásban, míg szilárd kérgének darabjai most is egy csoportban keringnek a vezérnap körül; s e rémtáncot járó kozmikus sötét raj minden évben összetalálkozik a földdel; kilenc mértföldnyi sebességgel repülő ércsziklatömegei a földi légkör zsúrlásától meggyulladnak, s ismét csillag lesz belőlük egy percre, aztán megint visszaesnek a világűrbe és sötétségbe. Lőrinc éjén negyedóránként hatszáz futócsillagot számított Dávid az aerodromonból Grönland előfokánál, s az milliókat tesz ki az egész földtekén. Egy percben egész raj indult meg egy központból, mintha egy nagyobb tömeg sziporkája volna. — Rendkívüli ünnepélyes pillanatokban maga az óriási tűzgolyó is megjelenik a föld gőzkörében, mintha a széthullt planétából egy összeolvadt ország tömege volna az, s szivárvánnyal sziporkázó lánguszályt vonva maga után, csendesen vonul végig a csillagok előtt.

Egy ilyen fenséges égi vándorral találkozott Dávid a spitzbergai jégtenger fölött. A tűzgolyó, mint egy felkelő planéta, támadt elő az új-szibériai szigetek mögül, s útját nyugatnak

véve, hetven hosszúsági fokon átrepült, azután egyszerre, megkapatva a föld vonzerejétől, sebesen aláhanyatlott, s a Medvesziget előtt lecsapott a jéghegyek közé. A lángoló érctömeg tíz mérföldnyi területen hasgató szét az összetömörült jégsziklák tömkelegét, s erőszakosan kidaszította egész jégmezőket a szabad tengerre, hófelhőt támasztva a helyen, ahol alámerült, a lég órákig zúgott utána fültompító nyomással. A földburok kemény páncélja maga lett megütve egy hozzá méltó ellenséges löveg által, mely a jégtengeren keresztül az alapgránitig hatolt.

S a sarkvidékek visszhangjai is bámulatosak. A kirenszki visszhang ötvenhatszor kiáltja vissza a feléje küldött emberi szót, mintha az álmából felriasztott szellem a ritkán hallott emberi hangot egyre ismételni akarná, hogy el ne felejtse, az egész jégsark tartománya ily bűvösen visszhangos, s a halk beszéd is elhangzik benne félóránnyira. Tatrangi Dávid gyakran hallja azt a méla, szellemszerű, búsongó hangot, amit az izlandi hattyúk hallatnak, mikor gépével versenyt repülnek, néha eléje vágnak, mintha vezetni akarnák valahová, miként őst a fehér sólyom: a honkereső Álmost. (Az első honkeresés is egy álomlátás legendájából indult ki.) S azon a hosszú nyárközépi napon, amit az éjszak alatt nem vált fel az ég, midőn a fény és melegség örök csillaga körös-körül futja a láthatárt; e szakadatlan alkonyfényben nemcsak a hattyúk repülnek versenyt az aerodromonnal, hanem az égi kísértetek is. A *grönlandi fata morgana* az, mely a láthatáron városokat épít; kezei alatt a jéghegyekből tündér gyorsasággal emelkednek óriási paloták, oszlopos templomok, tömör, babiloni építmények; a vakmerő tündér majd egy hidat kezd meg, mellyel a láthatár két szélét akarja összekötni. Szinte sikerül neki. Egyik hídjárom a másik fölé emelkedik. Egyszerre összemlik az egész. A tündéri kártyavár összedőlt. Minő nagy gyermek játszott vele? Aztán más játékot vesz elő. Tengert játszik hajókkal, mik odafenn a légben úsznak, kifeszített

vitorlával. Behúzott vitorlával annál jobban tudnak repülni. Majd megint észreveszi a tündér a birodalmán végigrepülő légjárót, s azt választja ki rejtelmes játéka tárgyául. Az északi égen egy másik aerodromon alakja repül százszorta megnagyítva; átlátszó falain keresztül meglátszanak a mozgó alakok; szárnyai csapkodják a semmit, az űrt. És amikor az aerodromon a Koczebue Sund felett elsuhan, ott még egy harmadik játszótárs szegődik hozzá: egy harmadik aerodromon a feje fölött, de lefelé fordítva; abban is úgy mozognak az élő alakok, de fejjel alá függve, s annak a szárnyai is úgy verik a — semmit: de fölfelé csapva az égbe — az űrbe . . .

S így halad a lég vándora, kísérve a lég rémeitől, hallgatva a szelek nyögését, a föld visszhangját, a hattyúk jajszavát, hosszú csillaghullató éjszakákon és alkonyt nem érő időtlen napokon keresztül, jéghegységtől, északfénytől kápráztatva, felmagasztalt érzékekkel, a múlt és jövő vízióival éber álmaiban, a földfeletti közellétét érző ösztönökkel idegeiben, kínzó, gyötrő honszerellemmel minden gondolatában, s hazafájó családvágygal gyöngéd szívében: nem ez-e az út arra, hogy lelkét elveszítse élve?

S mikor az ember föltette magában azt, hogy erőszakolni fogja a sorsot; hogy nem hajt sem ösztönre, sem sejtelemre, sem víziókra, hanem utat tör a rideg számítások szerint ott, ahol nincs út, s aztán felkutatja embertörő fáradtsággal még Polinézia valamennyi szigetét, keresve a Mangareva ércvívű tavaiban, a Maunaloa tengersizemeiben, a Gallapagos-szigetek valamennyi kiégett kráterében az új elemet, és nem találja azt sehol. Végre még egyszer visszatér az Aleuti-szigetekhez, amiknek kedvetlen látogatója volt már egyszer. A ködeiről híres Unalaska sziget fölött már távolról lát egy felhőt lebegni, mely annyira különbözik más mindenféle felhőtől, hogy azt a gyakorlott szem rögtön felismeri. Az vulkáni felhő. Középe tömött, sötét, szélei pedig fehérek, rongyosak; az egész nem repül, nem változik, nem gomolyog; csak terjeng és foszlik.

Íppen ilyen felhők szoktak lebegni néha a Gyilkos-havas fölött
in.

Tatrangei Dávid leszállt az Unalaska sziget közepébe, s ott a hozzájárulhatlan sziklamedence közepett talált egy gőzölgő dágványt. Ez burkolja folytonos ködökbe a szigetet. És az a dágvány, tavaival és gőzfúvó moffettáival együtt tele volt ichorral. A kiszáradt medencékben vastagon feküdt az ichorréteg, s a sziklák be voltak vonva jegeceivel. Olyan volt e sziget ichorgazdagsága a Gyilkos völgyéhez képest, aminő a kaliforniai és ballarati aranymezők kincsei a selmeci aranybányák termékéhez. Amazokért csak le kell hajolni és összeseperni.

Végre tehát megtalálta Dávid az ichor kifogyhatlan bányáját; de nagyon rossz helyen.

Az Unalaska sziget orosz területhez tartozik; az a Nihil országának tulajdona.

Mit csinált ezalatt Rozáli?

Azt, amit a többi asszonyok az Otthon államában: látott dolgai után.

S a jövő államának asszonyai valami egyébbel is el vannak foglalva, mint a háztartás gondjaival és a piperével.

Ez a két utóbbi is nevezetes feladatuk marad ugyan mindenkor. A család otthoni kényelme, a tisztaság a lakásban, az ízlesség a konyhában, a gyöngédség az ápolásban örökké tartó kizárólagos szabadalommal van a nőkre bízva; ők értik a gazdagság gyarapításának mikroszkopikus titkait, amiket a férfi érzékei fel sem tudnak fogni; arról sem szükség lemondaniok soha, hogy a divat országában uralkodjanak. Az nagy szerencsétlenség volna a világra nézve, ha a nők egyszerre lemondának arról az ösztönről, hogy ők szépek kívánnak lenni, hogy tetszeni akarnak, s az egész iparvilágra nézve valóságos csapás volna, ha a nők a divat ellen puritán haeresist támasztanának. A leggazdagabb iparágak jutnának tönkre; arany, ezüst, drágakő, selyem fele értékére leszállana, millió és millió szegény ember maradna kenyér nélkül.

Sőt nagyon szükséges volt, hogy az Otthon város női lakossága a divatban is kezdeményező legyen, s versenyt támaszson a Néva felől jövő bizarr divathóbortoknak, mik a merészben, a kirívóban, az érzékingerlőben, s néha a visszataszítóban, a fertelmesben, az asszonyi alakot elégtelenítőben keresték a divat változatait. Ezzel ellentétben az otthoni nők divatja igyekezett egyésíteni a pompát a jó ízléssel; megközelíteni az

eszményit; szebbé tenni azt, ami szép, emelni a természetes hájt; az Otthon női divatjában meglátszott a tanulmány a régi korból, eltanulása a népviseleteknek s azoknak eszményített átalakítása: poézis és festészet volt annak vezére; s egyike az Otthon állam leghíresebb hódításainak az volt, hogy divatját Európa-szerre még jobban viselték, mint a szentpétervári divatot, s az a két divat bizonyos rangfokozatot képezett a nők világában.

Azonban mindezekon kívül még sok nevezetes hivatás jutott a nőknek osztályrészül az új államban, ami nem csak társadalmi szokás szerint, de egyenesen közigazgatási úton lett rájuk bízva.

Női kezekre volt hagyva a gyermeknevelés, közegészségügy és munkaterjesztés feladata. A női leleményesség és gyöngéd tapintat aztán egész új rendszert alakított e szakmákban. Ők eltértek a régi konviktusok, ispotályok és fabrikák kaszárnyarendszerétől; célszerű decentrizálás, önkereste csoportosítás által a gyermeknevelésnek, egészségápolásnak, munkaszerzésnek családiás összetartást szereztek.

A nők a békebíróságok, esküdtszékek tisztét együtt viselték a férfiakkal.

Igaz, hogy ebben a viszonyban sok hajdani költői fogalom erősen színét veszítette. Az Otthon költője nemigen válogathatott bálkirálynékban, nem írhatott le hevélyes vadászjelenteket, vágató delnőkkel, ha otthon és a jelenben akart maradni: ellenben annál több mondanivalója volt szemüveges elnökknőkről, betintázott ujjhegyű tollnoknőkről, a mi inkább a satirikus genrebe vezet; amiért egyébiránt az írónők viszont nem maradtak adósak a férfiaknak.

Ez volt az élete Rozálinak is.

Férje heteket, havakat töltött felfedező világgutatásaiban, ő maga naphosszant el volt foglalva elnöknői teendőkkal; ha pihenő órája maradt, azt gyermekei körében tölté. És mikor hazakerült is Dávid, rendesen olyan kedvetlen volt, hogy a

vizontlátás örömpercét már a jövő óra elsötétíté. Oly szótlannul tudott maga elé bámulni, mintha nem látna és nem hallana maga körül semmit. Minden mozdulata elárulta izgatottságát; feledékeny, szórakozott volt. Asztalnál nem evett, s este szokatlannul bort ivott, míg az álom el nem nyomta, s álmai nyugtalanok voltak; összevissza beszélt. Aztán alig várta, hogy ismét továbbmehessen; s gyakran elfeledte, hogy búcsú fejében nejét és gyermekeit megcsókolja; úgy tért vissza a búcsúcsókért órajárási távolból.

Pedig az asszonyi szív minden században asszonyi szív marad.

Erre nem gondolt Dávid.

De gondolt valaki más.

Cham sötét ivadéka.

Hogy mi vitte erre a gondolatra Mr. Severust, annak többféle okát lehetne találni.

Nagyon indokolt lenne, ha gyűlöletből tette volna Dávid iránt, kinek sohasem bocsáthatá meg, hogy nemcsak a bank háromszázmilliónyi kincseit (az ő nézete szerint hiábavaló nagylelkűséggel) visszaadta, hanem hogy még azonfelül a gyors hírüladással az ő táviratait is megelőzte, s így őt óriási vagyonának megnégyszerezésétől elütötte. Ez a financier szemében már több volt, mint nagylelkűség. Ez perfidia volt az üzlettárs iránt. Ha ő maga nem akart nyerni a világbomlásból, állt volna félre, s engedte volna az üzlettársát működni. Annak a lelke lett volna rajta. Egy elvesztett félmilliárdot bizony nem felejtenek el olyan könnyen.

De talán egy más ok is lehetett, mely Severust e gondolatra hozta.

Neki most már a kiadott kétszázmillióját valahová el kellett helyeznie. Az ugyan sehol olyan jól nem kamatoz, mint ha visszateszi az Otthon bankjába, s osztozik annak nyereségében.

De meddig tart ez a nyereség? Meddig tart az Otthon maga?

Mint az állam titkaiba mélyebben beavatott, annyit tudott Mr. Severus, hogy a kis államnak két nagy válságot kell rövid időn kiállni.

Az egyik az alapítás utáni tizedik év lejárta.

E tizedik év után teljes joga van Sasza asszonynak így szólani Magyarországnak királyához: „a békekötés VII. pontja szerint 200 ezer magyar honvédnek a Duna-deltára kellett száműzteni tíz évig: ez idő lejárt, most hívd vissza onnan az alattvalókat, mert az a sziget az én területem”.

Az természetesen nem fog megtörténni; az Otthon állam nem engedi magát a helyéből kiharagfuszotatni; hanem ebből azután háború lesz. Mégpedig nem olyan háború, amelyiknek egy döntő ütközettel végét lehet vetni, hanem egy gyilkos, gyújtogató, véghetetlen háború, összerakva zendülésből, árulásból, fajharcból; késdöfésekkel, üszökkel folytatott megszárlás; aminőnek programját előre is élvezhetik azok, kik Mazrur proklamációit olvassák, amikkel az minden idegen fajt a magyar kiirtására lázít, ássa előre a tűzagnákat Magyarország minden vidéke alá. Egy ilyen irtó harcban aztán a segélyül siető Otthonnak magának is el kell pusztulnia, az Európa délkeletén összpontosított kereskedelemnek pedig okvetlen tönkrejutnia. S hozzá még az ichorbánya is fogy: pár év múlva alig lehet új gépeket kiállítani, a másra használt üveget sem lehet átídomítani, mert az egyszer kihűlt hyalichor a nagy tűzben megég ugyan, mint a gyémánt, de többé meg nem olvad.

Mіндеzen bajok megkerülésére vannak Dávidnak tervei; de azokat oly titokban tartja, hogy még két igazgatótársának sem fedezte fel egészen. Azok csak annyit tudnak, hogy mikor Tatrangi Dávid negyedévenkinti büdzséjét társainak bemutatja, abban rendszeren egy tétel fordul elő, aminek ez a címe: *Kin-Tseu*. S e tétel után folyton szaporodó összegek, mik milliókra mennek, anélkül, hogy hasonló cím alatt valami fedezettel bírnának. Két társának csupán annyit szokott Tatrangi

mondani, ha e tételnél megállnak, hogy ez „múlhatatlan szükség”; s majd megtudják, hogy mire való a tizedik évben, addig nem.

Hiszen azt, hogy mi az a „Kin-Tseu”, minden ember megtudhatja a földtani kézikönyvből: az a mennyei birodalomnak, Kínának egy tartománya, négy-ötezer négyszög-mérföldnyi terület. — Hanem, hogy mi lakik ebben a Kin-Tseuban, azt maga Kína sem tudja; és a mennyei birodalom, amit a kínai faj „Tsung-Kue”, a mongol faj pedig „Kataj” országának nevez, négyezer évig felvitt krónikáiban nem bír egyéb hiteles tudósítást felmutatni „Kin-Tseu”-ról, mint hogy az a khokonoori hegyek közt fekszik s onnan ered a birodalom két óriás folyama: a Jan-Tse-Kiang és a Hoang-Ho, s hogy oda embernek közelíteni nem lehet, s ott semmi császár adót nem szedett soha. Amit beszélnek róla, az mind mese.

Valószínű, hogy a financiér minden áron meg akarta tudni, minő kulcsa lehet a jövő aggodalmas titkainak a Kin-Tseuban.

És végül — a fekete embernek a szíve is éppen olyan vértől hevül, mint a fehéré.

Rozáli szép volt.

Egyszer meglátogatta Mr. Severus Rozáli mintagazdaságát a Léti-szigeten, mely hírhedett volt különösen arról, hogy nagyszámú új állatfajok voltak rajta meghonosítva, miket azelőtt Európában nem ismertek; félvad állatok haszonhajtó jószággá szelődítve. Az afrikai kvagga, a tübeti dzsagatáj, a kapföldi gnú, a törpe lovacska, a komrak, a szilaj musztáng, a himalájai jak, a fehér bivaly, a fényes gyapjút hordó alpaka s a kasmír kecske mind csordaszámra volt már itt elszaporítva, s innen vitték e hasznos teherhordó, tejelő, gyapjút, zsírt, húst adó állatokat Európa minden acclimatáló kerteibe és mintagazdászataiba.

Rozáli maga egész szenvedéllyel mutogatta és magyarázta meg vendégének gazdasági kincseit.

— Hát „egyszarvú” nincsen-e még itten? — kérdezé egyszer Mr. Severus egész ártatlan arccal.

Rozáli nagyot bámult rá e kérdés után, s azt mondá, hogy ez az állat a mesék országába tartozik, s Nagy-Britannia címerén kívül sehol sem található.

— De igen — szólt Mr. Severus egészen komolyan —, egy kínai tudományos könyvben le van írva ez állat: azonban egyedüli lakhelye a hozzájárulhatlan Kin-Tseu tartomány. Azt hittem, hogy Dávid barátom hozott önnek ilyen ritka állatot, mert ő sokat jár Kin-Tseuba, s sokat költ e tartományra.

— Sohasem hallottam ezt a nevet — szólt Rozáli elmélázva. — Micsoda ország az?

— Annyit tudok én is felőle, hogy Kína szélén van: Dávid öt év előtt fedezte azt fel, s innen sokan mennek oda; de vissza senki sem jött még onnan Dávidon kívül.

Ezzel átvitte a beszédet más tárgyra.

E naptól kezdve nagyon gondolkodó lett Rozáli. Valami rejtélyesre talált férje életében, akinél megszokta, hogy minden titkát elmondja előtte, akinek ha terve, ha új ötlete volt, azt már a keletkezés percében elmondá Rozálinak, akinek bűvárlatait hogy megérthesse a nő, egész tudományos irodalmakat kellett végigtanulmányoznia, ki férje jártát-keltét az általa készített új térképeken figyelemmel kísérni megszokta, — és most egyszerre megtudja azt, hogy van egy olyan hely a földön, melyet férje gyakran fölkeres, s melynek nevét mégsem említé neje előtt soha, melynek térképét sohasem mutatta meg neki.

Mi lehet abban az országban?

Van-e asszony a világon, aki erre a kérdésre választ ne akar-na találni?

S a XX. század asszonyai nem hagyják magukat olyan könnyen kizárni a férfiak által a saisi titkok templomából.

Vannak nő tudósok. Híres nyelvészek, orientalista, chinista hölgyek. A férfiak nem mondhatják többé: „ez diákul van, nem asszonymak való”; az asszonyok behatoltak a tudományok szentélyébe, s nem lehet előttük titkot tartani többé.

Rozáli védasszonya, elnöknője volt a nők tudós akadémiajának. Egy ülésben felszólítja az akadémia leghíresebb chinista tagját, hogy kutassa fel a kínai irodalomban azt a könyvet, melyből a Kin-Tseu tartományról lehet valamit megtudni.

A tudós nyelvész, kinek az Otthon állam nagyszerű könyvtára rendelkezésére állott, addig kutatott annak kínai termében, a kínaiak által *She-Khu-sti-shu*-nak nevezett irodalmi gyűjteményében, míg rátalált a keresett könyvre.

Ez *Sze-ma-tsiang* kínai történetíró munkájának egyik része, a *Szan-hoang-pen-ki*. Ebben jön elő a *Kin-Tseu* tartomány leírása.

A tudós nő ismerte *Sze-ma-tsiang* műveit, mikből más a *Sze-ki* több európai nyelvre, azok közt magyarra is le volt fordítva. Ez a legnevezetesebb történetíró a kínaiaknak, kinek művében a mennyei birodalom őstörténetét írta meg, kezdve azt kétezer évvel a keresztény időszámítás előtt, s összegyűjtve mindazon krónikákat, amik a *Heu*-dinasztia idejéből fennmaradtak. Mint tudva van, a következő *Ming* dinasztia őse az elődei alatt írt könyveket halommal égetteté össze, s hogy valaki azokat újra le ne írhasa, *négyszázhatvan tudóst elevenen eldsatott*. Mégis maradt még tömérdek régi irat elrejtve a templomokban, a nagy *sziklaházban*, az *aranylddában* s különösen egy palotában, melynek *jáspistáblái*, mik föld felé voltak fordítva, e takart oldalakon rejték az üldözött tudomány betűit bevésve: a kínai hagyomány „*ju-pan*” név alatt örökíté meg e kőtáblák iratait. Ezeket *Sze-ma-tsiang* fedezte föl.

Sze-ma-tsiang tehát a leghitelesebb történetírójuk a kínaiaknak, aki ha hazudik, azt a legautentikusabb adatok nyomán cselekszi.

Hanem egy dolgot őszintén meg kell mondanunk.

A tudós chinista nőnek nem volt türelme a bírálatokat is végigtanulmányozni, amiket az európai és kínai tudósok a bölcs *Sze-ma-tsiang* műveiről írtak, különben tudta volna, hogy azok régóta különbséget tesznek e nagy író *historiai*

munkái és regényes meséi között, s ha ezt tudta volna, akkor mindjárt cleve megmondja Rozálinak, hogy „asszonyom, ha Sze-ma-tsiangtól akarsz valamit olvasni, vedd meg a Sze-ki utolsó köteteit, azok legkevésbé unalmasak; de a Szan-hoang-pen-ki-t ne kívánd olvasni, azt még nem fordította le senki, mert tele van olyan mesékkel, aminőknek kinyomtatásaért az ember Európában az „erkölcsrendőrséggel” jön összeütközésbe”.

Ahelyett a tudós nő, amint megkapta a keresett könyvet, rögtön maga elé csapta a *Nan-pokuan-hoa-wei-pion* című szótárt, s hozzáfogott a fordításhoz.

Akkor aztán, mint igazi nyelvtudós, nem látott többé maga előtt se poézist, se morált; csak szótárt, nyelvtant és szókötést, s fordította a kínai alulról fölfelé írt sorokat egymás után, nem törődve azoknak tartalmával.

A *Szan-hoang-pen-ki* az elején leírja a *Kin-Tseu* tartomány hozzájárulhatlan határait; azután egész komolyan előadja annak természeti sajátságait, lefesti növényeit, állatait, a virágokat, miknek kelyhében a virággal együtt élő és elhervadó madárka lakik, a gyümölcsöket, miktől az ember szerelemittasá lesz; a rózsákat, mik nappal illatoznak, éjjel világítanak, a lepkéket, mik mézet gyűjtenek, mint a méhek; a tyúkokat, amik igazgyöngyöket tojnak, az egyszarvút, mely a lóhoz hasonlít, a kígyókat, miknek fejében gyógyerejű drágakő van; a sárkányokat, a mik repülnek, a halakat, amik éjszaka énekelnek; a fákat, amiknek leveleiről folyvást hull az eső; a majmokat, amik házakat építenek; a kutakat, amikből víz helyett tűz jön fel, a csigákat, amik selymet eresztenek, mint a selymér, s az őzeket, amik illatszereket hordanak, s a roppant koronás sást, mely az embert megbírja a hátán.

Keverve a mesést az igazival, ami legveszedelmesebb neme a csalásnak.

Mikor aztán csodahegyekkel, folyamokkal, tavakkal (amik közül a legnagyobb, a Sa-hi-tó, azzal a sajátsággal bír, hogy ha

a hajós „tenger”-nek nem nevezi, hanem „tó”-nak, megharagszik, s a parthoz veri a hajóját), azután meg a madarakkal és állatokkal elkészült, akkor áttér a kínai író az emberi lakosságra s annak szokásaira.

A férfiak rútak és rossz természetűek; hanem a hölgyek annál szebbek.

Sze-ma-tsiang érzéki elragadtatással írja le a Kin-Tseu-hölgyek bájait, semmit ki nem feledő részletezéssel; az egy ország, tele olyan szép asszonyokkal, aminők az egész mennyei birodalomban nem találhatók.

Szól azután szerző a nép szokásairól.

Az istenséget ember alakban imádják. Éppen, mint a szomszéd országban, a *Szi-Tsangban* (mit az európaiak Tübetnek neveztek el). Egy szép ifjú férfi a kin-tseuiak istene.

De hol veszik ők a szép férfit, mikor náluk a fiúgyermeknek már születésekor bezúzzák az orrát, hogy rút legyen, mint a többi?

A koronás sas hozza nekik az istent. Ez, mikor „érzi” az idejét, lejön az égő tűz hegyei közül, s szerte kóvályog a szomszéd országok fölött, míg kiszemeli azt a férfit, aki új istennek alkalmas. Az elé leszáll, azt hátára felveszi, átrepül vele a Khokonoor vagy *Küen-Lün* havasain, s leszállítja az égő kutak városába. A Kin-Tseu népe ott várja már a nagy templom körül; a megvénült régi istent eltüntetik, az újat diadallal fogadják, s aztán elmondja a szerző, hogy hogyan teszik meg istenné.

A Kin-Tseu tartományban a nők uralkodnak: a férfi ott rab-szolga, igavonó; nők a hadserege, udvara, papi rendje az ifjú istennek, mégpedig csupa ifjú, szép, lángvérű nők. Ebből a konstellációból azután Sze-ma-tsiang fantáziája azzal a szabadsággal alkotott változatos történeteket, amelyet csak a kínai műzsák engednek meg, akiknek kertjében ismeretlen növény – a fügefafa.

A tudós nyelvész nő lefordított lekiismeretesen mindent. A régészre nézve nincs semmi botrányos. Sőt, szentségtörés

volna csak egy szót is elhagyni vagy megváltoztatni olyan nagybecsű hagyományokból, amiknek betűi jászpistáblákra voltak vésvé, papiruszlevelekre, áloórostra, halhártyára, hattyúbőr pergamenre, teakfa deszkára, tintahalfestéssel, cinóberrel, aranynázzal írva, ónirallal róva, viaszba karcolva; templomokban őrizve, aranyládákban tartogatva, négyezer év penésztől belepve!

És elvégre is — Rozáli már férjes nő, akinek mindent lehet olvasni, veszedelem nélkül.

Rozáli tehát megkapta a *Szan-hoang-pen-kit* híven lefordítva, s megtudhatta belőle, hogy mi lakik a Kin-Tseu tartományban.

Hiszen Rozáli okos asszony volt. Ismerete, ítélő tehetsége volt annyi, hogy Sze-ma-tsiang történeteit igaz történetekül el ne fogadja. Goromba mesékkal őt vízre vinni a kínainak sem lehetett.

Hanem van egy tárgy, aminél megszűnik minden bölcsesség.

Az az egy igaz lehet, hogy a Kin-Tseu asszonyai olyan szépek — és olyan szerelmesek! Szébbek és szerelmesebbek, mint az európai nők.

S abból aztán minden egyéb lehetetlen mese igaz történetté lehet.

Miért titkolja Dávid neje előtt Kin-Tseu létezését? Miért nem szólt előtte soha egyedül arról, hogy ha e tartományba utazott, holott minden más útját a legapróbb részletig el szokta előtte mondani?

Miért visz oda sok pénzt, ahogy Severus kibeszélte?

Miért nem enged onnan senkit idejönni, aki hírt mondhatna arról, hogy mi történik a hozzájárulhatlan Khokonoor és Küen-Lün bércei között?

Ha a kin-tseui asszonyok az égből szokták várni az Istent, kit a koronás sas hoz számukra a hátán: nincs-e Dávid birtokában ez a koronás sas? S mikor ő leszáll repülő csodagépével a világtól elzárt népek közé, nem hihetik-e azok méltán, hogy ő az isten?

S Rozálinak nem volt kedve a férjét akármely országnak is odaengedni — istenül.

Hisz ő is imádta férjét.

Ez olyan tövis volt most már a szívében, amiből nem tudott kigyógyulni.

Valahányszor Dávid ezentúl hazatért valami útjából, Rozáli folyvást gyanakodással fürkészte arcvonásait, feljegyzé szavait, és magyarázatokat vont el azokból.

Kedvetlenségét, izgatottságát hajlandó volt elhidegülés jelének venni.

Dávid idegei túl voltak feszítve a légi utazástól; a féltő nő egészen más okait látta annak. S midőn a férj elmélázó tekintete előtt a távol tűzokádó hegyek füstbombái keringtek, s a forróvízlövellő geizerek tündérei járták a büvtáncot: e merev elbámulásban a nő a kin-tseui emberisten ábrándozását vélte látni, ki előtt most tobzódó hölgyeinek csábtáncot lejtő tündéralakjai lejtnek, csókszórva, szemvillogva, buján, élveztegen hajlongva, szétszórt fürteiktől csak rosszul takarva: — ahogy azt a tudós Sze-ma-tsiang leírta.

Rozáli szerencsétlen volt.

Ennyit sikerült már Severusnak elérni.

S a szerencsétlenség már jó kulcs egy szép nő ajtajához.

Következett a második lépés.

Severus következetes volt: Dávid pedig gyanútalan. Azt hitte, hogy minden embernek csak az ország sorsa fekszik a lelkén, mint őneki.

Egy napon azt mondta Tatrangi az igazgatótanácsban, hogy neki szüksége van teljhatalomra, hogy Sasza asszonytól az Aleuti szigetsoportot megvegye. Előre meg sem mondhatja, mennyi pénz kell hozzá; mert bármennyit kér is a Nihilország kormánya, azt meg kell neki adni. Azt azonban társainak sem mondta meg, hogy miért kell az Aleuti-szigeteket bírniok.

Severus mosolygott.

— Akkor legjobb lesz, ha ön maga megy el a pavlofszki kastélyba, hol Sasza asszony udvarát tartja. Önnek különös szerencséje volt mindig e nővel.

— Jó: elmegyek — mondá Tatrangi.

Ez volt Severus tervében a második lépés.

Hanem aztán valaki egészen elrontotta az egész tervét.

Dávid, mikor családjához visszatért, hideg, száraz hangon tudatá Rozálival, hogy holnap hosszabb időre el fog távozni.

Rozáli hallgatott, és mint jó háziasszony, maga rendezé el férje számára az úti készülékeket.

Mikor aztán sokáig ott látta ülni férjét maga előtt, mélázva, szótlantul, egyszer odahajolt hozzá gyöngéden, s minden idegében reszketve, még reszkető hangon is e kérdéssel lepte őt meg:

— Kedves Dávid — mondd meg nekem, kérlek, mi az a Kin-Tseu ország? . . .

Dávid, mintha villanyütés érte volna, összeresztett. Eddig mélázva bámuló szemei szikrákat szórtak, és arca elveresedett.

Egy olyan látnoki pillanat támadt e kérdés után lelkében, mely, mint a villám, egész téjákat világít meg egyszerre.

Ezt a nevet csak hárman ismerik: a három igazgató.

Kin-Tseuba sokan elmentek már innen; de onnan ki a világba se ember, se levél nem mehetett soha.

Hogy tudott meg róla valamit Rozáli? Ki árulta el azt neki? Mi oka volt rá? Mít hisz most Rozáli?

Mind e kérdések egy pillanat alatt keletkeztek Dávid szívében, s abban a pillanatban a válasz is megjött rájuk, mintha kérdés s válasz egy villanysugár két átellenes szikrája volna.

Nem felelt Rozálinak semmit; felállt, elhagyta szobáját, s ment Severushoz.

— Uram — monda neki. — Meggondoltam a dolgot. Én nem megyek a pavlofszki kastélyba Sasza asszonyhoz.

— Ah! — szóló Severus iróniával. — Talán az úrhölgynek vannak kételyei.

— S ha vannak, azokat tisztelni kell. Én nem ismerek olyan magas árt, amiért nőnnék egy keserű órát engednék szerezni.

— Ez dicséretes felfogás. Tehát ki fog Sasza asszonnyal alkudni az Aleuti-szigetekre?

— Ön.

— Én? Akkor azok sokba fognak kerülni. Alig hiszem, hogy Kleopátra az én fekete pofámra azokat öt kopekért átengedje, mint a Duna-deltát önnek.

— Mindegy. — Meg kell értük adnunk minden árt.

— Jó. Én elmehetek, ha szükséges, de mégis jó volna tudnom, hogy mi az, amit megveszek, hogy mit ígérhetek érte. Egy-, két- vagy tízmilliót.

— Ígérhet ön érte százat, kétszázat.

— De hát mi van ott? Arany? Platina? Gyémánt?

— Ma csak én tudom még, hogy mi van ott. Ha önnek megmondom, csak ketten fogjuk tudni a világon. De őrizze ön magát, hogy egy harmadik meg ne tudja e titkot, mert attól függ jövődönk. A világ jövődője.

— Kezem rá.

— Tehát megmondom önnek. Az Aleuti-szigeteken van egy kincsbánya — nem aranyból, nem gyémántból —, hanem ichorból.

Severus arcán e szóra egy sugára az önkénytelen, őszinte örömmel villant keresztül. Jobb szellemének ébredése volt az.

— Ez esetben fölösleges volt becsületszavamat lekötönnöm — monda meghatottan —, e titkot oly kevésbé árulhatnám el, mint ahogy nem képes valaki megenni — a saját fejét.

— Vigyázzon ön. A világ legravaszabb asszonyával lesz önnek dolga.

— A világ leghidegebb vérű emberének. Az Aleuti-szigetek nélkül vissza nem jövök.

Dávid arra a gondolatra jött, hogy Severus árulkodása Rozáli előtt a bosszú és spekuláció műve volt. E fontos felfe-

dezés mind a kettőt kiengesztelheté, kielégítheté. De hátha a harmadik indok is ott volt!?

Sietett haza. Rozáli félelemsápasztotta arccal jött eléje. Dávid hevesen ölelte keblére a nőt, és csókjaival árasztá el.

— Búcsúzol? — kérde Rozáli.

— Nem. Itthon maradok, s aztán mindennap veled leszek. Mondom.

S ismételve, végtelen szerelemmel ölelé szívéhez egyetlen boldogságát. Csak most vette észre, hogy amíg ő a világot megmenteni fáradozott, itthon közel volt hozzá, hogy elveszítse saját egész világát.

Dávid a légjáró segélyével sok világot felfedezte már az ismeretlen földnek, de egyet mégsem ismert ki egészen.

Azon világ az, amelyet hétezer év óta tanulmányoznak a történetírók, Mózesről kezdve Gibbonig, és a látnokok, Homérről kezdve Shakespeare-ig, mégsem ismertek ki: ez az asszonyosív világa.

Ide nem segít az aerodromon.

Azt hitte Dávid, mikor Rozálit oly forrón átölelte, s a rég elfeledett csókokkal ismét elhalmozá, hogy mármost abban az ismeretlen világban helyre van állítva a béke.

Ó, be nagyon csalódott.

Mikor egyszer a féltékenység fantáziája felhevül, annak a délibábja egész nap dolgozik. Megkap egy kaktuszkórót a láthatáron, s csinál belőle egy pálmaerdőt, tükröt tart a tiszta égre, s mutogat benne városokat, mik sehol nem léteznek.

Rozáli imádta férjét, s ez a bálványozásig menő szerelem adta neki azt a rossz tanácsot, hogy Severusnak levelet írjon, mikor megtudta, hogy annak Oroszországba kell utazni, és ott maradni bizonytalan időnkig.

A féltés lelke látnok. Rozálinak megsúgta valami, hogy Severusnak azért kell most az Otthonból eltávoznia, mert a Kin-Tseuról fecsegett Rozáli előtt.

Rozáli tehát ezt írta Severusnak:

„Uram, ha tud ön még meg valamit Kin-Tseuról, tudassa velem. Nekem mindent kell tudnom. Az engem nagy dologra fog elhatározni.”

Severus lelkületére az a levél nagy hatással volt. A féltő nők, a megsebzett szívek bosszúállásai világtörténeti sarkpontok. Severus maga részére magyarázta kedvezően a levél végzavait, s jövendő nagy veszélyek spóráit fogadta be azzal lelkébe, amik egy napon rettentő termést fognak adni.

Pedig hát rosszul értelmezte azt.

Amire a fájó szívű nő készen volt, az nem a bosszúállás. Annál magasabb kín az: halálvágy. Rozáli arra gondolt, hogy ha Dávid Isten akar lenni, akkor ő se legyen ember többé: majd lesz szellem. Meg tud halni. Ő is el tudja cserélni férjét egy fekete vőlegénnyel, de az nem a néger, hanem a halál.

És aztán két ilyen egymással összeforrott lélek, mint Dávid és Rozáli, annyira együtt él már, hogy egymás gondolatait gondolja. Mikor távol vannak, akkor is oly közel vannak, hogy egymás kezét megfoghatják.

Hasztalan a mosoly, a derült kedv Rozáli arcán, Dávid csak azt olvassa a mosolygó vonásokból, hogy a nő arra gondol: vajon mit csinálnak Kin-Tseuban? Hasztalan Dávid visszatért gyöngédsége, atyai örömei: Rozáli még akkor is azt olvassa ki szemciből, midőn nejét, gyermekeit csókolja: vajon mit csinálnak Kin-Tseuban?

S jól eltalálják mind a ketten.

Mind arról gondolkoznak.

Dávid pedig mindent elkövet, hogy Rozáli nyugalmát visszaszerezze. Mellette van éjjel és nappal; csupán a délelőtti órákat tölti — szokás szerint — hivatalában, a nagy hexagon igazgatósági palotájában. S ott valószínűleg elég komoly dolgai lehetnek, miután Severus távolléte alatt annak a szakmáját is ő kormányozza.

Csakhogy az asszonyok, akik gyanakodnak, számítani is tudnak.

Dávid azt mondta Rozálinak: „Mindennap itt leszek veled; mondom.” S nála ez a szó az eskünél erősebb. Meg is tartotta

azt. De azt nem mondá: „és az alatt soha Kin-Tseuba nem megyek”.

Pedig Kin-Tseu csak 38 hosszúsági foknyi távolban fekszik Otthontul, s Dávid repülőgépe 19 fokot halad egy óra alatt; két óra oda, két óra vissza. Mindennap játszhatja Kin-Tseuban azt az istent, akit a nők imádnak, s itthon nem tudhat felőle senki semmit.

S a nők sejtelve profécia!

Azon három hónap alatt, mi Severus eltávozása óta letelt, Dávid tizenkétszer járta meg az utat Kin-Tseuba; amiről nem szólt senkinek, amit eltitkolt neje elől; csak pár órai ott időzés végett. Ez időt lopta nejtől, lopta hazája közügyeitől, lopta erős fogadásától.

És mégsem volt tolvaj, áruló, hitszegő.

Mert az, ami Kin-Tseuban van, drágább az élet minden boldogságánál, drágább nőnél és gyermekeknél, drágább a becsületnél!

Hajh, mi lehet ilyen rettenes kincse az ismeretlen földnek?

Azt megtudjuk rögtön.

A kínaiak nevezték azt Kin-Tseunak, a tübetiek Pamirnak, a mongolok Ladakh országnak, és mindannyira nézve a mesék birodalma volt az.

A kínai őstörténetíró óta több tudós foglalkozott e megközelíthetlen országról szállongó hagyományok összeszedésével.

Mindannyi onnan indult ki, hogy egyszer valamikor volt az ismeretlen országnak összeköttetése a külvilággal, hanem egy nagy földindulás eltemette a kijárat völgyeit, s azóta el van zárva a Kin-Tseu minden világtól. Jobban elrejtve, mint volt Amerika az óceán által Kolumbus előtt, amikor létezéséről csak karthágói Hanno regéi, s az izlandi cethalászok hagyományai meséltek. Éppen így mesélnek a Kin-Tseuról, a Pamirról, a Ladakh országról. És ezt is egy egész világelem rejti magában, mely járhatlanabb, mint a tenger: a sziklák világa.

Harminc hosszúsági fok és húsz délöv határozza a területet, melyet a sziklavilág Ázsia közepén elfoglal. Mintha egész Francia-, Németország, Magyarország és Ausztria, az al-dunai tartományokkal együtt egyetlen bérctömkeleg volna. Nem hegylánc, de hegyláncok torladéka, egyik hegygerinc a másikon keresztül fektetve; örök hó fedte csúcsokkal, mik közt a Dhawalagirit tartották a föld legmagasabb bérének, kétszerte nagyobb volt a Kárpát hegy lomnici csúcsánál. És már a múlt században elveszté a Dhawalagiri királyi rangját. Everest a Himalája csúcsai között még magasabb hegyet talált; s a Mount-Everest sem volt a legmagasabb hegy a világon; túl rajta, Tübettől északra még magasabb hegyóriások emelkednek, de már azokat nem lehet megközelíteni.

Egy sziklavilág van ott, mely akkora, mint fél Európa, s mi van rajta belül, azt nem tudja ember.

Ázsia két legnagyobb folyama ez ismeretlen hegyvilágból ered: a Jan-Tse-Kiang és a Hoang-Ho; de mikor ezek már az emberjárta vidékbe alászakadnak, százöles zuhatagokban omolva alá egymásra fekvő sziklafalak közül, akkor már azok kinőtt nagy folyamok. Mely vidékeket jártak be addig, míg így megnőttek, mely mellékfolyamokat vettek fel magukba a fennsíkok völgyeiből, hol pihentek meg nagy tavak alakjában, minő partokat mostak tán termékenyítő áradással, arról nem tud senki.

Három hatalmas nagy nemzet hatol előre Ázsia belseje felé. Mindegyiknél hatalom és kultúra.

Dél felől az angol nyomot nyom után, gazdagsága, gépei, szívós erélye meghódítják számára a sivatagot; de e hegyek előtt meg kell állania; ezek nem eresztik odább sem távírdáit, sem vasutait, sem tudós kutatóit.

Keletről a kínai tartja magát e hegyvilág urának, s krónikáiban őrzi a hagyományokat, amik szerint még összekötése volt annak belsejével, s mutogatja a nagy alagutat, melyet Xio császár kezdett el fúratni a Fang-hegyen keresztül, hogy

újra megtalálja az eltakart országot, ahol a kutioni *szelíd tigrisek* lagnak, amiket házőrző kutyák helyett használnak, ahol a Pe-ci gyümölcs terem, áldás az ínség idején; ahol a *Paping-hegy* éjjel világít, mint a hold; s még a rajta lakó pókok és kígyók is fénylenek a sötétben; hol a *Hajang-hegy* folyamában halak teremnek, négy úszszárny helyett négy láb-bal ellátva, hol a Hoang-Cio-Ja állat lakik, mely télen hal, nyáron madár; hol a *vízi tehének* kijönnek a tavakból az igazi tehennel tülekedni, hol a *honani* repülő tekenősbékák a hegyormokon hallatják zivatarhirdető fütyentéseiket; hol a *Xan-Tengi* selyembogarak kész kelmévé szövik selyemszálaikat; hol a Huon-Fo Kien-i szarvas emberek föld alatti városokat építenek, s a Fe-Xe fenevad, melynek emberfeje van, emberhúsrá vadászik; hol a tyúkok toll helyett gyapjút hordanak, s a *Lúva* madárral az emberek halakat fogatnak; hol a *vasdísznók* tenyésznek, mik megtámadóik ellen hegyes sertéiket fegyver gyanánt felborzolják; ahol a „napmadár”, a csodaszép *Fung-Hoang*, melynek képét a kínai császárok címerükben viselik, élő testben található még, fészket rak és költ; hol a *szuchueni* páviánok az erdőkben az asszonyokra leskelődnek, akik iránt emberi vágyakat éreznek (rettentő hybridum, ha sikerre vezetne), s ha már a páviánok így, hát még az emberek magok! Holott fel van jegyezve, hogy a kínai császárok sok száz év előtt a *jang-kheu-fui* hölgyeket vásárolták arany és gyöngy értéken, s azokból telt ki környezetük, kik közül a *Ciam-Caják* a felolvasó, írástudó hölgyek, a *Tatujdnák* az éneklők és táncosnők, a *Sia-Aták* pedig a konyhaművészet és csemegetár felügyelői voltak. És mindezekből egy nagy földrengés egyszerre elzárta a mennyei birodalmat. Kijárási ez országból csak a két folyam medrében van; s zuhatag ellen úszni ki tud? Még a hal sem.

Észak felől végre a nagy orosz nemzet fogja körül érckarjaival a sziklavilágot. Századok óta nyomul előre; meghódítva mindent ami pusztaság, sivatag, vadon. Kozák, kirgiz, baskir,

turkoman hordái beszáguldják a hajdani mongol birodalom minden országát, s áldást és civilizációt hordanak magukkal. A kozák portyázók nyomán megtelepül az orosz birodalom száműzötteinek népe, s a szabad szellem mártírjai új hazát alkotnak a sivatagból, s amint ekevasaikkal előbbre tolják a kenyérteremtő világot, szívós jellemük, rideg erkölceik, keresztényen vallásuk jóltevő világgként árad el a letarolt keleten.

A hódítóknál még egy nyommal előbbre járnak a tudás-szomj bajnokai, a felfedező tudósok, angol, kínai, orosz — egyaránt. A legutolsó teleptől még egy láthatárnyira le vannak tűzve a hegytetőkön a tudós hegymászók jellobogói.

S még aztán van egy emberosztály, mely előtte jár a tudományos utazónak is: a civilizált népek elátkozottai. A rablók, gonosztevők, kiket Anglia az afganisztáni fegyintézetekbe száműzött, kiket Oroszország az urali bányák, a koliváni huták méreglevegője közé elzárt, a flipampámok, kiket Kína a Fang-hegyi alagút törésére kényszerít, s kik aztán egy-egy zivataros éjjel rekeszeikből kitörnek, őreiket legyilkolják, s aztán menekülnek még mélyebben a hegyek labirintja közé; az angol bagno-rabok nehéz vasakkal lábaikon, mik bokáikon örökké gyógyíthatatlan sebeket törnek, az orosz elítéltek felhasított orrcimpákkal, s a kínai flipampámok levágott fülekkel, s ott azután lesznek belőlük gonoszabb rémek, mint a rabló turkománi volt, mint az emberevő Fe-Xe állat maga. — Némelykor aztán egy-egy ilyen kóbor gonosztevő, kifáradva a természet és emberiség ellen folytatott küzdelemben, visszatér börtönéhez, és könyörög elhagyott láncaiért. Még az ily visszatérő gonosztevő martalóc is kincs a tudományra nézve. Tapasztalatai új adatok, mik a földismét gazdagítják. De még a bagno-rabok, a kergetett gyilkosok a hasított orral s a fülvesztett flipampámok sem jutottak el odáig soha, ahol a Kin-Tseu országa kezdődik.

Európai tudósok pedig éghajlati összevetésekből arra a megállapodásra jutottak, hogy az egész Kin-Tseu létezése alapjá-

ban mese; a Khokonoor, Küen és Himalája hegyek által összezorított világrész emberi lakhely nem lehet: ott örök tél uralkodik, ott minden tenyészet lehetetlen.

Egyszer aztán jött valami új felfedezés, ami ezt az állítást határozottan megcáfolta.

A kínai kormány aranyosói a Jan-Tse-Kiang partján egy nevezetes találmányra akadtak.

Az egy vízi építmény roncsa volt. Sajátszerű alkotás. Hasonlít a hajóhoz is, a malomhoz is, alkatrészei bambuszból és rotangból vannak, belsejében egy készülék fogaskerekekkel, korongokkal, miknek feladata, úgy látszik, két kemény fatorzset egymáshoz dörzsölni, amik aztán valami közójük hulló növény magvait őrölik lisztté. Ez a mag háromszegletű, a tengerinél apróbb, vörös színű, egész ép szemeket találtak még a hengerek közé szorulva. És különösen a hajófenékből haránt lefelé menő vékony bambuszcsovek üregeiben. Kétségtelen volt, hogy ennek a roncsnak a zuhatagon keresztül kellett ide jutni; először azért, mert ilyen alkotású malom az egész kínai birodalomban nincs; másodszer azért, mert a bambusz és rotang tíznapos járásra nem terem; az már dél-kínai növény, s fölfelé a malom nem úszhatott. És végre, mivel azt a háromszögű lisztes növénymagot senki sem ismeri.

E lelet nagy zajt ütött a tudományos világban, a talált növénymagokat a világ minden kertészei iparkodtak csírázásra bírni, hogy megtudják, minő növény támad azokból; de az a mag, amint a csíráját levegő érte, egyszerre elhalt. Végre egy kínai tudós rájött, hogy hiszen ez az a mesés *Pe-ci* növény magja, mely csak víz fenekén tenyészik. Megkísérték azután vízbe elültetni, ott kikelt, és kifejlett növényt tenyészített.

Most jöttek azután rá, hogy mi volt az a megtalált roncs. Az nemcsak malom volt, hanem egyúttal vetőgép is; mégpedig sorvető. A hosszú haránt bambuszcsovek hivatása volt a vízfenekbe lerakni az új vetés magvait.

De ezzel a felfedezéssel aztán még bonyolódottabbá lett a talány.

Ha ez a roncs a Jan-Tse-Kiang forrásától jött, akkor azokon a hegyeken belül valahol olyan égalji viszonyoknak kell lenni, amik mellett a bambusz és a rotang erdőszámra díszlő növény lehet: talán egy védett, mély hegyöbölnek; s ha azon a vidéken már annyira jutottak a bennlakó népek, hogy a víz fenekét is bevetik liszttermő növényekkel, az először is igen kifejlődött műveltségi állapotokat árul el, másodsor pedig azt, hogy ott a népesség annyira túl van már szaporodva, hogy a termő szárazföld nem képes eltartani, s minthogy körülzárt sziklavilágából semerre ki nem mehet, kénytelen a víz fenekét is kenyér alá művelni, s úgy látszik, hogy jó sikerrel, a *Pe-ci* növény magja hasonló lisztet ad a sulyoméhoz és gesztenyééhez, ennek nem árt az aszály, fagy és jégeső, mindig terem. A Kin-Tseu tartomány létezése tehát nem mese; ott emberek laknak; mégpedig gondolkodó, szorgalmas, munkás emberek.

Kár, hogy azokat a betűket, amik a roncs bejáratának küszöbére fel voltak róva, senki sem tudta elolvasni, pedig az egész világ minden régésze összefutott a találgatásukra. Nem hasonlítottak azok semmi eddig ismeretes írásjegyekhez.

Egyszer egy magyar tudós is megtekintette ugyan e betűket a pekingi múzeumban, de az sem mondta, hogy értene hozzájuk.

Az pedig Tatrangi Dávid volt. És ő az első tekintetre ráismert a betűjelekre, mik a csík-szeredai templomfelirattal azonosak. Az ószékely-hun jegyek azok. A küszöb egyik fáján ez állt: BUNGOR. BÁ FOROGÁ, a másikon ez: ISTEN. LÁD. ÁRMÁN. NE BÁND.

Aki ott eltemetve lakik, az az ősmagyar nemzet!

És Tatrangi Dávidnak volt elég önuralma, mikor ezt felfedezte, komor arccal fordulni el a drága jelektől, s azt mondani a körülállóknak:

— Nem tudtam meg semmit.

Tatragi Dávid e naptól kezdve erős kitartással kezdett hozzá a Kin-Tseu ország felfedezéséhez.

Az eszme szülemlésekor azt hitte, hogy ez gyors és könnyű munka lesz. Megvan az útmutató: a „Sárga folyam”, mely a roncsot Kin-Tseuból idáig hozta, s megvan az aerodromon, mely a folyamóriás zuhatagai mentében is megtalálja az utat. És mégis évekig nem boldogult e vállalatával. Legelső akadálya volt a felkutandó tér iszonytató terjedelme; több mint negyvenezer négyszögmérőföldet tesz ki az a hegyvilág, amit a Himalája, Khokonoor, Hindukush, Kara-Koram és Küen-Lün hegyei határolnak körül; e hegytömeg tízezerről huszonnyolcezer lábnyi magasra torlaszodik fel, s az aerodromon már e magaslaton felül alig emelkedhetik még párezer lábnyira, mert ott fenn a légkör nagyon ritka, a lég villanyossága enyészőfélben, ellenben a hegycsúcsok crystallogja zavarólag hat a repülőgép villanykészülékére. Emiatt a léghajós nagy látkört nem szerezhethet magának; s ami e látkörbe esik is, annak háromnegyedét a hegyormok takarják; csak azt veheti ki, ami éppen alatta van. És azt sem mindig. Forró napokon a hegygőz (Höhenrauch) fekszik a bércvilágon, különösen a kelet-indus zsongálok tájékán, s ez a mély völgyeket oly tartós homályba burkolja, hogy felülről semmit sem lehet bennük megkülönböztetni, a léghajós kénytelen leszállni a völgybe, ha meg akarja tudni, mi lakik ott. S újra felszállni a hiú kutatás után, s más völgyöblöt keresni. Máskor meg öt-hatezer négyszögmérőföldnyi területet hetekig eltakarva tart az alatt járó felhőréteg, s a légjáró tehetetlenné válik a felhőszőnyeg miatt, melybe ha leszáll, könnyen összezúzódhatik. Akárhányszor megeshetett a kutatón, hogy elrepült a keresett hely felett anélkül, hogy sejtett volna felőle valamit. Azután a kalauz folyam is cserbehagyta. A Jan-Tse-Kiang e sziklaországban még egy oly hosszú tekervényes utat fut meg, minő az egész Tisza, eredetétől a torkolatáig. Néhol megáll tónak, másutt meg két

öltre összeszorult szűk hegyszoros medrében vágat viharsebbséggel. Egyszer aztán egészen eltűnik. A vulkáni rombolás egy hegylancot döntött föléje, s most annak a dűledékei közül rohan alá a folyam. Míkor aztán Dávid az útban álló hegygerincen tülelmelkedik, már nem látja a „Sárga folyam” folytatását sehoh; az egy hosszú sziklaalagútban tűnt el, melynek elég magassággal kell bírni, hogy padmalján az elhozott malomépület össze nem morzsolódott. Hanem az aerodromon ez alagúton csakugyan nem mehet fölfelé. (A múlt században vállalkozó angol hajósok a kínai kormány segélyével csak a Pojang-tóig bírtak a folyamon előhatolni, s annak térképét fölvenni; Bethun kapitányWutsangig mehetett csak.)

A nappal nem mutat egyebet Tatrangi előtt, mint egymást váltó bérceket, havasokat, jéghegyeket, jégmezőket, és aztán mély, sötét völgyeket, miknek fenekén hegyfolyamok tajtékzó kígyói tekergőznek alá; néhol egy-egy folt cédruserdőt, a völgyekben gyakran rátalál Dávid azokra a sajtyszerű fákra, miket yabagére név alatt ismerünk; ezek nem fölfelé, hanem földszint nőnek, hosszában a földhöz lapulva; egyedüli lakói a rideg éghajlatnak; míg ugyanazon hegyek túlsó oldalán gyönyörű erdők terülnek a deodora fenyőből, s kétezer lábnyival alantabb, a fennsíkon már kelet-indiai növényzet díszlik. Tatrangi végre az éjszakához folyamodott. Ahol emberek laknak, ott este tűz szokott égni. Ha nappal eltakarja őket a hegygőz, éjjel el fogja árulni a tűzhelyek világa. Ezentúl éjjel járt a felfedező útra.

Egyszer aztán megtalálta, amit keresett.

Éjfél után, mikor lassú repüléssel haladt észak felé, egy alant széttáruló völgyben egyszerre egy csoport fényt pillantott meg, melyek egymástól látszólag csekély távolban a lapály ezüst ködein átviláglottak, távolabb a fénycsoportozattól egy magasra fellövellő láng tört elő.

Az ott egy város! — gondolá Dávid. — Éjfél után ami emberlakta helyen világít, az csak utcai lámpa lehet; tehát előhaladt

kultúra városa, amely már világított utcákat ismer. Az a magasra lobogó fény pedig valami gyár kéménye. Itt civilizáció van honn.

Dávid hevült agyában tarka képei pezsegtek a feltalált ősfaj közé leszállás ábrándjainak; a hajó üvegfalát kalapáccsal döngetve, messze elringó harangszóval adott jelt a völgy lakóinak, s hívé már, hogy az álmaikból ébredezőik hogy bámulják az égből alászálló szárnyas gépet, mely világít, mint a csillagfény; s hogy borulnak le majd arca a férfi előtt, ki hozzájuk a mennyekből száll alá, és minő lesz az imádat örömkítőrése majd, midőn ez idegen égi vándort tulajdon azon a nyelven hallják hozzájuk szólni, melyen Istenükhöz szoktak beszélni!

Mámorító gondolat: Istennek lenni.

Ezért a mámorért meg kellett neki lakolnia.

A merész tettnek jutalma szokott lenni; de a kevélységnek büntetése.

És Dávid szívét e percben emberen túljáró kevélység töltötte el.

Isten csak „egy” embert alkotott, s ő azt hitte magáról, hogy most egy egész nemzetet teremt.

Meglett a bűnhődése érte.

Amint a fénycsoporthoz oly közelre szállt, hogy távcsövél kivehető annak környékét, akkor látta, hogy az nem város alatta, hanem egy sziklától szagatott hómező —, s azok a fénygócok ott a hómező közepett nem lámpák, hanem tűzkutak. Ott a földből feltörő nafta ég, és körülé hóvilág. S az a magasra feltörő lobogvány nem gyárkémény tüze, hanem egy naftavolcán: süveg alakú jégcsúcs közepéből lövell fel magasra a földolaj, az világít oly messzire.

Érdekes tünemény, nevezetes tanulmány a természetbúvárakra nézve; de mikor az egészen mást keresett itten! Nem a csodateljes tűzkutakat, nem a mesés naftavolcánt, hanem mindennapi utcákat, prózai gyárkéményt.

Dávid odairányzá légjáróját a naftavolcán fölé, hogy mint szokás, a magasból letekinthessen annak látványába. — A volcántűz nem árt az ő gépének.

Mikor aztán éppen felette libegett a fellövellő naftalángoszlopnak, egyszerre megszűnt a repülőgépe működni, a szárnyai összecsapódtak felül, s többé szét nem váltak, a gép a légből alázuhant, mint a lelőtt sas.

— Ah, fölfedeztem! — kiálta Dávid öntudatlan örömmel. — A titkot, mely a gép repülését lehetleníti! Amiért apám elment a túlvilágra. Íme, megtaláltam. A gép közé csapódó nafta megszünteti a dörzslapok érintkezését, s azzal megszakad a villanyfolyam.

Hanem e fölfedezésének most már nem sok hasznát vette, mert megbénított gépe egyenesen és sebes rohammal csapott alá a volcánra. Még annyi lélekjelenléte volt Dávidnak, hogy a kormány felemelésével a függélyes esést harántossá változtassa, különben beleesik a volcán gyomrába; így a gép a hegy oldalára esett, s aztán a cukorsüveg alakú sima meredek jéggúlán sebesen szánkázott alá, míg egyszer aztán belefúródott egy hómezőbe. Dávid csak a hómezőt fedő jégkéreg ropogását hallá, s aztán egyszerre körül lett fogva föld alatti sötétséggel. Ki tudja, hány ölnyi mélyen fúrta be magát az izzó külfalú gép a völgyet betöltő hótömegbe?

Most azután el volt temetve elevenen. És vele együtt titkai, nagy tervei, mind eltemetve egy soha más által fel nem fedezendő világ legelhagyottabb sírjába. És mindazt, amit megtudott, sohasem fogja elmondhatni senkinek.

Kiszámíthatá, hogy mi vár most itt reá. A hajó ajtaját a hótömeg miatt kinyitnia lehetetlen. Az egyik szellentyű, mely a hajó felfelé fordult végén van, nyitva marad ugyan, de azon keresztül sem fog több légzésre alkalmas levegőt kaphatni, mint mennyivel e hajóásta kút tele van. Annak a fenekén ő maga a szénnyermelő tömeg, mely fojtó lég súlyánál fogva az üreg fenekét megtölti, s neki abban pár nap alatt

okvetlenül meg kell fulladnia. És ha kiszabadíthatná is magát a hajóból, hogy menekülhetne ki az önásta mély sírból? A hófal enged, abba nem lehet megkapaszkodni. De talán az izzó gép esésekor képződött a hóüreg falain valami jégréteg, abba lyukakat lehetne vágni, s úgy lassankint felkapaszkodni a felszínig. De hát azután? A gép nélkül, mely a hőtömeg alatt fekszik, hogy mehét innen tovább? És hová? Mi világ van itt? Van-e itt élet?

És mégsem akarta magát elhagyni. Megkísértett egy nehéz munkát.

Eszközei közt volt egy gyémánthegyű üvegmetsző kés. Azzal hozzáfogott a hajó szabadon álló falán egy akkora darab kikerekítéséhez, amekkorán maga kiférhetett. Hiszen nyomorultabb eszközzel is ástak már rést menekülni vágyó rabok öles börtönök falán keresztül. Csakhogy neki nem volt elég ideje ezt kivinni. A hajó üvegfala a két végén kétujjnyi vastag, s azt átreszelni egy gyémántheggyel nagyobb küzdelem, mint ha öles trachytfalat ásnak ki egy tört patkódarabbal. Hatórai munka után annyira kifáradt, hogy nem bírt tovább dolgozni. S ha lefeküdt a hajó alsó végébe pihenni, ott a romlott lég fojtotta mellét.

Tizenkét óra múlva lemondott a menekülésről. Ereje fogytán volt, feje elkábult; érzé, hogy meg kell fulladnia. És mégsem akarta magát megadni a csúf halálnak. Érzé, hogy azzal, ami az ő szívében lakik, meghalni nem szabad. Nyakkendőjével karjain keresztül odaköté magát a felső szellentyűhöz, ahol legtovább érheti ajkát valami éltető lég. Azután nemsokára egyik érzéke a másik után halt el. Először tagjai lettek érzéketlenné, de még látta maga fölött a halavány világot a mély hótárna kerek nyílásán át. Azután a látás is elhagyta; de még hallott, hallott valami olyan hangot, mintha a szíve mázsányi erővel dobogna keblében, azután mintha sírban feküdnek, s a vakandokok kaparnák koporsója födelét. Azután a hallását is elveszíté, de még eszmélt. Tudta, hogy hol van, mi történt

vele; hogy most meg fog halni. És aztán elveszté az eszméletet is, talán ez már az átmenet az életből a halálba. Otthon járt, fclcségével beszélt, gyermekeit megcsókolgatta, azután elment a Székelyföldre, utasításokat osztogatott a munkásoknak; majd megtalálta az atyját, s számot adott neki róla, hogy miként végezte el azokat, amik rá voltak bízva. Utoljára úszott valami fényben, mintha millió és millió ismerős arc ragyogó mind, mint a csillag mosolyogna reá és beszélne hozzá, és ő azt mind értené, és egyszerre látna mély titkokat, mik az égi tejutakba, a csillagködfoltokba vannak rejtve, s érezne valami megnevezhetlen gyönyört, mely nem emberi idegek kéjelgése többé.

Ez már talán a halál

Nagy sokára ismét egy éles sajtás, minő a jéghideg lég érin-tése, visszaidézte a túlvilágon járó lelket. Valami tompa fe-jzúgás, fülcseugés után úgy tetszék Dávidnak, mintha szavakat hallana, embersusogást. Melle tágulni kezdett, nagyot lélegzék, s erre egy női hang az öröm csengő rezgésével kiálta fel mellet-te:

„Él!” — S e szót, mint az erdőben a fuvallatot a fák, zúgta odább valami.

Ekkor fölnyitá szemeit.

Ugyanaz a hang kiáltá:

„Lát.”

Dávid ajkai megnyíltak, a földi fájdalom egészen elállta idegeit; ah, az oly fájdalmas lehet, megválni a túlvilágtól, s visszajönni a földi életre.

Az a női hang most halkán rebegé:

„Szól.”

Tán atyjától vett akkor búcsút Dávid, vagy Istenéhez szólt, ajkai ez ígét rebegették:

„Atyám!”

S arra egyszerre megzendült körülötte ezernyi ezer ajkról e szó: „atyám”. Szétttekintett. Körüle ifjú hajadonok álltak, fejükön koszorúval, rajtok túl ősz szakállú férfiak, fehér subák-

ban, hosszú, négyszögű botokkal, miken írásjegyek voltak végigróva.

De ez a három szó egyszerre visszaadott életet, eszméletet a tetszhalottnak, e három rövid, egytagú ige „magyarul” volt mondva.

Ez az ősmagyar nemzet hazája, és akik ott körülállják a tetszhalottat, azok az ifjú *alirumndák*, a tűzisten szolgálói, és a „sellők”, a vízisten papnéi, és a „firének”, a földisten fehér-cselédei, s azok a férfiak ott a „táltosok”, „gyulák” és „garaboncok”, az ősiszten papjai; s azok a tűzkutak, az az örök lángú naftavolcán az ő oltárai s az a szertartás itt a „Zomotor”, a feltámadó tetszhalott tiszteletének ünnepe az, ahogy az ősmagyar hagyományok fenntarták emlékeiket, ahogy az dívott még a keresztyén királyok idejében is, amíg azok a pogány emlékeket tűzzel-vassal el nem irtották.

Itt a keresett ősmagyar nemzet!

De hogy „jött” az ide, hogy „van” az most itt?

E nagy kérdésre megfelelnek az ő sokszázados krónikái, amik sok ideig együtt folynak az elszakadt magyarokéval. Az Attila-hagyomány az elvált Nyék, Megyer, Kürtgyarmat, Tarján, Ganács, Csabacsingyula, Borotalma, Gézacópán, Bulcsu, Karabó vezérek története, Béla, Keve, Kadisa, Kádár, Edömér, Bungor, Uzád, Bojta, Rétel, Álmos, Előd, Kund, Tas, Huba, Töhötöm vezérek elszakadása az ősnemzettől; az ifjak, kik még akkor deli hősök voltak: Árpád, Zabolcs, Gyula, Kund, Lehel, Verbölcs, Örs; és a száznyolc törzs, mely velük együtt indult el Attila örökét elfoglalni. Itt azután különválnak az egy nép két nemzetének története. Mindig volt a magyar népben két párt: egyik a béke, másik a harc pártja. Már Attila és Buda története megörökíté a két párt küzdelmét. Attila akarata győzött; lett győzelmének gyümölcse egy fényes szakasz a világtörténetben; de azért mégiscsak Buda neve maradt fenn örökül. A fiú, kit Emős lángszülő álmáért Álmosnak

neveztek, kivezette a harcvágyó népet az őspusztákról, s otthon maradt Rapson vezérrel a békeszerető faj. Ennek az őshazának nem voltak földtani határai; nomád nép lakta föld volt az, miként még ma is, a Volga és az Ural folyók között.

A XIII. század közepe táján, mikor IV. Béla király uralkodott Magyarországon, három magyar dominikánus szerzetes elindult felkeresni az őshazában hátramaradt rokon nemzetet. A három közül csak egy jutott el odáig, Julián; az megtalálta az ősnemzetet, beszélt vezéreikkel, azok tudták vele, hogy kelet felől mily óriási vész közeledik Európa felé, Dzsingisz kán milliányi hordái megosztottak a világ fölött, s indulnak keletnek, délnek, elpusztítani a mívelt népeket. Ők sürgeték Juliánt, hogy sietve térjen elszakadt testvéreik országába vissza, s hirdesse közöttük, hogy most kell meghordozni a véres kardot, mert nagyobb ellenség jó rájuk, mint volt hajdan a kazár és besenyő. Julián vissza is jött, s tudósításának lapjait a magyar történelemben mint hiteles adatokat őrzik. Hogy a mongol vérfürdő hogy árasztá el Magyarországot azután Béla király alatt, az meg van írva; hanem hogy az ősmagyar nemzetből mi lett, azt nem tudta meg soha senki. Pedig hiszen az eltávozott száznyolc családon túl még ott maradt az őshazában kilencvenkét család; csaknem annyi nép, mint az eltávozottaké. S ha annyi népet kiirtottak volna, valami nyoma csak maradt volna e nagy romlásnak; egy kunhalom, csontokkal, ércemlékekkel tömve; vagy elhurcolta volna őket a győztes magával mint rabszolgákat, ahogy elhordta a többbit, s a kerek világon valahol maradt volna fenn egy falu, egy aul, egy szállás, mely a magyar nyelvet tartogatta volna, mint ahogy fennmaradt az Amur pusztáin nyolcvanhat külön nemzet, melynek saját nyelve van, mely mással össze nem olvad, s némelyiknek a száma alig megy már át az ezeresbe. Ezek közt meg kellene találni a magyar ajk népét is, ha azt is magával sodorta volna a mongol áradat, mint a többbit.

De azokat nem ragadta magával.

Tana volt az akkori Volga vidéki magyar nép vezére. Ez így okoskodott.

Ha Kubláj kán ötszázezer mongol lovasát itt bevárjuk, azok bennünket bizony levágnak. Ha futni akarunk előlük, minékünk kell az előttünk álló népeket megrohannunk, s akkor vagy mi vágjuk le azokat, vagy azok minket. Kubláj kán ötszázezer harcosa pedig még mindig a hátunkon lesz.

Tehát — kikerüljük őket.

Ha ők jönnek keletről nyugatnak, mi megyünk nyugatról keletnek.

A bölcs *Tana* vezér számítása igen egyszerű volt és természetes.

Háta mögött az Arál-tó. A nomád törzsek ménesei, csordái e tó partjáig szoktak terjeszkedni, s a törzs vezérei gyakran hírül hozák, amióta a pusztát lakták, hogy az Arál-tónak szokása némely évben egészen eltűnni. (Hiszen Magyarországon is megtörtént az az utóbbi tíz év alatt, hogy a Fertő tava egészen kiszáradt, a medrét birtokbavették, felszántották, épületekkel, gyárakkal beépítették; az utóbbi években aztán megint előjött a tó, újra megtelt, s most a gyárak kéményein ungodok, békák kuruttyolnak.) Hanem az Arál-tó a Fertőhöz képest valódi tenger. És mégis el szokott tűnni egy-egy évben, s akkor fű terem a helyén.

Tana vezér messzelátó bölcs volt, nem elégedett meg azzal, amit tudott, az okát kereste, s rájött, hogy az Arál-tó olyankor szokott kiszáradni, mikor a két nagy tápláló folyam, az Oxus és a Karassó medrét megváltoztatva másfelé veszi irányát, s valamerre a kizil-kumi pusztában eltéved. Ha azt a maga bolondságától megteheti a két nagy folyam, akkor még inkább megteheti, ha emberi ész segít rajta. *Tana* vezér nekiállította a népet, s a két folyam torkolatait kövekkel elrekeszteté, álmedreit kiásatta, fordulóit iránytévesztő sarkantyúkkal megtörette, s azzal mind a két folyam ahelyett, hogy az Arál-tóba szakadt volna, nekizúdult a pusztának, melyet hosszában fog körül, mint kettős védsánc, a harmadik erőd az Arál-tó maga.

De minden erődnél jobb oltalom a mocsár. Azon nem tudnak Kubláj kán lovas hordái keresztültörni. Víz-isten védi a maga népét.

Most aztán mind a két oldalon védett út állt előttünk; egész fel a Bolor-Dagh hegyekig. Ide a hegyországba akarta elvezetni népét Tana vezér. Több mint kétszáz mértföldnyi út odáig. De ennél hosszabb útja volt Álmos népének a Kárpátokig, s harcos nemzetekkel is kellett küzdeniök útközben. Tana vezér népének pedig az egész kizil-kumi pusztán senki sem állt ellent, s kétfelől védte vonulásukat a két folyam minden mocsara. A mongol hordák végigrobogtak az úti-jokat álló két mocsár mellett, s az Arál-tó vidékén a Volga és Ural között nem találtak már mást, mint a sátorok tüzeinek helyét; az ősmagyarok még az áldozóhalmokat is szétbontották, nyomait, mint egykor az Egyiptomból menekvő zsidókét, elfedte az Arál-tó, melynek sekélyein gulyáikkal, méneseikkel átgázoltak.

A kizil-kumi pusztában jól rejtve voltak azalatt, míg Kubláj kán mongol hordái Európa belsejében dúltak, más táboruk pedig Indiát pusztítá. Ekkor az időt felhasználva, egyszerre felkerekedtek, s gyors ügetéssel indultak meg a Kara-Dagh hegyei felé. Tana vezértől hadvezéri remeklés volt e táborjárat. Ahol Dzsingisz kán székhelye állt, Szamarkánd alatt törni keresztül. És ez is természetes észjárás volt. Ha a mongolok két világrészt elárasztottak táborai-akkor odahaza nincs hadseregük. És valóban úgy volt. Mikor Tana vezér félhold alakban felállított táborával megjelent Szamarkánd alatt, az otthon maradt Mitraj kán ijedten zárkózott be előle falai közé, s a fenyegető magyar vezérnek sarcot fizetett, pénzt, kelméket, élelmiszert, marhát, tevét, s öröme nagy volt, mikor a rettentő tábor városa alól elhúzódni látta, mely ránézéssel százezer lovagra volt becsülhető. Hanem aztán az öröme nagy hirtelen haragra változott, amint megtudta, hogy a lovagok fele asszony volt; s a többi része is rosszul fegyverzett,

hadhoz nem szokott nép, hogy ő egy menekvő hadnak fizetett most sarcot. Rögtön utánuk is indult összegyűjtött harcosaival szőgyenét megtorolni.

Csakhogy mire utolérte őket, már akkor azok a Kara-Daglı hegyek között voltak, s most aztán Föld-isten védi a maga népét.

— Szoros utakon, hegyszakadékokon át menekült a békeszerető nép üldözői elöl, elrontva az utat, betömve a hegyszorost maga mögött, s míg az üldöző az út megnyitásával vesződött, azalatt a futó nép ismét egy hegybástyával odább hatolt. Így szorították őket üldözőik; mindig odább, mindig feljebb, egyre kietlenebb völgyek közé, míg egyszer a vérszomjú ellenség elöl egy napjára tartó szűk sziklafolyosón keresztül menekültek át, melynek alig tíz öl széles talapját háromezer lábnyi magas sziklafalak szorítják közre, s utoljára átalakul a nyílt folyosó egy hosszú, hegybontó alagúttá, minő a Pausilippo folyosója, vagy az erdélyi római kapu barlangja, vagy a hírhedett Caspiae portae.

Itt azután elmaradtak tőlük az üldöző mongolok, a föld alá nem volt kedvük ellenségeiket követni. Tana vezér népe pedig egy völgykebelt talált maga előtt, melyet körös-körül óriási hegyek kerítettek be.

Ez volt azon rejtélyes ország, amelyből Ázsia óriás folyamai erednek. A természet remekló műhelye.

A völgyekben, miket a szelektől minden oldalról szirtfalak védnek, délszaki növényzet, a tea, cukornád, bambusz szabadon terem. Pálma és kenyérfa éppen úgy díszlik, mint Kelet-Indiában, azzal az áldott különbséggel, hogy hiányzanak az erdőkből az indiai zsongálok tengő élődi növényei, a liánok nem fonnak szővevényt koronáikra, és nincsenek benne maró bogarak, nincs szúnyog, darázs, méh e hegyek között, annál fogva énekes madár sincs, csak magevők; a buja mezőket uratlan csordái lepik a kiangoknak (apró, szelídíthető vadlovak) s a hosszú gypjat hordó jakoknak, mikben egyesülve van a

gyapjúadó juh, a teherhordó teve és a tejet, húst adó tehén; a hegyoldalakon elszaporodva a finom szőrű láma és teveöz, s egész csordaszámra Marco Polo máshonnan kiveszett vadjuhai. Amellett éktelen mélységektől átszagatott völgyek, mikbe rohanó folyamok szakadnak alá, amik a mélységben eltűnnek, s nem jönnek messze napi járókig elő, míg alantabb egy-egy nagy, örökké háborgó tó sejteti, hogy tán ez az eltűnt folyam gyűjtőmedencéje, amiből ez újabb százöles szikla-fokról omlik ismét alá. A völgyekben indiai léghőség; a magasokban örök hó, jéghegyekkel, melyek költözködnek, odábbcsúsznak, nőnek és roskadnak, vulcánokkal, melyek folyton élnek és naftaforrásokkal, melyek lángoló kutakat képeznek.

És — ember nem lakta az egész vidéket. Oly szűz volt az minden emberi lénytől, mint a Mosquito-sziget. Elzárva minden oldalról a szomszéd országoktól, egyedül a szűk hegyszakadékon hozzájárulható, nem csoda, ha az ember létezése aeonjain keresztül felfedezetlen maradt.

Most megkapta ős települőit. Kétszázezer lélek, erőteljes, egészséges férfi, nő, gyermek, béke, szabadság és tiszta erkölcsök népe, kik közt nincs se rabszolga, se kiváltságos úr, csupán önválasztotta vezérek: *rabonbánok*, és „kádárok”, kik a rendet fenntartják, s a „perest oldók”, kik bíraskodnak, s a pereket elintézik ős szokás, nem írott törvény szerint, kiknél nincs papi rend, nincs pozitív vallás; az Istent a nagy természet elemeiben tisztelik: a napban és az örök tüzekben, mik hegyeik közt égnek; a földben, mely szikláival védi, gyümölcseivel táplálja az ő népét; a vízben, mely örök zúgásával hirdeti az örökkévaló hatalmát, s a légben, mely mindennek életet ad. Alirumnáik a szűzek, kik az örök tüzeket őrzik; táltosaik, gyuláik a vének, kik a tűzáldozatot, a fehér ló áldozatot végzik. Mitológiájuk csak a természet jelenségeiből áll; tündéreik vannak a „bábabukrában” (mit mi szivárványnak hívunk), a „Nemerében”, mely a viharon nyargal; rossz szellemeket sejtének a betegségek alatt, s nevezik azokat mirigy-

nek, gutának, csomának; de az ördögöt nem tartják nagy tiszteletben, annak a neve csak „hopcihér”, jót várnak a lidértcől, őrizkednek a megrontó „kiszétől” s „vahortul”; ereklyéül tartogatják a „kádári kardot”, mely égből esett, vashól készült; a szerződés kelyhét, melybe az esküvő vezérek vérüket csorgatják; tisztán tartják a forrásokat, megcsókolják a földre esett kenyeret; a csillagokat nevezik Göncölnek, Cséplőnek, Kaszásnak, Ökörhajtónak, Aranytyúknak, Szitás lyuknak; de vallást nem csinálnak belőle. Aki akarja hinni, hiszi, aki nem hiszi, nem égetik meg érte. Aki áldozni kíván, odamehet, aki nem kíván, otthon maradhat. Az ősokról, viselt dolgaikról, a csodaemberekről énekelnek a hegedősök; azoknak a dalait utána éneklük, s a hagyomány élő ajkakon száll fiúról fiúra.

A letelepülés első századában a Demavend volcán utolsó kitörése egész világváltozást okozott a nagy bérctömeg sziklái között. A messze terjedő földrengés ötvenezer mértföldnyi területet háborgatott fel. Ekkor az a sziklafolyosó s összeomlott, amelyen keresztül Tana népe új honába menekült. És azután az ott maradt nép számára nem volt több kijárási az emberlakta világba.

Hét század folyt le fölöttük, és ők be voltak e helyre zárva, mint egy szigetre.

Eleinte téjjel-mézzel folyó Éden kertje volt az rájuk nézve, melyben arany idöket éltek. Hanem azután, ahogy szaporodott a nép, az éden szűkülni kezdett.

Pedig az áldás megjött. Minden új század csaknem megkét-szerezte a népszámot, s bár szigorú erkölcsök, hitvesi hű családéletük által a túlnépesedésnek korlát volt vetve, de másfelől soha háború nem fogyasztotta a népet; egészséges hegyi levegőjét nem kereste fel semmi járvány, idegen népekkel érintkezés által nem hurcoltak be dögvészt, nem haltak az emberek rakásra; sőt mivel minden ember mértékletesen élt, annál nagyobb vénséget ért, együtt volt az ősapa a háznál a dédunókkal.

A hetedik században már hatmilliónyi nép élt akkora földterületen, amekkora fél Erdély; s annak a térnek is egyharmada szikla, folyammer és tófenék.

És annak a hatmillió embernek mégis élni kellett azon a körülzárt földdarabon; mert ki nem mehetett róla. Élnie kellett abból, amit az a darab föld ad, mert kívülről nem hozhatott be magának semmit.

Ez a helyzet próbálta ki aztán, hogy mire képes a szükségűtlő kényszerített ember. Egy nomád nép, mely senkitől nem tanulhatott semmit, mely senkitől nem kérhetett ismeretet, segílyt, tanácsot, magára hagyva, kényszerítve a vas szükség által, lassankint átalakult földművelő, iparűző néppé, s a huszadik századában a keresztyén idűszámlálásnak e kis országnak már nem volt egy folta, amely mintagazdasággá át ne lett volna alakítva, s nem volt egy embere, a gyermektől kezdve az állam vezéreig, aki valami munkával ne szolgálta volna meg azt, amit a föld ad neki.

Egész területűk keresztűl-kasul volt szeldelve csatornákkal, az volt a közlekedési hálózat, s egyűttal öntözésre szolgál. A folyamok, csatornák partjain álltak végigépítve házaik, nem városokká összetűmve, s a lépcsűzetes háztetűkűn is konyhanűvűny tenyűszett. Gyűműlűcsfasorok szegűlyeztek minden utat. A legmagasabb hegyek, mint egy mexikűi teocalli fokozatos escarpe-okra vágva, rizst termettek, melynek öntözűsűt öntalálmányű vízemelő gűmek vűgezűk el. Nem volt rossz föld, nem volt futűhomok az egész országnak; mesterűsűes trágyával a holt agyag és a sívű fűvűny is televűnyű lett nemesítve. A hegyszakadűkokat gáttakkal elzűrták, s úgy fogták fel a tavaszű vízáradásokat, az elzűrt vűlgyeket pedig lassankint beiszapolta az ár, s lett a sziklavűlgybűl gyűműlűcstermű kert. A dűvadak minden fáját kiűrtották, fogyott vele az egyűttűvű mihaszna csűcselűk, hanem egy párducfajt megszelűdítettek háziállattá, s ez pűtolta náluk a kutyát; mit nem hozhattak magukkal menekűvű úttűokban, hogy ugatásával el ne árulja a

tábor hollétét az ellenségnek. A szelíd párducot használták vadászatra; egy gémfajt (a lúvit) pedig halászatra fogtak.

A szükség élesítette a természetes észet. Elzárva a külvilágtól, öntudatlanul is versenyt futottak azzal. Maguktól kellett mindent feltalálniok: híd- és útépitést, saját stílt az architektúrában, bányászatot, hutakezelést, kohót, embererőt sokszorosító gépeket, saját betűikkel öntalálmányuk szerint önkészítette papírra tanultak nyomtatni, s ismereteiket rendes iskolákban közölték az ifjúsággal, szövőszéket alkalmaztak a sebes folyamár által hajtott kerék fölé, s szóttek géperővel. Volt saját időmérő gépük. Rég feltalálták, hogyan kell a naftát a föld mélyéből bambuszcsöveken át elvezetni a lakházakhoz, s főzéshez, világításhoz használni. Új szövetanyagokat fedeztek fel, meg-nemesíték a lámát, hogy gyapja finomabb lett a merinó juhénál, s jakcsordáik hosszú szőre selyemkint fonható lett; csalán- és pozsgárfajok rostja termette vászonneműiket; szabadon tenyésző selymérek adták asszonyaikra a selyemköntöst. — Voltak jeladó harangjaik, s azok számára épített magas toronyok. Üveget, porcelánt, kőedényt készítettek, mely versenyzett az európai és kínai gyártmányokkal.

Már a múlt század tudósai, Darwin, Oliphant, Schlagintweit feljegyezték azt a tényt, hogy — a Himalája hegyvidéknek, valami sajátos szelídítő hatása van az állati életműszerekre.

Tudós Wagner a XVII. században, kínai írók után azt jegye-zé fel, hogy amely tigrisek a kin-tseui hegyek között laknak, az embert nem bántják; Schlagintweit antilopcsordákkal talál-kozott, melyek az utazókat egész közelre bevárták; Darwin a Himalája-erdők madarairól jegyezte fel, hogy azok oly szelí-dek, mint a háziállatok; mikor az erdőben leült falatozni, a foglyok, fácányok körülereglették, vállaira szálltak, egy fe-nyőmadár éppen a csészéje szélére szállt le, s engedte magát a csészéve együtt a földre letenni; minden utazó természettu-dós azt tapasztalá, hogy e hegyvilágban a tyúkrok, pulykák, pávák éppen úgy tenyésznek még vadon az erőkben, mint

ahogy házi baromfinak szelídültek a fácányok, túzokok és reznekek, pompás válfajokat szaporítva.

Minő varázs ez? A geodaemon? A égnek, földnek, napnak, víznek összehatása mindenre, aminek kedélye van? Az állatra úgy, mint az emberre?

Mert az ember is oly békeszerető e vidéken. Nem viselnek itt háborút; még önmaguk közt sem verekszenek a népek, ami még nagyobb csoda. A Himalája és Karakorum-hegyek minden nemzete egy embert választ meg Istenének, s azt imádja. S e kultusznak mély értelme van. Az embertársban tisztelni az Isten képét. A Láma-imádók nem ölnek embert. Az nekik annyi, mint Istent ölni.

A Kin-Tseut lakó magyar faj is ily békeszerető. Már eredetileg azon ősoktól örökölte e hajlamát, akik kerülték a hadakozást. A hegyvilág elandalító varázsa megörökítette ezt bennük. A természet bűbája, a felséges ellentét a völgyek pálmavirányos öröktavas látképe s a rögtön elömeredő óriási havasok bálványai között mindenkire ellenállhatlan bűverővel hat; ez lefegyverzi a nehéz indulatokat s szeretni tanít.

Aztán a Kin-Tseu népének nincs szeszes itala. Szőlő nem honos ott, s vándormadara a hegyvilágnak nincs, mely annak magját ott elhullatta volna; a szeszgyártást nem találták föl; a savanyú lótejűtől, a kumisztól undorodnak, a gabnaféle kell náluk kenyérnek, serkésztésre nem vesztegetik; s a pálmabor-készítést erkölcsi fogalmaik tiltják, a lecsapott levű palma kivész, s a gyümölcsstermő fát elpusztítani náluk a földisten ellen való vétek.

A hegyvilág lakói *vízimádók*. És az a víz meg is érdemli, hogy imádják. Olyan a Himalája és Khokonoor forrászive, mintha a föld anyateje volna; tiszta, üdítő, lélekébresztő ital. Nem lehet vele betelni. Akik ezt isszák, részegei a józanságnak. Azokra nézve undorító azontúl minden ital.

Nemes ércekben, különösen aranyban gazdagok voltak az ország bércei; a kínai kormány maga is aranymosó telepeket

tart a két nagy folyam zátonyain, pedig azok csak a morzsákat izsapolják odáig; itt kifogyhatlan erekben van még a világ-kormányzó érc, s darabokban elszórva is található, mint Ausztráliában. S ami aranyat, ezüstöt kétszáz év óta kibányásztak ez országban, azt nem vihették ki sehová, az benn rekedt. Milliárdokra kell menni e nép kincsének. Úgy is van. A nép minden osztálya pompát űz gombok, csatok, láncok dolgában, amik mind ezüsből, aranyból vannak; leányok pártáján, nők főköttöin, nyakláncain, kőönttyűin hirdeti túlszaporodását a nemesérc; a gazdagok asztalain tányérok, billikomok, kulacsok tömör drága ércből, s az ország fővárosában a nap templomának kupolája tiszta vert aranyból készült.

Dávid felületes felszámítás szerint kétezermillióra becsülte az arany-ezüst készletet, mely a kin-tseui rokon nép birtokában van. (Hiszen nyolc század alatt Magyarország arany-ezüst termelése ezt meg is haladja — hol van hát?)

De ami Dávidra nézve becsesebb volt a felfedezett ország minden kincseinél, az a nép nyelve.

Tiszta, vegyületlen magyar nyelv az. Nem válfaj, nem rokon idióma, de azonos az európai magyarral, mint ahogy azonos a székely, a csángó; csupán a kiejtésben van valami idegenszerű. Hiányoznak belőle az európai magyar nyelvben meghonosult idegen szavak, a tudományosan képzett és bevett műszavak, azok helyett sok ősszó él benne, tárgynevek, igék, mik a magyarban mint helységek nevei fordulnak elő. A két nemzet különben tökéletesen megértheti egymást, mint ahogy megértették az ősök Dávid szavait az első találkozáskor, és Dávid az ő beszédüket.

Azok elmondák neki, hogy éppen hajnali áldozatot tartottak a tűzkutaknál, midőn megjelent az a fénylő égi csoda hegyeik felett, hangos döngésével zengve le a magasságból. Mítoszi lény volt az előttük: Csaba vezér szárnyas táltosa. Mikor aztán a fényes alak a tűzbálvány által lesújtva aláhullott, a hóhegyben, mély aknát fúrva esésével, a „gyulák” jósszavára a nép hozzá-

fogott az akna irányában egy tárnát ásni a hótömeg alá, hogy a lecsett tündért kiszabadítsa. Így találtak rá a légjáró gépre, s kivontatták azt a szabadba, s miután nyitjára találtak, a benne alétan fekvő férfit így hozták életre, s most imádattal várják szavait.

És Dávid beszélt nekik röviden, velősen.

Elmondá, hogy ő nem Isten; hanem rokon. Fia annak a testvér nemzetnek, mely Álmos alatt messze földre kíván dorolt. Elmondá a nép történetét, nehéz küzdelmeit, mostani sorsát. Felfedezé előttük, hogy künn a nagy világban mennyi új találmánya az emberi észnek segíté az embert a világ urává lenni. Azok hallgatták áhítattal, a tudvágy szomjával. Mikor Dávid végül a találmányok koronáját, a légjárót mutatta be nekik, szemük láttára emelkedve fel azzal a magasba, s ismét leszállva közéjük, és aztán megmagyarázta nekik, hogy ez nem földöntúli csoda műve, hanem a természeti erők gépmozdító hatalma, s hogy ilyen hatalom tömérdek van, és az mind az emberi ész alattvalója, akkor az ősz táltosok nyakába borultak, és könnyezve kérték: „tanítsd meg hát ezekre a mi népünket”.

Éppen ez volt Dávid kívánsága.

Megköszönte a rokonoknak a szabadítást, azok ős szokás szerint megcsókolák, a férfiak homlokát, szakállát, az áldozó szűzek, az alirumnák, sellők, a firének arcát és ajkait. Ah, de ezek szűz, szent csókok voltak; s nem a kínai tudós által leírt „Anaitis bálványozás” sokszorozott kéjmámora, ami többféle név alatt és névtelenül ismeretes volt Babilonban, Rómában, Párizsban, Szentpétervárott, a kelet minden városában, csak a magyar és a germán fajoknál nem volt otthon soha.

Tizenkét táltos és gyula vállalkozott rá, hogy Dáviddal együtt a repülőgépben utazza végig az országot. Ez ország neve volt a bennlakóknál „Kincső”. Egyszerű, természetes elnevezés, „Kincs ő”; — aki hazát, kenyeret, aranyat, békességet, egészséget ád fogadott fiainak. A kínai tudósok, amíg a közlekedés fennállt ez országgal, valószínűleg e szóból csinálták a kínai

Kin-Tseut, mely náluk ismét „hegyországot” jelent. Megfordítva is történhetett. Mi nevezzük ezentúl Kincsőnek.

Dávidot, ahol csak megjelent, mindenütt az imádat hódolatával fogadták. Nem voltak nekik villanytávirdek, a népük adta tovább a hírt, s az mégis megelőzte jövetelét. Dávid egy egész hónapot időzött Kincsőben, s az alatt tanulmányozta a népet és országot. A nép valóban túl volt szaporodva, s a föld a legjobb művelés mellett is csak szűken táplálhatta már lakosait. A hegylakók azonban semmi kecs egetéssel nem voltak rábíthatók, hogy valaha más hazát keressenek. Oly tiszta lég, oly tiszta víz, oly szép havasok, oly zöld erdők nincsenek a világon sehol. Ellenben a rónák lakóinál rögtön gyűjtött az eszme, más hazát keresni, hol van sok föld, olcsó föld, láthatártalan puszták; azokon megtelepülni. Mikor Dávid elmondta nekik, hogy hasonló légyjáró, aminőn idejött, sokezerével van még odahaza, a rónák lakói százezerével gyűltek hozzá, felajánlani magukat, hogy rögtön vele mennek.

— Lassan a testtel — mondá nekik Dávid. — A honfoglalás nem megy most olyan könnyen, mint ezer év előtt. Minden darab földnek ura van most, s fegyverrel nem foglalnak többé földeket. A birtokot meg kell szerezni, a polgárjogot meg kell szolgálni. Előbb tanulni kell mindent, ami a külvilágban életadó tudomány. Ha akartok tanulni, én adok nektek tanítókat.

Az ősnép örömmel kapta fel ez ajánlatot. Az első felszólításra kétszázezer ifjú, tizenkét évestől tizennyolcig, jegyeztette fel nevét azok sorába, kik a világ tudományát tanulni akarják. Ez bezárt országuk kulcsa.

És akkor kezdte el Dávid Magyarországról a néptanítókat egy mindenki előtt titokban tartott célra magához gyűjteni. Iskolamesterek és tanárok eddig hallatlan fizetések mellett szerződtek, a felosztott szervezetek tagjai meghívtak egy magas misszióra; s azok mind átköltöztek Kincsőbe az új nemzedéket oktatni. Azután a technikai ismeretek gyakorlati

tanítói vándoroltak oda; kik a bányászat, kőszénaknászat terén új kincsforrásokat nyitottak az országban, kik a gépekkel, gőz- és hőléghajókkal ismertették meg a népet, s megtaníták azt saját bányászta, olvasztotta ércből az újkor leviatánjainak alkotására, kik megtaníták neki a papírkészítést és a nyomdászatot; kik megismertették azt a mindennapi élet vegytanával, és végül megtaníták neki az emberi találmányok legrettenetesebbikének, a lőfegyvernek kezelését is. Az új nemzedéknek arra is készen kellett lenni, hogy fogadott hazáját keble tüzével és fegyvere tüzével védelmezze, mert annak ellensége körös-körül sok, azt nem védi áthághatlan bércfal!

Az új nemzedék tanult és dolgozott szorgalmasan, az új hazába vágyók serege az évek folytán felszaporodott félmillióra; ezeknek az oktatása eleinte sok pénzbe került, később a költséget megtéríté a jövedelem. Kincsőország az új nemzedék gyárainak termékeit arannyal fizette. De jöttek ismét új kiadások. Az egész nemzedéket fel kellett fegyverezni és páncélozni. Mindezen kiadások névtelenül, egyedül e cím alatt „Kin-Tseu” lettek beiktatva az Otthon állam számadásaiba, s az igazgatóság és az országgyűlés megnyugodott benne évekig, hogy azok Tatrangi által jó helyre fordított beruházások.

Ő pedig hermetice elzárva tartá a titkot, ami a hegyországon belül történik. Aki egyszer innen oda hagyta magát vitetni, az kötelezve volt bizonyos ideig ott maradni, vissza nem jöhetett onnan, s tudósítást itthon maradt rokonainak csak hírlapi úton küldhetett, s a tudósítások egyedül az Otthon világjegyekkel nyomott lapjában jelentek meg.

Mikor fognak visszatérhetni mindezek? Mikor jöhet ki az egész átköltözésre kész nemzedék? Erre bizonyos választ adott a vele szerződötteknek Dávid. — *Abban az évben, mely az Otthon városa alapításától tizedik.*

Tudta jól, hogy ez lesz a válságos év, melyben az ármány még egyszer megkísérti majd felfordítani fejtetőre a világot, s felülkerekíteni bűnt, butaságot, erőszakot.

Az Otthon alapításának tizedik éve nyitja meg Kincső ércfalait.

Azalatt az új nemzedék tanul, gyakorolja magát, művelődik, dolgozik, pénzt gyűjt, azt gyümölcsözteti, állami rendhez szokik; egy társasággá tömörül össze, hogy mikor a hívó óra üt, mint egy óriás léphessen a világ közepébe, tetőtől talpig felkészülten, betanultan, gazdagon.

Az új nemzedék az ésszerű hitet is felveszi azalatt, szabadon, a hierarchia rendszerétől menten, ahogy azt a szeretet istene magyarázta meg az emberi szívnek, s vallása egységes: se nem katolikus, se nem protestáns, se nem zsidó: a szeretet vallása az. Nincs hitvillongás.

És míg ezek lassan végbemennek, mint a korallszigetek emelkedése: azalatt künn a nagy világban nem sejtí a mozgalmat senki. A légjárók hajósait Tatranginak adott eskü kötelezi nem szólni semmit Kincső titkairól senkinek; még a feleségnek sem. Ugyanezen fogadás köti viszont Dávidot is velök szemben. S Dávid meg szokta tartani fogadását. Pedig Rozáli szemei nedvesek voltak, Rozáli arcai hervadtak Kincső titka miatt, hanem azért Dávid még e drága könnyekért sem árulta el Kincső titkát.

Hiszen csak két év van már hátra.

Mintegy ötmillióra mehetett a nép száma, melyet Dávid a Kincső sziklaországban bezárva talált. Éppen elég — nyereménynek, és nem túlságosan sok. Nagy küzdelem lett volna a meghódításával, ha akár egy hosszúsági fokkal odább, akár egy szélességi fokkal lejjebb telepedik le a vándor törzs. Amott a kínai, emitt a kelet-indiai nép közé kerül. Akár egyik, akár másik szokásait vette volna fel, képtelen erőfeszítésbe került volna az európai műveltség számára való visszahódítása; a buddhizmus, lámaizmus, a sámán és brahmin hitágazatok, a dervisek, kanféta papok, boncok és lámák fanatizmusa kiirthatatlan; a vallásos fogalmakon alapult kasztrendszer az újkor uralkodó demokrata irányzatának úgy áll ellent, mint

az indus dzsangalok folyondár szövevénye az utazónak. Jó szerencse, hogy el volt zárva e népfaj minden kínai, mandzsui és indus befolyástól. Megmaradt ős eredetiségében. A magyar ősnép napimádó, elemeket tisztelő volt. Bálványai nem voltak. Az elemimádástól az ésszerű valláshoz könnyen átvezethető egy nép. Isten neve náluk is Isten volt. Régi hagyományok emlegettek egy hadistent is, „Damasek” isten név alatt: annak már oltára sem volt sehol. De égtek a „tűzhalmok” a „Runa” tiszteletére, kit a „Béke” istennőjének tartottak. Rossz szellemeiket nevezték „Ármánynak, Manónak, Mirigynek, Nemerének”, de nem félték tőlük, a viharok lisztet szórtak a szemébe engesztelésül, s ha nem szűnt dühöngeni, kést hajigáltak belé, hogy elvágják a szárnyát; nem nagyon félték az ördögtől. Voltak hagyományaik a „vízi hüvelvény”-ről, a fanyöví, vasgyűrű óriásoktól, hüvelknyi Pilinkóról; de azok nem emelkedtek a népmesék mondanakörén túl a mítosz magaslatáig. Áldoztak a kutaknál, forrásoknál, a tűzkutaknál, tűzhányók-nál, s áldozattevő papjaikat nevezték gyuláknak, táltosoknak: de ezek nem emelkedtek a közönséges emberek rangján túl, s az ünnepnapokon kívül csakúgy folytatták a szántás-vetést, kézímunkát, mint más halandó. Az elemek papnői, az alirumnák, sellők, firénék, ha férjhez mentek, megszűntek a szertartásokban részt venni, s csak vénségükre, mikor arcuk összetöpreődött, szemek megveresedtek, emelkedtek ismét a „kiszé” — „kokós” bűbájos hírébe: az is inkább tréfás elnevezés volt, mint komoly. A magyar faj nem volt a fanatizmus betege soha.

Társadalmi rendjükben nem volt sem úr, sem rabszolga: egyenlő volt minden ember, s szabad ura tetteinek. Minden előjárójukat szabadon választották; a rabonbánokat, kik a székek rendjét fenntarták, a perestoldókat, kik igazságot szolgáltatottak, a kádárokat, kik a belbékét fenntartották s a horkászokat, kik a közadót beszédtek s a közszükségletre feloszták; végre a hét vezért magát, s a hét vezér a Tana-családból eredő fejedelmet, ki választása napján megtette a nap-

vádgást az égből esett karddal. Vezérválasztáskor még dívott a szokás, hogy a vezérek karjaikat megszúrva, vérüket egy közös áldozókehelybe csorgatták, s ez volt az eskü pecsétje.

Mikor egy fejedelem elvénült, elméjében meggyengült, s látta azt, hogy népének nem használhat többé: önakaratából leszállt a trónját képező pajzsról, elbujdosott a Khokonoor-hegy örökzöld erdejei közé, nem jött többé vissza: a táltosok hírül adák a népnek, hogy Damasek isten magához szólítja a fejedelmet, s a vezérek választottak a Tana törzsből új, fiatal, életerős fejedelmet.

Ez egyszerű szokások mellett könnyű volt az új kor civilizáló fogalmait meghonosítani. Nem volt ellenállás sehol. A gőzgép, a villany, a távírda, a nyomda, a repülőgép ellenállhatlan apostolai az új evangéliumnak.

Előre látható volt, hogy két évtized, minden erőszakos parancsszó nélkül, átidomítja az egész ősnemzetet, s ha az idő haladtával a két különszakadt testvérnemzet egymással újra elegyülni fog, mind a kettő kölcsönadandja egymásnak jó tulajdonait, lesz belőle egy érckolossz, mely egyik lábával Európa, másikkal Ázsia közepén foglalva állást, fejével a mulandóság gözkörén túlemelkedik.

Ez érckolosszt látta maga előtt Dávid, valahányszor az Otthon és Kincső közötti légi utat végigmérte légjárója szárnyaival; nem csoda, ha a fényes bálványképtől nem látta a magában epedő asszony egyre halaványuló képét.

Mr. Severust ezalatt észak felé szállítá a repülőgép.

Szentpétervárott előre hírül volt adva az Otthon állam egyik igazgató elnökének megérkezése.

Gond volt rá, hogy fogadtatása oly fényes legyen, minő szokott lenni hajdanában a koronás uralkodóké, midőn rang-egyenlő fejedelmet látogattak meg.

Sasza asszony személyesen várt az érkezőre az aerodromon-pálya főpalotájánál.

Mr. Severust meglepte az a bizarr ötlet, hogy tiszteletére a pályafőtől egész a hajdani cárok Téli Palotájáig két sorban a tisztelgő sorfalat csupa fegyveres nők képezték. Sasza asszonynak voltak nőzredei, nőtisztekkel, nőtábornokokkal.

Severusnak mindenütt, amerre tekintett, föltűnt a kiáltó ellentét azon két város között, amelyből jött s ahová érkezett.

Amott rend, munkás sürgés-forgás, egészséges élet; itt keverve a pompa a rommal; mámoros zaj, libertin kedvcsapongás, úrtalan mozgalom, mely tömeges bacchanalból véres dulakodásá alakul át.

Míg az indóháztól a Téli Palotáig vonult nyolclovas hintájával, egy pár száz embert agyonnyomtak a tolakodó tömegben, s három nézőállvány leszakadt a sokaság alatt, a nép gúnycacaja elfojtá a halálra sebesültek ordítását.

Severus Sasza asszony jobbján ült a hintóban. Megbámulni való jelenet. Egy feketeképmű szerecsen, oly szabályos, szoborszerű szép vonásokkal, mintha csak egy patricius mintaképe volna — vashól öntve. És ez az ember az, ki rangjára néz-

ve egyenlő a hatvanmillió orosz elnök-uralkodónéjával, s hatalma mérkőzik vele; ki látta maga előtt futni a nihilista seregek százezereit, s űzte őket egy szál vesszővel, igaz, hogy ez a vessző a varázsbot (Wünschelruthe), mely felfedezi a föld alatt rejlő kincseket. Ez az ember az, aki ahová pálcája végével lemutat, arannyal telt kádak emelkednek ki a földből. S ez idejött most szövetséget ajánlani, s azt nehéz pénzen megvenni.

Sasza asszony uralkodói vendége mellett ül; hódító jelenéség. Az évek még szebbé tették; alakja megtelt, idomai kidomborodtak; az uralkodás megszokása valami hódító varázst öntött el vonásain. Szemeinek villanása minden istennő szemsugarait egyesíti: Venustól kezdve Junóig.

Ez idő szerint a hellén divat uralkodik Szentpétervárott a női viseletben: spártai, doriai és athenei vegyest. A chitont viseli minden nő, a kettős övvel, melyeknek egyike a kebel alatt, másik a csípőn alul szedi redőkbe a testhez tapadó öltönyt. A legelőkelőbb világ az athéni chitont viseli, melynek hosszú ujjai vannak, apróra szedett, festői redőzete; a szabadabb nők utánózzák a spártai divatot, melynél a chitonnak nincsen ujjja, se varrás nincs rajta, a lenge szövet boglárokkal, szalagcsokrokkal van összecsatolva a vállon és alább — és nem is nagyon titoktartón. Sasza asszony, mint úrhölgyhöz illő, az athéni chitont viselte; de az oly finom csalánszövetből volt, hogy ahol a redő a testhez simult, a bőr keresztülrózsaszínlett rajta.

S minthogy a kérlelhetlen égalj nem kedvezett a divat philhellenismusának az év háromnegyedében: a hölgyek felvették rá a bundát. Antik szobrok nyusztprémes pelisse-burkolattal. Sasza asszony hermelin palástot viselt, fél termetét takaratlan hagyva.

Az egész nép jellege volt ez: chiton a bunda alatt. Ami a déli égalj népeinél a napsugártól és virágpárázattól ápolt szenvedély: itt erőszakosan felszítva a zúzmarás fenyvek gyan-

tabfüze által, a meleg utcakövön heverő lazzaroni édes semmit nem tevése itt átalakítva a pálinkakábulat állati döglésévé; a francia pezsdülő néplelkesülés szociális kitörései itt elfajulva féktelen tömegek rabló-gyűjtogató zendüléseivé; s ami a forró égövek népeinél csáb, kacérság, érzékkábító szenvedély, az itt egész meztelenségében, mely nem csábít többé, de megdöbrent, odadobva a közlátványnak: megfosztva költői varázskörétől; és ami nyomában jár a túllakott érzeki dobzódásnak, az undor, a tehetetlen vágy, a kegyetlen önzés, a bizarr természetellenesség.

Severus nem érezte magát különösen elragadtatva a nihilizmus székhelyének tömeges benyomása által. A Téli Palotába megérkezve ugyan szelídült ez a hatás. Sasza asszonynak fzlése volt, s republikánus elnöklő létére sokat eltanult XIV. Lajos udvarától. Kivéve a hajdani etikettet, mindenben a francia szokások voltak utánozva; a külső máz pedig Rómától volt kölcsönözve, egy Lollia Paulina mintaképe szerint.

Mr. Severust az lepte meg legjobban, hogy a Téli Palotában, hol római szokás szerint csupa ifjú leányok és válogatott, szép gyermekek végezték a szolgálatot, nemcsak e lenge öltönyű canephorák, hanem Sasza asszony belső udvarhölgyei között is találkozott több ifjú hölgygel, akik megszólítására magyarul feleltek. Ezek többnyire válogatott szépségek voltak, finom társalgók, és ügyesen kacérok.

Mr. Severus éles eszű ember volt, s így fejtette meg a talányt.

Ezek a Magyarországon települt Sabina növendékei. A Sabina Sasza asszony által rendezett intézmény. Mi hivatásuk lehet ezeknek a nőknek? Csupán azért, hogy Sasza asszony udvarát ékesítsék, hogy az ő híveinek gyönyörül szolgáljanak, ez ötlet nem támadhatott. Annak messzebb ható célja lehet. Tán arra használja Sasza asszony e minden női csáb bővészetében kitanult hölgyeket, hogy azok titkosrendőrségét képezék? Talán utasítva vannak azok, hogy majd egy, majd más kijelölt férfit csábjaik hálójába kerítsenek, s mikor meghódí-

tották, titkait kicsalják, s azokat úrnőjüknek besúgják? Talán ezen az úton tud meg Sasza asszony minden alattomos összeküvést távol és közel; a felvergődött hatalmasok ellenszenveiről általuk értesül, lázadásra kész ezredek vezéreit ezek árulják el neki; mikor a nagy pénzemberek valami nagy csínyre készülnek, ezek a kegyencnök kivesszik belőlök egy gyenge pillanatban a terv titkát, s az elnöknő a bőrzén mindig felfedett kártyájú ellenfelekkel játszik? Talán ezek még a küldiplomácia legbelsőbb szobáiban is szabadon kutatnak; s rejtett jegyzékek, titkosírárok kulcsa, bizalmas utasítások e szép szemek révén jutnak Sasza asszony tudomására? A választ saját tapasztalatából kapta meg e föltevésekre Severus.

Sasza asszonynak, uralkodónőként, arra volt legfőbb gondja, hogy vendégét meg ne engedje pihenni az élvezetektől. Minden napra új mulatság volt rendezve, és minden mulatságon átértett az a fenyőgyanta ébresztette inger, ami az orosz nihilizmust úgy jellemzi. Az opera zenéje vagy lázító zajos volt, vagy buja melódiákkal lankasztó; a vígjáték közel járt a római fescenninákhoz, s a balett nagyon hasonlított a babiloni Astarte-ünnepekhez. A vendégeskedés elkezdődött a fölkelésnél, s folyt késő éjszakáig, ami félbeszakítá, csak látványos mulatság volt, az érzékiség kifinomított leleményességével, s a reggeli napsugár rendszeren egy bacchanál csoportozatait világítja meg a Téli Palota üvegfestményein keresztül.

Mr. Severus ínyenc volt, és szeretett is mulatni. Igaz ugyan, hogy a nagy mulatság közben nem jutott hozzá, hogy Sasza asszonnyal idejövetele céljáról beszéljen; de hiszen van még idő rá.

Mikor aztán már Szentpétervárott minden élvezet ki volt merítve, Sasza asszony meghívá Mr. Severust vadászatra a pavlofszki kastélyba.

Ez a hajdani cári mulató kastély, négy mértföldnyire Szentpétervártól, Carszkoje Zelo közelében, melynek legnagyobb nevezetessége az, hogy egy dísztermének minden bútorzata,

szőnyegei a hajdani cárnők és cárleányok kezeivel van hímezve. Most e hímezteken Sasza asszony vendégei hevernek. És a gyönyörű külhoni vadakat, miket a cárok acclimatáltak a pavlofszki Vauxhall nagy vadaskertjében, most a parventük lövöldözik rakásra.

Sasza asszony e vadászaton kitűnő lövésznőnek mutatta be magát, s este a lakománál mint Diána jelent meg, udvarhölgyeivel együtt, térdig felkötött görög jelmezben.

Mr. Severus a nap fáradalmi után is versenyt ivott a társasággal, s nem volt férfi, aki jobban győzte volna; de még asszony sem.

Éjfélén túl Sasza asszony canephorái egy sajtyszerű italt hordtak körül, amiről a ház úrnője azt mondá Severusnak, hogy ez a római „cinnus” ital, melynek készítése titkát egy Pompejiben felfedezett viaszlapról olvasták le: ettől legédesebb álmodkat lát az ember.

Severus megitta azt is.

Éjfél után két óraker a vendégeket, kit vezetve, kit emelve, lakosztályaikba szállíták: Mr. Severus számára a félkörben épült mulatóvár első emeleti bal szárnyának három tereme volt berendezve. Sasza asszony maga foglalta el a középosztályt.

Severus lefekvés előtt már úgy érezte, mintha a cinnus működnék; szemei előtt sajtyszerű fényes ködben úszott a világ.

Severus halóterme valódi múzeuma volt a művészi remekléseknek. A falak táblázata, a boltozat függő csapjai vésnői díszművek, a szőnyegzet legdrágább perzsa gimians kézmű, az alacsony, széles nyugágy a legsimulékonyabb casses szövettű párnáival, kelet-indiai minta, karcú, kígyótekervényű menyeyezetoszlopaival, a földtekét emelő Atlasz mint óramű, genfi remekmunka. És szemben a nyugággal, egy egész oszlopközt és annak boltozatát betölt egy művészi alkotású *anaglyph*: szobrász és festész pályakoszorús műve: emelkedett dombormű márványból, melynek szobrai egyúttal ki is vannak festve, a háttér szintén egy festett tájkép. Az *anaglyph* tárgya az a

sokszor felhasználta mítoszi jelenet, amidőn Páris, a juhász, válogat három istennő között, hogy melyiknek adja az aranyalmát. Amit a szobrász vésője hidegen hagyott a szobrokon, azt a festő ecsetje átmelegíté, még az öltönyöket is átlátszóvá tette. Páris maga háttal fordulva ül az előtérben, s egészen sötétre van színezve a három ragyogó istennő alakjához kéllő ellentétben. A pásztor lábánál egy fehér macska fekszik, abból a szép, hosszú selyemszőrű fajból, mely Kínában otthonos.

Severust valami édes bágyadás vonzotta a nyugágy felé; két gyermekapród segített neki földi hüvelyeitől megszabadulni. Azt hitte, hogy amint befekszik, rögtön el fog aludni.

A hálóterem valami édes, mámorító illattal volt eltelve, minők az indus nábobok alvószobáit árasztják el; az „utturk-hena” és a ceranna tömjénszaga az, mely bűvösen izgatólag hat az idegekre.

S amint a fejét a párnára letette Severus, elkezdettek körülötte, alatta, vagy fölötte andalító akkordok zendülni, zenehang, mely az emberénekhez hasonlított, vízbe hulló cseppek dallama, minők a melodion érchangorája ad, átváltozva szellemszerű, szélzúgású melódiákká, minők az aeolodicon üvegfuvolái dalolnak, közbe az üvegharangjáték templomi kondulásai; citerapengés és távoli cimbalomverés méla kíséretében, s mikor egyszer-egyszer elhalt a rejtélyes hangszerek danája, a távolból hangzott egy szerelmes fülemüle szívcsiklandó, édes csatogása.

S míg e tündéri hangverseny minden idegét édes mámorral lankasztá, az ébren alvó szemek előtt egyszerre csak meglevenült a szemközi anaglyph.

A három istennőszobor elevenné vált, tagjaik megmozdultak, kebleik pihegtek, szemek ragyogtak és arcuk mosolygott.

És Severusnak úgy tetszett, mintha mind a három alakot jól ismerné.

A bal felől álló, a büszke Minerva: az Hermione Peleia, a jobb felől Rozáli, a Juno; a középső, a Venus, Alekszandra.

Hiszen még álomnak sem igaz; de akik személyesítik őket, annyira hasonlítanak hozzájuk.

És az élő szobrok elkezdének mozogni; minden mozdulatuk szoborszerű, csábító, lélekvesztő jelenet. Versenyeznek bájaikkal. S a bíró, a pásztor, nem tud közöttük ítéletet tenni: melyik a szebbik. Severus sem.

A fehér kínai macska felkel a pásztor lábaitól, s odasunyogva a hármas csoport közé, az istennői szobrok fehér lábszáraihoz törléskedik.

Most a mozdulatlan ülő pásztor egyszerre hátrafordítja a fejét, s Severus saját magára ismer benne. Páris mint néger fekete arccal.

Képmása kérdőleg tekint rá, mintha választ várna: „melyiknek adod a szépség díját?”

És Severus azt érzi, mintha csakugyan ott ülne a repkény övezte homokos kövön a három istennő lábainál, s mondhatatlan édes kín gyilkolná szívét, hogy nem tudja megmondani, melyik a szebbik. A kínzó gyönyört érzi minden tagja; lelkét csiklandozza az, és lázt gyújt minden érbe.

Közelítene a csábító csoporthoz, odavetné magát eléjük a földre, csókolná lábaik ujjait; de a szobrász márványtölgöt adott égő szíve fölé; nem mozdulhat; a három istennőszobor lassankint ismét márvánnyá hidegül, a fehér macska visszafekszik a pásztor lábaihoz, a túlvilági melódiák elhalnak, s Severus mély narkotikus álomba merül, melyet a hasisevők gyönyörlátványai nyugtalanítanak.

Mikor felébred, már a napvilág kockákat rajzol az ablakok nehéz damasztfüggönyeire.

Amint kábult fejét fölemeli, a legelső tárgy, amit megpillant, egy fehér kínai macska, mely lábainál alszik.

Az ébredő heves mozdulatára a szép állat is felriad, nagyot nyújtózik, hátát felgömbítve, s amíg ásít, piros nyelvét s hófehér fogait mutatja, s aztán leszökik az ágyról, s Severus akkor veszi észre, hogy még egy harmadik élőlény is van a teremben.

Juno.

Az éjjeli tünemény egyik alakja. Ugyanazon hajfonadékkal, melyben Rozáli viselete van utánozva, ugyanazon ógörög öltözetben.

Juno az uralkodónő canephoráinak egyike. Ezüsttáblájú asztalkán reggelijét hozta el a magas vendégnek: chocolate-ot, főtt tojást és finom, hevítő gowril-szeszt. És most rózsajkát félig mosolyra nyitva, hogy hófehér fogsora kicsillámlik a bíbor kígyóvonal közül, várja a magas vendég parancsát. A fehér macska odatörleszkedik fehér lábszáraihoz.

— Ah — szól Severus, égő homlokára téve hideg kezét. — Te vagy itt?

— Szolgálatodra uram.

— Mi neved?

— Rozáli.

— Még Rozáli is hozzá. — No hát, Száli, credj, és hozz nekem egy olyan nagy kancsó tiszta vizet, amekkorát elbírsz.

Mire a canephora visszaérkezett, Severus már fel volt öltözve, nem kellett neki segítség.

A hölgy egy kristályvedret emelt a vállán, mint egy antik etruszk szobor; az tele volt friss vízzel. Aztán a vedret meztelen karjára fekteté, úgy nyújtá Severusnak.

Severus felhajtotta az egész veder vizet.

— Köszönöm. Mármost arra kérlek, Száli, hogy ezt a reggelit, ahogy idehoztad, vidd vissza. Mátul fogva, amíg úrnőd kastélyában leszek, nem kérek egyebet, mint tiszta vizet. Úti bőröndömben van száz darab húskétszersült; az nekem száz napra elég lesz. Mondd meg ezt úrnődnek, és köszönd meg nevében az eddigi gazdag ellátást. És aztán arra kérlek, hogy végy magadra valami melegebb öltönyt, mert náthát kapsz, s veres lesz az orrod. Elmehetsz.

A szép nimfa a bámulat zavarával sietett ki a hálóteremből.

Severus bosszus volt. Dühössé tette az a gondolat, hogy ilyen együgyű, otromba szemfényvesztéssel akarták megfogni,

mint valami sült parasztot, akit nagy szája, vagy vad vitézsége, miniszteri és tábornoki méltóságra emelt, s akit aztán Sasza asszony egy szép kegyencnö segélyével olyan puhára gyúrhatott, aminőre akart.

— Átkozott Circe! — dörmögé magában Severus —, philt-rát itat a vendégével, s ilyen régimódi boszorkányságokat vesz elő. Graham mennyei nyoszolyája, — Lady Hamilton cleven szobrai idestova kétszáz esztendő régiségek, s most rajtam akarja ezeket kipróbálni. — Hát csak ennyit tud?

. . . Tudott Sasza asszony többet is.

Még azon délelőtt meglátogatta Mr. Severust Beznihoff úr.

Beznihoff köztudomás szerint ez időbeli kegyence volt Sasza asszonynak: csinos termetű fiatalember; különben egy orenburgi parasztnak (most már citoyennek) a fia. A láma igen bizalmas viszonyról beszélt, amit Beznihoff maga is igyekezett kitüntetni; a többek közt elmondva azt is Severusnak, hogy magas úrnője mily nagyon érdeklődik magas vendége iránt, a múlt éjjel személyesen ájtött e lakosztályba, két udvarhölgye kíséretében, meggyőződni felőle, ha gondoskodva van-e minden kényelméről. Most pedig óhajtana vele állami ügyekről értekezni.

Mr. Severus át engedé magát vezettetni a fecsegő kegyenc által az uralkodónő palotaosztályába, melynek minden terme kalifai fényűzéssel volt túldíszítve.

Sasza asszony nyersselyemszín chitont viselt, zaffír boglárókkal és kék övvel, haja, mely nyolc év előtt rövidre volt vágva, most hosszúra növelve, mesterséges fonadékokban köríté fejét, homlokán átszorítva kék zománcú ferronière-rel. Állva fogadá az érkező vendéget.

Félig háziasszonyi bizalmassággal, félig a sértett államfő neheztelésével szólott hozzá.

— Ön nincs megelégedve az ellátással, mellyel palotánkban fogadtatik?

— Túlságosan meg vagyok elégedve, asszonyom, azonban küldetésem célját elvesztem szem elől az élvezetek halmaza miatt, amikért fölöttébb háladatos lennék, ha a rám bízott kötelesség nem figyelmeztetne a haladó időrc. Ide jöttömnek komoly céljai vannak.

— Már említette ön: beszéljünk róluk.

Sasza asszony egy kerevetre veté le magát, fél könyökére dülve, s inte Severusnak, hogy foglaljon helyet egy átelleni elefántcsont faragványú karszékben. Beznihoff az úrnő háta mögött, a kerevet támlájára könyökölve, helyezkedett el.

Mr. Severus szokásos, senki jól illő kíméletlenséggel kezdé:

— Beznihoff úr távollétében beszélhetek csak.

— Beznihoff! — szólt Sasza asszony, hátra sem fordulva a megszólítotthoz. — Eredj, és készülj útra rögtön. Még ma indulsz — Kamcsatkába. Utasításaidat megkapod két óra múlva a kancellártól, zárt levélben s azokat csak Kamcsatkába megérkeztedkor bontod fel, s cselekszel aszerint. Eredj.

Szegény Beznihoff hüledezve hallá a váratlan parancsot, mely a pavlofszki kastély gyönyörei közül egyszerre egy tízezer versznyi útra küldé a Jeges-tenger partjára. Engedelmeskedni kellett. Mikor Beznihoff eltávozott, Sasza asszony utána sem nézett, hanem Severus szeméibe mélyeszté tekintetét, s azt kérdezé.

— Elég távolba küldtem Beznihoffot?

Severus meglepetten vizonzá:

— Valóban nem volt szándékom a tisztelt úrnak ilyen hosszú kójutazást szerezni.

— És mármost ne beszéljen ön többet tiszta vízről és húskétszersültről; ha megunta ön a lakomázást, ezentúl étkezzék velem, ahogy én szoktam; hárman leszünk hozzá: ön, én és udvarhölgyem. Előttünk készítik el ezüst bográcsban az egyféle nemzeti edelét. Ez az én szokásom, mikor magamra vagyok; osztozzunk benne. Jól van-e?

Mr. Severus mindenképp ki akart térni a gyöngédség hangulata elől.

— Minden úgy van jól, ahogy ön intézkedni fog, asszonyom. Rólam ne vesztegessünk több szót; de beszéljünk az államügyekről, amikért ideküldtettem.

— Szívesen. Ön és elnöktársai, ahogy megértettem, először is azt kívánják tőlünk, hogy a Duna-deltát, melynek földét tőlünk megvették, mint „közvetlen államot” szakítsuk ki Oroszország birtokából, s ismerjük el azt, mint önálló szabad köztársaságot „Otthon” elnevezés alatt; másodsor, hogy adjunk el egyet az Aleuti-szigetek közül az Otthon kereskedelmi társaságnak, név szerint az Unalaska szigetet.

— Az árra nézve teljhatalommal vagyok felruházva.

— Még nem jutottunk odáig. Önök kívánságai igen nehezek. Ami az elsőt illeti: a Duna-deltát az európai kongresszus szakította ki Törökország területéből, s csatolta azt Oroszországhoz.

— A mi dolgunk lesz egy újabb európai kongresszus jóváhagyását megnyerni az Otthonnak közvetlen állammá alakítására. Az önök beleegyezése az első.

— Ezt legalább értem. Önök tartanak tőle, hogy nekem vagy másnak eszünkbe juthat a tíz év lefolyása után azt a választást tenni az Otthon telepítvényesei elé, hogy vagy menjetek haza oda, ahol hazátok van, vagy maradjatok, ahol vagytok; de akkor orosz alattvalók vagytok, orosz föld birtokosai, orosz törvények, közigazgatás alá tartoztok; Oroszország adófizetői, katonái lesztek. Elhiszem, hogy ettől a választástól szívesen megváltanák önök magukat. Pénzüik van elég.

— S ha pénzüik nem lenne elég, van fegyverünk is asszonyom.

— Hagyjuk a fenyegetőzést; hiszen jó barátok vagyunk. Önökre nézve a háború rossz üzlet. — Hanem a második kívánságukat nem értem. Mit keresnek önök az Aleuti-szigeteken? Mi van az Unalaska-szigeten, hogy önök azt meg akarják venni? Ez vakmerő ajánlat. Oroszország pénzért nem adogatja el területének egyes darabjait.

— Csak úgy, ahogy a múlt században eladta az Észak-amerikai Egyesült Államoknak egész amerikai területét.

— Azt a cárok tették! De most szabad ország vagyunk. Azonfelül is az Aleuti-szigetcsoport igen fontos archipelagusa az orosz kereskedelemnek; ott van az orosz — amerikai társulatnak több százados telepe a szőrmeáruk és cethalászat összpontosítására.

— Mi a sziget becsének megfelelő árt kínálunk.

— De minek önöknek éppen az Unalaska-sziget? Mi van ott? Én úgy tudom, hogy tudós kutatóink az újabb időkben nagyszerű aranymezőket fedeztek fel e szigeten. És azt is tudom, hogy gazdag kőszénrétegek vannak rajta.

— Akkor az a felfedezés roppant zajt fog ütni az egész tudományos világban, mely eddig azt hitte, hogy volcánok közelében sem arany, sem kőszén nem terem, s az Aleutok minden szigete egy volcán maradványa.

Szasza asszony kedélyesen fölnevetett, olyan önkénytelenül jött ez a nevetés, mintha véletlen csiklandás érte volna.

— Igaza van önnek. A geológia megcáfol. De hát mondja meg ön, mi szüksége van önöknek az Unalaska-szigetre? Miért nem választották a Tanagát? Az lakályosabb; vagy az Usimákot? Az sokkal nagyobb. Miért éppen az Unalaskát?

— Azt én nem tudom, asszonyom. Ez elnöktársam, Tatrangi Dávid szakmájába tartozik.

— Tehát miért nem jött Tatrangi Dávid maga ide egyezkedni?

Mr. Severus furcsául mosolygott.

— Hogy a világos igazságot megmondjam; — ennek az oka azon uralkodónői bűbáj, melyről önnek, asszonyom, a kerek világ híre van, s melyhez halandó büntetlenül nem közelíthet. Elnöktársamat, Tatrangi Dávidot, egy pár figyelmes szem őrzi ez elíziumi veszélytől, s huszonöt éven túl a nők clairvoyante-ok.

— Ah! — szólt bosszús ajkpittyesztéssel az elnöknő; s aztán vállvonva veté utána: — szegény asszony.

— Éppen azért lettem én küldve, aki koromszín arcommal bizonyosan nem nyerek pályadíjt sehoh; hanem hidegvérrel tudok számítani.

— Ön tehát azt hiszi, hogy arcának éjszakája biztosítja önt afelől, hogy a nap nem süti el? — szólt Sasza asszony, összevont szemöldei alól lángsugarakat küldve a néger acélarca felé. — Jól van. Beszéljünk tehát az üzletről. Tegyük föl, hogy önök ajánlatai jók, elfogadhatók. De azt tudnia kell önnek, hogy én nem vagyok önuralkodónó.

— Valóban szükséges, hogy erre többször figyelmeztetve legyenek, mert én többször látom magam előtt a hódító cárnót, mint Nihilország köztársasági elnöknőjét. A nők homloka körül önkényt támad a korona.

— Hízélgés ez?

— Nem; — kritika. Nekem mindannyiszor, midőn önt megszólítottam, erőmbe kerül visszafójtani e szót „felség”, s ráerőltetni nyelvemre az „asszonyom” címzést.

— Azt azonban tudja ön, hogy énnékem országgyűlésem is van.

— De azt is tudom, hogy ahol csak a világon parlament van, az mind arra való, és úgy van már a tojásból kiköltve, hogy amit az uralkodó tenni akar, azt a parlament akarata szentesítse; ha pedig az uralkodó valamit nem akar megtenni, azt a parlament megbuktassa.

— Csakhogy ön nem ismeri még az orosz parlamenteket. Azoknak egészen más arcuk van, mint egyéb képviselőgyűlésnek. Ezekkel valaki más is parancsol, mint az államfő. Ismeri ön a „poklot”?

Severus visszahökkenet. — Még nem volt szerencsém hozzá.

— No, nem azt a poklot értem, amelyikkel a papok ijesztgetik a szegény bűnösöket; azt nálunk már ezelőtt nyolc évvel eltörölte egy parlamenti akta, a mennyországgal együtt.

— Ah! s mi lett az idvezültekből és elkárhozottakból?

— Az elsőbektől oxigén, az utóbbiakból hidrogén.

— Ami valószínű.

— Az a pokol, amelyikről én beszélek, egy nihilista páholy-nak a címe, mely már másfél század óta fennáll, s krónikáiban negyvenhárom királygyilkolási merényletet számol, amik közül öt sikerült; melynek munkája volt az orosz államforma megváltoztatása, mely hadat visel minden korona és templom ellen, mely ellensége mindenkinek, aki gazdag, mely a vagyon-birtoklást rablásnak tekinti; mely a nők közösségét hirdeti — ez a pokol a maga földalatti aknáival elágazik Szentpétervártól Kamcsatkáig és Sebastopolig — s céljainak kivitelében minden eszközzel rendelkezik: néplázadással, orgyilokkal, méreggel, gyújtogatással; szövetségében tart minisztereket és bagnóbul megszökött rabokat, költőket és korcsmárosokat, színészeket és örömlányokat; az országgyűlési képviselők nagy részét ez választatja meg, az ülések jeleneteit ez idézi elő, s ha szükségét látja, a néptüntetést kiviszi a piacra, s akit útjában talál, azt nagyhamar elítéli, s ítéletei végrehajtására szolgál-tában áll minden lámpásfa. Ez a „Pokol”. Tagjai nevezik magukat „ördögöknek”, s ilyen ördög (bejegyzett működő tag) van Szentpétervárott húszezer.

— Ez fölöttébb biztató tudat — jegyzé meg Mr. Severus.

Sasza asszony ez elszámolása alatt a pokol dicsőségeinek öntudatlanul azzal foglalkozott, hogy egyik mesterségesen befont hajtekercséből egy tincset valamennyi tekervényes fonatból erőszakosan kihúzzon, s azt azután két mutatóujjával felgombolyítsa.

— Már most elgondolhatja ön — folytatá az úrnő —, hogy az Otthon állam mennyire ellentéte mindannak, ami a Pokol-ban ideál? Egy óriási növekedésben levő város, mely odaékel-te magát abba az útba, amelyen keresztül a Pokol nagy misszi-óját végrehajtani készül. Egy nemzet, mely a minden szlávok egyesítését akadályozza. Egy telep, mely halomra gyűjtött

kincseivel mindenki irigységét költi fel; a ti ragyogó kirakataitoknál még a filiszter is és a jámbor cockney rablói vágyakat érez magában ébredezni. És amellet bírtok oly hatalommal, a repülőgépekkel, melyek a nyílt támadást ellenetek lehetetlen-né tennék. Mit gondol ön, mit érezhetnek önök iránt a pokolban?

— Azt az ördögök tudják.

— Tehát én tudom. Azon a napon, amelyen ön Szentpéter-várra megérkezett, amidőn köztudomásúvá lett, hogy ön minő szándékkal jött ide, hogy az Otthon állam diplomáciai elismertetését tőlünk megvegye, hogy az Unalaska-szigetet megvásárolja: ki lett adva a parancs a Pokol minden működő tagjainak, hogy önt meg kell ölni minden gyilkoló eszközzel, tőrrel, lőfegyverrel, pokolgéppel, tűzzel és méreggel, lőporos aknával, vagy összedöntött házzal, az nem jön kérdésbe, hány száz vagy ezer ember lesz korommá égetve, tésztává gyúrva önnel együtt. Vannak nőördögök, kik képesek együtt meghalni önnel, a Pokol rendeletéből.

Mr. Severus nem hagyta magát megrémíteni.

— Tisztelem a Pokolnak minden rendeleteit, de nem félek tőlük. Ha félnék, elzárkóznám az aerodromomba, mely idáig hozott; ott nem férhet senki a testemhez. De mikor egy magas célt látok magam előtt, akkor nekem nem jut eszembe, hogy a kadaveremet őrizzem. Tegyen a Pokol, amit akar: nekem önnel van dolgom és a minisztereivel; s nem bánom, ha minden pamlag lőporral van is megtöltve, amelyen értekezünk, én csak az értekezés tárgyát látom magam előtt. Azért, asszonyom, hagyjuk az ördögöket a pokolban. A múlt éjjel az elíziumban álmodtam magamat, a jövő éjjel az Orcusban fogom álmodni. Hanem mikor ébren vagyunk, beszéljünk az államaink ügyéről s nem az én fekete bőrömről.

— Legyen ön nyugodt — szólta Sasza asszony mágikus fennköltséggel. — Az egész kerek földön egyetlen egy lény van, akinek közelében önt nem éri semmi vész. Az én vagyok!

Az én háztetőm alatt nyugton alhatik ön, azt nem gyűjtják az ön fejére; énmeltemm bátran bejárhatja ön a várost nyitott hintóban, nem fognak rálőni, ha velem fog egy tálból enni, egy pohárból inni, senki meg nem mérgezi önt, mert én vagyok a Pokol-páholy legfelső főnöknője.

Mr. Severusnak tiszteletteljes borzongás futott végig az egész testén.

— Ez a felfedezés rám nézve legkevésbé megnyugtató. Ha ön parancsol a Pokol-páholyoknak, a Pokol-páholy is parancsol önnek. Ön megvéd engem tagtársaitól, kik nem riadnak vissza méregtől, orgyiloktól, asszonyi cselszövénytől, hitszegéstől, vendégjog megsértésétől; de ki véd meg ön ellen, ha önben összpontosulnak e nemes szövetség minden elvei?

Sasza asszony e kérdésre azzal a tekintettel válaszolt, mely az áruló elpirulással s a sóvár vágtyól égő szemekkel mindent elmond, amit férfinak meg kell érteni, és aközben, női heveséssel tekerte azt az elszabadult hajtincset bal keze hüvelykujja körül, mindig szorosabban, mindig erősebben, s mikor egészen pirosra volt duzzadva, akkor kirántotta öltönyéből a zaffros melltűt, mely annak redőit összetartá, s míg az elszabadult görög lebernyeg pongyolán lecsúszott vállairól — a tű hegyével beleszúrta a megduzzadt hüvelykujjba, hogy a vér kibuggyant belőle. Akkor felkapott íróasztaláról egy tollat, s azt a vérbe mártva, egy papírlapra e szavakat írta:

„Én, Alekszandra, Nihilország elnöknője, Severust, Ott-hon állam elnökét, testemmel, véremmel, ébren és álmában meg fogom minden és mindenki ellen védelmezni.

Alekszandra.”

A vérrel írt sorokat átnyújtá Severusnak.

Severust annyira kihozta sodrából ez az asszonyi ötlet, hogy önkénytelenül lehajolt azt a miatta vérező kezét megcsókolni.

És abban a pillanatban, amidőn a nőnek a keze az övét visszazorítá, érezni kezdé azt a bűvhatást, amivel ez asszony rabjává ejti a hozzá közelítőt. Valami nyugtalan, palpítáló vonaglása e

villanyos ujjhegyeknek értetlenül érzett szavakat beszélt hozzá. És aközben a nő elnevette magát, mintha csak tréfa volna az egész, hófehér vállai úgy lejtettek a nevetés közben, s csak azután jutott észébe, hogy a zafiros tüvel ismét összetűzze a chiton szétnyíló redőit keblén.

Mr. Severus eltette keblébe az asszonyvérrel írt lapocskát, s attól fogva úgy tetszék neki, mintha valami jobban melegítené ott belül, mint eddig, s mikor reá gondol, mindig nagyot dobbanna rá a szíve.

— Azonban beszéljünk hát államaink ügyeiről — szólt a hölgy egyszerre elkomolyodva. — Mi még folyvást egymásnak a torkán tartjuk kezeinket.

— Az úgy van.

— Tegyük fel, hogy énnekem kedvem volna önökkel őszinte, igazán megtartott szövetségre lépni.

— Erre nemcsak a kedv lehet meg; de megvan a kényszerűség is, asszonyom. Az Otthon állam jó szövetsége önöknek, állandó jólét forrása. Amit a két alkutárgyért ajánlunk, az oly nagy összeg, mely az ön kormányát jelenlegi pénzzavarából egyszerre kisegítené. S ezzel sok van mondva. Önök tudtak egy régi államot szétbontani, de nem tudták azt még újraalkotni. Van most is nagy hadseregük; de azt nem fizeti senki, az a nép sarcolásából él. Hivatalnokaik nem tartanak rendet, nem szolgálatnak igazságot; ezért minden üzlet és kereskedés a földön fekszik. Nyolc év óta moratorium védi az adózt. Adót nem fizetnek az ország hattized részében. A köznép imádja önt, mert a főurak vagyonát megosztá vele, s a papi jószágokat prédára ereszté; hanem a confiscatióknak már vége; elvenni nincs mit többé; a pénzügyminiszter egész tudománya az assignaták nyomatása. Önök országa egy óriás, mely mozdulni nem képes. Önöknek szükségük van rá, hogy ajánlatunkat elfogadják.

— Nem jól tudja ön, uram. Oroszország még most is a „római” birodalom: és az Otthon állam csak Karthágó vele

szemközt. Igenis: Otthon város a mi Karthágónk. De mi hatvanmillió orosz nép vagyunk, melyet az özönvíz sem törölhet le a földről: önök pedig csak egy város a „Budzsákvidek” szigetein. Mi egy birodalom vagyunk, mely két világtengerig és az ázsiai hegyvilágig terjed, s ha ma elveszítünk mindent, amink a föld felett van, megmarad alattunk a föld, s még akkor is gazdagabbak vagyunk, mint akármely országa a világnak. Hogy lehet önnek, a magas látkörű férfinak, a hideg számító főnek Karhágó ügyét képviselni Róma ellen!

— Asszonyom! — viszonzá Severus. — Minden hasonlatok között a históriából vettek biccentenek legerősebben. Az, aki Karthágót romba döntötte, a Scipiók és Catók Rómája volt; az, aki Oroszországot nagygyá, hatalmassá tette, az egy vaskezű cár és két gyakorlati eszű cárnő volt.

— Nem pedig a Pokol-páholy főnöknője, mint én, ugyebár?

— Ön mondá. Ettől a Rómától a mi Karthágónk nem fél.

Sasza asszony fölkelte helyéről, s odalépve Severushoz, félkezével annak vállára támaszkodott, s oly démoni arckifejezéssel, melynek baljóslatától a néger maga is zsibbadást érzett idegeiben, csaknem súgva mondá neki e szavakat

— És hátha a Pokol-páholy főnöknőjének egy gondolatja támadna, mely magukat az ördögöket is meglepné? . . .

Az az elsötétülése a szemeknek, követve a hirtelen kitörő villámoktól, valami bűvös hatással volt e férfira, ki önkénytelenül érzé e hölgy hatalmát lelke körül fonódni.

— Hátha lenne egy kéz — szólt a hölgy, szép, meztelen márvány karját összeszorított öklével kinyújtva —, mely mind azt, amit eddig összerombolt, újra fel tudná építeni; a félbenmaradt babiloni tornyot, fel az égig! Minket nem akadályozhat benne még az Isten sem, ki összezavarta a népek nyelveit, hogy egymást ne értsék. Hatvanmillió egynyelvvű nép vagyunk. Hatvanmillió erőteljes, munkabíró, hadedzett, egyakarató nép. Alattunk két fél világrész! S mi az a másik, ami Otthon államnak nevezi magát? Egy görccsövi parány.

Egy háromszögű ázalag. Mi adja neki az életet? Egy gondolat csak. Egy titok. Legyen kimondva ez a titok, s a parány állam megszűnt lenni. Legyen ez a titok az enyim, s egy év múlva enyim lesz az egész világ. Az szép volna: egy egész világnak parancsolni. Minden nemzetnek, az angoltól a hottentottáig. De ne beszéljünk erről. Ön azt hihetné még, hogy ki akarom öntől csalni ezt a titkot. Ez a gondolat önt sérti. Ön hálával tartozik az Otthon államának. Ön Tatranginak köszönheti roppant vagyonát: az ő felfedezései segítettek önnek minden pénzhatalmat maga alá tiporni. Azt se tagadja, hogy gyöngédebb selyemszálak is fűzik az Otthon államához. Én mindent tudok. Az aranyalmát ezúttal „Juno” nyerte el.

Severus, mint a viperacsípte, szökött fel helyéről. Ez érzékeny része volt, melynek érintése indulatba hozta.

Sasza asszony pedig erre a legkedélyesebb kacagásba tört ki; oly szeretetreméltó volt, mikor így bebalzsamozta nevetésével a gúnyfullánk daganatát: igazi nő volt. Severus le volt fegyverezve.

— De hát beszéljünk igazán komolyan a fennforgó államügyről — szólta a hölgy, hanyagul ledőlve kerevetére. — Önök a „Budzsák-vidék” kikeblezését kívánják, és az Unalaska-szigetet. Mi a vizonszolgálat érte?

— Az Otthon állam területeért (amit ön Budzsák-vidéknek kegyeskedik címezni), százmillió forint; az Unalaska-szigetért ötvenmillió.

— Tehát százmillió rubel kerek számban. Mondok önnek egy eszmét. Adjanak önök nekem a százmillió rubellel egyenértékű aerodromonokat, adjanak tízezer repülőgépet, s áll köztünk azalku.

— Asszonyom; egy aerodromot vagy tízet az ön magánmulatságára adhatunk önnek ajándékba; de tízezeret semmi pénzért és semmi földért.

— Miért nem?

— Azért, mert mi a légjárókat csak kereskedelmi célokra

készítettük; de ha ilyen nagy tömeg jutna az ön birtokába, ön azokat mindjárt hadviselésre használná fel, s akkor aztán verekedhetnék a Pokollal odafenn az égben.

— Indokolt gyanú. Hát erről ne beszéljünk többet. Tehát százmillió rubelt akar ön adni államunknak a kívánt átengedésekért: akkor, hogy azt kerek számban megkapja a kincstár, kell önnek ígérni száztizenny milliót.

— Ezt a disagiót nem értem.

— Dehogynem. Minisztertanácsom kilenc emberből áll. Legalább ötnnek a szavazatát kell bírnom. Országgyűlésemnek kétezer tagja van. Ezeregy szavazatot kell biztosítanom. S úgy hiszem: tízezer rubel egy szavazatért nem sok.

— Ah! — kiálta fel Severus némi méltatlankodással.

— No, azt persze Magyarországon másképp csinálják: ott a tízezer rubelt a választóközönségre adják ki, hogy a szavazatok többségét biztosítsák; de az én módom egyszerűbb. Én nem bánom, a közönség akárkit választ (az általános szavazatjog mellett ki győzné őt pálinkával?), én a kész képviselőt veszem meg. Nem jobb így?

— Ha másként nincs, hát így jó: ráállok a száztizenny millióra.

— Akkor én összehívatom országgyűlésemet; amihez kell két hónap, míg a meghívás az Amurig, meg a Kaukázusig lemegy; míg a képviselők Kivából, Kamcsatkából Szentpétervárra felérnek: ez legrövidebb határidő. Az alatt lesz gondom rá, hogy a várakozás unalmait önre nézve lehetőleg elviselhetővé tegyem.

Mr. Severus a légjárótul megizené Dávidnak, hogy minden jól megy, hanem két hónapig kell az országgyűlés összejötte-re várakozni.

Dávid visszaizent neki, hogy addig csak maradjon Szentpétervárott.

És Sasza asszony gondoskodott róla, hogy magas vendégének unalmas ne legyen az ott időzés.

Minden napra gondolt ki számára valami új, meglepő mulatságot.

Sasza asszony művésznő volt ebben.

Népmulatságok rendezése, bálók, színház, hangversenyek kitelnek egy udvarmester esztől is; de Sasza asszony egyebet is tudott: élvezeteket, amikhez nem kell sem díszítmény, sem comparseria; miknek csak a magányos budoár a színhelye.

Asztalát már állandóul megosztá Severussal. Azon ok miatt, hogy a magas vendég óva legyen minden megmérgezési kísérlettől, még poharat is csak egyet tartott mindkettőjük számára, Severus ugyanazon bor maradványait hörpölé, amiből Sasza asszony ajkai szürcsöltek, s midőn az ízletes lakoma után Sasza asszony a kandalló előtti kerevetére ledült, ugyanazon legyezőcsapással magát és Severust hűsítve, akkor rákezdődött a finom emberszólás, amihez Sasza asszony egy francia nő elmésségével s egy angol nő humorával bírt. Kijutott belőle minden európai udvarnak. Minden pletykát ismert, és ragyogó kedéllyel tudott előadni, ami a királyi házak közelében történik. Hanem aztán nem kímélte a saját népét sem. Az orosz sajtóságokat, a nihilisták bohóságait éppoly maró élcekkel tudta ostorozni. — Nem volt kegyelete semmi iránt. Kigúnyolta a kicsinyt úgy, mint a nagyot; nevetséggétette a királyok pompáját s a proletárok rongyát, szennyét. A szemérmes, erényes nők nem szenvedtek több gúnyt tőle, mint a kicsapongó világhölgyek. Kigúnyolt mindenkit. S ez a modor elvarázsol.

Néha meg kártyázni hitta fel Severust, kinek szenvedélye volt a játék, mit az Otthon rideg köreiből ki nem elégíthetett, s olyankor, ha belemelegedtek a „királyi játék”-nak nevezett „l'hombre”-be, néha a megvirradó nap is ott találta őket a kártyaasztalnál. Sasza asszony szeretett nagy pénzben játszani, s ha vesztésben volt, duplázta a tételt. Néha mesés összegeket elvesztett, másszor megint visszanyerte. Egy éjjel elvesztette a feje fölül magát a pavlofszki kastélyt, s az utolsó „dupla vagy semmi” játszámára a testén levő chitont tette fel. Annál csakugyan

megfordult szerencséje, s Severus visszavesztett mindent — a chitont is.

Mikor nagyon jó kedvében volt Sasza asszony, magánytermeiben hangversenyt rendezett udvarhölgyeivel, s ő maga is részt vett azokban. Gyönyörű, csengő alt hangja volt, és szokatlan hévvel tudott énekelni. Severus elragadtatva tapsolt neki.

Sőt azt is megtette, hogy a szentpétervári énekes kávéházakból felhozatta a leghírhedettebb chansonette-énekesnőt, s versenyt énekelt vele azokból a sikamlós, érzékingerlő, útféli dalokból, s Severusnak kellett ítéletet hozni, hogy melyikük előadása volt tökéletesebb, a chansonette-dalnoknőé, vagy az uralkodónőé.

Majd meg a jövőendő nagyság és hatalom ábrándképeiről suttogott vele egész naphosszat; elmondva előtte fényes, nagyszabású terveit, mámorító, végeláthatatlan kifejlődéseikben. Ilyenkor egész lénye átváltozott: látnoknő lett; arca kigyulladt, és egész teste lázban szenvedett.

Sohasem volt ugyanaz. Minden nap más-más alakban tűnt fel. És az mind megigéző, elbűvölő változata volt egy nőnek, akibe egy démon szorult.

Egyszer aztán rátalált egy oly mulatságra, mely élvezet volt rá nézve is, Severusra nézve is — és egyúttal kín egy harmadikra nézve — tehát háromszoros gyönyör.

Egy Otthonból érkezett aerodromon levelet hozott Severusnak. Rozáli írta azt neki, azzal a rövid kérdéssel, hogy mit tudott meg Kin-Tseuról.

Severus megmutatta a levelet Sasza asszonynak, s felvilágosítja őt annak előzményei felől.

Ah, ez kapóra kerül a gyönyörűség volt Sasza asszonyra nézve.

Tehát Tatrangi Dávid felesége féltékeny! Ezt jó tudni egy másik asszonynak.

Rozáli meg akarja tudni, mit beszélnek az orosz tudósok Kin-Tseuról, melynek hegyei az ő előretolt országaikkal is határosak. Ennek a kíváncsiságnak szolgálni lehet.

Sasza asszony összegyűjteté az adatokat, amiket orosz kút-fők jegyeztek fel Kin-Tseuról. Ugyanazon érzékiséget ingerlő képek, minők a kínai íróktól rajzolják: a gyönyör kultuszá emelve; a nő, mint a finomított kéj eszköze; a zárt hegyeken belül túlhevített képzelem alkotta kicsapongás, a maga délszaki meztelenségében.

És mindezen tudós és költött leírásokat Sasza asszony maga és Severus jelenlétében olvastatá fel titkárnője által, ki fiatal, ártatlan tizenhat éves leány volt, egy kivégzett hercegi család utolsó leánya, s mikor a szemérmes hajadon arca kigyulladt a szégyentől az adatok olvasása alatt, mikor hangja elcsuklott, és mikor arcát elrejtve sírva fakadt, akkor úgy kacagott rajta az úrnő!

És aztán mindezen adatokat megküldé Rozálinak.

Hát van-e annál nagyobb gyönyör egy asszonyra nézve, mint egy másik asszonyt, ki eddig boldog volt, hitt, bízott: egyszerre a féltékenység mérgével torkig tölni!

Severus sejtette azt, hogy az a játék, amit most Rozálival úz, nagyon veszélyes multság. Ha a férj megtudja e fondorlatot, ez árulkodást, akkor megszűnnek egymással szemben államfők, triumvirek lenni, akkor csak a férfi és férfi állnak szemközt. Azonban sokkal jobban el volt már szédítve e csáberejű asszony búvköre által, mint hogy egy okos gondolatnak ura tudott volna lenni.

Örült már neki, hogy az idő ily hosszúra húzódik, s vesztett pillanatok voltak, amiket nem ez asszony körében töltött.

Kezdett elveszni benne egész lelkével.

A sokszor ismételt találkozások alatt az éles eszű nő egyenkint ismeré fel a férfi gyöngéit. Rájött, hogy Severus spiritiszta. Sasza asszony is az volt. Istent nem hitt, de astralszellemeket igen. Amint egymásban a hívőt felismerték, volt egy közös varázskörük, melyen belül egy búvlánccal összekapcsolt párt képeztek. S a médiumok nagy kerítónék.

Sasza asszony udvarhölgyei közt volt egy ilyen hírhedett médium, egy csontos alkatú amerikai hölgy: Miss Braddon.

Miss Braddonnak oly mértékben jutott ki a delejes fluidumból, hogy ennek erejével a legizmosabb férfit földhöz tudta ütni. (Szeptikusok azt állíták felőle, hogy valamikor akrobatanő volt egy erőművész-társulatnál.)

Hanem hát csodadolgokat tudott véghezvinni, s ismeretes tekintély volt a spiritiszták minden nyelven írott hírlapjai előtt.

Mikor Sasza asszony megtudta Severusról, hogy „hivő”, beavatta őt a misztériumokba.

Miss Braddon a háromlábú asztalkával legelőször is a kérdező védszellemének nevét iratta le. — Hogy Sasza asszony védszellemé „Semiramis” volt, az régi dolog és igen természetes. A felhívott szellem, ki Severusnak megjelent, e névvel mutatá be magát: „Araeus”. Az udvari cercle-ben mindjárt készen állt egy tudós historikus nő, ki magyarázatot adott felőle, hogy ki volt az az Araeus. Kortársa volt Semiramisnak és Armenia királya. Asszíria királynője olthatlan szerelmet érzett Araeus iránt, melyet az visszautasított; ezért Semiramis hadat izent neki; megütköztek, s a harcban a szeretni nem akaró Araeus elesett. Semiramis aztán, kit élve nem bírhatott, elnyerve holtan, bebalzsamoztatá s pompás mauzóleumot építtetett sírlakául, hol örökké övé maradt a kegyetlen.

Severus férfihiúságának hízelgett az, hogy védszellemé ily ellenálló jellem volt, Sasza asszony pedig hatalmasabbnak érezte már magát — Semiramisnál.

A spiritiszta hókuszpókusszal aztán igen érdekes multság mellett telt el az idő.

Sasza asszony és Severus sok olyan kényes kérdést oldattak meg a spirit rappinggel, amelyet egyenesen egymáshoz nem intézhetek volna.

Sasza asszony egyszer azt a furfangos kérdést intézte a szellemhez, hogy „mi van az Unalaska szigetén”.

Severus megszéppent. — Hejh, ha ki találja mondani.

A szellem nem sokat gondolkozott, leírta e szót: „Paco”.

Mi az a Paco?

Egy mineralog tudósa a cercle-nek megmagyarázá, hogy a gazdag aranytartalmú érceket nevezik így.

Sasza asszony vállat vont. Ez nem elégtette őt ki. Severus pedig könnyebbült kebelrel gondolá, hogy mégis van a szellemekben diszkréció.

Hátra volt Severusnak még azt is megtudni, hogy ő nemcsak proselyta, de maga is inspirált próféta és doctor.

Egy délelőtt, mikor Sasza asszonyhoz a szokott látogatásra sietett, az elnöknőt nyugágyánfekve találta. Nem fekvé, de hanykolódva, mint egy ördögtől megszállt alakot, ki haját tépi, fejét az ágy oszlopaihoz veri, átkozza környezetét, asszonyait, orvosnőit, s minden pillanatban más kinalakra facsarodik hajlékony alakja, míg szeméi lázas tűzben égnek. Alkalmasint heves fejjörcsök kínozzák.

— Jöjjön ön! — lihegi a kínlódó a megpillantott férfihoz, s midőn ez odalép nyugágyához, megragadja két kezével annak jobbját, és nyögve szól: „tegye ön homlokomra kezét, talán meggyógyít az . . .”

Severus betakarta tenyerével a hölgy égő homlokát, lükettő halantékait, s íme az rögtön elcsendesült, megszűnt kínoosan vonaglani; néhány perc múlva szempillái becsukódtak, s nemsokára keblének csendes pihégése s félig nyílt ajkainak halk lélegzetvétele tanúsítá, hogy elaludt.

Severus le nem vette a kezét a homlokról addig, míg aludt a nő, az pedig egész óráig tarott. Mikor ismét felnyitá szeméit, mondhatlan búbájjal tekinté föl rá hálatalten; s mielőtt az kezét visszavonhatta volna, megragadta és ajkaihoz szorítá azt, halkan rebegve: „köszönöm, köszönöm, ez meggyógyított”.

És aztán semmi baja sem volt.

És Severus ettől még bolondabbá lett.

Ettől a naptól kezdve Sasza asszony magavisclete Severus irányában az eddigivel egészen ellentétessé változott. A szabad, zabolátlan modort felváltá nála a hajadoni szemérem.

Oly tartózkodó lett irányában, mint egy leány, kinek titka el van árulva.

Ez mind játék volt-e? Szerep volt-e?

A szemérmes menyasszonyi komédia tartott az országgyűlés előtti hétig. Sasza asszony el tudott pirulni, mikor Severust közelíteni látta, és el tudott halaványulni, ha távozott. A férfiútságot így fogják meg.

Azon a héten aztán, amelyen a képviselők a nagy világbirodalom minden részéből gyülekezni kezdtek a fővárosba, egyszerre eltűnt a szemérmes hajadon képe Severus elől. Egy reggel férfiöltönyben találta Sasza asszonyt. Tábornoki egyenruhát viselt.

— Nagy napok kezdődnek — szólt a hölgy komoran Severushoz. — Rám nézve, s tán az egész világra nézve döntő korszak közeledik. Amit ön kívánt tőlem, az indítja meg a hógörgeteget; kit tipor az majd el, még nem tudom. Lehet, hogy engem. Lehet, hogy fölemel. Aki mellettem marad, lehet, hogy elvész, lehet, hogy megdicsőül.

— Én itt maradok — mondá Severus, nem várva be a kérdést.

— Köszönöm — szólt Sasza asszony, megszorítva kesztyűsi kezével a férfi jobbját, s azzal felkérte, hogy csatolja oldalára a kardot, mit Severus szívesen megtett.

E naptól kezdve minden óra abban telt el, hogy Sasza asszony érkező hadcsapatokat mustrált; lovon nyargalva előttük, és rövid buzdító szónoklatokat tartva hozzájuk. Nappal a hadcsapatok zsoldját fizették, őket gazdagon megvendégelték, és késő este, mikor már besetédett, szállították a vasúton Szentpétervárra.

Az országgyűlés megnyitásának napján Sasza asszony kísérő hölgyeivel, asszonyokból álló válogatott testőrseregével maga is átköltözött Szentpétervárra. Severus egy kocsiosztályban ült vele.

Az első harminc nap parlamentáris bagatellákkal tölt el. A tisztelt ház elnököt, jegyzőket, bizottságokat választott,

szakosztályokra osztolt, házszabályok felett disputált, új képviselőket igazolt, válaszfeliratot készített, egyszóval, ölte az időt.

S eközben átment az idő az utolsó, végzetes évbe. A Duna-deltára belettek száműzetésének válságos, tizedik éve volt ez. Sürgetős volt a kérdés megoldása, hogy maguk állama maradnak-e, vagy Nihilország telepe.

Dávidtól egyik sürgöny a másikat érte Severushoz, hogy mi történik már. Mindig holnapra lett bízattva.

Egyszer aztán ez az izenet jött Dávidtól Severushoz:

„Hagyjon ön ott mindent, és jöjjön vissza rögtön.”

Ez a parancsként hangzó izenet háromféle rossz hatást tett Severusra. Először megdöbbené: azt hihette, hogy Dávid megtudott valamit Rozálitól. Féltékeny nők hamar elárulják magukat. S lehet, hogy most szörnyű számadást készül vele tenni. Másodszor megsérté hiúságát, hogy egyenrangú triumvir társa neki ily röviden parancsokat osztogat. És harmadszor a számító diplomata eszélyessége volt megtámadva, kiről felteszik azt, hogy mikor már mindent legjobban elintézett, az utolsó órában saját művét félbehagyja, és megszökjék tőle.

Mind a három hatás együtt indok volt arra, hogy Severus dacoljon Dáviddal, és izenetét félredobja. Itt kezdődött rá nézve a lejtő, melyen aztán nem lehet többé megállni.

Pedig Dávid se nem férji haragból, se nem fennsőbbiségi vágyból, se nem romboló dacból intézte hozzá ezt az izenetet, hanem azért, mert jól volt értesülve arról, hogy mi fog történni Szentpétervárott azon a napon, amelyen a nemzetgyűlés az Otthon állam ügyét érdemleg tárgyalni fogja. Ezt olyan jól tudta Dávid, mint maga Sasza asszony, s óhajtotta a katasztrófából kivonni triumvir társát.

Severus azonban ott maradt.

A harmincegyedik napon került tanácskozás alá a miniszterek törvényjavaslata, melyben az Otthon várost államnak elismerni, s az Unalaska-szigetet örök áron eladni, százmillió

rubel kárpótlás mellett indítványozzák. Az indítvány mellett clég indok szól, politikai, stratégiai és finandialis.

Hanem a Nihilország nemzetgyúlései kissé furcsa ábrázattal bírnak.

Először is a képviselők száma megy kétezerre. Ez népgyűlésnek is elég. Azután a ház a legkülönbözőbb elemekből van összealkotva. Oroszok és pánszlávok, roscolnikok, skopcsik és nihilisták; parasztok, katonatisztek, hivatalnokok és csizmadiaák; tunguzok, jakutok, burjáték, szamojédek; baskír és cserkesz nevezetességek; salvus conductussal visszatérő szibériai deportáltak; lengyel nemesek, német iparosok és kereskedők; asszonyok és férfiak. Kétezeren!

Maga az ülés folyama egy folytonos zsihongás. Egyik oldal csak azért zajong, hogy a másik párt szónokát ne lehessen érteni, míg egyszer aztán felkerül a szónokszékre egy hatalmas hyppopotamus-hangú szónok, aki érvényt tud szerezni a nézeteinek hangja mennydörgésével. Annak a beszéde aztán valóságos vihart kelt föl; ez a Pokol szónoka: a törvényjavaslat ellen expectoral. Mikor nem használ a tömeges „rendre”-kiáltás (az elnök csengettyűjére senki sem ügyel, pedig már harmadszor vont a szót a szónoktól, de az csak beszél azért), akkor tettegességekre kerül a dolog, öten-hatan odarohannak a szószerékhez, a szónokot megragadják lábánál fogva; az visszarúg, tovább rángatják, a csizma lemarad a lábáról az ellenfél kezében, de a szónok megáll, végre valaki elkapja hátulról hosszú kabátja szárnyát, s annál fogva hanyattbukfencézik, felében harapva a nyelvén lévő szót, mely alkalmat siet megragadni a következő szónok, ki a törvényjavaslat védelmére állt fel, s felkapaszkodik a lerántott „tisztelt előttem szóló” helyére. Ennek éles hangja van, mint a trombita; keresztül-recseg az ellenfél zsihaján. Gorombáskodik. Van hatalmas hangja hozzá. És nem zavarja ki szónoklata kontextusából, hogy odalenn „kutyának” kiabálják. Ez még parlamentáris kifejezés. Hanem aztán, mikor a szép szó nem használ, követ-

keznek a kevésbé parlamentáris közbeszólások. Gyorsírói parenthesis (szónok képen egy záptojás loccsan szét). Egyéb ellenészrevételek is érik projectile alakban: burgonya és vöröshagyma. Végre egy repülő cékla minőségében oly nyomatékos ellenvetés éri a priori, hogy elered az orra vére, s kénytelen a szót átengedni másnak.

S ez így megy kifogyhatatlan cifrázatokban reggeltől késő estig, estefelé még, amennyire lehet, fokozott érdekeltséggel. Az alatt folyó vitában élénk részt vesznek a karzatok is, s az országház körül álló tömegek folytatják a tanácskozást kinn az utcán, ha nem is egészen annyira a házszabályok szerint, mint odabenn a teremben, de éppen olyan üdvös eredménnyel.

Sasza asszony és Mr. Severus ez olympi mulatságot az elnöki páholyból élvezték.

Az elnöknő páholya egy előteremből állt, mely minden komforttal volt lakályossá téve, és az ebből nyíló páholyból, mely szemben a házelnöki és szónoki székkal az egész gyűlésterem fölött legkedvezőbb áttekintést nyújtott. E páholyoknak arabeszk modorú rácsozata van, mely egy egyszerű gépezettel egyszerre kétfelé nyitható. Néha az elnöknő a szokott rácsozat mögül hallgatta végig az ülések vitáit; talán azért, hogy megjelenésével meg ne oszlassa a ház figyelmét. Ez a rácsozat most is zárva van, s az elnöknő és Severus a redőny mögött látatlanul figyeltek a viták folyamára.

A déleesti órákban kezdtek azok nagyon is turbulentus jellemet öltetni, a szónokok alig juthattak már a szószékhez; kettő-három beszélt egyszerre a padok tetejére felugorva, s egyik tömeg a másikra a leggyalázatosabb gúnyneveket ordította. Néha csend lett, mikor egy miniszter felállt beszélni, de az a csend is csak arra volt jó, hogy egyes gúnyos közbekiáltások annál érthetőbbek legyenek. Az egész gyülekezetben senki sem tisztelt senkit. A beszéde végét mindenkinek abba kellett hagyni. Utóbb már csak egy általános bőgés kezdett minden zaj felett uralkodni, melynek az volt az értelme,

hogy „le a miniszterekkel!” — Később az is kezdett hangzani, hogy „le az elnöknővel!”

A ház elnökének pedig az volt az utasítása, hogy addig fel ne oszlassa az ülést, akármilyen történik is, ha három nap, három éjjel folyvást eltart is, míg szavazás alá nem bocsáttatik a kérdés. Régi praktika ez, kiéheztetni az ellenséget. Ez pedig sejtette a fogást, s előjött ellene a maga tromfjaival. Hajigálni kezdte az elnöki széket burgonyával.

Sasza asszony a szégyen és düh sápadt tekintetével ült a rácszat mögött. Keze öntudatlanul szorítá Severus kezét, s míg az ő ujjai egyre nyugtalanul vonaglottak, addig Severus keze hideg volt, mint a márvány.

Sasza asszony egyszer észrevette, hogy egy ércszobor kezét tartja kezében.

— Önt nem izgatják e jelenetek? — kérdé bámulva.

— Nem — felelt Severus. — Ellenkezőleg.

— Untatják? Nemde? Igaza van. Ez unalmas látvány. Nem mennék tán az előterembe addig, míg szavazásra kerül a sor, l'hombre-t játszani?

— Nem bánom.

S a két államfő átment a szomszéd benyílóba, azalatt, míg egyiknek a képviselői a másik államának lét és nem lét kérdése fölött dühösen vitatkoznak, l'hombre-t játszani.

A l'hombre a legnehezebb játék a világon. A kártyáknak egymáshoz kombinált különnefű értéke van, ami változik: mely mellett a játszónak éles észre, matematikai pontos összevetésre és nagy figyelemre van szüksége; s még nehezebbé válik a játék, ha kettősben játsszák, amikor egy színből csak a „matadorok” tartatnak meg. A matadoroknak megannyi külön neve és rangfokozata van. Első a „Spadille” a pikk ász; második a „Manille” a kőr hetes, harmadik a „Baste” a treff ász; negyedik a „Ponte” a kőr ász, a veres színekben a kisebb kártya üti a nagyobbat, a feketében a nagyobb a kisebbet. Az egész játék csupa diplomatikai cselfogásból áll, s még maga

a szerencsétlenség is egy esély a diadalra. Például az előjátékos neve a l'hombre: ez nyilatkozik elébb, hogy felveszi-e a talont. Legnagyobb játék a „grandissimo”, mikor a másodjátékosnak olyan jó kártya van a kezében, hogy a másik nem üthet belőle egyet sem. De ha akkor a l'hombre azt mondja „nullissimo”, s neki meg olyan rossz kártyája van, hogy egyet sem üthet vele, akkor ő nyerte meg a játékot.

És Sasza asszony Severussal nyugodtan hívogatta a spadille-t, manille-t és mondogatta egymásnak az „obscuré”, „journé” jelszavakat azalatt, míg tizlépésnyi távolban a vihar keverte tenger tombolt alattuk.

— Miben játszunk? — kérdezé Severus.

— Én felteszem az Otthon állam átengedését öt kopek ellenében.

(A másik öt kopek!)

— És Sasza asszony feltette egy játékma l'hombre-re öt kopek ellenében azt a tárgyat, ami fölött képviselőháza oda alant vitatkozott, hogy átengedje-e azt százmillió forintért.

És a néger nagy figyelemmel tudott játszani; nem zavarta meg a teremből feltörő ádáz zaj, nyugodtan scartolt, kiszámítván hívott. Kártyaemelés szerint Severus volt a l'hombre, és Sasza asszony nem tudott többet csinálni négy ütésnél.

— Az ördögbe! — kiálta fel a hölgy a vesztes játékos hevélyével. — Az Otthon állam már az öné!

Ez komolyan volt játszva.

— Dupla vagy semmi! — kiálta az elnöknő hevesen.

— Hogyan, asszonyom? — kérdé Severus elcsodálkozva.

— Hát tíz kopek, vagy az Otthon állam és az Unalaska-sziget!

Ezúttal Sasza asszony volt a l'hombre.

Severus most is oly nyugodtan játszott, mint eddig, a hölgy kezében pedig reszketett minden kártya, keble nyugtalanul zihált, arca kigyulladt minden elvesztett ütésnél. Severus ezt a játékot is megnyerte.

— Az Unalaska-sziget is az öné! — hebegé indulattól elfulladtan az elnöknő; odakünn a teremben éppen akkor esküdött a harmincharmadik szónok, hogy az orosz terület legkopárabb szikláját is minden becsületes orosz az utolsó csepp vérével s az utolsó rubelével is meg fogja védelmezni.

— Még egyszer dupla vagy semmi — szólótt rohamos sietéssel a hölgy, odatulva a kártyákat Severus elé.

Annak egy kérdező mosoly támadt az arcán.

— Majd megtudod, hogy mi van föltéve. Csak osszad.

Severus folyvást e nyugodt mosolygással arcán fogta a játszmat, összekeverte, odanyújtá Sasza asszonynak, megcsókolta a kezét emelés közben, és fölszedte kártyáit.

Sasza asszony arca égett, mint a szélhirdető alkonyég, midőn kártyáit sorba szedte. Vékony ruháján keresztül látszott szívének heves dobogása, midőn elkiáltá diadalmas hangon: „Grandissimo!”

És közben szikrázó szemekkel tekintte a férfi arcába.

Az pedig fejedelmi nyugalommal tekintte fel rá, s csendes, felindulás nélküli hangon mondá: „nullissimo” . . .

Egy ütése sem lehetett; — ő volt a nyertes.

E szónál az úrhölgy felugrott székéről, a kezében levő kártyákat széthajítá a szobában; egész alakja felmagasult: csupa ideg volt, csupa érzék.

— Tehát tudd meg, hogy mire játszottál most! . . . Én magam voltam föltéve a kártyára . . . Engem nyertél el . . . Tied vagyok . . . Imádlak . . .

S azzal odaveté magát a férfi keblére, s elkezdve annak homlokán a csókot, végigcsókolá őt egész a lába hegyéig, s aztán az ölébe veté magát a szenvedély minden lázhevével, s ajkait annak ajkaihoz forrasztá.

. . . A páholy arabeszk rácsozata egyszerre nagyot zörrent . .

A burgonyák kezdtek az elnöknői páholynak is beszélni.

A hölgy e zörrenésre felugrott a férfi öléből, s gyorsan, mint a párdúc, odaszökött a páholy rácsozatához, a gép egy

ujjnyomásra kétfelé csapta az aranyozott redőnytáblákat, s az elnöknő ott állt a képviselőház előtt, melyben minden rend fel volt már bomolva.

A rács csattanására, az uralkodói alak megjelenésére egyszerre csend támadt oda alant, mindenki elhallgatott.

S e rögtön beállt csendben Sasza asszony indulattól reszkető hangja zengett végig.

„Ti csöcselék szemétnép! Én titeket eltiporlak és kisöpörlek innen!”

S azzal leköpött a gyülekezetre.

A meglepetés első pillanatában senki sem talált szavakat a meggyalázásra. A következő pillanatban pedig a páholyból kihajló hölgy egy kézmozdulatára megnyíltak a gyűlésterem oldalajtajai, s azokon át egy szuronyáradat tört be a gyülekezetbe. Fegyveres molodcik rohantak a képviselő-padok közé.

E támadás után két pisztolylövés hangzott a teremből, s két golyó süvöltött el az elnöknő feje mellett.

Ő pedig kacagott, és összefonta karjait, meg nem mozdulva helyéről.

A két pisztolylövésre aztán a betörő katonák részéről egy pelotontűz volt a viszonzás a tömeg közé. Erre ádáz, eszeveszett bomlás következett. A megriadt képviselőtömeg egymást gázolva rohant a kijárások felé; néhány dühös férfi tusába elegyedett a katonákkal, s szétszedett padokkal, lámpákkal védte magát; a sebesültek jajgatása, a harcosok káromkodása egy zúrzavaros pokoli karénekké vegyült, s akinek dicsőségére ez történt, a nő, úgy találta, hogy ez egy kacagni való végjelene egy komédiának.

Még akkor is kacagott, midőn Severushoz a külső terembe visszatért.

— Mit tett ön? — szóló Severus rémülettől elhalaványult ajkkal.

— Megtettem magamat cárnőnek, hogy tégedet cárrá tegyelek!

A SZÉPLÓTUSZVIRÁGOK

E naptól fogva megszűnt „Sasza asszony” lenni.

Lett belőle „Alekszandra cárnő”.

Amaz emlékezetes országgyűlési nap egész éjszakáján folyt a harc Szentpétervár minden utcáján, minden terein s a befagyott Néva jegén.

A hí hadsereg éjjelben fáklyafény mellett kiáltá ki az állam eddigi főnöknőjét cárnőnek a Szent Péter és Pál-vár esplanade-ján, s onnan indult ki az ellenállás rendszeres leküzdésére, mely már akkor utcai harcból valódi ütközetté fejlődött ki.

A „Pokol” nem adja meg magát oly könnyen! Ha úrnője elárulta valamennyi ördögét, az ördögök is megmutatták neki, hogy ők is megcsalták őt. Az úrnőnek tudomása volt az ő gyűlhelyeikről, titkos fegyvertáraikról; de az mind hamis adat volt; az ördög urak és asszonyságok ravaszok! A hí katonák úgy jártak, hogy ahol ellenfeleiket biztosan meglepni vélték, ott üres falakat találtak, s ahol maguk akarták megvetni a lábukat, ott tűzagnak lobbantak fel alattuk.

Az is megtörtént, hogy a hí ezredek némelyike zászlóstud, trombitástul átment a lázadókhöz. A paraszt ördögök is tudnak hamisan esküdni; nem csak az uralkodóik.

A harc másnap már óriási mérveket öltött.

Az első meglepetésben nagy veszedelmére volt a Pokolnak, hogy — tél van. Az utcakövezet nem volt feltéphető torlasznak. Hanem azután, hogy magukhoz tértek, észrevették előnyeiket. A Néván jég van. Kivonultak a befagyott folyam

hátára, s ott emeltek torlaszokat jégből: jégbástyákat, jégredánokat raktak démoni gyorsasággal, s azokból ágyúztak támadóikra.

A nagy világvárosnak kétmilliót meghaladó lakosa volt, s kiterjedése három akkora, mint Bécsnek. A két Néva négy folyamán kívül még tizennégy folyamág szeli a várost keresztül-kasul, megannyi szigetekre osztva azt szét. S e szigettrészek utcai és lakosai oly különbözők. Az egyik a fény, gazdagság, jólét városrésze, a másik a nyomor, piszok, elégedetlenség gnyhótábor.

A fellángoló polgárharc színtere e különböző városnegyedek szerint változik. Ha egy helyen elfojtották, kitör a másikon. Míg egy helyütt az államcsíny seregei győznek, azalatt a másik városrészben a Pokol légiói ujjongnak diadalt, s vonulnak terv szerint előre. Rettenetes sakkjáték, melynek hatvannégy kockáját vér s korom festi. Az ágyúzás, a puskatűz sem éjjel, sem nappal egy percig el nem pihen, egy-egy robbanás jelenti néha, hogy valamit fölvetettek: tán egy kőhidat vagy egy aláaknázott védművet, mely tele volt emberekkel; kinek az embereivel? Nem tudni. Sűrű köd fekszik a rémséges csatatéren. S e ködöt csak lángszínűre festi, de szét nem oszlatja az égő városnegyedek lángja. Mindenki arra gondol csak, hogy gyújtogasson; oltásra senki. Az első éjjel a cárnő maga gyújtatta fel a vár közelében levő „Pétervári-sziget”-negyedét, s a „Patikárus-sziget” gyönyörű fűvészkertjét, hogy ez oldalról meg ne támadhassák; erre aztán másnap viszonzásul a Pokolbeliek felgyújtották a Litejnája negyedét, s minthogy annak az utcaburkolata is kátránnyal degesztett fakockákból áll, egy bevehetlen égő torlaszt állítottak vele maguk és ellenfeleik közé.

A folytonos vészűz miatt a léggömböknek a cárnő nem vehette semmi hasznát; azokban meggyulladt a gáz, ha a harc színtere fölé értek.

De bámulni való volt a rettenetes napokban e csodanő erélye. Szüntelen ébren volt: rendelkezett, parancsokat osztott; a balhíreket fogadta hidegvérrel; ahol vezérei elvesztettek egy

tért, összeült velük, más tervet alkotni a visszafoglalásra. A harcba indulókat buzdította lángszavakkal; a harcból megfutókat irgalom nélkül megtizedelteté. Nem rettegett magát minden órában kitenni az orgyilkosok golyóinak, s a fejé fölött elpattogó gránátaraboknak; vesztes vezéreket elcsapott, botlalt megvert, s helyükbe másokat rakott. S mikor néha erőfogyottan, kifáradva, álomittasan betántorgott abba a terembe, ahol Severus lakott, odaroskadt annak a lábailhoz, s fejét annak térdeire nyugtatva, rebegé: „örködjél fölöttem”, s azzal elaludt. De álma nem tartott egy óráig soha. A legelső ágyúszóra felriadt, s rohant ismét a vár bástyáira.

Legnagyobb bajuk volt hadvezéreinek a Néva ágain felállított jégváracsokkal. Azok bevehetlenek voltak. Három oldalukon a kivágott jég egyuttal árkot képezett, melynek új jege az ostromlók alatt mindig beszakadt.

Már tíz napja, hogy tart az ádáz utcai harc; várak csatájának lehetne azt nevezni, s a jégvárakat még mindig nem bírják bevenni.

Ekkor a Pokol főnöknéjének egy hivatásához méltó ötlete támadt. Az admirális III. városnegyedben voltak az amerikai társulatok nagy petróleumraktárai, azokban több millió pudra menő kőolaj hordókban felhalmozva. E gyúanyagot ezernyi meg ezernyi tonna számra önteté ki Alekszandra a befagyott Néva jegére, s mikor az végigterjedt a két nagy Néva-ágon egyfelől a Golidai-szigetig, másfelől a faggyúmagazinig, akkor üszköt dobott bele. Egy pillanat alatt, siketítő pukkánnással lobbant lángra az egész kőolajfolyam, s a pokolbeli tűzlángban recsegve, ropogva, volcánsüstörgéssel szakadozott szét a folyam jégburkolata, zajló árjával lassankint magával ragadva a jégváracsokat, melyeknek fényes bástyáin a bennsülő „ördögök” százai ordítottak, odaszorulva a jég-szigetekre a tűzfolyam közé.

Ez rettenetes megtorlás volt. Az égő folyamtól felszaggatott Néva sodorta magával alá a jégvárakat a Finn-öböl felé. A

Finn-öböl azonban szintén be volt fagyva, s ott feküdtek egész Kronstadtig az állam hadihajói. Amelyik vasból volt, az jól járt. De a fából épült háromárbcosak, amint a rájuk hajtott kőolajár utolérte, egymás után borultak lángba, s a Szent Péter és Pál tornyaiból lehetett látni, hogy repül egyik kolossz a másik után a levegőbe!

S e vad diadallal még nem volt eldöntve a harc.

A Szent Péter-Pál-erődön felül is van még világ s fölfelé a petróleum nem folyik!

A Pokol harcosainak háromnegyede a Szent Péter-Pál-erődön felül levő városnegyedekben harcolt. A szörnyű pusztítás, mely társaikat érte, új erőt adott a dühnek, mellyel eddig harcoltak; a Mars-mezőn nyílt ütközetben támadták meg Alekszandra ezredeit, s azokat, egész a készharcig küzdve, kiverték állásaikból, s innen berontottak a belváros legpompásabb negyedébe, melyet „paloták városának” nevez a néphízelgés. Igazán paloták városa, minőt csak orosz cárok és cárnők építhettek, népverítékből, kegyencek számára.

És a Péter-Pál-várad templomtornyaiból lehetett látni, hogy gyulladnak ki egymás után a fénylakok, miket még a Romanov-cárok elűzetésekor lázadás megkímélt, csak kincseikből rabolt ki; a mostani aztán hamuvá és rommá dönt össze, legelőbb a Mihajlov-palota, hol Pál cár szomorú véget ére; utána az Anickov-palota, hajdan Erzsébet cárnő gyöngédségének márvány tanújele Razumovszki iránt, majd a Glavnica Stab, a táborkar palotája, egyszerre a tauriai kastéllyal, melyet II. Katalin építtetett Potemkin hercegnek; utoljára maga a világcsudának épült Szimnic Dvoré, a cári Téli Palota, hírhedett Eremitage-ával együtt, egy remekművek múzeuma.

Mind egyszerre égnek; a Pokol gyújtogatja fel.

És az új cárnőnek azt látni kell a Péter-Pál tornyaiból! És nem akadályozhatni meg.

A Pokol felülkerül!

Az új cárnő mind e balsorsban nem vcsztette el a fejét.

Ez őriletes harc volt: az ördögök harca saját királynéjuk ellen. — Az ördögök nem akarnak túrni királynét. — A Pokol respublika akar lenni.

Mikor már a Téli Palotát is elfoglalták, akkor Alekszandra cárnő elhagyta a Szent Péter-Pál-erődöt; de nem azért, hogy fusson, hanem hogy szemközt menjen megtámadóira.

Most az Admirális palotájára került a sor. E nagy, tömör négyszögű épület a Néva partján, egy tágas tér felett uralg; minden fala gránit. Negyvenölnyi magas tornyának keleties csúcskupolája a gazdag aranyozástól ragyog, de még jobban ragyog a paloták vésztüzeitől.

Ide, ebbe a palotába vonult Alekszandra cárnő összegyűjtött hadaival, kiket a Pokol seregei mindenünnen visszazorítottak már.

Az Admirális ópalotáját az újjal egy föld alatti folyosó köti össze. Itt vannak összpontosítva a birodalom fegyvertára, ágyúöntödéje, fedett hajóműhelyei, a hajdani világharcokból elfoglalt trófeumok, a török és perzsa ágyúk, a legújabb kor szörnyetegeig.

E várcősségű épület két szegletének két hosszú egyenes sugárút irányul, széles, tágas, utcák: egyik a Nevszki prospect, a másik a Voszneszenszkoj prospect.

Ha az arzenálból a partvédő leviatánokat, a szörnyeteg acél-ágyúkat a két szögleten felállítják, azokkal, amilyen hosszú a két sugárút, olyan hosszsan tisztára pusztára seperhetik az utat.

De hátha mégsem?

Hátha a Pokol sem marad hátra az emberi találmányok mögött?

Micsoda fekete tömegek mozdulnak előre e két hosszú sugárúton a tengerügyi palota felé?

A nihilisták kivontatták a folyamjáró vasmonitorokat a partra, azoknak lapos feneketi alá vashengereken nyugvó tologépeket alkalmaztak. Szárazföldi támadó sáncot csináltak a vashajóból, s most azokat tolják előre a hosszú sugárúton

végig. S a mozgó ércutorlasz, mely keresztben állva elfoglalja szélteben az utcát, forgó tornyaiból visszafelelget a partütegek üdvözléteinek: százfontost százfontosért! Míg mögötte, a vaspáncéltól védve nyomul előre az ostromló sereg, s tolja maga előtt a mozgó ércokolosszt. Mikor néha egy-egy robbanó teke megüti a monitor oldalát, belefúrja magát páncéljába, s szétpukkan bordái között, olyankor négy-öt ölnyire visszahömpölyödik a monitor, maga alá gázolva érchengereivel, akik előretolták. Aztán fennakad a hullatömegben, s jönnek új csoportok, kik ismét előbbre taszítják. Ezek a szörnyek befogják törni az Admirálpalota falait!

Senki sem imádkozik ebben a harcban!

Nem kéri az Isten segítségét senki.

Az Admirálpalotával szemben álló Izsák-templom harangjai rég pénznek vannak kiverve: sok volt bennük az ezüst. A toronyba ágyúk vannak felvontatva, azok harangoznak most.

Alekszandra cárnő az Admirálpalota tornyában állva, intézi az ellenállás harcát: onnan nézi az ostrom folyamát; látja, mint közelítenek lökésenkint az ostromló tengeri szörnyek a hosszú utcákon, látja, hogy verik vissza kirohanó ezredeit a támadók, kik egyszerre ellepik a monitorok földézetét s onnan tüzelnek fegyvereikből, és hajigálnak robbanó gránátokat.

Az [Admirálpalotától] nyugatnak áll Nagy Péter cár lovagszobra ércből öntve, azon a tízezer mázsás sziklán, melyet a karéliei mocsárból hoztak ide, másfél mértföldnyi messzeségből. Az első forradalom nem döntötte le ezt a szobrot, nem juttatta a Vendôme-oszlop sorsára; a cár most is ott ül ágaskodó érclován, s patkói alá gázolja az óriáskígyót; — csak éppen, hogy feje nincsen. A fejét lefűrészelték, s oda tették a lova lábaihoz, s most ott áll a fő nélküli cár, kezével parancsolólag mutatva a Néva felé. De ki érti meg, mit parancsol, hiszen nincsen feje!

¶Az ostromló Pokolnak már sikerült a Téli Palota udvarán állítani fel üteget, s azokból ágyúzni az Admirálpalotára.

Az ágyútekektől már a nagy torony reng, s onnan menekül mindenki rémülten.

Csak ketten állják meg helyüket: a cárnő és Severus.

A torony körülfutó folyosóján ott áll készen az aerodromon: az utolsó mentőeszköz.

Alekszandra merev tekintettel néz a lángoló paloták tüzébe, s nem ügyel a repkedő bombák süvöltésére; nem az ádáz harci zajra oda alatt. Azután ismét a torony túlsó oldalára siet át, honnan a Névára látni . . . A Nagy-Néva a vár fölötti részén egész tömör jégburkolatában áll. A Pokolnak az az ötlete jött, hogy a cárnő vörös testőrezredét, melyet az utolsó emberig leölték, idehordja, s e jéglapon a skarlát egyenruhás hullákból óriási betűket rakjon össze, miknek összessége e szavakat alkotja: „halál az árulóra”. A cárnő nézi, hogy rakják ki egyenkint a fehér jéglapon a vörös betűket — hullákból

Egyszer odafordul Severushoz, s így szól:

— Mi lenne szebb? Bevárni, míg a palotát megostromolják, s akkor velünk együtt, s ellenfeleinkkel légbe röpíteni azt? Vagy beleülni a repülőgépbe, s vele együtt elrepülni innen és eltűnni a világban, hogy soha hírünket se hallja senki?

Severus a torony karzatán kihajolva nézett távcsövével nyugat felé.

E megszólításra visszafordult, s nyugodt hangon így szólt:

— Egyiket sem tesszük, fölség. Nézzen ön oda. Látja azt a fénytengert ott nyugoton. Ez az égő petróleumár, melyet a Néva levitt magával a Finn-öbölbe, s ott most is ég az; s égni fog még napokig. Már hat óra óta észlelem e fényözönt, s úgy látom, hogy az egyre sebesebben közelít erre felénk. A Néva visszafelé folyik. Egyre erősödő északnyugoti szél támad. Segítségünkre jön a tenger!

A cárnő hevesen kapta ki Severus kezéből a távcsövet, s odanézett a közeledő lángfolyamra.

Néhány perc múlva aztán, mint egy őrült rohant a torony

nyílt folyosójára, s kihajolva annak mellvédén, rikácsoló hangon ordítá alá:

— Fiaim! Ne féljete! A tenger van velünk!

Szavait elkapta a vihar, elnyelte a lárma, elfojtá az ágyúdörgés. Nem tudott kiáltani már; ha Severus meg nem kapja vállszalagjánál fogva, alárohan fejtetőre a toronyból.

De íme, egyszerre elcsendesül a harci lárma, mintha kettévágták volna; helyette zűrzavaros vészriadal támad, egészen más hangok, mint a küzdelem vihara: az utcák rögtön tisztulni kezdenek, az ostromlók futnak. Ki űzi őket?

Ah, a tenger, a tenger!

Az északnyugoti vihar korbácsolta jeges tengerár nyomul előre már, s áttörve a Galenga-szigetnél a védgátakat, a Manka folyó mentében megkerüli az ostromló seregeket, s míg azok a paloták romjai közül ágyúzzák a tengernagyi palotát, hátulról rohan be a Voszneszenszkoj prospect sikártoraiból.

Tíz perc múlva ölnyi magas víz alatt állt az egész csatatér; a tenger felől rohanó árvíz a Téli Palota lépcsőjéig tolt a jégtorlaszait, s elárasztá egy óra alatt Pétervár nyolctized részét.

S nem volt elég az egyik vész; annak ellentéte is együtt jött vele: az égő petróleumár; a moslékos zuhatagnak fénye is volt; tűz és víz omlott alá egyszerre, egymással ádáz szövetséget kötve; az áradat hordá hátán a kanócot s ahol elönté az utcát, egyúttal felgyújtá a faházakat. Egész városnegyedek úsztak és égtek. És az emberek százezerei úsztak és égtek. S az a démon ott a torony magas ablakában tapsolt két kezével ez apokaliptikus romlás rémei közepett.

És a férfi, aki őt ekkor látta, megtanulta őt bámulni és imádni.

Szentpétervárnak ez a pokolbeli átka, a kiöntő tengeráradat, ezúttal nagyon rossz szolgálatokat tett a Pokolnak. A tengervíz hétlábnyi magasságban állt a védgátak fölött, s minden utcát átváltoztatott lagúnákká.

Ekkor következett azután a cárnő hadainak vizsontorlása.

Az Admirálpalota roppant hajóműhelyeiből előhozták a vas ágyúaszádokat, s azokra szállva indultak meg a folyammá lett sugárutakon az ellenfél letiprására. A Pokol seregei el voltak szigetelve az áradat által: a fából épült házak tömkelegéből, a város népkertjeiből kiűzték őket a lángok, a tégláépületekből az áradattól düledező falak. Összeszorultak egy-egy tömör építményű közpalotába; csoportonkint, mint egy folt darázs, átázott töltényekkel, kenyér nélkül, víz nélkül. (A tengervíz nem szomjruul való.) A különszakadt csapatok egymással nem közlekedhettek, egymásnak nem segíthettek: nem voltak vas-hajóik, mik az égő özönvíz színén járni tudjanak. A cárnő vasnaszádai pedig uralkodtak a lángoló lagúnák vizei fölött is. Egyenkint vették ostrom alá az ellenfeleiktől megszállt épületeket. Azoknak nem maradt más választásuk, mint vagy eltemettetni élve, vagy megadni magukat annak, aki előbb megöl, s azután temettet el.

A nagyobb rész az elsőt választá. Magára hagyta döntetni a védett falakat. Csupán azok a tömegek adták meg magukat, melyek egy-egy szárazon maradt szigetre szorultak össze, ahol nem védte őket semmi fal, semmi erdő. Azokat a katonák lefegyverezték, s háttal egymáshoz kötözve hármásával, ott hagyták őket őrizet alatt.

Egy rész a templomokba menekült. Nem! Nem imádkozni. Egy szó sem igaz abból, hogy az ördög halála óráján barátta lesz. Azért menekültek a templomokba, hogy azoknak a tetőzetét, gerendáit, a kripták kőkoporsóit s a halottak koponyáit az ostromlók fejére hajigálják. Hanem a templom rossz hely volt rájuk nézve. A kripták megteltek az égő petróleummal, s az légberöpíté a boltozatokat, a védőkkel együtt.

Három napig tartott az áradat; akkor visszatért a tenger a maga kagylóihoz.

A tengerfenék, mely utána maradt, az utca, a piac fedve volt hullákkal, üszkökkel romokkal; egyes tócsákban még

akkor is égett a petróleum. A köd a város felett most már fekete volt a füsttől; és nehéz a bűztől.

Hancm a lázadás le volt verve, a társadalmi rend helyreállítva, s Alekszandra cárnő bizton táviratozhatja Európa minden udvarához:

„L'ordre règne à St. Petersbourg!”

Mikor fővezére, Sercsinszkoj jött hozzá jelteni, hogy az utolsó rebellis csapat is megadta magát kényre kegyre: akkor Alekszandra cárnő felállítatá a Nagy Péter cár terén tizennyolc ezred zenekarát, s rázendítteté velük az ősi orosz néphimnuszt, az igazi régi néphimnuszt, az ünnepelt nagy költő, Szulykovszki szerzeményét, s a négyszögbe felállított sorgyalgóság énekclte hozzá: a „Bozse carinja hrani”-t.

„Bozse?” — „Isten?” — Hát már van Isten?

A „Nihil”, a „semmi” megszűnik ott, ahol kezdődik a „valami”, és a cári korona már valami.

S azon a ponton, ahol a semmi megszűnik, s a valami kezdődik, a rablóvezérből rendőrfőnök lesz, a kommunistából uzsorás, a vándorcigányból bankdirektor, a szabadkőművesből prelátus, a népszónokból miniszter — s a vörös reszpublika elnökeiből császár.

Három hónap múlva tavasz lesz; három hónap alatt el lesznek takarítva az utcákról a pusztítás emlékei, a paloták befedezve, a leégett házak újra fölépítve; a hiányzó százezer ember helyett jön kétszázezer; a templomokba visszarakják az oltárokat, a tornyokba a harangokat. A főpapok is előkerülnek, s a fűvel és lombokkal hintett utcákon végig fog vonulni a koronázási menet a cári palotából az Izsák-templomig három sor posztóval bevont padozaton, s a nép ujjongása fogja hirdetni minden háztetőről, hogy Oroszországnak ismét cárnéja van.

S az európai diplomácia gratulálni fog hozzá, s őszinte örömmel üdvözlendi azt a nagy szellemet, aki a társadalmi rendet megmenté Európában.

Mikor a katonaság a néphimnuszt énekelte, Alekszandra cárnő a palota erkélyén állt; tábornokai tiszteletteljes távolban, Severus bizalmas közelben.

Az új cárnő tekintete Nagy Péter cár ércalakjától volt leigézve: odabámult elválhatlanul.

A fejevesztett nagy ember keze most is parancsolóan volt előrenyújtva.

— A cár szobrának nincsen feje — suttogá Alekszandra cárnő Severushoz.

— Pedig megérdemelné e szép szobor, hogy levágott fejét visszahelyezzék.

Alekszandra gyűlöletbe vegyült döllyfel mondá:

— Azt nem! Az jó helyen van ott — a földön: oda más fej jön. Azé, aki e nagy művet véghezvitte

Severus meghajtá magát.

— A cárnőé.

— Nem az enyim. Hisz férfiszobor az. E fő a te képmásod lesz . . . Ez a te műved volt.

Severus e szavaknál a vért érzé agyának tódulni; megrettent: mintha igazi élő fejét kellene kölcsönadni Nagy Péter cárnak; s aztán, ha jól meggondolta a dolgot, a cárnőnek igaza volt. Ő indította meg azt a művet, mikor alkudozásai által felébreszté a nő uralkodásvágyát, talán szerelmét is, s ő fejezte azt be, midőn közlé vele észrevételét a felfelé folyó Néva árjáról. E szó nélkül Alekszandra cárnő vagy palotája romjai közé volna most temetve, vagy elrepült volna szégyenletesen, megbukottan, eltemetkezve az emberzajos nagy világba.

Severus kezdett mámorosodni a dicsőségtől, melybe akarta, hajlamai ellenére jutott, s melytől most már nem menekülhetett.

A nagy mű azonban még nem volt egészen befejezve.

A Pokolnak sok földalatti útja van, s azt jól tudhatta Alekszandra cárnő, hogy ha csak írmagját meghagyja is annak a szövevénynek, mely elődjci trónját porba rántá, az újra kinő a föld-

ből, s őt is lerántja onnan. Gyökerestül kell kitépni a megsértett ellenséget. Nem békül az ki soha. Kivált ha az ellenség elébb jó barát volt . . .

Alekszandra cárnő mint a nihilisták egykori főnöknője, legjobban ismerte azoknak búvhelyeit, a kerületeket, a városokat, amikben leginkább otthon voltak. Értésülve volt székhelyeikről, fiókpáholyaikról, jelszavaikról; nyomukra talált a társadalom mélységeiben és magaslatain, és nem ismert kíméletet.

Három hónap alatt húszezer tagja a Pokol-páholynak volt bebörtönözve.

Az üldözéshez maga a nép nyújtott segédkezet. Ez természetes. A kiirtott arisztokraták vagyonát elragadozták a nihilista főnökök, s most már ők voltak az „urak”. Úr mindig volt valaki, s lesz valaki, s a „pálinka s rongy” azt mindig üldözi, akár hercegi korona van a fején, akár frígiai sipka, akár hűbéri ajándékba kapta a vagyonát császáraitól, akár szerezte ésszel, fáradtsággal, akár kapta osztályba a nagy forradalmi ragadozásnál. Úr csak úr! Most a „Nihil” az úr, most az ő nyakára megy a kötél. A „Nihilnek” comparativusa is akadt: Nihil vagy Te, akinek semmi „úr” sem kell; — „Nihilior” is van, akinek „Te” sem kellesz.

S mindezek felett tökéletes volt a diadala a katonai pártnak, amidőn a katonai uralom jutott teljes érvényre. Alekszandra cárnő visszaállítá a szurony alkotmányát. Ez is népszerű rendszer. Kétmillió katonának tetszik. A zászlók, a vállrózsák, a kardbojtok alkotmánya. A haditörvényszékek, a káplárbot, a kancsuka, a nehéz vas, az ólom és lőpor alkotmánya. Az ilyen alkotmány erős! Vasból van. Csak meg ne egye a rozsdá. Hogy meg ne egye a rozsdá, mindig fényesíteni kell — „dicsőséggel”.

„Dicsőség!” — cz volt Alexandra álma.

Hanem ez álomnak egy ember, egy találmány állt útjában: az Otthon állam elnöke és harctiltó gépei.

Ha ez nem volna . . .

A szép május hónap is eljött. Szentpétervár körül ekkor nyílnak a legelső ibolyák, miket nálunk márciusi ibolyáknak neveznek.

Alekszandra cárnő május első napját a pavlovszki kastélyban tölté.

Severus is vele volt.

A néger még mindig nem volt áruló.

A tündéri bűvhatalmú asszony keresztülvitte őt a szerelem minden kínjain és gyönyörén; de titkát még nem vehette ki belőle.

Megmutatta magát előtte a cárnői pompa kábító fényében s az istennői szépség szobormintájában; hízélgésével, odaadásával elmámorítá; a féltékenység felszításával dühöngővé tette; rögtöni elhidegülése szeszélyével kínpadra feszíté; — de a néger sem a rózsagyöngyön, sem a kínpadon nem vallott. Mikor már kilencvenkilenc századrésze egész lényének örült szerelmes volt: a századik rész még megmaradt hideg számítótnak.

És „Sasza asszony” ezt a századik részt is ismerte jól. Ezt a megfordított Achilles-sarkat. S amit „Sasza asszony” meg nem tudott hódítani, azt megkísérté „Alekszandra cárnő”.

Ez a századrész józan ész azt kérdezé:

— De meddig maradsz te cárnőnek?

A férfi dicsvágya fel volt már ingerelve: társa lehetni a világ legnagyobb birodalmán uralkodó nőnek; saját fejét látni ércbe öntve Nagy Péter cár lovagszobrának vállain! A kincsszomj is beszélt: „amit most az Otthon állam magának gyűjt, az mind a tiéd lehetne akkor”, ha az a századrésznyi hideg ész azt nem kérdené: „de meddig?”

A pavlovszki kastély félkör alakú oszlopszatos peristyllel pompázó épület.

Előtte van egy nagy kerek tó, fenyőkkel, borókabozóttal körülszegélyezve. *Tíz lépcső vezet le a tó felszínéig.* A lépcsők

fehér márványból vannak, s körös-körül futnak. Olyan e tó a kastély homlokzatáról nézve, mint egy óriási acéltükör fehér zománckeretben.

A kék alapon úszó hattyú párok vonnak hosszú ezüstvonalakat.

Egy dúsan aranyozott gondola sikamlik tova sirálykönnyűséggel a hattyúk között; az evezők pihennek, csak a bíbor selyemvitorla, a szellőtől dagasztva, viszi előre a karcsú járművet. E gondolóban ülnek Alekszandra és Severus.

— Gyönyörű tó! — mond a néger. — Szebbet csak egyet láttam: az egyiptomi *szultán* (!) várkertjében.

— Mi szebb rajta? — szól az asszony, a férfi vállára dülve. — Kedvedért előteremtem.

— Ah, fölség, ahhoz minden hatalmad sem elég; a kairói tó szépsége abból áll, hogy körös-körül ellepik a tó felszínét a lótuszvirágok; ezerei a piros vízirózsáknak himbálják kelyheiket a rengő hullám tetején; nagy, széles leveleik is sötétpirosak; egy új válfaja ez az indiai nelumbónak. Azután a tó sekélyén egész csoporttal állnak a flamingók, karmazsinpiros tollazataikkal. S mikor az egyiptomi alkonyég bíborvörösre festi azt a tavat, úgy tetszik, mintha egy tündérvilági tó állna előttünk, melynek hulláma, virágai, madarai mind skarláttal, kárminnal vannak ittasítva. — Te, fölséges asszonyom, se a piros lótuszvirágokat, se a karmazsin flamingókat, se Egyiptom bíbor egét ide nem hozhatod.

Alekszandra vérig harapta az ajkát, és nem szól semmit; de jobb keze, melynek ujjai vas erőszakkal szoríták össze Severus kezét, egy rettenetes fogadást látszott tenni, amitől a néger bőre tetőtől talpig végigborzongott, mintha ilyenkor, midőn ez ujjhegyei úgy szorítják kezeit, valami közös gondolatfolyam járna keresztül galvani befolyással mindkettőjük idegein.

Másnap május másodika volt. Ez egész napon siketfajdra vadászott az udvar. Férfimulatság, asszony nem vehet benne részt: Alekszandra cárnő honn maradt a nyári palotában.

Severus késő este érkezett vissza a fenyőerdőkből. Az est eltölt a siketfajd furfangos megejtésének érdekes meséivel, miket a cárnő nagy figyelemmel hallgatott.

Mikor reggel fölébredt Severus, s lakosztálya erkélyére kilépett, hogy tele tüdővel szíja be a májusi léget, melyet illatossá tesz most a fakadó fenyőrügyek árbrája, meglepetve látta, hogy a palota előtti tó átellenes oldalán egy roppant kerületű rotunda van felállítva. Az egész vasból van; magassága alig több hat ársinnál; de terjedelme oly nagy, mint egy cirkuszé, mely legalább húszezer néző befogadására van számítva.

E nagy köröndnek a palota felé néző oldalán van egy kirúgó tornya; olyanforma, mint egy galambdúc, s annak a mellső oldalán van négy kerek lyuk, egymással szemközt, mint egy négylevelű lóhere.

Középen e négy kerek lyuk között pedig van — valami olyanforma, mint egy szélmalomkerék, csakhogy annak mind a négy szárnya ragyogó fényes, mint a csiszolt acél. A torony tetejéből egy gőzkürtő mered fel, annak jeléül, hogy abban valami gépnek kell lenni.

Severus bámulva találgatá magában ez építmény hivatását.

— Találd ki, mi az? — sűgá egy mézédés hang fülébe, s a nők legcsábítóbbika símult oda, fehér arcát az ő fekete ábrázatához fektetve. — Alekszandra arca halovány volt: fenyegető szín!

Severus elkezdett találgatni.

— Tán egy nagyszerű fontaine, mely szökővíz sugarakat fog e tóból fellövellni.

— Nem egészen az — felcst a nő csalfa mosolygással.

— Hát talán egy óriási zeneműszer, mely czernyi síppal hajt végre monstre áriákat.

— Olyasmi, de mégsem egészen.

— Vagy talán egy nagy cirkusz húszezer néző számára.

— Közel jársz hozzá; de mégsem találad el tökéletesen.

— Mi ez tehát?

E szónál megragadá a cárnő Severus kezét, s hevesen vitte őt magával a hosszú termeken végig, azután le a széles lépcsőkön; mindenütt fegyveres testőrei álltak; utoljára a palota homlokcsarnokába ért vele. Ott egy hosszú asztalt látott Severus, mely mellett fekete talárba öltözött férfiak ültek, kik a cárnő megjelenésére felálltak helyeikről.

Az asztal vörös posztóval volt bevonva.

A vörös asztal elnöke egy irattekercset nyújta át a cárnőnek, térdet hajtva, és egy fekete pálcát, s e szókat mondá:

— Ítéelve vannak. Nálad a kegyelem.

Alexandra elvette a tekercset is, a pálcát is, s akkor sardonicus mosollyal így szól Severushoz:

— Valóban cirkusz ez épület; de nem húszezer nézővel, hanem húszezer szereplővel; zeneműszer is ez épület; de nem ezernyi sípra, hanem ezernyi emberhangra; — és valóban szökőkút ez, de nem víznek, hanem vérnek szökőkútja: — ez a gőzguillotine!

S azzal háta mögé nyújtva az irattekercset, visszaadá azt a fekete palástos férfiúnak, s a fekete pálcát két kezébe fogva, éles, recsegő hangon kiáltá:

— Aki a *Pokolé* — legyen a pokolé!

A fekete pálca kettérecscent, a nő lábaihoz hajtá darabjait.

E jelre oda alant a vár udvarán egy ágyúdördülés hangzott, azután a másik, azután a harmadik.

A rejtélyes épület gépe egy hosszú füttyentést hallatott, amivel tudatják a gőzmozdonyok, hogy a vonat „indul!”

Azután síri csend támadt; s az örökkévalóságból orzott nehéz percben megmozdultak a rejtélyes gép szélkelep alakú szárnyai, s ugyanekkor a négy gömbölyű nyíláson át négy emberfő nyomult előre. A másik percben már nem voltak ott a fejek! Lenn a tóban úsztak.

... Azt meg kell adni a gőzguillotine-nak, hogy az egy művészien alkotott gép volt.

A torony belsejében egy fogaskerék, az négy hidat mozgat előre-hátra, minden hídon egy ember fekszik, azt a gép a híddal előretolja a lyukon keresztül, ameddig a vállai érnek; ugyanezen mozdulattal a korong a négy szárny pallosait meglódítja, a rugók visszataszítják a hidat a rajtuk fekvőkkel együtt — fej nélkül; a hullák egy lökessel a kész vaskocsikba hullanak; oly pontossággal, mint egy cséplőgépnél. Tizenkét „segédnek” csupán az a dolga, hogy a kötözött „kévéket” a mozgó hidakra rakja.

A munka rendben foly. — A torony alján van három zsilib, az rövid időn tele torokkal okádja a sötétpiros nedvet a tó vizébe. Rettenetes fontaine!

Severus eleinte elzsibbadtan bámulta a rémlátványt, izmos alakja bágyadtan támaszkodott a főcsarnok egyik jáspis oszlopához: maga is egy jáspisszobor.

Hanem a vér mámora rettenetes.

Amint a kábító látványt sokáig nézte: ahogy szabdalja le az a vas szélkelep az emberfőket motollagyorsasággal a négy lyukon keresztül; — ahogy ugrálnak azok egymás után a tó vizébe, s aztán úsznak mindig közelebb, közelebb, egymást taszítva az utóbb következők: kezdte érezni azt a kábító gyönyört, amiről a bűnperek tanúskodnak, mik felfedték, s mégis titokban hagyták az emberi szívnek azt a borzalmas rejtélyét, miért hogy a vérittasság és a kéj egy ágyban születik. Agyán erőt vett a mámor. Eleinte számlálta a lehulló főket, abba belefáradt. Azután a lépcsőket számlálta, amik a tóhoz levezetnek; eleinte tíz lépcső volt, egy óra múlva már csak kilenc. S a pokoli gép örületes egyformasággal kepelte le szörnyű feladatát. A bíbor katarakták zuhogva onták habjaikat. A vasrotundából ezer meg ezer ajkról felrivalló ádáz ordítás hangzott, tompán elfojtva a vasfödél által; az ordítás óráról órára növekedett, azután óráról órára hanyatlott; este volt, mikor elcsendesült.

Az ércmotolla pallosszárnyai megálltak; a gép gőzkürtője hosszú, bömbölő süvöltéssel ereszté szabadon gázait; a *vonat*

végállomásra megérkezett. A zsilipek zuhatagai elapadtak. A Pokol-páholy szövetségének utolsó vércseppjei hullottak lassan a tóba.

És ekkor egy kéz megragadta Severust karjánál fogva, s egy forró hang ezt súgá fülébe:

„Jer!”

Kábultan engedte magát vezetetni.

Egy gondolába vitték. — A gondolában sátor volt brokát-függönyökből, damaszt kerevetekkel.

Severus fejét két gyöngéd kar ölelte át.

És egy sziréni hang rebegé, szemeit csókolva a szó közt gyöngéden:

— Látod-e a lótuuszvirágokat a tavon? Nézd, hogy libegnek körülöttünk! Egyiptom bíborege festi veresre a tavat. Még a flamingók is itt vannak!

Igen. A fehér hattyúk, amint megbuktak ebben a tóban, pirosak lettek a fürdés után.

Severus veszni érzé lelkét.

Ez a nő húszezer főt vágatott le a mai napon, amiknek az a szerencsétlenségük volt, hogy a férfi álmait nyugtalanították. Nem nyugtalanítják többé. Vérükben evez a gondola!

Severus szenvedélye az örültség koronáját tette már fel. Szuverén, korlátlan szenvedély volt az már, melynek nem parancsol többé semmi.

Odaszorítá *jobbjaival* kebléhez a csábító démont.

— Semiramis . . .

— Araeus . . .

— Most kérdezz akármit Araeus szellemétől!

A nő hirtelen keblébe nyúlt, s egy tárcát kivonva, azt elefántcsont lapjával felfordítva odafekteté saját térdére, míg az iralt Severus bal kezébe adta.

Bal kéz volt. De a szellemek bal kézzel is tudnak írni.

— Mi van az Unalaska szigetén? — súgá Semiramis.

Araeus felelt. Az iral betűket alakított: e betűk azt mondták:
„Ichor.”

És azután csak a csókok hangzottak! . . . az evezőlapátok
csókjai a vérhullámokkal . . .

A VIHAR ELŐJELEI

Az eseményterhes hónapok, mik fél Európa arculatát egyszerre ismét az ellenkező torzképre változtatták, két embernek okoztak legnagyobb kint: ezek voltak Rozáli és Dárday.

Dávid mind neje, mind elnöktársa iránt zárkózottabb volt, mint valaha. Távollétét, mi oly gyakori és huzamos volt, dolgai sokaságával indokolta. És senki sem tudta, hogy mit dolgozik.

Dárday sokszor sarokba akarta szorítani, hogy komolyan megijessze a közelgő veszedelmes idők előhírnökeivel; de Tatrangi sohasem volt kizavarható egyhangú nyugodtságából.

— Tudod-e azt — kérdezé egyszer Dárday tőle —, hogy most májusban vagyunk? Innen októberig csak öt hónap. Ez év októberében telik le a tíz év, ameddig szerződészerű itt-lakásunk ideje tart.

— Tudom.

— S azon túl kezdődnek a napok, amik, hogy mit hoznak, azt nem tudja senki.

— Én tudom. Mit? Majd megmondom akkor.

— De az idő rövidsége sürget.

— Nem tehetünk róla. Az új cárnő az Otthon állam elismertetését az európai kongresszushoz utasítja. Egészen korrekt válasz.

— S miért nem sürgeted a kongresszus egybehívását?

— Azért, mert abban Ausztria császára s Magyarország királya nem vehet részt.

— Mi ok tiltja?

— Tiltja az az ok, hogy Oroszország trónját egy parventi foglalta el; s annak cári uralmát az a fejedelem nem ismerheti el, akinek neje a Romanovok utódja. E megaláztatást nem kívánhatjuk tőle mi. Enélkül pedig a kongresszus létre nem jön.

— Hát az Unalaska sziget megvétele mily stádiumban áll?

— Azzal Alekszandra cárnő nem rendelkezik addig, míg a kamcsatkai lázadással rendbe nem jött. Mint tudod, egész Szibéria ellene nyilatkozott a császárság helyreállításának, s az Uraltól az Amurig és a Jeges-tengerig orosz respublika áll fenn.

— Tehát alkudjál a szibériai respublika elnökével.

— Az a baj, hogy nagyon sokan vannak, s úgy vagyok velük, mint a futócsillagokkal: mire a távcsövem előveszem, már lefutottak az égről. Várnunk kell, míg vagy Sasza asszony egyenkint összeszedi őket, vagy jön egy, aki leveri a többit.

Dárday erre abban a méltánylandó kifakadásban tört ki, hogy csak asszonyok ne volnának a világon!

— Ne káromold őket; hisz náluk nélkül mi sem volnánk a világon.

Ezt persze Dárday nem úgy értette.

— De hát mit cselekszel te a közelgő veszéllyel szemben?

— Egy új raktárt építtetek a Duna északi oldalán. — Ez volt Dávid felelete.

Dárday bosszúsán vállat vont, és odább ment. Sehogysem tudta átlátni, hogy hogy legyen az Otthon állam biztosítva egy új raktár által a besszarábiai part felől.

Alig múlt bele két hét, újra megrohanta elnöktársát.

— Tudod-e, mi történik Oroszországban?

— Tudom.

— Alekszandra férjül választotta Severust.

— Jó ízlése volt.

— Severus elárult bennünket.

— Tudom.

— Felfedezte az Unalaska sziget titkát a bitorló nőnek, s az most ugyanott, azon a szigeten, amit nem akart nekünk eladni,

azon ürügy alatt, hogy a lázadó kamcsatkaiak nem engedik az eladást, nagyszerű aerodromgyárat állított fel, s ezerével készítetteti ott a légjárókat, amik gyorsabb repülésre vannak számítva, mint a mieink.

— Tudom.

— Tudod! És tőröd, hogy azt tegye?

— Tőröm; először azért, mert semmi jogom sincsen hozzá, hogy valakitől erővel elvegyek egy szigetet, melyet az nem akar nekem eladni, csak azért, mert olyasmi terem rajta, ami eddig az én egyedárum volt. És másodszer azért, mert nekem tetszik az, hogy ők aerodromokat készítenek ezerszámra. Hadd készítsenek.

— És nem teszesz a magunk védelmére semmit?

— De igen. Saját légiáróink tetején egy-egy szelelőlyukat fúrattam.

Dárday szétnézett a levegőben, de nem találta e válasz értelmét sehol! Hogy egy szelelőlyuk mit fog segíteni egy új ellenséggel szemben, az nem ment a fejébe sehogya.

Egy újabb hónap múlva ismét elővette Dávidot.

— Baj van! De ezúttal nagyon komoly. Ez a gaz Mazrur szerteszét jár a Duna-fejedelemségekben, keresztes háborúra izgatja a szláv, görög és román népeket a törökök és magyar barbárok ellen. Bejárja a Bánátot, Erdélyt, s most még csak rablóbandákat szervez; de azoknak politikai jelszavaik vannak, a kitörés percében megannyi hadsereg lesz belőlük.

— Tudom.

— Ezt is tudod. No áldjon meg az egy igaz Isten! És miben tőröd most a fejedet?

— Éppen most kötöttem szerződést a budapesti, belgrádi és bukaresti kormányokkal a Vaskapu szabályozása iránt.

Dárday kolerikus hahotában tört ki.

— A Vaskapu szabályozása iránt! S ez a te antidotumod egy kitörő nemzetközi lázadás elfojtására? Ezt nem értem.

— De én értem, s majd megtudod te is.

Dárdaynak meg kellett benne nyugodni.

Egy újabb hónap morzsolódott le.

Dárdaynak megint új aggodalmai merültek fel.

— Bajtárs! Saját városunk keblében van a vész. Idegen emissariusoktól nyüzög minden gyárunk. Munkásaink fel vannak bujtogatva. Egy adott jelre minden alsó rétege társadalmunknak megmozdul a talpaink alatt, s megrázza a rá épített várost.

— Tudom.

— Mindent tudsz. És hogyan vélsz rajta segíteni?

— Nincs-e alkotmányunk a belforradalom ellen?

— Igen. Egyike alaptörvényeinknek így szól: ha a lakosok a társadalmi rend ellen fellázadnak, ha a hatóságok felhívásának nem engednek, az elnökség felfüggeszti az alkotmányt, s kezébe vesz „botot, tüzet, vasat”.

— Nekem elég lesz a „víz” is.

Dárday átlátta, hogy itt egy mohamedán fatalistával van dolga. Ez a predestinációra bízott mindent.

Egyszer aztán — úgy szeptember elején — nyári mulatólakában kereste fel Tatrangit. Nem törődött vele, hogy az most felesége és gyermekei körében családapai örömeinek él: éppen ott kereste fel; Rozáli előtt akarta őt megtámadni.

— No édes öcsém, most már nyakunkon a veszély. A próféta flegmának vége.

— Annak soha sincs vége — szölt Dávid.

— Ezúttal, úgy hiszem, vége. Oroszország uralkodója, vagy jobban mondva: uralkodói ötszáz ezer harc képes katonát összpontosítottak a Dvina torkolatánál, négyszáz ezeret a Visztulánál. Minden katona hyalichor páncélinggel van vértezve, s ugyanoly sisakkal.

— Tudom. Barbután mintára készültek a sisakjaik.

— Ezt is tudod? Hát lőfegyvereikről tudsz-e? Minden golyó hegye ichorjegeccsel van ellátva, mely kétszáz lépésnyiről a mi hajlóüveg páncéljainkat, mint a kártyapapirost fúrja át.

— Az nagy vesztegetés.

— Ez megint felelet? De mit állítunk velük szemközt mi? Léghajórajunknak az ő részükről is léghajóraj felel meg. Annak dolga lesz odafenn a levegőben a maga ellenségeivel. Ki harcol ideleln a földön? Te persze azt hívó vagy, hogy majd kiszáll a síkra megint az a kétszázezer honvéd, aki velünk idejött, s aki tíz év előtt hegyeket mozdított el a helyéről, s megette nyersen az ördögöt? De ne felejts el, hogy azóta tíz esztendő múlt. Az a kétszázezer honvéd most mind feleséges ember, jámbor családapa; háziúr, gazdag filiszter; „ki” elhízott, „kinék” köszvény a lábában; magam is élő barometrum vagyok. Egyikünk sem az, ami tíz év előtt volt. Akkor készek voltunk felmászni az égbe, most az ágyba is más visz bennünket. Nem mondom, hogy parádénak ki nem rukkoltathatsz bennünket, hanem ha velünk akarsz valami nyílt ütközetbe menni, akkor már haza is jöttél onnan.

Dávid szelíd iróniával mosolygott.

— Nem, felebarátom. Azokat, akik tíz év előtt dicsőségesen bevégezték nagy kötelességüket, én pihenni hagyom; családjaik körében, gyáraikban, üzletükben, jól megszolgált úri kényelmükben; ők már teljesíték, amivel egy életben tartoztak.

— Mivel véded meg hát akkor városodat? Ez nem elmosolyogni való kérdés, bajtárs! Nekem senkim, agglegény vagyok; de te nézz oda könnyező nődre, nézz oda két kis gyermekre. Hogyan védelmezed meg őket? Severus, az áruló, ércbe öntött fejét odatette Nagy Péter cár lovagszobrának nyakára; én, a honfi, megalázva húzom gallérom közé ősz fejemet, ha az utcán megyek, hogy ne lássanak. Sasza asszony, a babiloni hölgy, a világ bujálkodója, koronát tesz átkozott fejére, s a te nőd, a világ szentje, töviskoszorút visel, s azt titkolja. Nem látod te ezt!!!?

Tatragi Dávid arca e pillanatban a megdicsőülés fényében látszott sugárzani. Egyik kezével megfogta Rozáli kezét, másikkal Dárdayét. Mind a kettőnek szólt:

— Ma s holnap készüljétek, házatokat, hazátokat hetekig elhagyni, mindent rendben hagyni. Holnapután elviszlek benneteket magammal Kin-Tseuba, s ott megtudjátok azt, hogy mi az én válaszom — a babiloni hölgynek, a pokol királynéjának — és az én mártírkoszorús hölgyemnek — és az én örökké szenvedő édesanyámnak, én magyar hazámnak . . .

Harmadnap elvitte magával az aerodromonban Dávid Rozálit és Dárdayt Kincsőbe.

Tíz napig maradtak ott.

És mikor visszatértek, akkor Rozáli arca ragyogott úgy, mintha ő viselné a koronát: — nem a babiloni hölgyét, hanem az Isten-anya koronáját. — És Dárday oly büszkén, egyenesen járt azontúl Otthon utcáin, mintha ő adta volna kölcsön a fejét annak a nagy szobornak: nem Nagy Péter cárénak, hanem I. Árpádénak a budai Szent György téren! . . .

Október 30-án telt le a tíz év.

Aznap megérkezett Alekszandra cárnő ultimátuma mind Budapestre a magyar királyhoz, mind Otthon városába az elnökséghez.

Az ultimátum semmi választást nem hagyott fenn. A Budzsák-vidék, mint száműzetési hely, megszűnt az oda belebbezett kétszázezer magyar honvédre nézve „otthon” lenni; ha ott maradnak, a magyar királyság állampolgári kötelékéből végleg ki kell lépniök, s orosz polgárokká lenniök; ha pedig azzá nem akarnak lenni, akkor a 48 óra alatt adandó válaszra vagy anélkül is megérkezendő ukáz vétele után nyolc nap alatt tartoznak elhagyni a *Budzsák-vidéket*.

Az ultimátum kiszínezését hozta az orosz hivatalos lap, melyben a visztulai hadsereg fővezéréül Jerivanszki Sergius neveztetett ki, a dvinai hadsereghez pedig Sercsinszkoj Ulysses, testvére a Krakkó alatt elesett hős vezérnek, maga is hős, a szentpétervári lázadás leverője. De ami legjobban meglepte az egész világot, az Severus kineveztetése volt az összes orosz aerodromonraj admiráljául. Az Unalaska-sziget gyáraiban nem kevesebb, mint húszezer aerodromon állt készen. — Az egész kamcsatkai és Amur vidéki lázadás Alekszandra műve volt, nagy tervének álcázására. A légjárók kezelését az orosz főiskolák tanárai és tanulói vállalták el: az orosz intelligencia színjava adta oda magát az új fegyvernem begyakorlására.

S e peremptorius izenetekkel egyidejűleg kitortek a titkon ássott tűzaknak is. Magyarországon a Bánátban, a hajdani határ-

őrvidék megyéiben lázadásra tűzték ki a zászlót Mazrur csapatjai, rögtön átalakulva „olvasótársulatokból”, „dalkörökből”, „tűzoltóegyletekből” szabadcsapatokká: az ártatlan „hctairia” név egyszerre tűzbetűikben lángolt elé. És Mazrur kiáltványában császári orosz altábornagynak írta magát.

Az Otthon államban pedig megindult a munkásmozgalom.

A mozgalom ürügye igen alacsony volt; de azokra nézve, kiknek a társadalom alacsonyán van az élet, egészen igazságos és jogszerű.

A munkások egy része azt követelte a gyárosoktól és az igazgatóságtól, hogy ami osztalék őket szerződés szerint megilletné ez évre december végével, annak október végeig járandó része nekik rögtön kifizettessék, mert ők arra nem szegődtek, hogy Oroszország ellen harcoljanak; ha az orosz seregek bevonulnak Otthonba, akkor ők követelésüket soha meg nem kapják. Az igazgatóságnak nincs is többé semmi joga tőlük azt követelni, hogy ők december végeig itt maradjanak: mert maga az Otthon is megszűnik október végével jog szerint létezni.

És azoknak, akik így beszéltek, igazuk volt. Az Otthon állam munkásai nem tartoznak az ő katonái is lenni; ha az államot veszedelem fenyegeti, amiatt ők nem károsulhatnak: ők béke idején dolgoztak emberül; most háború jön: az embernek ott kezét-lábát ellőhetik, okos ember jobb ha előre elmegy onnan, ahol ilyen baj készül.

Az igazgatóság és a gyárnoktestület azonban e követelésre azt felelték, hogy ne legyen a munkásoknak az állam külügyeire semmi gondjuk; az nincs rájuk bízva: senki sem kívánja, hogy fegyvert fogjanak; arról is gondoskodik más; ha nem akarnak a műhelyekben maradni, arra sem kényszeríti őket senki erővel; akkor mehetnek el, amikor akarnak, akár féltükben, akár jókedvükben; hanem a szerződés szerinti osztalékot csak azok kapják, akik december utolsó napjáig itt maradtak. Ez a szerződésük, s azt semmi háború és cári ukáz meg nem változtatja.

Nem minden munkásosztályt rántott magával ez a mozgalom. A régiebbek, kik sok éven át idetelepültek, kik háztüzet, telket szereztek, felgyarapodtak, aztán a felvilágosodottabb, értelmesebb osztályok, akik meg tudták becsülni az állami független lét becsét, nem csak rosszalják társaik zajos forrongását, sőt kinyilatkoztatták, hogy mesterségük szerszámait csak akkor fogják kezükből ledobni, amikor kis államuk azt fogja mondani, hogy „fegyverre”, akkor felváltják azokat a puskával.

De mégis nagy tömeg volt a lázongóké. Az utóbbi években az üzletek óriási növekedése miatt az Otthon állam kénytelen volt befogadni a világ minden részéből érkező idegen munkásokat: úgyhogy azoknak a száma ment ötvenezerre. Másik ötvenezer aztán könnyen akadt a saját népfajából: könnyen hívó, elámítható nép, mely beveszi a rossz tanácsot, hevül a merész utcaszónoklatok zajára, kiket magával ragad a tomboló ár, kiket mulattat a macskazenék, ablakbeverések diadala, hiú, vezérkedni vágyó jellemek; aztán az a neme az embereknek, amely soha ki nem elégíthető, melynek a jó sem jó, ha más is kap belőle, s mind ez elemek összetapadva, keveredve egy sötét, megnevezhetetlen tömeggel, mely a nagyvárosok szeméjében lappang, s csak olyankor jelen meg mindenkit fenyegető arcával, mikor a vihar a szemetet felkavarja.

Pár nap alatt óriási mérveket öltött Otthonban a munkásmozgalom. A gyárakat, műhelyeket ezerével hagyta el a munkásnép, s egész nap utcai menetekben tüntetett, meetingeket tartott, s minthogy az Otthon városában közönséges csapszék-ek nem voltak, a köztérekben bivouakozott. Csak az volt a baj, hogy bort, pálinkát az Otthon államban csak igen drágán lehetett kapni. Egyszer aztán azon is segítettek. Egy vállalkozó csoport éjjel nekiment a legnagyobb kormányi szeszraktárnak, azt megostromolta, s a hordókat elfoglalta.

Pálinka tehát már volt.

De még egyéb is volt. Három halott. Kiket a raktárnak egy leomló fala agyonütött. Azok mármost mártírok. És velük

megnyílik a csataterv. Másnap nagyszerű temetés fog rendeztetni. Egy temetési menet a legjobb alkalom nagy néptömeget gyűjteni össze. Odacsődül sok ember, s aztán megy a tömeggel, amerre az viszi. A koporsók fölött három helyen fognak lán-goló szónoklatok tartatni. Ez eltart estig. Este aztán a temetőből az egész tömeg nép a Marsellaise-t énekelve fog bevonulni a városba, fel egész a hexagonig: s ott fogja sokaságának egész impozáns hatalmával követelni az igazgatóságtól kívánatainak teljesítését, s ha azt meg nem nyeri, ott mindjárt a hexagon közepett assemblée nationállá alakul át, leteszi az addigi igaz-gatóságot, s megalakítja saját provisorius kormányát. Ez már így van kicsinálva.

Csakhogy mások is vannak még a világon, akiket az öt érzékük még el nem hagyott.

Dárday, értesülve a fenyegető veszélyről, összehívátá az igazgatótanácsot, s ez éjjeli gyűlésében felhatalmazá az elnö-köket, hogy a lázongók ellen használjanak „botot, tüzet, vasat”. És Dárday készen volt mind a hárommal. — Ámde Tatrangi azt mondá neki: „egyre sem lesz szükség azokból, várj be engem.”

Tatrangi azt mondá egy alkalommal Dárdaynak, midőn a katasztrófa bekövetkeztére előre figyelmezteté: „nekem nem kell ennek leküzdésére se bot, se vas, se tűz; csak víz.”

Lássuk, mit értett ezalatt?

Dávidnak több év óta volt már egy találmánya, mellyel ő nem ütött semmi zajt; magának tartotta.

Ez az *esőcsináló készülék*.

Volt a Dobrudzsai rónának egy része, melyet a hajdani mocsárföldből az újabb gazdálkodási rendszer követelménye-képp a török kormány gabonatermelő földdé alakított át. Ez a tér a Duna-deltától, a küsztendzsei vasútvonalig tart. Sok évi folytonos búzatermelés által az a talaj is arra a sorsra jutott, hogy termőerejéből teljesen kiszaroltatott, s következtek rá olyan évtizedek, amikben hat înséges év jutott négy közép-

szerű termés esztendejére. Az aszály annyira meghonosult e vidéken, mint Köves-Arábiában; ha pedig nedves esztendő volt, akkor felvette a vidéket a föld árja, s két évig savanyú maradt a föld; termésre alkalmatlan.

Az így elértéktelentült földek nagy részét összevásárolta Tatarangi az Otthon állam számára. S akkor az aszálylátogatta vidék számára feltalált egy készüléket, melyet ő „esőcsinálónak” nevezett el.

Kolumbus tojása az egész.

Még a múlt háborúból maradt a győztes sereg birtokában az ellenségtől elfoglalt húszezer darab hadi léggömb. Teljesen hasznavethetetlen, céltalan limlom a repülőgépek feltalálása óta. Dávid e haszontalan kacatot értékesíteni tudta. Két óriási víz-emelő gépet állított fel, egyet a Duna-parton, mást a tengerparton. E húszezer léggömb alá húsz hektolitert tartalmazó tömlőket kapcsoltatott, amiket a vízgépek megtöltöttek. Akkor minden százra egy repülőgépet alkalmazva, azokkal végig-röpítetté az egész léggömbtömeget a Dunától a tengerig, s onnan ismét vissza; a felemelt víztömeget a földre alábocsátva, s huszonötször fordulva egy éjjel, tízmillió hektoliter vízzel frissíté fel a vetéseket. Úgy, hogy ezen a darab földön a legaszályosabb rekkenő időszakban is minden éjjel megjelent a jótékony eső.

Hogy erről a készülékről azoknak, kik e darab földet lakták, semmi tudomásuk sem volt, annak igen egyszerű oka az, hogy a készülék rendszeren éjjel működött. De ha nappal végezte volna is jótékony munkáját, magáról a készülékről még akkor sem lett volna a hétköznapi embernek semmi sejtelme, mert a léggömbökből alábocsátott víz egy része a páraszegény légben rögtön felbomolva, a léggömbtömeg alatt egy folytonos felhőt képezett; ez a felhő együtt járt az öntöző készülékkel, eltakarta azt a földtül, s csak nagyon figyelmes szemlélő előtt tűnhetett volna fel, hogy a jóltevő felhőcskének önkényes irányzata, mozgása van, fél óráig nyugatról keletnek, aztán megint kelet-

ről nyugatnak vándorol, s ahol egyszer megöntözte a földet, oda aznap vissza nem tér.

Ez az öntözőgép tehát Dávid kizárólagos patent találmánya volt. Dávid azt vélte, hogy ő ezt az egész forradalmat szétzáporosíthatja vele.

A népmozgalom tervéhez az idő is kedvezett. November 2-^a volt; az egész keresztyén világban halottak napja. Ilyenkor ünnepel minden ember, s látogatja a temetőket. Szép, derült, napfényes idő volt. A forrongók arra számítottak, hogy sokaságuk növekedni fog az ünnepelő közönséggel, s este aztán a temetőből azzal összekeveredve vonulhatnak be a belvárosba. Az igazgatóságnak bizonyosan nem lesz kedve közékartácsoltatni egy néptömegnek, mely felesen asszonyokból, gyermekekből, békés polgárokból verődött össze. S aztán, ha egyszer benne van a forradalomban, ha látja, hogy minden sikerül, csak lármázni kell: akkor az odakeveredett békés polgár is forradalmárrá lesz, az asszony, gyermek pedig éppen; s segít még jobban lármázni.

Délelőtt hemzsegett minden utca a kíváncsi néptől.

Hanem délután, mikor éppen indulni kellett volna a temetőlátogatásra, Tulcsa felől előkerekedett egy kis hosszúkás felhő, s jött egyenesen Otthon felé sebesen; pedig idelenn alig lengedezett valami szellő. Egyszer csak elkezdtek kövér cseppek hullani az utcákon, köztérekben. Az ünnepien öltözött nép sikongatva menekült földél alá, s várta, hogy majd odább megy az a kis felhő. De az nem látszott a várakozásnak eleget tenni, mindig újabb jött utána, s azok mindenféle változatokban hinték az áldást, majd vékonyan szitált, majd kövér cseppekben kopogott alá; egy-egy népkertet, ligetet, melynek fái alá egész csoportok menekültek, kiválasztott, s oda öntötte alá a záport, míg az utolsó őszi lombokat is leverte vele a fákról, s a nép odahagyta a rossz menedéket.

A csupán ünnepélyhez készült nép, mikor látta, hogy a mulatsága már a mai napra egészen el van romolva, lassankint,

zúgolódva hazaoszlott; asszony, gyermek, békés polgár ki lett rostálva a lázadó tömeg közül.

Hanem az helyben maradt. A szövetkezettek felölték kaucuk köpenyeiket, kifeszíték esernyőiket, s az esernyős tömeg, mint a római ostromlók pajzsfeltartó testudója vonult ki a gyászmenettel a temetőbe.

Az Otthon sírkertje a városi lakrészeken kívül volt; a Kilia-Duna-ág legszélsőbb szigetén. E szigetek elválasztó vizeit nem járták hajók sekélységük miatt, azok tehát kőhidakkal voltak összekötve; hanem odáig egy nagy alagúton kellett átmenniök a forrongóknak, mely a széles Szulina-ág alá volt építve. Gondjuk volt rá, hogy ez alagút bejáratait saját őrcsapatjaik által biztosítsák, nehogy a kormány elzárja előlük a visszatérést a városba.

Rendes temetkezések a föld alatti légnymatú vasutakon végeztek; a nyilvános temetkezési pompa, az utca felszínén, minden közlekedést felfüggesztő kísérettel, énekkal, trombitával, fáklyafénnyel, a legszokatlanabb látványok közé tartozott Otthonban.

Ezúttal ezt a nagyszerű látványt mind pocskékká verte az eső. Az ázott embernek elmegy minden kedve; a sáros láb megakasztja a lelkesedést, s az egyik ember esernyőjéről a másiknak a nyakába folyó víz rontja az érdekek szolidaritását. A gyűjtő hatású szónoklatok is elvesztek a zuhogó záporban; a legközelebb állók sem hallották, mit beszél a szónok, az pedig hosszan beszélt; népszónokok nem tudnak röviden beszélni; a hallgatóság pedig ázott és széledezett, míg egyszer aztán egy okos ember lerántotta a szónokot az emelvényről, s maga ugrott fel a helyébe egy égő fáklyával a kezében s elordítá a jelszót: „Vége a szónak, kezdődik a tett! Fel a hexagonba!” Ezt azután, akik nem hallották is, megértették a megcsóvált fáklya által a légbe írt betűből. Perc múlva minden fáklya utánacsínálta azt, s a tömeg megindult nagy rohammal a város felé. Hanem amint az alagúthoz közelítettek, egy vert had jött rájuk szemközt, az őrcsapat.

— Hát mi történt? El hagytátok magatokat kergetni? —
Nem volt nálatok revolver, tör, ólmos bot?

— Lehet is az ellen törrel, ólmos bottal, pisztollyal harcolni!

— Hát ki kergetett el?

— A víz. — Az igazgatóság kinyitattott egy zsilipet, mely a Duna fenekéből az alagút boltozatába szolgál, s most azon keresztül ömlik alá az ár, s dül ki az alagút két szádán, azon most a cethal sem megy keresztül.

Nem tesz semmit. A lázadók nem érezték magukat letromfolva. Ha nem lehet átmenni a víz alatt, át lehet menni a víz fölött. Itt van a rakparton a tömérdek vontatóhajó: azokból két óra alatt lehet hajóhidat összeütni. Az idő éppen jó hozzá. A záportól nem látnak ide a hexagon tornyából. Rajta, munkára!

Hanem a zápornak van esze. Mikor azt látja, hogy a lázadók a vashajókból hidat kezdenek alkotni, abban hagyja az esést, s eltisztul az égről. És a hexagon tornyából jól láthatják, mi történik a Szulina-ágon.

— Bajtárs — szól Dárday Tatrangihoz —, nem győzöd ezt te le szenteltvízzel.

— No, hát majd legyőzöm szenteletlen vízzel.

Egy órája folyt már a munka. A nap hanyatlóban volt. Ekkor egyszerre két felhőcsoport emelkedett fel a láthatáron, egyik nyugotról, másik keletről. Mind a két felhő az aerodromonok által vezetett léghajócsoporthoz tartozott, beburkolva a hulló víz páráitól, mint az Isten alkotta fellegek maguk.

— Ha az a két felhő összetalálkozik itt a fejünk felett — mondák a lázadók egymás közt —, abból még zimankós idő lehet.

A tudósabbak aztán megnyugtatták a gyöngébbeket: jégeső novemberben sohasem szokott lenni, naplement után pedig természeti képtelenség az.

Pedig ez a két felhő a rendes felhők minden tulajdonságával bírt, az egyik tagadó villanyossággal közelített a másiknak tényező villanyossággal telt oldala felé.

Az ember villámlást, mennydörgést tudott csinálni. A mennykő csak úgy hullott a Dunába, s kereste rajta, hol a vas.

A munkások siettek a félig elkészített vashídról ki a partra.

És akkor a két összetalálkozott felhőt viharsebességgel emelék fel a a léggjárom tizenkétezer lábnyi magasba, s ott űrték ki egyszerre a léggömbök víztömlőit.

Ami aztán akkor aláomlott, az ellen nem védett meg sem esernyő, sem gumiköpeny. Jéggömbök, jégbuzogányok, öszszeragadt, egymásba tapadt tömegek.

S amint a vészterhes felhő alázuhan, rajta túl megláthatta mindenki a léggömbcsoportot, amint azt a léggjárom kétfelé választva, ismét keletnek, nyugatnak elvitték.

Ember műve volt az!

És nemsokára közelített keletről, nyugotról más két felhőtömeg.

De már ezt nem várta be a lázongó tömeg: menekült a Kilia-ág szigetei felé, s onnan ösztönszerűleg át a besszarábiai partra. Talán azt hitték, hogy a fergeteg tekint az európai egyezményekre, s nem meri őket orosz területen tovább üldözni.

Törődik is azzal a fergeteg!

Ott is utolérte őket a jégeső, és verte egész éjjel végig a besszarábiai fenyérekre: nem hagyta őket sehol megpihenni; a hátukon vitték a zivatart: azt a szenteletlen vizet.

Reggel egy szétvert tábor volt az.

S e tábor a szörnyű kudarc után vallotta meg igazi jellemét. A megalázott tömeg közül lassankint összecsoportosult egy húszezernyi sereg; csupa idegenek, kik az Otthon városában menekült lengyelek, olasz republikánusok, üldözött törökországi rájahk cége alatt tanyáztak. Azok most elveténeken minden álarcot. — Alekszandra hívei voltak mind.

Most azután a velük futott, idegen földre kicsalt negyvenezernyi magyar munkást felszólították, hogy menjenek velük együtt Odesszába, hol tárt karokkal lesznek fogadva.

De ezek nem mentek a kelepcébe. Megfordultak: visszatértek elhagyott városukba. Küldöttséggel járultak az igazgatósághoz, kijelentve, hogy ők elismerik, mennyire félre voltak vezetve: ismét beállnak az elhagyott gyárakba, műhelyekbe, nem követelik osztalékuk idő előtti kiadását, s ha ellenség támadja meg a várost, fegyverrel is védeni fogják azt.

Erre azután az igazgatóságtól ezt a választ kapták;

„Nem léptek többé vissza a mi gyárainkba és műhelyeinkbe. Megkapjátok a tíz óra eső jutalékrészeteket. S miután nem tartottátok magatokat kötelezve az Otthon államát védelmezni, annál fogva hazamentek Magyarországra, melynek polgárai vagytok, s véditek azt a hazátokat. Légjáróink elszállítanak Erdélybe. Aztán isten áldjon.”

Egy szót sem váltottak velük többet. — Erdélyben éppen egy negyvenezer főnyi honvédhadtest összpontosítását határozá el a magyar hadügyminiszter. Tatrangi azt mondá neki: „Itt van!”

HADJÁRAT – VÍZZEL

Hátra volt a baj nagyobbik fele: Magyarország belső baja.

A külellenség a küszöbön volt, ürügye volt a háborúra: az orosz új császárság el nem ismertetése s az Otthon állam létezése.

Tatrangei ezt a tervet ajánlá a magyar kormányoknak: vigye a honvédhadosztályait a Kárpátokhoz, s helyezze magát védelmi állásba. Tatrangeinak egy kisebb aerodromonraja meg fog gátolni minden kísérletet az oroszok részéről a Kárpátokon átke-lésre; míg a légjárók nagyobbik tömege az orosz hadi lég-járókkal fogadja el az újszerű harcot: a harcot az égben.

Ez utóbbi harchoz Tatrangeinak két külön légjáróflottát kell összecsoportosítania; az egyiket a kínai, a másikat a kaliforniai vidékek fölött; mert az orosz légjárók megtehetik azt a ravasz fogást, hogy nem Ázsián, hanem Amerikán keresztül jönnek Európába, s míg ellenfeleik keletről várják őket, azok régen leszálltak Budapesten; elfogták a királyi családot, a kormányt, a képviselőházat, s elfoglalták a bankot. Mire amazok észre-veszik, akkorra már lángban áll minden oldalán a főváros, s vége a magyar dicsőségnek.

Hogy minő lesz e harc a légjárók között, arról senkinek sem volt fogalma. A légjárók tudnak villámokat szórni, de egy-másnak nem árthatnak vele, mert üvegből van a tömegük; ágyúgolyókkal hasztalan üdvözlük egymást, attól oldaluk sem horpad be; görögtűz meg nem olvasztja őket. Egymást neki-rohanással keresztül nem fúrhatják, mert a repülés alatt az üveg légjáró mindegyikének orra tevőleges villanyösséget sajátít el,

s az egynemű villanyosság a villám sebességével közeledő légjárókat a találkozás percében hirtelen ellöki egymástól vagy fel, vagy alá: ahogy ezt gyakran láthatni, mikor két raj összetalálkozik a magasban, a néző azt hiszi, hogy okvetlen össze kell ütközniök: azok pedig egyszerre keresztülsiklanak egymás során, s a két sor az elébbi rendben megy tovább, elébbi irányát követve. Az tehát talány még eddig, hogy miként fognak azok egymásnak helyt állani, hogyan fognak verekedni, hogy győzik le egymást, hogy akadályozzák meg egymást az előrehaladásban, s elvégre is nem lesznek-e kénytelenek az égből leszállani a földre, ha verekedni akarnak.

Addig, míg ezt a rejtélyt megoldja a legelső összetalálkozás, az ellenséges hadaknak nem lehet egyéb feladatuk, mint stratégiai elhelyezéseiket végrehajtani; kerülni az ütközetet, erejüket összpontosítani és taktikai felállításokkal egymás hadvezetői tehetségét próbára tenni. Amelyik közülök idő előtt előreietne, kockáztatná azt, hogy az ellenfél légjárói által pocskéká veretik. A tíz év előtti hadjárat tanulságaiból mind a két félnek volt módja okulni.

Ámde Alekszandra cárnő még egyebet is tanulmányozott a hadjáratok történetéből. Azt a rendszert, mely szerint Magyarországot egy külellenségnek nemcsak külháborúval, hanem belháborúval is meg lehet támadni. Mielőtt elkezdnének a döntő hadjáratok, feldúlni a békét az országban, önhazájok ellen támadó pártokkal; nemzeti féltékenységnek, vallásgyűlöletnek kezébe adni a fáklyát és a gyilkot, hogy vele egy földet művelő testvérét ölje, hamvassza el azzal; s ezáltal megoszlatni az ország véderejét, mesterséges harctéereket készíteni elő számára, ahol seregeinek egy részével kényszerüljön hadakozni, s mikor így minden határán vérengző pártharcokba van keveredve, akkor csapni rá kívülről egész erővel.

Mazrur egyenesen a cárnő nevében készítő elő az izgalmat a magyar alvidéken, s harámbandáinak vezetői közt nem egy hasított orrú nevezetességet lehetett feltalálni: legelső fokú

gonosztevőket, kik örök időkre az urali bányákban voltak kényszerzolgáltatásra elítélve.

E fondorlatok ellenében a magyar kormány megtett minden becsületes intézkedést. Józan engedményekkel, a szabadság, önkormányzat, nemzeti egyenjogúság legteljesebb, legtestvériesebb adományaival igyekezett a testvér nemzetiségeket a közös haza szeretetében megtartani; a szerb és román uralkodókkal közérdeken alapuló szövetséget kötött, békíteni, engesztelni igyekezett. — A lázító idegen küldöncök ellenében bátor, józan eszű népvezéreket állított, kik a békét, a testvéri egyetértést hirdették. A gyűjtogató hírlapok, pamfletek, kiáltványok erejét lohasztá csillapító, szelídítő szózatokkal. És ennek látható sikere volt. A béke pártja túlsúlyban volt mindenütt.

Ekkor azonban Mazrur emberei a végső eszközhöz folyamodtak.

Hat bérgyilkos a belgrádi fejedelmi kertben fényes nappal a békeszerető uralkodót egész családjával együtt agyonlövöldöztte és vagdalta, s arra kezébe ragadva az ideiglenes kormányzatot, a támadt zűrzavarban saját sötét tervét gyorsan végrehajtá.

Hogy ez újabb szörnyett nem történt az északi Jezabel tudta nélkül, ezt bizonyítja az, hogy ugyanezen napon a dvinai hadsereg előcsapatjai átléptek a Pruton, s a román sereget maguk elől félretolva, bevonultak Romániába, egy improvizált vöröspárti néplázadás által elfűzték a magyarszövetséges uralkodót, s azzal egyszerre odaékeltek magokat Magyarország és az Otthon állam közé.

Az előre nem sejtett politikai gyilkosság s az orosz sereg szerződésellenes előnyomulása (nem első a történetben) nagyot változtattak egyszerre a magyarországi viszonyokon. Ezáltal a legnagyobb zavarba jött a kormány. Egyszerre északról, délről és keletről kellett az ország védelméről gondoskodnia.

E nehéz napokban maga Tatrangi Dávid sietett fel Budapestre a királlyal és a magyar miniszterekkel értekezni.

Legelső dolga volt a kormányt abból a zavarból kisegíteni, amit a mindig szűk pénzügyek tartanak fenn a számára. Adott nagyszerű kölcsönt a hadi készülétekre.

E nagy szolgálattert viszont azon feltételt tevő, hogy az ország védelme egészen az ő tanácsadása szerint intéztessék. S az ő haditerve ez volt.

Ahelyett, hogy a magyar nemzet a Mazrur és hordái által megindítandó polgárharcot faluról falura elfogadná, adassék ki az utasítás mindenkinek, aki a magyar délvidéket lakja, s a magyar koronához hű maradt, hogy két hét alatt házáat, tűzhelyét elhagyva, családjával és mindenével, amit magával vihet, költözzék el, s vonuljon fel egész addig a határig, melyet a felállítandó déli honvédsereg stratégiai vonala fog képezni. Az egész azon alul eső rész legyen a hűnek maradott lakosság által átengedve a lázadóknak. A menekülőket a szomszéd megyék fogadják vendégszeretettel és oltalommal. Erdélyt az Otthonról átszállított 40—50 ezer ember megvédheti.

A légjárók harcának el kell dűlni a legrövidebb idő alatt. Tatrangi oly önbizalommal beszélt arról, hogy kétkedni nem lehetett győzelme felől. A romániai és besszarábiai orosz seregnek megfelelő erőt ígért szembeállítani. Főszempont az volt hadtervében: hogy Magyarország addig bele ne lépjen a hadi akcióba, míg az Otthon és légjáró hada fel nem szabadul, s ellenségeit egyenkint leveri róla.

— Egy csepp vérnek nem szabad többé elfolyjni! — mondá Tatrangi.

És aztán, mikor kérdezték tőle, hogy de hát mivel hisz egy háborút befejezhetni, mely kétmillió katonával indul meg, akiknek mindegyike száz ember halálát hordja a táskájában, arra ő azt felelte:

— Vízze! Vízze! Mindent vízze!

Azt már mindenki régen tudta, hogy Tatrangi őrült bolond; de egyúttal azt is tudta, hogy amit őrült fejében kigondolt eddig, azt mind végre is hajtotta. Hittek neki, és követték a tanácsát.

Néhány nap múlva hosszú kocsisorok, amik a Bácska és Bánát Kanahán-vidékéből vonultak fölfelé, hirdeték, hogy Tatrangi javaslata foganatba lett véve. A hazafi nép költözik házaiból, s otthagya beszántott földeit, tele csűrét a szomszédnak, az idegennek; — Isten oltalmának.

Tatrangi Dávid pedig ezalatt a Vaskapu-szabályozás munkálatait sietteté. Ez volt most az ő legsürgősebb dolga.

A baj sohasem jár egyedül. A külveszély előidézte a belső válságokat is. Oroszország nyílt támadása felkelté a Lajtán túl is a nemzetiségi aspirációkat, s mind a két monarchiában életbe léptetett egy mindaddig az ideig csak eszményben élő pártot: a köztársaságiakét.

Így beszéltek Bécsben és Budapesten az országgyűléseken.

„Miért kell nekünk most ezt a nagy háborút kiállanunk? Azért, mert a dinasztiaánk nem ismerheti el az új orosz dinasztiaát. Tehát egyedül a dinasztia érdeke miatt kell minékünk milliószámra elhagyni tűzhelyeinket, lemészároltatni magunkat, felégettetni városainkat. Ha nem volna semmi dinasztiaánk, nyugodtan lehetnénk Oroszország felől, akár császárság, akár köztársaság a neve; annak minden kormányforma jó. De hát hisz ezen nagyon könnyű segíteni.”

Így beszéltek Lajtán innen és Lajtán túl az országgyűlésekben, így a hírlapokban; s aztán ez áramlattal szemközt emelkedett az a másik, mely a királynak a republicanismus antidotumául az abszolutizmust tanácsolá. Henrik Zsigmond főherceg és Mária Annunziata főhercegnő ismét megjelentek Budapesten, hova a király a vész közeledtére lakhelyét áttette, s rémképekkel ijesztgeték őt, ha a végső rendszabályokhoz nem siet nyúlni.

Mikor a Bárány-minisztérium átvette a kormányzást, azon kezdte a gazdálkodást, hogy az egész rendes hadsereget elbocsátá, negyvenezer ember kivételével, kik másodszeri kapitulansokból, veteránokból összeállítva, a *király testőrsége* cím alatt, a hadsereg magvát képezték. Azonkívül volt a hatszázezer

főnyi honvédsereg, mely csak évenkénti hadgyakorlatokra hívatott össze, s csak háború alkalmával tartozott rendes hadiszolgálatba állni. Hanem volt a törvénynek egy záradéka, mely a királyt felhatalmazza a végső szükség esetén a testőrseregét a behívott tartalékkal négyszázezer főre felemelni, ami azután egyértelmű a rendes hadsereg visszaállításával.

A hajdani katonai liga most minden erővel azon dolgozott, hogy a királyt e záradék foganatosítására rábírja.

Elmondák neki, hogy a honvédsereg nem alkalmas nagyobb-szerű hadműveletek keresztülvételére; nem eléggé fegyvergyakorlott, nem fegyelmezett; tisztei közt nincsenek a magasabb hadászatban kitanult tehetségek; a katonai szellem pedig éppen nagyon aláhanyatlott közöttük. Egy belzavar támadása esetén fele sem lesz kimozdítható a honvédeknek saját lakóföldéről.

A király azonban nem akart e záradékhoz nyúlni. Tudta, hogy ez nagy ellenzésre fogna találni az országban.

Meg kell az ellenzés szárnyait nyirbálni, — mondák neki. Haza kell küldeni az országgyűlést; kihirdetni a martialis törvényeket; katonai biztosokat küldeni a vármegyékre, s felfüggeszteni a lapokat.

Igenis: ez a reakció.

Csak az első lépést kell megtenni, s a többi következik azután szép rendben.

Csak egy névalírás. Egy királyi biztos kiküldése: aztán jön a konvent, a parlament permanenciája, a torlaszharc, a polgárháború, aztán az európai intervenció, aztán a haditörvényszékek, a börtönök, a bitófák. Egész erdő — egy szem magból: egész tenger egy csepp tintából.

A király nem mártotta bele tollát.

Bízott az Otthon állam vezérének tervezetében. Azt rajta kívül nem ismerte senki. Nem is volt rá szükség; olyan haditerv volt az, aminek kiviteléhez elég volt két ember: a király és a republika vezére. Nem kellett ahhoz sem tábornok, sem hadvezérek, sem taktikai felállítások, sem fortificatiók: csak

egy intés a királytól s egy jeladás Dávidtól, s egy hadjárat el van döntve; meg sem hal benne senki.

Hanem a király ez intést is csak a végső szükség napjaira tartá fenn, mert nagy fájdalomba került azt megtenni; nagy áldozat leendett az részéről.

Pedig idehaza egyre zavarosabb lett a világ. Az országgyűlésen a pártok ahelyett, hogy a haza közös védelmére siettek volna egyesülni, most látták idejét egymást legjobban marcangolni, a kormány saját pártja hatfelé húzott, s valamennyi húzgálta a miniszterek alul a széket. A tett emberei kárhoztatták, hogy lanyhán intézkedik, a béke emberei azért szidták, hogy provokálja a háborút; a nemzetiségi képviselők minden kérdésbe belevegyíték országbontó indítványait, s a reakció hívei nyíltan hirdették, hogy a parlamenti kormány ideje lejárt; a republikánusok a dinasztia ellen szónokoltak, s a papi párt a szabadelvűség zsarnokságát támadta meg. Lázadó volt mindenki, mindenki ellen.

S mindehhez jött még egy nagy baj: az, hogy a honvéd hadvezérek egymással versengettek. A bánáti honvédsereg nem örömet fogadta azt a parancsot, amit a honvédelmi minisztertől kapott, s az erdélyi honvédsereg főparancsnoka egészen függetlenné tette a mozdulatait a többi magyarországiakétól: egyedül a felvidéki sereg vezére teljesítette a terv szerinti rendelkezéseket, ennél volt a negyven ezer főnyi gárda-sereg is.

A király s Tatrangi minden emberi segílyt elővettek, hogy az al-dunai lázadást meggátolják: odaküldték a fenyegetett vidékekre legbefolyásosabb híveiket, ügynökeiket, hogy csilapítsák a népet, nyerjék meg a jók szíveit; hisz közös érdekünk a béke; hisz egy hazának gyermekei vagyunk; hisz nem élhetünk meg egymás segítsége nélkül. Sokan voltak, kik megértették őket: sikere volt a békítésnek. Mikor Mazrur Orsovánál átkelt orosz fegyencekből és a világ minden nemzetének szedett-vedett kalandoraiból alakított csapatjával, a magyar-

országi parton sokezernyi szerb és román nép fogadta; de nem harci, hanem templomi zászlókkal, azok nem csatlakozni jöttek hozzá, hanem könyörögni, hogy ne dülje fel hazájuk békeségét.

A nép szónoka egy ősz főpap volt, övig érő tisztos fehér szakállal; kezében az ezüst pásztorbot. Ez Mazrur tulajdon édesapja volt, a verbászi püspök.

Az apa letérdelt fia előtt. És a szentelt pásztorbotot két kézzel keresztbe tartva eléje, kényszeríté őt megállani.

— Idáig és ne tovább. Térj vissza e földről, vagy halva lássalak. Ez a föld hazám nekem, bölcsőd neked, anyánk, sírunk mindnyájunknak. Borulj le rá, csókold meg, és térj vissza. Ha még egy lépést lépsz előre, légy megátkozott . . .

Az ősz próféta nem mondhatta rá az áment, mert a szörnyeteg kiragadta reszkető kezéből az érc-pásztorbotot, s olyat sújtott azzal a szentelt főre, hogy az agg püspök halva terült el lábainál.

Azzal megrúgta apja holttestét, s azt mondá:

— Eredj, kutya, s ha anyám e föld, mondd el neki, hogyan bántam az apámmal!

S azzal jelt adott a vér szennyezte pásztorbottal hadainak, hogy legelőbb is verjék szét puskaaggal azt a békekönyörgő hadat; aztán hirdessék az égő falvak, hogy Mazrur megérkezett.

Két nap múlva Mazrur csordái szerte dúltak a határörvidéken s a Bánságban.

E hírre a bánát-bácskai honvédsereg fővezére, ahelyett, hogy mint parancsa volt, seregeivel Temesvárra és a római sáncok mögé vonult volna vissza, egész haderejével berontott a fel-lázított vármegyékbe, s adott ki egy tűzzel-vassal szerkesztett kiáltványt, melyben felfogadja, hogy ki fogja irtani Magyarország földéről az utolsó rácot is! Ezzel természetesen ő is segített lángba borítani mindazt a vidéket, mely még békében megvolt, s ezzel a lépésével elérte azt, hogy mármost száz-

ötvenezer honvéd lekötve marad a déli csatatéren, s nem lehet rá számítani a Kárpátoknál.

A magyar honvédelmi miniszter rögtön ellenparancsot adott ki, a bánáti vezért letette hivatalából, s utódjának meghagyta, hogy a sereget hozza onnan vissza. Ezért aztán kapott itthon nagyszerű macskazenét, beverték az ablakait, s országgyűlés és zsurnalisztika kimondá rá, hogy áruló. A letett hadvezér egyszerre ünnepelt hőssé lett. A királyt azzal inzultálták, hogy mikor parancsát közölték, az ő nevét kisbetűkkel, a letett hadvezérét nagyokkal nyomatták. Minden ember kedélye lángra volt gyújtva az alvidéki lázadás miatt: fedetlenül hagyták inkább az orosz ellen az országot, csakhogy a lázadókat összetörjék.

És a vérmáorban csak két ember maradt meg józanon: a király és az Otthon állam elnöke.

Tatragi Dávid a Vaskapunál várta a király elhatározását. E Duna-szoros szabályozása őrá volt bízva, s Orsovától Ogradináig tízezer munkása dolgozott éjjel-nappal e nagy munkálaton.

Ott, hol a Veterani-barlangon alul a Vaskapu sziklafalai százhatvan lábnyira szorítják össze a Duna medrét, míg meredek sziklafalaik háromezer lábnyira emelkednek föl, Tatragi egy sajtószerű munkát végeztetett el, melynek célját senki sem bírta kitalálni; ő pedig nem sejtette azt senkivel.

E meredek sziklafalakba kétfelül, egymásnak átellenben egy-ölnyi mély rovátkot vésetett végig a tetejétől a talapjáig; még a vízszínen alól is. E két szemközti rovátk egészen megfelelt egymásnak, a Duna medrét derékszögben vágva keresztül, s a sziklamederben alul szinte ölnyi mély folytatásuk összeköté mind a kettőt. Ez a mű mérnöki pontossággal volt keresztülvívve, még a rovátkok belső oldalain is fényesre volt csiszolva a gránit.

Dávid naphosszant elnézte e munkálatot a magasból, s mikor aztán hazájának messze elterülő rónáira visszatekintett, a könny kicsordult szeméből.

És talán ugyanannak a könnynek megfelelt éppen akkor a fájdalom cseppje, melyet a koronás ember hullatott, midőn Buda ormáról az alföldi rónára merengett.

Nem segített itt többé sem ész, sem imádság. Nem volt szeretet többé az országban. Az emberek csak gyűlölni tudtak, s siettek egymást legyilkolni. Mindenki arra esküdött, hogy vértengerré változtatja azt az áldott rónát, mely mindnyájukat táplálta gazdagon. Magyar, német, szerb, horvát, román egyetlen őrült szenvedéllyel tódult a véres találkozó ez átkozott színhelyére. Nem hallgatott többé senki se királyra, se kormányra, se Istenre!

Bosszú és rokonvér kellett!

A királyt ott lepte az est, amint a vár ablakából elmélázott délkelet felé, s nézte, hogy a hidakon hogy tódulnak át seregei, hogy porzik nyomukban a föld, amint sietve robognak az Alföld felé, parancsa ellenére.

Mikor nem láthatta többé a ködlepte tájat, bement magányos szobájába, s a távírdán egyetlen szót küldött Tatranginak Ogradinára: rövid szót:

„Tégy . . .”

Dávid szíve elfacsarodott a kintól, mikor ezt a szót megkapta. Eltakarta arcát kezével, mintha nem akarna látni egy szüntelen előtte lebegő délibábot. Ah, ez nem lesz délibáb többé! Ez valóság lesz ezentúl! . . .

Meg kell lenni! Isten sem segíthet rajtunk másként! Amit teszünk, azt tették a hollandiak is, mikor ellenség támadta meg hazájukat. Mindenki akarja: legyen meg hát, *amit akartok!*

Azzal kiadta a parancsot gépészeinek.

Minden el volt készítve.

Az esthomályban a Duna meredek partjai fölött négyesével egymáshoz csatolt repülőgépek közeledtek, miknek fogói egyegy hosszú, keskeny tárgyat emeltek lomha repüléssel.

Ez a névtelen tárgy két kovácsolt vaslemez volt egymásba róva, mindkettő ívformára meghajtva, s mint Lawes hídge-

rendái, homorú felével egymásnak fordítva; a lemezek 170 lábnyi hosszak voltak, és huszonkét hüvelyk vastagok: a kettő együtt a két végén a pántokkal együtt öt láb széles, közepén a domborodásnál három öl.

A repülőgépek leszálltak csendesen a két falba vágott rovátkhoz, a gépészek beleilleszték a vas ívpárok széleit a rovátkokba, s azzal a gépek csendesen alácsúszatták azt az ívpárt egész a vízfenékgig. Az ívpár magassága tett három lábat.

Azután következett a másik négy gép, a másik ívpár, az is az első után bocsáttatott, rovátkáikkal a felsők az alsókba illettek.

Mikor az ötödik ívpár is lebocsáttatott, a vén Duna azt mondta: „micsoda munka ez itt?” s dühösen rontott neki a medre közepében emelt gátnak, melyen nagyhamar csattogva, zuhogva ömlött keresztül.

Csendesen öreg! — mondanák neki az emberek. — Istennek tetsző munkát végzünk mi itt. Ne zúgolódjál ellenünk.

És aztán utánaereszték a hatodik, hetedik ívpárt: a huszadikig.

Mikor már hatvan lábnyi magas volt az ércgát a Vaskapun keresztül, igazán vaskapu most, az óriás folyam csattogó zuhatagban ömlött rajta keresztül, s úgy látszott, hogy legyőzi, szétrombolja az emberek démoni munkáját. De éjfél tájon már az ember győzte le az elemet.

És mikor a vasgát kétszázhatvan lábnyira emelkedett a két sziklafal között, akkor alábbhagyott az óriás folyam rohamos növekedésével; amíg a légjárók újabb háromlábnyi páncélt róttak a lerakott vasfalhoz, azalatt a Duna árja nem emelkedett már többet egy lábnyinál; s midőn reggelre hatszáz lábnyi magas volt a gát, abból az ár csak négyszáz lábnyit töltött be, és növekedése nem volt nagyobb óránként fél lábnál.

Ennek megvoltak az okai és borzasztó következései.

Reggel korán, mikor a szemközt álló ellenséges táborokban az ébredőt harsogták a kürtök, megjelent egyszerre a két tábor

között az új ellenség, a harmadik harcoló fél. — Kicsoda?
A tenger!

A felszorult Duna éjfélkor ádáz rohammal törte keresztül gátjait Palánkánál, s egy óra alatt elárasztá a Pancsova és Fehértemplom közötti lapályt, feltolta maga előtt a Temes vizét, úgy, hogy az reggelre a Berzeva-csatornán keresztül tengerré dagasztá az illantsai ingoványt; az alibunári mocsár délre Versec falai alatt volt, s csak a hradistyei halmoknál talált partot.

S a tenger rohant. Egyszerre száz helyütt tört elő: vitte visszafelé magával a Tiszát, a Béga folyót, s aztán kicsapott a jobb partján is a Dunának Belgrád alatt, a Száva mentében; estére egy tenger állt azon a téren, amit a Duna és a Ferenc-csatornája s a Béga-csatorna határoznak körül.

Hajh, hogy menekült előle minden harcoló fél, a szelek minden irányában! Otthagyva ágyúit, poggyászszekereit; otthagyva gyűlöletét.

Most kiáltotta aztán mindenki: édes hazám földe, oltalmazz!

Késő már! A föld nem föld többé! Ti akartátok, hogy tengerfenék legyen; azzá lesz. És az a föld, amin nem tudatok békével meglenni, nem lesz sem egyiké, sem másiké; a halak országa lesz az.

Másnap reggelre már az ellepett tér falvainak csak a tornyai és kéményei látszának ki az árból, néhol az sincs, már csak a jegenyék hegyei mutatják, hogy ott országút volt valaha, meg kastély, vadaskert.

Az emberek nem gondoltak többé a harcolásra, hanem a menekülésre; a magyar seregek lélegzetvétel nélkül menekültek fel a telecskai dombokra, míg az ellenséges csapatokat a csajkások és a belgrádi hajósok szedték össze egy-egy közreszorult szigetről; Titel, Pancsova víz alatt úszott már; azokat is ki kellett üríteni.

Hanem amint az első ijedelem le volt győzve, s a szárazra menekült emberek kezdtek tudomására jönni a veszedelem indokának, a kiállt rémület csak olaj volt a düh tüzére.

A Belgrádra visszamenekült Mazrur elindított hat vas vidrahajót a Vaskapuban emelt gát szétrombolására; s azoknak védelme alatt egy csajkás flotillával egy kiszálló csapatot rendezett össze, mely a Vaskaputól elűzve Tatrangi dandárját, mely munkásokból egy éj alatt hadsereggé alakult.

Mire a vasmonitorok az ércgátig érkeztek, akkorra a Duna egészen megtölté már a hatszáz lábnyi magas gát és a sziklafal közötti tért, s amint a hatszáz lábnyak megfelelő térséget áradata elfoglalá az alföldi rónán, Szerbiában és Horvátországban tovább nem terjedt, hanem szépen omlott alá hatszáz lábnyi magas zuhatagban, s folytatta útját.

Tatrangi hagyta közelíteni a vidrahajókat; még csak torpedókat sem rakott ellenük.

„Nem tetszik a kapu: döngessétek!”

A vashajók hasztalan ágyúzták a vasgátat naphosszant, megtörhetetlen volt az. Nem bonthatja azt más széjjel, mint az, aki lerakta.

A sikertelen kísérlet fölötti dühében Mazrur kiszálló csapataival végigpusztítá a vízmentes határörvidéket, míg Lugosnál utolérték a temesvári parancsnok csapatjai, s szétverték az egész sereget; maga Mazrur szétszórt hordáival az erdélyi hegyek közé menekült, s ott folytatta azután martalóc portyázását.

A dél-magyarországi hadjáratnak ezzel vége volt vetve. Tatrangi ebben elérte a célt, melyet régóta előre látott. Magyarország és Szerbia közé egy tenger lett odatolva, melynek egyik partját Ogradinától Zágrábig a szerb hegyláncolat képezi, míg másik oldalán hullámai bejártak a telecskaiombok közé, s a baranyai szőlőhegyek lábait mossák, nyugatnak korlátlanul kalandozva a vingai halmokig. E tengerből csak egy hosszú sziget áll ki Szlavóniában: a szerémi hegylánc és Horvátországban a Fekete-hegy csoportja, a többi a hullám országa. Ez oldalról Magyarország megtámadhatatlan lett már.

E katasztrófa azonban még magasabbra szította benn az országban a belvillongást. Az elárasztott vidékek képviselői lángoló szónoklatokkal támadták meg a kormányt az országgyűlésen, egyenesen a királyt jelölve meg Tatrangi bűntársául, ki ez égrekiáltó pusztítást elkövette. Felszámították, mennyi millió nemzeti vagyon ment az által tönkre. Nem volt mentesség, hogy egykor Holland is hasonlóan tenger alá süllyesztéssel védte meg magát a betörő seregek ellen. Azt Holland tehetette; de ez a Kanahán volt!

Az alvidékről Budapestre menekülő honvédhadak, amik lucskosan, sárosan érkeztek vissza a nyomukban harsogó haboktól kergetve, még segítettek az elkeseredést növelni. Összefogott a reakció a forradalommal, a papi párt a republikánussal, hogy megdöntsék azt a kormányt, azt a királyt, akik az ország védelméhez minden eréllyel hozzáfogtak.

És az ellenséges orosz seregek már Krakkó és Samobor alatt álltak; és a védősereg vezetői sürgetve küldék egyik táviratot a másik után Bécsbe és Budapestre a kiegészítő seregekért, a várak felszereléseért, az élelmiszerekért, miknek nagy hiánya volt mindenütt.

Bécsben a cseh-morva liga szövetekezett a feudális és ultramontán párttal, s addig nem akart az ellenség ellen egy katonát is megszavazni, míg a fehér-hegyi csata előtti alkotmány vissza nem állíttatik. A határszéli országok néptömegei nyíltan barátokoztak az ellenséggel.

Budapesten pedig az ellenzéket képező legkülönneműbb pártok összealakulva, megtagadták az országgyűlésen a kormány által az Otthon államtól felveendő hadikölcsönt. A kormány törvényjavaslata e sürgető kölcsön iránt néhány szavazattöbbséggel elvetetett. A trikolor zászlót elvetették már, s varrták helyette a vörös lobogókat.

Ekkor Tatrangi Dávid egy kiáltványt bocsátott ki hivatalos lapjában, mely a magyar országgyűléshez volt címezve, és így szólt:

„Honfiak! Képviselők! Főrendek!

Ti megtagadtátok a segély felvételét országotok védelmére; mert jobban szeretitek igazságaitokat, mint hazátokat; én azonban mégis megadom a segélyt, mert jobban szeretem hazámat, mint igazságomat.

Megadom a kölcsönt, törvény által sem biztosítva, zálog által sem fedezve, visszatérítés ígérete nélkül. Megadom azt királyotok becsületszavában, kormányotok honszeretetében, nemzetünk jobb jövőjében bízva.

És most kérek és kényszerítelek benneteket:

Állítsátok helyre a polgári békét az országban: béküljétek ki egymással, ne *beszéljétek* többé a belháborút; hanem *cselekedjétek* a külvédelmet.

És a Vaskaput eddigelé még csak hatszáz lábnyi magas gáttal zártam el. És tenger támadt belőle Szerbia és Magyarország között: tenger, mely benneteket megvéd. — Még hátra van a két sziklafal háromezer lábnyi magaslata. Minden el van készítve hozzá. Három nap elég rá, hogy végrehajtsam.

Ha ti három nap alatt ki nem békültök magatokkal és önféjeteikkel, ha nem siettek rögtön a határra hazátokat védelmezni, ha nem akartok engedelmeskedni se apának, se anyának többé: én elzárom a Vaskaput egész háromezer lábnyi magaslatában, és tenger alá teszem egész országotokat, hogy az ős tengeri kagylók a pozsonyi hegyek tetején megszaporodnak az elevenekkel, s az ország, melyet önfiai megszűntek szeretni, az ország, a melyből kivesszett a honfierény, tengerfenék lesz újra, mint volt aeonok előtt. Így teszek: Istennek mondom . . .”

E rettenetes megintés összerendíté a kedélyeket. — Mindenki tudta, hogy ez irtóztató hatalom kezébe van adva annak az embernek. — Bírál tette őt Isten egész nemzete fölé, és felruházta az ítélet végrehajtásának rettentő eszközével.

Tudós mérnökök, geológok kiszámíták, hogy ha még hatszáz lábbal magasabbra emeli Tatrangi Dávid az ércgátat a Vaskapunál, akkor a szerémségi hegyek eltűnnek egészen,

Pétervárad, Belgrád várai a víz színe alá merülnek; egész Közép-Magyarország átalakul egy új szigetvilággá, melyben a Vértes, a Mátra, a Bakony, a Salgó *szigetei* vitorlával közlekedhetnek Buda *szigetével*. Pest palotasorai mélyen pihennek az árban; az óriási műnstertorony hegyében megakad majd néha a levetett horgony. Az Alföldön nem mutogat több csálóka tengert a délibáb: az igazi tenger lesz ott, melynek partja körös-körül nem látszik. Akkor Hont, Nógrád és Bars egy félszigetet fog képezni, ahogy a Garam- és Ipoly-völgyét elfoglaló tenger kétfelől körülöleli, hajósokra nézve veszélyes sziklás öbleivel; csupán egy földszoros fogja összekötni Gömörrel; de Borsod Hevesnek egy részével egy tökéletes szigetté alakul a Sajó és Ipoly összeszakadásával; Komárom a Csallóközzel, Győr, Mosony, Vas megye egyetlen sík tengert fognak képezni, s abban az almás hegyek szigetcskéje; e tenger hullámai csak a pozsonyi Kárpátoknál találandnak határt. Nyitrán végig, egész Trencsinig egy nagy-nagy tengernyelv fog benyúlni számtalan apró tavakban kiágazva, míg Veszprém megye ábrázolja hasonlítani fog a térképen a mostani adriai partvidék szakadékos, félszigetes országához.

El is készültek e térképek, amik bemutatták a közönségnek, hogy milyen képe lesz az országnak, ha Tatrangi azt az istenítéletet csak félig hajtja végre rajta.

És ha egészen végrehajtja? Ha a Vaskapu mind a háromezer lábnyi magaslátát kitölti az ércgáttal?

Akkor nincs többé semmi térkép. Akkor nincsenek sem fél, sem egész szigetek többé, akkor a budai János-hegy és a hevesi Mátra fölött vitorlázhatnak a hajók; akkor a horvát Fekete-hegyen tanyát ütnek a tengeriszap kagylói, akkor az egész Kárpát és Beszkid öblében nem egy Polinézia képe támad, hanem egy sík tengeré, melyből csak a kimeredő, rom koszorúza hegycsúcsok, királyi várakok egykor, hajótörések rettegett sziklái ekkor, fogják hirdetni, hogy itt ország volt valaha!

Ennyi víz talán mégis elég volt eloltani azt a nagy tüzet!

Az egész országot átfutotta a borzadály e fenyegetés hírére.
Magunkra rántsuk-e az új özönvíz kataraktáit?

A fenyegetés nem prófécia többé. Technikai valóság az.
És minden ember tudja azt, hogy nincs oly magas hegytető
az országban, ahová menekülhessen!

Egyedül egy magaslat van, mely megvéd, a hazaszeretet
magaslata! Föl mindenki e menedékre!

És odamenekültek.

A harmadik napon a budapesti országgyűlés elnapolta ma-
gát önkényt bizonytalan időre, egy nagyszerű jelenet után,
melyben a ház minden színezetű pártjai egymással összeölelkez-
tek, s egy általános „életünket és vérünket!” kiáltás után, teljes
hatalmat adtak a kormánynak rendelkezni mindenkinek életé-
vel és vagyonával a haza védelmére.

Még azon éjjel az ország minden vasutai szakadatlan szállíták
a segédcsapatokat a Kárpátok felé. A csapatok énekelve men-
tek a csatatérre.

Tatrangi Dávid pedig felült aerodromonába s elrepült vele
Távol-Keletnek; otthagya a bezárt Vaskaput, visszatértéig.
Hadd döngesse addig, akinek nem tetszik.

Ő ment a legfélelmeesebb ellenséget felkeresni: Alekszandra
cárnőt és a léghajós admirálját Severust — meggarcolni velük
a magas légben.

A REPÜLŐ HALOTT

Mikor Dávid légjárója a havasföldi bércvilágot elhagyta, sűrű köd feküdt az alább elterülő rumániai lapályon; november vége felé járt az idő.

A ködön keresztül nem láthatott le a földre; a köd jó takaró; de szintolyan jó hangvezető. A gép hangtölcsérein keresztül jól kivehető azt a robajt, amit nehéz ágyúk szakadatlan gördülése okoz. Az orosz sereg zöme vonul Rumánián és Besszarábián keresztül az Otthon város felé. A sűrű ködben a légjárók nem akadályozhatják meg előnyomulását.

Dávid megérkezve Otthonba, tudósítá elnöktársát, Dárdayt az ellenséges sereg közeledtéről. Dárday minden intézkedést megtett, hogy vendégeit illendően fogadhassa. A besszarábiai partot védte kétszázötvenezer főnyi polgársereg; de azok közt a hajdani krakkói honvédek, kikben bizony nem aludt ki a régi láng, mint Dárday hitte. (Tán ő sem hitte, csak Dávidot akarta megmozgatni az ijesztgetéssel.) Hogy az ellenség egy ökölcsapással el nem foglalhatja az Otthon várost, afelől gondoskodva volt tűzben, vízben, levegőben.

Hanem mármint az is bizonyos volt, hogy Alekszandra cárnő döntő hadjárata megindult, s az unalaskai légjáró hadiraj nem sokára fennyen fog repülni az újszerű csatába. — Ha nem jönnek ők, majd értük megy Dávid, s felkeresi őket aleuti zugaikban, s kényszeríti a csatára.

E terve szerint rögtön rendeletet adott több légjárórajának, hogy csoportosuljanak a kin-tseui hegyek között össze: az Aleuti-szigetek körül csak cirkáló léghajói maradtak.

Eközben váratlanul kedvező hír érkezett Magyarországról. 1973. december 2-án a magyar–osztrák seregek, nem várva be ellenfeleik támadását, II. Árpád király személyes vezénylete alatt megtámadták a visztulai orosz sereget, s egyik éjféltiltül a másik éjfélig tartó ütközetben kiverték azt minden állásából; elvették tőle tömérdek ágyút, pokolgépet; magyarok, osztrákok, csehek, lengyelek, tótok versenyeztek egymással a vitézségben; hózivatarban, jég hátán, vaszapor között harcoltak, túrtek, éheztek, szomjaztak és vérzettek; de győztek. A király maga egész nap nyeregben ült, kivéve azt a percet, amikor kilőtték alóla a lovat, s első volt, aki egy felgyújtott hídra felnyargalt, mikor az ellenség hadderekát keresztültörték testőrezredei.

Ezt a napot aztán lelkesülten megünnepelte mindenki mind a két monarchiában, még a republikánusok is, s mindenki sietett hálát adni az Istennek a templomokba: még a papok is.

Tatrangi Dávid jobban örült ennek a győzelemnek, mint ha az ő babérai termették volna azt meg. Sőt, annak örült éppen, hogy azt az első győzelmet nála nélkül vívták ki.

Még ugyan korán van diadalt énekelni! A főprobléma megoldása őreá vár. Mert az a kérdés, hogy ki marad úr a légben. Azé a diadal. Az kergetheti aztán ellenségei armádiáit a világtalan világig. De ez a technika, a kiszámítás, a fizikai erők harca. Amott azonban a honszerelem, a hűség, a halálmegvető hős lélek, az egyetértés, a szabad szellem; azért hadd legycn azé a győzelem babérja!

Ekkor egy jóslatszerű tudósítást hoztak [Dávidhoz mindenünnen érkező légjárói.

Ha csak egy hozta volna a hírt, azt mondta volna rá: mese, de tíz különböző helyről érkező léghajósok tudósíták ugyanerről.

Találkoztak a légben Dávid atyjával, az eltemetett Tatrangi Mózzessel.

Az egyik látta őt a Medve-szigetek fölött repülni ezerkétszáz lábnyira a tengerszín felett. Jól ráismert. A tört alak ott állt

a villanygép előtt, kifecamult könyökű karjával a gép korongjára támaszkodva s a villám sebességével vágatott el az őt kísérő hajó mellett, mely nem bírta utolérni.

A másik már Kanada fölött látta őt elsuhanni, kétezer lábnyi magasban; a harmadik az ausztráliai szigetek fölött találkozott vele, háromezer-kétszáz lábnyi emelkedésben; a negyedik a Kínai-tenger fölött látta őt eltűnni ötezer lábnyi magasban járó felhők közt; mind a tíz ugyanabban az állásban, tört karjával a gép fogantyújára támaszkodva, s azután valamennyinek az adataiból összeállítva ki lehetett cirkalmazni egy spirálkört, mely félszegen északtól nyugotnak indulva, keletől északnak visszatér, és aközben folyton emelkedő haladással egyre távolabb tér el a földtől.

Tatrangei Mózes holtan repüli át az egeket!

Egy léghajós az északi Göncöl szigetéről ehhez azt a kiegészítő hírt hozta, hogy a légjáró, melyben a halott feküdt, eltűnt onnan, s a kristályravatal össze van omolva.

Ez a körülmény aztán megmagyarázta a kísértetes tünemény titkát.

Egy földrengés, ami a göncölök alatt oly gyakori, halomba döntötte a pistacit kristálytömeg oszlopcarnokát. A légjáró, mely kiterjesztett szárnyakkal feküdt az oszloptömeg tetején, ezáltal leesett onnan; a két szárny a lég ellenállásától összezsugorodott, s azzal rögtön megkezdődött a villanygép működése. A benne fekvő halott álló helyzetét szinte kimagyarázza a zökkenés, mely az élettelen testet a gépre veté, s az ennek fogantyújában fennakadt merev karjával, s most úgy tesz, mintha ő indítaná égi pályafutásra az örök gépet.

S minthogy a légjáró harántos esésében egyszerre fölfelé és előre mozdító lökést kapott, most az égnek indult emberi csoda nemcsak körutat fut a föld körül, hanem egyúttal folyvást emelkedik is fölfelé. A legutolsó, ki vele találkozott, az Ural hegy legmagasabb csúcsai fölött látta őt elrepülni, tizenyolcezer lábnyi magasban. Folyton emelkedik az.

Igen, míg földi léggömböt talál maga előtt.

Dávidnak már kellett volna léggömb hadserege élén nagy ellenségére indulni. Az egész világ reszkető figyelemmel leste, hogyan dől el majd egy ilyen ember soha nem látta ütökzet: — és nála erősebb volt a fiú szeretet és a tudás szomja, mint a dicsvágy.

— Várjatok rám — mondá hajóraj vezéreinek.

— *És az ellenség?* — kérde az északi hajóraj vezére, Áron.

— Az is várni fog rám. Én megyek felkeresni atyámat.

— S ha megtaláltad?

— Akkor visszahozom őt a földre.

— De hogyan?

— Megtudjátok. Minden egyes léggömb kormányosa kap egy zárt levelet, melyet csak azon pillanatban szabad felbontania, amikor parancsot kap, hogy induljon szemközt az ellenség léggömb hadával. Abból meg fogja tudni, hogy mit tegyen. Severus barátom megtanulta tőlem, hogyan kell a levegőben repülni. De azt nem tanulta meg, hogyan kell a levegőben harcolni. — Most arra is megtanítom őt.

Azzal felszállt a magasba léggömbjével Dávid, s amely irányt tudósítói leírtak előtte a föld körül, azon a körvonalon megkezdte a kémiszemlélését a repülő halott után.

Más léggömb nem volt most az égen. Parancsára mind két csoportba voltak gyűjtve, s a kémlelők a hegytetőkön pihentek. Egyedül járta be a firmamentumot.

Fölemelkedett magasra. Hol soha még a kondor szárnyai sem verték a léget. Nem találkozott senkivel.

Túlment a Dhawalagiri magaslatán; föl a jég örök régióiba, a föld önmozgásának örök hideg áramlatába; harminchatezer lábnyi távolra az élő földtől. Látta a felhők minden nemeit maga alatt, de azt a halottat, aki repül, nem látta sehol.

Egyszer végre feltekintett maga fölé, s ott azután meglátott egy kicsiny fekete pontot repülni maga fölött, még egyszer oly magasán, mint ahol ő jár: a föld gözkörén is túl!

Dávid megkísérté utolérni azt a fekete pontot.

És aztán megtudta, hogy olyan feladattal küzd, mely csak halottnak sikerül; az élőnek nem.

Negyvenezzer lábnyira emelkedve a föld felett, annyira megritkultnak találta a levegőt, hogy az már a gép tömörítő hatalma mellett sem volt elég tápláló a tüdőre nézve. A légszlop nyomásának megszűntével, orrán, ajkain, fülein keresztül szivárgott ki a vér. És ami legkeményebb gát az égbemene-
tel ellen az előre nézve, az, hogy a ritkult lég csekélyebb zsűr-
lódása mellett, a hajó oldalai lassanként áthűlnek: a nap csak ragyog, de nem melegít többé; a hőmérőben megfagy a kényeső: minden éltet tagadó hideg áll be lassankint.

És még mindig mérhetetlen magasban repült fölötte az a másik aerodromon. Az már ott talán a világéterben repül. Százötven foknyi mínusz alatt. Oda nem megy utána élő.

És ama repülőgép szárnyai egyre szabályosan vernek: repü-
lése hullámzatos kigyóvonal.

Tehát villanyosság a föld légkörén túl is van. Tehát a világ-
úrt betöltő finom éternek is van annyi ellenállási ereje, hogy
egy a villanyosság és a géptan szabályai szerint alkotott repülő-
gép benne tovább úszhatik; egyre táguló csigakörutat futva
meg a föld körül. — És ha az önmagától mozgó gép sokáig
fogja ez útját folytatni, egyre fokozódik a villanyerő üveg-
szárnyaiban, egyre fogy a föld vonzereje hozzá, mely röptében
fogva tartja; nem lehet-e egy pont, ahol a két erő közül az
első túlsúlyra jut, s akkor a villanygép önalkotta útján vágat
majd a végtelen világűrben előre? És meglehet, hogy majd egy
más planéta közelébe téved, annak vonzerejétől közelebb vona-
tik, s aztán a körül folytatva megfordított csigakörfutását,
végre leszáll reá. Azon planéta lakói mennyi kérdést intéznek
majd a leszállt gép néma lakójához! . . .

A felső gép, dacára a sokkal nagyobb ívnek, melyet röptében
körtett, mégis végtelenül gyorsabban repült, mint Dávidé.
A természet minden örök szabálya eltiltá őt a vele találkozástól.

— Fare well! — kiáltá utána az utólérhetlennek, s aztán visszabocsátva repülőgépét az emberkínzó hetedik égből, nemsokára elveszté a repülő fekete pontot szemei előtt. Talán nem is fogja azt már többé földi szem meglátni.

HARC A LÉGBEN

Az égi találkozás után legfőbb ideje volt a földhöz közelebb esőkre gondolni.

A vezérlégjáró belsejében volt egy készülék alkalmazva, mely állt egy végtelen földabroszból, ami egy henger segélyével körülforgatható volt. E térkép mutatta a föld minden tájait, madártávlatból lefényképezve. A tapasztalt hajós, amint a mágnesű segélyével meghatározá a pontot, melyen hajója repül, ama térképről azt is leolvashatá, hogy mely ország, világ felett jár most.

Dávid azon percben, amidőn a légjáró kísértetét elveszté szemei elől, az Amur vidéke fölött találta magát.

Éppen alkonyodott.

Az esti ég arany homályában három repülőgépet látott maga felé közeledni északkelet felől; amikben nemsokára saját kémhajóira ismert.

Mikor kétpercnyi közelbe ért hozzájuk, a hangkürtön át e parancsot mondá:

„Közép marad; egy, három tovább.”

Mikor két aerodromon egymással a légben találkozni akart, azt így hajtották végre.

Mindig a keletről vagy északról jövő a felső, a nyugatról vagy délről jövő az alsó.

A találkozásra felhívás után az alsó alájarepül a felsőnek, s azután mindaddig egy irányban repülnek egymás fölött, míg függőleges vonalba nem jutnak. Akkor a felső egyszerre megszünteti repülését, s leszáll az alsóra.

A találkozás titka a villanyosság.

Az üveghajó felső része „plus”, az alsó „minus” villanyossággal van töltve. — A két üveghajó két ellenkező oldala egymást vonzza. — A felső hajó közeledtére az alsó hajó két repülő vitorlája önkénytelen szétterpeszkedik, s arra az alsó hajó egyszerre hozzátapad a felsőhöz.

— A felső akkor egyszerre megújítja saját röpvtorláinak működését, s viszi magával az alsót. — A két hajó vezetői azután a hangkürtökön keresztül értekezhetnek egymással, akár a hajó oldalajtajain át meglátogathatják egymást, s közölhetik tudósításaikat, amikért összejöttek.

A villanyerő által hathatósabban egymáshoz van kötve a két üveghajó, mint ha körös-körül vaskapcsok csatolnák össze.

S mikor aztán ismét szét akar válni a két hajó, az is a legegyszerűbben megy végbe. A felső hajó is megszünteti gépe működését, röpvtorláit fekkentesen szétterjesztve. Ekkor mind a két hajónál félbeszakad a villanyfolyam, mely őket egymáshoz csatolta; s akkor pár percig szállnak a légtérben lefelé; e néhány perc múltával az alsó hajó egy szárnymozdulata ellöki magától a most már hozzá nem tapadó felső hajót: amaz lefelé hull, szárnyai összezsúfolódnak, emez még libeg, elzárt vitorláival; a következő percben aztán mind a ketten repülnek ellenkező irányban, amerre útjuk van.

Ez a találkozás a légjárók között.

És egyúttal ez a légjárók közötti harcnak a titka.

Ha két légjáró közül egyik a másik fölé kerülhet, s az utóbbi nem tudja azt megakadályozni, hogy az függélyesen lerohanjon rá, akkor fogva van a felül került légjáró által, s az őt minden benne levővel együtt oda viheti, ahova akarja.

Dávid léghajója vezérgép volt, messziről megismerhető a két háromszögű üvegprizmáról, melyek az elejére és a hátuljára voltak alkalmazva, s a gép szárnyainak mozgása által lassú

körforgásban tartva, nappal a verőfényt, éjjel a villanyragyogványt szórták mérföldnyi távolba, s ezáltal tették a vezérgépet messziről kiismerhetővé.

E vezérgépekkel szemközt minden más légjárónak az alul kerülő szerepét kellett játszani.

Mikor Dávid megállítja a keletről jövő három aerodromon középsőjét, az meglassítva repülését, alája libbent a vezérgépnek, s néhány perc múlva hozzá volt ahhoz tapadva. A másik kettő repült odább.

Ekkor Dávid és a kémológép vezetője között a hangtölcsérekben át e párbeszéd keletkezett:

- Honnan?
- Unalaska sziget felől.
- Mi hír?
- Ellenség repülőhadraja felszállt.
- Merre?
- Nyugatnak.
- Száma?
- Miriád.
- Láttad közlőrl?
- Mérföldnyiről.
- Jól repülnek?
- Elhagytuk őket; de jobban is tudnak.
- Minő színe van az ellenlégjáróknak?
- Világos veres.
- Felbontottad titkos utasításodat?
- Várom rá a parancsot.
- Menj Kincsőbe, s ott bontsd fel.

Ezzel útjára bocsátá a légjárót Tatrangi.

Az éj folyama alatt még több kémhajóval találkozott Dávid, amik az ellenséges légjáróraj mozdulatairól a legkülönfélébb tudósításokat hozták.

Az egyik ezer légjárót talált a Jeges-tenger felett végigvonulóban. — A másik a veres légjárók zömét zárt tömegben

látta Kína felett átvonulni; a harmadik a Csendes-tenger színe felett látta libegni Severus új légjáróinak ezreit.

Dávid kitalálta a műveletek tervét.

Az ellenfél meg akarja oszlatni az Otthon haderejét. Úgy tesz, mintha egyfelől a magyar király seregeit fenyegetné, amik Litvániáig előrenyomultak, másfelől pedig magát Otthon várost akarná meglepni. S a légjáróhad mozdulata oly gyors, hatása oly romboló, hogy elég az ellenféltől egy rövid órai előnyt elnyerni, hogy annak seregeit tönkreverje, várait lerombolja, városait porrá égesse.

Severus, akinek tudomása volt arról, hogy az Otthon államnak négyszer annyi légjárója van, mint neki, arra számított, hogy ellenfele a haderejét kénytelen lesz négy felé elosztva tartani, s egyenlő ellenhajórajt tartani a féltett ország és város védelmére, azonkívül az egész világon elhelyezett telepei közt az összeköttetéseket fenntartani.

Az első összeütközésnél pedig, ha egyenlő a két tábor, csaknem mértani bizonyossággal kiszámítható volt Severus hajórajának győzelme Dávidé felett. Severus légjáróinak villany gépezete egyötöd résszel nagyobb villanyerőt volt képes kifejteni, mint a Tatrangi-féle villanykészülék.

Severus Dávidtól is kérdezé azt annak idejében: miért nem fokozza még feljebb a légjárók gyorsaságát, mikor lehetne, és azt a választ kapta tőle, hogy ez fölösleges erőpazarlás volna; a légjáró, ha gyakorlati céljának meg akar felelni, hogy utazás és szállítás eszköze legyen, kénytelen sok közbeeső állomáson leszállani, s a túlhajtott gyorsaság miatt több időt fog elveszteni a megállapodással, mint amennyit megnyert az útközbeni sietéssel. Azonkívül volt még egy körülmény, mely azt tiltotta. A túlfeszített gyorsaság a rendes páratelt légkörben az üveggépezetben az iridisatiót mozdítja elő, mely idő jártával az üveglapok villanyosságát csökkenti. Ennélfogva Tatrangi Dávid megmaradt az atyja által felállított arányoknál.

Most azonban Severusnak az levén az első feladata, hogy az

Otthon légjáróiból mentül többet elfoghasson, ezt igen könnyű szerével vélte elérhető, ha újon alkotott gépeinek mozderejét fölemeli. Ezáltal azok képessé lesznek téve hasonló erő kifejtés mellett ellenfeleik fölé emelkedni, s a leírt mód szerint azokkal összetapadni; amidőn azután a felül került légjáró marad a győztes; mert az alsónak a szárnyai le vannak szorítva, a felsőnek az oldalaihoz tapadva, s a felső röpvitorláit viszik mind a kettőt együtt oda, hová kormányosuk akarja.

S ha azután az első ütközet meg van nyerve, akkor már az Otthontól elfoglalt légjárók is az orosz cárnő hatalmát növelik, a második ütközetnél már csaknem egyenlő erővel mérkőznek meg; folyvást fennmaradván az orosz légjáróknak erősebb röpereje mint hadászati túlsúly.

Így győztek a múlt században azok, kik ágyúikat, löfegyvereiket nagyobb horderővel tudták ellátni, mint ellenfeleik. Már akkor azt írták a nagy döntő világharcokról a történészek, hogy nem az emberi vitézség nyerte meg a győzelmet, hanem a gép.

Most már egészen a gép hatalmába van adva a harc. Az ember maga csak meghalni megy már a csatába, nem verekedni. Ellenfelét nem is láthatja, nem is érheti el többé. Az fenn repül a légben.

S a harc kockája csak azt dönti el még, hogy kinek a gépe marad győztes a felhők országában. Azé aztán a föld.

Tatrangei Dávid gyorsan keresztüllátta ellenfele tervét.

Annak nem lehet célja aránytalanul kevesebb géphadait háromfelé szétosztani; hanem éppen ellenfele figyelmét akarja megosztatni a háromfelé vált iránnyal.

Ennek ellenében az ő terve is gyorsan készen volt.

Kémhajóival rögtön izenetet küldött Otthon városába és Kincsőbe.

Az elsőbbi helyre akként szólt parancsa, hogy az összes légjárótömeg szálljon fel, és háromszáz lábnyi magasban a tenger színe fölött igyekezzenek elérni a Volga és Kaspi-tenger körüli

rónát. Az utóbbi helyen csoportosult légjáróinak pedig azt adta utasításul, hogy a khokonoori magaslatokon egyesülve, amint az ellenséges hajóraj a láthatáron megjelenik, hagyják azt támadás nélkül elvonulni, s mikor már eltűnt a láthatáron ismét, akkor keljenek nyomába és kövessék.

És egyúttal minden légjáró kapitányának meg lett hagyva, hogy amint hajója felszállt, a lepecsételt utasítást szakítsa fel, és cselekedjék majd aszerint a végzetes találkozásnál.

Mert minden légjáróra volt alkalmazva egy idő óta egy újdon készülék; aminek célját, rendeltetését nem ismerte még senki. Egy zárt szekrényből állt az, melynek belsejéből egy rézcső vezetett ki a hajó födelére, hasonló a tűzifecskendők csövéhez. Mi van a szekrényben, azt nem tudta senki, sem azt, hogy az a cső mire való.

Maga Tatrangi Dávid egy gépészt és egy kormányost véve át a kémhajókról saját légjárójára, egész éjjel a légben cirkált alá s fel, az ellenséget várva, s zezzug útban hátrálva az ázsiai hegyvilág felé.

A hosszú éj holdvilágos volt: kedvezőtlen világítás ily kémszemléhez. Sem elég világos, hogy a léghajókat meg lehessen körvonalaiokról különböztetni az éjszaka ködeitől, sem elég sötét, hogy azokat saját villanyvilágításuk elárulja.

Így történt, hogy amint a hajnal szürkülni kezdett a kínai partok felől, Tatrangi alig húsz tengerésmérföldnyi távolban pillantá meg maga előtt az egész orosz légjárótábort.

Nagyszerű látvány volt ez! Húszezer repülő csoda egy csoportban.

Jól sejtett. Az egész tábor együtt volt; amik északnak, délnek látszottak indulni, mind csatlakoztak a hadiraj zöméhez, s most annak két szárnyát képezték.

Az orosz hadiraj egy óriási karajt képezett. A gépek tíz sorban egymás mögé rendezve; kétezer gép egy homlokvonal, mely nyolc mérföldnyi területet ölel körül.

Az egész tábor teljes géperővel vágatott előre.

Dávid távcöve e távot egytizedrészt mérföldnyire kiseb-
bíté, olyan jól kivehette, mintha nyolcszáz lépésnyiről nézte
volna őket.

Hozzávetőleg mintegy négyezer lábnyi magasban lcbegtek
a föld felett.

Dávidnak most hirtelen ki kellett számítania a két távot
az ellenfél és az Otthon közeledő hajóaja között, s azután
leszállni oly mélyen a róna fölé, hogy a rövidebb ív által ki
legyen egyenlítve a magasabban járó, s ekként hosszabb ívet
megfutó gépek nagyobb röpereje és az ő légjárójának kisebb
hatású röpte közötti különbség.

Ezzel az a másik előny is össze volt kötve, hogy a magasán já-
ró léghajókból nem vehették olyan hamar észre a földszínhez
közel elsuhanó légjárót.

Az orosz léghajóraj szép rendes vonalban repült, csaknem
egyenlő magaslatot tartva; hanem azután minden száz légjáró
fölött még ezer lábnyival magasabban repült egy-egy vezérha-
jó, mely a többiek fölött parancsnokolni látszott, s a vezér-
hajóknál még ezer lábnyival magasabban repült egy tíz hajó-
ból álló csoport; ez a táborkar maga. És e csoport közepette
kivehette Dávid távcövével az admirálhajót magát. Ennek
négy vitorlaszárnya volt: nem madárhoz, de lepkéhez hason-
lított, testre hosszabb volt a többinél, és a két végén egy-egy
korona tündöklött, kristályprizmáival tüzet szórva minden
oldalról. Erről lehetett megismerni, hogy ez a cárnői léghajó.

De nemcsak Dávid vette észre a közeledő ellenséges légjáró-
rajt: őt is észrevették.

A messze tündöklő háromszögű prizma elárulá, hogy ez
a vezérhajó.

Azzal egyszerre, mintegy parancsszóra száz légjáró kivált
az ellenfél táborának balszárnyából, s üldözőbe vette Tatrangit.

Dávid a tunguz hegyek fölött járt, mikor észrevette az üldö-
zést.

Volt ahhoz való készüléke, hogy kiszámíthassa ellenfele röptének gyorsaságát a saját légjáromjával viszonyítva. Ezt úgy számíthatá ki, hogy bizonyos pontokat jelölt meg a földön, s azt vette föl, hogy hány perc alatt éri el azokat saját légjáromjának árnyéka, hány alatt az utána jövők.

Azok egyötödrcsnnyivel sebesebben repültek, mint ő, és így azt is kiszámíthatá, hogy a tíz mérföldnyi különbség, mely most előnyére van, mikorra fogy el. Másfél óra múlva utol fogják érni. Most tehát csak az volt a feladata, hogy ez idő alatt elhagyhassa a Bajkál hegycsoportjait. A hegyek közt könnyen megszoríthatják.

Ő is a végsőig fokozta gépe röperejét, folyvást a magasban tartva magát. Mégis utolérték, amint a semipalatinszki erdőt elhagyta.

Itt azután előtte állt a nagy Bedpak Dala pusztja; egy laktalan, úttalan róna; a láthatár egyik szélétől a másikig hóval födve.

A száz üldöző aerodromon már csak negyed mérföldnyire volt mögötte. Jól kivehető, hogy azok közt legelől repül az admirálhajó ragyogó koronájával.

Amint azután Dávid a rónára kijutott, mutatott valami mesterséget az üldözőinek, amit azok nem tudtak utánacsínálni.

A nyolcezer lábnyi magasból, amelyben repült, egyszerre lecsapott a rónára, ugyanazzal a percenkint ötszáz lábnyi gyorsasággal, amellyel előresuhant. Úgy csapott le, ahogy a tengeri keselyű szokott lecsapni a hullámok közé, s a kondor a rónára. Maga Dávid irányozta a kormányt.

És azután, midőn csaknem a földet érte, egyszerre vízszintes repülést vett fel megint; ahogy tesz a prédáját elkapó sas. Szárnyainak hegyei barázdát húztak a hóban.

Ez nagyon meglephette az üldöző aerodromonokat. Az ő vezetőik csak arra voltak készen, hogy mikor le akarnak szállni a magasból, elébb a repülést meg kell szüntetniök, s aztán kiterjesztett szárnyakkal szép lassan aláereszkedniök; de azt a scbes lecsapást egyik sem értette.

Azalatt aztán, amíg ők hozzákészülődtek a lebocsátkozáshoz, Dávid légjárója ismét elnyert előlük egy mérföldnyi egérutat, s futhattak utána, míg ismét utolérték.

Amint utolérték, ismét megtette előttük azt a merész alácsapást. Ekkor néhány üldöző aerodromon megkísérelte a merényletet utánacsinálni; hanem az rájuk nézve siralmasan ütött ki; nem bírták a lefelé haladó szárnyas gépet megállítani, s mindegyik az orrával furódott bele mélyen a földbe, némelyik a fél szárnyát elficamította az esésben, s azzal bénultan terült el a földön. Akik benne voltak, az ütődéstől elkábultak; talán halálra zúzódtak.

A többieket csalogatta maga után Dávid aerodromona a nagy kirgiz pusztán végig. Árhurcolta őket magával az Argyz-Kum, a Kara-Kum sivatagokon. Játszott velük. Zegzugban futott előttük; majd kígyóvonalt rajzolt a levegőben repülésével; az egész aerodromonraj előtte, körülötte rajzott már, összecsoportosultak alatta, fölötte, s mikor azt hitték, hogy már fogják, akkor egyszerre felvonta szárnyaira a tafota borítékot, összecsapta a szárnyait, s sebesen keresztültört rajtuk, mint első fölrepülésekor a villanyos felhőrétegen. Egyszer aztán egészen közel hagyta őket magához jönni, mintha ki volna fáradva. Csak kelepce volt ez. Körülfogták. Egy helyütt ki akart törni a hajtók köréből. Ott az üldözők oly közel vonultak egymáshoz, hogy szárnyaikkal elérték egymást. Amint azután két ilyen villanyterhes üvegszárny alsó-felső lapja egymáshoz ütődött, az abban a percben úgy egymáshoz tapadt, hogy el nem bírta válni. Azzal mind a két gép meg volt bénítva, s mint a lelőtt vadlúd bukdácsolt le együtt a földre; míg Dávid légjárója, gyorsan, mint a fecske, suhant ki a szerencsétlenül jártak részén.

Erre az admirálhajó azt a parancsot adá ki a többi légjáróknak, hogy mindannyian maradjanak hátra.

Ő egyedül vállalta el most Tatrangi üldözését.

És Dávid tapasztalni kezdé, hogy ezúttal méltó ellenfelére talált.

Az admirállégjáró éppen úgy utána tudta csinálni a keselyű-lecsapás merész műveleteit, mint a rögtöni aláhullást, összecsapott szárnyakkal. Ahhoz is jól értett, hogy mint kell hűzlábnyi magasan a föld színe felett elsuhanni, hogy a szárnyak a homokot horzsolják.

Hanem ily közel a földhöz egyik léghajó a másikat el nem foghatja. Hiányzik számára az esési magaslat.

Amint a kara-kumi puszta végét ért, következett egy nagy tó: az Aral tava. Itt már Dávid hatlábnyira szállt le a víz színe fölé; amiben az az előnye volt, hogy az ő vitorlaszárnyai a jobban ellenálló vízbe csapkodtak le, s így nagyobb lökést adtak hajójának, mint aminőt a fölötte röptető ellenfél szárnyai tudtak kifejteni, mik csak a légtérben eveztek. A víz színe fölött úgy repült az aerodromon, mint egy szellem, s ha testével néha a vízbe le-lecsapódott, akkor még a ruganyosság is új erőt kölcsönzött röptének: négy-ötszáz öles ugrásokkal haladt előrc.

Ezt is utánacsínálta az ellenfele.

Az admirállégjáró szinte leszállt a víz színéig, s úszva, repülve, szökellve odaférközött Dávid vezérlégjárója mellé. Úgy nyargaltak egymás mellett, mint két versenyparipa a célhoz.

Az admirállégjáró alig volt százölnyi távolra Dávidétól.

Az átlátszó üvegfalon keresztül Dávid megkülönböztethető benne levő alakokat.

Ott volt a cárnő maga: Alekszandra; egy olympi istennő öltözetében. A kormányrudat Severus kezelte. Dávid maga tanítá őt meg e mesterségre. A tanítvány most leckét adott mesterének.

Amint így vágattak egymás mellett, a császári légjáró hangkürtjéből áthangzott Dávidhoz „Sasza asszony” ismeretes szava:

— Hahó, uram!

— Hallom: Szüdarinja!

— Egyet kifeledett ön a számításából: az asszonyt!

E szóra Dávid egyszerre felfelé repülő irányt adott gépczétének, s légjárójával egyenesen szállt fel a magasba.

A kezdeményezéssel elnyert egy másodpercet ellenfelétől, s ez sokat számít a felfelé szállásnál. Amannak nagy erőfeszítésébe kerül az előnyt visszavívni.

Mintegy ötezer lábnyi magaslaton jutnak végre egyenlő színvonalra s ezentúl a cári aerodromon szüntelen fölötté marad Dávid hajójának.

Az pedig magasabbra törekszik, kijátszva ellenfele kísérleteit a reá lecsaphatásra.

Mikor aztán tizenkétezer lábnyi magasan libegnek, akkor megpillantja Dávid azt, amit keresett. Az otthoni aerodromon tábor kezd fölemelkedni a láthatáron; amint annak nyugati szélén a Kaspi-tenger ezüst vonala felcsillámlik, mintha abból támadnának elő e repülő alakok.

Most mind a két légjárótábor fenn volt az égen, és közeledett egymás felé. Az egész láthatárt körös-körül elfoglalták. Mindkettő félkör alakban nyomult előre. Középett a két, egymással játszó vezérgép.

Az orosz légjárók raja közelebb volt a kettőhöz, és gyorsabban repült, dacára a szemközt fúvó szélnek, mely az otthoniaknak előnyére szolgált.

Különböen egyenlő erővel voltak, húszezren húszezer ellen.

A negyvenezer gép szárnyverése valami búfájos égi zenét költött odafenn, melynek hallatára világgá futottak a kirgiz csordák, ménesek oda alant.

Dávid vezérhajójával folyvást nyugotnak tartott: honnan saját léghajóaja közelített felé.

Nem csupán az a célja volt, hogy seregével egyesülhessen. Ennél távolabbra gondolt.

A Kaspi-tenger színe fölé akarta áttenni azt az ütközetet, amely első kísérlet lesz, vajon lehet-e embernek harcolni az égben.

Még most is emberszeretetet volt szívében, s azon aggódott, hogy a légből lehulló ellenfelei össze ne zúzzák magukat a földön; ha a tengerbe hullanak, ott a zárt hajót megint felveti felszínre a víz, s a benne levők nem zúzzák magukat össze.

Ellenfele, az orosz admirálhajó folyvást mellette, fölötte csapongott; mint két héja a légben, enyelegni látszottak egymással.

Kitűnt, hogy egy légjárónak a másikat elfogni a felülről le szállással nem olyan könnyű, mint ha szándékosan összebeszéltek a találkozásra. Az alul került légjáró kormányosának egy kézmozdulata elég rá, hogy hajója a rárohanó ellenfél alól kisikamljék: s ha az üldöző lecsap hozzá, az üldözött félreszökell, s a másik percben már ő került felül.

Az orosz légjárók vezetői aggódva nézték e játékot a két vezérhajó között. Most már világos volt előttük, hogy azon a módon, ahogy ők betanulták, az ellenfél hajóit elfogni nem lehet: felülről hozzájuk tapadni, és tovább repülni az elfogottal; hanem ami az ütközet módja leend, azt a földre hullott néhány légjáró mutatta be: összekeveredni az ellenfél hajórajával, s ahogy a zűrzavarban két egymás mellé szorult légjáró szárnyai egymáshoz csapódnak, együtt a két ellenfélnek lezuhanni a földre. Ott azután, aki életben maradt, az lesz az ura a másiknak. — Lehet, hogy egyik sem marad élve; de legalább ugyanannyi ellenséget lerántott magával.

Oroszok voltak. Elszántan rohantak az ismeretlen harc nemé- nek.

S a két vezérhajó már elérte a Kaspi-tengert. Az Otthon légjárói a Dagesztán-hegylánctól a Ghilan Mazenderan hegylán- cig sorakoztak a magasban, velük szemközt az orosz légjáró- tömeg Asztrahántul a turkomán sivatagig vetette árnyékait a földre: közöttük terült el a hosszú Kaspi-tenger, mely hétezer négyszögmértföldnyi területet takar el: maga egy ország helye. A légjárók vezetői, mikor e víztükör felett libegnek, a hatezer lábnyi magasból sem látnak maguk alatt egyebet, mint partta- lan zöld vízsivatagot.

A Kaspi-tengernek van egy kis fiacskája, a belőle kiszakadó Adsi Darja. Ez csak száz négyszögmérföldet takar el.

Mikor a két léghajó az Adsi Darja fölé megérkezett, Dávid gépe megszüntette a futást, s elkezdett teljes erővel fölfelé emelkedni.

Ellenfele utánarepült merészen.

Azzal megkezdődött közöttük a verseny — fölfelé az égbe.

Dávid gépésze minden fölösleges terhet kihányt a hajóból, mérlegeket, alhidade-ot, barometrumot; végre a kenyeret és vizeshordót is; hogy könnyebben repülhessenek.

Az ellenfél egyenlő magasan maradt vele. Az is kiszórt hajójából minden gépet. De fölékerülni mégsem tudott.

Felemelkedtek már harmincezer lábnyira a tenger színe fölé, abba az örök hideg égbe, ahová Dávid atyját követte sikertelenül.

És az alant járó aerodromonok minden látcsöve csak az ő repülésöket kísérte. Ez volt a kérdés, hogy vívni meg egymással.

Mikor már harminckétezer lábnyi magasan jártak, akkor Alekszandra cárnő felnyitá a hajó ajtaját, s azt mondá a gépésznek:

— Most credj te magad!

A gépész orosz volt; szót fogadt cárnőjének, s a nyitott ajtón át aláveté magát a magasból.

A cári légjáró ezáltal százharminc fonttal megkönnyebbült. A gépész feláldozása győzelemre segíté hajóját, s az elég jutalom volt rá nézve azért az egy halálért.

A carina most maga állt a géphez, s oly közel repült Dávid hajója mellett, hogy ennek látnia lehetett a rózsaszínű üvegfalon keresztül a hölgy démoni diadalmosolyát.

Perc múlva feje felett libegett az orosz vezérhajó.

Ekkor Dávid, mikor éppen függélyesen állt fölötte az ellenfél légjárója, egy csapot elfordított a zárt szekrény oldalán,

s arra a hajó orrán levő csőből egy hosszú, fényes, gőzburkolatú sugár lövellt fel a cári léghajóra.

Az a naftanedv-sugár volt.

Amint e terjékeny nedv teljes erővel érinté a felső aerodromon üvegszárnyait, egyszerre zavar állt be a hajó gépezetében. A nafta a szárnyakon lecsúszva, az érintkező dörzslapok közé került, s azáltal némelyiknél félbeszakítá a villanyáramlatot.

Alekszandra azt vevé észre, hogy gépe egyszerre alábbszáll, s ellenfeléé kerül föléje.

— Mi történt velünk? Gépünk nem repül! — kiáltá Severushoz ijedten.

A néger szavát elvette a rémület.

Alekszandra odarohant hozzá, s megragadva karját, felrázta őt kábulatából.

— Ember! Hát nem vagy-e te Isten, hogy nem tudsz rajtunk segíteni?

— El vagyunk veszve — hebegé Severus, látva, hogy a gép szárnyai most már csak lankadtan vergődnek. Minden számítása hasztalan, a kormánynak sem engedelmeskedik már a gép.

És Tatrangi Dávid légjárója most már egész szabályosan száll utána a légben kiterjesztett szárnyaival; tíz perc alatt utoléri a megbénított repülőhajót, s annak födele odatapad az ő hajója fenekéhez.

Az admirálhajó a cárnővel és Severussal együtt el van fogva.

Ekkor aztán Dávid hangoztatja alá a választ a hangkürtön keresztül:

— Az asszonyt sem feledtem ki a számításból, Szüdarinja!

A két egymáshoz tapadó hajó hangcsövei szájaikkal érintették egymást, azokon keresztül minden szót át lehetett érteni egyik hajóból a másikba.

— Nincs eszközöd a megszabadulásra? — kiáltá Alekszandra, körmeivel, mint a sas, kapaszkodva Severus vállába.

— Semmi sincs. Fogva vagyunk. Ellenségünk az úr.

— Nem tudod felgyújtani, szétvettetni hajónkat az övével együtt?

— Védtelenek vagyunk. Nem árthatunk neki.

Ekkor Alekszandra fölfelé emelte arcát, s Dávidhoz kezdte beszélni.

— Ember, te itt a fejem fölött! Vagy Isten! Vagy kicsoda vagy? Ha ember vagy, hagyj alkudni magaddal; ha Isten vagy, hallgass az imádságra. Mit kívánsz váltságdíjúl értem? Neked adom minden léghajómat, neked adom az Unalaska szigetét. Több kell? Átadom Besszarábiát, Romániát, a Krímet, elismerlek keleti császárnak.

Dávid egy szót sem felelt a nőnek.

— Kincs kell? Neked adom Ural bányáinak minden termékét, ami aranyat, ezüstöt, platinát Szibéria hegyei rejtenek. Bocsáss szabadon.

Dávid hallgatott.

— Vagy ha Isten vagy, könyörülj, nézd, térdre borulok előtted. Nézd, kezeimet összekulcsolom: imádkozom hozzád. Bocsásd meg nekünk a mi bűneinket. Meggyónom, hogy bűneim száma végtelen: bocsásd el, hogy azokat helyrehozhassam. Visszaállítom Lengyelországot — a régi határai között. A Szibériába száműzötteket visszahozom hazájukba, birtokaikat visszaadom. Százezer nő nem tudja, hova lett férje, félmillió gyermek nem tudja, hova lett apja. Egyedül én tudom. Én ragadtam ki őket családjaik karjai közül. Engedd, hadd vigyem őket vissza. Milliók könnye hull miattam: engeddd, hogy felszáríthassam azokat. Bocsásd meg! Isten!

Dávid szótlan maradt, s az aerodromon hatalmas repüléssel vitte magával terhét. A kettős teher leszállni kényszeríté az alsóbb légrétegekbe, s lassítá repülését.

Most egyszerre kacagva ugrott fel térdéről a hölgy, s mint egy ördögös, fogait viczorítá a feje fölött álló férfi szemei közé.

— Hahaha! Reszkess, te Isten! A pokol nem hagyja el a maga cárnéját! Odanézz!

Az orosz hadiraj közül tíz leggyorsabb repülő, amint az admirálhajó elfogatását észrevette, utána emelkedett a magasba segítségére. Azok teher nélkül voltak, Dávid két hajót cepelt, gyorsan utól kellett őt érniök.

Alekszandra kezeivel tapsolt, s lábaival tombolt örömeiben.

— Itt vannak ők! Haha, tíz ördög egy Isten ellen! Hajrá! Fogjátok el őt! Csapjatok le rá! Saját égében fogjátok meg Jehovát! Ti Leviatán! Belzebub! Azaziel! Előre, derék Szemiázáz! Te kerülj fölé! Sátán, eléje tarts! Beliál, siess!

Alekszandra vezérlégjárói mind az égből levert angyalok neveit viselték.

Legelső volt Szemiázáz, aki Dávid fölé került.

A naftasugár föllövellt, s a büszke légjáró éppen úgy elkezdett bénultan vergődni, mint az imént az admirálhajó, s azzal gyorsan hanyatlott aláfelé.

Utána a Sátán, az is úgy járt, Azaziel szintén.

Alekszandra nem láthatá, mi történik a feje fölött az őt fogva tartó hajótól, csak azt látta, mikor démonai egymás után bukácsoltak alá a levegőből.

Sejtelme volt, hogy ellenfelének fegyvere van a tetején, mely a közelítőt megbénítja.

— Ne kerüljenek fölé! — ordítá légjáróira a hangcsövön keresztül. — Repüljetek mellé! Ússétek össze szárnyaitokat szárnyaival, hogy összetapadjanak. Rántsatok le bennünket magatokkal a tengerbe!

E parancsot megfogadni is kész volt valamennyi. Leviatán, Belzebub odaférkőztek Dávid vezérhajója közelébe.

Ekkor aztán Dávid hármat fordított a tömlő csapján, s most két oldalt lövellt elő a naftasugár a fecskendőcsövekből. Az pedig, ha oldalt találta is ellenségei szárnyait, éppúgy meghasználta nekik.

Azután egy kört csinált a légben az aerodromon, mint a kémlelő keselyű, s a körfordulat alatt valamennyi ellenfelét megbénítá fecskendőivel.

A démonok még egyszer lehajigáltattak az égből. Mind a tízen bénultan hullottak alá a tenger színérc.

Alekszandra szívében a rémületet, a bosszút, a szégyent felülmúlta a bámulat. Ez ember itt minő hatalmas!

— Miben áll hatalmad fölöttem, ember! — kérdezé Dávidtól.

Dávid felelt neki:

— Ez a Kin-Tseu titka . . .

Alekszandra összeborzadt e szónál. Ez tudtára adá, hogy az, aki feje fölött az erős bosszúálló, a kin-tseui mesékről nem feledkezett el.

— Mit akarsz velem tenni? — kérdezé Dávidtól. — Egy égő vulkánba hajítasz-e alá? Fenevadaknak dobsz-e martalékul? Föld alá zársz-e örök sötétségbe?

Dávid felelt neki:

— Néember! Se meg nem öllek; se nem kínozlak. Tulcsa mellett a szigeten van egy nemzetközi kórház, az összes nagyhatalmak oltalma alatt. E kórházba hordják a háború sebesülteit minden részről. Oda vislek. Te kitűnő orvosnő vagy, híres műtő. Ott fogod ápolni a sebesülteket, kik miattad véreznek.

— Hahahá! — rikácsolt föl démoni gúnykacajjal ez aszszony. — Vessz meg átkozott irgalmaddal! Tudd meg, hogy én parancsot adtam Mazrurnak, hogy a tulcsai közös kórházat gyújtsa fel, s pörkölje alá mindkettőnk nyomorékait. Azokat te nem gyógyíttatod meg énvelem.

Azzal hirtelen felszakítá a hajó oldalajtáját, s leveté magát a húszszer lábnyi magasból.

A fényes alak, a ragyogó diadémával fején repült az égből alá. A két légjáró táborból látták az esést, és nézhették percekig, míg az égi magasból aláhullt, koronás fejével előre.

Elnyelte a tenger.

A hajó ajtaja nyitva maradt utána.

Severus szólt Dávidhoz:

— És velem mit fogsz tenni?

— Megmondám rég. Tudod azt. Betöltöd küldetésedet. Elviszlek Afrikába, vagyonoddal együtt. Ott fogsz országot alkotni fajodból, melyet rabszolgaságból kiváltasz, s meghonosítod népednél a civilizációt. — A Szaharát zölddé teszed és városokat építesz rá.

Severus — becsukta a hajó ajtaját, s lefeküdt arca Dávid előtt. Megadta magát.

A két légjárótábor két félköre egész körré alakult már: egy félóra múlva vége volt az ütközetnek. Amint a félkörök két végén a találkozás megmutatta, hogy az Otthon légjárói ellenfelek megbénítására rögtön ható eszközzel bírnak, az unalaskai légjárók zöme nem várta be a találkozást amazok zömével; hanem megfordult, és repülni kezdett egész tömegestül vissza kelet felé. Gyorsabb röpte biztosítá menekülhetését.

Hancm míg a Kizil-Kum pusztája fölött végighaladt, egyszerre szemközt látta jönni a Bolor-Dagh hegyek felől a kin-tseui légjárórajt. Most azután két tűz közé szorítva, nem menekülhetett semerre.

Még megkísérelte fölfelé kimenekülni, mindkét ellenfelét a magasba repüléssel haladva meg. De a számítás egyben megcsalta természettudósait. A száraz pusztta fölött az ő erősebb gépeik nem bírtak annyi villanyosságot kifejteni, mint ellenfelek a hegyvidék fölött. Fölfelé sem volt menekülés.

Még megkísérelték egy tömegben áttörni a szemközt jövő ellenfélén, hanem e kísérlet saját soraikban oly általános zavart idézett elő, mely percek múlva pokolijedelemmé fajult el; az összes hajóraj minden egyes gépésze igyekezett a biztos földre leszállni.

Ott azután megadta magát az egész fényes légjáróraj győztes ellenfelének. Néhány száz hiányzott belőle; amik bénultan hullottak alá az égből. A többi jó zsákmány volt.

EGY SEPRŰVONÁS

Alekszandra elvesztével, az unalaskai légjárók elfogatásával még nem volt vége a fenyegető hadjáratnak.

Hátra volt még Sercsinszkoy félmilliónyi hadserege az Al-Dunánál és Mazrur hordái.

Az orosz hadsereg el volt látva ruganyüveg páncéllal és sisakkal, mely egészen megvédte az ellenfél szétrobbanó üveg-golyóinak veszedelmes szilánkjaitól. Az ő puskagolyóik pedig acélburkolattal ellátott ólomból voltak, nyolclatos kaliberre, és a végeiken egy gyémántheggyel. Minden puskagolyó három rubelbe került. Nem is kapott belőle egy katona többet tíz darabnál; hanem az elég is volt neki. Az ilyen golyónak a hatása irtózatos. Százlépésnyiről átüti az a páncélt, akármilyen anyagból legyen is az, s két egymás mögött álló emberen képes keresztülhatolni.

E találmány ismét megszüntetné a legutóbbi hadászat egész rendszerét. A csatárlángra felosztott előrehaladás képtelenségé lett. A messziről lövöldözés megszűnt, ismét visszatért a rohamrendszer (Stoszsystem). Erős hadoszlopokban nyomult az ellenség előre, s csak a biztos közelből lőtt egyszer, s akkor szuronnal ostromolt.

Nagyon elősegíté e rendszer sikeres alkalmazását az al-dunai vidéken állandó téli köd. Az orosz hadosztályoknak lehetett a köd oltalma alatt látatlanul előrenyomulni, s ellenségeik ágyúinak hordtávolán belül felállítani ostromütegeiket.

Otthon városa a szárazról egészen körül volt már zárva.

A fővezérek egyezménye szerint az otthoni hadseregnek, mely különben is felényi volt számra mint az orosz, csupán a védelemre kellett szorítkoznia, míg Tatringi Dávid a légjárók ütközetét el nem dönti. E látszólagos visszavonulás alatt Sercsinszkój az egész Otthon körül felállítatá réstörőit, s december 20-án már annyira haladt, hogy kedve támadt felszólítani Dárdayt Otthon városának feladására, melynek minden védműve azokból a tömör, négyöles magas Izenard-sáncokból állt, amik körös-körül a Duna áradása ellen voltak felépítve.

Ezen a napon égeté fel Mazrur a Tulcsa-szigeti nemzetközi kórházat is, az Otthon városiak a ködön keresztül vereslő fényből láthatták a barbár rombolást a hexagon kupolájából.

Sercsinszkój dühös volt Mazrurnak e tetteért, főbe akarta őt lövetni; hanem Mazrur egész vakmerőségével piráta lelkének állt szembe a fővezérrel, s igazolta magát Alekszandra cárnő parancsával.

Alekszandra parancsa igen világosan hangzott. Ha az otthoni hadsereg december 20-áig nem bocsátkozik harcba, akkor fel kell gyújtani a Tulcsa-szigeti közös kórházat; erre a szörnyettre majd dühre gerjed az otthoni tábor; nem tűri a nemzetközi szerződés megsértését, kirohan sáncai közül — és aztán tönkreveretik. Hát kívánhat-e magának többet, mint hogy gyémánttal lövöldözzék agyon?

Ugyanezen a napon hitte Alekszandra Dávid légjáró hadát az ütközetben elfoghatni.

Sercsinszkój ekkor azt parancsolá Mazrurnak, hogy maradjon az ő táborától távol, amire ez aztán az orosz sereg háta mögött folytatta rablóhadjáratát a Duna-part vidéki román falvak ellen, amiknek lakossága, folytonos érintkezésben levén az otthoni néppel, s annak kereskedelme által gazdagodván, nem ok nélkül volt gyanúsítható a magyarok iránti rokonszenvéről. Mazrur azt mondá, hogy a *renegátokat* még kegyetlenebbül kell büntetni! S az természetes, hogy minden ember

renegát, aki a magyarral rokonszenvez, aki vele kereskedést folytat, tőle vesz, neki elád, a nyelvéből három szót megtanul. Ez olyan bűn, mintha valaki megtagadja a szentháromságot, s mahomedánná lesz.

Mazrur bandáinak más részével fellátogatott a havasalföldi hegyeken át az erdélyi Királyföldre, s rémíté a szász városokat. Mikor aztán a magyar honvédvezérek üldözésére keltek, hirtelen visszavonult Romániába, s oly hirtelen el tudott tűnni, hogy nyomára nem akadtak. Amint pedig azok visszatértek, már megint a sarkukban volt. Mintha a föld alatt járna.

Karácsony első napján érkezett meg Tatrangi Dávid Otthonba a légjárókkal, miket Severustól elvett. Severust Dárday őrizetére bízta, az elfoglalt légjáróhadat pedig saját kormányosaival ellátva, ott hagyá a város körületének védelmezésére. Dárdayt csupán arra figyelmezteté, hogy ezentúl a rakpartok minden zsilipe, minden alagútnak a kapuja éjjel-nappal zárva maradjon: a hajók vonuljanak ki a Dunából mind a tengerparti kikötőkbe, s a szigetek lakói költözzenek át a belvárosba; a célra minden középület helyiségeit és az üres raktárakat be kell a nép számára rendezni.

Azzal megújítva azon rendeletét, hogy az otthoni sereg maradjon védő helyzetben, ő maga odább ment. Sietett a Vaskapuhoz.

A Vaskapu ércgátját most már nem ostromolta senki. Először azért nem, mert a Duna és tengere fölfelé egész a telecskai partokig be volt fagyva; a koshajók most nem járhattak rajta; másodszer azért, mert minden kísérlet a szétbontására sikertelen maradt; és aztán leginkább azért, mert Sercsinszkoj ott táborzott a Budzsák-vidéki lapályon, s az nem köszönte volna meg senkinek azt a szolgálatot, ha hirtelenében áttöri a vasgátat Ogradinán alul, s azzal az egész bánáti és szerémségi tengert az ő nyakába zúdítja.

Pedig Tatrangi Dávid éppen ezzel a szándékkal volt iránta.

Karácsony éjszakáján megérkezett a vasgáthoz. Egészen elhagyva találta a vidéket.

Ott heverték a hótul eltemetve az óriási emelőgépek, amikkel Mazrur ki akarta szedetni a lerakott vasgerendákat. A hidrosztatika kigúnyoló minden erőködését. Tatranginak négy légjárója cepelé oda egyenkint a zárgerendákat; de ha most valamennyi légjáróját hozzácsatolná, sem volna képes csak a legfelsőt is kiemelni közülök, midőn a Duna fölötte zuhog el. Az egész tenger nyomja azt most oda a falhoz, az egész tengert kellene visszataszítani onnan: s arra nem képes emberi váll.

Hanem Tatrangi igenis tudta a titkát e lehetetlenség megoldásának.

A legelső húsz kettős páncéllemez dinamittal volt megtöltve.

Ezt nem tudta senki, mert Kincsőben készítették.

Dávid száz aerodromont egyesített egy vasláncsal s azokat folytonos körrepülésben tartva, míg a villanyosság teljesen kifejlődik oldalaiikon, azzal egy óriás villámsugárt bocsátott alá a vasgátra. Villanyzuhatag volt az inkább.

E kísérletet teljes siker koronázta.

A villanyfolyam egyszerre végighatolt az ércömeg legelső talapjáig, s felrobbantá az abban elrejtett dinamitot.

Az egész hegylánc megrendült e robbanástól, s a befagyott tenger egész szelvében hullámsani kezdett, mint a Balaton csendes időben. — Nézd, mondták a telecskai partokon őrt álló honvédek egymásnak —, az új tengernek már dagálya is van.

És két óra múlva megint mondták: — nézd, már apálya is lett!

Apály bizony! Az új tenger már akkor az özönvíz rohamával dült Sercsinszkoj táborának fejére.

Az a bibliai özönvíz jelenete volt. A gátját átszakított tenger, mely rohan a lapályra alá, nem válogatva a medret, hanem utat törve halmokon, gátokon keresztül, óriási sziklákat hőmpölygetve magával, s egész erdőket nyúve ki a földből, s sodorva

előre, míg más helyütt faderékkal, sziklatöredékekkel völgyeket temet be toronymagasságig.

A bal partja a Dunának eltűnt, a jobb partja magasabb, sokhelyütt sziklás, az visszaveté az árt, mely korlátlanul terült szét, a csetátyei kanyarodónál kitörve, s ott egy új medret ásott, Karakál felé, mely megkerülve Bukarestet, magával ragadta a közbeeső folyamokat, a Syrt, az Oltot, az Araist, s aztán beletalálva a Buzeo medrébe, mint egy új, nagyobbik Duna Galacznál szakadt bele ismét a régi Dunába. De már itt megelőzték Tatrangi légjárói, s a Vaskapunál az apály által felszabadult vasgerendákból hevenyészett sarkantyút raktak elé a Reni előtti éles szögű kanyarodónál, s ezáltal az áradat ismét északnak lett irányozva, s míg egy időben a Prut és Szeret vizeit toltá fel maga előtt, ugyanakkor, azt az egész lapályt, melyet a kiszáraztott Kagul, Japuch, Kiszicza mocsárai képeznek, egész a „római sáncokig” gondolatsebességgel elárasztá.

És éppen ezt a tért foglalták el Sercsinszkoy ostromló hadai.

Az áradat elől menekülők éppen csak annyi idővel előzték meg a nyomukban tóduló özönvizet, amennyi elég volt a hadakat fölverni sátraikból, s aztán kiadni a rendeletet, hogy sátort, ágyút, poggyászt, lőszert, mindent cserbenhagyja, meneküljön mindenki a római sáncok felé.

Mikor azok, akik Bolgrád és Narusáj felé menekültek, a római sánc magaslatáról visszaneztek, irtóztató kép tárult eléjük. Fáraó üldöző hadainak végpusztulása volt az. Vanuluj felől a kiáradt Prut hullámai fogták közre az összekeveredett hadat, s Sagani felől az ár összeszakadt a tengerrel, s e tengeren át úszott, lubickolt, gázolt ezernyi ezer ember: kiknek nap-hosszant tartott a római sáncokig elvergődni. Szerencsére ki-sütött a nap, s estig derült idő maradt. Éjszakára megint le-szállt a köd, s aztán egész éjjel lehetett hallani azt az irtóztató kardalt, amit ezer meg ezer segélykiáltás támaszt, vegyülve a gulyák bömbölésével, s a tengerár harsogásával.

— Ez Tatrangi műve volt! — mondá Sercsinszkoy, ki éppen úgy futott most egy kardcsapás nélkül megveretve Tatrangi előtt, miként bátyja, ki Krakko alatt hősileg elesett.

Csak az vigasztalá, hogy most ez özönvíz Otthon városát is elsőpri helyéről. Hiszen az áradat harminc láb magasán jár a Duna rendes partjai fölött.

Ámde az ellen is gondoskodva volt már, hogy az árvíznek hogy parancsoljon az ember!

Ezt a kincsei néptől tanulta el Tatrangi. Azoknak nagyon kellett a földjüket védelmezni a vízáradások ellen; amik náluk különösen hirtelen szoktak támadni. Száz meg száz mérföldnyi hosszúságot beérő bambuszládákat tartottak készen; kívül bekenve degettel, amik nyitott végeikkel egymásba tolhatók voltak; a víz mentében kőoszlopok voltak fölállítva, amikhez a legelső ládákat hozzá lehetett erősíteni. Amint az árvíz jöttét a távoli harangkondulások hírül adták: minden partlakó sietett a maga ládáival a partra, s gyorsabban, mint a rohanó árvíz, készen volt a part fölött a védgát, s ha nőtt az ár, második, harmadik sort raktak az alsó fölé, vaskapcsokkal összetartva. Semmi ár keresztül nem törhette azt a gátat. Eleinte az összerótt szálak hasadékain át beszivárgott ugyan a víz; de amint megteltek azok a hosszú nádtömlők vízzel, a szálak úgy egymáshoz dagadtak, hogy aztán erővel sem lehetett azokat addig széjjel-szedni, amíg a vizet le nem bocsáták belőlük, s a nap át nem szikkasztotta azokat.

Mikor az otthoni védgátak mellett a rohanó ár az utolsó félpől magasságaig emelkedett már, egyszerre megérkeztek a légjárók Kincseből, és hoztak magukkal százezernyi népet; melynek viselete sajátzerű, idegen, beszéde ismeretes, magyar, de szokatlan kiejtésű. Ezek gyorsan hozzáfogtak a munkához. Előszedték a magukkal hozott bambuszgátakat, gondolatsebességgel lerakták, lekapcsolták azokat a külvédgátak oszlopaihoz, miket Dávid jó előre elkészíttetett, amíg mindenki találhatta, hogy mire valók lesznek azok. A Duna nőtt; de a

védgát együtt nőtt vele, s mikor az özönvíz oly magasan járt, hogy a parti házak első emeletével egy színvonalat képezett, az egész óriási város még bámulatosabb vízhatlan kosarakba volt befonva, ugyanannyi kasba, ahány szigeten feküdt. A kincsőieknek gyermekjáték volt ez; ők egész országukat szokták így védelmezni; s a Duna, meg az általa képzett tenger nekik nem víz, akik a Hoang-Hóval és a Jan-Tse-Kianggal, s annak a közbealkotott tengereivel szoktak megbirkózni.

Ez volt a kincsőiek legelső látogatása Otthonban.

Sercsinszkój mikor a római sáncok mögött táborát újra összedé, még nem akarta elhinni, hogy a hadjárat el van vesztve.

Még mintegy háromszázezer embere volt; több is lehetett számra nézve: de az, aki a víz előtt futtában eldobta a puskáját — rá nézve nem volt ember.

Még háromszázezer ilyen öldöklő fegyverrel bármerre keresztül lehet törni magát egy ügyes hadvezérnek.

A lengyelországi hadjáratnál ugyan megmutatták a magyar és osztrák seregek, hogy az új rohamrendszer nekik éppen előnyükre van, s ahol az üvegpáncélhoz és sisakhoz közel férhettek, annak ugyan kitalálták az ellenszerét — a puskaagynban; hanem ott a hadvezér volt a hibás, aki az ütközetet elvesztette. Mindig a hadvezér a hibás, aki vesztett: sohasem az ellenségé a diadal. A vezér volt áruló, az volt megfizetve az ellenség által.

Sercsinszkój bízott magához, s azt hitte, hogy biztos állást foglalhat a római sáncok mögött, ahol bevárhatja, míg a Dobrudzsában rekedt nyolcvanezer főnyi hadteste, Odesszából értük küldött hajókra szállva ismét hozzácsatlakozhatik.

Ez az egy napi várakozás lett azután végső veszedelme.

Tatragi Dávid a következő éjjel elfoglalta a háta mögött Odesszát és Bendert. — A két városba négyszázezer fegyveres kincsőit szállított le légjáróival.

Sercsinszkójnak azt a hírt hozták hírnökei, hogy a háta mögött félmillió kínai szállt le.

— Hát legyen egy egész millió, ha kínai — kiálta büszke dühvel Sercsinszkoy —, az orosz gyémántgolyók úgy fognak rajta keresztüljárni, mint a vajon.

Az egész orosz sereg valóban égett a vágtyól, hogy valahára talál egy ellenséget, mely megáll előtte a síkon, s amelyen kiöltheti bosszúját azért a sok kudarcért, amit nem emberi vitézség, de gépek, találmányok, elemek ütöttek rajta.

Tatrangei Dávid tudta azt, hogy ez itt olyan harc lesz, ahol minden embert külön kell agyonverni. És ő nem azért hozta el Kincsből azt a félmillió tanult, mívelt ifjút, nemzete fajrokonát, hogy itt most a Fekete-tenger partját megtrágyázza hulláikkal.

— Nem. Több vérnek harcban elfolyjni nem szabad! — ki-mondá egyszer. — Tűz nélkül, vas nélkül fogunk küzdeni. Csak vízzel, mindig csak vízzel . . .

Fél napi járat után Sercsinszkoy azt látta maga előtt, hogy nincsen többé szárazföld a világon.

Ő, a kincsbőliek a vízgátak építésében nagy mesterek; Odesszánál huszonnégy óra alatt elzárták a Dniszter torkolatát, s most a Sercsinszkoy tábora elé, Galacznál a Prutot fogták el a vasgátakkal; úgy, hogy az a két folyam felfelé tolatva, Kisenevnél egymással összeölekezett, s ezzel Sercsinszkoy és egész tábora egy tökéletes szigetbe volt beszorítva: elfogva mind, anélkül, hogy egy ellenséget láthatnának, akinck a gyémántgolyókból kóstolót küldjenek.

Körülzárva a vízártól, fenyegetve a feje felett függő légjárók miriádjaitól, megfosztva minden élelmiszertől, nem maradt hátra más az utolsó hadseregnek a világon, mint lefektetni a földre a fegyverét, s földet kaparni rá. Az öldöklés eszköze örökre el van temetve. A harc lehetetlen többé a földön.

Sercsinszkoy kitűzette a fehér lobogókat, s erre leszálltak hozzá az otthoniak légjárói a békekötés alkudozásai végett.

S ez azután igazán az örök béke kezdete volt.

Egy fővezér, ki hadseregestül együtt fogollyá esett, minden föltételt kénytelen volt aláírni.

AZ ÖRÖK BÉKE FELTÉTELEI

Az örök béke feltételei ezek voltak:

1. Az orosz állam teljesen lefegyverzi hadseregeit, ahogy Európában minden állam lefegyverezte már. A hajdani katonai hatalmak összes ágyúiból egy óriási csillagda öntetik, mely a Mount Everest magaslatán fog felállíttatni.

2. Európai Oroszországban a Romanov dinasztia helyreállíttatik, a számkivetésben élő Alekszis alatt, népképviseleti felelős kormány mellett.

3. Ázsiai Oroszország megmarad köztársaságnak, tíz évenként választandó elnökkel.

4. Oroszország is belép az összes európai és ázsiai hatalmasságok által alkotott kereskedelmi szövetségbe.

5. Lengyelország a Sobiesky alatti határai között helyreállíttatik, a saját országgyűlésén határoz az államforma felett. A lengyel száműzöttek Szibériából hazabocsáttatnak, s elkobzott fekvő birtokuk visszaadatik.

6. A jelen hadjáratban elfogott oroszok az Amur mellé letelepíttetnek, s ott egy nagy kereskedő, iparúzó és földművelő államot képeznek.

7. Besszarábia átadatik a Kincsből áthozott ősmagyar települőknek: amiért Oroszország nemcsak, hogy hadi kárpótást nem fizet, hanem ő kap kétszázmillió forintot.

8. Az Otthon és Kincső államok mindkét Oroszországnak egy kétezermillió kölcsönt szereznek, melynek segítségével az ügyeit gyökeresen rendbe hozza, s azután az ipar, földművelés, bányászat és kereskedelem útján óriási vagyonának értékét emelje.

9. A közönséges nagy bűnösöket, gonosztevőket, az európai és ázsiai államokból Otthon állam légjárói Afrika belsejébe fogják átszállítani. Nehéz börtön, testi büntetés megszűnik mindenütt, a civilizáció vadembereinek őstehetségei a vadállatok irtására fordítatnak.

10. Az örök béke fenntartása végett mindkét szerződő fél aláveti magát az általános világtörvényszéknek, mely az európai nemzetek tizenkét, az ázsiaiak nyolc, az amerikaiak három s az afrikaiak három képviselőjéből alkotva, minden nemzetközi vitás kérdésnek araeopagjául fog szolgálni, s annak ítéletei feltétlenül foganatosítandók lesznek. S amely államfő ez araeopág ítélete ellen még valaha a fegyverre mer apellálni, az a közönséges gonosztevők kategóriájába fog soroztatni, s akként bánnak el vele.

11. Minden állam tartozik minden lakosát iskolába járítani, és azoknak a béke pontozatait megmagyaráztatni. Papok, akik mívelt nemzetek közt vallásgyűlöletet hirdetnek, vitetnek a Fidzsi-szigetre, kannibálokat oktatni.

12. Az Unalaska-sziget átadatik az Otthon államnak kétszázmillió forintért, s ezért az Otthon állam kötelezi magát minden más államnak megrendeléseit elfogadni kereskedelmi légjárók építésére, közösen megállapítandó árban; azáltal minden államnak eszköz van adva a kezébe jövedelmeit emelni adófelemlés nélkül.

Ezek voltak a Tatrangi által ajánlott békepontok a megadó seregnek. Ellenvetés nélkül aláírtak.

És ezzel az óriási hadjárat, megindításától második hónapra egészen befejeztetett.

A nagy orosz tábornak a légjárók egy nap alatt elszállítják az Amur vidékére, Odesszában elfoglalt élelmezési szereikkel és sátraikkal együtt. Az első telet nekik is rögtönzött sátrakban kell tölteniök, s ahogy azt a krakkói honvédsereg kiállta az Otthon-alkotás első telén, ők is bizonytal ki fogják állani.

Csak egy ellenség volt még hátra: Mazzur.

Ezt nem bírta senki kézre keríteni.

Mindenütt rabolt, pusztított, gyilkolt, kicsinyre leolvadt, de annál elszántabb rablócsapatjával; de akárhogy körülfogták, eltűnt, nem lehetett megkapni.

Hová lett? A föld nyelte el?

A KÉT ROKON FENEVAD

Valóban a föld nyelte el Mazrurt és bandáját.

Üldözői rendszeren Skitteni tájékán, ott, hol a Sisija folyam a Prut vizébe szakad, vesztették el a nyomát.

A Sisija folyam itt egy ölnyi magas sziklapadról rohan alá a Prut vizébe.

A moldvai folyamok szabályozásával eleitől fogva nem sokat törődött senki; az olyan kicsiny folyócskára éppen, minő a Sisija, ugyan kinek lett volna gondja.

A kis folyam torkolatának vidéke messze mérföldekig áldatlan, teméketlen föld, sűrűn behintve kővel; néhol a kövek halmazokba összehordva, mintha valaha föld dolgában megszorult emberek kísérletet tettek volna a köveket elhordani a földről, s aztán kenyeret természetni rajta, hanem aztán, hogy a kő alatt megint csak követ találtak, abbahagyták a munkát. Ezeket az apró halmokat aztán sűrűn benőtte a galagonya, kökény és szederinda irtatlan bozótokban.

Út sem vezet e vidéken keresztül, s egész a láthatárig egy magasabb fa nem emelkedik ki a sivatag hepehupás hátából.

Ez alatt az elhagyott kőtalaj alatt van egy egész város. Egy föld alatti város.

A népmonda sokat tud regélni a Csetátye da Ursu, a medve városáról; de a tudós régészek mindekkorig nem méltaták figyelmükre a népmonda utasításait.

Pedig valóban érdekes lett volna kideríteni, mely kéz munkája volt e több száz lakból álló föld alatti labirinth, melynek minden lakosztálya kerekre és kúppadmalyú alakra volt ki-

vájva; az egyes lakok folyosókkal összekötve, s valamennyi közt egy nagyobb középső terem, melyhez három oldalról vezettek a folyosók. A lakosztályok szelelő kürtői ama bozót fedte kőhalmazokba vezettek fel, gondosan elrejtve; s a bejáratot magába a föld alatti városba a Sisija szakadása alatti barlang képezte. Ezt a barlangot szikladarabok takarták, mikén tajtékozva rohant végig a zuhatag. Ha azokat félrehegneríté emberi kéz, előtűnt a bejárat; s ha visszahengeríté, ismét el volt fődve.

Ki alkotta a föld alatti várost? A kőkorszak troglodyth faja tán? Vagy a hajdani dák királyok műve volt az, s tán katakombául szolgált? Vagy a XIII. és XIV. századbéli tatárjárások idején készíté azt magának menedékkül a föld népe? Az újabb babonás nép az ördög művének tartá azt, s kerülte a környékét, s az európaï tudós világ még nem végezte be az ausztráliai ősepítészet körüli kutatásait, hogy rákerült volna a sor a kelet-európai régiségekre.

Hanem Mazzur felfedezte a föld alatti várost, és volt bátorsága belemenni. Amint kitisztíttatá az üregeket, egész rablócsapatjának menedéket adtak azok. Ide halmozta össze a rablott kincseket Erdélyből, Moldovából. Üldözői gyakran a Sisija vidékeig sarkában voltak; ott aztán egyszerre nyomát veszíték: a Sisija zuhataga alatti barlang száda megnyílt, s újra becsukódott, a zuhatag nem beszélt ki semmit. Néha ott robogtak el a feje fölött a megtorlásra kiindult ellenséges csapatok, s azokra a kőhalmazokra leülve tanakodtak, ugyan hová lehetett előlük, akit idáig kergettek.

Kegyetlenségeik híre még a nagy hadjárat izgalmain is keresztülhangzott. Rosszabbak voltak Batu kánnál. Előbb elpusztíták az ellenséget, azután elpusztíták a szövetségest.

Ámde ha tűz, vas utol nem érte őket, megtalálta őket is a leghatalmasabb ellenség: a víz.

Mikor Tatrangi elzáratta a Prut torkolatát, a visszatorlott özön elárasztá nagy hamar a Sisija környékét is, s amely bar-

lang bejáratul szolgált a föld alatti városba, ugyanazon át kiönté az áradat az odarejtőzött hadat. Oly rohamosan érkezett az, hogy az álmából ocsúdó martalóchadnak nem lehetett a barlang szádán keresztül, ár ellenében menekülni többé, kénytelenek voltak a földalatti termék szelelőkürtőin át felkapaszkodni, s azokon a tövisbokorral benőtt kőhalmazokon keresztül törni maguknak utat a szabad levegőre.

Ahová kijutottak, az most egy puszta sziget volt, körülvéve áradó vízzel.

Itt találták meg őket az otthoni légjárók, melyek folyton cirkáltak az áradat fölött, hogy ahol veszélyben levő embereket találnak, azokat megmentésék.

Mazrur hordája védtelenül volt ott, elázva, decemberi fagytól megdermedve; ellenállásra képtelen. A rablóhad megadta magát.

S már akkor ítélete is alá volt írva.

Az Otthon törvényszékei nem osztanak halált soha.

Minden embernek missziója van a földön: még a gyilkosnak is, aki öl, csak azért, hogy öljön. A társadalomnak csak az a feladata és szabadsága van tagjai irányában, hogy amelyik misszióját rossz helyen teljesíti, annak a megillető helyet mutassa meg, s vigye oda.

Akikben a gyilkolási ösztön oly nagyon kifejlett, azoknak a számára van egy igen jó hely. Afrika beljében, Darfurországon túl az a birodalom, amit Rungának neveznek.

Ezt a vidéket még nem lakja ember. Még annyira nincs idomulva ősvadonából, hogy a kaffer, a boshjesman, a meztelen vadember megélhessen benne. Még ez a fenevadak országa. Birtokosai a bölénycsordák, a szarvorrúk, az elefántok és az oroszlánok. Itt van őshazája az emberhez legközelebb álló lénynek, a majmok óriásának, a gorillának. A majmok birodalma ez. Száz meg száz népfaj, mely külön csapatban él: még nyelvkülönbség sem választja el őket, mert hisz szavuk nincsen, mégis mindig veszekednek egymás között; ahány erdő, annyiféle majomnemzetség. Egy faj közülök már az emberi fajhoz közelít;

testén nincs szőr, csak a fején, s lába van alsó kéz helyett; de még a hosszú majomfark az állatok osztályába sorozza. Beszéde sem emberi szó még, csak állati makogás. Ez a niam-niamok népe. Ravasz, prédaleső nép. Ez már parittyával is tud lőni, s bottal verekszik. Csakhogy hajigálni bottal verekedni már az utánc is tud, a gorilla meg éppen tornamestere e tudományak.

Ide, ebbe az országba küldé az otthoni törvényszék Mazrur hadait.

Aki gyilkolni szeret csak azért, hogy gyilkoljon, itt talál ösztöne kielégítésére elég tért és emberi hivatást tölt be vele.

A telepített csapatnak hagytak fegyvert, lőszert, a kezdethez elég eleséget, s aztán rájuk bízták, hogy csináljanak tetszésük szerinti államot.

A Rungából elszökni nem lehet. Birodalmi a sivatagoknak fekszenek, közötté és a tengerpart között körös-körül. A társadalom száműzötteinek itt kell megalkotni az új társadalmat, s megvédeni azt ellenségeik, a fenevadak ellen.

S a gyilkosból lesz oroszlánölő; a haramia hőssé lesz a fenevadak között, ezer ember, ki átka volt a béke országainak, a civilizációnak, áldása lesz egy vadon vidéknek, melyet lakható országgá alakít, s magvát képezheti egy hatalmas új nemzetnek.

A Runga birodalom ősfoglalói, mikor magukra maradtak a vadon közepett: első dolguk volt Mazrurt kikiáltani rungai császárnak.

Egy hónap múlva aztán fellázadtak ellene: nem tűrhették kegyetlenkedéseit; megrohanták álmában, elvették fegyvereit, letépték róla a ruháit, s kikorbácsolták meztelenül a vadonba.

A bukott uralkodó egyedül kóborolt az ős bozóton keresztül. — Nem tudta, hová megy. — Ádám volt a paradicsomban. — Csakhogy a paradicsom fenevadai már ekkor haraptak. — Az a szándéka volt, hogy északnak tartva, valahol Darfur egy faluját elérheti, s onnan továbbmenekülve, talán még visszatérhet Európába, s elrejtett kincseinek birtokában, még kezdhet valami újat.

Valaki megakadályozta ebben.

Alkonyat táján, amint egy roppant kókuszpálma-erdőhöz ért, azt hitte, hogy ott étkezni fog; egyszerre roppant zsvaj támad előtte az erdő belsejében. Ezernyi majomnép, mindenféle fajból összevegyülten, ahogy csak ijedtében szokott összekeveredni, rohant a fák sudarain végigszőkellve előre, s egymást törte, marta.

Mitől futnak ezek oly rémülten?

Azután dölyfös ordítás hangzék a bozótból, s csörtetve rohant elő egy nőstény oroszlán négy felnött kölykével. Az oroszláncapat rá sem ügyelt Mazrurra; futott ordítva odább; őket is a rémület hajtotta.

Ki az hát, akitől még az oroszlán is megrémül?

Nem váratott magára. Két izmos, szőrös kar kétfelé hajtá a sűrűn nőtt pálmásudarakat, mintha nádberek volna, s előlépett a minden fenevadak *csárja*: a gorilla.

Irtózatos alak! Hat láb magas, mikor egyenesen áll; széles vállakkal és izmos karokkal, minők az emberé; teste végig rőtbarna serteszőrrel fedve, és állkapcsaiban oly hatalmas agyarak, minők a vadkané. Mellkasa széles, kidomborult; mind a négy kezén rettenetes körmök.

Éppen az állatok *kirdlyával* végzett most. Egyik kezében egy hím oroszlán kitépett farkát csóválja; azt már megölte, s zászlóját elhozta diadaljelül.

E fenevaddal szemközt áll a másik: Mazrur. Ez is oly hatalmas állat. Egy élő Herkules-szobor, mindenütt kidomborodó izmokkal, kegyetlen tekintettel, elkeseredett szívvel.

Amint a gorilla megpillantá azt a másik állatot, mely nem fut el előle, hanem szemközt megáll: elkezdett valami szaggatott ordítást hallatni, agyaraít összecsatogtatva, s öklével ütve széles mellét, mint egy kihívó ember.

Mazrur pedig kacagott. Ez is egy fenevad őshangja volt. Felébredt benne az erő állati büszkesége. Gyönyörrel érzé, hogy most ő is állat. Hatalmas állat.

— Ne ordíts, nagyapó! — kiálta Mazrur a gorillára. — Jer közelebb. Az apámat már agyonütöttem; te vagy az ősapám: még téged is agyonütlek.

Aztán egymásra rohantak. A gorilla mint majom volt hatalmasabb állat, de Mazrur mint ember. Az tudott körmölni, harapni, emez öklözni. Az első rohamnál kiütötte a gorilla fél szemét.

S ott dulakodtak a pálmaligetben késő estig: amennyire kettős ordításuk elhangzott az őserdőben, futott onnan ijedten majomhad, bölénycsorda, oroszláncsapat.

Éjjelre elcsendesült az ordítás.

Több hó múlva, mikor a rungai vadászok e kókuszerdőhöz véletlenül eltévedtek, találtak az agavébozót közepett két óriási csontvázat, miket a hangyák simára letisztítottak már: a két csontváz úgy össze volt fogózva karjaival, lábszáraival, hogy nem lehetett felismerni, melyik az ember, melyik a gorilla.

TE DEUM LAUDAMUS!

A polgárosult világ templomaiban zengett minden nép nyelvén a hálaadó ének. Varsóban a „Bozse cos polszke”, Pétervárott a „Bozse csarja hrani”, Berlinben „Heil dir!” Londonban „God, save the King!” Budapesten az „Isten tartsd meg”, Bécsben a „Gott, erhalte”, Otthonban az „Isten, áldd meg a magyart”.

A béke megörökölt.

Te Deum laudamus!

Hermione Peleia királynő egy napon meglátogatta a királlyal és trónörökössel az Otthon államot. Sokkal tartozott neki. Legbecsesebb ajándék volt a kincsei egymillió ősmagyar nép, mely Magyarország tenger alól menekült vidékét ismét paradicsommá alakította át (a kígyó nélkül). Ezt meg kellett köszönni.

A királynő köszönete ez volt Rozálihoz.

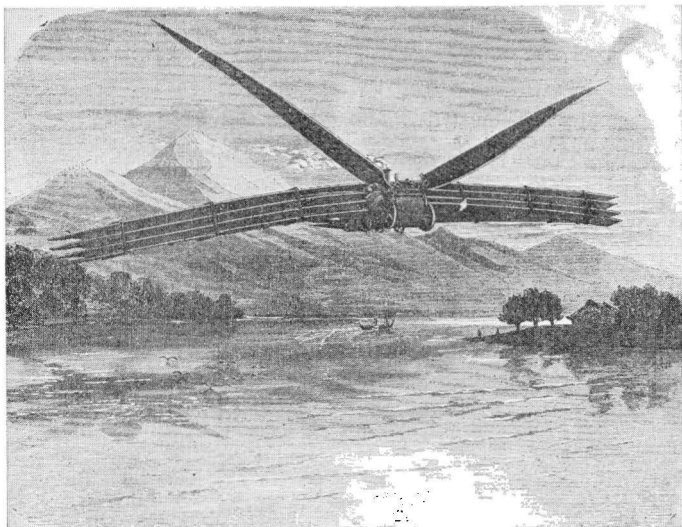
„Fiam tízéves most. Eddig megtanították neki, hogyan kell királynak lenni. Most itt hagyom őt nálad, míg megtanulja, hogyan kell polgárnak lenni. — —”

A MÁSODIK MILLENNIUM VÉGE

A 2000. év közelít, csak az utolsó tized van még hátra. Egy negyed század tölt le úgy, hogy háború nem volt a nemzetek között.

A stratégia minden tudománya az elavult tanok könyvtárába van betéve. A huszonöt éves ifjak mosolyogva nézik végig a „régiségek és furcsaságok” múzeumaiba lerakott emberölő gépeket, miknek egykori rendeltetését a félkezű hadastyán magyarázza nekik, bosszankodva nagyon, hogy az ifjak a nagy vérontó csaták leírásain nem lelkesülnek többé.

Az egész világ nevetségesnek találja már, hogy egy időben minden férfi, a tizenyolc évestől a hatvanesztendősig, puskát, kardot forgatott; hogy a tanár egyik nap töltötte a tudományt a tanítványa nehéz fejébe, másik nap pedig a tanítvány (a káplár) állította glédába a tanárát (a közlegényt), s abriktolta: „szénás lábad, szalmás lábad!” Hogy úriaknak és parasztlegénynek minden esztendőben egyszer le kellett vetkőzni a bőrütkig egy katonatiszt meg egy szolgabíró előtt, aztán egy felcsernek megmutogatni kezeiket, lábaikat, ha épek-e még, s az volt a szerencsésebb, aki beteg lehetett. Hogy egy parancsszóra egyszerre minden embernek abba kellett hagyni a munkáját, gyárat, műhelyt, irodát bezárni, az egész ruhatárát a hátára pakolni, az ebédjét az oldalára kötni, a tőltényeit a gyomrára akasztani; egy fegyvert a vállára kapni, másikkal a térdét veretni, egy vaslábast a fejébe nyomni, s aztán dobszóra czredmagával taktusra lépve megindulni, reggeltől délig hegynek fölfelé menni, déltől estig megint ugyanazon az úton

Kaufmann csapkodó szárnyú repülő gőzgépe
(Vasárnapi Újság, 1868)

VI.

Ember és orangután harca (*Le Tour du Monde*, 1871)

Fidzsi-szigeti istenszobrok a Jókai által használt forrásból
(Dumont d'Urville: *Voyage autour du Monde*)

VII.

Az Írószövetség Sci-fi-szekciója jubileumi Jókai-émlékszámanak címlapja (Bp., 1972. december)

visszajönni; jobbra nézni, balra nézni, sarkon fordulni, fél lábat a levegőbe emelve megállni, hidegben dideregni, melegben izzadni, s aztán az ispitálban jelentkezni. Hogy voltak szálanomra méltó mártúrai a társadalomnak, akik arra voltak kárhoyztatva, hogy egész nap állig begombolkozva az egyenruhában, karddal az oldalukon járjanak-keljenek; semmi munka útján kenyerüket ne kereshessék; meg ne házasodhassanak (anélkül, hogy papok volnának); hanem ostoba fickókat lépni és állni tanítsanak (anélkül, hogy tanárok volnának); harcot, háborút játsszanak (anélkül, hogy színészek volnának); schol otthon ne legyenek (anélkül, hogy száműzöttek volnának), hanem gavallérok legyenek — hatvan forint havidíjjal; amiből tízet lehúznak nekik ezredzenekarra. — Hogy mindezek, anélkül, hogy tudnák miért: egyszer-egyszer csak felkerekednek, az országnak az egyik végétől a másikra átmasíroznak; ott megint újra ismerkednek. — Hogy mindezeknek a mozgásban tartása végett minden évben három hónapig büdzsévitát tartanak az ország bölcsei: ott addig törülnek a százmillió hadiköltségből, míg száztízmillió lesz belőle; hogy ennek a behajtása végett minden évben kihúzzák az adófizető feje alól a vánkost, elkobozzák a tehenét, lovát, s a katonának elvitt fia otthon maradt csizmáit. — S hogy aztán mindezek a százezer meg százezer lelkes teremtései az Istennek, egy marhának született, s véletlenül külügyminiszterré lett szörnyeteg szeszélye szerint, volt idő, midőn tömegestül neki-indítottak egy másik ország százezereinek, aztán azokkal a nagy emberarató gépekkel egyik is kaszálta, a másik is a szemközt álló népet, s azé lett az igazság, aki legtöbbet lekaszált; s a lelkes teremtések maguk is olyan bolondok voltak, hogy egymást halomra szúrták, lötték, csak azért, mert az egyiknek vörös nadrágja volt, a másiknak kék. Ez bizony mind nevetni való volt. Kivéve azt az egy esetet, amikor a lelkes teremtések eldobták a csatatéren a puskát, s ahányan voltak, annyian haza is szaladtak; ez már aztán komoly dolog volt. Valamint az is

a szomorú esetek közé tartozott már, mikor egy-egy nagyhatalmasság ezredei csupa „passevolant”-okból álltak, „vak katonákból”, akik a szemléken jelen vannak, de mikor szükség van rájuk, akkor sehol sincsenek. — És a tizenkét generálcom-mandó.

1999-ben már ezckről csak a tréfás adomagyűjtemény emlékezik.

Azt pedig, hogy valaha az emberek egymást nemzetiség, nyelvkülönbség miatt gyűlölték, hogy egymással a lexikon és grammatika miatt háborút viseltek, épp olyan álomnak tartja most már minden ember, mint a középkori vallásháborút; hasztalan újra elalunni, azt az álmot nem álmodja senki vissza többé. A gyors közlekedés, a kereskedelmi összeköttetések úgy amalgamázták az emberiséget, hogy a térképre festett határok nem határai többé a jó barátságoknak, minden nemzet minden országban keresi érdekeit, kénytelen meghonosulni ott, ahol azt megtalálta, s mindegyiknek okosabb dolga van, mint hogy a másikat fenyegetse. Iparkodik tanulni egymástól, keres helyet a fölösleges pénzének, vagy pénzt az új vállalatának; minden nép hitelezője is, adósa is a másiknak: pere van egymással elég; de az is összekötő kapocs; hanem háborúja nincsen; mert az „nem üzlet”.

Hanem van ahelyett egy sokkal nagyobb feladata az összes művelt világnak. És ennek létrehozására csakugyan minden nemzet egyetértő közreműködése szükséges.

A háború nem volt az utolsó öldöklő angyal a földön. Még ezt nem volt elég a Horeb hegy szikláin alá eltemetni a hatalmas Mihály arkangyalnak: itt maradt két hatalmas társa: „a dögvész és az éhség”.

E két pusztító démonnal megvívni a harcot: ez a nagyobbik küzdelem!

A világrészeket végigpusztító dögvészek nemeiről rég megállapodott nézeteik voltak az orvostan kitűnő vezérszellemeinek. A kolera bölcsője a Ganges és Indus mocsárlankasága, az

Amerikában dülő sárgaláz sárkányfészke, a La Plata, Orinocó, Amazon és Szent Lőrinc óriás folyamok végtelen ingoványvidéke. E két rém maga minden évben megjelen a maga dézsmájáért, s elviszi az emberiség egytizedét. Harmadik a keleti dögvész. Ez Ázsia és Afrika hőség aszalta pusztáiban növekszik nagyra. Az influenzát, a mellbajok csíráját az orosz sivatagok cresztik Európára. Az egész civilizált világ előtt egy óriási feladat állt: megváltoztatni égaljat és időjárását az egész földön.

Minden mivel nép egyetértésével hozzáfogtak már az örök béke megkötése esztendejében az óriás világfolyamok szabályozásához, a kelet-indiai és dél-amerikai mocsárvidékek kiszárításához.

A technikai vállalat súlyát növelte a küzdelem, melyet az európai civilizációnak Dél-Amerikában az ősvadon barbár népfajaival, Kelet-Indiában pedig egy ellenkező, észellenes civilizációval kellett megharcolniok: és e harcban kímélni az ellenség életét, mint akinek két kezére szükség van a nagy munkához.

Nem a mérnökök, nem az építészek munkája volt itt nehezebb, mint a misszionáriusoké, amíg ezek a vad buccaniért, a részszíni indiánt rávették, hogy hagyja el a bölénykergetést, ne szedje le ellenségei fejről a skalpot, hanem menjen segíteni ó pénzért, szép kelmékért, édes italért, jó kenyérért a vízszabályozáshoz munkásnak; s amíg a vakbuzgó kasztok népéből kiirták szép szóval, hittérítéssel, felvilágosítással a vallásos előítéletet, mely a kelet-indiai alsóbb osztályok halottjait a Gangesbe és Indusba vettetni parancsolja, s ezzel táplálja a mocsárvidék miazmáit.

S mindez óriási nagy vállalatok, a népóriások vállvetett közremunkálása mellett befejezésükhöz közelítettek már a második millennium vége felé.

Azonkívül szinte minden nemzet közreműködésével haladt előre a föld újra befásítása; a pálmaerdőtől kezdve a fenyőig minden sivatag új tenyészetet kapott. A kétezredik évre egy

nagy, igazi jubileum várt: a *milliomodik egymillió fának elültetése a földön*. Egybillió fát ültettek huszonöt év alatt! Ötszázezer négyszögmérföldnyi sivatag pusztákon.

A kenyérkereset megkönnyebbítése, az állandó katonáskodás megszüntetése, a papi nőtlenség eltörlése, a házasságkötés és -felbontás polgári ügyvitele új, nyugodtabb rendet hozott be a társaséletbe, a családi viszonyokba, s ez átalakulás egész légióját a betegségeknek söpörte ki a civilizált világból, mik eddig orvosoknak és kuruzslószereknek annyi hírt szereztek. Ekkor aztán az újszülötteknek sem halt el kétharmada az első három évben.

Hanem ennek a nagy egészségnek azután az lett a következtése, hogy az emberiség erősen elkezdett szaporodni.

Egy német tudós kiszámította, hogy ha száz esztendeig nem lenne se háború, se döghalál a világon, annyire felszaporodnék az emberiség, hogy nem találna többé ennyivalót. Tehát szükséges ez a pusztító két angyal, hogy helyet csináljon közöttünk, különben egymást esszük meg.

Minden teória helyett csak Kínára mutatunk e fenyegetés ellenében. Annak területe is, lakossága is több, mint egész Európáé. Egy ország, egy uralkodó alatt, mely századokig nem visel külháborút, s ha belháborúja van, az oly csekélység rá nézve, hogy nem is fáj neki, csak viszket. És íme ez a háromszázmilliónyi nép ezer meg ezer év óta megél az alatta levő földön, s még mindig nem eszik emberhúst.

És mily roppant üres területek vannak még a földtekén, amiktől még sohase kért ember kenyeret! Gazdag, őserőben levő rónák; egész birodalmak, hol egy vármegye területén egy család alig tud élni most, holott ha százezeren lagnának rajta, dúskálnának minden jóban.

És aztán más országrészek, mik hajdan paradicsomok voltak, s lehetnek még egyszer azok.

Uraim! Műtészek! Államférfiak! Akadémikusok! Nevesse-tek ki. De én kimondom, hogy az a korszak, melynek nem lesz

„világtörténete”, sokkal fényesebb korszaka lesz a világtörténetnek, mint az, mely diadalmas harcokkal van tele.

A világtörténet, melynek szakaszait háborúk képezik: tudott más arcot adni a földnek. Kopárrá tudta azt tenni. Ninive, Palmayra, Babilon, Trója, Jeruzsálem, Karthágó, nemcsak népeiket temették el romjaik alá, hanem vidékük növényzetét is. Az ősparadicsom, a tejjel-mézszel folyó Kanahán, az emberiség bölcsője, Ázsia tárháza átalakult a hódítók nyomdokain homokpusztává; a paloták és a pálmák együtt veszték el, s a sárgunyhó és a bogáncs együtt nőttek ki helyükbe. Még a kis Izlandnak is jutott egy darab a világtörténetből. Egykor fenyőerdők koszorúzták hegyeit, s völgyeiben gabonát termesztettek; amint a normannok vaskeze leigázta, elpusztultak az erdők, nem termett több gabona rajta; most már csak cserjét nevel és burgonyát. A túlsó félteke is beszél az emberi átalakításáról a földnek. Az inkák palotáit, az azték kultúra földét benőtte az őserdő. Az óvilág országainak temetője a homokpuszta, az újvilágé az erdő.

Nem elég nagy feladat lesz-e egy újabb ezredév számára feltörni e temetőket, s újra élő világot alkotni belőlük? Erre áldozni ésszt, verítéket, pénzt — egyesült erővel.

Ez nem egy negyedszázad munkája lesz. A lefolyt huszonöt év csak kezdetnek volt jó.

Az átalakítás munkája lassú a földnél, s vele egy lépést tart az átalakítandó népeké. Együtt megy végbe mind a kettő.

Előbb az emberi tökély legmagasabb fokán álló nemzetek, az iparűzés, gépészet, gyárak mívelt népe tanítja meg a hozzá legközelebb eső népet, a földművelőt, hogyan kell a pusztá tenyeréből aranyat teremteni. Azután a földművelő nép talál maga alatt állót, a pásztornépet, a baromőrizőt, azt oktatja bele lassan a földművelésbe. A pásztornép szelídebb foglalkozását terjeszti a vadászatból élő fajok közt, s még a bölénykergető indiánnak is akad tanítványa; még kilencmillióra megy az emberevő népek száma, s azokra nézve is egy lépcső az

emberi nagyság magasához, ha megtanítja őket valaki, hogy embertárs helyett a vadakat űzze.

S a sivatagok feltámasztása is ily egymásutáni munka. A lecsapolt Orinoco-mocsár földére rögtön cukorgyárt, gyapotszövő gyárt lehet építeni; ott a cukornád s gyapot rögtön honára talál. Az Amur melléki, a dél-szibériai puszta lomha folyamait csak átszelésekkel gyorsabb folyásra kell hozni, s iszap fedte vidékeiknek rögtön nekifeszíthetik az ekét, s hol a múlt század legnagyobb természettudósa, Humboldt embermagasnyi fűtengert látott maga előtt, bokornyai virágligetekkel, ott éppen olyan magasan fog nőni a kalászos kenyérnövény, s hétlábnyi magas liget lesz a tengeribúza.

Hanem ahol a homok az úr, a nagy afrikai sivatagokon, ott már meg van nehezítve az emberi munka, s csak a vas kitarthat az, mely legyőzi a nehézségét. E halott birodalmat darabról darabra kell visszafoglalni a fogva tartó démontól, a chamzintól: az öldöklő s eltemető forró szélről. Hogyan kezdenek hozzá?

Legelső kísérlet volt a franciák módszere a sivatag telekesítésére az artézi kutakkal. Több ezer artézi kutat fúrattak rendszeres sorozatban, s míg azoknak környéke apró oázokat képezett a pusztában, összefolyó vizeik lassankint egy folyamná szűrődtek össze, mely végigkigyózva a homokbuckák között, a tengerig elszivárgott. De „quid hoc ad tantam sitim?” — Egy jó napja a számmunk képes volt betemetni az egész folyammedret sívó homokkal, s az új oázok pálmaültetvényeit tönkretenni.

Ekkor az Otthon állama főnökének támadt egy merész gondolata: az Atlaszt keresztültöretni.

Már a múlt század természetbúvárainak volt tudomásuk arról, hogy az óceán vizeit egy folytonos forgó tartja szakadatlan körforgásban, mely Dél-Amerika kókuszpálmáit felhordja Izlandig s a norvég partokig. Ez erőszakos áramlatát a tengernek már a legrégebb hajósok ismerték s köztudomású

volt a tengerészek előtt, hogy e tengerroham leginkább az Atlasz hegy előfokának szegül, Agadiron felül, s a belejutott hajót feltarthatlanul a part szikláihoz veri.

Ez a mozgása a nagy óceánnak túlmegegy a hydrostatika szabályain, a meteorológia indokain; a tenger önéletének tanújele ez.

A földátalakítók e tapasztalatukra alapíták új kísérletüket. Az újabb találmányok szerinti fűróeszközök segítségével két év alatt sikerült nekik az Atlasz hegyen keresztül a tengerszín alatt ötszáz méternyi mélységben egy húszmérföldnyi alagutat törni keresztül, mely a Parudanti bazalthegyláncon innen szádalt ki.

Mikor aztán a világ legnagyobb alagútja készen volt, felnyiták a belé vezető zsilipeket a tenger alatt, s arra a húsz mérföldnyi távolban megnyílt alagút szádából egy új folyam tört elő. Egy megfordított folyam, mely nem a szárazföldről folyik a tengerbe, hanem a tengerből a szárazföldre. E vízóriás medret tört magának délkelet felé a sívó homokpusztán keresztül, s aztán nagyhamar betölté egy új tengerrel az Atlasz és a Vadi Draa-hegylánc közötti térséget. Ez is előre volt látva. Hatalmas robbantószerekkel mély vágányt törtek előtte a Vadi Draa hegyein keresztül, s akkor aztán rohant az ár a Szaharának, három-négyfelé elváló s megint összetalálkozó ágakban, mik szigeteket, országokat kerítették ki a homok-sivatagból, s amit így kiszakítottak abból, az már elfoglalt föld volt. Az új folyammal már hasztalan küzdött a számum, a chamzin. Annak kiapadhatlan forrása van: az óceán maga.

Nagy tavak, apró tengerek támadtak az előrehaladó folyam nyomában, mely korlátlanul kalandozott végig a pusztán, keresve a kijárást anyjához az óceánhoz, a földrészt más oldalán, s amint nem törhetett ki többé sehol, haragjában egy új tengert támasztva Afrika közepében, a tuareg földön, nagyságára és szigetbőségére nézve a görög archipelagushoz hasonlót.

Ez emberkéz alkotta folyam és tenger aztán megváltoztatá egész Afrika égalji és időjárásí viszonyait.

Tíz év alatt az Atlasz hegyen keresztültörő tengeráramlat egy oly hosszú közbeeső tengert képezett Afrika belsejében, aminő a Veres-tenger: elfoglalva a Timbuktutól El Djufig terjedő medencét, a Waragla-sivatagot, mely maga hatezer négyszögmérföldre terjed, s onnan több száz mértföldnyi hosszúságban végigfutott a líbiai homoksivatagon keresztül, felkeresve elhagyott rokonait, a tavakat a pusztában, mik sóval, szikkel, ammonsóval vannak terhelve. Tengerfenék volt maga az egész puszta hajdan, savakkal hintve most is: tavai, kútjai mind keserűek, ihatatlanok. Most újra visszafoglalta helyét az aeonokkal ezelőtt ott járt tenger, s két részre osztotta Afrikát Sidi Beshantól a hogari fennsíkig.

E vidéknek még a rómaiak korában is volt hajózható tenger: a Lacus Tritonis, melynek az óceánnal volt összeköttetése. A számmum lassankint betemette azt, s a XIX. században a tenger helyén már csak sós tavak voltak: a Bu-Hamia-tó, a Shott-Mellir, a Shott-Kebir és Grarnis; ezeknek némelyike több száz mérföldnyi területet foglalt el; de vize csak a téli hónapokban volt, nyáron szárazan állt a medre, s vastag sókéreggel volt bevonva, egy sópuszta maga. E tavak színe 250—280 lábnyival esik mélyebben a tenger színénél, amiből kiszámítható, hogy amikor az óceán ismét utat törhet magának a Szaharába az Atlasz sáncai alatt, a tavak helyén 250 lábnyi magas tengernek kell hullámozni, s az betölti hullámaival a Dsebel Tidikeltig a homokpusztát.

Igaz, hogy azzal még semmi sincs megnyerve, hogy a homoksivatagból tengerfenék válik; a tenger megint csak sós vizet küld a Szaharának. — Ámde a víznyomás közvetlen következtése nem marad el, a hullám keresztülszivárog a homokhegyek alatt, átszűrődik a mészsziklák közlő üregein, s a Szahara északi részét a hegyekből alászakadó új folyamok kezdik átszeldesni, patak fakad fel a mély völgyekben, s folyamparton, patak körül zöld virány támad, s az már beültethető datolyapálmával és dumpálmával. Az akáciák és mimózák

ligetei gátat vetnek a futóhomoknak, s védelmük alatt meghonosul a savar és agkulbab, tevének, szarvasmarhának kedvenc takarmány; magától burjánzik fel rajta a szagos üröm, a homok kedvence, tevének legelő, betegnek orvosság, szárazan tüzelőszer. S lesz a pusztából lassankint legelő. — Nem is az újkor csodája ez. Más a régi egyiptomiak a Fáraók alatt megkísérlék ez óriási munkát, a líbiai pusztát így foglalgatták el darabonként előbbre tolt kútsorokkal, csatornákkal, öntözéssel.

Csakhogy mindez lassú munka volt. S az embereknek a második ezred utolsó tizedeiben már nincs türelmük a koralloktól várni a szigetek építését. Sietni akar mindenki.

Legnagyobb ellenség a számum. Ez a szörnyetege a légnek nem akarja engedni, hogy elvegye tőle ember az ő birodalmát, a homokpusztát.

Előkerül újra meg újra az egyenlítői izzó bérchátak mögül, tolja maga előtt fellegeit, a homokfelhőket. Nem állja útját a tenger, keresztülcsap rajta, mintha be akarná temetni homokkal a vakmerő jövevényt. Száraz leheletével felszívja a lég minden párázatát, s finom, szitált porral égeti minden élő testét, mely áthat a pórusokon, s meggyullasztja a szemeket.

Jöttére elsápad az ég, a nap izzó veres golyóvá lesz, óriási homoktölcsérek sepernek végig, táncolva a síkon, miknek koronája az áldatlan felhőkárpitban vész el, melyből nem hull alá eső, csak kavics és porond.

Egy ilyen nap elég elperzselni a Szahara új ültetvényeit, koronájukig betemetni az új oázok csemetéit, s a patakok forrásait betömleni.

Legnagyobb baj pedig az, hogy az Új-tenger összeköttetéseit az óceánnal ilyenkor mindig nagy fáradsággal újból kell helyreállítani.

Egyszer aztán azt mondá az „Ember”: küzdjünk meg hát a számummal magával.

Nagy erőfeszítés kell hozzá és nagy áldozat.

Nem kevesebb az áldozat, mint Európa részéről egyévi bortermésnek elvesztése, azért, hogy Afrika kenyeret teremlessen.

Azt kell véghezvinni, hogy egy esztendőben az egész félgömbön ne legyen meleg nyár.

Már a múlt században észlelték azt, hogy gyakran a legnagyobb nyári hőség közepett egyszerre úgy átcsapott a hőmérsék, hogy a hévmérő 30 fokról 6 fokra szállt alá, s néha hetekig eltartott a dermesztő hideg, fagyos esővel és szelekkel. E rögtöni hőmérsékváltozás okait feltalálták azokban az óriási jéghegyekben, amiket a hó nyári napok a Jeges-tenger kristálytömegeiből elszakítottak, s amiket azután a tengeráramlat egész az afrikai partokig lehozott. Amidőn aztán az úszó jégmezők elolvadtak, azáltal annyi meleget kötöttek meg, hogy amiatt Európában téli fagy szele fújt végig, s néha az afrikai Atlasz- és Hold-hegyeken hó esett.

Ilyenkor aztán a számmum alszik.

Az európai és afrikai államszövetség tehát elhatározá, hogy egy esztendőben (1988) ezt a hideget egész esztendőn át mesterségesen fenn fogja tartani.

Hozzákezdtek május végén. — A kipróbált hatályú Bickford-féle lobbantógyutacsokkal fenn a grönlandi partoknál egész jéghegyeket szaggattak el kiszámított tömegekben: azokat a tenger szabályszerű folyása, a Golf-áramlat levitte csendesen az európai nyugati partok mellett egész Senegambiáig s a Cap Verde szigetekig. Amint az elment, új tömeg jéghegyet szakítottak el, s bocsátottak utána. Ez így ment szeptemberig.

Európában ez idő alatt nem volt egy hét, melyen a legdélibb országokban is hó, zúz, dara ne esett volna, az emberek egész nyáron bundában jártak, nem volt egy fürdeni való nap; a szőlő egresnek maradt, s novemberben szüreteltek, mégis ecetet adott; tengerit nem is vetettek az idén, előre tudva a megjósolt időjárás; hanem a cél teljesen el lett érve.

A számum otthon maradt. Átaludta ezt az csztendőt. Hiányzottak felébresztéséhez a sziklát áthevítő forró napsugarak. Az ember legyőzte a vihart!

S a győzelemnek óriási sikere lett.

A Szaharában a patakok mentén, a források oázai körül bámulatos növésnek indult a tenyészet, egész nyáron át nem perzselte le a fiatal hajtásokat a forró vihar; megerősödhetnek, gyökeret verhetett minden növény mélyen a homokba; földön kúszó füvek siettek nagy hamar elfoglalni a nem mozduló porondot, s betakargaták kövér leveleikkel.

És aztán szeptember 21-én, mikor a napéjegyei viharok kezdődnek, egyszerre csak fellegetek láttak előtámadni az új tenger felől; de nem azon elmosódott szélű, veres, izzó felhőket, miket a számum kerget maga előtt, hanem eddig e tájon soha nem látott kékkeblű, ezüstszegélyű, egymás fölé dudorodó fellegetek, s amint e fellegek lassan, lomhán hőmpölyögtek a Szahara felé, az égre tekintő néger egy forró cseppet érze arcára hullani, s azt kérdezé: „ki sír odafenn?”

Az első esőcsepp volt az a Szaharában.

Az első zápor, mely évezredek óta e tájt lehullott.

És aztán szakadt az egyszer megindult eső hetekig a pusztában. Mikor megállt, s újra kisütött a nap, szép zöld volt minden. Honnan támadt a zöld? Ki tudja azt? A föld vagy telc van alvó növénymaggal, vagy teremő crővel bír; a megöntözött pusztá kizöldül, ha senki nem vetette is be.

A számum arra ébredt fel, hogy álmában megkeresztelték, s lett belőle áldást hozó musson.

Aztán meg is maradt annak. A földtani átváltozás átváltoztatja magát az éghajlatot, s a földön termő fű egyetért és összebeszél az égen járó széllal.

A Z E M B E R E V Ő K

A huszadik század szegényére még mindig lakják emberevők a földet.

Becsületes, jámbor életű emberek. Jó családapák, gyöngéd szeretők, istenfélő népek, jó vendéglátók —, hanem azért az emberhúst megeszik.

Nem azért, mintha rá volnának szorulva. Szigeteik a Csendes-tenger közepett meg vannak ajándékozva a természettől minden jóval, mély, gazdag, televény földüket erdőszámmra borítja a kenyérfa, mely kész cipóit árulja — ingyen. Kókuszligetek szegélyezik a partokat; kevés művelés mellett gazdag aratást és minden évben biztosat ad tengerijük, a burgonya, yamsgyökér, batata vadon terem, csak fel kell ásni: cukornádjuk nedve, masawéjuk festéke, yagonájuk fűszere még kiviteli kereskedést is biztosít számukra; juh, bivaly, sertés úgy szaporodik náluk, hogy a cserekereskedésnél aprópénz gyanánt használják, — és azért mégis emberhúst esznek.

Ez náluk ünnepély, ez a díszlakoma.

Ahogy nálunk szokás egy hajó vízrebocsátásakor fényes bankettet rendezni, úgy náluk is minden „canoe”-szalasztás a vízre össze van kötve fényes emberlakomával.

Tizenöt darab a rendes szám. Ennyit vágnak le egy rendes lakomához. Kétszer annyi, mikor ünnepnapokon a „Kolán” istennek áldoznak. A Kolán isten valódi ingyenc, neki csak a vére és a szíve kell az áldozatnak, a többit papjainak hagyja.

A készlethez igen könnyen jutnak. Kétszázhuszonöt szigetből áll az a világ, amelyből a kannibál faj száztízzen lakik.

Ennek a száztíz szigetnek mind külön istene van, aki mind emberszívekre élhezik. Annálfogva minden sziget folytonos hadjáratot folytat egymással, s hordja egymásnak a lakóit a maga istenei számára.

Ez az ő dicsőségük, ez az ő büszkeségük, ez az ő dogmájuk.

A Kolánnak van egy áldozó temploma, egy agyagból épített gömbölyű lak, hegyes tetővel. Ennek legfőbb pompája az, hogy körül van tűzködve lándzsákkal, s a lándzsák hegyein a tiszteletére megáldozott emberek koponyái.

A főnökök, a kacikák házai előtt a palánk karóiról fehérle- nek le ily diadaljelek. Ahány embert a főnök lakomán elköl- tött, annyi koponya a kerítésén sorban, s az olyan rá nézve, mint a nemesi családfa, minden ágon egy fej.

Egy angol utazó talált olyan főnökre, aki kilencszáz (!) embert evett meg.

Hogy az emberevésben ők dicsőséget találnak, annak bi- zonyossága az, hogy az asszonyoknak nem adnak belőle. E szörnylakomákban asszony nem részesül.

Tudniillik mint vendég.

Ellenben nagy előnye van az asszonynak és különösen a fiatal leányfélének e lakomákon — mint csemegének.

Ahogy a nagy Ramazan és Bayram ünnepeken szoktak a muzulmánok padisahjaiknak fiatal szűzeket ajándékozni, úgy ajándékoznak a Fidzsi-insulánok is kacikáiknak ifjú ha- jadonokat; csakhogy elébb beteszik azokat a kemencébe; azu- tán behintik sennalevél fűszeres porával; s úgy adják fel neki — egy tálban.

A mívelt emberiség régóta fáradt és kifáradt már a munká- ban, hogy e szégyenfoltot letörülje az Isten képmásáról.

Hasztalan volt minden erőködés.

Kegyes misszionáriusok megkísérték a pápua fajt a keresz- tyén hitre áttéríteni. Az Európából, Amerikából kiűzött jezsuiták s mindenféle szerzetesek az önfeláldozással járó küldetésben keresték életük célját, s áldott és dicsó volt a mű,

melyhez fogtak; sikere is volt. Százezerre ment a megtértek száma, kik az emberevésről lemondtak. — Hanem ez csak egy oáz volt a sivatagban. A többség megette a neofitákat misszionáriusaikkal egyben.

A praktikusabb angolok aztán másként kezdenek hozzá. Ügynökségeket állítottak fel a polinéziai szigetek mindegyikén, s azok által szép szövetek, üvegékszerek árán összevásárolták az áldozatokat, akik a Kolánnak levágotásra voltak kipécézve.

A szigetek falvaiban egész ketrecek álltak, mikben a foglyul elhurcoltakat a kannibálok kenyérgyümölcscsel hízlalák, hogy a lakomára jó ízletesek legyenek. Onnan szoktak belőlük válogatni.

De mit használt az „államszövetség”-nek egyszerre minden ketrec emberi hízóit megvásárolni; a helyzet csak rosszabbult vele; mert a kannibálok rögtön gondoskodtak róla, hogy újra megtöltsék a ketrecek a szomszéd szigetekről, s minthogy ez nem ment vérontás nélkül, tehát csak a háborúskodás szaporodott vele, úgyhogy ha ezt az áldozatmegváltási rendszert folytatják, negyed század alatt a szigetlakosság ki fogja egymást irtani, csupa ínyencségből, mint ahogy kiirtották Európából a nyulakat.

Tatangi Dávid ekkor hatvanéves férfi volt, s az utolsó öt évre megválasztott elnöke az „államszövetség”-nek.

Az ő terve ez volt:

Minden népet a saját észjárása után lehet csak meggyőzni. Hiszen Európa legmíveltebb nemzetei harminc esztendeig el tudtak verekedni kannibáli módon amiatt, hogy egyik ember nem akarta a másik észjárását felvenni. Pedig itt a Jézus Krisztusról volt szó: aki az isteni lények legkegyelmesebbike, s ugyan megbocsátja mindenkinek azt, hogy mit hisz felőle. — Hogy kívánjuk hát, hogy a pápua, aki nem a ruháját, hanem a bőrét hímezteti ki tűvel, okosabb legyen, mint mi, amidőn a Kolán istenről van szó, akinek széles szája van, abban négy agyara, kimeredt szemei, bozontos sörénye a feje körül?

Dávid egyszer ezt az üzenetet köröztetette a száztíz sziget lakói között:

„Azt üzeni nektek Kolán, hogy már jóllakott s nem ehetnék. Hagyjatok fel az emberevással. Ha nem engedelmeskedtek neki, ő maga fog eljönni: nem az a fából faragott Kolán, akit a papotok csinált, hanem az igazi Kolán, ahogy él és uralkodik, s az büntetésből titeket magatokat csinál meg.”

A mi dcerék jezsuitáink hatalmasan értettek e „nuntium” kihirdetéséhez.

Hanem a kannibálok papjai természetesen hogy tiltakoztak e mennybeli nyilatkozat ellen. Azt mondták, hogy hamis prófécia az! Jobban ismerik ők Kolánt; rajtuk kívül senki sem tud azzal beszélni, annak külön nyelve van.

S csak azért is, hogy megmutassák, miszerint az igazi ortodox fogalom a Kolán istenségről az ő egyedül csalhatatlan dogmájuk: a Fidzsi-szigeti papok a keresztyén misszionáriusok székhelyén, Mbau főhelységben nagy áldozatünnepet rendeztek.

A Bure, a templom, e szent napra bevonatott fehér lepedővel, mely széles sátor alakban feszítetett ki a templomtér előtt, beárnyékolva az oltárkövet, melyben az áldozat végbemenedett; előtte a Kolán bálvány: egy tuskóból faragott rettenetes szörny, megaranyozott agyarakkal, sárgára festett fejjel, két szeme két vérszínű lángopál.

Harminc ifjú hajadon volt az áldozóünnepre kiszemelve.

A Bure háta mögött harminc „szuva”: éppen olyan alakú kemencék, minő a templom maga, félkört alakító sorban; mind a harminc kéménye füstölög: azokat előre fűtik már.

A sziget belsejében van fölállítva a Morái. Egy rettenetes épület, csupa embercsontokból összerakva, olyan emberekéből, kik a többeknek lakomául szolgáltak; középett egy nagy torony, mely évről évre magasabbra nő, körüle kisebb-nagyobb kupolák, egy-egy király győzelmének vagy ünnepélyének emlékei. Legmagasabb közöttük Tumbua Nakaro

király kupolája, ki egy vendégségen kétszáz kosár igramegyőkeret, kétszáz tyúkot, kétszáz malacot és kétszáz embert lakmároztatott fel hű alattvalóival. Ennél csak körülterére nagyobb Bullandám király emléke, a Taferet-sziget fölötti diadal megörökítésére. Ennek a szigetnek Mbau hősei az összes lakosságát megették három nap alatt. Emléke a csonttorony.

A Morái körül van véve egész csoportjával a rettenetes isteneknek; bálványok szarvakkal, vadkanagyarakkal, meredő szemekkel, görbe karikalábackkal, pókhasú, nagyfülű szörnyalakok: ezek is mind emberáldozatot követelnek, de már ezeknek csak a csontja jut; a legnagyobb közöttük a Zan-Hualu isten, a legsóványabb a Budan-Hi isten.

Mind a templom, mind a morai környéke *örökre tabu*.

A tabu a kannibálok főpapja kezében rettenetes fegyver. Ez a kannibálok pápájának a bullája.

A főpap címe „nambetti-levu”.

Amire a nambetti-levu kimondja e nehéz szót „tabu”, ahhoz nem szabad hozzányúlni, azt nem szabad meglátni, arra a helyre nem szabad rálépni, azt, ha enivaló, nem szabad megízlelni.

Örökre tabu minden idegenre nézve a templom és morái környéke. A repülőgépek által ugyan módjukban volna az idegeneknek bárhova a tabu dacára is leszállni; de ez ellen az a megtorlás a nambetti-levu részéről, hogy akkor tabu alá vetné az ő telepítvényük környékét is és őket magukat, s azontúl senki sem érintkezhetnék, még csak nem is beszélhetne velük többé a bennszülöttek közül; mert aki a tabut megtöri, azt megeszik.

Azután örökre tabu a nőkre nézve az emberhúsevés, a templom előtt megjelenés; örökre tabu a királyok és családtagjaik sérthetetlen személye és a papság s azoknak hírnökei a *mata nivanuák*.

Az ideiglenes tabu kihirdetése a nambetti-levu hatalmában áll.

Húszéves koráig tabu minden férfira nézve az asszony. Tabu minden időben a más felesége. Aki ezt meg nem tartja, azt megeszik.

A pap gyúttal a bíró, a hóhér és a szakács.

Egyszer a nambetti-levu harminc esztendeig tabu alatt tartá a férfiak szakállát, úgy, hogy az övükig nőtt már: nem volt szabad nekik levágni. Másszor meg négy esztendeig tabu alatt tartott minden húsételt az asszonyokra nézve.

Mikor az áldozat kezdődik a Bure előtt, annak bevégeztéig tabu alatt van az egész sziget. Akkor nem szabad senkinek a lakhelyét elhagyni a nambettiken és a mata nivanuakon kívül, kik a szent mézszárlást végrehajtják. Akkor nem szabad semmi hangnak hallatszani a szigetben, az áldozók rettenetes himnuszán kívül; mely aztán messze elhangzik egész a tengerparti keresztyén telepekig. De még a kutyaugatásnak, disznóröfögésnek és kakaskukorításnak sem szabad hangzani a tabu alatt; amiért a lakosok kutyaik és sertéseik orrára kéregtülköket kötnek, s kakasaikat fazekak alá dugják; míg aztán a nagydob szava jelenti, hogy vége a tabunak, az áldozat megtörtént, akkor ember és kutya nagy örömmel ront elő a következő lakomához.

A papok és kacikák tökéletesen uralkodnak a nép fölött, s e hatalmat a természet maga is segített megerősíteni. A Melanézia egész szigetvilágának minden lakója a néger szín változataiban osztozik az olajbarnától a kormos feketéig. Hanem a főnökök és főpapok csaknem fehérek. Ezeknek rangja apáról fiúra száll. E színváltozást talán a folytonos jólét, s nagyobb szellemi tehetség fejti ki náluk. Azonkívül, amíg a papua faj termete mind szikár, sovány, addig a fejedelmeknél és papoknál már látható a tekintélyes potroh: azok kövérek. A mbaui nambetti-levu többre becsülhető három mázsánál.

Ez is fehér bőrűnek született már (a pápuák úgy hívják a született arisztokráciát, hogy „papa-langvisz”), hanem ez nem látszik már rajta. Arca, teste úgy tele van hímezve mindenféle

színi ábrával, hogy a tetovírozás sújtásaitól a kelme alapszínét nem lehet kivenni. Fejét egész erdővé megnőtt kondor haj díszesíti, megkenve illatos zsírral, és behintve veres porral; beletűzködve legyező alakban sárga papagájtollak; nyakát rop-pant disznóagyarakból fűzött lánc lóujja körül, a vállán és derekán sokszorosán körültekergetett gyapotszövet, mely még húsz-rőfnyire úszik utána a földön, karján cethalfogakból készült karperecek, átlukasztott fülein egy-egy kés van dugva keresztül; úgy viseli az ölé eszközt ott, mint másutt mások a csizmaszár mellett.

Minden készen volt már az áldozathoz. Mély csend az egész szigeten. A papok és hóhérlegényeik körülállták az oltárt, s rákezdék azt a borzalmas himnuszt, melynek üvöltő hangjai az áldozatok halálsikoltásaival szoktak egy rettenetes hangversenybe vegyülni.

Ekkor megszólalt egy hang a tengerparti keresztyén telep felől, mely egymaga túlordítá a szörnyhimenuszt. Hang, mely hasonlít a mennydörgéshez, mely rémületet s bosszúállást ordít, melynek hallatára minden állat bátorsága elvész, s az ember elfelejti, hogy ő a világ ura.

A papok s mészárlók torkában bennesszakadt a himnusz hangja, mikor ezt hallották. A tabu meg van törve egy idegen hang által.

De nemcsak ordító hang: csörtető robaj is közelít; sűrű bozóton, erdőn keresztül, út nélkül tör egyenesen a templom felé valami rém; a karcsú pálmacsemeték jobbra-balra hajladoznak előtte. Egyszerre előrohan a pagonyból.

Ó az!

Maga a Kolán isten, ahogy ki van faragva az oltár előtti bálványszobron. Iszonyú feje, lombos sörénye, széles szája, rettentő agyarakkal, villogó szemci. Ó az maga, az emberevő. — Csakhogy az eleven.

Ki hát ő?

Egy óriási hím oroszlán.

Hogy jött ide?

Az afrikai puszták megtelepítése, benépesítése után úgy találta Tatrangi Dávid, hogy az oroszlánok egészen fölösleges-
é váltak a világon.

Mi szükségük van az állatoknak királyra?

Egy ilyen fenevadkirálynak a civillistája nagyon magasra
úg.

Egy oroszlán naponkint annyi húst megeszik, amennyi
háromszáz embernek elég volna. Egyetlen oroszlánnak hu-
zonöt négyszögmérföldnyi terület kell, hogy rajta megél-
essen. S még az nem elég, hogy az ember elől a tápszert eleszi,
őt magát is pusztítja. Éven át százezer ember esik áldozatul
az oroszlánoknak csupán Afrikában, s amellet hárommillió
embernek a tápszerét falják fel.

Le velük a trónról!

És az állatkirályokkal együtt azoknak egész adóbehajtó
sordájával, a hiénákkal, sakálokkal, párducokkal, farkasokkal!
Ki velük!

Az oroszlánnak robbanógolyót; — sztrichnint a kutyának!

Az apró dúvadat mérgezett csalétekkel ölték rakásra; az
oroszlánt pedig kizavarták berkeiből az ijesztő repülő gépekkel,
s robbanó üveggolyókkal elkábíták. Az elkábultakból a leg-
szemből példányokat az állatkertek, állatseregletek számára meg-
tartogatták (darabja megért egy-két ezer forintot), a többbit
gyonverték; a meghagyottat kábult állapotában betették a
kasketrecbe, tovaszállították; mire fölocsúdott, már fogoly
volt; s azontúli tartási költségeit fizette a látni vágyó közönség.

Tatrangi Dávid egy ilyen elfogott oroszlánt ajándékozott
a mbaui kannibálok szigetének.

És az egész melanéziai szigetcsoporton semmi dúvad nincsen.
A természet, mikor lázálmában megalkotá a kannibál fajt,
fölöslegesnek látta még egy másik fenevadat is teremteni mellé;
elég dúvad ő maga magának. Talán éppen azért vadászik egy-
másra.

Tatrangei Dávid helyreépítolá a természetnek ezt a mulasztását, s adott a melanézi kannibálok minden szigetének egy-egy oroszlánt a javából.

A királyi fenevad vérszomjú ordítással rohant a Bure felé.

Négy nap óta nem kapott már enni. Mikor a misszionárius-telepen ketrece ajtaját felnyitották, rohant egyenesen a bálvány templomához. A vérszag vezette.

Amint az áldozó papi hentesek megpillanták e bömbölő szörnyeteget, mely magasra emelt farkával csapkodta oldalait, rémülten rohantak előle be a templomba.

A nambetti-levu hárommázsás testével nem tudott szaladni, a hosszú, keresztül-kasul tekert szövet is gátlá térdeita mozdulásban, az csak odaesett a Kolán bálvány ijesztő szobra elé, s mint-ha maga is hinné, hogy az segíthet rajta valamit, átkarolta a festett szörnyeteget.

Az oroszlán pedig ínycenc. Európai vadászok ismerik azt a szokását, hogy hét ember közül ki tudja választani az egyetlen fehéret, s a hat feketét otthagynja; a nambetti-levu kövérebb is volt a többinél. Egy óriási szökéssel keresztülveté magát a Bure kerítésén, s egyenesen a főpapra ugrott, iszonyú körmeit belevágva annak húsos vállába.

A nambetti-levu a kárhozatra menő rémordításával foná karjait a bálvány szobra körül, akkor aztán a fenevad irtózatos szájával átharapta a derekát, s egyet rántott rajta, oly szilaj erővel, hogy a bálványszobor töben kitörött, s végigzuhant az oltárkövön, agyarait kitörve a súlyos eséstől.

És akkor a királyi vad, gyönyörű fejét fölemelve magasra, a derékban átharapott főpap hárommázsányi alakját úgy tartá szájában, mint macska a patkányt, s pompás morgással állt ott néhány percig a templomba elbújt népségre nézve felséges tekintetével.

Aztán megrázta a fogai közt tartott áldozatot, az utolsót vonaglott; akkor az oroszlán terhével együtt áтуgrott ismét a kerítésen, s elnyargalt az erdő felé.

A nambettik, a hentesegédek jajgatva futottak szét a templomból, rémülten hirdetve az előcsődülő népnek, hogy a Kolán isten, fenyegetése szerint, elevenen megjelent, és a szófoga-datlan főpapot magát ragadta el. Oda a nambetti-levu.

A megrémült nép azonnal az áldozat-ketreceknek rohant, s a leányokat kiszabadítá azokból.

A sziget népsége közt nagy forrongás támadt, nagy volt a száma azoknak, kik a Kolán isten e félremagyarázhatatlan intését készek voltak megfogadni, s az előrebocsátott parancsolatnak engedelmeskedni.

Aznap nem jött elő többet az oroszlán az erdőből. Hiszen elég is lehetett neki az az egy pap.

Másnap ismét hallották közeledő ordítását, s erre a rémült nép a misszionáriustelephez menekült, ösztönszerűleg sejtve, hogy ott védelmet talál az emberevő bálvány ellen.

A misszió főnöke, egy angol presbiteriánus pap, azt mondá az odamenekülő népnek, hogy legyenek nyugodtan; a vérivó szörny nem fog bántani senkit, s megígérte, hogy beszélni fog vele, s az ő még hatalmasabb istenének hatalmával le fogja azt győzni.

Azzal kezébe vette kétcsovú fegyverét, mely robbanó ichorüveggolyóra volt töltve, s elindult a patakhoz.

Tudta jól, hogy az oroszlán most szonjas lesz, vizet keres, s oda jön szomját oltani.

Az oroszlán nem soká váratott magára; odajött a forráshoz; ott azután a misszionárius golyójának kábító mérgétől egyszerre összerogyott, mint a halott; dermedten terült el a vízparton.

A pápuák, kik messziről lesték, fákra felmászva e veszélyes kaland kimenetelét, bámulva jöttek a misszionárius elé, s a lábait csókolták, hogy ily hatalmasan legyőzte a szörnyeteget, melynek iszonyú alakját nem győzték eléggé csodálni.

Hanem akkor megint előálltak a papok. Amint azt látták, hogy a szörnyeteg meg van ölve, egyszerre elmúlt minden ijedelmük; az clesett oroszlánra kimondták, hogy „tabu”;

abhoz nem szabad másnak hozzáérni, mint csupán nambetti-
nek; annak a hulláját lefoglalták a maguk számára, azt betakar-
gatták kókuszpálma-levelekbe, belefektették abba a nagy
sandálfa ládába, melyben a fejedelmi halottakat szokták kivin-
ni. Tizenkét nambetti vette vállára a ravatalt az oroszlánnal,
úgy cepelték azt a nagy morái clé, s ott máglyát csináltak neki
illatos sandálfából, hogy majd megégetik rajta.

Akkor aztán megint ők lesznek az urak, s találhatnak ki a
nép számára valami új mesét. Beveszi az azt.

Hanem az ichorgolyónak az a hatása van, hogy a megsebzés
percében rögtön halálos szibbadásba ejt; az ájulásszerű tetsz-
halál azonban nem tart néhány óránál tovább, s akkor visszatér
az élet, a seb helyén támadó bőszületes viszketeg érzetével,
mely később jótékony gennyedéssel végződik.

Az oroszlán arra ébredt fel, hogy valami nagyon sütogeti
az oldalát. A máglyát gyújtogatták már alatta körös-körül,
és ráczdék ordítani a tiszteletére készített fertelmes himnuszt.

De nem várta az oroszlán, hogy annak vége legyen, hanem
szétrúgta magáról a pálmalevelet, leugrott a máglyáról, köz-
csapott a papi synodusnak bőszült dühében.

Őlt, nem éhségből; de veszett haragjában.

Harminc nambettit marcangolt szét, bekergetve a többi-
t a városba, s aztán végignyargalt ordítva Mbau utcáin; fel-
szökött Unong Lala király palotájának a tetejére (csak olyan
palota volt az), s annak a homlokán felállított bálványokat
mind leverte a farkával, berontott az istállójába, s megfojtotta
valamennyi nyereg alá tanított bivalyát, azután kirohant az
erdőre, onnan valamennyi juhnyáját, sertécsordát hazaker-
getett a városba, körülnyargalta a szigetet, beleugrott a tenger-
be, kínzó sebet az sem enyhítette, ott a menekvő pirogue-okat
utolérte, felforgatta, az úszó pápuák hátát körmeivel végig-
hasogatta, aztán megint visszatért a szigetre, s körülnyarga-
lászta Mbaut, rémülésben tartva ordításával minden embert
és barmot.

Most azután maga Unong Lala király és nambettije som-polyogtak oda a misszió telepéhez, könyörögni, hogy legyen irgalmas hozzájuk a „papa-langvisz”, s beszéljen még egyszer a hatalmasabb isten erejével az ő Kolán istenük fejével, akivel senki sem bír.

A misszionáriusok azt felelték, hogy addig nem kelnek oltalmukra, míg a király az új nambetti-levu által ki nem hirdetteti, hogy az emberhús ezentúl asszonyra és férfira nézve egyaránt örökre „tabu”; emberhúst másnak nem szabad enni, egyedül a Kolán-istennek. Ha azután a nambetti-levu úgy találja, hogy kell már a Kolán istennek ilyen lakomát csapni, csak szóljon a misszióknak, az elhozza neki az eleven Kolánt. Arról aztán senki sem tehet, ha az magát a papot eszi meg.

A király és papjai beleegyeztek az alkuba, az emberhús örök időkre tabu alá lett vetve; a misszionáriusok az oroszlánt ismét elkábítva elfogták; s azóta nem hallatszott, hogy a Kolán isten valaha olyan lakomára éhezett volna, ahol a gazda maga a pecsenye.

S így tett a misszió Melanézia, Új-Zéland és Új-Caledonia többi szigetein is. Emberevő vadállatokat ajándékozott a kannibáloknak, s megbuktatta ezt a fertelmes üzletüket „konkurrencia” útján. Azt nem állták ki.

S a kannibál népből váltak aztán később a misszionáriusok által kiképezve a leghatalmasabb dúvadlövészek a kelet-indiai gyarmatok megvédelmezésére, miket ismét a tigrisek légiói fenyegettek elpusztítással; s mikkel szembezállni a bennszülött puha, növényevő indus faj nem volt elég erős.

Hanem az az egy még akkor is megmaradt náluk, hogy ellenségeiket csak megették: ti. a tigrist s az oroszlánt. Rossz hús, kemény is, de már az ellenséget megenni dicsőség.

A második millennium utolsó öt évében már nem volt emberevő faj sehol a kerek földön, és nem voltak dúvadak többé az ember lakta vidékeken.

A HIMALÁJAI CSILLAGDA

E század egyik legnevezetesebb műve volt a Himalája legmagasabb csúcsának egy fennsíkjára épített csillagda.

Az újabb korban ugyan a csillagdákat nem építették többé a hegytetőkre, mint régenten, ami nem is volt célszerű, mert egy pár ezer lábnyi magas hegy még nem emeli a csillagászt a felhők rétegén túl, míg másrészt a síkon emelt csillagda egyúttal légtüneti észleletekre is szolgál, amik annál tanulságosabbak, mentül közelebb vétettek fel az ember lakta légkörből.

A himalájai csillagásznak azonban csupán azon feladat jutott, hogy az ég világait vizsgálja, hogy folyton figyelemmel kísérje azt a legnagyobb világtörténetet, melyben csillagok, napok, bolygók, holdak, üstökösök és holt égitestek szerepelnek, a földi dolgokra ne legyen gondja.

A Himalája huszonzétezer lábnyi magaslata fölött ritkán jár felhőréteg; a világlámpák sohasem emelkednek odáig; az ég nappal is sötétkék ott, egyetlen csillaggal, a nappal, mely valódi csillagfényben ragyog már odafenn, a földlakók előtt ismeretes melegítő sugarak nélkül; éjjel pedig tündöklök az ég, gyémántporral hintve, tizedrangú csillagok, csillagköd-foltok pusztá szemmel megláthatók, s a csillagok nem pislognak zöld, vörös színt játszva, egyformák örökké.

E magaslatra építetté fel az államszövetség az egész földnek szolgáló csillagdát, melyet az emberiség örökké éber szemének lehet nevezni.

Elmondjuk legelőször is az okát, hogy kisszerűnek, nevetségcsnek ne lássék annak csméje.

A csillagászat oda tökéletesült már, hogy az ég titkaiból oly téreket is elfoglalt, mik a múlt század bűvárai előtt még tilalmast képeztek.

Az üvegyártás tökéletesülése óta a flint- és crownüveget oly nagy darabokban tudták már előállítani, hogy a legtökéletesebb sugártörésű lencsék tíz-tizenkétezerszer nagyító hatással nem tartoztak a ritkaságok közé; igaz, hogy egy ilyen tökéletes üveglencse most is többet ért, mint a föld legnagyobb gyémántja, s azt csak országok pénztára fizethető meg. (A múlt század legerősebb távcsöve, a dorpati csak 1400-szor nagyobbított.)

Az ilyen óriási szem előtt megnyíltak az ég rejtett titkai. E távcsöveken keresztül a hold oly közelre jött hozzánk, mint földi láthatárunk hegyei; a Jupiter, Saturnus, Mars, Venus földgömbi térképeket engedtek magukról rajzolni, a napfolton át be lehetett látni a nap sötét testébe, s a vörös fénydudorokban, mik teljes napfogyatkozások alkalmával a nap karimáján mutatkoznak, fel lehetett ismerni a napban működő tűzányók kitöréseit, mik még most is asteroidokat, apró planétácskákat szórnak a világűrbe; az óriási távcsövek előtt megadták magukat az állócsillagok; átmérőt mutattak, s távolságukat ki hagyták számítani; a csillagköd-foltok szétbomlottak alkotó napjaikra, s egy új világrendszerbe engedtek bepillantani, a kettős csillagok elárulták a központi sötét testet, mely körül forognak, s melynek világot kölcsönöznek: ott a föld áll, s a napok forognak körül; a legapróbb bolygó is fel lett találva, mely a nap körül forog; számuk átment az ezerbe (a múlt században csak száztízet jegyeztek, s két század előtt még csak kilencet), — és aztán minden üstökös útja fel lett fedezve.

Ezen égi kísértetek száma, amik a bolygórendszerünkön keresztül-kasul vágatnak, tömérdek. S valóban nem lehet cözönyös a föld lakóira nézve, hogy bolygója valamelyik égi társammal nem találkozik-e egyszer össze.

A második millennium végére jósolt végítélet nem csupán költői és látnoki mese. Van annak csillagászati alapja is.

Az ismeretes üstökösök közül négy legnagyobbak a visszatérése esik erre az időtájra.

Az egyik a Halley üstököse, melynek koronkinti visszatérését hat század óta figyelik már, s rendes időre megjön. Mégpedig háttal megy előre, s keletről nyugatnak repülve kerüli meg a napot, ellentétben valamennyi bolygó csillag és üstökös forgásával. Fényküllői a nap felé fordulva egy lángoló legyező alakját adják neki.

A második az 1811-i márciusi üstökös, mely a földhöz nap-távolnyi közelben járt, s fél évig látható volt az égen, még hatvanmillió mérföldnyi távolságban is. Ennek iszonyú tömegnek kellett lenni. Az ugyanez évben ősszel megjelent második zscaskó alakú üstökös, középett egy izzó golyóval, nem fogja többé a földet fenyegetni, annak az útja a világűrben vész el, s nincs számára visszatérés.

A negyedik az 1843-i üstökös, mely azonos a 268., 442., 968., 1143., 1317. és 1493. évben észleltekkkel. Ennek a fényfarka negyvenmillió mérföldnyire nyúlik: kétszer annyira, mint a föld és nap közötti távolság. Emlékezünk rá, hogy mikor e csillag feje a láthatárt érte, hosszú egyenes fénykévéje keresztülfeküdt az égen, s a másik láthatárig ért.

Hanem ezek mind a négyen oly távolban kerülik meg a napot, hogy a földpályát csak az első szeli által, a többi kívül marad rajta.

Veszedelemes találkozás a földnek csupán az 1680-i üstökös-sel lehetne, mely ebben és a rákövetkező évben jövet-menet kétszer keresztezett földünk röptével úgy, hogy csak röptének gyorsításától függött, hogy vagy december 22-én 1680-ban, vagy január 5-én 1681-ben egymásbacsapódjanak.

Hogy mi következése lehet az ilyen összeütközésnek egy bolygó s egy üstökös közt, e fölött sok tudományos értekezést tartottak már; de az mind csak elmélet maradt mindaddig,

míg egyszer gyakorlatban be nem bizonyul valamelyik tan valósága.

No tehát eljött az idő, hogy ez is bebizonyuljon.

A kétezredik év utolsó tizedében a kalkuttai csillagda igazgatója észrevett a Perseus csillagképletében egy üstökös, melynek még akkor lángsörénye nem volt látható, s mely egyenesen naprendszerünk felé közelített, a legcsekélyebb elhajlással ekliptikánkhoz.

Ebben az 1680-i üstökös ismerték föl.

Megfoghatatlannak látszott, hogy térhet az vissza, holott a kiszámítás szerint kétezernyolcszáz év kell neki, míg pályáját körülfutja. Hanem a régi csillagászok számításaiban könnyen kimutatható volt a tévedés, s ezt maguk az üstökösök derítették fel.

Először is kifelejték a számításból, hogy a napnak magának is van légkör, s ez a világéter, ami mentül távolabb van tőle, annál ritkább, éppen mint a földi légkör, a keringő tömeg tehát folyton hanyatló ellentállást talál teste előtt, amint a naptól távozik, s ez sokszorozza haladását. De még jobban sietteti röptét az a körülmény, hogy maga ez az átlátszó test, ez a megmérhetetlen anyag, amiből az üstökös áll, elveszti a világűrben azt a szárnyas, zászlós alakot, melyet a napsugarak hatása alatt fölvelt, összezsugorodik gömbbé, szűkebb térimére szorul, s ez repülését mértani arányokban gyorsítja.

Így történhetik meg az, hogy az 1680-i fenyegető ellenség már háromszáztizenhat év múlva jelezi visszatértét, még most száz meg száz millió mérföldnyi távolban, de biztosan közeledve.

Ezen közeledő üstökös észlelésére lett emelve a himalájai csillagda.

Voltak, akik nevettek rajta.

Hogy lehet félni egy üstökössel való összetalálkozásától a földnek? Az üstökös nem szilárd anyag; ritkább a mi levegőnkénél, ha keresztülmennénk magán a magván, akkor sem tudók meg, hogy benne voltunk.

Mások ellenkezőt mondtak. Nem minden üstökös anyaga egyforma, vannak üstökösök, amiknek szilárd magva képződött már, ilyen volt az 1811-i szeptemberi üstökös.

Erre ismét bebizonyíták a nemfélők, hogy attól még kevésbé lehet félni, ha egy üstökösnek kemény magva van: ez ellen a mechanika szabályai biztosítanak. A föld „szabad tengellyel” bíró test, minő például egy pörgőcsiga. Ha egy pörgőcsigára egy kavicsot hajítunk, a csiga nem ugrik ki futásából, hanem a kavicsot hajítja tova.

— De köszönjük szépen — mondák erre a félők —, hogy ha éppen az én fejemre talál esni, s onnan ugrik vissza!

Mások azt mondák, hogy nagyon is lehető a földnek és az üstökösnek összeütközése. Láttuk a Biela üstökösén, mily hatalommal bírt ellenében a Jupiter, melyhez közel tévedt, e bolygó vonzereje kétmillió mérföldnyi távolból elszakította egyharmad részét az üstökösnek. A föld is magához fogja azt rántani, ha ilyen közel jön, de azért az összeütközés a földre semmi hatással nem lesz, a földnek a gőzköre is tömörebb anyag, mint az üstökös, maga a légkörünk veti azt el magától; s a föld minden vonzerejének nem lesz hatalma egy egész világot, mely csupa hidrogénből áll, ami sokkal tömörebb légkörünkön keresztülrántani, valamint hogy nincsen ereje egy mázsa olajat lehúzni egy font víz alá.

Az igaz, mondák az aggodalom tudósai, hogy egy mázsa olaj, ha csendesen töltik egy font víz fölé, annak a színe fölött marad; ha tehát az üstökös anyaga könnyebb légnemből áll, mint földünk légköre, a találkozás után a mi légkörünk fölött fog elterülni, mint olaj a víz fölött; ámde nem felejtendő ki a találkozás esélyéből a mechanikai erőmozozzat: ha egy mázsa olajat magasról zúdítunk le egy mázsa vízbe, bizony lemege az annak a fenekére. Ha egy olyan óriási tömeg gáz, minőt az üstökös feje egyesít magában, egész függélyesen rárohan gőzkörünkre, bármennyivel könnyebb legyen is ennél, a lóderő hatalmával keresztülhatol azon; s abban az esetben elő-

szőr is azt teheti meg, hogy minden tüdővel ellátott lényt megfojt; no, ez még a legkellemesebb halál neme lesz ránk nézve; de másodszer megteheti azt, hogy ő levén a gyorsabb futású (a napközben ötvenszerre sebesebben halad, mint a föld), a vele összekeveredett földlégkört magával viszi, s levetkőzteti azt gőz- és légburkolatából; amikor azután a legkínosabb lassú halállal kell elvesznünk, tátogva a maradék éleny után, fuldokolva, vérezve orron, szájon, füleken át, és nézve, hogy vész el velünk együtt fű és fa, melynek viszont a táplálatára szükséges légenyt vitte tova az üstökös. — Végre még harmadik eset is van, mely elég valószínű. Két test összeütközése melegeket idéz elő; ha az üstökös a föld légkörébe csapódik, az üstödéstől a földi légkör élenye fellobbantja az üstökös egész tömegét, mely nem lehet egyéb, mint csupa gyúlékony gáz. S ebben a világfelgyújtó lángban a föld úgy meg fog olvadni, hogy olyan lesz, mint mikor a nap gyűrűjéből kirepült. Nem *ítéletnap* lesz az, hanem csak *ítéletperc*.

Az államszövetség igazgatótanácsa elég jól ismerte a veszélyt, mely az egész földet fenyegeti, s gondoskodott annak elhárításáról.

Hogyan? Az üstökösnek a földdel összetalálkozása elhárításáról?

Nem arról. Az ellen emberi erő nem segít. Nincs is szükség a segélyére. Sőt ellenkezőleg, kívánatos lenne, hogy az 1680-i üstökös a földdel annyira összetalálkozzék, hogy belejusson ennek vonzkörébe. A kívánságos indokot majd elmondjuk alább. De még az összetalálkozásból nem lesz összeütközés, mint nem lett a Jupiternek összeütközése a Biela-üstökössel, melyet magához rántott. A Jupiter tömegét, annak a kettészakított üstököshözi távolát a föld viszonyaival egybevetve, kiszámítható volt, hogy ha a föld egy huszadrész naptávolnyira közel jut az üstököshöz, még onnan magához fogja azt rántani, ha egyenesen neki nem jönne is. Hanem az azért mégsem fog hozzá közelebb jöhetni, mint 30—40 ezer mérföldnyire.

Miért nem? Azért, mert északról jön a föld északi sarka felé, s ahogy az északfény kisugárzásaiból kiszámíták, a föld delejhatása ennyire kiterjed; tehát az első találkozásnál az északi pólus eltaszítja az üstököst magától, mely szinte a tevőleges delejével közelít felé. Ez gyönyörű látvány lesz, amint majd az északfény rózsaszín küllői megküzdenek az üstökös lángkévéivel odafenn az égen.

Igen, de hát ha visszajövet találkoznak össze?! Mi lesz akkor, ha a föld délsarka a szenvedőleges delejjel lesz fordulva az üstökös felé? Hát ez sem fog változtatni a helyzeten. Az üstökös jövet fejfelé jön elő, s menet lángfarkával halad visszafelé, akkor meg a két negatív pólus fordul egymásnak szembe, s ismét eltaszítja a föld az üstököst, ez esetben az igaz, hogy legfeljebb tízezer mérföldnyi távolságból, mert a délsark negatív deleje sokkal gyöngébb, mint az ellentétel.

Miért tartották tehát kívánatosnak a csillagászok, hogy bár olyan közel jutna ezen üstökös a földhöz, hogy ennek vonzereje hatással lehetne rá?

Azért, mert az az üstökös már 1680. decemberben oly közel járt a naphoz, hogy csak 32 ezer mérföld választotta el tőle.

Az üstökösök útja pedig nem tökéletes, örökké egyforma tojásdad kör, mint a bolygóké, hanem spirále, csigakör, mindig szűkül, közeledik a naphoz; végre bele kell esnie. Az 1680-i nagy üstökösnek ez elmélet alapján okvetlen bele kell hullani a napba a legközelebbi visszatérése alkalmával.

Amióta a tízezerszer nagyító lencsék felnyiták az ég rejtettebb titkait, a csillagdákban minden évben észleltek két-három ilyen kisebbszerű üstököst, melynek útja nem járt túl a Venuson, s mely a napba beleesett. Ez interplanetaris üstökösök száma igen sok. E hullások támaszták aztán a napfoltokat, amint a tömegek áttörték a nap fényburkát.

Az már megállapított ismeret, hogy a napfoltok támadásának viszont közvetlen hatásuk van a földi időjárásra.

Mármost ha egy ilyen egész óriási üstökös talál belehullani a napba, ki lesz képes kiszámítani a hatást, melyet az a földi időjárásra fog gyakorolni? Nagy zavart fog előidézni légkörünkben. Lesznek elképzelhetetlen hidegek nyár derekán, fagyok, hóesések az aequator alatt, terméketlen év, zivatarok. Hanem azért mind ez ellen közös emberi erővel még megvédhetjük magunkat.

Mindezen világveszélytől megmenthetnők mind magunkat, mind a naprendszer többi planétáit, amiknek lakói éppen úgy fognak szenvedni a nagy kataklizma miatt, ha a földünk novemberben találkozna össze az üstökössel, amikor azt pályájából kifelé rántva, egy hatalmas lökéssel eltértené a veszélyes csigavonalból; a periheliumát megszorítaná egy pár százcezer mérfölddel, s ismét dolgot adna neki valami tízezer esztendőre, amíg azt helyrecsavarogja.

Ez volna a kedvező esély. De van azután kedvezőtlen is, ha a föld decemberben talál összejutni az üstökössel, amikor annak a pályakörén belül jár, s ekkor aztán még szorosabbra húzza annak a csigavonalát vonzerejével, s kényszeríti az üstököst okvetlenül belehullani a napba.

Hanem hát ez ellen hasztalan minden emberi okoskodás. Készen kell lenni csupán arra a föld lakóinak, ami egyenesen rájuk van bízva, amiről segíthetnek is; a többit elvégezi náluk nélkül az, aki a világokat forgatja.

Arra kell készen lenni, hogy lesz egy olyan esztendő, amelyben az egész földön körös-körül nem fog teremni az a növény, ami régi hazájában otthon van; Európában nem lesz semmi magtermő kalász, Amerikában cukornád, burgonya; Kínában elpusztul a rizs; Indiában lefogy a kenyérgyümölcs; Afrikában virágzaskor lehull a datolya; a Szigetvilágban elrohad a batatagyökér: egy esztendeig nem ad a föld az embernek enni!

Egy ilyen esztendő megelőzéséről kell gondoskodni az államok szövetségének.

S ez nehéz feladat lesz.

Mikor még *kétévi járóégnyi* távolra van a veszélyes kísértetcsillag a naphoz, amidőn még csak az óriás refraktorok adnak hírt róla, már akkor észrevehető a nagy nyugtalanság a társas életben. Pedig még csak a tudományosan művelt népek beszélnek róla, amik hírlapokat olvasnak. Hát még majd akkor, amikor minden ember a kerek földön pusztá szemmel fogja azt láthatni, mert az óriási fényüstök küllői még a túlsó, a felé nem fordult félgömb határán is túl fognak nyúlni, a déli félkörön lakóknak úgy fognak azok feltűnni, mintha a földből kiemelkedő tűzbálványok volnának! És ez a rém látható lesz az égen 1999. februártól, és közeledni fog azon év decemberéig, folyvást nagyobb tért foglalva el az égen: fényes nappal is látható rémkép!

Mit fognak csinálni az emberek ideleenn?

Legelőbb is azt, hogy felét a földnek vetetlen hagyják. Azt mondják: minek vessünk, úgy sem aratunk többé. Pedig még ez évben áldott időjárás lesz, gazdag aratás, bő szüret, jó bor, jó kenyér. De senki sem fog arra gondolni, aki arat és szüretel, hogy valamit megtakarítson. Együnk meg, igyunk meg mindent, hisz úgyis elveszünk. Mikor a művelt emberek is el fogják veszteni az eszüket, hát a félvadak hol keressék a magukét? Megszűnik az ész fegyelme az ösztön ellenében. Visszavadul állatnak az ember. Az erény, az erkölcs tilalmai széttörnek, féket vesz minden indulat; hiszen egy végzet vár mindenkire, akár jót tett, akár rosszat. Kereskedés, közlekedés megszűnik, felbomlik a belső rend. Aztán jön majd az éhség. Követelni fog ott, ahol talál. Az emberek megölik egymást egy falat kenyérért, s a civilizáció székhelyein megjelennek a kannibálok! Végre betakarja sötét palástjával az egész világot az újra hatalomra került vakhit; visszafoglalja elvesztett trónját a bigottéria, s a közeledő égi kísértettől féltében a világ minden népe menekülni fog az ő papjai, dervisei, lámái, boncai, ulémái palástja alá, mely eltakarja előle az eget és földet.

Ez volt a nagyobbik veszedelem a közelgő kataklizmában. Háromszáz csillagda működött ez idő szerint a kerek földön. Nagy haladás a múlt századhoz képest, amidőn mindössze hetven csillagda állt, s azok közül tíz üresen.

A csillagászról fogalmat nem körvonalozta többé a tréfás definíció: „egy olyan ember, aki az eget nézi, s a földet nem látja”.

A földi embernek nagyon is szükséges lett tudni, hogy mi történik az égben.

A csillagász működése nagy befolyással van a mi mindennapi kenyereinkre.

Az összes csillagdák az államok szövetsége igazgatóságának rendelkezése alatt álltak.

A csillagdák tudatták a repülőgépek által a keletkező zivatarokat, a tengeren járó hajók, előre értesítve a viharnál gyorsabb járású gépek által a veszélyről, képesek voltak az elől biztos kikötőbe menekülni; a föld valamennyi tengerein egytizedrésnyire szállt alá a hajótörések esélye a múlt századéhoz képest. S még az előre meg nem óvhatott hajótörésekből is kiszabadították az embert magát a segélyül siető légjárók; emberáldozatot ritkán kapott már a tenger.

Azután a csillagdák közölték egymással s a központi obszervatóriummal mindannyian légtüneti észleleteiket, azoknak összevetéséből az időjárás változásai az egész földön előre megjósolhatók voltak; ha a grönlandi csillagda jéghegyek elszakadásáról értesített, ha a dél-amerikai csillagdák az Andes-hegyeken megjelenő fellelgepalástról tudósítottak, ha az asztraháni csillagászok nem láthattak a nappali ködtől, bizton előre tudható volt, hogy első esetben tartós hideg északi szelek, a másodikban huzamos esőzés, a harmadikban hosszú, aszályos, rekkenő meleg következik, s a termelő, a kereskedő, az utazó aszerint intézhette munkáját.

Az obszervatóriumok egyébbel is foglalkoztak. Központjai voltak minden világrész és ország időjárás termelési tudósítá-

sainak. Az államszövetség igazgatótanácsa általuk folyton figyelemmel kísérhette, minő a vetések állása, minő az aratás eredménye a kerek földön; bor, búza, gyapot, kávé, cukornád minő termést adott; s c tapasztalatait nem tartá titokban, nem zsákmányolta ki egy ország, egy kaszt vagy egy világrész javára, hanem sietett minden nemzet nyelvén azonnal közzétenni, hogy minden termelő és kereskedő tudja tájékozni magát, mely árucikkek fog emelkedni, melyiknek szállni az árkelete.

Nem olyan bolondság ez, mint amilyennek előre látszik.

A világnak, mentül jobban szaporodik és civilizálódik az emberiség, legnagyobb panasza marad a munka és az élelmszer közötti harc.

Majd az panaszkodik, aki termel, majd az, aki fogyaszt.

Egyik esztendőben magasra felmegy az élelmiszerek ára, akkor a termelő vigad; de annál jobban zúgolódik az, aki munkája után megszabott fizetést húz, mert az ő fizetése nem emelkedik együtt a kenyér árával.

Másik esztendőben megint nagyon lemegy a termelt árucikkek váltságdíja, akkor meg az vigad, akinek rendes fizetése van, s a termelő szomorkodik, mert az ő adója, adóssága, szükségei nem zsugorodnak össze az élelmiszerek rovatával együtt. Vagy az egyik ember szerencsétlen, vagy a másik.

S a kettő között még azután van egy harmadik osztály, a kereskedőké, mely ez örök hazárdjátékában a természet szeszélyeinek vagy gazdagodik, vagy bukik, de biztos talapot nem tud maga alatt teremteni.

Az államok szövetsége e nagy baj enyhítését tűzte ki legfőbb feladatául.

Az államok nem hevertettek többé annyi milliárdokat gyümölcsözetlenül aranyban, ezüstben, pinceboltjaik alatt, mint a XIX. században; hanem hevertették kincseiket ahelyett a nagy államraktárakban elrakott élelmicikkekben.

Mikor roppant termés van egy országban, egy világrészben, akkor azt mondják, hogy az zsírjába fullad; pedig dehogy fullad! Úgy felissza maga körül a zsírt, hogy a zsír húzza a rövidebbet. Együnk meg, igyunk meg mindent, hisz úgylis rajtunk vész. Ez akkor a jelszó. A másik esztendőben aztán szükség van, akkor koplalunk.

Arra, hogy egyes ember, egyes család legyen takarékos, ahhoz nagy nevelés, megszokás, hajlam, apa, anya, gyermek és cselédség egyetértése szükséges. Hogy ez a magántakarékosság általánossá legyen, azt soká fogja az emberiség elérni. Hanem az államok lehetnek mindenki számára takarékosak.

Mikor gazdag termés van, az állam nem engedi, hogy azt elprédálják, hogy az élelmicikkek árát a szegényelig leverjék, hogy vevő hiányában mindent felzabáljon a telhetetlen népgyomor, ami megennivaló, hanem közbelép az állam, megnyitja a kincstárait és raktárait, amazokat kiüríti, emezeket megtölti.

Mikor ismét rossz esztendő volt, az állam nem engedi, hogy a kenyér árát a rémletekig fölverjék, hanem megnyitja tölt raktárait, piacra bocsátja az áldott évek fölöslegét, s ismét megtölti a kincstárait.

Hisz ezt már a fáraók idejében is gyakorolták.

E feladat mellett az államvezetők természetesen kényszerítve lesznek sokkal többet forgatni a politikai számtant, statisztikát és egyéb reáltudományokat, mint a közjogot, stratégiát és diplomáciát, s mikor valahol minisztert keresnek, nem azt fogják kérdezni, hogy ki a legjobb „speaker”.

Ily szabályozott raktári rendszer mellett lehetőségessé van téve az államszövetség igazgatóságának, hogy egy évben oly tömeg élelmiszert halmozzon össze a föld minden részén, mely két évre elég.

Nemcsak a szántott föld szolgáltatja ahhoz a maga illetményét. A borassuspálma, a szágópálma, Amerika diótermő fáit százmillió ember számára évekig eltehető termést adnak.

A szavannákon leölt vadbivalyok húsa, pemmikánnak elkészítve, esztendeig eláll. Az óriás folyamok, a tengerek besózott és szárított halai, teknőncei, tonnákba elrakott puhányai roppant tartalékot képeznek az éhség asztalán. Az emberiségnek, ha az összes államai szent szövetségében egyetért, ha takarékos és mértékletes tud lenni, még az is hatalmába van adva, hogy egy egész esztendőt el bírjon viselni, melyet valamely csillagjárás katasztrófa az egész földre nézve meddővé tett.

E rendszer idegzetét képezték a földön mindenütt elhelyezett csillagdák, s azoknak mintegy központi gerincagya volt a himalájai, mely minden ködön felül emelkedve, a többieket tapasztalatairól értesíté.

Hogy építék oda e huszonhétezer lábnyi magasba e csillagdát?

Annak minden alkatrésze vasból és messingből volt öntve. A darabokat készen vitték oda.

Az épület tervét verseny útján fogadták el, s akkor az államszövetséget alkotó minden országra rábízott, hogy a rá eső részt készíttesse el hozzá.

Az államok a hajdani emberölő gépek, az ágyúk anyagát használták fel e célra. Megönték ágyúikat csillagdának. És mikor az egyes darabok készen voltak, oly tökélyre volt már emelkedve a technika, hogy a hús különböző államban készült alkatrészei egy épületnek az összerakáskor tökéletesen egymásba illettek.

Ehhez a csillagdához aztán nemcsak élelmiszert, vizet és meleget, de még levegőt is mesterségesen kellett előállítani, hogy a benne működő csillagászok kényelemben és zavartalanul működhessenek: akiknek aztán volt is annyi fizetésük, mint egy hajdankori püspöknek.

És ez a csillagda volt aztán a megfordított Bábel! A népek egyetértésének tanújele! Élő bizonyossága annak, hogy az újra kizöldült földnek, az egymással kibékült nemzeteknek, e

találmányokban gazdag, Istenhez közel emelkedett gyönyörű földi világnak semmi világronlás által elmúlnia nem lehet, nem szabad, nem szükség.

Az ember vitázott az Istennel a maga világának fennmaradásaért, s megállt égre emelt arccal, hogy elvitassa — az „ítéletnapot”!

HARC AZ ÉGITESTEK KÖZÖTT

Az egész földön csak két olyan nagy távcső létezett, mely tízezerszer nagyít. E roppant hengerek remekül szerkesztett gépekkel voltak összekötve, hogy egyetlen ember tetszés szerint igazíthassa őket minden irányban. Az egyik a himalájai, a másik a vandiemenslandi csillagdában volt felállítva. A természetbúvárok e két helyet jelölték ki századok óta mint leg-szebb égtájképeket.

Bokhara és Tibet ege alatt hull a legtöbb tűzgolyó, ott húznak keresztül a legérdekesebb meteorok; a szivárvány minden színeiben, zöldek, veresek, sárgák legkivált. Az általa lerajzolt tűzút néha félóránál ott látható még az égbolton mozdulatlanul. E helyről látni meg azt a foltot az égen, melyen semmi csillag nincsen: a Kígyós jegyében. A múlt században még két ilyen sötét lyuk volt az égen: a második a Skorpióban. Tökéletesen fekete foltjai az égnek. A XX. század vége felé a Skorpió e sötét foltja elveszté azt a nevezetességét, hogy még híresebbé legyen azáltal, hogy fenekén egy csillag-ködfolt jelent meg. Ezt a ködfoltot még a két távcső-leviátán sem bírta alkatrészeire felbontani. — Pedig azok már akkor csodadolgo-
kat mutogattak az embernek, miket Herschel, Humboldt csak látnoki sejtelemben érintett. Felfedezték a kettős napok sötét központi testét, melyet azok megvilágítanak, körü-
le forogva, feltörték a Tejutat, kitanulva a csillagrajok útját, melyek egymással szemben keringenek; a távoli csillagködök-
ben felismerték a világunkon kívül eső világot, a külső tejutat, mely azt a belsőt körülfutja.

A vandiemenslandi refractor figyelemmel kísérte a csodás „Magellán-felhőket”, azt a két fénylő ködfoltot, mik a távcső alatt, mint miriádjai a ködcsillagoknak tűnnek elő, egymáson keresztül-kasul bolyongók. Egy világrendszer csupa üstökösök-ből, melyben nincs sem nap, sem bolygó, se „csillagokra,” ahogy elnevezék, századról századra észrevehetőleg tömörül; egyszer bizonyosan összetalálkozik a központban, egy erősebb tömeg a többit magához rántja, s támad a csillagköd helyén egy új nap, egy elsőrendű csillag. E nagy távcsövek felderíték, hogy a Jupiter holdjainak gőzkörük van, s így azokon élet és tenyészet, ami a föld holdján nincs.

A Skorpióban ismert sötét folt megzavarása után a Vízöntő égűrét annál nagyobb figyelemmel kísérték a csillagászok. A század vége felé a himalájai csillagda egy huszonketted rangú csillag megjelenését jelezte a Kígyós sötét foltjában a többi csillagdáknak. Bár a távírda elég gyorsan közlé a hírt: a többi csillagdák közül egyik sem volt azt képes észrevenni. Következő éjjel aztán meglátták azt valamennyien; de nem mint huszonketted, hanem mint harmadrendű, pusztá szemmel is könnyen látható csillagot. Harmadnapra már elsőrendű csillag ragyogott azon a helyen, mely egyre fényesebb lett; felülmúlta a Sิริust, míg végre oly tündöklővé lett, mint Venus teljes fényében. Ez volt a nagy égi úr kitöltője.

Mármost, ha e csillag fényének millió évek kellettek, mióta a föld megalakult, hogy sugarai, percenkint 40 millió mérföldnyi gyorsaság mellett, idáig jussanak, és még ily emberi felfogást kigúnyoló távolság mellett is legelső csillagul tűnik az fel: akkor az nem lehet más, mint a „központi nap”. A világ középpontjának sugarai érték ezúttal a földet.

A tudás a legelső néprétegekbe is el volt már akkor terjedve, s a „központi nap” megjelenéséről minden piacon szerte beszéltek. A nagyszerű égi tünemény, mely naplementekor az európai égen keletről támadt fel, izgalmas hatást idézett elő a népkedélyben. Egy rész azt vitatta, hogy ez záloga annak,

hogy most már a föld is megnyerte fölavattatását az égbe: íme a teremő Isten székhelyét látjuk színről színre, jobbak leszünk, boldogabbak leszünk ezentúl. Mások az ellenkezőt sejtették: betöltek a föld napjai; végződik a millennium: a végítélet van hátra.

Voltak osztályok, miknek érdekében állt az utóbbi felfogást táplálni. Akik legtöbbet gondolnak a földi örömszövekre és saját gyomrukra, azok legjobban szokták a népet ijeszteni Istennel és a föld gyomrával.

Most következett még a közlegő üstökös rémjelenete.

Mikor azt még csak a legnagyobb távcsövek észlelheték, annak az alakja nem különbözött a naprendszeren belüli üstökösökétől. Egy nagy ködgomoly, közepe felé mind tömörebb, fényesebb; minden fényfark nélkül.

Abban az évben, melyben megpillanták, közeledése igen lassú volt. Fél év telt bele, míg az Uranus-pályáig eljutott. Itt azonban egyszerre, amint a naprendszer bolygói közé került, az eddig körös-körül burkoló fényködtömeg elkezdett hosszan végignyúlni róla; először mint egy zsacska, azután fark alakban, mely két végén kétfelé nyílt és kétfelé hajlott.

Ekkor aztán a futása is gyorsabbodott.

Mi okozza a visszamaradását a ködszerű tömegnek a nap közelében? A nap deleje. Az üstökös fényfarkának tengelye a napig meghosszabbítva, ennek egyenesen a központján megy keresztül. És így az üstökös maga is delejes. Két ellentétes erő gyúrja őt ott az égen ama fenyegető rémalakká; egyik a nap vonzereje, mely körülcsóválva visszatérni kényszeríti, másik a nap delejessége, mely visszataszítja. A gázok, amikből az a nagy ködtömeg áll, delejjel bírnak, mik a nap egyenlő delejétől futni akarnak.

Hanem az üstökösnek magva is van, mely nem ereszi a gázokat.

Mi az a fényes mag? Folyadék? Sűrű gáz? Vagy por? Vagy felleg?

Eddigélé minden üstökös magván keresztül meg lehetett látni az állócsillagot, mely előtt elment, anélkül, hogy annak fényében sugártörést okozott volna.

Az 1999-i üstökös más alkatú.

Ennek a feje már tökéletes körrajzú gömb, világosabb és sötétebb sávokkal, szélei nincsenek köddé elmosódva: egy tömeg az, gömbje előtt félhold alakban tol maga előtt egy tőle különvált fényburkot, s tűzfarkát három sötét csík szagatja meg, el- elválasztva azt testétől.

Mikor az az üstökös szférájával egy állócsillag előtt elmegey, annak a fénye keresztüljártszik ugyan rajta: de íme — sugártörést szenved. A csillagászok bámulva észlelik, hogy annak az üstökösnek a magva már folyadék: a víznél könnyebb; körülbelül olyan, mint a sűrített széneny.

Ez már nem „semmi” többé.

Amint még közelebb jön, két új fénysugárküllő nyomul ki belőle kétfelől, mely a kettős tűzfark elé hajol; úgy tűnik most fel, mintha négy lánguszálya volna, mik közül a két szélső észrevehetőleg hullámmzani látszik, mint a kígyózó láng. A csillagászok kétféle fényt vesznek rajta észre, a polarizáltat, a nap visszavert fényét, és az önsugárzatot.

Most már mindenki láthatja az égen pusztá szemmel, aki az északi félgömbön lakik.

Hogy e roppant tömeg, mely a naprendszerbe beavatkozott, minő hatást idézett elő, azt a földi csillagászok legelőbb is a többi bolygókon észlelhették.

Legelőször a Neptun pályáját szelte keresztül. Ez a naprendszer legkülső bolygó csillaga, akkor hatszáznegyvenmillió mérföldnyi távolban volt a földtől. Már akkor a nagy távcsövek jól megismertették a bolygó alakját, melyet csak a múlt században találtak fel, előbb tudományosan számítva ki létezését az Uranus, Saturnus és Jupiter koronkénti pályazavarásai-ból. Ennek is gyűrűi vannak, mint a Saturnusnak s egy holdja, mely öt nap alatt kerüli meg a földnél huszonnégyeszer nagyobb

területű égitestet úgy, hogy ezt a holdat a Neptun lakói repülni látják az égen, mint egy meteort. — A Neptun távolában még nem volt az üstökösnek lángfarka, homályos tömege fénylő középponttal alig észlelhető lassú haladással közelíte felé. Azonban a Neptun haladása még lassúbb, hatszorta csendesebben futja körútját, mint a föld. Százhatvannégy földi esztendő kell neki, amíg egyszer körülfutja a napot. Van-e ott ember, aki egy telet és egy nyarat megért? De hát van-e ott nyár? Ne aggódjunk most azon. A Neptunban lakók nem fáznak: annak a lakói még most az olvadt gránit, a folyó bazalt s vajúdó földkebel ércei: az még egy izzó csepp.

A Neptun és az üstökös lomha futásában keresztülszelé egymás pályáját anélkül, hogy találkozót adtak volna egymásnak. Legnagyobb közelségük tízmillió mérföldnyi volt. De mégis annyi változást észrevettek a csillagászok a Neptunon is, hogy a külső gyűrűje a belsőtől messzebb távozott.

Az Uranus közelében már a zsacskó alakú idomot vette föl az üstökös; de ez a bolygó is oly távol esett tőle, hogy egy kis pályazavaráson kívül egyéb hatást nem gyakorolt rá.

Mind a kettő viszont az üstökös pályáját térté el alig észrevehetőleg; de a csekély eltérés is elég volt arra, hogy az üstökös útját a legközelebb következő Saturnushoz egymillió-hatszáz ezer mérföldnyire közel vigye.

Már ezt a látványt száz meg százezernyi távcső kísérte figyelemmel e földön. A földteke túlsó oldaláról siettek fel az északi félgömbre e mennyei tragédiát szemlélni: az emberiség java egész éjjel ébren volt.

Meg is érdemlette e látvány: mert míg a világ fennáll, ezt a tüneményt nem fogja többé látni ember. A csillagászok előre megjósolták, hogy ha a nagy üstökös oly közelben fog elvonulni a Saturnus mellett, akkor a csillagról az azt körül fogó gyűrűknek le kell pattanniok, s a szétszórt gyűrű keringő darabjaiból lesznek a Saturnus körül új holdak. Ígértámadhatott körüle az eddigi hét hold is.

A Saturnus távolában az üstökösnek már pusztá szemmel látható alakja volt. Feje úgy tűnt fel, mint a Venus, ha vékony felhő takarja, és fényfarka már akkor kétfelé volt válva. Még most nem volt ijesztő, csak érdekes látvány. Érdekes különösen a nagy refractorokban.

Március utolsó hét napján volt az üstökös a Saturnushoz legközelebb.

A Saturnuson nem volt semmi delejes kisugárzás észlelhető. Még az is izzó állapotban van.

Annálfogva a két csillag vonzereje egy harmadik ellenerő zavarása nélkül hatott egymásra.

Március huszonnegyedikén minden csillagdból azt jelezték, hogy a Saturnus gyűrűi az üstökös felé megnyúló ellipszist kezdenek fölvenni.

E perctől fogva egy távcső sem maradt őrzetlenül.

A csillagdak nagy teleszkópjai nappal is láthatóvá tevék a két csillagot.

Március huszonötödikén este hét óraker jelezé a himalájai csillagda, hogy a Saturnus gyűrűi az ekliptikára való elhajlástól nevezetes visszatérést mutatnak: a Saturnus tengelye visszanyeri a függélyes állást pályaköréhez.

Ebből kitűnik, hogy a tengelyelhajlást a pályakörhöz függélyes vonalból a bolygóknál a közelükben elhaladó nagy üstökösök okozhatták. — Most ez helyrehozta az előbbennek a vétkét. Tehát az üstökösök nemcsak zavart tudtak előidézni, hanem rendet is helyreállítani. Egy ilyen szolgálattétel a földnek is sok baját megorvosolná. Időszakaink különbségének oka a föld-tengely félrehajlása.

De még egy más szolgálatot is tett az üstökös a Saturnusnak.

Ha e csillag gyűrűje, mely csakolyan tömör anyag, mint ő maga, együtt hűlne ki a bolygó felszínével, akkor annak az egyenlítőjén körös-körül volna egy holt zóna: egy földöv, melytől az eget egy átlátszatlan, semmi sugárt át nem bocsátó

holt tömeg örökre elzárja; ott nem volna élet és tenyészet soha. — E sötét árnyat lehet látni a Saturnus gömbjén.

Március huszonhatodikán repülte be a hír a villany szárnyain a kerek földet, hogy a Saturnus fényabroncsa lepattant.

A tüneményt keletkezése pillanataiban csak a föld naptól elfordult részein láthatták, ahol már akkor éjszaka volt. — Ahol egy óra múlva esteledett be, ott már a távcsövek előtt nem állt a Saturnus hármás gyűrűje, hanem ahelyett tizenkét fényes gömb látszott körülé, melyek közül nyolc észrevehető sebességgel távolodott a bolygó központjától; megannyi újon alakult hold. — E holdak legnagyobbika hat napig repült kifelé a megindító lóderőtől hajtva, s nyolcszázezer mérföldnyire távozott el a Saturnustól: akkor aztán megkezdé a többiekkel együtt bolygója körüli pályafutását.

A Saturnus, gyűrűi felbomlásával, a holdakban leggazdagabb bolygója lett a naprendszernek. E nagyszerű szétrobbanásnak bizonyosan megfelelő világrendítő hangja is volt, mely a világéterben képes továbbterjedni, egykor fültompító zúgással fogja meglepni a földlakókat; hanem azt csak a jövő század ivadékai hallják meg. A hangnak a Saturnustól a földre eljönni kell nyolcvan esztendő. E találkozás azonban magának az üstökösnek pályafolyamára is határozó befolyást gyakorolt; oly perturbációt idézve elő abban, hogy amíg az addigi futása szerint a földdel való találkozása az üstökös pályakörén kívül esőnek számított fel, a megváltozott irány miatt most már annak okvetlenül az üstökös pályakörén belül kellett megtörténnie.

Május közepén már a Jupiter útját szelte keresztül az üstökös.

Fénykisugárzása már akkor két szélességi fokot ért át az égen.

A földpályán kívüli négy asteroid akkor mind a napközelen volt, s ezáltal nem találkozhatott az üstökössel: hanem annál inkább észlelhető volt annak hatása a naptávolban álló Jupiteren és Marson.

Mindkét bolygónál, amint az üstökös közelített feléjük, szokatlan delejes kitörések voltak észlelhetőek. A Jupiter északfényénck kisugárzása a legelső holdjáig elhatolt, s a Marsból északfény és délszakfény sugárzott ki egyszerre, rövid időközöket tartva lelohadásában.

Azonban a Jupiter nem jutott közelebbre az üstököshöz tizenhatmillió mérföldnyinél, s a távolból nem zavarta azt meg felvett útja irányában. A Mars pedig gyorsan menekült előle. E kis planétának, mely alig nagyobb, mint a Jupiter legnagyobb holdja, nem volt tanácsos az égi szörnyeteggel elfogadni a tornát!

Az egész földkereken valami rendkívüliség volt észlelhető az időjárásban. A déli féltekén oly meleg volt a nyár, hogy január elsején a délsark két legszélső tűzhányója, az Erebus és Terror a tetejéig fedve volt friss zölddel. — Utolszor azonban. — Ez év decemberében már a délsark vidéke hiába fogja várni a nyarat. Neki az örök tél jut.

És gazdag termésű év ígérkezett. Az első aratást ez évben Tasmaniában kezdték. Február derekán Vandiamensland, Új-Caledonia, Ausztrália déli vidéke annyi tengerit, rizst és batátát termelt, hogy az egész szigetországot el lehetett volna látni két évre.

E szigetország lakóinak sorsát azonban nem csupán az élelmezési gond fogja eldönteni.

Ahogy a Saturnus példája megmutatta, az üstökös közeljutása a bolygó tengelyének visszahajlítását eszközölheti. Ez üstökös nem azon égi vándorok egyike, amiknek tömege legfeljebb a föld ötezere részét képezi, ez a földdel egyenrangú tömeg.

Ha közelléte által a föld tengelye csak annyira is visszahajlik, mint a Saturnusé, ekkor kiszámítható, hogy a föld északi részén a meleg égöv izotherméinek kigyóvonala Európában Odesszától a Kárpátokig, Csehországig, Berlinig fog felvonulni; a brit szigeteknek olyan klímájuk lesz, mint Dél-Ausztráli-

ának; egy hónapig tartó, fagy nélküli téllal. Oroszország területe mérsékelt égálg alá kerül, a Néva azontúl csak ritkáságképpen fagy be, s Szentpétervárott csak annyiszor fognak szánkázhatni, mint most Budapesten. Nálunk a tavasz kezdődni fog februárral: földünk megismerkedik a tropikus esőszakkal; pálma, kenyérfa, gyapot meghonosul Európa közepén, ismeretlen tünemény lesz a késői fagy; a Jeges-tenger elveszti kiterjedését; a Bering-szoros Ázsia és Amerika közt megnyílik, az északi tengeri út felszabadul, s egy egész nagy terület, melynek csak hatheti nyara van most, melyet csak az iramszarvas és jegesmedve látogat, felszabadul a földművelés és baromtenyésztés számára: egy akkora terület, mint négyszer egész Európa.

Ámde ugyanakkor a föld déli féltekéje süllyed bele a hosszú tél szakába.

A huszadik szélességi fokig nyolchónapos lesz a tél, szibériai, gyorsan átfűlt nyárral; s a déli Jeges-tenger előrenyomul jégbérceivel, lakhatlanná téve a közelében eső szigeteket.

A földlakók nagy szerencséjére a Déli-sark környéke csupa tenger. A tenger meleg áramlatai egyrészt enyhítendik a telet, másrészt nem lesz ott minek megfagyni. — Alig van ott kárbaveszendő föld, mely addig gabonát termelt, s azontúl izlandi mohot csupán.

De nagy átalakulás alá kerül egész Ausztrália; a szigetvilág: Dél-Amerika, Afrikával együtt. A hőt égálg felőlük odább vonul, s kapnak helyette olyanforma mérsékelt égálgat, aminő most minket befed: esős őszt, hideg tavaszt, növényaltató telet. E megváltozott éghajlat alatt az a nép, mely most ott lakik, vagy kénytelen lesz elfogadni a civilizációt, minden követelményeivel együtt, vagy lassankint elfogyni, és helyet adni az életerős fajoknak, melyekkel versenyezni nem bír. Meztelenül ögyelgő embert nem tūr el többé a föld, s dologtalan embernek nem ád többé enni. Népfajok, melyek az emberiség nagy célját előmozdítani nem tudják, elmúlnak

maguktól. Nem irtja őket senki, nem szorítja le a földről; a természet maga számol le velük, mint tökéletlen alkotásokkal. Vagy pedig támad közöttük egy-egy vezérszellem, ki felkölti fajában a tetterőt, a vágyat az élet után; a tudás szomját, a tökély utáni törekvést, s akkor nekik sem lesz mostohájuk a föld; betöltik azt, s az eltartja őket.

E csillagászai kiszámítások oly csalhatlanoknak látszottak, hogy ezeknek az alapján nagy tőkékkel rendelkező földvételei társulatok alakultak, melyek roppant területeket vásároltak össze a lappon vidékeken Arshangelszk kerületében, a tunguz és szamojéd pusztákon az orosz kormánytól s az amerikai „Nagy-Rabszolga-tó” környékén, az Aljaske tartomány fennsíkjain: haszon nélküli, kopár, örök fagy lepte sivatagokat most; kenyértermő, pihent szűztajt majdan, ha a nap sugárai átmelegítik. E most kopáran fekvő rideg sivatagoknak értéke hússzorosan felülhaladja a világ minden államainak összes adósságait. Akkor Szibéria lesz a föld éléstára, s a földművelés felvirágoztával egyúttal kifogyhatlan kincstára a bányászat minden termékeinek: a hajdani számkivetés elátkozott kínhazája a vállalkozók Eldorádója lesz majdan . . .

A legszebb tavasz következett Európában és Ázsia, Amerika mérsékelt délövi országaiban, egyidejűleg a gyümölcsstermő ősszel a déli féltekén. A Cap-földön a legzamatosabb bort szüretelték abban az april hóban, melyben Európában a kankalin és az orgonafa virágzott, s mikor itt az első cseresnye piroslott a fákon, akkor szedték az utolsó termést a Tűzföld pangifáiról.

A gyors közlekedés mellett az ember átjárhatott az őszből a tavaszba mindennap; átrepülve az örök nyár örökzöld rónáit.

Május hóban már csak tizenötmillió mérföldnyire volt az üstökös a földtől.

Még most sem volt az egyéb, egy szép csodálatra méltó égi tüneménynél; legyöző alakúan szétterjesztett sugárfarkaival: egy pávacsillog!

E legyező alak arra a vitára adott alkalmat, hogy ez nem az 1680-i, hanem az 1744-i üstökös, annak volt hatszoros farka. Az üstökös fénykisugárzása azonban a napközben támad; a Halley-féle üstökös valahányszor visszakerül a föld közelébe, mindig más alakot hoz magával.

Még most senki sem rettegett tőle. — „Jó bor lesz az idén!” — ez volt a jelszó közeledtérc. Döghalált, éhséget, háborút senki sem jósolt belőle: az északi hemisphaerium lakóinál győzött már a babona felett az ismeret. Megállapodott rendes időjárás mellett a járványok is szüneteltek. A boldog emberek egészségesek is. Pénzzavar, országbukás és kolera együtt járnak. Most távol voltak. Bőség volt minden piacon; termény és pénz élénk forgalomban; dolga volt minden embernek elég, s jutalma érte.

Az országos költségvetések mindenütt többletet mutattak a bevételekben.

A magyar pénzügyminiszter jónak látta az adót egyharmadával leszállítani.

Júniusban már oly közel jött az üstökös, hogy fényes nappal is lehetett látni az égen, gyönyörű látvány volt most is, szokatlan foszforfényű fejével.

E hónap közepe táján azonban a passzátszelek meghozták azt az általános csözüst, melynek értékét csak a mezei gazdák tudják megbecsülni; aratás előtt három-négy napos eső, aztán még néhány napi borongós idő; ettől telik meg a kalász szeme, ez hajtja csöbbe a tengert, növeszti a burgonyát, megindítja a gyümölcsstermést; hanem bosszantja a csillagászokat.

Hét napig csupán a himalájai csillagda tudósításaiból értesült a világ az üstökös útjának fázisairól.

Akik értettek hozzá, a naponkint háromszor közzétett adatokon aggályosan csóválták a fejeiket: az üstökös már nem repülni, de szökellni látszik.

Végre június 25-én egy északi szél elfújta a felhőket, s hét-napi bújódsi után ott állt ismét az üstökös az égen.

De mily szörnyű alakja volt már ekkor!

Tán ha napról napra észlelhették volna közeledését, megszokták volna azt; de az egy hét előtti tünemény után ezt az óriást látni az égen mindenkit megdöbbsentett.

Most már a sugárküllői tűz ágra szakadva, a fél eget látsoztak beborítani; a legkülső fénykévék pusztá szemmel is észrevehető lobogó mozgást áruvva el.

Ez az üstökös a naptávolban tízlábnyi lassúsággal libben, a naprendszerbe jutva haladása mértani arányban növekszik, míg végre a napközelen percnként ötvenhárom mérföldet repül. Hét nap alatt ötmillió mérföldnyi utat tett az égen: annival közelebb jött a földhöz.

Az üstökös feje a Göncöl csillagképében állt már, míg két középső lángfarka a keleti láthatár alatt tűnt el.

Gyönyörű látvány volt maga az üstökös feje ily közelből.

Az üstökös egy élő csillag. Nemcsak halad, de mozog is. Fejlődése szemmel látható.

Fénytekeje tízmillió mérföldnyi távoból akkorának látszik, mint a hold. Csillagászati felmérés szerint átmérője hatszorta nagyobb, mint a földé. E fényteke után húzódik a lángüstök, mely ahány ágat képez hátul, elől annyi rétegben burkolja körül a csillag gömbjét. És e rétegek mozognak. A gömbnek nap felől elfordult részén teljes sötétség van: egy fekete űr látszik, a háta mögött elnyúló lángkisugárzást megszakitva. A nap felé fordult részét pedig fényudvarok körítik.

De e fényudvarok sokkal tündöklőbbek, mint a hold- és napudvar; öt-hat rétegben következnek egymás mögött, s egyik réteg szüntelen tolja a másikat előre szemlátomást. A legkülső udvar, míg egyre tágul, s szélesebb félkört foglal el, lassankint szivárványossá lesz, külseje veres, mellső íve kék. És egyre tágul. Egyszer aztán szélei megszakadoznak, kifelé sugárzó fénykévékre bomladozik, mik szétsugárzanak, mint az északfény lángoszlopai, s azzal elmúlik. Nyomában jön a másik fényudvar és azután a többi, a végtelenig, szakadatlanul.

Egyik szivárvány a másik után terül szét az égen; míg az állócsillagok, miket az üstökös eltakar, keresztülragyognak a szivárványokon, az üstökön, s magán a csillagfényes holdgömbjén.

És ez a fénytányér maga sem pihen: benne fénylő és sötét egyközpontú körök váltják föl egymást, s a magva intenzív fényvel, önkisugárzással bír, amit bebizonyít fényes nappal azáltal, hogy míg olyankor a fényfarka és szivárványudvarai eltűnnek, maga mint önfényű csillag ragyog a nappali égen. Az üstökös központjában tehát tömörülési önfénytermelő műveletnek kell végbemenni.

Azon kiszámítás után, hogy az üstökös golyója a föld hat-szoros átmérőjével bír, s hogy az naponkint hét-nyolcszázezer, később egymillió mérföldnyi gyorsasággal közeledik a föld felé, s e gyorsasága végre négy milliárd mérföldnyire fog emelkedni naponkint, a legkalandosabb tér nyílt a földteke írástudó népeinek, hogy képzelmük szerint alakítsák maguk előtt azt a jövődőt, mely a legközelebbi napokban várakozik rájuk.

Ha az üstökös feje hatszor akkora átmérőjű, mint a föld: akkor az a találkozás percében egészen körül fogja a földet; harminchat percig benne lesz a föld az üstökös magjában.

A találkozást megelőző napon az északi hemisphaeriumon nem fognak látni égboltozatot: azt egészen kitölti az üstökös; az északi szélesség negyvenedik fokáig a láthatáron csak egy boltozat lesz: az üstökös fénytáblája.

Ha a föld a hozzá közel jött tekét, tán delejerejével, eltaszítja magától, a sokkal sebesebb rohanású roppant tömeg mégis kétféle hatást fog gyakorolni a földre. Az egyik hatása lesz a föld saját tengelye körüli forgására.

Ha az európai félgömb felől suhan el az üstökös tekéje a föld mellett, akkor oly gyors körforgást fog a földnek ezzel kölcsönözni, hogy négy órából fog állni egy nap; ha pedig az amerikai félgömb felől fut el mellette, akkor megfordítja

a föld körforgását, s azontúl nyugaton fog felkelni a nap és keleten lemenni. Ily üstökösrohamból magyarázták ki már régen az Uranus holdjainak körforgását, amik az egész naprendszerrel ellentétben hátrafelé keringnek, nyugatról keletnek, míg minden bolygó, a nap körfordulatával, s minden hold planétája sodrásával egy irányban halad. Sőt meglehet, hogy paralizálja vele a föld tengely körüli forgását, úgyhogy az, mint a hold, egyszeri nap körül jártában csak egyszer fordul meg önmaga körül, s azáltal csak egy oldalán lesz örök nappal éjszaka nélkül, a másikon örök éjszaka nappal nélkül.

A másik hatást pedig fogja a földre gyakorolni a gyorsan rohanó égitest annak a nap körüli pályáját illetőleg. Most másodpercenként 4 és fél mérföldet halad a föld; ha a mellette elfutó üstökös, melynek tömege nagy kiterjedése mellett a föld súlyát felülmúlja, ehhez még hozzáadja a maga percenként 40 mérföldnyi gyorsaságát, akár taszítva maga előtt, akár vonva maga után a földet, akkor ez a lökés után szűkebbre szorult pályakörben tízszer gyorsabban fog a nap körül keringeni: harminchat nappól fog állni egy esztendő.

Így okoskodtak úton-útfélen.

Az államszövetség hírlapjai naponként háromszor siettek a féltudós fantázia mendemondáit megcáfolni.

Sem az egyik, sem a másik eset nem fog bekövetkezni.

Az üstökös gyorsan közeledik ugyan a földhöz, s még gyorsabban is fog felé tartani, ha egymás vonzkörébe jutnak; de azért még csak az sem történik meg vele, hogy alakja egyre oly mérvekben nagyobbodjék a földlakók szemei előtt, amikben közeledik.

Mikor nyolcmillió mérföldre volt az üstökös a földtől, akkor hatszorta nagyobb átmérője volt, mint a földnek. Másnap ez arány már csak öt és fél volt. — Az üstökös fogy. Azok az egymás után kisugárzó szivárványudvarok, az üstökös testét elhagyó párázatok, miket a megközelített nap kicsal belőle, minden szétfoszló „halo”-ja az üstökösnek egy réteget bont

le testéből, mely láthatlan pára, éter, „nappor” lesz, elenyészik az űrben, vagy tán odatapad az üstökös lánguszályához, vagy siet feltalálni az ekliptikánkon túlnyúló zodiakál fény napkarikáját, s vele egyesülni. Az óriási tömeg, mire egymillió mérföldnyire közeljut a földhöz, már akkor az átmérője alig kétszerre nagyobb, mint a földé.

Hanem azt csak a csillagászok tudják ily bizonyossággal; a piacok népe látja közeledni, nagyobbodni, kiterjedni, uralkodóvá lenni az égen a világűr szörnyetegét!

HARC A FÖLDI CSILLAGOK KÖZÖTT

Amíg az égitestek közötti ütközet előkészületei folytak a firmamentumon, azalatt ideleln a földön is döntő harcra készült egymás ellenében az emberiség két vezércsillaga: a „tanoda” és az „egyház”.

A jövő században már az iskola egyenrangú hatalom a templommal. A múlt század szörnyaránya ki van egyenlítve. Ahol van egy nagy templom emelve ezer emberre, ott van egy iskola, mely ugyanannyi hallgatót fogad be, s ha egy városnak van tíz temploma, annak van tíz iskolája is.

A tanoda éppen úgy nyitva van mindenki számára ingyen, mint a templom, s abban tudományos előadások, felolvasások tartatnak kitűnő szónokok által: az előadások sorozata a kapura van kifüggesztve, mindenki azt a napot választhatja, amelynek tárgya leginkább érdekli. A tanoda nem csupán a fiatalság és férfinen számára van többé: megtelik az már minden korú és nemű hallgatókkal.

Különös volt az a XIX. században (az ember a XX.-ban majd el sem hinné), hogy a Biblia, a Talmud, az Alkorán bölcs tanait késő vénségéig magyarázták a szegény embernek; hanem azokat az ismereteket, amik örökké bővülnek, előrehaladnak, amik után élnie, tökéletesülnie kell, vagy éppen nem tanították neki, vagy tanították neki drága pénzért, gyermekésszel, húszéves koráig, akkor azt mondták neki: itten állj meg, amit a jövő húsz évben a tudomány foglalni fog, azt tanulja az utánad jövő nemzedék. A vallást a sírig magyarázták az embernek; holott a hit dolgához nem kell egyéb, mint egy-

szer meghallani és elhinni; a tudományt, az ismeretet pedig, melyet búvárkodás, kétkedés, új alakulás, fölfedezés örökké előbbre visz, csak addig tanították neki, amíg a keserves diplomát kezébe kapta.

A XX. század tanodai rendszere nem ilyen. A tudomány csarnoka mindenki számára nyitva áll djtalanul, mint a templom. Aki elmulasztá gyermekkorában, hogy olvasni megtanuljon, ha az élőszóval előadott ismereteket egyszer meghallja, siet helyreépíttetni, amit elmulasztott, s kopasz fővel hozzákezd a tanuláshoz.

Most a tanodák nem szűk zugok, hanem nagy termek, mikben mindenki kényelmesen ülhet és jegyezhet, fővárosokban több ezer ember befogadására képesek. Az előadások az esteli órákban kezdődnek, mikor minden munka szünetel már. — Vasárnap egész nap vannak felolvasások.

S a nép oly buzgón látogatja a tanodát, mint hajdan az egyházat. S a jövő kor Aragóí, Humboldtjai, Laplace-ai, Littrowjai, Olmstedei, Newtonai, Besselei, Liebigjei, Franklinjai, Jedlikei, Tarczyjai, Margóí, Thánjai felolvasásai híre éppen úgy összegyűjti minden rangosztályból a közönséget, mint hajdan egy pater Klinkowström remek prédikációi.

S ez nemcsak Európában és Észak-Amerikában van ekként; a tudomány csarnokai odaférkőztek már a mohamedán mecsetek, a kínai Buddha-templomok, a japáni Mirok-bálvány templomai mellé, s befurakodtak a keletindus brahmanok szentélye közé is.

Szomjazza már az emberiség a tudást, a valót, s megittasul az ismeretek gyönyörétől.

Hanem azért a másik csillag is ragyog: az egyház.

Az ember nemcsak kenyérrel él. Az embernek szíve is van, s mikor arra valami nehezedik, azt a tudomány meg nem gyógyítja.

Ha valaki vagyonát elvesztette, mit használ neki a mathesis, mit a jogtudomány, mit a pénzváltások ismerete? Segélyt keres,

mely azzal biztatja, hogy lesz másvilág, ahol az utolsók lesznek az elsők.

Akit megcsaltak, megkeserítettek, mit használ annak a filozófia, mit a história, hogy az mindig úgy volt? Istent keres az, aki az ő szenvedéseiért bosszút álljon, aki azokat róla elfordítsa.

Aki fél a holnaptól, aki távollevő kedveséért remeg, mit gondol az arra, hogy a hang, amíg a legelső csillagig elér, azalatt millió év telik le, s a világéterben akkor is csak oly óriási hang terjedhet tovább, minő egy szétpattanó planétáé: azért ő mégis imádkozik, s jól esik hinnie, hogy az, aki ott a központi napban lakik, az ő sóhajtását meghallja azonnal!

Aki kórágán kínlódva hever, mit vigasztalja azt meg az anatómia? Csodától várja a javulását.

Akinek a kedvesét eltemették, mit kérdezi az a kémiától, minő alkatrészekre fog ez imádott alak szétbomlani? Nem adja az a másvilágot semmi tudományért oda; ahol újra találkozni remél azzal, akit úgy szeretett.

S akit büntudat terhe nyom, ő, azt a craneologia minden csalhatatlansága sem nyugtatja meg; felvilágosítva róla, hogy nem ő az oka a bűnnek, hanem koponyájának idoma, melyben e bűn organuma túlfejlődött! Embert keres az, kinek elmondja: mit vétett, s akitől megtudja, hogy van egy véghetetlen irgalom, túl a földön, aki a férgeknek megbocsátja azt, hogy férgek voltak.

Amíg az emberek idegei érezni fognak, addig mindig lesz vallás a földön. Lesz mindig egyház. Tanoda és egyház soha el nem törölheti egymást. Ki kell egészítenie egymást.

A huszadik század vége felé meg volt hagyva az egyháznak az a hatalom, hogy uralkodjék a szívek fölött; — de nem a fejek fölött.

Mindenütt emancipálva volt az állam az egyház alól.

Most, az apokalipszis napjaiban újra eljöttek látszott az idő, melyben a pap a király fölé emelheti fejét, amidőn a

császárok a zárdákba fognak menekülni, s zsákruhát öltenek a végítélettől rettegükben.

A pápa a villámokhoz nyúlt: nem a Vatikán mennyköveihez ugyan, hanem a távírda villansodronyaihoz, tizennégy napi böjtöt rendelve az egész katolikus keresztyény világban. Hasonlót tettek a keleti egyház főpapjai; s a Buddha-, Brahma-, láma-, sámánhit egyházkirályai sem maradtak hátra a szent buzgalomban. Járták a processiót, verték a dobokat, meghordozták a szentképeket; a barátok mezítláb jártak, fedetlen fővel a hívek, a dervisek keringeltek, a boncok késekkel hasgatták bőrüket, a japán jamabusi barátok kiszurkálták saját szemeiket, s példájukat ezren meg ezren követték, kik azzal akartak menekülni Isten ostora elől, hogy ne lássák azt; a nők lenyírták hajjaikat, a férfiak szakállaikat; s Indiában a Brahma szekere alá, a „tirunál” kerekci alá százával veté magát a fanatizált nép, hogy az istenkocsival gázoltassa el magát, mielőtt amaz égi szörnyeteg összezúzná.

„Térjetez meg, népek, mert itt az ítélet napja!”

Még a jó protestánsok is éjjel-nappal harsogtatták templomaikban a zoltárokat: „Haragodnak nagy voltában, megindulván, Ne feddj meg, Uram, engem.”

S a zsidó bezárta boltját, és ment a zsinagógába sírni a világ elpusztulása fölött.

De hát lehet-e megítélni az érzékeny idegzetű embert, ha így megrémült kerek e világon: mikor a természet minden élő állatja úgy érzé e rémületet?

Mikor éjszakánkint naplement után ott állt a föld felett amaz óriás csoda, melynek feje, mint egy sok karikába foglalt fényes szem, ragyog a földre alá, s homlokáról egyik tündöklő szívárványivet a másik után bocsátja ki; az égen szétáguló, mozgó szívárványok úgy látszanak közelíteni a földhöz, s midőn szétfoszlanak: mintha lángoló nyilak özöne fordulna erre alá! Hah, akkor, mily égreörő zaj támad a földön! A gulyák állatai megvadulva futnak szét, bömbölésükkel riaszt-

va fel a be nem sötétülő éjt; a fókák kijönnek a tengerből a jégpartra, s üvöltéscikkkel hirdetik, hogy a vizek mélyén is rémület uralkodik, s a félelemtől megszelídült kajmánok odamásznak az emberi hajlékok mellé, s felkúsznak a királyi paloták lépcsőin: mintha védelmet könyörögnének az embertől; hát az ember maga hol keresse ilyenkor a védelmet?

Hol? A tanodákban.

Akit meg nem nyugtat a rémnapokban a hit, azt megnyugtatta a tudás. Az éj minden órájában közöltetnek minden város és nagyközség tanodatermeiben a csillagászok tudósításai.

S ezek mind pozitív számításon alapulnak, amik csalhatlanok. A számok megszüntetnek minden kételyt.

Az üstökös és a föld összetalálkozásánál négyféle tényező működik össze, amiket folytonosan egybevetni a tudomány feladata.

Hogy a földdel össze nem ütközhetik, az olyan adat, ami felől a tudósok nem is vitatkoznak; két szabadon mozgó deleges test össze nem ütközhetik, hanem kizökkenetheti egymást a pályaköréből.

Ez utóbbi esélyt kiszámítani a feladat.

Először is az üstökös futása akként gyorsul, amint a naphoz közelebb ér. De annak a kiszámításnak a progresszióját megint megrontja az a másik tény, miszerint az üstökös tömör feje mentül közelebb jut a naphoz, annál többet veszít tömörségéből, farka annál többet nyer kiterjedésében, ami viszont röptét lassítja. Ez hát a második tényező.

A harmadik lesz a föld vonzereje, mely az üstökös irányára és gyorsaságára ismét növekedő progresszióban hat be.

Negyedik erő aztán a delezesség, mely ismét bizonyos ponton elkezdődve, megfordított progresszióban áll ellent az üstökös rohamának.

E négyeszeres erő hatványai ismeretesek; a bekövetkezendő tüneményeket megmondják a számok és a vonalak.

Egy nagy baj történhetnék a földdel. Ez az volna, ha az üstökös az ázsiai oldala felől suhanna el mellette. (Az, hogy a föld az üstökös farkába belejut, semmi változást nem tesz; a múlt században is ment azon keresztül kétszer.) Hanem az említett esetben az lenne az igen nagy baj, hogy a föld tengelyét még jobban elhajlítaná az ekliptika felé; s ekkor nem-hogy jobb nyár és jobb tél várakoznék a földre, sőt inkább a jégvidék egész Európát lefoglalná, az Adriai-tenger befagyna minden évben, a mérsékelt égövek csaknem végképp megszűnnének; míg ellenkezőleg nyáron az éjszark minden jege elolvadna rendesen, s hogy abból azután milyen özönvizek támadnának, azt el sem lehet képzelni.

Azonban hát nem fog az megtörténni.

Az üstökös felvett pályavonala úgy vonul a föld felé, hogy mikor annak legnagyobb közelében lesz, az *Algol* és *Alamdk* csillagok között fog állani a fejével, július 6-án a párizsi órák szerint 8 óraker. Itt éri el a föld delejének legszélső hatáskörét. A föld delejpólusa nem esik össze a valódi tengellyel; az észak-amerikai Melville-sziget és Calkburn közé esik a 70. fokig eltérve. Az üstökőspálya tehát Amerika felé fog félrehajlani, s a földtengely zökkenése az ekliptikához függélyes irány felé várható.

Amidőn azonban a csillagászok mindezt pontosan kiszámították, akkor jöttek rá, hogy mármost egy ötödik tényező is fog e számításba belekegyedni: a hold.

A föld hí drabantja éppen akkor lesz utolsó negyedében, s az üstökösnek a föld és a hold között keresztül kell menni.

Phranza György bizánci tudós 1454-ben jegyezte fel egy ilyen átvonulását egy üstökösnek a föld és hold között.

Ha a föld deleje eközben az üstökösnek egy erős taszító lökést ad, akkor annak a mi holdunkkal kell találkoznia, mégpedig szemközt.

S minthogy a holdnak nincs olyan erős delejes kisugárzása, mint a földnek, ellenben vonzereje annak is van: észlelhető

lesz a földről „in anima vili” az a kísérlet, hogy mi következik két égitest összeütközéséből.

Azokra nézve, akik a tanodákat látogatták, isteni gyönyör volt az üstökös közeledésének minden szakasza. Valami túlvilági borzadály, valami égbe emelő ihlet az, mely ily nagy csillagnak ily közelben szemléletéből támad. Egy új láz neme szállta meg az embereket, hasonló a holdkórsághoz: a sideratio, a csillagbefolyás izgalmaiból támadt az, mely látnokká, túlérzékennyé tette a fogékonyabb kedélyeket, míg az izgatott tömegekben járvánnyá szaporítá a megőrülés esélyeit.

Július 5-én már oly közel jött az üstökös a földhöz, hogy az éjjel csaknem oly világos volt, mint a nappal. Az üstökös önfénye s az uszályáról visszavert napsugarak okozták e fényt.

Ezen az éjszakán sem ember, sem állat nem aludt a földtekén.

A légben milliói a madaraknak és denevéreknek röpkednek összekeverült csoportokban.

Az államszövetség igazgatósága ezen a napon jónak látá figyelmeztetni a tanodák hallgatóit, hogy az égi csoda bámulatában az aratási munkát végezni el ne feledjék, mert ha a túlrejt gabona kihull, akkor az a baj csakugyan érheti a földlakókat, hogy éhezni fognak.

És valóban voltak bátor emberek, kik a végítélet napján neki merték vetni a kaszát az érett kalásznak, s elkezdtek aratni a jövő számára. Aratni a böjt nagy napján.

— Istentelenek! — kiálták a vakhit apostolai. — Ti dolgoztok a végítélet napján, mikor a földre kellene borulnotok, a rátok gázoló angyal lábai alá! Miattatok kell elveszni a földnek. Timiattatok, kik a tudást állítottátok a hit helyébe; a mindenség eszméjét a Jehova oltára fölé; kik szolgátokká tettétek a villámot, hogy írjatok vele, szolgálva a napsugárt, hogy azt emberarcok alkotására kényszerítsétek; kik megmértétek a távolságot a föld és az ég között, s elpereltétek azt a szentektől és idvezültektől; kik föltaláltatok a repülés tiltott mesterségét; ha akart volna szárnyat adni Isten az embernek, teremtette

volna őt ekként; ti erőszakkal emeltétek magatokat a föld felé. Sírjatok! Kevélységtekért tűz által vész el a föld!

És a fanatizált nép kiverte az aratókat a szántóföldekből.

A kiszámítás szerint július 6-án kellett legközelebb jutni az üstökösnek a földtekéhez.

A csillag magva legfényesebb délben is látható volt az égen; fényfarka megfosztá az eget kék színétől; valami opálfényben állt az egész égbolt.

Ily közelből a spektroszkópok minden alkatrészét elárulták az üstökösnek, s a polariscop kimutatta, mi benne az önfény, mi a visszfény.

E nap estéjén azonban az addig kiszámítottnál nagyobb gyorsasággal közelített az üstökös a nyugoti láthatár felé. — Fénygömbjének nagysága ekkor haladta meg a hold átmérőjét.

Estefelé az európai szemlélők látköréből letűnt.

De még azért Európában senki sem énekelt „hossannát”. A féltudós nép azt suttogá, hogy az üstökös Amerikában fog lecsni, s az ránk nézve csakolyan nagy baj lesz.

Az esti órák aztán meghozták a magyarázatát e tüneménynek.

Az alkonyégen pompás aurora borealis lobogott fel.

Az északfény, embertől még soha nem látott pompában ünneplé a földcsillag önvédelmének napját.

A sárga és piros sugárküllők, megszagatva fekete sugaraktól, oly magasra lövelltek föl, s oly gyors lobogással, hogy az északfénynek e kitörését a föld déli oldalán, Brazíliában is magasan látták a láthatár fölött, s közben valami sajátzerű zaj hallatszott a légben, mintha selyemkelmét morzsolnának össze, vagy szél fújta papírlap rezegne. Ez az északfény hangja.

És amint a delejes kitörés rózsaszín sugárkévéi nyomultak fel az égnék, íme a vele szemközt álló üstökös uszályának minden alsó ága elkezdett éppen oly gyorsan visszafelé görbül-
ni, a két szélső beleolvadt a középsőbe, mintha a szél fúná.

A föld tudatja, hogy él!

A föld elveri magáról megtámadóját. Van neki hatalma hozzá.

A tanodának igaza lett. Az üstökös feje július 6-án az Algol csillagot takarta el.

Már azt Európában nem látták.

Fenn az égen, a ragyogó északfény lobogványa közepett repültek miriádjai a légjáróknak. — Azok turistákat szállítottak, kik látni akarták az üstökös további viselt dolgait.

De azt ugyan nem érték utol.

A HOLD

Az európai népek figyelme a nyugoti láthatár felé volt fordulva, mely alatt az üstökös feje eltűnt; egy óra alatt százötven-ezer mérföldet átfutó sebességgel, fényuszályát éppen oly gyorsasággal vonta maga után, mely gyorsaság tíz óraker egy-szerre félbeszakadt, s a lángfark azontúl csak percenként tíz mérföldnyi gyorsasággal haladt tovább, megtartva azt a félrehajlását, melyet a föld delejes kitérése kényszerített rá.

A csillagdak ez éjen át a közönség által ostromolva voltak; a tanodák telve hallgatókkal, a templomok nyitva; a nép futott a templomba imádkozni, énekelni, onnan a tanodába, megtudni, hogy mit mondanak a tudósok, megint ki a szabad ég alá bámulni, szörnyedezni. A templomban azt mondták neki: „Térj meg, gyónj meg, keresztelkedjél meg, circumcisi-öt tégy, áldozz, korbácsold magad, mert utolszor látod az eget!” A tanodában azt mondták neki: „Gyönyörködjél, okulj, tanulj, mert azt soha nem látja többé ember, amit most láthatsz”; a piacon aztán azt mondták: „Igyunk, dobzódjunk, hisz úgysis elveszünk”. Ki megfogadta az egyiket, ki a másikat, ki a harmadikat, ki meg valamennyit.

Tíz órára meghozta a tenger alatti távírdahuzal a New York-i csillagda tudósítását Európába a történetek felől.

Az üstökös tekéje a delejes eltasztás által félretolva, ötvenkétezer mérföldnyi távolban haladt el a föld mellett, északkelettől délnyugatnak tartva.

A hold, mely akkor éppen utolsó negyedében állt, nyugat-

ról keletnek tartó, a föld forgását követő pályáján éles szögletben találkozott össze az üstökös tekéjével.

A hold két pólusán ugyanakkor gyöngé fénykisugárzás mutatkozott: delejfény; de az nem volt elég erős, hogy ellensúlyul szolgáljon a két találkozó tömeg kölcsönös vonzerejének.

Ötven másodperccel az összetalálkozás előtt az üstökös fejének szivárvány udvarai látható sebességgel kezdtek szétbomladoxni, s amint küllökre szakadoztak, ezek a hold felé látszottak tartani, percenként növekedő fényburkolatot képezve körülötte.

Húsz másodperccel az előtt, hogy a két égitest fénytányérjának szélei egymást láttanilag érintették volna, a hold felszínén nevezetes változás ment végbe. A megvilágított karéj egyik legfényesebb körhegyének, a Keplernek közepét alkotó kráter eltűnt, mintha egyszerre be lett volna töltve; a többi körhegyek és gömbölyű üregek szinte e tüneményt mutatták.

A közelítő üstökösnek a tányérja pedig e pillanatokban egyik udvarát a másik után veté le magáról; míg a hold annál nagyobb gőzkörbe lett borítva. Az üstökös teste után a fényuszály közepett képződött sötét űr pedig egyre tágult és hosszabbodott, úgyhogy a találkozás előtti percekben már az uszály külön volt válna a fénygömbtől, s mint az 1811-i üstökös fényfarka, csak a távolból követte vezető gömbjét. (Ennek is teljesen kifejlett fénytekéje volt már.)

A találkozás nem volt tökéletes. Csak láttani értelemben volt központi. Az üstökös mögötte vonult el a holdnak, s a hold ez idő alatt mint egy sötét tábla árnyékolá be az üstökös egy részét. Azon percek alatt, amíg az üstökös világító fénymagvát takarta a hold, a holdkarimát körülfogó fényugarak bizonyították, hogy az üstökösnek saját, intenzív világa is van. A holdnak egész gömbje sötétnek látszott a mögötte álló világításban, még a megvilágított gerezdje is.

Negyven másodpercig tartott ez átvonulása a két égitestnek egymás mellett. Amint az üstökös ismét elhagyta a

hold karimáját, egészen meg volt fosztva „halói”-tól; a hold mint tömörebb test, magához vonta azokat, s gőzkört alkotott belőle magának, mi eddig neki nem volt.

E nyeremény után tehát lesz a holdnak levegője is, felhője is, vize is és aztán tenyészete — és végre lakói.

És még mást is nyert a hold e találkozásból: gyorsabb forgást.

Amint a Keplert keresték rajta, mely eddig a délnyugati körnegyed közepén állt, már az akkor eltűnt onnan, s egy ismeretlen, még soha nem látott része a holdnak jött elő a világitott gerezd szélén. A hold gyorsabban kezd forogni, s mindkét oldalát megmutatja ezentúl a földlakóknak.

Ha megmutatja! De a nagy égi tömeg egyúttal más irányt is kölcsönzött neki túlnyomó vonzerejével. Az üstökös gyors rohanásában magával rántotta a holdat, s míg önmaga kétfelé szakadt, s hátrahagyott uszálya egy gömb nélküli loborként mint léttelen ködtömeg folytatta rendes pályáját, addig a tőle elszakadt gömb a föld drabantjának futását megváltoztatva, ragadni látszott azt magával megzavart rohamában.

— Most már vége a világnak! — ordítanak az ítéletnap fanatikusok. — Az üstökös letaszította a holdat az égről, s most a hold fog ráesni a földre! Annak azután mindegy, akárhol éri; az keresztül fogja törni ezt a vékony földkérget, s arra azután darabokba hull az egész föld, a belsejéből kirohanó tűz szétröpíti morzsáit a világba. Ám lássák a tudósok, ha elvitatták tőlünk a mennyországot, a pokol megmaradt, azt magunkkal hordjuk.

— De vége a holdvilágos költészetnek! — sopánkodtak az érzelgők. — Az üstökös magával vonszolja holdunkat tán a napig, és soha többé holdvilágot nem lát a föld, örökké setét lesz az éjszaka.

S voltak a közvetlen közel időnek jelenségei, amik hol az egyik, hol a másik rémlátásnak adtak alapot.

Földrengések a föld minden részén hirdették a találkozás okozta rázkódást; minden tűzhányó iszonyú kitörésekkel üd-

vözlé e nagy napot, s voltak bizony részletes világelpusztulások, ítéletnapok egyes részein a földtekének; új szigetek merültek fel, régiek elsüllyedtek rögtön; vulkáni tájakon fekvő városok romokba dűltek, s a tenger szokatlan dagálya elborítja a mélyebben fekvő partvidékeket, különösen az Északi-sark alatti langy tenger oly magasra emelkedett, hogy hullámaival keresztülcsapott az egész jégzónán, s kitört a lapponiai, szibériai s észak-amerikai lapályokra, míg ugyanekkor a déli félöv tengerei az ellenkező tüneményt mutatták, ahol egymás mellett fekvő szigeteket rögtön támadó zátonyok kötöttek össze.

Hanem azért a föld egészben nem pusztult el, sem az emberi nem róla nem törültetett le.

Majd meg a költők félelme látszott igazolva lenni. A hold, melynek a kataklizma éjszakáján éjfél után kellett volna feljönni, ezúttal kimaradt. Reggelig vártak a fényes sarlóra az égen: nem jött fel.

Hanem azért a hold sem veszett el a földtől.

Most már csak az ausztráliai csillagászok tudósíthattak felőle.

Július hetedikén, óráról órára jelezve észrevételeiket, azt fedezték föl, hogy amíg az üstökös haladása a nap körüli ellipszis vonalán számtani arányban növekszik, a holdé mértani arányban fogy, s amazétól folyvást hajlottabb eltérést mutat, mely elváló vonal délután négy óráig, amidőn az üstökös már kétmillió mérföldnyire távozott el a holdtól s arra nézve minden vonzereje megszűnt, tökéletesen kivehetővé teszi a hold új pályafutását a föld körül.

Megmarad az a föld hű kísérőjének továbbra is, csakhogy jövőben hosszúdad ellipszisben fogja azt körülfutni, s ezentúl — nyugaton fog felkelni, mint az Uranus holdjai.

Július hetedikén este a nyugati láthatáron jelent meg egy fél lencse nagyságú homályos égi fény. Az volt a hold. Ötszáz-ezer mérföldnyi távolban a földtől.

Olyanforma látvány, mint mikor a holdat a megfordított távcsövön keresztül nézzük, s abban az a melankolikus távol-

ba süllyed előlünk. Világítása alig volt hatszorta nagyobb, mint az esthajnalcsillagé.

Ámde érdekes látvány volt ez a csillagászokra nézve, kiknek távcsövei kiegyenlítették a meghosszabbult távolságot.

Először is a hold már ekkor az egész túlsó oldalával volt a föld felé fordulva, melyet még sohasem mutatott meg a földlakóknak.

Másodszor kitért az általa eddig leírt útból, hogy az egy nagyon megnyúlt ellipszist fog képezni, melynek „kistűzpontja” a föld.

Harmadszor az is kiszámítható volt, hogy e sokszorta megnyúlt pályán oly sebességgel halad a hold, hogy körfutását éppen úgy bevégezi ezután is huszonnyolc nap alatt, miként ezelőtt.

És már ez új tünemény figyelemmel kísérésének hatodik napján az is ki volt számítva, hogy a hold által leírt ellipszis hegyes tojásdad alakot képez, melynek átellenes vége a föld körül fog futni s ezáltal a holdat a „kis centrumát” képező földhöz mintegy ötezer mérföldnyi közelbe hozandja.

A hatodik napon már valóban olyan nagynak látszott a visszatérő hold, minő azelőtt szokott lenni, s azontúl egyre növekedő alakban tűnt fel. A földtávtatban volt a holdújtság, tehát a földközelen a holdtölte.

Mentül jobban közeledett ez időpont, annál nagyobbak tűnt fel a kísérő égitest. Már a holdtöltet megelőző napon olyan volt az, mikor feljött a láthatáron, mintha egy égő tűzhegy, egy aranyból öntött Atlasz emelné ki ragyogó kupoláját. És most már nem látszott oly sima tányér alakúnak a hold; tökéletes gömb alakja volt, légkörrel bírt már, mely széleit homályba burkolta, s egész gömbje körül fénylő, elmosódott réteget képezett.

Mikor a megnagyobbult égitest ily fenséges pompájában látszott végighömpölygeni az égen, pusztá szemmel is nagyobbak látható, mint hajdan a legnagyobb refraktorokban;

a tudatlanság, a vakhit csőcseléke még egyszer rákezdé a jajüvöltést: a hold leesik az égről, rázuhan a földre; de már a vaklármát nem segítettek az egyházak szaporítani. A templomokban is sietett minden pap maga felvilágosítani a népet, hogy a hold csak közelebb fogja ezentúl útjának egy részét a föld körül végezni, de rá nem eshetik, sem a hegyekben meg nem akadhat. Azért csak lásson minden ember a munkájához. A nagy katasztrófán már keresztülestünk; de a földre még új megpróbáltatások várhatnak, amiknek Istenben vetett bizalommal kell eléje mennünk. Imádkozzatok, de dolgozzatok is!

Így az egyházak. A tanodák viszont a legérdekesebb újdonságokkal tarták folyton lekötve a közönség figyelmét. A hold mindkét oldalát megmutatja már gyorsabbult forgásában. Felszíne nagy változáson ment keresztül. A nyert légkör, az üstökössel való súrlódás felfokozott hőmérséketet idézett rajta elő, a külburok több helyen felszakadozott rajta, s hosszú hegyláncok látszottak előtörni a repedésekből: az olvadt gránit az izzó hold gyomrából előnyomul, a nagy tűzhányók teljes erővel törnek ki ismét, s ugyanakkor a jéghegyek olvadása özönvizekkel árasztja el a mélységeket. Volcani és neptuni alakulás megy rajta végbe egyszerre.

Az astrophotometria segítségével a hold egész felszínét le lehetett már írni a visszavert napsugarak után. Minden test bizonyos számát a napsugár ezredrészének veri vissza: a hó 0,783-at, a homokkő 0,237-et, a nedves televényföld csak 0,079-et, és a víz csak 0,021-et. Ezáltal a hold minden tájkát ki lehetett színezní, minő földek, sziklák alkotják azt; hol alakulnak tengerek, hol úsznak azokban jégszigetek. A volcánok izzását, a támadó új hegyláncokat a leggyöngébb távcsövek is kivehetővé tették.

A hold tájképei most már nem mutatták azt a vigasztalan halott képet, melynek rajzain nincsen más szín, mint fehér és fekete, csupa fény és teljes sötétség, semmi árnyék. Most már

kigömbölyíté a tájakat az árnyék és visszfény, a légkör sugártörése, s zöldes-sötét foltokban megmutatták magukat a tengerek.

A holdtölte napján lett volna e látvány legnagyobbszerű, mert akkor állt legközelebb a hold a földhöz. Ámde ezentúl minden holdtölte együtt jár a holdelsötétüléssel. Az árnyékgúla, melyet a föld maga után vet, eddig csak néha találta hegyével a holdat, ezentúl minden holdtöltekor keresztül kell annak a gúla közepén menni. S estétől reggelig tart a holdfogyatkozás.

S a hosszú holdelsötétülés alatt észlelik a föld visszfényét a holdon; mely zöld fénybe borítja a hold tájait, mikor az amerikai őserdő lepte világrész van felé fordulva; vereses fényt áraszt reá, ha Afrika homoksivatagai világítanak felé. S e hosszú elsötétülések óráiban meglátszanak a hold sarkain azok a vékony önsugárzatú fénykoronák, melyeket saját északi és déli fénye rajzol göncölei fölé.

E megváltozott égitesten lesz tanulmányoznivalója az emberiségnek, — amíg csak ember lesz a világon. Ötezer mérföldnyi közelből minden fázisát új alakulásának, mint egy nyitott könyvet, úgy fogják olvashatni.

AZ ÚJ BOLYGÓ

Az elmúlt nagy veszély, a kiállt félelem, a hold új alakulása, s aztán a beállt aratási időszak egészen feledésbe süllyeszték már a laikus nép előtt az eltűnt üstököst. Elég volt azt nem látni többé az égen.

De a csillagászokat az érdekelte éppen, hogy hová lett, ami szem elől eltűnt. S ezt nehéz volt megtudni.

Amíg az üstökös és a nap között áll a föld, addig könnyű az üstököst meglátni; de amint a föld és a nap közé jut, eltűnik az a napsugarakban.

Amely üveggel a napba lehet nézni, azon át az üstökös nem látható, s amellyel az üstökös látható, azt nem lehet a napnak fordítani. Akadtak ugyan a tudásvágynak mártírjai, kik megkísérték félig homályosított üvegeken át, a lencsére alkalmazott vékony hasadékon keresztül a nap felé tartó üstököst keresni, s e bűvárlatban gyógyíthatlan ophthalmiát, fekete hályogot szereztek maguknak; ezek kivívták azt, hogy az üstökös irányáról tudtak értesítést adni a tudományos világnak, hanem a Venus-pályán túl megszűnt minden lehetőség az üstököst feltalálhatni másként, mint majdan egy fekete tömeg alakjában, ha az a nap tányérja elé kerül; amidőn azután kétségtelen lesz, hogy a napba beleesik, a így egyikét fogja okozni a legnagyobbszerű napfoltoknak.

Azonban a fekete pont megjelenésére hasztalan vártak. Az üstökös nem hullott bele egyenesen a napba.

Ha nem hullott bele, akkor vissza kell neki ismét jönni; mégpedig éppen oly gyorsasággal, mint aminővel távozott.

A csillagászok számítása azonban ezúttal nem teljesült. Elmúlt az egész július hónap, s az üstökös nem tért vissza.

Végre aug. 9-én ismét megjelent a déli félgömb felől; de csak a fénytekéről letépett tűzfark maga; melynek elején valami homályos sarló idomú vezértömeg képződött azóta (aminő az 1819-i üstökös volt); ez is kétmillió mérföldnyire volt a földhöz a perigeumban. A tűzgömb maga nem jött vissza.

Ha nem jött vissza, akkor az bizonyosan a napot megkerülő csigaútban részút esett bele a napba; s akkor ez a nap fényburkán mármost nem is egy lyukat, hanem egy egész hasítást ütött.

A nap, legalább annak fényködburka 25 és fél nap alatt megfordul öntengelye körül, s ekként annak a nagy napfoltnak, melyet az üstökös behullása támasztott, meg kellett jelenni augusztus közepe táján a nap szélén.

A számítás nem csalt. Valamivel későbbben ugyan, augusztus 22-én megjelent a nap nyugoti szélén a nagy sötét folt, mely háromnapi folytonos fejlődés után egy akkora üregnek mutatkozott a napot körülvevő fényburkolaton, hogy abba az egész föld nyolcvanszor elfért volna. E roppant foltot a napban feljöttekor és lementekor pusztá szemmel is észre lehetett venni, míg a nagy távcsövekkel azon keresztül magáról a nap sötét testéről lehetett fényképeket felvenni, s az astrophotometria segítségével a napkércg tartalmát vizsgálat alá vonni.

Ez óriási napfolt megjelenése után azt várta az olvasott világ, hogy az időjárás rögtön zordonra fog változni, aminek volnának elfogadható indokai. Egy a föld felszínénél nyolcvanszor nagyobb terület a nap fényburkából ki van szakítva: annyival kevesebb jut a földnek az éltető meleg kifolyásából.

Ámde nem úgy történt. Ami hiányzik az erőszakosan támasztott rés által a fénylő burkolatból, ugyanannyival tömörebb lett az más helyeken. A nap más oldalain, mint fénylő póklábak, tündökölnek a „napfáklyák”, még élesebbé rajzolódva a „napragyák” és „naphegedések” homályos pontjai és vonalai közepett.

A földön soha szebb nyár nem volt a mostaninál, melyet a legállandóbb ős követett; maga is alig különböző a nyár szakától.

Olyan ős, melynek nem akart vége lenni. A gyümölcsfák október elején újra virágzottak, novemberben cseresnye, szamóca másodszor érett, s az őszi vetések kalászaikat kezdék hányni.

Az ős még decemberbe is átment. A leghosszabb éj napján virágos volt minden mező, árnyékban a hőmérő 15 fokot mutatott, s karácsony napján Európában, Ázsia mérsékelt ég-aljú vidékein széltére aratták a búzát és rozsot, s a most már csaknem nappali fényű holdvilágnál folyt a learatott áldás betakarítása. — A föld kiadta az idén a jövő évre valót is.

Mindenki azt hitte, hogy a föld új égalji viszonyainak átalakulása már végre van hajtva; annyival inkább, mert a déli félteke vidékeinek esetleg éppen nagyon zord nyaruk volt, amit különben csak a délsarki jégmezők szokatlan vándorlása idézett elő. Általános volt az öröm. Ezentúl évenként kétszer lesz aratás!

A csalódásnak annál keservesebbnek kellett lenni.

Az már meg volt állapítva, hogy a földhöz oly közel járt üstökösnek a napba belé kellett esni. De mi történt vele tovább a napban?

Már a múlt században ismertek egy kísérletet, melynek neve: „Lcidenfrost cseppje” (a felfedező után.)

Ha egy 170 fokig izzóvá tüzesített ércsészébe vizet cseppentenek, az a vízcsepp nem repül el pára alakban, mint ha kevésbé melegített érclapra esik, hanem fölötte libeg a tüzes ércalapnak, elkezd forogni maga körül, lapos sphaeroid alakot vesz föl, és hosszasan eltáncol a tüzes lapon elpárolgás nélkül; ezt akárki megkísértheti, ha egy fehérre tüzesített serpenyőre ecetet önt: az izzó lapon az ecetcsepp golyó alakban táncol végig, s végre lefut róla, vagy szét pattan. A csepp falai visszaverik az izzó lap kisugárzásait. A serpenyőből kivett csepp az

izzó lapról lehullás után csekélyebb hőfokot mutat, mint a ráhullás előtt, s ha a víz helyett higanyt cseppentünk a tüzes lapra, az a sebes forgás közben megfagy az izzó serpenyőben. A vízcsepp szintén hasonló gömb alakot vesz föl, ha forró kénysavanyba töltik. S nemcsak a víz, hanem az alkohol, az éter is. A folyadék és az izzó test között megszűnik minden tapadás.

Legelső volt Tatrangi Dávid, aki azt az eszmét kimondta, hogy a napba hullott üstökösöknek *a Leidenfrost-féle csepp elmélete szerint új bolygókká kell alakulniok*; a nap izzó felszínén azok körforgást kapnak, ugyanazon mechanikai erő által a napból ismét kilöketnek: némelyik darabokra szakadva, más egy darabban, ahogy ezt a Leidenfrost-féle cseppeken észlelhetni. Innen támad a sok újan felfedezett asteroid.

Az államszövetség igazgatótanácsának elnöke most állandóul a himalájai csillagdában lakott: onnan kellett most kormányozni a világot.

Az 1999. év utolsó napja is derülten végződött. E csodákkal teljes év áldástól kísérve tért meg elődei sorába.

Következett a kétezerek év. A második millennium zárköve.

A kétezerek év január első napján sűrű ködre ébredt fel az egész világ, s az a köd nem volt részletes, helyhez kötött: az egész földre kiterjedt az.

A himalájai csillagda arról tudósított, hogy a rögtön támadt köd még a Dhawalagiri magaslatán felül is kiszámíthatlan magasságig terjed. A léghárók, egész a járhatatlan rétegekig emelkedve, sem találják a ködburkolatnak szélét. Csillagot nem lehet látni az égen.

De még a napot sem úgy, mint napot. Mint saját magának rémképe, mint egy fénytelen fehér tányér, egy nappali hold, jár az reggeltől estelig az égen; s az egyenlítő alatt éppen úgy, mint a mérsékelt földövek alatt.

A föld egy vándor világködtestbe jutott bele, minőt már 1783-ban hat hétig hordozott magával, azt nem taszíthatta el magá-

tól, mert a meteorködnek nincs deleje. Ez körülfogja most a földet, s nem enged napot sütni rá.

Ez a köd száraz, nedvtelen; felhővé nem idomul soha, s éjjel világít, a tudósok „meteorpor”-nak nevezik azt.

Ez meghozta a föld számára a hideget.

A hévmérő egyszerre alásüllyedt, s január hatodikán azt a hírt hozták a lapok, hogy az Adriai-tenger befagyott, miként ember emlékezetére csak kétszer: 1234-ben és 1709-ben. A légsúlymérő a legalsó fokok között járt folyvást, de azért se zivatar, se szél, se eső nem mutatkozott semmi részén a földnek.

A sűrű köd miatt, mely a tengereket is ellepte, a hajózásnak is szünetelni kellett, maga a légjárókkal közlekedés meg volt zavarva, azoknak a hajósai nem tájékozhatták magukat a ködben, s ha a delejtűhöz folyamodtak, az meg éppen félrevezette őket. A föld delejsarka ki volt mozdítva eddigi helyéből, s az igazi tengely és a delejes tengely között, olyan különbség támadt, mely egészen új felvéveket kívánt, hogy a delejtűnek ismét hasznát lehessen venni helymeghatározásra.

A köd még az aequator alatt is keresztültörhetlen gát volt a napsugarak előtt.

Napsugár nélkül pedig nem támad felhő.

Tompa, egyforma, mozdulatlan volt a lég; szellő sem járta azt; hó nem szállingott, eső nem hullott. Így múlt el az északi féltékére nézve a tél. S a déli féltéken sem volt ugyanekkor nyár.

Az időjósok a biztosan bekövetkező napéjegyeni viharoktól várták a köd szétoszlását. Eljött a március hó is; a köd nem oszlott el, s a szokott böjti szelek elmaradtak.

A föld úgy ki volt száradva mindenütt a tartós aszály miatt, hogy nem lehetett szántani, s az erőszakosan földbe tett mag nem csírázott ki. Ahol az esőcsináló készüléket alkalmazták, ott kizöldült ugyan a vetés; de hogy soha nem érte igazi napsugár, oly pállott, satnya növényzete lett, meglepve később rozsdától, üszögtől, hogy az aratást előre kárba vesztetnek lehetett tartani.

A tavasz rideg volt és áldástalan. A gyümölcsfák minden virága meddő maradt.

Núbia és Bhiledulgherid összes datolyapálma-ligetei gyümölcstelenül maradtak ez évben; az édes szilvafürtök helyett, mik máskor ötmillió ember kenyérét képezték, megjelentek a pálmafák tövében azok a csoportokban növvő gombák, miket a beduinok „kemmá”-nak neveznek, előjövésük ínséges esztendőt jelent; a nép azokat szedi fel tápszerűl, eszi nyersen, s aszalja eltevésre. Ez is ingyen kenyér. A sors úgy tesz az emberrel, mint az elítélt rabbal. Nem öli meg, csak sovány tápra fogja.

A köd állandóul megmaradt még a június, július hónapokban is. — S akik a nyári napsugarak tűző hevétől várták annak eloszlását, kétségbeeshettek. — Az egyenlítő alatt mindig függőleg tűz le a napsugár, és a ködburok ott is csak állandó maradt.

Hasztalan volt előle bárhova utazni: a köd mindenütt ott volt.

Eljött az ős is. Gyümölcstelen, örömtelen ős. Szüret sehol. A szőlőnek minden szeme lepörgött, a burgonya elfonnyadt, a kenyérfa gyümölcse éretlenül lehullott, a borassuspálma, tizenötmillió ember tápadó dajkája máskor, mostohája lett ugyanennyinek ez évben. Brazília óriásfái, a paradíók, egy-egy fa egy család eltartója, most mind férges gyümölcsöt hullattak, nem volt abban más, mint hamu.

És az örökké tartó köd elfeküdte az emberi kedélyt leginkább. Hasztalan várni nappal a napra, éjjel a csillagra az égen; hasztalan epedni esőért, harmatért; hasztalan lihegni az üdítő szellő után, egy csattogó, villámló zivatar után: mind fogva tartja azokat a köd, a lomha, nehéz köd.

Az egész emberiség sírva kiáltott a többé nem látható égre föl annak urához.

— Hallgass meg még egyszer! láss meg újra minket! Férgedet! Ne takard el bűncinket ezzel a szörnyű szemfedéllel! Jöjj ránk haraggal; hozd villámaidat, mennydörgő szavad-

dal mondj ítéletet ránk, önts ránk özönvizet az égből, rázd meg alattunk a földet, hasogasd meg az egeket, küldj csillaghullást, világromlást reánk, csak e rettenetes ködöt vidd el rólunk.

Most azután felülkerült a papság hatalma. Megtölt az egyház bűnbánó néppel, s amit a pap prédikált, azt most már maga is komolyan hitte.

— Íme oly kevélyek voltunk! Azt hittük, minden hatalmat kivettünk már az Isten kezéből, s íme az úr küldött reánk, mikor legbüszkébben ujjongtunk, egy semmit, egy ködöt: s ebben a semmiben semmivé lesz minden emberi hatalmunk. Egy élő temetővé lett az egész föld. Sírjatos, élő halottjai egy halott planétának!

S az emberek sírtak.

És akkor, amidőn a *hit* maga elveszté a *hitét* — a tudomány nem veszté el a magáét. S ekkor mutatta ki az embernagyság magát Istentől kölcsönnyert teljes hatalmában.

Akiket a lélekerő és alapos ismeret a világ vezéreivé tett, két feladatot láttak maguk előtt; az egyik volt: az összes emberiséget megmenteni az éhhaláltól, a másik: visszaadni neki a bizalmat, a jövő iránti reményt, a lélek erejét, a munkakedvet.

Az államok szövetsége előre kidolgozott terv szerint járt el először is a tápszerek kiosztásánál.

Ezernégyszázmillió száznak naponkint táplálékáról gondoskodni olyankor, midőn egy évig az Ízis-cmlők mindegyike kiapadt!

Igaz, hogy az összes emberiséget magába foglaló ezen számból sokat lerónak a szigetlakók, a tengerpartok népei, kiket eltart a tenger halaival, csigáival; a nomád népeknek, kik Ázsia északi vidékét lakják, nem kell segítség; azokat legelő nyájaiik táplálták minden időben. A nyershúsevőket, az omophagokat, eddig is az erdők vadai látták el tápszerrel, a dél-amerikai pampasok buccanierjei nemcsak maguknak, de egész Amerikának képesek friss és besózott húst szolgáltatni; de még ha minden, a jég hátán is megélni tudó néprajt leszámítunk is, fenn-

marad a civilizált világot alkotó legalább nyolcszázmillió ember, s abból a fehérbőrű faj maga négyszázmillió, s azután kétszázmillió olyan faj, melyet hússal nem lehet eltartani, mert inkább meghal, semhogy húsvéssal vallási tilalmát megszegje: a növényevő hindu faj.

És az államok szövetsége mindannyiról gondoskodott.

Az első millenniumban is volt ilyen nagy megpróbáltatása az emberiségnek: amiről a krónikák azt jegyezték föl, hogy az emberek a földből csináltak kenyérgolyókat, s azt ették; Németországban lisztnek használták a Kieselgurt, és tápszerűen használták a kék márga özönvíz előtti csigareszkekkel jóllakott rétegeit; míg másutt borzasztóbb tápszerekhez folyamodtak, s az istenfélő Európa közepett mézárszékek voltak felállítva — emberhúsna!

Nem! A második millennium nagy gyászszertendéjében nem ctté meg az ember sem az alatta levő földet, sem a mellette levő Isten képét. Az államok szövetsége gondoskodott róla, hogy a bőség évciben összegyűjtött raktárait megnyitva, biztosítsa az egész emberiséget arról, hogy van még elég tápszer a földön az éhhaláltól megóvni az összes emberi nemet egy egész évig.

— De mi lesz egy év után! — üvöltött a hamvazott fejű fanatizmus, mely nem akarta a kétségbeesés szövevényeiből kibocsátani a megfogott kis lelkeket. — E ködnek vége nem lesz soha!

— Vége lesz! — mondának a tudomány apostolai. — Azt is megmondták, hogyan lesz vége és mikor.

Az bizonyos már, hogy ez a nagy köd nem más, mint egy vándor bolygó, mely a világelem legkezdetlegesebb atomjából áll; a föld azzal került össze, s azt viszi magával. Ez a balsors többször is eljőhet rá. De mindannyiszor van rá nézve szabadulás e veszélyből; mégpedig két bizonyos napon. Vagy augusztus 12-e és 13-a között, vagy november 12-én. E napokban találkozik össze a föld azon meteorrajjal, melyet futócsilla-

gok alakjában látunk e napok éjjein megjelenni az égen. Az ismét egy másik világelelem, melynek szétvált darabjai már mázsányi tömegeket képeznek. Ez a másik világtestraj el fogja seperni a földről a metecorködöt, mint a felhőt a vihar. A Lőrinc-éji csillaghullás ez évben csekély volt, az nem bírt vele; hanem a november 12-i csillaghullás nagyszerű lesz; mert ez azon meteorrajnak a találkozása a földdel, melynek minden 11. évben a legsűrűbb központján megy keresztül a föld, amióta csak csillagászok észlelik az ég tüneményeit.

Ilyen 11. évforduló esik a 2000. évre. November tizenharmadikán reggel vége lesz a ködnek, tisztán fog sütni a nap; azután bekövetkeznek az őszi esők, és áldott időjárás lesz. Azért minden szántóvető lásson az őszi mezei munkához, szántsa, törje a rögöt, ahol lehet, az aszálytól; és legyen készen, hogy novemberben kipótolja az elkésett munkát!

És úgy történt, ahogy megjósolák.

A november 12-i meteorraj, melynek jöttét epedő kíváncsisággal várta e földön minden értelmes ember, e nap éjszakáján valódi csillagesővel borítja el az eget, s mikor éjfél után a ragyogó mennyei tűzjáték szünetet tartott: íme ott ragyogott a föld felett a szép csillagos ég.

Ó, te imádatra méltó csillagos ég! Te Istennel tele mennyboltozat! Milyen jó nekünk azt tudnunk, hogy élve is hozzád tartozunk már; hogy ami földön élünk, az is a te csillagod! Ó, milyen nagy kárhozat volna az, ha ez a csillag maga el volna temetve benned, s nem járhatnánk a te fenséges titkaid országában többé!

— Hozsanna!

A fizika nem engedi, hogy oly gyöngye hang, minő az emberiség összes kiáltása volna, a ritka világéteren át elterjedjen a közel csillagokig; de „ezt az egy” hozsanna kiáltást mégis meg kell engednie, hogy elhatoljon szét a Tejút napkoszorújáig, a ködcsillagokig, a középponti napig. Az ember újra visszakapta az eget!

És másnap reggel visszakapta a napot.

Hogy üdvözölte a tisztán felragyogó sugárt, ember, mezők és erdők állata, vad, madár! Ember sírt, örült, madár énekelt, repkedett, a barmok táncoltak, a vizek szörnyei kijöttek a partra ugrándozni, s a víz színén szökdeltek a halak, a kígyó fölébredt téli álmából, s réteness kunkorodva feküdt el a fűben, a léghen zümmögött a felébredt bogárraj.

Egy földfordulásig örülhetett minden élő az élő napnak.

Elismerék, hogy ő is egy része az istenségnek!

Azután beborult mindenütt az ég, sietős dolga volt: megöntözni a földet. Az egy évig várt eső megérkezett.

S e tartós áldó esőszak alatt még egy nagy újdonsága volt az égnek a föld számára.

Ahogy Tatrangi Dávid előre megjövendölé: a hosszú ködszak alatt nagy esemény ment végbe az égen. A földnek új testvére lett. A napnak fia született. A napba hullott üstökös, Leidenfrost elmélete szerint sphaeroidál alakban löketett vissza az izzó naptábla által, mely melegkisugárzásával visszataszít magától minden érintkezést. Az új planéta a földhöz ötmillió mérföldnyi közelben kezdé meg körfutását a naprendszer bolygói között a földpályán belül.

Az új planéta valódi átmérője pedig 0,780 része a föld átmérőjének, tehát 1350 mérföld: másfélszerre nagyobb a Marsnál; fénye erősen intenzív vörös; alakja benyomott teke; sűrűsége 0,645 a földéhez képest; a nap körüli pályáját, az eddigi gyorsaságából kiszámítva, mintegy 250 nap alatt futja meg; s öntengelye körül 24 óra 17 perc alatt fordul meg; pólusainak belapulása $\frac{1}{24}$ -ét képezi az egyenlítői fél átmérőnek.

Ez új planétának e földön ezt a nevet adták: „Pax”.

És ezzel végződött a második millennium.

JEGYZETEK

R Ö V I D Í T É S E K

Följ. I.—II.	JKK Följegyzések I.—II. k.
H, Hon	A Hon
I. m.	idézett mű
It	Irodalomtörténet
ItK	Irodalomtörténeti Közlemények
JKK	a jelen kritikai kiadás
K	kézirat
NK	Jókai Mór összes művei. Nemzeti kiadás 1—100. k. Bp. 1894—98. A jövő század regénye 52—53. k. 1896.
OSZK	Országos Széchényi Könyvtár
r.	recto
sh.	sajtóhiba
v.	verso
VU	Vasárnapi Ujság
Ü	Üstökös
< >	a K-ból Jókai által törölt szöveg
...	a K-ban olvashatatlan szövegrész
[]	a sajtó alá rendező kiegészítései

SZÖVEGVÁLTOZATOK

A regény sajtó alá rendezésének általános elveit lásd az első kötet jegyzeteinek azonos című fejezetében.

Lap: Sor:

- 7 : 1 Hét év múlva (1872: Két év múlva — sh.)
 6 növekedése elevenen (K: növekedése <...> elevenen)
 8 száz év alatt (NK: ísz év alatt)
 10 *calori* géphajóval (NK: *villany* géphajóval)
 14 földeknek különös kedvencei (K: földeknek <apró v. épen> különös kedvencei; 1872: földeknek — sh.)
 16 miket a kultúra (K: mik<nek>et a kultúra)
 19 gyümölcsstermő (K: <lombos> gyümölcsstermő)
 24 A partok (K: <Azon> A partok)
- 8 : 12 learatják-e (K: le<tudják>aratják-e)
 16 melyet a részvényes (K: melyet <a társ> a részvényes)
 22 gőzrigolózó gépekkel (K: gőzekék gőz<rajolózó?> rigolózó gépekkel)
 24 a gőzekékkal (K: a <hőlég> gőzekékkal)
 26 keresztülfűtötték (1872: keresztül fűtöttek — sh.)
 32 szitált mészpor hintésével (NK: thanaton fecskendéssel)
 33 szaporodtak el (K: szaporod<..>tak el)
- 9 : 3 a tenger felé. (K: a tenger felé. <ott hadd tombolja ki magát>)
 6 tárháza, csupa (K: tárháza <rakva>, csupa)
 összefüggő (K: (szétszórva) összefüggő)
 9 fensíkon (K: fensíkon<kon>)
 10 „mezőgazdasági város” (NK: „mezőgazdasági város”)
 11 Továbbhaladva, a kerti lakokat (K: <Egyszer azután> Tovább haladva a kerti<eket> lakokat)
 23 gőzcsovek (NK: gőzcsovek)
 24 Tatrangi az olvadhatlan (K: Tatrangi <föltalálta a hyalichort . . . E találmányra támaszkodva föltalálta> az olvadhatatlan)

Lap: Sor:

- 9 : 24 olvadhatlan (1872: olvadhatatlan — sh.)
29 volkánt (NK: vulkánt)
- 10 : 1 Tatrangi (K: < . . . > Tatrangi)
5 A föld alatti tűzhely (K: a föld < mely > alatti tűzhely)
7 házába (NK: házában)
11 mozderővel (K: mozd< . . . > rővcl)
gyárat, tűzzel (K: gyárat < hō > tűzzel)
- 16 Szent György-Duna. Mindenik (K: Szentgyörgy Duna
< mindegyik parallel csatornáka egymáshoz kötve > Minde-
nik)
- 17 vert (1872: vertt — sh.)
húszölnyi (K: < tiz > ölnyi)
- 18 végig, s jövő (K: végig, < melyen > s jövő)
- 19 hajókra szállítják át (K: hajókra < öntik > szállítják át)
partokról (K: partokról)
- 21 s e sétányok (K: s < túl > e sétányok)
- 25 A belváros a Moise-sziget (K: < Van három főutcája > A bel-
városnak mely a Moise sziget)
- 27 széles és egy mértföld hosszú; a középpont (K: széles < . . . >
és egy mértföld hosszú, < középett > a középpont)
- 31 magasodik ki a (NK: magasodik a)
- 11 : 4 felülről (K: felyülről)
7 párolognak ki (K: < izzadnak > párolognak ki)
8 boltozat téríméjét (K: boltozat < ot > téríméjét)
9 léget az (K: léget < mely > az)
12 bejáratai alkotják (K: bejáratai < képezik > alkotják)
13 hírhedett élelmi bazárja (K: hirhedett < gyümölcs > élelmi ba-
zárja)
- 16 ahogy törzséről (K: a hogy < az > törzséről)
- 17 cariofa (H: cariosa)
- 18 a palmyrapálma óriási diói, miknek külső húsos héja (K:
a < boraxes ? > palmyra pálma < édes borizü ugorkái, amik >
óriási diói, miknek külső < héja > húsos héja)
- 19 aludttejhez hajaz (K: aludttejhez < hasonló > hajaz)
- 21 csodapálma dundi gömböcei (K: csodapálma < óriás gyü-
mölcssei > dundi gömböcsei)
- 25 mézédességet (NK: fűszerességet)
- 27 piriquao (H: piriquas; NK: piraquao)
nialéaszőlők (K: < mangesma > nialéa szőlők)
- 31 kenyérbélü (K: kenyér < fize > bélü)

Lap: Sor:

- 11 : 34 kofasátrakat mesevilágba (K: kofasátrakat <pótolják> a mesevilágba)
kirakva célszerű (K: kirakva a <...> célszerű)
- 12 : 1 tőkélyre mívelt (K: tőkélyre<fejl> mívelt)
2 földrészek fnycsiklandó zöldségtermékei is, a káposztapálma (K: földrészek . . . fnycsiklandó zöldség termékei is <amiket> a káposzta pálma)
6 az olajos (K: az <...> olajos)
8 szolgáltat; mik közül (K: szolgáltat <mind ezek> mik közül) közül (NK: közül)
- 12 s az árueladó (K: s az áru<adó> eladó)
15 kínálkozik, egy (K: kínálkozik, <amott> egy)
16 szomszédságában (K: <egy> szomszédságában)
19 salangin (H: *đalangin*)
26 kávé (K: kávé<szem>n)
32 ezt összeszedik (NK: azt összeszedik)
33 mind illatra, mint zamatra nézve (K: mind <izre> illatra, mint <szag> zamatra nézve)
- 13 : 2 az angolok (NK: az *urak*)
9 virágmustja (K: virág<vize> mustja)
10 nem találni (K: nem <szabad> találni)
14 lények, amik az emberek legnagyobb ellenségének (K: lények a mik <az emberek legjobb barátainak> legnagyobb ellenségének)
16 Ezek a szelíd gyfkok, tapadó (K: ezek a szelíd gyfkok <golyvás <.> nyakakkal> tapadó)
18 nyelveikkel (NK: nyelvükkel)
19 a kufárnők előtt (K: a kufárnők <kedvencei> előtt)
27 Otthon városát az fnyencség (K: az Otthon városát az inyenc<világ>ség)
29 ősi időktől (K: ősidőktől)
34 tárgyává (1872: tárgyává — sh.)
- 14 : 5 tolmácsi hivatal (K: tolmácsi <épület> hivatal)
harmadik a börze (K: harmadik <...> börze)
6 az igazgatóság (K: az <...> igazgatóság)
7 keleti utcában (K: keleti utcán)
8 felül, egy örök (K: felül <az utca két oldalán végig nézheti a pompás bolthi atalokat>, egy örök)
mellette. Ipar- és (K: mellette. (Mindenik fedett utca boltjai azon országok ipar és terményzikkait igyekeznek felmutatni, mely> Ipar és)

Lap: Sor:

- 14 : 9 *találmányok* (1872, NK: *tanulmányok* — sh.)
17 *Innen hordják* (K: <Ide hordják> *Innen hordják*)
22 *az egész világban* (K: *az egész világ<nak>ban*)
24 *világrész, képezi* (K: *világrész <maga egy egész város, egész> képezi*)
27 *szerint mulatókertté* (K: *szerint, <mint> mulatókertté*)
helye; 1872: hely — sh.)
28 *az idegeneknek.* (K: *az idegeneknek. <ez a fényüzés városa>*)
34 *csak eléjük kötött* (K: *csak <aerod> eléjük kötött*)
15 : 7 *dokkokhoz idomítva* (K: *dokkokhoz <van> idomítva*)
12 *üzdellik* (K: <ápoltatik> *üzdellik*)
15 *gőzzel* (NK: *villannyal*)
17 *látja lélekemelő* (K: *látja <...> lélekemelő*)
19 *óriási rendkereszt* (K: *óriási <...> rendkereszt*)
20 *gyémánttal* (1872: *gyemánttal* — sh.)
23 *parktól* (K: *parktul*)
27 *villanygépek* (1872: *villánygépek* — sh.)
31 *a dohányzölddel* (K: *a <sötét> dohány zölddel*)
32 *málvapirossal* (K: <mat> *málvapirossal*; NK: *mályvapirossal*)
33 *mezőket. Míg a* (K: *mezőket. <Ez az Otthon városának> míg <ez csak> a*)
34 *üti el a kilencet* (K: *üti el a <nyolczat> kilenczet*)
17 : 9 *le nem foglalható* (K: <el> *le nem <adható> foglalható*)
12 *a nősilés. Amint* (K: *a nősilés, <akkor a fele részvény a nő nevére iratik s az osztalék felét az kapja. Arra nincs gondja az államnak, hogy a nősilők az epigamiai törvény mely §-ai szerint, vagy akár azokon kívül kötnek házasságot ? de arra igen, hogy a nő ne legyen rabja sem a férjnek, sem a társadalomnak.> A mint*)
14 *meg, ha mind* (K: *meg, <csak> ha mind*)
17 *nősilni akar, az új* (K: *nősilni akar <s idegen nőt csak> az új*)
az alaptőkének (K: *az <...> alaptőkének*)
18 : 4 *közvetítési eszköznek* (K: <közvetítési> *közvetítési eszköznek*)
25 *kegyelemkenyerére* (K: <seg> *kegyelemkenyerére*)
29 *edzett ideg* (K: *edzett ideg <edzettség>*)
nők látják el (K: *nők <töltik> látják el*)
19 : 2 *ellátni gépvezetőkkel* (K: *ellátni <vezető> gépvezetőkkel*)
3 *viszontagságokhoz* (1872: *viszontagságokhoz* — sh.)

Lap: Sor:

- 19 : 6 annyira vitte (K: <sokra> annyira vitte)
12 gazda (NK: gazd^dja)
17 több (K: <annyi> több)
18 gyermekápol^dák (K: gyermek<kertek> ápol^dák)
19 növendékei, hol (K: növendékei, <kik . . .> hol)
növén^yekkel rakott (K: növén^yekkel <nyáron> rakott)
26 „besorozásnak”. Az Otthon városában ami (K: „besorozás-
nak”. <Az új ivadék legvénebbje még csak hat éves lehet,
ezeknek elég a gyermekkert; ámde> Az Otthon városában
<azért> ami)
28 f^otanodák, Könyvtárak (NK: f^otanodák; könyvtárak)
33 a világhírű (K: <az> a világhírű)
34 Az ismeretek (K: Az <tudományok> ismeretek)
20 : 1 növekedett (K: <szaporodott> növekedett)
11 templomain belül (K: templomai<ban>n belül)
16 f^olfedve (K: felfedve)
21 : 1 ismeret lámpáját (K: ismeret <fákly> lámpáját)
8 kézⁿek ad (K: kéznek <és főnek> ad)
9 főnek. Azok (K: főnek, <mely a szakmai tudás> Azok)
• 10 f^olfedezéscikkkel (K; H: felfedezéseikkkel)
15 s evégett hírlapjait (K: s <minthogy> e végett <ez által> hírlapjait)
16 művelt (K; H: mívelt)
20 tagból (K: tagbul)
22 megbírálja jövő (K: megbírálja a jövő)
31 f^oladata (K: feladata)
32 Severus tervezi (K: Severus <intézi> (tervezi)
22 : 2 s vezetⁱ (K: s <. . .> vezetⁱ)
12 felbízgatták (NK: felizgatták)
13 ellene (K: ellen<ük>c)
15 államát (NK: államot)
28 átszállítani (1872: átszállani — sh.)
például, midőn (K: például a midőn)
30 dollárral vásárolta (K: dollárral <fizette> vásárolta)
34 fontonkint (NK: kilonkint)
23 : 2 otthagyták a (K: ott hagyták <volna> a)
5 az Otthon állama (NK: a mozdony állama)
15 másik negyed az alaptőke növelésére, harmadik negyed (K:
<egy> másik negyed az alaptőke <szaporítására> növelésére
<egy> harmadik negyed)
20 nem fizet (K: nem fizet<ett>)

Lap: Sor:

- 23 : 20 marad (NK: marad)
ment marad (K: ment <volt> maradt)
21 személybiztosságot (NK: személybiztonságot)
24 könnyen kap (K: könnyen kap<ott>)
25 osztalékot húz (K: osztaléket húz<ott>)
biztosítva van (K: biztosítva <volt> van)
30 e nevet (NK: a nevét)
31 onnan, sülgombját (K: onnans <ha vétke nagy> fülgombját)
24 : 10 társadalmi reformátor (K: társadalom<alakító>i reformátor)
a népámító lehet (K: a népámító <idehaza> lehet)
12 fölött (K; H: felett)
14 nagyapját ölte (K: <örega> nagyapját ölte)
27 megőrül, a légjáró (K: megőrül, s a légjáró)
25 : 2 támad (NK: támadt)
7 rendeletre, palackját aranyával mérve; az olcsó (K: rende-
letre, <vagy az idegeneknek> palackját aranyával mérve,
<s aztán kereskedik a borral külföldre> az olcsó)
17 tenne. Az Otthon (K: te<sz>nne. <Hagyják azt az idegen-
nek.> Az Otthon)
19 s ez (NK: és ez)
21 enélkül is elég sok (NK: e nélkül is sok)
24 és vitézül (K: és <jól> vitézül)
29 az Otthon polgárainak (K: az Otthon <városában> polgá-
rainak)
31 mellette (NK: e mellett)
33 ötszázezer (K: <...> ötszázezer)
26 : 3 szintén (H: szinte)
5 előterjesztésben (K: <...> előterjesztésben)
27 : Cím *A világ átalakulása* Alatta petit szedéssel: *Katonáskodás meg-
szűnte. Európai béketörvényszék. Semmi deficit. Leszdlított
adó. Szilárd hitel. Vámok megszűnte. Munka. Becsület fogalma.
Semmi ököljog. A kártyaszennvedély elmúlik. Az arisztokrácia
fogalma elvész. A világnyelv betűi. A hírlap megelőzi a távúrád.
Uralkodó kórok elenyésznek. Hét év egy olyan (1872: Becsület
fogalma — sh.; NK: *A világ átalakulása. [A petit szedésű
szöveg hiányzik] Hét év egy olyan*
11 lett hazabocsátva (K: lett <egyszerre> hazabocsátva)
14 és földművelésnek (K; H: és földművelésnek)
16 akik a szorgalom (K: a kik <szorgal> a szorgalom)
17 tudományának terjesztésére (K: tudományának <csökk>
terjesztésére)*

Lap: Sor:

- 17 : 21 A családi életnek (NK: A családalapításnak)
28 : 4 dlapothoz (NK: ponthoz)
11 kétmilliárdnyi (négy milliárdnyi)
kitörülve (H: kitörölve)
12 amibe évenkénti (NK: amibe addig évenkénti)
13, 14, 15 kétezer (NK: négyezer)
14 millióval kevesebbet (K: millióval <költ> kevesebbet)
el az (K: el <így> az)
24 közötti (1872: között — sh.)
29 : 4 teljesítésére (K: teljesítés<hez>re)
8 A légjárók rendszere által (K: A <lg> légjárók rendszeré-
<nek> által)
9 halomra omlott (K: halomra <omlo> <..> omlott)
24 megváltoztak (megváltoz<at>tak)
29 se igazságát (K: se <igazát> igazságát)
33 kezdik megismerni (K: kezd<enek hozzászokni> ik megis-
merni)
34 együttélés (NK: együttérés)
30 : 1 művelt (NK: művelt)
4 nyüzsgő (K: <változatos> nyüzsgő)
10 mely a szellemnek új (K: mely a <léleknek új> szellemnek
új)
29 zsákmányul esik (K: <kifosztatik> zsákmányul esik)
32 tanintézetekbe mint (K: tanintézetekbe <s ott> mint)
33 művelt (K: művelt)
31 : 4 kellemes (K: <...> kellemes)
18 sülyyed le barbárrá (K; H: sülyyed le barbarának)
újonszült nemest (H: ujonszült nemest)
20 uralkodó és uralkodhatnám (K: uralkodó és <neni> uralko-
d<ó>hatnám)
26 mandarin szemében (K: mandarin <előtt> szemében)
29 tábláján (K: <szemében> tábláján)
32 irtja ki (KI <vágatta ?> irtja ki)
32 : 3 ezáltal a (K: ezáltal <az> a)
5 a fluidumokat még (K: a fluidumok még — elírás)
10 éppúgy (K: épen úgy)
az indogermán (K: az <...> indogermán)
17 száznolcvan (K: száz<ötven> <hatvan> nyolcvan)
18 használtak (K: <mindenki> használtak)
22 az aztékek pálmahéjra festett feliratai (K: az astekek <jel-
iratai> pálmahéjra festett feliratai)

Lap: Sor:

- 32 : 24 frásjegyek (K: <...> frásjegyek)
a Tsok frásmód (K; H: Tsao frásmód)
- 33 : 15 69 ellenkező (H: 96 ellenkező)
21 *Vallásos és szimbolikus jegyek* (K: istenség-szerelem-törvény-
(mérleg)-ítélet-szent-Krisztus; keresztény-Mahomedtörök-
remény-hit-király-királynő-cselszövény; K: szent-Krisztus;
keresztény-Mahomed-remény-hit-király-királynő-cselszö-
vény-törvény; mérleg-ítélet)
- 34 : 6 1872: a kikötő jele fordítva — sh.
7–8 NK: az „irányzat” és az „indulás” jele felcserélve
- 35 : 3 Rosicrucianusok jegyei (H: Rosicrucianusok *betűgép* jegyei)
7 A bőrzáton (K: A <z amerikai> bőrzáton)
13 veszteség (*rdk*) NK: veszteség)
- 36 : 1 fölfedezett (K: felfedezett)
4 meleg *nap* (NK: meleg)
6 bivaly (K: <ökör> bivaly)
7 európai (K: európai [főle írva] *angol*)
8 idegen katona (NK: idegen *katondk*)
18 96 December (K:H: 69 December)
- 37 : 1 már képes (K: már <minden nyelven> képes)
6 + 49 (1872; NK: +449 — sh.)
15 cinklapra beedzé (K: <egy> czinklapra <beje> beedzé)
megérkeztek (K: megérkez<ett>tek 1872: megérkettek
— sh.)
18 is hátramaradt (K: is <...> hátra maradt)
34 tudósai (1872: tudósítói — sh.)
- 38 : 2 járványait a római (K; H: járványait *már* a római)
4 Izrael (K: <palestina> Izrael)
8 s a szelídfített (K: s a(mi) szelídfített)
- 39 : Cím *Új bajok Az ózon mint általános gyógyszer. Mózes végrende-
lete. Mi van az éjsark alatt? A holt erdő. Két nap az égen. Az
első ember. Az ózon mint mérge. A lélekbetegek. Annak, hogy*
(K: Az <ége> ózon, mint <gyógyszer> általános gyógyszer.
Mózes végrendelete. Mi van az éjsark alatt. <Az első ember>
A holt erdő . . .)
erdő) 1872: erdő — sh.)
1 *Annak, hogy* (K: *Új bajok* Annak, hogy)
a földforgás (K: a <nap járás gy> földforgás 1872: fölforgás
— sh.)
5 befolyás (K: <hatás> befolyás)
7 amire (NK: mire)

Lap: Sor:

- 39 : 9 gyógyítólag, enyhítőleg (<mcg>gyógyítólag, enyhítőtő)
12 ahol a repülés (NK: a hol repülés)
14 a nap tiszta fényéből (K: a nap<sugár> tiszta fényéből)
21 jobbra fordultak (K: <mcg> jobbra fordultak)
24 nem küldtek (K: nem <járnak> küldtek)
- 40 : 5 pepszinnel (H: peperinnel — sh.)
6 ginseng (H: singeng — sh.)
kalabárbab (H: kalabárból; 1872: kalabárab — sh.)
16 kinek-kinek (1872: kinekikinek — sh.)
- 41 : 1 Az öreg Tatrangi Mózes öt éve, hogy meghalt, vagyis a XX. század fogalmai szerint: a légkör (K: <mikor>Az öreg Tatrangi Mózes <három> öt éve, hogy meghalt, vagyis a XX. század fogalmai szerint <közeledett eme időpont-hoz>: a légkör)
4 a közhit által bevett fogalom, hogy a légkör felett (K: a közhit által <elfogadott és már egész tudományos következtetéssel bebizonyított tény>, hogy <valamint> a légkör felett)
6 kérge, egy egész (K: kérge<s a legkülső . . . egy> egy egész)
8 planéták (NK: planéta)
9 szintén (H: szinte)
10 gondolkodik (K: gondolkozik)
14 sejtelmei vannak (K: sejtelmei <és> vannak)
16 Ilyen csigái (K: Ilyen . . . csigái; NK: Ily csigái)
18 azt állítani (K: azt <tagadni> állítani)
29 tökéletesített (K: <fől b> tökéletesített)
30 én mától kezdve (K: én <holnaptul> mátul)
32 temetőt, ma (NK: temetőt. Ma)
ma délben két órakor elköltözöm innen (K: <holnap> ma délben két órakor <pontosan, mikor a nap rákjegybe lép>, elköltözöm innen.)
- 42 : 1 örömet (K: örömet)
- 6 hát úgy (K: hát <mcg> úgy)
9 „Red Jaquet” (K: <. . .> Red Jaques)
11 hitszegően (NK: hitszegőn)
15 Meglátod. El kell (NK: Meglátod, el kell)
21 s egy székely (K: s <emlékezhetel rá> egy székely)
26 rinocérosz (1872: hrinoceros — sh.)
27 majd hozzászokol (K: majd <látni> hozzászokol)
33 Keresztülátok rajtad. (K: Keresztül látok <látod> rajtad.)
- 43 : 1 s (NK: és)

Lap: Sor:

- 43 : 18 ichortelep felhasználásával (K: ichortelep <segélyével> felhasználásával)
21 s felviszi az istentelen (K: s felviszi a<z ho> istentelen)
31 Ne légy hitetlen (K: Ne légy *oly* hitetlen)
34 néhány (NK: *néhány*)
- 44 : 1 halálnak az (K: halálnak <min> az)
2 ráncot elsimít (K: ráncot <ki> elsimít)
12 rögtön; *de megfogadod akkor majd, ha megértetted*; e figyelmeztetésem (NK: rögtön; e figyelmeztetésem)
14 a repülőgépeiden (NK: repülőgépeiden)
19 Délután az ülés alatt jöttek *hozzá* a hírrel (K: Délután <sietve> az ülés alatt jöttek *haza* a hírrel)
25 bámulva mélázott (K: bámulva <elmerengett> mélázott)
28 Ne utazzanak (K: Ne utazz<on>anak)
- 45 : 4 velük. Az északi (K: velük <mely a többi gyászkiisretet vitte>. Az északi)
11 halandó. A repülőgép (K: halandó. <Egyedül Tatrangi Dávid volt az ki> A repülő gép)
14 csalatkozott. A göncölök (K: csalatkozott. <Az északi sark> A göncölök)
19 veszteni, s megesett (K: veszteni <a légben> s megesett)
24 azonban hatványozott (K: azonban <jó> hatványozott)
29 sötét ég (1872: sötét *éj* — sh.)
31 e fénykoszorú (NK: *a fénykoszorú*)
32 erőlködés (K: erőlködés)
33 fölött, s kitörése (K: felett s <mikor> kitörése)
- 46 : 1 az aerodromonnal (K: a <repülő> aerodromonnal)
5 a laposra zúzott hajójával (K: s laposra zúz<va>ott <gépé> hajójával)
6 veszedelmen, erőfeszítéssel (K: veszedelmen <körülte> erőfeszítéssel)
13 *városa* tudósaival (NK: *az Otthon* tudósaival)
17 kormányosa, a hitetlen Áron (K: kormányosa <az embergyűlölő —?—> a hitetlen Áron)
18 Mikor a spitzbergeni (K: Mikor a <grönlandi száraz föld> spitzbergeni)
20 rózsavörös (K: rózsaveres)
21 fölemelkedni (K: felemelkedni)
23 elérjük (K: <m> elérjük)
30 ezüst pusztaként (K: ezüst<ként> pusztaként)
32 az évnek, a fényes (K: az évnek <mely tájon> a fényes)

Lap: Sor:

- 47 : 10 árnyékú hegyláncok (K: árnyéku <ragyogó> hegyláncok)
14 Cap Alnion (NK: Cap Albion)
17 alđ (1872: alatt — sh.)
25 kábító tünemény (K: kábitó <látvány; óránkint> tünemény)
27 s alig hamvad el (K: s <még ragyog> alig hamvad el)
30 többé (K: többet)
31 érte el. Mi van (K: érte el <a> <...> Mi van)
fokot (NK: pontot)
- 48 : 5 süllyedő (K: aldsüllyedő)
10 hidegíteni (NK: hidegíttni)
13 szabad tenger. Valóban (K: szabad tenger; <a jéghegyek
hoz>. Valóban)
16 jobb oldala felől (1872; NK: jobb oldalala elől — sh.)
17 fölfedeztek (K; H: felfedeztek)
24 a Göncölszekér *csillagai* függőlegesen tündököltek (NK: a
gönczöl-szekér *rudjaival* függőlegesen tündökölt)
27 sebességgel. Az egymástól (K; H: sebességgel; *tehát kétszerte
gyorsabban, mint a fény. Az egymástól*)
29 belül (K; H: belől)
- 49 : 12 Föl (K: Fel; 1872: öl — sh.)
13 tizennégyezer (K: <egész> tizennégy ezer)
19 vulkáni (NK: vulcáni)
33 legnagyobb (K: <központi> legnagyobb)
- 50 : 6 az eruptív ősz sziklatömeg maga, fényes, (NK: az eruptív ősz
sziklatömeg, magas, fényes)
14 elrohadva (K: <...> elrohadva)
15 halva (K: <fagyva> halva)
korhadástól (K: <...> korhadástól)
20 ásatag emberfajjal (K: ásatag emberfajjal)
24 a „Medve-sziget”-en (K: <s> a „Medvesziget”-en)
és Bel -Sundnál (K: és <legutoljára> Bel Sundnál)
25 görgeteg alul, az északi (K: görgeteg alól <... de már> az
északi; NK: alól)
31 süt alá (K: <fen> süt alá)
33 gáztelefonnal (K: <villany> gáz telefonnal)
- 51 : 4 ahelyütt (K: e helyütt)
6 az angol partokon (K: <a magyar alföldön> az angol par-
tokon)
12 A bámuló (K: <A felfedezőket> A bámuló)
14 mely (K: mely<nek>)
21 Göncöl (K: <polus> gönczöl)

Lap: Sor:

- 52 : 5 burkolatja (H: burkolója)
 20 millió (1872: milló — sh.)
- 53 : 1 ez ősvilágnak? (NK: az ősvilágnak)
 2 az állatot (NK: az állatokat)
 30 felséges (H: főlséges)
 33 közül (H: közül)
- 54 : 1 félredőlt (K: félredőlt)
 14 hol legszélesebb (H: hol legszélesebbek)
- 55 : 1 elment (1872: elmentt — sh.)
 17 alul (H; NK: alól)
 21 aeonjának (NK: myriádjának)
- 56 : 7 szőrös, a nők arca (1872: szőrös, nők arcza — sh.)
 32 hallatá (NK: hallatta)
 33 nem értett még (H: nem értett meg)
 Hétesztendő (1872: két esztendő — sh.)
- 57 : 31 NK: az „A légjárók befolyása . . .” kezdetű mondattal nem indul új bekezdés
- 58 : 21 akik (NK: kik)
 24 NK: az „A vital magnetismust . . .” kezdetű mondattal nem indul új bekezdés
 34 a mágnes hegyéből kisugárzó fényt észreveszik (NK: [lapalji jegyzet e részhez:] *Azóta lettek feltalálva a Röntgen-féle X-sugarak J. M.*)
- 59 : 6, 8 vörös (H: veres)
- 60 : 3 előbb (H: elébb)
 16 ünnepelve (H: ünnepelni)
 19 elragadt az a többire (NK: elragadt a többire)
 27 gyengébb (H: gyöngébb)
 32 fölfedezők (H: felfedezők)
- 61 : 4 egy egész (NK: az egész)
 5 delejezett poharakkal betegeket gyógyítanak (H: delejezett poharakkal *delejezett* betegeket gyógyítanak)
 7 úgy, hogy ha a (NK: úgy, hogy a)
 18 arcképeit (H: arczképét)
 21 mintha nem volna elég (H: mintha nem elég volna)
- 62 : 1 majmot *cirógatott* (H: majmot *kényszerített*)
 4 *prestidigitateuse* (1872: *prestigateuse* — sh.)
- 63 : 16 meghonosításdért (NK: meghonosításdért)
- 64 : 12 rájuk (H: rájuk)
 a republikákban (NK: a republikában)
 19 merészelnék (H: merészeltek)

Lap: Sor:

- 64 : 21 *tehetatlenné* (NK: *tehetlenné*)
33 *óriások* (NK: *óriások*)
- 65 : 10 *váltani. Egyszer* (K: *váltani. <a mik két ezer milliónál többre mennek> Egyszer*)
11 *oldalról* (K: *oldalról*)
15 *telepeitől* (K: *<bankját> telepeitől*)
16 *engedélyét* (1872: *englyét — sh.*)
24 *szinte* (NK: *szintén*)
28 *villám-keresztút* (K: *<ütészápor> villámkeresztút*)
- 66 : 8 NK: az „Az egyik az, hogy . . .” kezdetű mondatnál új bekezdés indul
12 *nyári hónapokban a munkásaik egy része szétoszolna a mezői munkához* (K: *munkásaik <mind> egy része szétoszolna <nak>*; NK: *hónapokban a munkához*)
21 *ismét megrontaná* (K: *ismét <teljesen> megrontaná*)
22 *megszűnne* (NK: *megszűnnék*)
24 *az az ő* (K: *az <is> az ő*)
30 *De következett* (K: *De <. . .> következett*)
a még súlyosabb (NK: *még a súlyosabb*)
34 *hol könnyebb* (K: *hol <több> könnyebb*)
- 67 : 7 *iskolai tanítók* (K: *iskolatanítók*)
15 *mellett az igét* (K: *mellet<tük> az igét*)
18 *sem szorultak az itthoni „jusculum”-ra* (K: *sem <jutottak kegyelemkenyérre> szorultak az itthoni „jusculum”ra*; H: *sem szorultak az itthoni „jutalomra”*)
az Otthon állam ezernél több szerzetesnek és (K: *az „Otthon” állam ezernél több <római és görög catholicus> szerzetesnek és*)
27 *főadatává* (K; H: *feladatává*)
- 68 : 20 *megbénul; több repülőgépet nem készíthetnek; ellenkezőleg* (NK: *megbénul; ellenkezőleg*)
27 *tóból* (NK: *tóból*)
34 *konyhasótermelő* (H: *konyhasót termelő*)
- 59 : 8 *törekvés célját* (K: *törekvései célját*)
13 *Nem érezték* (K: *nem <voltak a magyarok> érezték*)
14 *nemzetök* (K: *nemzetük*)
- 69 : 15 *rokon* (1872: *rokonai — sh.*)
20 *parlament régen* (H: *parlament már régen*)
23 *választották* (K: *választ<ják>tották*)
27 *állnak. Azt* (K: *állnak. <Bizonyosak lehetünk felőle, hogy mind ezen> Azt*)

Lap: Sor:

- 70 : 2 hogy az ország (K: hogy az <nemzet> ország)
6 odaékelve egy (K: odaékelve <magát> egy)
13 pénzüérek (1872, NK: pénzügyérek — sh.)
20 maradványaik (NK: maradványuk)
30 alá nevüknek (K: alá <nagy> nevüknek)
31 *Annunziata* (NK: *Carola*)
felszólíttaták (NK: felszólíttatták)
- 71 : 7 üzeneteit (K; H: ízeneteit)
10 hozzáig emelkedve a rangban (NK: hozzá emelkedve rangban)
25 váltóit; s aztán (K: váltóit; <egyszersmind az Otthon által kibocsátott papirpénzt tömegesen küldé a főbankba ércz-pénzre beváltás végett;> s aztán)
29 mind a két félre (K: mind a két <oldalra> félre)
30 erejét (1872: errejét — sh.)
- 72 : 10 a bécsi nemzeti bank az, (K: a bécsi nemzeti bank<nak van> az)
14 saját hitelesített (K: saját <aut> hitelesített)
16 sorszámokkal (K: <oro> sorszámokkal)
22 minden új birtokos (K; H: minden ember)
23 melyen (K: <úgy hogy> melyen)
30 került a tartalékra (NK: került tartalékra)
- 73 : 12 ötszázszor előkerült (K: ötszázszor is előkerült)
19 A többi áruló (K: A többi <rongy> áruló)
31 befödjék (H: befedjék)
- 74 : 1 „Keresztes lap” (H: „Kereszt lap”)
16 mániának a „nagy líga” (K: mániának <csak> a „nagy líga”)
21 mindazt (H: mindezt)
27 fenekétől (K: fenekétől)
rohadva (K: rohadva)
Hogy nem *arany* semmi (K; H: Hogy nem *igaz* semmi;
1872: nem aranysemmi — sh.)
- 75 : 7 írjátok veszteségül (K: veszteségül írjátok)
11 a bűn tanújeleit (1872: a bűn tanújeleket — sh.)
18 ugyanazon államférfiakkal (K: ugyanazon <miniszterekkel> államférfiakkal)
23 tőlük (H: tőlők)
25 katonást (NK: katonásdít)
32 és térdepelve fogadni (K: <hogy> és térdepelve fogadja<ni> a)
34 főpapok kezeiből (K; H: főpap kezeiből)

Lap: Sor:

- 76 : 1 elsőtől (K: elsőül)
együtt (K: <a legsz> együtt)
4 fölvették a *mancorovatba* (K; H: fölvették a mancoba)
8 föllállítania (K: felállítania; NK: föllállítani)
20 szintén (K; H: szinte)
az Otthon (K: az <osztrák> „Otthon”)
23 a hirdetményyel (K: a <rendelettel> hirdetményyel)
77 : 8 csupán az osztrák bank delegációja (K: [előbb:] az osztrák
bank delegációja csupán)
17 azután következett (K: azután <egy> következett)
19 rohanó közönséggel (K: rohanó <ideges ?> közönséggel)
23 kinyitatták (K; NK: kinyitották)
kihirdették (NK: kihirdették)
33 Az Otthon bankja (K: Az Otthon <állam> bankja)
78 : 5 jellemét fenn szokta tartani (K: jellemét <meg> fenn szokta
tartani)
7 és Jézust (K: és a Jézust)
12 nagy veszedelmén óbégatva (K: nagy veszedelmé<n>t
<íratva> óbégatva)
17 mentek a bankba (K: mentek <oda> a bankba)
23 készfizetés (H: *csak* kész fizetés)
24 hogy bankjegyeiket (K: hogy <minő> bankjegyeiket)
31 mert rossz hitelezői (K: mert a rossz hitelezői)
buknék meg (K: bukna meg)
79 : 12 Ebből (K: <Nagy baj nem lett belőle.> Ebből)
15 napóleonok, angol fontok (K: napóleonok, <guineak, német
tallérok>, angol fontok)
28 A másik baj (K: <A saját maga által elő> A másik baj)
aranyban (K: arany<fizetés>ban)
80 : 8 nyugtalankodtak. Erőssé (K: nyugtalankodtak. <Ki> Erőssé)
22 egy — az egész (K: egy <...> az egész)
26 kész ércben (K: kész <arany> ércben)
28 ércpénzt (K: <aranyat> ércpénzt)
32 századról századra (K: századról századra)
81 : 5 időtől (K; H: időtül)
7 most azt (K: most <azokat> azt)
82 : 4 oly csapás (K: ily csapás)
5 mint mikor azt fölfedezték (K: mint <az a fölfedezés> mikor
azt fölfedezték)
10 zacskón (K: zsacsón)
12 feddhetlen (1872: fedohtlen — sh.)

Lap: Sor:

- 82 : 13 És a pecsétjük alatt levő pénz mégsem ezüst, *sem* arany. (K: És <az általuk lepecsételt> a pecsétjük alatt levő pénz<t> még sem ezüst /s *nem arany*; H: még sem arany és nem ezüst)
17 azok annyira (K: azok <kik> annyira)
23 ama démon, ki a munkát (K: ama *női* démon, ki a <pi> munkát)
- 83 : 3 nullára szálltak (K: nullára <estek> szálltak)
8 követel. A fővárosoknak (K: követel. <Minden városban> A fővárosoknak)
9 sorszáma *a* bezárt boltok (NK: sorszáma bezárt boltok)
14 nemcsak a vert aranyban *nem* hisznek (K: nem csak a <pénz aranyában> vert aranyban *sem* hisznek; 1872: vert aranyban *sem* hisznek — sh.)
15 nemes ércben (K: nemes érczeiben)
23 magánvagyonomat (K: magánvagyonomat)
24 kincstárt, feleségem (K: kincstárt, <minden jószágomat> feleségem)
- 84 : 2 a bankokat, a takarékpénztárakat (K: a bankokat, <kive> a takarékpénztárakat)
10 pénzüzér (1872, NK: pénzügyér — sh.)
egy *szívnonalra* (K: *egyforma niveaura*)
13 zürödtek (K: <zavar> zürödtek)
14 a letétek, ha (K: a letétek <. .> ha)
15 a piacra, ha (K: a piacra, <. . .> ha)
24 társaságot (K; H: társaságot)
26 a saját (K: a <maga> saját)
34 eleintén (K; H: eleinte)
- 85 : 16 szomorú pótszerei (K: szomorú <surrogatuma> pótszerei)
18 psulliniamagokból (K: <. . .> paullini-magokból; H: paulinia-magokból)
21 a vendéglőkben (K: a <pia> vendéglőkben)
24 nem bírták fizetni (K: nem bírták <. . .> fizetni)
31 *e* világromlásan (NK: *a* világromlásan)
- 86 : 6 fölfedezéseért (NK: fölfedezéséért)
száztólit (K: száztolit)
17 ki a nép fejét (K: ki <fej> a nép fejét)
23 mint magánember (K; H: mint magány ember)
29 Ennek rövid magyarázata van (K: Ennek <az a> rövid magyarázata van)
Mazrurt a szeszélyes asszony (K: hogy Mazrurt a szeszélyes <eln> asszony)

Lap: Sor:

- 87 : 5 titkot fölfedezze: de meg (K: titkot felfedezze, <sőt> de meg az érdek)
- 29 fölfedezték (H: felfedezték)
jeleit. A gránitfalakon (K: jeleit. <Nagy fel> A gránit falakon)
- 88 : 12 fölfedezése (K: felfedezése)
- 89 : 2 volt az a kérdés (NK: volt a kérdés)
- 4 a király, midőn gondterhelte (NK: midőn a király gondterhelte)
- 8 sugá neki (K: sugá <előtte> neki)
- 18 kinek létjogát (K: <... leg> kinek létjogár)
megtagadjuk (NK: megtagadjuk)
- 20 Ezzel az emberrel (K: <És én tudom jól, hogy> Ezzel az emberrel)
- 21 így szólt hozzám: (K: <azt mondá nekem> így szólt hozzám:)
- 21 Nekem most (K: <Most> Nekem most)
- 23 az mindig a tied lesz. (K: az mindig <fölségedé> a tied lesz.)
- 90 : 2 hidegen fogta (K: hidegen <azt> fogta)
- 33 — Felséges uram! (K: „Fölséges uram”)
- 91 : 1 a lejárt hét év (K: <az elmúlt> a lejárt hét év)
- 8 felség (K: fölség)
- 16 felséged (K: fölséged)
- 17 Tátra (K, 1872: H: Mátra — sh.)
- 31, 92 : 6 Vajon (K: Valyon; NK: Vajjon)
- 92 : 3 egy arkangyal villámló szemsugárzatával (K: egy arkangyal <tekintetével> villámló szemsugárzásával)
villámló (NK: villámló)
- 8 abból a magas égből (K: abból a magas égből)
- 19 keblére borult nő (K: keblére borult nő<ből>)
- 20 a férfit (NK: Dávidot)
- 29 úgy tudhatta (K: úgy <nem> tudhatta)
- 33 az igazgatósági palotába (K: a <tanácskozási> igazgatósági palotába)
- 93 : 2 kertjében (K: kertében)
- 5 ajkai még fehérebbek (NK: ajkai *pedig* még fehérebbek)
- 7 akart volna (NK: akart volt)
- 23 a Nihilország kormányán, amiért kincseit elvitte; perelje be, nyerje meg, egzekválja rajta a követelését; de amit mi vettünk el a Nihilország hadseregétől (NK: a Nihilország hadseregétől)
- 29 bécsi, párizsi (K: a bécsi <kincstár> párizsi)
- 30 állítanak ki (NK: állítának ki)

Lap: Sor:

- 94 : 2 szavam ama szó után (K: <. . .> szavam <arra> ama szó után
<felett>)
7 hatalom két erős úr a földön (K: hatalom <a világon> két
erős ur a földön)
9 A jog azt mondja (K: A jog<om van meg> azt mondja)
13 magamra *vállalom* (K; H: magamra *veszem*)
19 És önnek a leleményessége. (K: És önnek a <fáradtsága> lele-
ményessége.)
25, 29 magánytársulat (NK: magántársulat)
25 zsákmány *az* (K: zsákmány *ez*)
34 *öt* (NK: *négy*)
95 : 2 mi (NK: *mint*)
10 NK: a „Tatrangi nem hátrált meg . . .” kezdetű mondat külön
bekezdésbe került. A K-ban is így volt.
14 használtam *fel* (K: használtam *föl*)
15 vízből (1872: *vizeből* — sh.)
a tenger (NK: *e tenger*)
29 rakattam le, és most sincs (K: rakattam le, <pedig ha akartam
volna, saját háramba vihettem volna> és most sincs)
31 nem állhatta meg (K: nem <tehetette> állhatta meg)
96 : 2 enyim (NK: *enyém*)
3 lenni! *Légy* (NK: lenni: *légy*)
11 pénzsultánokat (K: pénz <királyokat> sultánokat)
13 megszűnik a filozófia! (K: megszűnik <a kedély, meg> a
philosophia)
14 sohasem (NK: *soha nem*)
20 kötelességet (NK: *kötelességét*)
27 Amely országban az államfők hadikárpótlások (K: A mely
országban <a császárok> az államfők hadi<sarcok> kárpót-
lások)
29 az az ország tele lett hamis bukott (K: <abban> az az ország-
<ban> <áruló lesz nehéz pénzért miniszter és hadvezér> tele
lett <az az állam> hamis bukott)
30 suvaszt el (K: <ragad el> suvaszt el)
32 a *polgárt*, s a *polgár* (NK: a *népet*, s a *nép*)
97 : 2 venni, *ha* egy furfangos (K: venni, <csak> ha egy <frott>
furfangos)
5 nem lesz-e kárára (NK: nem lesz kárára)
6 bank tulajdonául (K: bank<nak> tulajdonául)
kincseket megtartjuk (K: kincseket <csak> megtartjuk)
10 azért, mert (K: azért <. . .> mert)

Lap: Sor:

- 97 : 11 *hogy* a mienk (NK: *mert* a mienk)
 hogy a mienk több legyen, a *másé* kevestűjön (K: *hogy*
 <nekünk> a mienk több legyen, <...> a *másé* kevestűjön)
18 vannak elzárva (K: vannak <aranyban> elzárva)
 mozdulatlan*d* (NK: *mozdulatlanul*)
21 ez örvénylő (NK: *az* örvénylő)
22 „becsület, állj helyt” (K: „becsület <segits> állj <fenn>
 helytt)
23 *e* világromlás (NK: *a* világromlás)
30 felélesztjük (K: felébresztjük)
32 Az újraéledt (K: Az újra <ki> éledt)
34 Elég lesz azontúl (K: Elég lesz <valakinek> azontúl)
98 : 2 fogja *azt* nekünk (NK: fogja nekünk)
 S ha megmaradnak (K: <Azontúl> S ha megmaradnak)
 5 lehetlenné lesz (K; NK: lehetetlené lesz)
 8 államunknak (K: államunk<ra nézve>nak)
 lesz az, és örökké (NK: lesz és *az* örökké)
15 *monda* (NK: *mondá*)
21 közönség előtt. (K: közönség elől.)
99 : 1 Tehát (K: <Most> Tehát)
 2 magányvagyont (NK: magánvagyont)
 3 igényem lenne? (K: igényem <van> lenne?)
 8 évenként negyven (K: évenként <ötven> negyven)
33 tapasztalt; mindenki tudta (K: tapasztalt; <hogy> mindenki
 tudta)
100 : 5 150-nel (K; NK: 150-el)
10 millió dollárig (K: millió <forintig> dollárig)
15 néhány (NK: *néhány*)
16 ami alatt (K: a<mig> mi alatt)
22 százalékkal felmászni (K: százalékkal fel<gyalogolni> mászni)
23 még mélyebbre nyekkenjenek alá. (K: <kétszeresen veszíték
 el még azt a kis nyereséget is> még mélyebbre nyekkenjenek
 alá.)
34 10%-kal (K; NK: 10%-al)
101 : 3 *a* bizalomhiány (NK: *e* bizalomhiány)
13 kincsszolgáltatás (K: *kincskéiszolgáltatás*)
17 amidőn (NK: *midőn*)
28 a mai nap (K: a <holnapi> mai nap)
102 : 8 gyanús kezű minisztériumokat (K: gyanús kezű <magyar>
 minisztériumokat)
12 az egy uralkodó (K: az <két> egy uralkodó)

Lap: Sor:

- 102 : 15 százötmilliónyi (NK: száz milliónyi)
16 hiszen ha saját kincstárában (K: hiszen <ha otth> ha saját <pénz> kincstárában)
17 ércalapja (1872: érczlapja — sh.)
19 százötmillió (NK: száz millió)
21 arra, ami (NK: arra a)
30 Mr. Severus sem (K: <Hanem ezen az uton> mr. Severus <csakugyan> sem)
- 103 : Cím A lég vándora. Itt kezdődik az 1872-iki kiadásban „Az örök béke” rész 2. kötete
6 Az egyik tény az (K: Az egyik <azon tény> tény az)
8 nyolcmillióra (NK: tizedrét millióra)
9 apostola vállalt el (K: apostola <...> vállalt)
11 az egész emberiséget (K: az egész <világot> emberiséget)
12 nyolcmilliónyi (NK: tizedrét milliónyi)
21 zsúrlódás (NK: surlódás)
22 aztán (K: azután)
23 Lett volna (K: <Ha> lett volna)
24 vagy akár a kínai (K: vagy akár <csak a japán is lett volna> a kínai)
- 104 : 6 államul (K: állam<nak>ul)
15 sem hatalom (K: sem <erő?> sem hatalom)
17 arra ki (NK: ki arra)
21 a fiziológia (K: a<z anthropologia> physiológia)
25 üvegekészítést: csupán (K: üvegekészítést: <mint> csupán)
27 néhány (K: néhány)
33 együtt elmulik (K: együtt <elenyész> elmulik)
34 lámpa titkával (K: lámpá<jával> titkával)
- 105 : 4 emberirtó királyai (K: emberirtó <pokol> királyai)
8 gondok népesíték (K: gondok <...> népesíték)
14 asztalától (K: asztalátul)
15 ami feltalálhatatlan (K: ami <legyőzhetetlen> feltalálhatatlan)
23 kell. És új (K: kell. <hogy> És új)
26 aniben (K: a mikében)
- 106 : 3 halomra, a kelet-indiai (K: halomra, <az erdőkitépő Huri-kánt> a keletindiai)
5 Átadta magát néha (K: <...> Átadta magát néha)
16 e szörnyű (H: a szörnyű)
19 egymás alatt (K: egymás<sal> alatt)
22 földsarktól (K: földsarktól)

Lap: Sor:

- 106 : 23 zónájától (K: zónájától)
26 fellegekben lakó (K: fellegekben <feltűnő> lakó)
kitudni a Tőkehal-szigetek (K: kitudni <az Unalaska> a
Tőkehal szigetek)
29 földet, s elsápasztá (NK: földet, elsápasztá)
34 dél-amerikai violabarnás (K: délamerikai <szürke> viola-
barnás)
borulat (K: bor<zongás>ulat)
- 107 : 2 Egyszer a légjáró (K: <És a midőn> Egyszer a légjáró)
sűrű, opálszürke (K: sűrű, <sárga> opálszürke)
5 éppen oly (K: épen <igy> oly; NK: olyan)
7 sem érte szélét (K: sem érte el a szélét)
8 oly tömött (K: oly <sűrű>, tömött)
hogyan rajta keresztül (K: hogy <a napba belenézhetett c
ködön át> rajta keresztül)
- 12 megmérhetetlen (NK: megmérhetlen)
14 százhatvanhatévben (K: százhatvan évben)
26 sziklasivatag tömkelegében (K: sziklasivatag <tömeg> töm-
kelegében; 1872: ömkelegében — sh.)
27 embermívelte, embert tápláló (K: embermívelte <föld>
emberttápláló)
- 30 vakmerőn (K: vakmerőn)
31 fényképészei a tengerből folyvást (K: fényképészei a <foly-
vást> tengerből folyvást)
- 33 a Bunsen-spektrálkészülékkel (K: a <Fraunhofer> Bunsen-
spektrál készülékkel)
- 108 : 3 „Majonesi” szigetvolcán (H: „Albajonesi” szigetvolcán)
9 a csokrai öröktűz (K: a <...> tsokrai öröktűz)
14 pergő (K: pörgő)
15 bömbölő füstbombát (K: bömbölő füstbomba)
magasztva (H: magasulva)
17 nyolcvanhét (H: nyolcvankét)
19 visszatért Ázsiába (K: visszatért <kutatni> Ázsiába)
22 volcánok, a gőzfúvó (H: volcánok, s gőzfúvó)
24 az oly (NK: ez oly)
29 Ez a gondolat (K: Ez a <szigetcsoport a Nihil országáé, orosz
birtok> gondolat)
- 109 : 1 A kozmikus tünetek egymást (K: a cosmicus tünetek <min-
dennapi> egymást)
6 Mikor éjjel visszatér Ausztráliából (K: <Mikor éjjel Ausztrá-
liából visszatér> Mikor éjjel visszatér Ausztráliából)

Lap: Sor:

- 106 : 10 tűzvonalokat (K; NK: tűzvonalakat)
14 éjszakát (NK: éjszaka)
15 szélváltók (H: szélváltozók)
17 Egyszerre elkezde előtte világosulni (K: < Világosodik > Egyszerre el kezd előtte világosulni)
18 Nem délsarkfény (K: Nem <észak> délsark fény)
21 Mélykóros melankólia (K: < Oly bukóros > Mélykóros melankólia)
25 mérsékelt földövek (K: mérsékelt <ég> földövek; NK: égövek)
27 a hajnalsugártól (K: a <naptól> hajnalsugártól)
30 egy megragadó (K: egy <. . . > megragadó)
32 fénykoszorú (K: fény<kör> koszorú)
33 sugárbüvköre (K: sugár-<egyete me> büvköre)
110 : 10 tágas mezőkön dúvadak elől futó csordák (K: tágas mezőkön <legelésző> dúvadak elől futó csordák. <váltogatják a sivatagokat>)
24 felett (K: fölött)
26 a nap délpontra hág (K; NK: a nap a délpontra hág)
29 óceánjából pálmaerdős (K: oczeanjaból <melyből> pálmaerdős)
31 E tündéri szemfényvesztés (K: E <csába> tündéri szemfényvesztés)
111 : 2 mint szellemek áriája (K: mint szellem<zengés>ek áriája; NK: mint a szellemek áriája)
4 átrepül Gibraltár (NK: átrepül a Gibraltár)
6 belekerül az északnyugoti (K: <ismét> belekerül az észak-<nyuga> nyugoti; NK: északnyugati)
8 tizenöt égő (K: tizen<nyolcz>öt égő)
13 nyugot (K: nyugat)
17 A repülőgép átrepül (K: a repülő gép <végig> átrepül)
19 Peru zivatart soha nem látott (K: Peru <örökké> zivatart soha nem látott)
26 az még messzebbre (K: az <visszanyúj> még messzebbre)
112 : 11 Augusztus 22-én (K; H: Augusztus 12-én)
13 keresztülszelé (K: keresztülszeli)
18 körül (1872: közül — sh.)
21 zsúrlásától (NK: surlásától)
23 Lőrinc éjén negyedóránkint (K: Lőrincz éjén <percczenkint> negyedóránkint)
futócsillagot számfított (K: futócsillag<ot> rajzolja körutját az égre> számfított)

Lap: Sor:

- 112 : 25 milliókat tesz ki (K: milli<árdokra megy>ókat tesz ki)
Egy percben (K: <Néha> Egy percben)
30 sziporkázó lánguszályt (K: sziporkázó <fark> lánguszályt)
33 fölött. A tűzgolyó (K: fölött. <A Medve sziget előtt> A tűz-
golyó)
mint egy felkelő (NK: mint felkelő)
34 új-szibériai (K: új Sibiriai)
- 113 : 1 hosszúsági fokon (NK: hosszúságú fokon)
7 a lég órákig zúgott (K: a lég <percze> órákig zúgott)
11 sarkvidékek (NK: sarkvidék)
13 az álmából (K: az álmából)
14 az egész jégsark tartománya (K: az egész jégsark <régiója>
tartománya)
20 a fehér sólyom (K: a <hon> fehér sólyom)
Álmost (1872: Almost — sh.)
21 indult ki (NK: indul ki)
22 napon, amit (K: napon a <midőn> mit)
24 e szakadatlan (K: <ez örök> e szakadatlan)
25 hanem az égi (K: hanem a<z grönlandi> égi)
29 hidat kezd meg (K: hidat <épit> kezd meg)
30 Szinte (1872: szintén — sh.)
33 gyermek játszott (K: gyermek<ek> játszott<ak>)
- 114 : 1 vitorlával. Behúzott (K: vitorlával. <vagy> Behúzott)
jobbán (1872: jogban — sh.)
2 végigrepülő légjárót (K: végigrepülő <aerodromon> lég-
járót)
14 alkonyt nem érő (K: alkonyt nem <ism> érő)
16 érzékekkel, a múlt (K: érzékekkel, <idegekkel> a múlt)
vízióival éber (K: vízióival <...> éber)
- 115 : 8 be voltak vonva jegeceivel (K: be voltak <...> vonva
<ichor> jegecze<kk>eivel)
9 ichorgazdasága (NK: ichorgazdasága)
14 tartozik (1872: fartzozik — sh.)
- 116 : Cím Cham sötét ivadéka (K: <Az asszony a jövő században>
9 gazdaság (K: gazdaság)
13 lemondának (K: le <akarnának> monda<ni><nának>)
14 szépek kívánnak lenni (K: szépek <akarnak> kívánnak lenni)
18 leszállna (K: leszállna)
22 bizarr divathóbortoknak (K: bizarr divat<képleteknek>
hóbortoknak)
22 divatjában meglátszott (K: divatjában <volt> meglátszott)

Lap: Sor:

- 117 : 1 az eszményit (K: az <...> eszményit)
13 volt hagyva (K: volt <hagyva> bizva)
14 feladata (K: <szakmája> feladata)
15 e szakmákban (K: e <tárgyakban> szakmákban)
17 célszerű (K: <...> célszerű)
decentrizálás (K; NK: decentralizálás)
- 118 : 8 úgy tért (K: így tért)
9 távolból (K: távolból <vissza>)
16 lehetne találgatni (K: lehet találgatni)
19 kincseit (K: kincsét)
20 azonfelül (K: azon felyül)
26 nem felejtnek el (K: nem <bocsátanak meg> felejtnek el)
33 NK: a „De meddig tart . . .” kezdetű mondatl nem indul új bekezdés
- 119 : 16 előre is élvezhetik (K: előre is <olvashatják> élvezhetik)
18 lázít, ássa előre (K: lázit, s ássa előre)
24 hyalichor a nagy tűzben megég ugyan, mint a gyémánt, de többé (NK: hyalichor semmi tűzben többé)
- 120 : 18 NK: az „És végül a fekete . . .” kezdetű mondat nem kerül új bekezdésbe
33 nincsen-e. (NK: nincs-e)
még (1872: meg — sh.)
- 121 : 7 ilyen ritka (NK: így ritka)
17 ötlete (1872: ötlöte — sh.)
21 térképeken (NK: térképen)
22 megtudja (NK: megtudta)
32 „ez diákul van . . .” (K: „az diákul van . . .”)
- 122 : 18 a következő Ming-dinasztia (NK: a következő dynastia)
21 maradt még (1872: maradt meg)
26 Ezeket Sze-ma-tsiang (H: Ezeket is Szematsiang)
- 123 : 10 Nan-pokuan-hoa-wei-pion (NK: Nan-po-kaun-hoa-wei-prion)
12 látott többé maga (NK: látott maga)
13 se poézist, se morált (H: se poesist, se aesthesist, se morált)
31 mesést (1872: mesés — sh.)
- 124 : 15 fiúgyermeknek (NK: figyermeknek)
20 míg kiszemeli (K: míg <...> kiszemeli)
26 a férfi ott (K: a férfi <nem> ott)
30 amelyet csak a kínai múzsa (K: a mely<nek>et csak a kínai <írók szoktak> muzsák)
34 semmi botrányos (NK: semmi, mi botrányos)

Lap: Sor:

- 125 : 4 deszkára, tintahal (K: deszkára <írva> <festve> tintahal)
5 ónirallal róva (K: ónirallal <írva> róva)
28 arról (K: arról)
hozzájárulhatlan (NK: hozzájárulhatlan)
- 126 : 9 elhidegülés jelének (K: elhidegülés<nek>jelének)
13 füstbombái keringtek (K: füstbombái <tánczoltak> keringtek)
15 emberisten (1872: emberisten*i* — sh.)
17 tündéralakjai lejtének (K: tündéralakjai <libegnek> lejtének)
20 szerencsétlen volt. (K: szerencsétlen volt <már>.)
26 az ország sorsa fekszik (K: az ország sorsa <forog> fekszik)
- 127 : 1 ha ön maga megy el a pavlovszki kastélyba (K: ha <te> ön maga<d> <mégy> megy el <Szentpétervárra> a Pawkofszy kastélyba)
2 Önnek különös szerencséje volt (K: <Neked> Önnek különös szerencsé<d>je volt)
9 hallgatott, és (K: hallgatott s)
31 monda (K: monda; NK: monda)
- 128 : 1 tisztelni (H: tisztelnie)
8 az én fekete pofámra azokat öt kopekért (K: az én fekete pofám<at>ra azokat <...> öt kopekért)
27 monda (NK: monda)
31 A világ leghidegebb vérű emberének (K: A világ leghideg-vérű emberének)
- 129 : 6 Itthon maradok, s aztán mindennap veled leszek. Mondom (K: itthon maradok. <Mondom.> <Meddig?> <A míg egyszer velem <magammal> vihetlek Kin Tseuba.> Aztán mindennap veled leszek. Mondom.)
- 130 : 5 mégsem ismerték ki: ez az (NK: még sem ismerték ki: végig: cz az)
13 Megkap egy kaktuszkórót (K: Megkap egy <bogáncs> kaktuszkórót)
21 eltávoznia (NK: eltávozni)
24 ha tud ön még meg valamit (NK: ha tud ön még valamit)
- 131 : 2 a megsebzett szívek (K: a meg<halt>sebzett szívek)
világtörténeti (K: <rendkívüli> világtörténeti)
3 magyarázta (H: magyarázva)
19, 21 vajon (K: vajon; NK: vajjon)
24 Mind arról gondolkoznak. (K: mindig arról gondolkoznak)
25 Rozáli nyugalmát (K: Rozáli<tól> nyugalmát)
- 132 : 4 Otthontul (NK: Otthontól)

Lap: Sor:

- 132 : 9 alatt, mi Severus (K: alatt, <hogy> mi Severus)
15 az élet minden boldogságánál (K: a <föld> élet minden boldogságánál)
23 megközelíthetetlen (NK: megközelíthetetlen)
30 karthágói Hanno (K: <az> carthagói Hannol)
- 133 : 1 Harminc hosszúsági fok (K: H<árom>armincz hosszúsági fok)
9 királyi (K: első királyi)
15 van (1872: von — sh.)
17 ezek (H: azok)
mikor ezek már (K: mikor azok már)
az emberjárta (K: az <...> emberjárta)
22 meg nagy (NK: meg a nagy)
- 134 : 3 ahol a Paping-hegy (K: idején, <ahol a pókok és a kígyók éjjel világítanak> a hol a Peping hegy; 1872: a hold — sh.)
5 kígyók is fénylenek (K: kígyók is <világ> fénylenek)
7 Hoang-Cio-Ja (NK: Hoang-Ci-ja)
8 hol (1872: hal — sh.)
11 Xan-Tengi (NK: Xan-Tengi)
14 hordanak (H: hordoznak)
18 képét a kínai császárok (K: képét <egyedül> a Chinai császárok)
23 hogy a kínai császárok sok száz év előtt (K: hogy a chinai császárok <maguk> sok száz év előtt)
24 közül a Ciam-Caják (NK: közül Ciam-Caják)
27 táncosnők (1872: tanczosnői — sh.)
- 135 : 21 gyógyíthatatlan (K: gyógyíthatatlan)
26 és emberiség ellen (K: és emberiség ellenében)
- 136 : 1 Küen és Himaldja (H: Küen Lün és Himmalaya)
2 ott örök tél (K: ott <teljes> örök tél)
4 jött valami új (K: jött valami <m> új)
6 partján (K: <legutolsó zuhatagában egy m> partján)
8 vízi építmény (K: vízi <épület> építmény)
13 magvait (K: magjait)
14 vörös (K: veres)
16, 32 bambusz (K: bámbusz)
21 fölfelé (K: felfelé)
22 háromszögű (K: háromszögű)
27 a mesés (K: a <híres> mesés)
29 azután (K: aztán)
33 az új vetés (H: az új töltés)

Lap: Sor:

- 137 : 3 amik mellett (NK: a mik a mellett)
a rotang erdőszámra díszlő (K: közönséges, erdőszámra díszlő)
12 gesztenyéhez (NK: gesztenyéhez)
20 eddig ismeretes (H: addig ismeretes)
25 a betűjelekre (NK: e betűjelekre)
26 Az ószékely (NK: A székely)
A küszöb (K: a <szemöldök> küszöb)
27 bá forogá (1872: Báf Orogá — sh.)
a másikon (K: <lejobb> a másikon)
31 mikor ezt (H: mikor azt)
- 138 : 7 zuhatagai mentében is (K: zuhatagai<n keresztül> is mentében)
9 felkutandó (K; NK: felkutatandó)
iszonytató (K: iszontató)
12 határofnak körül; e hegytömeg (K: határoznak körül; <s a közbeeső rész még> e hegytömeg)
14 felül (K: felyül)
15 enyészőfélben, ellenben (NK: enyészőfélben van, ellenben)
19 ami épen alatta van (K: a mi <hoz> épen alatta van)
23 felülről (K: felyülről)
25 s más völgyöblöt (K: s <...> más völgyöblöt)
27 hetekig eltakarva (K: hetekig <fel> eltakarva)
30 felett (K: fölött)
32 cserbehagyta (K: cserben hagyta)
- 139 : 3 hegyláncot döntött (K: hegylánczot <dobott> döntött)
7 az elhozott (NK: ez elhozott)
14 és aztán (NK: s aztán)
22 alantabb, a fennsíkron (K; 1872: alantabb fennsíkron)
23 NK: a „Tatrangi végre . . .” kezdetű mondattal új bekezdés indul
29 egy csoport fényt (K: egy csoport <világosság> fényt)
- 140 : 1 már világitott utcákat ismer (NK: már a világitott utcákat ismeri)
már világitott (K: már <az utcai> világitott)
2 valami gyár (K: <egy> valami gyár)
27 feltörő nafta ég és körüle (K: feltörő <...> nafta ég <a ho> és körüle)
29 jégcsúcs közepéből (1872: jégcsucsi közepéből — sh.)
- 141 : 1 hogy mint szokás (K: hogy mint szoká)
6 felül (K: felyül)

Lap: Sor:

- 141 : 1 a gép a légből alázuhant (H: a gép a légből zuhant alá; K: a gép zuhant a légből alá)
19 belefűrődött (NK: befűrődött)
28 Kiszámíthatá, hogy mi vár (K: Kiszámíthatá, hogy <hány órája van még élni> mi vár)
29 lehetetlen. Az egyik (K: lehetetlen. <Ha> Az egyik)
30 felfelé (NK: fölfelé)
nyitva marad (K: nyitva maradt; H: nyitva maradt)
31 több légzésre (K: több <lev> légzésre)
32 mint mennyivel (H: mint a mennyivel)
- 142 : 9 Megkísértett (NK: Megkísérlett)
18 ásnak ki egy (K: ásnak <fel...> ki egy)
28 Először tagjai (NK: Először végtagjai)
- 143 : 3 azután elment (H: azután lement)
5 majd megtalálta (K: <utóljára> majd megtalálta)
6 Utóljára úszott (K: Utóljára <látott> úszott)
13 érintése, visszaidézte (K: érintése, <a test> visszaidézte)
16 embersusogást (K; H: emberi susogást)
17 egy női hang (K: egy <csengő> női hang)
- 144 : 2 végigróva (H: végig írva)
17 hogy „van” az (K: hogy <...> van az)
19 amik (1872: a mi — sh.; NK: melyek)
22 Karabó vezérek története, Béla, Keve (K: Karabó vezérek <mozgalma> története; <azután a> Béla, Keve)
23 Kund, Tas (K; H: Kund, Und, Tas)
28 egy nép (K: egy <...> nép)
- 145 : 2 Ennek az őshazának (K: Ennek az <otthonnak> őshazának)
9 az ősnemzetet, beszélt vezércikkkel (NK: az ősnemzetet, vezércikkkel)
15 a kazár és besenyő (NK: a kazár, a bessenyő)
- 146 : 1 Tana vezér (K: Tana vezér<t>)
vezére. Ez így okoskodott. Ha kublaj (NK: vezére. Ha kubláj)
14 hírül hozák (NK: hírül hozzák)
20 kuruttyulnak (NK: kuruttyolnak)
28 megteheti a két (NK: megteheti az a két)
34 mint kettős védsánc (K: mint <egy> kettős védsánc)
- 147 : 8 útközben (1872: útközben — sh.)
12 az Arál-tó (K: az <Ararát> Arál tó)
14 szétbontották, nyomaikat (K: szétbontották <...> nyomaikat)

Lap: Sor:

- 147 : 19 mongol hordái Európa (K: mongol hordá(k egy része)i
Európa)
20 dúltak, s más (K: dúltak, <s> más)
24 természetes észjárás (K: természetes <ok> észjárás)
32 százezer lovagra (K: <két> százezer lovagra)
33 a lovagok fele (K: a lovag fele)
- 148 : 3 szegyenét megtorolni (NK: a szegyent megtorolni)
11 őket üldözik (NK: őket az üldözők)
feljebb, egyre (K: feljebb <m> egyre)
20 követni. Tana vezér (K: követni. <A magyar> Tana vezér)
24 erednek. A természet (K: erednek. <a mesés „Ladakh”
ország> A természet)
29 liánok (K: <lyan> liánok)
30 nem fonnak szövevényt (K: nem fonn<já>ak <össze a fákat,
a rotang nem fon> szövevényt)
32 csak magevők; a buja mezőket (K: csak magevők <azok
pedig oly szelidek, minőknek Darwin találta őket a Himme-
laya hegy erdőiben> <hol leszálltak neki a vad tyukok és
fácánnyok s szájából ittak, és kezéből ettek.> a buja mezőket)
- 149 : 3 Marco Polo máshonnan kiveszett vadjuhai (K; 1872: a más-
honnan kiveszett Marco Polo vadjuhai)
láma és teveőz (K: láma és <pakósz> teveőz)
7 tó sejteti (K: tó <nem> sejteti)
9 indiai léghőség (K: indián <ég> léghőség)
13 És — ember nem lakta (K: És — <aztán> ember nem lakta)
Oly szűz volt (K: Oly <üres> szűz volt)
18 Kétszázezer (K: <Négy> Kétszázezer)
19 erkölcsök népe (K: erkölcsök <...> népe)
21 „rabonbánok” és „kádárok” (K: <.> „rabonbánok” <.>
és „kádárok”
26 mely szikláival (K: mely szikláikkal)
30 kik a tűzáldozatot, (K: kik a tűzáldozat<nál>ot)
33 mely a viharon (K: mely<nek> a viharon)
- 150 : 13 élő ajkakon száll (K: élő ajkakon <marad> száll)
14 letelepülés (NK: letelepedés)
23 folyó Éden kertje (K: folyó <Kanaán> Éden kertje)
24 ahogy szaporodott a nép (K: a hogy szaprod<ni kezdett>
ott a nép)
28 családéletük által (K: családéletük <mellett> által)
- 151 : 1 már hatmilliónyi (K: <még is> már <tíz> hatmilliónyi)
4 hatmillió (K: <tíz> hat millió)

Lap: Sor:

- 151 : 5 róla. Élnie (NK: róla, élnie)
6 mert kívülről (K: mert <...> kívülről)
7 semmit. Ez a helyzet (K: semmit. <És ha az Obi pusztá csupa kenyér volna és a Kincseu hegye csupa arany volna; még sem <lehetne> cserélhetnék azt ki a megmásíthatlan hegyeken keresztül.) Ez a helyzet)
15 az állam vezéréig (K: az állam vezéréig)
24 öntözését (K: öntözésé<hez>t)
- 152 : 2 fogtak (NK: fogták)
23 az állati életműszerekre (K: az állati <organ> életműszerekre)
25 a *kin-tseui* hegyek között (K: a *Ku-Tien* hegyek között)
26 nem bántják (K: nem <látják> bántják)
antilopcsordákkal (K: <egész> antilopcsordákkal)
33 hogy *e* hegyvilágban (K: hogy <a tyúkok> *e* hegyvilágban;
H: hogy *a* hegyvilágban)
34 tenyésznek még vadon (H: tenyésznek vadon)
- 153 : 7 még önmaguk közt sem (K: még <egymás között> önmaguk közt sem)
15 A hegyvilág elandalító varázsa (K: A hegyvilág <békeápoló> elandalító varázsa)
17 látképe *s* a rögtön (K: látképe <között> *s* a rögtön)
18 ez lefegyverzi a nehéz (K: ez lefegyverzi <azt> a nehéz)
27 vétek. A hegyvilág (K: vétek. <És aztán> A hegyvilág)
32 Azokra nézve (K: <Azontul> Azokra nézve)
34 A „Nemes érczekben . . .” kezdetű bekezdéssel induló folytatás lábjegyzettel van bevezetve a K-ban: Hosszas nehéz betegségem gátolt regényem folytatásában; a mulasztásért bocsánatot kérek olvasóinktól; igyekezni fogok azt helyre-pótolni.
- 154 : 2 erekben van még (K: erekben <adja> van még)
8 leányok pártján (K: leányok <pártján> pártján)
17 felfedezett (NK: felfedett)
22 Hiányoznak belőle (K: hiányoznak <ugyan> belőle; 1872: Hiányoznak — sh.)
24 él benne (K: <élt> él benne)
- 155 : 9 *a* nép (K; NK: *e* nép)
20 Dávid kívánsága. (K; H: Dávid kívánsága is.)
27 Szentpétervárott a kelet (NK: Szent-Pétervárott *s* a kelet)
28 a germán fajoknál (K: a <német> germán fajoknál)
- 156 : 5 Dávid egy egész (K: Dávid <...> egy egész)
egy egész hónapot (K: <több> egy egész hónapot)

Lap: Sor:

- 156 : 12 lakóinál rögtön (K: lakóinál <kik> rögtön)
18 mondd (K: monda)
21 A birtokot (K: <Azt> A birtokot)
27 tanulni akarják. Ez bezárt (K: tanulni akarják <hogya a nagyvilágba kinehessenek vele> Ez bezárt)
országuk (H: országok)
- 157 : 1 köszénaknászat (K: köszén <termelés> aknászat)
3 hőléghajókkal ismertették meg (K: hőléghajókkal <alkotni tanították a> ismertették meg)
4 saját bányászta (K: saját <termelte> bányászta)
5 megtanított neki (K: megtanított neki<k>)
a papírkészítést és a nyomdászatot (K: a papírkészítést <a betűve> és a nyomdászatot)
26 az Otthon világjegyekkel nyomott (K: az Otthon <hivatalos> világjegyekkel nyomtatott)
30 szerződötteknek (NK: szerződteknek)
33 s felülkerekíteni bünt (K: s felülkerekíteni bünt; NK: s felülkerekíteni a bünt)
- 158 : 6 tetőtől talpig (K: tetőtől talpig)
7 gazdagon. Az új nemzedék (K: gazdagon. <Addig pedig mindezekről hallgatás.> Az új nemzedék)
17 velők szemben (K: velük szemben)
20 könnyekért sem árulta el (K: könnyekért sem <mond> <akart> árulta el)
24 bezárva talált. (NK: bezárva tart)
27 a vándor törzs (NK: e vándor törzs)
28 kelet-indiát (H: keletindus)
- 159 : 15 hüvelknyi (NK: hüvelyknyi)
16 magaslataig (1872: magaslátáig — sh.)
29 előjárójukat (1872: előjárókat — sh.)
- 161 : 15 sürgés-forgás (1872: sürgés-forrás — sh.)
18 alakul át (NK: alakult át)
20 egy pár száz (NK: egy pár ezer)
25 csak egy patricius (H: csak egy római patricius)
NK: lapalji jegyzet: *Az 1896-iki moszkvai koronázási ünnepélyek nagy katasztrófájá J. M.*
- 162 : 7 S ez (H: S az)
9 Sasza asszony uralkodói (K: Sasza asszony <...> uralkodói)
34 zúzmarás (K; 1872: zúzmarázos)
- 164 : 6 belőlők (NK: belőlük)
22 az érzékiség kifinomított (K: Az érzékiség <raff> kifinomított)

Lap: Sor:

- 165 : 14 készítése titkát (K: készítése <módját> titkát)
20 tereme (NK: terme)
28 karcsú, kígyótekervényű (K: karcsu <teakfa> kígyóteker-
vényű)
31 betölt (H: betölti)
- 166 : 11 befekszik (K: lefcszik)
aludni (K: alunni)
13 utturkhena (K: utturkhera)
19 a melodion érchangorája (K: a melodion <ér> <aczél> ércz
hangorája)
- 167 : 9 törleszkedik (NK: törleszkedik)
19 minden érbe (K: minden ereibe)
20 Közéltene a csábító csoporthoz (K: Közéltene <hozzájuk>
a csábító csoporthoz)
- 168 : 7 finom, hevítő (K: finom <üditő> hevítő)
18 fel volt öltözve (NK: fel öltözött)
28 ezt (H: azt)
29 az eddigi (NK: ez eddigi)
- 169 : 6 vesz elő. Graham (K: vesz elő <mint> Graham)
17 elmondva (NK: elmondta)
21 minden kényelméről (NK: minden kényelemről)
óhajtana (K: ohajtana)
26 nyersselyemszín chitont (NK: nyers selyem chitont)
29 ferionière-rel (K; 1872; NK: feroniérel)
Állva fogadá (K: <A nihilista elnöknő> Állva fogadá)
- 170 : 7 a kerevet támlájára (K: a kerevet támlájá<hoz>ra)
20 Engedelmeskedni kellett (K: Engedelmeskednie kellett)
23 Elég távolba küldtem (K: Elég <meszsze> távolba küldtem)
24 viszonzá (K: viszonzza)
33 mindenképp (K: mindenképen)
- 171 : 12 nem jutottunk (K: nem <vagyunk> jutottunk)
- 172 : 9 Unalaska-sziget? Mi van ott? (K: Unalaska sziget? <Miért
nem> Mi van ott?)
22 Usimákot (K: Uszimákot)
- 173 : 1 az elnöknő (K: az <urhölgy> elnöknő)
17 kritika. Nekem (K: Kritika <Őn azt akar> Nekem)
19 ráerőltetni (K: ráerőtetni)
23 mind arra való, és (K: mind arra való, <hogy a> és)
28 képviselőgyűlésnek (K; 1872: képviselő gyűlésének)
29 az államfő (K: mint az <uralkodó> államfő)
- 174 : 17 az ülések jeleneteit (NK: az ülések zajos jeleneteit)

Lap: Sor:

- 175 : 3 oly hatalommal (H: olyan hatalommal)
4 lehetetlenné tennék (1872: lehetetlenné tenné — sh.)
- 178 : 1 *hatvan*millió (NK: *száz* millió)
10 *viszonzd* (K: *viszonza*)
14 *cárnő* (K: *czárné*)
18 *vállára* (1872: *vallára* — sh.)
22 *mely magukat* (K: *mely<nek> magukat*)
31 *Hatvan*millió (NK: *Száz* millió)
- 179 : 3 az *enyim* (H: az *enyém*)
4 *enyim lesz* (H: *enyém lesz*)
17 a *gúnyfullánk* (K: a *gúny <ütötte> fulánk*)
20 *ledőlve* (K: *ledülve*)
29 *Asszonyom; egy aerodromont* (K: *Asszonyom; egy <gépet> aerodromont*)
*magán*multságára (NK: *magán* multságára)
- 180 : 11 *S úgy hiszem* (H: *S így hiszem*)
24 *unalmaid* (1872: *utalmait* — sh.)
- 181 : 11 *szürcsöltek* (K: *<izleltek> szürcsöltek*)
20 *kegyelete* (NK: *kegyelet*)
24 *mint a kicsapongó* (1872: *mint s kicsapongó* — sh.)
- 182 : 1 megfordult szerencséje (NK: megfordult *a* szerencséje)
3 *magány*termeiben (NK: *magán*termeiben)
- 183 : 7 *maga és Severus* (NK: *maga és Severus*)
17 *Rozálival úz* (K: *Rozálival <játszik> úz*)
32 *kerítőnek* (NK: *kerítőnők*)
- 184 : 31 *azt* (NK: *ezt*)
- 185 : 9 *mikor Sasza asszonyhoz* (K: *mikor <át> Sasza asszonyhoz*)
22 *néhány* (K: *nehány*)
26 *pedig egész óráig* (K: *pedig <fél> egész óráig*)
33 *az eddigivel* (H: *az eddiginél*)
34 *zabolátlan* (1872: *zsabolátlan* — sh.)
- 186 : 1 *leány, kinek titka* (K: *leány, <az előtt a> kinek titka*)
8 *amelyen* (NK: *a melyre*)
27 *besetédett* (K; NK: *besötédett*)
33 *harminc nap* (K: *<huszonegy> harmincz nap*)
tölt (NK: *télt*)
- 187 : 4 *A Duna-deltára belzettek száműzetésének válságos, tizedik éve volt ez.* (K: *A Duna-deltára <számü> belzettek száműzetésének válságos tizedik évé<be> volt ez.*)
12 *izenet* (NK: *üzenet*)
22 *izenetét* (NK: *üzenetét*)

Lap: Sor:

- 187 : 25 *üzenetet* (NK: *üzenetet*)
28 az Otthon állam (K: az <két> Otthon állam)
29 jól tudta Dávid (K: jól tudta <me> Dávid)
32 A *harmincegyedik* napon (K: A <huszonkettedik> harmincegyedik napon)
- 188 : 1 rubel kárpótlás mellett (K: rubel<ért> kárpótlás mellett)
6 van összealkotva (K: van<nak> összealkotva)
7 skopcsik és (H: skopcsi és)
23 a szószerkhez (K: a szó<nok>székhez)
27 felében harapva (NK: felébe harapva)
lévő (K: levő)
29 s felkapaszkodik (K: <helyet foglal> s felkapaszkodik)
33 odalenn (NK: odalenn)
„kutyának” kiabáljak (K: „kutyának” <nevezik> kiabálják)
- 189 : 3 vöröshagyma (K: vereshagyma)
4 cékla minőségében (K: czékla <alakjában> minőségében)
10 kinn (NK: kint)
12 odabenn (NK: odabenn)
16 téve, és az ebből (K: téve, <ebből> és az ebből)
19 rácsozata van (K: rácsozata <volt> van)
20 kétfelé nyitható. Néha (K: kétfelé nyitható <volt>. Néha)
a szokott rácsozat (K: a szokott rácsozat)
23 zárva van (K: zárva <volt> van)
24 a viták folyamára (NK: a vita folyamára)
25 *turbulentus* (NK: *viharos*)
30 az a csend (NK: ez a csend)
33 csak egy általános (K: csak <két> egy általános)
- 190 : 5 eltart (NK: tart)
13 hogy egy ércszobor (NK: hogy ércszobor)
15 kérdé bámulva (K: kérdezé bámulva)
17 Untatják? Nemde? (NK: Untatják, *nemde?*)
18 míg szavazásra (NK: míg a szavazásra)
22 egyiknek a képviselői (K: egyiknek a képviselői <háza>)
- 191 : 3 mikor a *másodjártékosnak* (H: mikor *valakinek*)
20 scartolt (K; 1872: écartolt — sh.)
21 Kártyaemelés szerint Severus (K: Kártyaemelés szerint <Sasza asszony> Severus)
22 Sasza asszony (K: <Severus> Sasza asszony)
27 Severus (1872: Severus — sh.)
- 192 : 1 is az önél (K: is <a tied> az önél!)
12 főlszedte (K: felszedte)

Lap: Sor:

- 192 : 21 E szónál az úrhölgy (K: E szónál <fel> az úrhölgy)
28 aztán (NK: azután)
- 193 : 15 képviselő-padok (K; NK: képviselői padok)
21 viszonzás a tömeg közé (K: viszonzás <mely> a tömeg közé)
25 a sebesültek jajgatása (K: a sebesültek <síkol> jajgatása)
33 cárnőnek (K; H: czárnénak)
- 194 : 3 folyt a harc (K: folyt <az utczai> a harc)
4 minden térein (K: minden térein)
17 üres falakat (K: üres falakra)
21 nem csak az uralkodók (K: nem csak a <czáraik> uralkodók)
22 óriási mérveket öltött (K: óriási mérveket <vett föl> öltött)
- 195 : 1 jégredánokat raktak (K: jégredánokat <emeltek> raktak)
3 kétmilliót meghaladó (K; H: a milliót meghaladó)
7 jólét városrésze (K: jólét <szigete> városrésze)
11 változik (NK: váltakozik)
15 vér s korom (K: vér és korom)
20 szét nem oszlatja (NK: szét nem osztja)
29 a léggömböknek (K: a lég<hajóknak>gömböknek)
32 a rettenetes (K; H: e rettenetes)
- 196 : 4 fölött (NK: felett)
5 gránátdaraboknak (K: gránátaraboknak)
19 főnöknéjének (NK: főnöknőjének)
25 faggyúmagazinig (H: Taly Magazinig)
28 szakadozott (1872: szakadozott — sh.)
- 197 : 1 szintén (K; H: szinte)
3 háromárbochosak (K: háromárbochosok)
8 felül (K: felyül)
18 népveritékből (K: nép veritékéből)
22 legelőbb a Mihajlov-palota (H: legalább a Michailow-palota)
23 szomorú véget ére (K: szomorú végét érte)
28 hírhedett Eremitage-ával (K: hírhedett <remek> Eremitage-ával)
Szimnic Dvoré (NK: Szimnicz Dwor)
31 És nem akadályozhatni meg (NK: És nem akadályozhatja meg)
33 felülkerül (K: felyülkerül)
- 198 : 5 cárnő (NK: czárné)
6 menjen megtámadóira (NK: menjen a megtámadóira)
- 199 : 3 mögötte, a vaspáncéltól (NK: mögötte, s vaspáncéltól)
11 Admirálpalota (1872: admirálpalota — sh.)
- 200 : 1 reng (NK: remeg)

Lap: Sor:

- 200 : 18 s ellenfeinkkel légbe röpíteni (H: s ellenfeinkkel együtt a légbe röpíteni)
21 a torony karzatán kihajolva (NK: a torony karzatára kihajolva)
26 nyugoton (NK: nyugaton)
30 északnyugoti (NK: északnyugati)
- 201 : 8 egészen más hangok (H: egészen más *nemű* hangok)
13 előre már, s áttörve (NK: előre s áttörve)
- 202 : 4 az ellenfél letiprására (K: az ellenfél letipr<összcuz>ására)
10 szomj^rul (NK: szomj^ról; K: szomj<nak>^rul)
- 203 : 9 felállítatá a Nagy Péter cár téren (K: felállítatá <a Szent> <a Szent Péter Pál várad esplanádéján> a Nagy Péter csár terén)
13 carinja (NK: czarnja)
16 és a cári (K: s a cári)
19 a vándorcigányból bankdirektor (K: a vándorcigánybol <...> bankdirektor)
21 császár (K: császár<nő>)
22 Három hónap (K: Három <két> hónap)
- 203 : 23 befedelezve (K: befődelezve)
24 fölépítve (NK: felépítve)
- 204 : 4 volt leigézve (K: volt <fogva> leigézve)
12 dölyffel monda (K: dölyffel monda)
13 Az jó helyen van (K: Az<t nem> jó helyen van)
14 Azé, aki (NK: Azé, ki)
20 kölcsönadni (K: kölcsönadnia)
25 vagy palotája (1872: nagy palotája — sh.)
- 205 : 14 valaki, s lesz (K: valaki <...> s lesz)
15 „pálinka s rongy” (NK: „pálinka és a rongy”)
32 ez (NK: az)
- 206 : 10 minden kúnjain (K: minden kúnján)
gyönyörén (NK: gyönyöreín)
13 szobormintájában (K: szobor <...> mintájában)
25 birodalmán (K; 1872: biralmán)
30 félkör alakú oszloptos (K: félkör<ben épült> alaku <ropant> oszloptos)
31 pompázó épület (K: pompázó <palota> épület)
- 207 : 18 ez az indiai (K: ez az <lótusznak> indiai)
nelumbónak (NK: nelumbiumnak)
a tó sekélyén (K: a tó <körül> sekélyén)
19 karmazsinpiros (K: <bibor> karmazsin piros)

Lap: Sor:

- 207 : 22 kárminnal vannak (K: karmazsin karminnal vannak)
29 tetőtől talpig (K: tetétől talpig)
ez (NK: az)
ujjhegyei (H: ujj-hegyek)
- 30 úgy szorítják kezeit (NK: kezét; K: ez újjhegyek úgy szorítják kezeit)
- 208 : 7 kerületű (K: körületű)
12 s annak a mellső oldalán (K: s annak <az alján van egy> <...> a mellső oldalán)
16 annak mind a négy (NK: annak a négy)
30 monstre áriákat (K: <melod> monstre áriákat)
- 209 : 7, 8 vörös (K: veres)
9 s e szókat mondá (K: s e <két> szókat mondá)
13 ez épület (H; NK: az épület)
24 a vár udvarán (K: a vár udvaron)
- 210 : 1 belsejében egy fogaskerék (NK: belsejében van egy fogaskerék)
mozgat előre (K: <s üt> mozgat előre)
7 egy cséplőgépnél (K: egy <szövőgépnél> cséplőgépnél)
8 mozgó hidakra (K: mozgó<hid>raakra)
10 zsilip (NK: csatorna)
17 ahogy szabdalja le (K: a hogy <motollálja> szabdalja el)
22 bűnperek (K: bűnpörök)
24 és a kéj (K: és a <gyönyör> kéj)
31 vasfedél (NK: vas fedél)
- 211 : 11 sziréni hang (K: syréni édes hang)
25 Odaszorítá jobbjaival (K: Odaszorítá <mind> jobbjaival)
29 kivonva, azt elefántcsont (K: kivonva, <annak> azt elefántcsont)
- 212 : 1 betüket alakított (K: betüket <fordul> <formált> alakított)
- 214 : 3 a Romanovok utódja (K; H: a Romanovok egyetlen utódja)
6 a kamcsatkai lázadással rendbe nem jött (K: a kamcsatkai lázadás<t el nem fojtotta> sal rendbe nem jött)
- 215 : 29 Éppen most kötöttem szerződést (K: <Szerződést> Éppen most kötöttem szerződést)
32 a Vaskapu szabályozása (K: a Vaskapu szabályozás)
- 217 : 13 rukkoltathatsz (1872: rukkoltathatsz — sh.)
26 lovagszobrának nyakára (K: lovag szobrának <gallérja közé> nyakára)
- 218 : 1 Ma s holnap (K: Ma és holnap)
8 Kincsőbe (NK: Kin-Tseuba)

Lap: Sor:

- 219 : 9 végleg (K: végkép)
19 aerodromonrajadmiráljával (K: raj <fővezér> <general> admiraljával)
- 220 : 4 Mazrur kiáltványában (K: Mazrur <mint> kiáltványában)
7 NK: az „A mozgalom ürügye . . .” kezdetű mondattal nem indul új bekezdés
8 kiknek a társadalom (K: kiknek a <z élet> társadalom)
10 és az igazgatóságtól (K: és az <kormány>igazgatóságtól)
11 ami osztalék őket (K: a mi osztalék <nekik> őket)
megilletné (K: <járna> megilletné)
- 221 : 3 felvilágosodottabb, értelmesebb (K: felvilágosodottabb <intell> értelmesebb)
4 osztályok, akik (K: osztályok, a mik)
6 szerszámait csak (K: szerszámait <ugyan mindenkor> csak)
8 akkor felváltják (K: <azokat> akkor felváltják)
12 ment ötvenezerre (NK: ötvenezerre ment)
25 egész nap utcai menetekben (NK: egész utcai menetekben)
- 222 : 5 tartani (1872: tartani — sh.)
szónoklatok tartani (NK: szónoklatot tartani)
11 saját provisorius (K: saját <id> provisorius)
16 s ez (H: s az)
22 a katasztrófa (K: e catastropha)
- 223 : 15 húsz hektolitert (K: husz <akót> hektolitert)
29 léggömbökből (NK: léggömbökből)
32 földtől (NK: földtől)
- 224 : 7 keresztény (NK: keresztény)
17 az asszony, gyermek pedig (H: az asszony, gyermekek pedig)
20 a temetőlátogatásra (NK: a temető látogatására)
25 sikongatva (NK: sikongva)
26 De az (NK: De ez)
- 225 : 23 NK: az „A gyújtó hatású . . .” kezdetű mondat új bekezdésbe kerül.
29 a jelszót (NK: e jelszót)
- 226 : 7 szádán (NK: száján)
19 szól (NK: szólt)
30 naplement (NK: naplemente)
- 227 : 13 nyugatnak (NK: nyugotnak)
15 nyugotról (NK: nyugatról)
24 azt a szenteletlen (NK: a szenteletlen; 1872: az a szenteletlen — sh.)
- 228 : 7 ezt a választ (NK: azt a választ)

Lap: Sor:

- 229 : 5 ezt a tervet (H: azt a tervet)
vigye a honvédhadosztályati (H: Vigye a honvéd hadosztályaikat)
7 kisebb aerodromonraja (K: egy kisebb <légj> aerodromonraja)
8 a Kárpátokon átkelésre (NK: a Kárpátokon való átkelésre) átkelésre; míg (K: átkelésre <midőn> míg)
11 Tatranginak két (K: Tatranginak <...> két)
12 az egyiket a kínai (K: <...> az egyiket <az> a Chinai)
13 orosz légjárók (NK: orosz hadi légjárók)
17 Mire amazok (K: Mire <Tatrangi> amazok)
- 230 : 6 előbbi (NK: előbbi)
10 leszállani (K: leszállni)
27 hamvassza el azzal (K; H: hamvassza el vele)
28 harctéreket (NK: harctereket)
- 231 : 5 egyenjogúság legteljesebb (K: egyenjogúság <legszeleőbb> legteljesebb)
11 pamfletek, kiáltványok (K: pamfletek <prok> kiáltványok)
26 magokat (NK: magukat)
31 északról, délről és (K: északról <és> délről és) kellett az ország (K: kellett <magát> az ország)
- 232 : 4 feltételt (K: föltételt)
12 költözzék el, s (K: költözzék el <hagyja el há>, s vonuljon fel)
addig a határig, melyet (K: addig a <vonalg> határig, <a hol> melyet)
17 Otthontól (NK: Otthontól)
22 hadtervében (H: hadi tervében)
- 233 : 1 néhány (K: néhány)
2 hirdetéek (NK: hirdették)
- 233 : 11 mindaddig az ideig csak (NK: mindaddig csak)
26 Mária Annunziata (NK: Mária Carlotta)
33 veteránokból összeállítva (K: veteránokból <alakít> összeállítva)
- 234 : 1 évenkinti (1872: venkinti — sh.)
11 tisztei (NK: tisztjei)
17 szárnyait nyirbálni (K: szárnyait <szegni> nyirbálni)
30 Bízott (K: <...> Bízott)
Azt rajta (K: <Azok> Azt rajta)
- 235 : 4 nagy fájdalomba került azt megtenni (K: nagy <áldozat> fájdalomba került lesz azt megtenni)

Lap: Sor:

- 235 : 5 áldozat leendett az (K: áldozat <volt> leendett az)
19 versenyygettek (NK: versengettek)
hónvédsereg nem örömet (H: hónvédsereg *vezére* nem örö-
met)
26 elővettek (H: elkövettek)
- 236 : 5 ősz főpap volt (K: ősz <...> főpap volt)
13 egy lépést (K: egyetlen lépést)
20 s ha anyám e föld, mondd el (K: s ha <apám voltál> anyám
e föld <s ha> mondd el)
- 237 : 5 itthon (NK: otthon)
26 rovátk (NK: rovátká)
- 238 : 3 merengett (H: elmerengett)
22 arcát kezével (H: arcát két kezével)
30 a Duna meredek partjai (K: a Duna <színe> meredek partjai)
33 kovácsolt vaslemez volt (K: kovácsolt vaslemez <ből> volt)
- 239 : 2 hosszak (NK: hosszúk)
3 két végén a pántokkal (K: két végén a <kapcs> pántokkal)
5 rovátkához (NK: rovátkához)
8 három lábat (K: háromlábót)
18 ívpárt: a huszadikig (H: ívpárt: *egész* a huszadikig)
- 240 : 4 Fehértemplom (K: Fejértemplom)
12 állt azon a téren (K: állt <Duna és> azon a téren)
13 határoznak (NK: határofnak)
23 látszának ki (K: látszának ki)
30 Pancsova (1872: Pancs ova — sh.)
- 241 : 6 ércgátig érkeztek (K: az ércgátig <meg>érkeztek)
20 a temesvári parancsnok (K: a <...> parancsnok)
32 a hullám országa. (K: a hullám országa <volt>.)
33 megtámadhatatlan lett (K: megtámadhatatlan <volt> lett)
- 242 : 1 E katasztrófa (NK: A *katastropha*)
4 egyenesen a királyt (K: <mely> egyenesen a királyt)
bűntársául (K: bűntársaul)
10 amik (NK: a *kik*)
- 243 : 2 országotok védelmére (K: <hazátok> országotok védelmére)
3 szeretitek igazságaitokat (K: szeretitek <elvitettek> igazsá-
gaitokat)
4 jobban szeretem hazámat, mint igazságomat. (K: <job>
<mindenekfölött> jobban szeretem hazámat <szere-
tem>
mint igazságomat.)
32 mérnökök, geológok (K: mérnökök *és* geológok)
- 244 : 9 Garam (1872: Garan — sh.)

Lap: Sor:

- 244 : 12 tökéletes szigetté (K: tökéletes <nagyobb> szigetté)
15 szigetcskéje; e tenger (K: szigetcskéj<vel> <melynek> e tenger)
17 Nyitrán végig (K: Nyitrá<tól>n végig)
Trencsinig (NK: Trencsénig)
20 partvidék szakadékos, félszigetes országához (K: partvidék vizszakadékos, félszigetes <vidékéhez> országához)
szakadékos (1872: vizszakadékos — sh.)
31 kimeredő, rom koszorúzta (K: kimeredő <...> romkoszorúzta)
32 várakok egykor (K: várakok <...> egykor)
33 ekkor, fogják hirdetni (K: ekkor, <s még csak egy kimeredő hegycsucs sem> fogják hirdetni)
- 245 : 23 légben (K: égben)
- 246 : 5 de szintolyan jó (K: de <amel> szintolyan jó)
12 A beszarábiai (K: A <román> bessarabiai)
14 hajdani krakkói (K: hajdani <mátrai> krakkói)
15 mint *Dárday* hitte (NK: mint hitte)
16 akarta megmozgatni (K: akarta <kimozd> megmozgatni)
21 fennyen (NK: fennen)
24 rendeletet adott (1872: rendelet adott — sh.)
légjórójának (K: légjárom <csoporth> rajának)
több légjórójának (K; H: minden légjárom rajának)
- 247 : 4 éjféltil (NK: éjféltil)
10 egész nap (1872: egész napban — sh.)
14 monarchiában, még (K: monarchiában <s nem maradt kivilágítatlan ablak a fővárosokban> még)
16 mintha az ő babérai termették volna azt meg. (K: mintha az ő babérait termette volna az meg.)
26 egy jóslatszerű (K: egy <saját> jóslatszerű)
29 ugyanerről (K: ugyanarról).
- 248 : 2 s a villám sebességével (K: s <percenként hatszáz lábnyi a villám sebesség><gel>ével)
11 kelettől északnak (K: <déltől> kelettől északnak)
- 249 : 7 vezéreinek (K: vezéreinek. <Én>)
9 megyek felkeresni (K: megyek fel <találni> keresni)
18 repülni (NK: röpiülni)
19 Most *arra* is megtanítom őt. (K: Most *azt* is megtanítom *neki*)
23 mind két csoportba (K: mind egy csoportba)

Lap: Sor:

- 149 : 25 járta be a firmamentumot (K: járta be a <léget> firmamentumot)
32 Egyszer végre feltekintett maga fölé (K: Egyszer <asztán> végre feltekintett <az égre> maga fölé)
34 magasan (K: magosan)
- 250 : 6 hatalma mellett (K: hatalma <által> mellett)
7 orrán, ajkain (K: <minden> orrán, <száján> ajkain)
9 zsúrlódása (NK: súrlódása)
10 lassanként (K: lassankint)
12 kényeső (NK: kéneső)
16 És ama repülőgép (K: És ama *felső* repülő gép)
21 csigakörutat (K: <spirál> csigakörutat)
23 a villanyerő üvegszárnyaiban (H: a villanyerő *hatalma* üvegszárnyaiban)
32 nagyobb ívnek (K: nagyobb <segmentum> ívnek)
33 mint Dávidé (1872: mind Dávidé — sh.; NK: mint a Dávidé)
- 252 : 6 a mágnesű segélyével (K: a mágnesű<vel> segélyével)
20 azt így (H: azt úgy)
- 253 : 9 azután a hangkürtökön (K; H: azután *akár* a hangkürtökön)
13 csatolnák össze (K: csatolnák <egymáshoz> össze)
29 a felül került légjáró (K: a *felyülkerült* légjáró)
- 255 : 2 felett (K: fölött)
ezreit (K: ezereit)
13 kénytelen lesz négy felé (K; H: kénytelen *is* négy felé)
18 csaknem mértani bizonyossággal (K: csaknem <bizø> mértani bizonyossággal)
23 lehetne, és (K: lehetne, s)
27 s a (NK: és a)
- 256 : 1 könnyű szerével (NK: könnyű szerrel)
4 ellenfeleik fölé (K: ellenfeleik <mellé> fölé)
5 a felül került (K; H: a *felyülkerült*; 1872: fel ülkerült — sh.)
7 s a felső (NK: s felső)
8 hová (K: hova)
19 *hatalmába* van adva (K; H: *kezébe* van adva)
- 257 : 3 az ellenséges hajóraj (K: az ellenséges hajóraj <a. meg>)
12 tűzifecskendők (NK: tűzi fecskendő)
- 258 : 9 ekként (K: ekint)
12 Ezzel az a (NK: Ezzel a)
13 olyan hamar észre (K: olyan <könnyen> hamar észre)
15 repült (NK: repül)
17 fölött (1872: föfött — sh.)

Lap: Sor:

- 258 : 20 e csoport (NK: a csoport)
csoport közepette (K: csoport közepett)
22 volt: nem madárhoz (K: volt: <tehát kettős gépezet> nem madárhoz)
- 259 : 3 úgy számíthatá ki, *hog*y bizonyos (1872: úgy számíthatá ki, bizonyos — sh.)
16 szélétől (K: szélitől)
- 260 : 5 néhány (K: nehány)
8 orrával (K: órrával)
12 nagy kirgiz pusztán (K: nagy <bashkir> kirgiz pusztán)
14 sivatagokon. Játszott (K: sivatagokon *végig*. Játszott)
17 fölötte (1872: fölötte — sh.)
29 suhant *ki* a (H: suhant a)
- 261 : 5 homokot horzsolják (K: homokot <ki>. horzsolják)
12 röpülő (NK: repülő)
ellenfél szárnyai (K: ellenfél <vitorla> szárnyai)
22 százölnyi távolra (K: száz ölnyi távolban)
30 ismeretes szava (K: ismeretes <han> szava)
- 262 : 10 a reá lecsaphatásra (K: a <le> reá lecsaphatásra)
11 akkor megpillantja (K; H: akkor *egyszerre* megpillantja)
13 nyugati (K: nyugoti)
- 263 : 9 alul került légjáró (K: alul került légjáró<n>)
10 alól (K: alól)
11 kisikamlják (NK: kisikamolják)
20 csapódnak (K: csapodnak)
27 hegláncig (K: heglánczaig)
29 Asztrahántul (NK: Astrachántól)
- 264 : 6 utánarepült merészen (K: repült <nagy>merészen)
9 hajóból (K: hajóbul)
18 repülésüket (NK: repülésüket)
20 magasan (NK: magosan)
24 szót fogadt (NK: szót fogadott)
30 látnia lehetett a rózsaszínű (K: látnia lehetett <a hölgy> a rózsaszínű)
- 265 : 1 csőből (K: csőből)
4 e terjedékeny (NK: a *terjedékeny*)
11 kiáltá (K: kiálta)
- 266 : 29 *teher* (NK: *terhet*)
33 nem hagyja *el* a (NK: nem hagyja a)
- 267 : 3 voltak, Dávid (NK: voltak. Dávid)

Lap: Sor:

- 267 : 4 utól (K: utól)
6 Haha (K: Haha)
7 fogjátok meg Jehovát (K: fogjátok meg <Jupitert> Jehovát)
10 égből (K: égből)
22 ordítá (K: ordítá)
27 közelébe (K: közelébe <meg>)
- 268 : 8 Ez tudtára adá, hogy az, aki feje fölött az erős bosszúálló,
a kin-tseui mesékről (K; H: Ez tudtára adá, hogy az, a ki
a feje fölött: erős bosszúálló. *A férj, ki meg van sértve nejében.*
A Kin-Tseui)
12 vulkánba (K: volkánba)
21 rikácsolt (K: <o> rikácsolt)
28 repült (K: <fővel előre> repült)
- 269 : 10 végén (NK: végén)
15 pusztája fölött (K: pusztájá<n> fölött)
30 Néhány (K: Nehány)
- 270 : 9 egy gyémántheggyel (K: egy <hyalichor> gyémánt heggyel)
16 felosztott (NK: felosztott)
19 biztos közelből (H: biztos kezekből)
- 271 : 5 s december (H: s <mikor> december)
8 négyöles magas (K: négy öl magas <...>)
9 a Duna áradása (K: a Dunaáradás)
14 Mazurnak (1872: Mazurnak — sh.)
tetteért, főbe (K; H: tettemért, s főbe)
25 Dávid légjáró hadát (K: Dávid <ha> légjáró hadát)
30 levén (NK: lévén)
32 rokonszenvéről (NK: rokonszenveiről)
- 272 : 1 rokonszenvez (K: rokonszenvezik)
kereskedést folytat (K: keresked<ik>ést folytat)
4 mohamedánná (NK: mohamedánná)
16 zsilipe (K: zsilipje)
19 a célra (NK: e célra)
27 minden kísérlet (K: minden eddigi kísérlet)
28 azért, mert (K: azért <hogy> mert)
táborzott (NK: táborozott)
30 vasgátat (NK: vasgátot)
31 s azzal az egész bándi és szerémségi tengert az ő nyakába zúdítja.
Pedig (K: Banát<.>i és <.> Szerémségi; NK: s azzal az ő nyakába zudítja a vizet. Pedig)
- 273 : 3 Ott heverték a hótul (K: Ott <ho> heverték a hótul; NK: Ott heverték a hótól)

Lap: Sor:

- 273 : 8 közülök (K: közülük)
17 kifejlődik oldalaikon, azzal egy óriás (K; H: kifejlődik oldalaikon, *az együttes villanyerőt egyesítve*, azzal egy óriási)
27 És két óra múlva (K: És <fél> két óra múlva)
33 gátokon (K: gátakon)
34 földből (K: földből)
- 274 : 3 A-bal partja (K: <A jobb> bal partja)
a jobb partja (K: a <balp> a jobbpertja)
7 folyamokat (1872: *folyamatok*at — sh.)
8 beletalálva (K: bele<szakadva> találva)
12 az áradat ismét (K: az áradat<ot> ismét)
13 egy időben (K: egy <rész> időben)
16 elárasztá (K: elárasztá<k>)
20 tóduló (K: toduló)
23 felé (K: fölé)
24 Bolgrád (NK: Belgrád)
menekültek, a római (K: menekültek, <mikor> a római)
29 kiknek naphosszant (K: kiknek <közül> naphosszant)
32 aztán (NK: azután)
33 ezer meg ezer segélykiáltás (NK: ezer segélykiáltás)
- 275 : 1 Ez Tatrangi műve (NK: Tatrangi műve)
3 miként bátyja (K: miként <hős> bátyja)
hősileg elesett (K: <hősként> hősileg elesett)
5 helyéről (1872: *helyéről* — sh.)
12 beérő bambuszládákat (K: beérő <hosszú> bambuszládákat)
13 egymásba tolhatók (H: egymáshoz tolhatók)
14 a víz mentében kőoszlopok (K: a víz mentében <magas> kőoszlopok)
26 védgátak mellett (K: védgátak<at> mellett)
- 276 : 3 óriási város még bámulatosabb (K: óriási város <egy> még <...> bámulatosabb)
6 meg az általa (K: meg az <Duna> általa)
12 háromszázezer embere (1872: *háromszázembere* — sh.)
13 a víz elől (H: a víz alól)
16 törni magát (NK: magát törni)
26 míg a Dobrudzsában (NK: míg Dobrudzsában)
- 277 : 1 kiálta (NK: kiáltó)
7 elemek ütöttek (K: elemek<ell>ütöttek)
10 Kincsből (K: Kincsből)
13 Tűz nélkül (K: <Vér> Tűz nélkül)

Lap: Sor:

- 277 : 14 mindig csak vízzel . . . Fél napi (NK: mindig csak vízzel, mindig csak vízzel . . . Fél napi)
19 most a Sercsinszkoi tábora elé (K; H: most az került Schert-sinszkói tábora elé)
22 volt beszorítva (K: volt(ak) beszorítva)
23 gyémántgolyókból (K: gyémántgolyókból)
- 278 : 11 4. Oroszország is belép az összes európai és dzsiai hatalmasságok által alkotott kereskedelmi szövetségbe. 5. Lengyelország (NK: 4. Lengyelország [A továbbiakban a békepontok számozása mindenütt eggyel eltolódik.]
14 a saját (H: s saját)
15 hazabocsáttatnak (1872: hazabocsáttának — sh.)
19 képeznek (1872: képernek — sh.)
21 amiért Oroszország nemcsak (H: a miért nem csak)
- 279 : 23 eszköz van adva (1872: eszköz adva — sh.)
- 280 : 5 A föld nyelte el? (NK: A föld nyelte-e el?)
- 281 : 11 halmazokba (NK: halmazokban)
18 emelkedik ki a sivatag (1872: emelkedik ki sivatag — sh.)
22 városárul (NK: városáról)
mértaták (NK: méltatták)
23 figyelmőkre (H: figyelműkre)
25 a több száz (NK: e több száz)
- 282 : 21 Moldovából (NK: Moldvából)
22 vidékeig (NK: vidékéig)
- 283 : 24 beljében (NK: belsejében)
- 284 : 17 megvédni (NK: megvédeni)
- 285 : 2 NK: az „Alkonyat táján . . .” kezdetű mondatnál nem indul új bekezdés
34 most ő is (NK: ő most is)
- 287 : 15 megtanították neki, hogyan (NK: megtanították, hogyan)
17 polgárnak lenni (1872: polgárnak tenni — sh.)
- 288 : Cím A második millennium vége (K; H: Az ítélet napja. Utóhang a „Jövő század regényéhez”. A második millennium vége; 1872: Harmadik rész Az ítélet napja; NK: A második millennium vége.)
[A különböző közlésekben található címvariánsok közül a Jókai által is látott és választott utolsó, NK-beli címet fogadtuk el.]
2 tölt le (NK: telt le)
12 töltötte a tudományt a tanítványa (K: <praelegalt> a tanítványd<nak>; NK: a tanítvány)

Lap: Sor;

- 288 : 16 *vetkőzni a bőrükig* (NK: *vetkőzni bőrükig*)
17 *egy katonatiszt* (K: *egy <idegen> katonatiszt*)
21 *gyárat* (NK: *gyárdt*)
24 *fejébe nyomni* (K: *fejé<re>be <tenni> nyomni*)
26 *estig megint ugyanazon* (NK: *estig ugyanazon*)
289 : 6 *járjanak-keljenek semmi* (K: *járjanak-keljenek <hatvan forint havi fizetésből gavallérok legyének>, semmi*)
14 *egyszer-egyszer* (NK: *egyszer-músszor*)
15 *végítől* (NK: *végétől*)
18 *százmillió* (NK: *százötven millió*)
19 *száztfzmillió* (NK: *százhetven millió*)
27 *szemköztt álló* (1872: *szemköztt álló — sh.*)
28 *aki legtöbbet* (NK: *a ki a legtöbbet*)
30 *vörös* (K: *veres*)
31 *a másíknak kék* (NK: *a másíknak meg kék*)
290 : 2 *„passevolant”-okból* (K: *„passevolants”-okból*)
12 *elalunni* (NK: *elaludni*)
senki vissza (NK: *vissza senki*)
291 : 3 *dézmájáért* (K; 1872: *dézmájáért*)
6 *csírdját* (K; 1872: *csírdját*)
9 *múvelt* (*múvelt*)
292 : 19 *Minden teória* (K: *Minden <czáf> theoria*)
27 *amiktől még sohase kért* (K: *a níktől még soha kért*)
31 *országrészek* (K: *<világ> országrésze*)
293 : 3 *A világtörténet*, (K: *<A harcot> A világtörténet.*)
6 *romjaik* (NK: *romjai*)
14 *az erdők* (NK: *ez erdők*)
16 *átalakításról* (NK: *átalakításról*)
17 *Az óvilág* (K: *Az <új> óvilág*)
23 *kezdetnek volt jó. Az átalakítás* (K: *kezdetnek volt jó. <Lásuk, hogyan fogtak hozzá?> Az átalakítás*)
24 *lassú a földnél*, (K: *lassu<s> a földnél.*)
28 *hogyan kell a pusztá tenyeréből aranyat természeteni* (K: *hogyan kell <egy krajcártból egy forintot csinálni> a pusztá tenyeréből aranyat természeteni?*)
32 *közt* (K: *között*)
33 *akad tanítványa* (K: *<van> akad tanítványa*)
294 : 3 *sivatagok feltámasztása* (K: *sivatagok <polgár?> feltámasztása*)
4 *földére* (K: *földé<nek>re*)
5 *s gyapot* (K: *és gyapot*)

Lap: Sor:

- 294 : 10 bokornyí virágligetekkel (K: bokornyí <fányi> virágligetekkel)
11 magasán (K: magasra)
12 hétlányi (K: hét ölnyi)
- 295 : 2 felül (K: felyül)
s a belejutott (K: s <ha> a belejutott)
6 e tapasztalatukra (K: <ez uj> e tapasztalatukra)
14 szádából (K: szá<j>ából)
21 az ár a Szaharának (1872: az ár Saharának — sh.)
- 296 : 3 aminő (NK: a minőt)
elfoglalva a Timbukutól (1872: elfoglalva Timbukutól — sh.)
El Djufig (NK: El Djinég — elírás!)
- 13 E vidéknek még (K: e vidéknek <hajd> még)
volt hajózható tengere (K: volt<ak> hajózható tengere<i>)
17 mérföldnyi területet (K: mérföldnyi<re>)
19 szárazon (NK: szárazon)
34 mimózák ligetei (K: mimosák <erd> ligetei)
- 297 : 3 öröm, a (K: öröm, <mit> a)
5 legelő, betegnek (K: legelő <embern> betegnek)
22 elsápad (NK: elsápadt)
izzó veres (NK: izzóvörös)
30 fáradtsággal (NK: fáradtsággal)
- 298 : 6 században (1872: században — sh.)
9 szelekkel. E rögtöni (K; H: szelekkel. *Ilyenkor aztán rossz bor is termett.* E rögtöni)
10 óriási (NK: óriás)
22 lobbantó (K: robbantó)
31 fürdeni (NK: fürdeni)
32 szüreteltek (K; H: szüretelték)
- 299 : 17 az égre tekintő néger (K: <a bámuló> az égretekintő néger)
20 első (1872: első — sh.)
25 senki nem (NK: senki sem)
- 300 : 21 Tizenöt (K: tien<négy>öt)
egy *rendes* lakomához (H: egy lakomához)
24 hagyja. A készlethez (K: hagyja. <A papoknak mindennap van emberhús az asztalukon.> A készlethez)
26 amelyből (K: a mely<ek>ből)
száztizen (1872: kétszáztizen — sh.)
- 301 : 1 száztíz (K: <két>száztíz<huszonöt>)
7 tetővel. Ennek (K: tetővel <nélkül> ennek)

Lap: Sor:

- 301 : 14 aki kilencszáz (!) embert evett meg (K: a ki <hét> kilencszáz embert evett meg, [előbb:] megevett)
28 *mívelt* (NK: *művelt*)
- 302 : 5 aztán másként kezdének hozzá (K: aztán <elkezdék> másként kezdének hozzá)
9 a foglyul (1872: az foglyul — sh.)
19 negyed század (K: <fél> negyedszázad)
25 után (K: *útján*)
31 nem *a* ruháját (NK: nem ruháját)
- 303 : 11 mennybeli (NK: mennybéli)
16 Fidzsi-szigeti papok (K: Fidzsi szigeti<ek?) papok)
17 *Mbau* (NK; 1872; *Ubau* — sh.)
24 fejjel, két (K: fejjel, <és veres> két)
- 304 : 1 *ignamegyökeret* (NK: *ignagyökeret*)
7 körül van véve (K: körül<véve> van)
22 A repülőgépek által (K: A repülő gépek < mell?) által)
27 *többé* (K: *többet*)
- 305 : 7 szabad *nekik* levágni (NK: szabad levágni)
8 tartott (K: tartott<ak>)
9 annak bevégeztéig (K: annak *a* bevégeztéig)
15 *a* kutyaugatásnak (K: kutyaugatásnak)
16 *kakaskukorításnak* (NK: *kakaskukorításának*)
18 *fazekak*; (K: *fazekak*; NK: *fazfakak* — sh.)
19 szava jelenti (K: szava <nem> jelenti)
25 *Hanem* (1872: *Haneam* — sh.)
27 *talán* (K: *tán*)
30 A *mbaui nambetti-levu* (K: Az <mostani> *Mbaui nambetti-levu*)
32 *híják* (NK: *hívják*)
- 306 : 6 körültekergetett (K: <keresztül> körül tekergetett)
mely még (H: mely meg)
7 *cezhalfogakból* (NK: *czdpahalfogakból*)
12 hóhérlégényeik körülállták (K: hóhérlégényei <fela> körülállták)
13 *rákezdék* (NK: *rákezdtek*)
17 *Hang, mely hasonlít a mennydörgéshez*, mely (NK: *Hang, mely rémletet*)
20 papok s *mészárlok* (K: papok és *mészárlok*)
24 tör egyenesen a templom felé (K: tör <magának> egyenesen <errefelé> a templom)
31 az eleven (NK: ez eleven)

Lap: Sor:

- 307 : 2 megtelepítése (1872: megtelekítése — sh.)
17 csordájával, a hiénákkal (NK: csordájával, hiénákkal)
24 darabja (K: <egy példány> darabja)
26 vasketrecbe, tovaszállították (H: vas ketrecbe s tovaszállították)
29 a mbaui (K: az <M>Mbaui)
- 308 : 12 gátlá (K: gátolá)
27 fölemelve magasra, (K: fölemelve <a> magasra.)
- 309 : 7 nagy volt a száma (NK: nagy volt száma)
18 szörny nem fog bántani (K: szörny *ma* nem fog bántani)
21 fegyverét, mely (K: fegyverét, <s> mely)
- 310 : 5 Tizenkét nambetti vette (K: tizenkét <ember vette> nambetti vette)
17 rákezdék (NK: rákezdtek)
19 pálmalevelet (K: pálmalevelt)
23 ordítva Mbau (K: ordítva <a> MBau <...>)
24 Unong (NK: Unog)
30 kínzó sebét (K: <seb> kínzó sebét)
- 311 : 1 nambettijei (NK: nambettijai)
10 úgy találja (K: <úgy kívánja> úgy találja)
hogy kell már a Kolán istennek *ilyen* lakomát csapni; (NK: hogy *nem* kell már a Kolán-istennek lakomát csapni)
15 tabu alá lett vetve; (K: <tabunak lett kihirdetve> tabu alá lett vetve;)
20 Emberevő (K: <Vad> Emberevő)
24 kelet-indiai gyarmatok (K: Keletindiai <és afrikai> gyarmatok)
29 tigris s az (K: tigris és az)
- 312 : 10 csillagásznak (K: csillag<dá>ásznak)
21 nem pislognak zöld, vörös (K: nem pislognak <ke ?> veres)
26 az okát (NK: azért okát)
- 313 : 8 a föld legnagyobb gyémántja (K: a <világ> föld legnagyobb gyémánt<jánál>ja)
16 vörös (K: veres)
21 átmérőt mutattak (K: <s> átmérőt mutattak)
31 bolygó (H: bolygód)
33 a föld lakóra (K: a föld lakóra)
34 nem találkozik (1872: *nem* nem találkozik — sh.)
- 314 : 1 végítélet nem (K: végítélet<ről> szóló hagyom) nem)
3 négy legnagyobbak (H; 1872; NK: két legnagyobbak — sh.)

Lap: Sor:

- 314 : 12 fél évig látható (K: félévig <fenn> látható
14 második zsacsó alakú üstökös (K: második <üstökös>
zsacsó alakú üstökös; NK: zacskó)
16 többé (K: többet)
18 A negyedik (K: <Épen úgy> A negyedik)
19 Ennek a fényfarka (K: Ennek <a vis> a fényfarka)
22 feje a láthatárt (1872: feje láthatárt — sh.)
23 s a másik láthatárig (1872: s a másik a láthatárig — sh.)
26 marad (NK: maradt)
30 1680-ban (K: <18> 1680ban)
- 315 : 3 ez (K: az)
4 kalkuttai (K: <himmelayai> kalkuttai)
6 akkor lángsörénye (K: akkor a lángsörénye)
9 ismerték föl (K; NK: ismerték fel)
12 Hanem a régi (K: Hanem a <sza> régi)
15 mentül távolabb van tőle (H: mentül távolabb tőle)
18 De még (K: <Meg> De még)
22 térimére (NK: terimére)
23 repülését (K: repülése<arányát>t)
- 316 : 13 Láttuk (K: <Ötszázezer> Láttuk; NK: Látták)
24 mondák az aggodalom (K: mondák <mások> az aggodalom)
28 mint olaj a víz fölött (K: [előbb:] mint víz az olaj fölött)
- 317 : 1 megfojt; no (K: meg fojt; <másodsor> — no)
2 halál neme (NK: halálnem)
4 (a napközben *ötvenszerte* sebesebben (K; H: *még* a nap-
közben *is tízszer* sebesebben)
10 NK: a „Végre még harmadik eset . . .” kezdetű mondattal
új bekezdés indul
12 a földi légkör élenye (K: a földi <éleny tömege> légkör
élenye)
17 *ítéletperc* (K: „*ítéletpercz*” — nincs aláhúzva)
29 kettészakított (K: <félre> ketté szakított)
- 318 : 4 tevőleges delejével (K: tevőleges <sark> delejével)
6 az üstökös lángkévével (K; H: az üstökös *legyező alakú*
lángkévével)
15 ellentéte (K; H: ellentéte)
17 ennek (K: annak)
19 1860. decemberben (NK: 1860-*ik évi* decemberben)
25 ez elmélet (NK: az elmélet)
bele kell hullani (K: bele kell hullania)
28 a csillagdáiban minden évben (K; H: a *himmelayai* csillagdáiban)

Lap: Sor:

- 319 : 10 földünk novemberben (K: földünk <vagy> novemberben)
26 teremni az a (K: teremni <egy buzakalász, egy> az a)
- 320 : 2 távolra van (távolra <jár> van)
5 mívelt (NK: művelt)
6 amik (NK: a kik)
15 idelenn (K: ide *le*; NK: idelent)
21 művelt (K: <eszés> művelt)
25 egy végzet (K: egy <ha...?> végzet)
- 321 : 12 az államok szövetsége igazgatóságának (K: államok szövetség<ének> igazgatóságának; H: állami szövetségi igazgatóságának)
20 kiszabadították az embert (K: kiszabadították az ember<t>ek?)
- 322 : 12 szaporodik (K: <népesül> szaporodik)
19 a kenyér árával (K: a kenyér<rel> árával)
33 mint a XIX. században (NK: mint XIX-ik században — sh.)
- 323 : 3 úgy felissza maga körül a zsírt, hogy a zsír húzza a rövidebbet. (K: úgy <még> felissza maga körül a zsírt, hogy <az> a zsír húzza a rövidebbet)
9 magántakarékosság (K: magány takarékoság)
14 felzabáljon (K: <még> felzabáljon)
25 és egyéb reáltudományokat (K: és <az> egyéb reáltudományokat)
32 szántott (K: <termő> szántott)
- 324 : 7 el bírjon viselni (K: <ki> el bírjon viselni)
10 földön (K: föld<et?>ön)
11 s azoknak (NK: és azoknak)
12 a himalájai, mely (K: a himmelayai *csillagda*, mely)
felül (K: *felyül*)
22 használták fel (K: használták föl)
- 325 : 4 vitázott (K: vita<tko>zott)
fennmaradásáért (K: fennmaradásért)
- 326 : 2 tízezerszer (1872: tizsuezer — sh.)
9 meteorok (K: <fény> meteorok)
13 a Kígyós (K; H: a *vízöntő*)
14 a második a Skorpióban (NK: a második skorpióban)
15 a Skorpió e sötét foltja (K: a skorpió e sötét <lyuk> foltja)
21 érintett (K: <látott> érintett)
- 327 : 6 századról századra (NK: századokról-századra)
11 tenyészet, ami (K: tenyészet *létezik*, a mi)
15 a Kígyós (K: a *vízöntő*)

Lap: Sor:

- 327 : 21 *fefülmúlta* (K: *fefyül múlta*)
22 *mint Venus* (K: *mint a Venus*)
24 *e csillag fényének* (K: *e csillag<nak> fényének*)
25 *40 millió* (K: *4<0>2 millió*)
33 *égen keletről támadt fel* (K: *égen <is lázba> Keletről támadt <elő> fel*)
34 *ez H: az*
- 328 : 6 *miknek* (K: *a miknek*)
7 *a földi örömekre* (K: *<önmagukra> a földi örömekre*)
11 *észlelheték* (K; NK: *észlelhetették*)
16 *Uranus-pályáig* (NK: *Uranus pályájáig*)
19 *zsacskó* (NK: *zacskó*)
22 *a visszamaradását* (K: *e visszamaradását*)
- 329 : 1 *meg lehetett látni* (K: *me gl<átha>ehetett*)
2 *annak fényében* (H: *annak a fényében*)
4 *más alkatú.* (K: *más alkatú <volt>.*)
8 *szaggatja* (K; NK: *szakgatja meg*)
10 *elme gy* (K: *el<sub>h>megy*)
23 *északi* (NK: *éjszaki*)
24 *beavatkozott* (K: *beleavatkozott*)
27 *keresztül* (K: *körösztüil*)
30 *megismertették* (NK: *megismertették*)
a bolygó (K: *e <csillag> bolygó*)
33 *mint a Saturnusnak s egy* (K: *mint a Saturnusnak és egy; 1872; NK: mint Saturnusnak s egy*)
34 *huszonnegyszerte* (K; H: *huszonegyszerte*)
- 330 : 3 *tömege fénylő* (K: *tömege a fénylő*)
6 *futja körútját* (K: *futja <végig> körútját*)
9 *nyár? Ne aggódjunk* (K; H: *nyár? Mikor nekünk már a nap-távolban is tél van? Ne aggódjunk*)
14 *tízmillió* (K: *<negyven> tíz millió*)
17 *zsacskó alakú* (NK: *zacskóalakú*)
26 *szemlélni* (K: *<meg?> szemlélni*)
28 *e látvány* (NK: *a látvány*)
29 *többé* (1872: *többe — sh.*)
34 *hét* (NK: *két*)
- 331 : 9 *van.* (K: *van. <...>*)
15 *örzetlenül.* (K: *<tét> örzetlenül*)
19 *gyűrűi* (K: *gyűrű<jében>i*)
25 *tudtak* (K: *tudnak*)

Lap: Sor:

- 331 : 27 *Időszakaink különbségének oka* (K: *Időjárásunk rendetlenségének legfőbb oka*)
28 félre hajlása. De még (K; H: félre hajlása; azért oly ritka nálunk az igaz tél és igaz nyár. De még)
- 332 : 2 árnyat lehet (K: árnyat <most> ma is lehet; NK: lehetett)
8 tizenkét (K: <nyolc> tizenkét)
13 aztán (K; H: azután)
17 mely a világéterben képes továbbterjedni, egykor fültompító (K, H: mely a világaetherben tovább terjedve, egykor valami fültompító)
22 üstökösnek pályafolyamára (K: üstökösnek a pályafolyamára)
23 idézve elő abban (1872: idézve abban — sh.)
- 333 : 16 Ez év decemberében (K: <A jövő évben> Ez év decemberében)
20 rizst (1872: rizs — sh.)
21 termelt (K: termelt <ek>)
el lehetett volna látni (K: el lehetett vele látni)
28 ötezred (NK: ötezred)
31 ekkor (K: akkor)
32 meleg égőv izotherméinek (K: meleg égőv <egész> izotherméinek)
- 334 : 8 Bering-szoros Ázsia (K: Behring-szoros <az> Ázsia)
10 van most, melyet (NK: van, melyet)
14 ugyanakkor (K: ugyanekkor)
16 szélességi fokig (K: <hossz> szélességi fokig)
27 befed (1872: befedd — sh.)
30 vagy lassankint elfogyni (K: vagy <kénytelen> lassankint elfogyni)
32 többé (K: többet)
- 335 : 1 nem szorítja le a földről; a természet maga számol le velük (NK: nem szorítja le velük)
3 ki felkölti (K: <mely felrázza> ki felkölti)
7 csalhatlanoknak (NK: csalhatatlanoknak)
16 felyülhaladja (K: felyülhaladja)
18 bányászat (K: bánya <termelés> szat)
19 kín hazája (K: <vidéke> <világrésze> kín hazája)
21 Amerika mérsékelt (K: Amerika <...> mérsékelt)
29 örökzöld rónáit (K: örökzöld zónáit)
- 336 : 15 többletet (K: <plust> többletet)
20 most is, szokatlan (K: most is, <két szélső> szokatlan)
25 néhány (K: néhány; NK: néhány)

Lap: Sor:

- 336 : 27 bosszantja (K: bosszontja)
31 adatokon (K: adatokra)
- 337 : 8 üstökös a naptávolban (K: üstökös, mely a naptávolban)
11 ötmillió (K: <...> öt millió)
13 állt már, míg két középső lángfarka (K: állt már; <legszélső, a föld felé hajló farka a fias tyukig nyúlt le> míg két középső lángfarka)
18 tízmillió (K: <húsz?> tíz millió)
23 nap felől (K: nap felül)
24 megszakítva (K: megszakít<ani>va)
31 megszakadoznak (K: megszakad<oz>nak)
32 fénykévekre bomladozik (1872: fénykévekre — sh.; K: <szakadoz> bomladozik)
- 338 : 3 az üstökön (NK: az üstökösön)
a csillag (K: a <ho?> csillag)
6 s a magva (NK: a magva)
11 végbemenni. (K: végbemenni. <míg>)
17 népeinek (K: népei<nek> <előtt>nek)
27 tekét (K: <tömeget> tekét)
delejerejével, eltaszítja (K: delejerejével, <mely a föld> eltaszítja)
- 339 : 2 magyarázták (K: magyarázzák)
4 keringnek (NK: keringenek)
nyugatról keletnek (K: <keletről> nyugatról keletnek)
5 bolygó, a nap (K: bolygó <és holdjai, s> a nap)
15 felülmúlja (K: felyülmúlja)
17 ez a lökés (K: ez e lökés)
20 úton-útfélen (úton útfelen)
26 egyre oly mérvekben (K: egyre <nagyobb> oly mérvekben)
- 340 : 3 napkarikáját (K: <fény> nap karikáját)
8 a piacok (K: <az utca> a piacok)
- 341 : 1 közötti (NK: között)
6 egyenlítő. Ahol (K: egyenlítő <A hol> <Most?> A hol)
10 nyitva van mindenki (K: nyitva van <minden időben> mindenki)
12 kitűnő szónokok által (K: <reggeltől estig> kitűnő szónokok által)
13 azt a napot (K: azt a<z órát> napot)
14 a fiatalság és férfinem (K: a fiatalság és a férfi nem)
18 a Biblia, a Talmud (K: a Biblia, <az Alk?> a Thalmud)
21 kell vagy (K: kell <a mik> vagy)

Lap: Sor:

- 342 : 2 fölfedezés (K: felfedezés)
7 Aki elmulasztá gyermekkorában (K: A ki gyermek korában elmu-
lasztá)
8 egyszer meghallja (K: egyszer <előadva> meghallja
siet helyreépítolni (KI siet <...> helyreépítolni)
15 Vasárnap (K: Vasárnapokon)
19 felolvasásai (K: felolvasás<át>nak; H: felolvasás<ának>)
20 összegyűjti (K: összegyűjti<k>)
rangosztályból (1872: regosztályból — sh.)
22 van ekként (K: <fordul> van eként)
24 kfnai (H: hívai)
25 mellé, s (K: mellé <is> s)
26 szentélye közé (H: szentélyei közé)
31 s mikor (K: s <ha> mikor)
- 343 : 1 lesz másvilág (K: lesz egy másvilág)
7 holnaptól (NK: hónaptól)
8 amíg (K: a <mely> míg)
9 telik le, (K: telik <el> le,)
11 s jól (K: s <az> jól)
12 meghallja azonnal! (K: meghallja <azt> azonnal!)
13 kórágán (K: <beteg> kórágán)
14 várja a javulását (K: várja javulását)
15 Akinek a kedvesét (K: A kinek kedvesét)
mit kérdezi (K: mit kérdezze)
22 organuma (1872: organonuma — sh.)
- 344 : 5 keresztyény (K: keresztyén; NK: keresztyén)
7 egyházkirályai (K: <főpapjai> egyházkirályai
maradtak hátra (K: maradtak <el> hátra)
12 ezren meg ezren (K; H: ezren meg ezren)
15 veté (K: vet<ék>)
21 Ne feddj (K: Ne <...> feddj)
24 érzékeny (K: <gyöngé> érzékeny)
29 homlokáról (K: homlokából)
3 félelemtől (K: <rémület> félelemtől)
8 megnyugtatta (H: megnyugtathatta; 1872: megnyutatja
—sh.)
9 Az éj minden (K: Az éj <és nap> minden)
12 csalhatlanok (K; NK: csalhatatlanok)
17 ütközhetik, az (K: ütközhetik az *üstökös*; az)
18 két szabadon mozgó delejes test (K: két <szabad test> szaba-
don mozgó delejes test)

Lap: Sor:

- 345 : 19 össze nem ütközhetik, hanem (K: össze nem ütközhetik;
<kivál?> hanem)
22 futása akként (1872: futásakként — sh.)
23 annak (K: ennek)
29 hat be (K: hat <meg> be)
33 erő hatványai (K: erő <össze> hatványai)
- 346 : 2 felől (K: felül)
4 múlt (1872: mnlt — sh.)
10 éjszak (K: <jég>éjszak)
14 felvett (K: <rendes> felvett)
vonul a föld felé (1872: vonula föld felé — sh.)
26 utolsó negyedében (K: <holdtöltében> <az első negyedében>
utolsó negyedében)
27 keresztül kell menni (K; H: kell keresztül menni)
menn. Phranza (K: menni. <Régi római és kínai csillagá-
szok két ilyen esetet jegyeztek föl> Phranza)
28 jegyzette fel (K: jegyzett fel)
30 egy (K: <az> egy)
31 ad (K: dd)
34 észlelhető (K: <látható> észlelhető)
- 347 : 1 földről (NK: földről)
következik (K: <történik> következik)
11 Július 5-én már (K: Julius 5ikén <éjjel> már)
12 csaknem (K: <ép oly> csaknem)
13 napsugarak (K: nap sugarai)
15 röpkednek (NK: röpködnek)
29 szolgátokká tették (K: <elfogtatók> szolgátokká tették)
30 azt emberarcok alkotására (K: <azzal> azt emberarcok
<at> alkotására)
33 üdvözültektől (NK: üdvözültektől)
föltaláltatok (K: feltaláltatok)
34 embernek, teremtette (K: embernek, <úgy> teremtette)
- 348 : 9 elárulák (K: elárulák)
13 nyugoti (NK: nyugati)
14 ekkor haladta meg (K: ekkor *hatvanszorta*; H: ekkor *hat-
vanszor* haladta meg)
19 ránk nézve (NK: reánk nézve)
31 a delejes kitörés (K: a <z északfény>); H: delej kitörés)
34 fúná (NK: fújná)
- 349 : 9 további viselt (NK: tovább viselt)
- 350 : 4 mely gyorsaság (NK: mely gyorsasággal)

Lap: Sor:

- 350 : 14 keresztelkedjél meg, circumcisiót tégy (K: keresztelkedjél meg <metéll> circumcisiót tégy)
17 többé (K: többé(t))
23 ötvenkétezer (ötven<egy>két ezer)
24 távolban (NK: távolságban)
26 nyugatról (K: nyugotról)
- 351 : 10 körülötte (NK: körüllette)
11 fénytányérjának (NK: tányérjának)
14 alkotó (K: <képző> alkotó)
19 a fényuszály közepett képződött sötét úr (K: előbb: képződött sötét úr a fényuszály közepett; <mely közepett> pedig)
23 fényfarka, csak (K: fényfarka <egy sötét> csak)
26 mögötte (K: <fölötte> mögötte)
- 352 : 1 „halói”-tól (NK: „halói”-tól)
6 e találkozásból (H: a találkozásból)
8 akkor eltűnt (K: akkor <a kör szélére jutott> eltűnt)
9 része a holdnak (K: része <állt> a holdnak)
14 kétfelé (1872: ketfelé — sh.)
18 ragadni látszott azt magával megzavart rohamában. (K: ragad<ta>ni <azt> látszott azt magával <saját> megzavart rohamában.)
20 holdat (1872: hodat — sh.)
24 morzsáit (K: <darabjait> morzsáit)
26 hordjuk. De (K: hordjuk <Dies irae, dies illa, solvet saeculum in favilla>,,De)
28 érzelmők (K: <poéták> érzelmők)
holdunkat (NK: földünket)
29 többé (K: többet)
setét (NK: sötét)
- 353 : 1 uapot, s voltak (NK: napot, voltak)
3 vulkáni (K: vulkáni)
11 nem pusztult el (K: nem pusztult<ak> el)
13 költők (K: <poéták> költők)
félelme látszott (K: félelme <is> látszott)
21 ellipsisz vonalán (K: ellipsis<en> vonalán); NK: ellipsi —sh.)
23 elváló (K: el<térő> váló)
27 továbbra (K: <ezentúl> továbbra)
28 jövőben (K: <ezentúl>)
fogja azt körülfutni (1872: fogja az körülfutni — sh.)
29 nyugaton (K: nyugoton)
- 354 : 2 esthajnalcsillagé (K: <Venu> esthajnal csillagé)

Lap: Sor:

- 354 : 12 hogy körfutását (K: hogy <azt is> körfntását)
22 földtávlatban (K: földtávofban)
24 ez időpont (K: <a nap> ez időpont)
25 holdtöltet (NK: holdtöltét)
27 kupoláját (K: <fejét> kupoláját)
31 képezett. Mikor (K: képezett <birt már, mely széleit elho-
mályosítá, s fénylő réteget körül> Mikor)
34 mint hajdan (1872: mintha hajdan — sh.)
- 355 : 16 súrlódás (K: zsúrlódás)
19 a nagy tűzhányók (NK: a tűzhányók)
20 törnek (K: tör<t>nek)
21 árasztja (K: áraszt<á>ja)
24 után (K: <szerint> után)
26 nedves televényföld (K: nedves <szántóföld> televényföld)
27 és a víz (K: s a víz)
28 ki lehetett színezní (K: <le> ki lehetett színezní)
hol alakulnak (1872: hol alakulnak — sh.)
- 356 : 9 a gúla közepén (K: <azon> a gúla közepén)
12 az amerikai (K: az <Észak> Amerikai)
14 ha Afrika (K: ha <Ázsia> Afrika)
15 meglátszanak (K: meglát<ni>szanak)
16 északi (K: az északi; NK: éjszaki)
17 göncölei fölé. (K: gönczölei <homlokára> fölé.)
- 357 : 3 az üstököst (K: <azt> az üstököst)
12 mártírjai, kik (K: martirjai; <a tudomány Leonidásainak
lehetne őket nevezni,> kik)
15 gyógyíthatlan (NK: gyógyíthatatlan)
26 aminővel távozott. A csillagászok (K: a minővel <eltávo> tá-
vozott. <El is jött> A csillagászok)
- 358 : 19 föld nyolcvanszor (K: föld <. . .> nyolcvanszor)
27 nagyobb terület (K: nagyobb <négyszögmérföldnyi> terü-
let)
34 közepett (K: <által> közepett)
- 359 : 4 ősz, melynek (K: ősz <következett> melynek)
5 novemberben cseresnye (NK: novemberben a cseresnye)
10 Ázsia mérsékelt (K: Ázsia <északi> mérsékelt)
26 170 fokig (K; H: 171 fokig)
30 nélkül; ezt (K: nélkül; <míg> ezt)
32 izzó (K: i<ll>zó)
33 szétpattan (K: szétpattanik)

Lap: Sor:

- 360 : 1 csekélyebb hőfokot mutat, mint a ráhullás előtt (K: < csepp hidegebbnek mutatkozik, mint mikor bele hullott, > csekélyebb hőfokot mutat mint a ráhullás előtt.)
3 az izzó (K: az < tüzes > izzó)
5 kénsavanyba (K; NK: kénsavanyba)
9 üstökösöknek (K: üstökösök < bü > nek)
11 ugyanazon (K: s ugyanazon)
22 az egész világ (H: az egész *élő* világ)
25 felül (K: fel/ül)
32 mérsékelt földövek *alatt*. (K; H: mérsékelt földövek *felett*)
34 hat hétig (K: < hetekig > hat hétig)
- 361 : 2 rá. Ez (K: rá. < Éjjel > Ez)
4 nevezik (K: < vélik > nevezik)
5 Ez meghozta (1872: Ezt meghozta — sh.)
12 közlekedés meg volt zavarva (H: közlekedés *is* meg volt zavarva)
13 nem (K: < s > nem)
16 és a delejes tengely (1872; NK: és delejes tengely — sh.)
28 aszály (K: < szárazság > aszály)
- 362 : 4 szilvafürtök (K: < gyümölcsök > szilvafürtök)
5 ötmillió ember kenyérét (K: öt millió ember *ingyen* kenyérét)
7 „kemmá”-nak (K: k < o > emmának; NK: kommának)
neveznek, előjövésük (K: neveznek < meg > előjövésük)
8 szedi fel tápszerűl (K: szedi fel < a nép > tápszerűl)
21 dajkája (K: < növénye > dajkája)
22 ugyanennyinek (K: ugyanannyinak)
26 égen; hasztalan (K: égen; < egy sem jelen meg soha > hasztalan)
27 az üdítő (K: *egy* üdítő)
33 szemfedéllel (K: szemfödéllel)
- 363 : 4 felülkerült (H: fel/ülkerült)
23 Ezernégyszázmillió (K: Ezer millió)
26 az (K: < ez > az)
28 északi (NK: északi)
- 364 : 2 s azután (K: s < abbul > azután)
7 Az első (K: az < másik > első)
8 amiről (K: a < midőn > miről)
10 és tápszerűl használták (H: s tápszerűl *fogadták*)
15 gyászszentdejében (K: gyászszent < őben > ejében)
20 összes (K: < egész > összes)
23 szövevényeiből (K: < kezeib > szövevényeiből)
27 hogyan lesz (NK: hogyan lesz)

Lap: Sor:

- 365 : 2 szétvált darabjai (K: <atomjai> szétvált darabjai)
4 a meteorködöt (H: e meteorködöt)
7 melynek minden 11. évben a legsűrűbb (K: minden 11ik évben <pontosan be szokott következni> a legsűrűbb)
16 megjósolák (NK: megjósolták)
21 felett a szép (K: felett *ismét* a szép)
32 szét a Tejút (K: <fel> szét; 1872: szét tejút — sh.)
366 : 6 a réteggé (K: s <kijött a fűben> réteggé)
fűben, a léggben (K: fűben, s a léggben)
9 Elismerék (K: . . . Elismerék)
11 NK: az „Egy évig . . .” kezdetű mondat új bekezdésbe kerül
14 Tatrangi Dávid (K: <a csillagászok> Tatrangi Dávid)
18 melegsugárzásával (K: kisugárzása <által> val)
visszataszít magától minden érintkezést (K: <nem engedi érintkezni magát> visszataszít magától minden érintkezést)
22 valódi átmérője pedig 0,780 (K: <látszólagos átmérője 48''> valódi átmérője pedig <780> 0,780)
24 vörös (K: veres)
26 250 nap (K: <16 óra 45 perc> 250 nap)
29 Ez új (NK: Az új)

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Lap: Sor:

- 7 : Cím „*Otthon*” *vdros* — Otthon város lakóit említi még *A mi lengyelünk* c. regényben: „Van még másik magyar nemzet. Az otthon népe.” (JKK 66. k. 281.)
- 21 *selymér* — selyemhernyó
- 26 *olajnövények* — olajfafélék (Oleaceae), nagyrészt mediterrán, szubtrópusi növényfaj. Az olajfa örökzöld, szürkés levelű, fehér illatos virágú fa.
- 8 : 7 *A mezőgazdaság most már csak a tudománynak és a tehetségnek való.* — Hasonló gondolat szerepel Campanella *A napvdros* c. művében is, ahol egy titkos könyv alapján folytatják a földművelést és állattenyésztést (i. m. 68.). (Vö. *A regény keletkezése, forrásai és Fekete gyémántok*, JKK 20. k. 215.)
- 13 *nyomatás* — régen gabonaszemeknek lovakkal történő kitápostatása a kalászbokból
- 22 *gőz-rigolózgépek* — rigoloz: talajt, különösen szőlő telepítése előtt kézi v. gépi erővel megforgat
- 26 *alagsövek* — talajvíz elvezetésére, építmények létét veszélyeztető víz elvezetésére használt csövek
- 29 *cafrang* — lószerszámról lelógó dísz, sallang. Jóкаи itt bizonyára olyan készülékre gondol, amelyből szálak lógnak le, s úgy mozgatják beporozva a növényt.
- 9 : 15 *összepaklábazott* — a vasutak egymásba futó síneinek vonalát metaforizálja itt Jóкаи
- 26 *az eddig lehetetlennek hitt keresztülfúrásdt az egész földrétegnek* — Ez a gondolat szerepel pl. a VU egyik cikkében is. Szerzője dr. Tőkés rámutat, hogy sok probléma megoldható lenne, ha a tudósok át tudnának hatolni a földkéreg „tojásheján”. A föld gyomrában annyi a tűz, hogy az embernek fázni nem kellene, annyi a „villószesz”, hogy „tán a napot is nélkülözni bírónk”. A továbbiakban megemlíti „egy francia” indítványát, hogy fúrjanak artézi „tűzforráskutakat, hogy a légszeszt így világító, fűtő és öntözési célokra lehessen

Lap: Sor:

- 9 : 26 használni". (Vö. dr. Tökés: *A jövő század találmányai*, VU 1857. szept. 13. 37. sz. 385—86.) Mindez erősen emlékeztet arra, ami Otthon államban történik.
- 10 : 13 *Ilyen fedett díszkertek Otthon város belső főutcái.* — a 7. notesz 38. rectóján szerepel egy Otthon városra vonatkozó bejegyzés, melyen a fűtött utcák, kertek kétszer is szerepelnek: „Alul kőszénfűtés . . . Kertgazdaság . . . aláfűtés”. (*Főlj.* I. 329—330.) A VU 1868-as évfolyamában — amelynek több cikkét Jókai jegyzetelte 7. noteszában — szerepel egy hír „Fűtött városok” címen amerikai vállalkozóknak arról a tervéről, hogy az Egyesült Államokban alulról fűtött várost építsenek. (1868. jún. 7. 275.) Párhuzamként megemlíti Csernisevszkij *Mit tegyünk c. regényét*, amelynek „Vera Pavlovna negyedik álma” c. fejezetében a nyáron nyitott, hatalmas kertek felett télen becsukják a tetőt.
- 20 *ruggyanta* — kaucsuk
- 22 *ügyszobák* — hivatali szobák
- 25 *Moise* — Sfintu Gheorghe sziget Romániában, a Duna-delta ágai között
- 30 *ichorüveg boltozattal vannak fedve* — Delej országában is az üveg a legáltalánosabb építőanyag (*Fekete gyémántok*. JKK 20. k. 217.)
- 32 *gloriett* — magaslaton álló lugas, kilátó
- 11 : 6 *eleis-pálma* — olajpálma (*Elaeis guineensis*): főleg Nyugat-Afrikában honos, gyűrűszerűen vastagodott törzsű, szárnyas levelű pálma
- 8 *térimé* — térfogat
- 17 *fnixpálma* — (*Phoenix dactylifera*) a főleg Észak-Afrikában honos datolyapálma
- 18 *palmyrapálma* — palmirapálma (*Borassus flabelliformis*); pálmabor előállítására különösen alkalmas pálmafaj
- 19 *hajaz* — kissé hasonlít
- 20 *lodoicedék* — (*Lodoicea labill*) igen ritka pálmafaj, 10—25 kg-os óriásgyümölcsöt terem
- 22 *tahiti almák* — a Tahiti-sziget Polinézia egyik szigete. A szögópálma gyümölcsét „tahiti diónak” hívják. Nem sikerült megállapítanunk, mit nevez Jókai „tahiti almának”.
- 23 *ingefára* — Oken részletes mutatójában az *inge* különböző fajtái szerepelnek, s ezeket mint édes, hüvelyes termést hozó, Afrikában, Peruban s a Fülöp szigeteken honos növényeket határozza meg (i. m. 3. k. 1700.)

Lap: Sor:

- 11 : 24 *kenyérfa* — (Artocarpus) az eperfafélék családjába tartozó növényfajta. Nagy termése megsütve ehető, különösen a trópusokon termesztik.
- 24 *mangifák arany színű tojásai* — a mangofera termesztése sárga, narancsszerű, libatojás nagyságú, ízletes gyümölcse miatt igen elterjedt a trópusi országokban
- 25 *csirimáják* — (Cherimonia) cimetalma cserje; kitűnő gyümölcséért főleg Spanyolországban és Peruban tenyésztik
- 26 *duránci* — maghoz kötött gyümölcshúsú őszibarack és szilva-fajták általános elnevezése
gyüveszilvák — (Psidium) főleg Amerikában honos fa, bokor, zöld v. sárga ehető terméssel
- 27 *piriquao-barackok* — Oken említi „pirijao” néven a guilielma speciosa nevű, főleg délamerikai erdőkben honos pálmafajta sárga, ehető gyümölcsét (i. m. 3. k. 659.)
- 28 *abacato* — avocado, a Persea americana fa ízletes gyümölcse
- 29 *mangosztánalmák* — (Garcinia) Kelet-Indiában honos fa, Afrika tropikus tájain is megtalálható; jótű, tejnedvet tartalmazó gyümölcse van
- 31 *granadilla* — granadilla a golgotavirág spanyol neve; gyümölcse a gránátalmához hasonlít. Amerika, Ázsia és Ausztrália trópusi vidékein tenyésztik.
pandanusz — főleg Madagaszkárban honos, a pálmával rokon faj, ehető terméssel
- 12 : 3 *káposztapálma* — Jókai bizonyára a „Kohlpalme” (kel-pálmát) fordítja így németből. 50 méterre is megnövő pálmaféle
- 4 *török kobakok és tojásgyümölcsök* — a „törökparadicsom” v. padlizsán (Solanum Melongena) válfajai
- 5 *nanka* — a kenyérfa (Artocarpus) gyümölcsét hívják így egyes helyeken
malabári — Malabar-fok, Indiában, az Arab-tengernél
- 6 *pisztácok* — Pistacia-mandula
- 9 *a dinnyefa gyümölcse, a carica papaya* — Nyugat-Indiából származó, a trópusokon mindenütt elterjedt fa hatalmas gyümölcse
- 12 *Húsneműekben is egész világtárolt van itt* — Hasonló egzotikus húspiac leírását olvashatjuk a *Szabadság a hó alatt* c. regényben (JKK 36. k. 15.).
- 17 *jak* — rövid lábú, hosszú szőrű, szarvasmarha külsejű kérődző állat, Tibetben vadon és szelídítve él. Szerepel az *Egy ember, aki mindent tud* c. kisregényben is (JKK Kisregények 2. k.).

Lap: Sor:

- 12 : 19 *kínai salangin fecskéfészke* — Ázsiában honos fecskefajta kocsonyanemű tengeri állatkákból rakott fészke, kifőzve a kínai konyha finyenc levestéleje
- 20 *ausztráliai csőrös állat* — tojásrakó, kacsacsőrű emlős (Ornithorhynchus anatinus)
- 21 *pekári és tajasszu malackák* — a pekárilék (Tayassuidae) a sertésekkel rokon emlősök
- 23 *rezge* — rezgőfű (Briza); itt: finom, rezgő
- 24 *„penmikán”* — halból és kukoricából készített indián étel, lassú tűzön sütve sokáig eláll
- 30 *egy finyenc állat, a „musang” a kávégyümölcsöt megeszi* — A Jókai-hagyaték könyvei között megtalálható *Synopsis der Naturgeschichte des Thierreichs* c. műben olvasható, hogy a musang a részben növényevő paradoxurus egyik válfaja; ez az állat felfalja az érett kávécserejt, a szemeket azonban érintetlenül üríti ki, ezeket a bennszülöttek összegyűjtik és értékesítik (i. m. 118.).
- 13 : 1 *album graecum* — ürülék
- 2 *koprolit* — az őskori állatok ürülék kövülete
- 3 *mindenféle italokat drúlnak* — Jókai a 7. notesz 48. v.-ján és r.-ján gyűjt *Italok* címszó alatt anyagot (Följ. I. 312—313.)
- 9 *four croya* — (Furcroea Vent) Nyugat-Indiában és Dél-Amerikában honos ananászféle
- 14 *fürgenc* — virgonc, mozgékony
- 15 *ghekkó* — tapadógyökök; a trópusi és szubtrópusi tájakon honos gyökfajta
- 14 : 7 *légnymatú hengervasút* — a *Das neue Buch der Erfindungen* 2. kötetében található egy képpel kísért leírás a St. germain-i „atmoszférikus” vasútról. A képen személyvagon látható, a kerekek között henger alakú tartállyal (154.).
- 8 *imperidlé* — kocsitető; az emeletes társaskocsi tetején levő ülés
- 15 : 2 *alagút minden utca nyílásából vezet át a túlpartra* — Lehet, hogy Jókaira hatással volt az, amit a *Das neue Buch der Erfindungen*-ben olvasott: a 2. kötetben részletes, képpel illusztrált leírás olvasható a Themze alagútról, építésének hosszú történetéről, s előnyeiről a híd-megoldással szemben (294—296.).
- 9 *Razin-tó* — ma Razelm-tó, a Duna deltájától délre, Romániában
- 13 *gyöngyér* — vízi madárfaj; Jókai itt talán gyöngyragyló értelemben használja

Lap: Sor:

- 16 : 8 *lampyris* — szentjánosbogár
- 17 : 10 *alterdī* — itt: módosít
- 18 : 27 *a használható emberi erő megkétszereződött* — Az, amit Jókai itt és a későbbiekben ír a „használható emberi erő” gyarapodásáról emlékeztet Thomas More gondolatmenetére. More az *Utópiában* azt fejtegeti, hogy a lakosok csak hat órát dolgoznak naponta, ami azonban nem jelent fennakadást, mert megszorodott a munkás kezek száma, bekapcsolódtak azok, akik más társadalmakban dologtalanul élnek, elsősorban a nők, papok, gazdagok stb. (Thomas More: *Utopia*, New York, Crofts Classics, 1949. 35.)
- 19 : 8 *közkonyha* — a „saját konyha” és „közkonyha” lehetőségével találkozunk Csernisevszkij *Mit tegyünk* c. regényében is (i. m. 280)
- 20 : 3 *Paracelsus* — Theophrastus Bombastus (1493—1541) svájci természettudós és filozófus a reneszánsz legismertebb orvosalakja
- 4 *Felnőtt férfiak járnak most tanulni* — Hasonló gondolat szerepel Thomas More *Utópiájában* (vö. *A regény keletkezése* c. fejezetünkkel).
- 14 *Az Otthon papja . . . a geológiát magyarázza* — Delej országával ellentétben Otthonban vannak papok, de ők is bekapcsolódnak a tudományos eszmék terjesztésébe. Hasonló gondolattal találkozunk Campanella *Napdállamban* : a papok kutatják a tudományokat (i. m. 28.).
- 18 *textus* — a szentbeszéd alapjául szolgáló evangéliumi szöveg
- 23 *Solon* — Szolón: kb. i. e. 638—559 athéni államférfi és költő
- Konfucsé* — Konfuciusz (Kung-fu-ce, i. e. 551—479) kiváló ókori kínai filozófus, aki főleg erkölcsi és politikai téren fejtegette ki nagyhatású nézeteit
- 23 : 31 *A vétkest száműzik* — Beccaria *Büntett és büntetés* c. könyvében javasolja a száműzetést a halálos ítélet helyett (i. m. 94. Vö. *A regény keletkezése, forrásai*)
- 24 : 23 *egyedáruság* — monopólium: az államnak vagy valamely közületnek az a kizárólagos joga, hogy bizonyos termékeket csak ő gyárthat és hozhat forgalomba
- 29 *oxon* — az oxigén fizikai és kémiai tulajdonságokban különböző változata. A légkör magasabb rétegeiben az oxigénből képződik.
- 25 : 9 *ale* — angol világos sör
- 11 *Az Otthon államban . . . nincs részeg ember* — Hasonló gon-

Lap: Sor:

- 25 : 11 dolattal találkozunk Bulwer-Lytton *A jövő nemzedék c.* könyvében: az itt leírt utópikus ország lakói is tartózkodnak „minden részegítő italtól” (i. m. 87.).
- 23 1870-ben — a francia—porosz háborúban
- 34 mértani arányban növekedik — a mértani sorozat a számok olyan sorozata, amelyben a másodiktól kezdve minden szám az előzőnek ugyanannyiszorosa
- 26 : 2 *lustratio* — itt: szűrés
- 9 *abszolutorium* — fölmentés, különösen a számadási kötelezettség alól
- 28 : 9 „*ultima ratio regum*” — „a királyok végső érve”
- 29 *A repülőgépek rendszere* — A repülés rendszeresítése visszaterő témája az utópikus műveknek — Jókainál Delej ország lakói is kitalálták „*a röplés titkát*” (JKK 20. k. 214). Cabet *Icarie*-jában kormányozható léghajók könnyítik a közlekedést (i. m. 71.). Bulwer könyvének szereplői szárnyakkal repülnek stb.
- 29 : 10 *douanier* — vámhivatalnok
- 30 : 10 *Az emberek nem kártyáznak többé* — More *Utópidiájában* sem játszanak szerencsejátékokat többé (i. m. 51.)
- 15 *trikk* — ütés a kártyában (a pontok száma)
- 18 *mnemotechnika* — az emlékezés működését megkönnyítő eljárások összessége
- 19 *praestidigitateur* — szemfényvesztő, bűvész
- clairvoyance* — telepátia
- 31 : 7 *academice* — itt: elméletileg
- 13 *aul* — a falu elnevezése Belső-Ázsiában és a Kaukázusban
- 24 *gyaur cenkek* — hitvány, nem igazhitű semmirekellők
- 32 : 6 *crystallum* — kristály
- 12 *Már a múlt században több százra mentek azok a betűjegyek, miket minden európai nép egyformán olvasott* — Tolnai Vilmos írja ezzel kapcsolatban Jókairól: „Nem hisz egy minden nyelvet fölöslegessé tévő . . . világnyelvben; a volapüköt ki is gúnyolja *Csalavér c.* novellájában; de bízik a világírásban, azaz olyanban, mely jelképes jegyeivel mindenki előtt érthető, s bizonyítékul összegyűjt 180 olyan jelet, melyeknek már a XIX. században a térképeken, menetrendekben, a csillagászatban stb. nemzetközileg megállapított értelme és értéke van.” (Tolnai Vilmos: *Jókai és a magyar nyelv; Magyar nyelv 1924. 21. sz. II. k. 246.*)
- 14 *a kilenc arab számjegy* — az általánosan elterjedt tízes szám-

Lap: Sor:

- rendszer számai 1—9-ig, amelyek arab közvetítéssel jutottak el Indiából Európába
- 32 : 14 a hónapok tizenkét jelvénye — Jókai a 36. lapon fel is sorolja ezeket a jelvényeket
- 21 az egyiptomi hieroglifok — a *Das neue Buch der Erfindungen* foglalkozik részletesen az egyiptomi hieroglifákkal (3. k. 361.)
quipu — a csomóírás egy neme, melyet a régi peruiak arra használtak, hogy lajstromokat, népszámlálási adatokat számontartsanak vele. A *Das neue Buch* szerint még most is vannak olyan indián törzsek, amelyek ilyen csomóírással rögzítik állataik számát. (i. m. 3. k. 351)
wampum-övek — kagylóhéjból készült övek, melyeknek mintája rendszerint szimbolikus jelentésű volt (*Das neue Buch* . . . 3. k. 352.)
- 22 *tazmán képzetük* — Ugyanitt olvasható, hogy az angolok Tasmania szigetén az 1830-as években sehogysem tudtak szót érteni a bennszülöttekkel, s proklamációikat képekben próbálták kifejezni (i. m. 3. k. 354.).
az *aztécák pálmahéjra festett feliratai* — Mexikó indián őslakói hieroglifákkal bőrökre, anyagokra írtak
- 23 *mexikói évkarikák* — a *Das neue Buch der Erfindungen* a 3. k. 356. lapján képen mutatja be a mexikói írásjeleket, a 357. oldalon az évkarikákat
- 24 *Tsok írásmód* — valószínűleg a Tseu név elírása, ugyanis a kínai írást i. e. a IX. században Tseu fejlesztette tovább
- 34 : 28 (*clepsidra*) — vízióra
- 35 : 1 *Mexikói képrás* — Lehetséges, hogy ehhez és a következő írásjelek egy részéhez a *Das neue Buch der Erfindungen* is szolgáltatott anyagot: a 3. kötetben külön fejezet foglalkozik a különböző írásmódok kialakulásával, többek között a mexikói képrással is (i. m. 355.).
- 3 *Rosicrucianusok* — Rózsakeresztesek a XVII—XVIII. században bizonyos titkos társaságok tagjai. Alapítójuk a hagyomány szerint egy bizonyos Rosenkreuz Keresztély, aki a XIV. században a szent sírhoz zárandokokat vezetett. Később családok kerítették e társaságokat hatalmukba.
- 7 *baldoveryelv* — eredetileg: az alvilág nyelve. Itt: speciális „tőzszeszargon”. (Vö. Följ. I. 316.)
- 14 *balance* — évvégi mérleg
- 36 : 5 *Chippewas sírkövek képzetűi* — A *Das neue Buch der Erfindun-*

Lap: Sor:

- gen külön ismerteti egy „Tschippeway” főnök sírkövét (képpel is illusztrálja), megállapítva, hogy az észak-amerikai indiánoknál gyakoriak a képrással teleírt sírkövek. A bemutatott képen főleg állatábrák láthatók. (i. m. 3. 353); a Jókai által megadott képzetük is többnyire állatokat ábrázolnak.
- 36 : 18 *a hat római számszámjegy* — I, V, X, L, C, M amelyeknek kombinációi jelölik a különböző számokat
- 37 : 20 *demiurgus* — demiurgosz: világteremtő szellem
- 38 : 3 *ami veszélyes kórbán III. Henrik meghalt* — III. Henrik francia királyt megölték; III. Henrik német császárt megmérgezték — a szövegből nem derül ki pontosan, mire gondol Jókai. *Dávid, Izrael királya* — Dávid Izrael második királya; neki tulajdonítják a zsoltárokat
- 39 : 11 *mephyticus* — dögletes, bűzös
- 40 : 2 „*lachesis*” — kígyóméreg. A továbbiakban Jókai szemmel láthatólag újsághirdetésekből reklámozott „csodaszereket” sorol fel.
„*koladió*” — a forró égvön honos kólafa diója, nagy koffein tartalmú, serkentő és erősítő szer
- 3 *opopanax* — az Opopanax chironium nevű, Dél-Európában honos növény gyökeréből nyert váladék, amelyet egy időben gyógyszerként használtak
- 6 *ginseng „panax”* — Kínában, Kelet-Indiában, Japánban termő növény; gyökerének csodaerőt tulajdonítottak, a kínai orvosok minden betegség ellen használták. Fontos szerepe van az *Egy ember, aki mindent tud* c. kisregényben (JKK Kisregények 2. k.).
aszakór — minden olyan pontosan meg nem határozható betegség, pl. tüdőbaj, sorvadás régi elnevezése, amely nagyfokú lesoványodással járt
kalabárbab — Nyugat-Afrika trópusi vidékein termő, babhoz hasonló növény (Phyostigma Baulfour). Kivonatát epilepszia, tetanusz és más betegségek ellen használták.
- 7 *kínabor* — Vinum Chinae: egy időben kedvelt, gyomorfájás ellen fogyasztott ital
anacahuit — vö. a I. 218: 31 jegyzet
Bestucheff-tinktúra — az alkimisták idejében előállított „orvos-ság”, amely még a XIX. században is használatos volt (vas-kloridból, éterből és szeszből készült)
- 8 *essentia lignorum* — faszesz, metilalkohol
poculum vomitorium — hánytató ital

Lap: Sor:

- 40 : 8 *potio Riveri* — citromsavat és szénsavas káliumot tartalmazó ital
- 9 *guarana* — gyógyszer egy brazíliai kúszócserje magjából, a múlt században pl. migrénes fejfájás ellen használták
- paraguay tea* — dél-amerikai eredetű, a múlt században közkedvelt teafajta
- 10 *Dippel olaja* — Johann Konrad Dippel német teológus és orvos, utóbb alkimista (1673—1734) az akkoriban gyógyításra használt „illó állati olaj” felfedezője
- agebalzsam* — sötétsárga zsírféleség, melyet egy mexikói rovarból nyertek, s bőrbetegségek gyógyítására használtak
- 12 „*telluri erő*” — a Föld ereje
- 13 „*sidericus erő*” — a csillagok ereje
- 14 „*jódozmon*” — itt: feltehetőleg ózon
- 15 *klimakterikus esztendő* — válságos, döntő, súlyos fordulatot jelentő esztendő
- 41 : 2 a *légkör feletti világ lényei közé emelkedett* — Hasonló gondolattal találkozunk Lefébvre *Páris Amerikában* c. könyvében. E szerint „a lélek delejes erő, midőn a test elaggott, a mindig ifjú és mindig tevékeny lélek elveti az elvásott burkot és egy jobb világba megy új tért keresni határtalan tetterejének . . . Jupiter, Saturnus, Sirius! Mindmegannyi világ, a melyeket már emelkedettebb lelkek laknak”. (I. m. 179.)
- 8 a *tengeri csiga . . . szintén igen tökéletes lény* — vö. Jókai: *A csigák regénye*. NK 50. k.
- 32 *ma délben két órakor elköltözöm innen* — Hasonló motívum szerepel a *Fekete gyémántokban* (JKK 21. k. 197.), a *Nincsen ördög* (JKK 56. k. 64.) c. regényben.
- 42 : 5 *vital-geniusza* — éltető szelleme
- 6 *Szenegál-parti négerek* — Szenegál Köztársaság Nyugat-Afrikában, lakói túlnyomórészt szudáni négerek
- 9 *Wisconsin* — az USA egyik állama, az ország északi részén
- 19 *Az erős akarat előtt nincs lehetetlenség* — Zsigmond Ferenc szerint Jókai világnézetének az az alapja, hogy a lélek legyőzi a testet. (Jókai Bp. 1924. 295.) Jókai számos művében ábrázolja, hogy az akarat az emberi természet felett áll. (Vö. *A kőszívű ember fiai*, JKK 27. k. 12., *Kárpáthy Zoltán*, JKK 1. k. 203.)
- 21 *egy székelly favágó alakjában naphosszant vezettelek . . .* — azt *őnalakításnak* nevezik — Bizonyos hasonlóság van e motívum

Lap: Sor:

- és az állandóan alakját változtató „Zöld szemű ember” meséje között. (*Szabadság a hó alatt*. JKK 37. k. 13.)
- 42 : 25 „*glandula pinealis*” — tobozmirigy, amely a kisagy alatt foglal helyet
- 30 *mithridat* — ellenméreg
- 43 : 8 az *Obi partjától* — az Ob Nyugat-Szibéria főfolyója
- 45 : 14 *göncölök* — pólusok (a Föld és az ég pólusai)
- 46 : 6 *Weddel elfoka* — Weddel-tenger: Az Atlanti-óceán legdélibb része, melléktengere, mélyen benyúlik (mintegy 78° déli szélességig) az Antarktiszba.
- 7 *Parry szárazföldere* — Sir William Edward Parry angol felfedező, az Északnyugati átjáró kutatójának nevéből több fokot és szigetet neveztek el, valamennyi az Északi-sark közelében (és nem, mint a regényből kiderül, a Déli-sarknál).
- 18 *spitzbergeni sziget* — Spitzbergák — a Svalbard szigetcsoport régi neve: Norvégiához tartozó szigetcsoport az Északi-Jeges-tengerben
- 29 *Nova-Szemlya* — Novaja Zemlja: Új Föld: a Szovjetunióhoz tartozó szigetcsoport a Barents-tenger és Kara-tenger között a Jeges-tengerben
- 47 : 11 *Bering szoros* — Ázsiát és Észak-Amerikát elválasztó tengerszoros; felfedezőjéről, V. Bering dán hajósról nyerte nevét
- 13 *Port Patrik sziget* — sziget az Északi Jeges-tengerben, a Melville-sziget közelében, az Erzsébet királynő szigetek között
- 14 *Cap Alnion* — Jókai német térképet használt — a Cape rendszer „Cap” írásmódja is német forrásokra vall
- 17 *Cap Parry* . . . a 85. fok alá esik — Jókai térképén a 85. fok közelében, az Ellermere szigeten szerepel Mt. Parry, talán erre gondol, vagy a fokokban téved
- 48 : 12 *itt alattunk kezdődik a szabad tenger* — Az Északi szabad tenger témája több Jókai-műben szerepel, így a *Fekete gyémántokban* (JKK 20. k. 207.) ugyancsak a szabad tengert s a fölötte sugárzó északi fényt írja le. Szerepel e téma az *Egy léghajós, kit Amerikába vert át a szél* (*Két léghajós* címmel is) c. novellában, (NK 50. k. 77–84.), *Egész az északi pólusig* c. regényében (JKK Kisregények 2. k. 171.), *Akik kétszer halnak meg* c. regényében (JKK 39. k. 204.) stb. — Nacsády József mutat rá a *Fekete gyémántok* jegyzeteiben, hogy Jókai több cikkből meríthetett anyagot, többek között Molnár Antal *A sarktengerek hőmérséklete* c. művéből (Hazánk s a Külföld,

Lap: Sor:

1866. 18. sz. 283.), a *Tour du Monde Voyage à la mer libre du pôle arctique* (1868. 113—60.) c. cikkéből, továbbá a *Das Buch der Reisen und Entdeckungen* c. sorozat *Amerika I.* kötetéből, amely Kane utazásait írja le.
- Ugyancsak Nacsády mutat rá, hogy Verne is ír 1866-ban megjelent *Hatteras kapitány* c. regényében „északi szabad-tengerről” (vö. *Fekete gyémántok*. JKK 20. k. 312. és 402.).
- 48 : 21 *aurora borealis* — északi fény
- 49 : 17 *A szigetek hasonlítanak a holdban látható körhegyekhez* — A Hold nagy krátereit nevezik gyűrűs hegységeknek. Jókai forrásai közül többek között Humboldt írja le a Hold felszínét. (Kosmos 3. k. 495—511.)
- 22 *A hold „Kepleré”-hez hasonlít* — egyike a Hold krátereinek
- 50 : 3 *A föld meztelen kérge van itt* — Az itt következő a Föld történetét idéző rész — hasonló a *Fekete gyémántok Mielőtt ember lett volna a Földön* c. fejezetéhez (JKK 20. k. 5—27.).
- 8 *földzsurma* — itt: törmelék
- 19 *mastodon* — kihalt őskori óriási ormányos emlős
- 20 *dinotherium* — kihalt óriási emlősállat (vö. *Fekete gyémántok* (JKK 20. k. 10.; *Egész az északi pólusig* JKK Kisregények 2. k. 125.)
- 20 *tekekoponydjú . . . emberfaj* — gömbölyű fejű
- 24 „*Medve-sziget*” — sziget a Norvég-tengerben, Norvégia és a Spitzbergák között, a 76° körül
- Bel-Sund* — öböl a Spitzbergák nyugati partján, a 77° közlében
- 51 : 32 *kőszénkor* — a Föld ókorának v. első korának, a kb. 315 millió évig tartó paleozoikumnak ún. karbonkorszaka
- jurakorszak* — a kb. 140 millió évig tartó földtörténeti középkor első korszaka
- 52 : 23 *plejadok* — Fiastyúk: csillaghalmaz a Bika csillagképben
- 53 : 7 *excrementum* — ürülék
- 34 *rettenetes bazaltfalak* — Jókai Erdélyben látott ilyet, le is rajzolta a Detonatát. L. *More patrio* c. útirajzokban.
- 54 : 6 *kovarc* — feltehetőleg kvarc
- 22 *pistácit* — pisztác: mésztimvasszilikát; többnyire zöld, barna, szürke vagy vörös, rovátkás v. oszlopos ásványkristály
- 55 : 10 a *terciérkor csodaszörnyei* — a terciér kor — a földtörténeti harmadkor (a 60—70 millió évig tartó újkor első szakasza). Ekkor jelentek meg a mai háziállatok ősei.
- 12 *épen megtartva a nedvtelen örök tél e szörnyű múzeumában* —

Lap: Sor:

Épen maradt őszállatokra lelnek az *Egész az északi pólusig* c. mű hősei is. (JKK Kisregények 2. k. 121., 125–30.)

57 : 6 *engem többé ez útra ne vigy* — Hasonló motívum szerepel Bulwer könyvében: a nők férjhezmenetelük után nem repülnek többé (i. n. 147.).

58 : 5 *aeon* — korszak, földtani mértékkel mérhető idő

8 *a Jupiterben már tökéletes lényeknek kell lakni* — A bolygókon lakó esetleges értelmes lényekről Jókai többek között a népszerű Flammarion *La pluralité des mondes habités* (Paris, 1862) c. művében olvasható.

10 *levették a Mars . . . fényképmását* — Jókai itt abból indulhatott ki, amit az égitestek fényképezéséről olvasott. Daguerre 1840-ben a Holdról készített felvétele volt az első szlagyaszati kép (erről Humboldt is ír, *Kosmos*, 3. k. 505.), később e kezdeményezést sokan követték és tökéletesítették: Rutherford pl. 1864-ben már fotográfiai messzelátóval készítette felvételeit. *A Das neue Buch der Erfindungen* a fényképezés történetét tárgyaló fejezetben külön részt szentel az asztrofotográfiának. (2. k. 445–472.)

21 *heliodaemon* — a Nap démona

24 „*vital magnetizmus*” — hipnotizálás vagy szuggesztió, amely a XVIII. század vége óta magnetizmusként emlegettek. E jelenség első elméletét a svájci Anton Franz Mesmer (1733–1815) állította fel, aki feltételezte, hogy az élőlények, a Föld és az égitestek egy mindent betöltő fluidum által hatnak kölcsönösen egymásra. Az élő testnek azt a tulajdonosságát, hogy környezetével kölcsönhatásban áll, Mesmer a mágnesség analógiájával próbálta megmagyarázni, innen a név: magnetizmus. (Vö. Sándor István jegyzeteit *A lélekidomár*hoz, JKK 51. k. 548–549.) E jelenségek iránt a múlt század eleje óta világszerte nagy volt az érdeklődés, pl. Turgenyev több elbeszélésébe beleszővi e témát. Szemmeláthatólag Jókai figyelmét is felkeltették a hipnózis, telepátia problémái, ezeket a jövő század gyógy módjai között főhelyen szerepelteti.

25 *villanyos „baquet”* — ugyancsak Sándor István idéz egy régi leírást, amely szerint Mesmer intézetében a gyógykezelés úgy történt, hogy a betegek egy deszkával befedett tölgyfa kád körül ültek, s a kádból kiálló vasrudakat fogták. (*A lélekidomár* 549. (Ezt a kádat nevezték „baquet”-nak.)

27 *elektrobiológia* — feltehetőleg: elektrofiziológia: az élettan

Lap: Sor:

- ága, a működő szervek által termelt elektromos árammal (bioelektromosság) és az elektromos ingernek az emberi és állati szövetekre kifejtett hatásával foglalkozik. Alapjait Galvani vetette meg.
- 58 : 32 *Támadtak a sötétben látók* — a 7. noteszben Jókai *Mysticum* című műve alatt hosszasan sorolja azokat a misztikus jelenségeket, amelyeknek egy részét Otthon állam lakóival kapcsolatban említi. Eddig nem sikerült megállapítanunk, milyen művekből készítette ezeket a jegyzeteket. (7. notesz, 36—37. r. és v., *Följ.* I. 330—332.) Itt említjük meg, hogy hasonló emberfeletti képességekkel rendelkeznek Bulwer regényének hősei is. Egy „vriil”-nek nevezett, a villamosságot, galvanizmust is magába foglaló erő hatást gyakorol rájuk; a vriil egyik hatása, amely mint Bulwer írja, hasonló a mesmerismushoz, elektrobiológiához, nagy befolyást gyakorol a lélekre, annak tehetségeit önkívület v. álom által oly magasra emeli, hogy a gondolatok egyik agyból a másikba áttehetők stb. (i. m. 37—44.)
- 59 : 23 *csába* — csalóka
- 60 : 7 *Maga a színpad állandó mágiai mutatványoknak lett színhelye* — A kiindulópontot ehhez az ötlethez bizonyára az adta, hogy a regény megírását megelőző időszakban külföldön is, nálunk is, több hipnotizáló bűvész vona magára a közönség figyelmét. Így pl. két hannoveri bűvész, Bergheer és Hermann, Bécsben, később 1869-ben Pesten is szerepelt, nagy vitát váltva ki. (Vö. Sándor István jegyzeteit *A lélekidomrához*, JKK 51. k. 551.) Jókai Hermann szereplését *A lélekidomrában* (uo. 222.) és *A hajdani Nemzeti Színházról* szóló emlékezéseiben is felidézi. (NK 91. k. 133—34.) Jókai *Bosszú a túlvilágon* c. szatirikus elbeszélésben (*Őszi fény*, NK 92. 183—191.) ironizál a szemfényvesztő hókuszpókusok felett. E rövid írás alcíme: „Elbeszélés, a minőt a jövő századbeli novellisták fognak írni”, cselekménye a XX. században játszódik, hősnője „elsőfokú spiritiszta”. A hipnotizálás, a lélekidzés általánossá válik, sőt, van olyan színház is, amelyben csak lelkek játszanak.
- 18 „incubus” — lidérc
- 61 : 7 „doctor divinitatis” — teológiai doktor
- 8 *magnetizált zongorán játszanak* — A továbbiakban Jókai olyan jelenségeket ír le, amelyek a XIX. században oly népszerű spiritiszta szeanszok kapcsán váltak közismertté, s vál-

Lap: Sor:

61 : 8 tottak ki igen sok vitát. *Egy ember, aki mindent tud* c. frásában is gúnyolódik e jelenségek felett, s egyben meg is említi néhányat azok közül, akiknek nevéhez *A jövő század regényében* is említett produkciók fűződnek: a „híres Home és Davenportok” előadásaira hivatkozik. A „Davenportok” az USA Buffalo városából való, a múlt században híres médiumokként emlegetett testvérek. Az *Egy ember, aki mindent tud* hőse, Ottó gróf látta a fent említett médiumok előadásait, „látta a sötétben megjelenő lángokat, hallotta a repülő hegedűk muzsikálását, s az ő zsebében is összekötözték a szellemek a zsebkendőt. Látta Home-ot a markába szedett parázsokkal játszani, az ablakon ki- s berepülni . . .” (i. m. 47.) Megemlíti még Madame Dal Cint, aki ficamokat gyógyított ráénekléssel, Veronica Giulianit, aki „keresztül lát az embereken”, Crescentia Wolfot, aki beszél „minden vad nyelveken”, s Miss Fox-Kane-t, aki áriákat játszik minden hangszereken, „a nélkül, hogy hozzájuk nyúlna.” (I. m. 95.) Ugyanitt említi meg a spiritizmus nagy népszerűségét — azt, hogy Amerikában „nyolcz millióra megy a hívők száma”, hogy több hírlapjuk van, hogy a médiumok között olyan híres emberek találhatók, mint Cooper Fennimore, vagy mint Európában „Hugo Victor, Flammarion, . . . és Bulwer Lytton lord”. (Uo. 80.) Végül nem feledkezik meg a kérdés magyar vonatkozásairól sem, s megemlíti többek között: „Lám egy magyar gróf, Szápáry, elsőrendű próféta és codificator a spiritisták között. S egy magyar Vay baronesse nem csak híres médium, de kiváló frónő a spiritizmus tanában.” (I. m. 92.) (Gróf Szápáry Ferenc a mesmerizmus leghíresebb magyar képviselője, (1804—1875), a XIX. sz. Európa-szerte ismert magyar csodadoktor. Vö. *A lélekidomár*. JKK 51. k. 549.) Mindebből nyilvánvaló, hogy Jókai az Otthonban ábrázolt személyvesztéseket és spiritiszta jelenségeket a korabeli szeanzok és bűvészszerreplések alapján írja le, amelyek közül néhányon maga is bizonyára jelen volt. (L. még *A regény keletkezése, forrásai*)

16 *spirit rapping, knocking, tipping* — a szeanzokon — a spiritiszták hiedelme szerint — jelenlétükről koppintással, ill. érintéssel jelt adó szellemek

18 *kik szellemek idéznek föl, s azoknak arcképeit lefotografázzák* — A múlt századi lexikonok szerint a „szellemfotográfiák”

Lap: Sor:

- készítése elsősorban az amerikai spiritisztákra jellemző humbug volt. (Vö. Brockhaus' *Konversations-Lexicon*. 15. k. Berlin u. Wien, 1895, 171. Az *Egy ember, aki mindent tud* c. írásban Polyxena kisasszony „angyalokat és Ádám apánk előtti földlakókat fotográfíázott le”. I. m. 87.)
- 61 : 20 *Ageneon* — meg nem született lény (Jókai 7. noteszában mint „tapintható szellem” szerepel. *Főlj.* I. 332.)
- 28 *psychograph* — a spiritiszta szeánszokon használatos frórszám, amellyel a szellemek „írtak”: a médium kezét egy falemezre helyezte, mely egy ceruzával összekapcsolva kis keréken járt, vagy egy ábc-én jelezte a betűket. Hasonló szerkezet szerepel az *Egy ember, a ki mindent tud* c. regényben. (JKK. Kisregények 2. k. 48.)
- 62 : 3 *languedoc francia nyelven* — *Langue d'oc* — a középkorban a provençe-i nyelv neve az „igent” jelentő „oc” után
- 4 *prestidigitateuse* — szemfényvesztőnő
- 7 *revelált* — nyilatkoztatott ki
- 17 *heroikus kúra* — drasztikus, radikális gyógymód
- 25 *böven kárpótolták a hajdani csalhatatlan pápát* — Gúnyos célzás az 1869—70-es egyetemes zsinatra, mely a pápa csalatkozhatatlanságának tételét nyilvánította ki. (L. még *A regény keletkezése, forrdsai*)
- 63 : 22 *flibustierek* — kalózok
- 65 : 29 *a mesterségesen elkészített munkászavar* — Jókainak meggyőződése volt, hogy a munkásokat és munkaadókat érdekesség fűzi össze. Ezen az elven alapul Berend Iván munkás-telepe is. (Vö. Nacsády József jegyzeteit a *Fekete gyémántok*-hoz JKK 20. k. 307.) A konfliktusok indítéka regényeiben rendszerint vagy egyéni sértődöttség (mint Szaffrán Péter esetében a *Fekete gyémántok*ban), vagy „idegen elemek” tevékenysége: ez a motívum szerepel a *Fekete gyémántok*ban (JKK 21. k. 124.).
- 66 : 25 *jön a sztrájk* — Jókai 1870-ben maga is szembetalálta magát sztrájkoló munkásokkal: február elején sztrájkba léptek a béremelést követelő pesti szedők. A sztrájk a laptulajdonos és szerkesztő Jókainak sok gondot okozott. Nacsády József mutat rá, hogy a *Fekete gyémántok* anyagát rögzítő noteszbejegyzések között szerepelt, hogy az eszményi Delej országában „nincs betűszedő strike”; a regény végleges szövegéből ez kimaradt. (*Fekete gyémántok*. JKK 20. k. 284.) Jókai e témával több cikkben is foglalkozik: *Néhány szó a*

Lap: Sor:

- 66 : 25 *betűszedő strickeről* (H 1870. febr. 6.; *A strike-ügy*. Uo. febr. 9.) Sokat foglalkozik e kérdéssel az Űstökös is, pl. 1870. febr. 12. 7. sz. 73., 1872. ápr. 20. 17. sz. 193. stb. Jókainak a sztrájkkal kapcsolatos magatartását bírálja Nemes Dezső *Az Általános Munkásegylet története 1868—1873* c. művében. (Bp. 1952. 99.)
- 67 : 18 „*jusculum*” — a. m. „leves” latinul; itt esetleg ingyen ebéd; talán „jogocska”, vagyis lekicsinylően „csekély jog”
- 68 : 11 (*Magyarország még mindig védbástyája volt Európának*) — eredetileg: Magyarország a kereszténység pajzsa (bástyája). Ez akkor vált szállóigévé, mikor a török uralom egész Európát fenyegette: először II. Pius pápa írta III. Frigyes császárhoz intézett levelében (1459-ben).
- 69 : 22 *propylaeum* — csarnok
- 70 : 7 *az álmodott görög-szláv császárság* — célzás a pánszláv eszmékre, amelyek a szláv népeknek a cári Oroszország fennhatósága alatti egyesítésére irányultak. Ezzel függ össze a „görög” jelző is, amely feltehetőleg a pravoszláv vallásra utal.
- 21 *petrefactum* — megkövesült szerves anyag, kőület
- 27 „*spiritus familiaris*” — szolgálatkész, barátságos szellem
- 28 „*second sight*” — az a képesség, amely a spiritiszták szerint lehetővé teszi, hogy egyesek saját magukat, a saját „másukat” lássák; azt a képességet is „*second sight*”-nek nevezték, amelynek birtoklói — hiedelmük szerint — megsejtették a jövőt. Itt ebben az értelemben szerepel.
- 74 : 4 *Rác fürdő* — Legrégibb részét még a törökök építették. Ma is fennáll.
- 10 *kimagyarázhatlan öngyilkosságok* — Hasonló motívum szerepel az *Egy az Isten* c. regényben: a hadseregszállításokon nyereszkeskedő magasrangú családok tömegesen követnek el öngyilkosságot (JKK 69—70. k.).
- 33 *a queretariói mártír nagybátya* — Queretaro: város Mexikóban. Habsburg Miksa mexikói császár 1867-ben két hónapi ostromot állott ki itt, majd elfogták és kivégezték.
- 75 : 9 *el lett hantolva* — *a borzadalmas rémper* — a nagyszabású bűnözést az *Egy az Isten* c. regényben is titokzatos kezek takarják el a közvélemény elől (JKK 70. k. kk. 351.)
- 76 : 4 *mancorovat* — hiányrovat
- 13 *kolonidláru* — gyarmatáru (tea, kávé, bors stb.)
- 19 *a pesti magyar nemzeti banknak* — az önálló magyar bank meg-

Lap: Sor:

- alakulásának, a pénzváltásnak témája a regényben szintén összefügg a kor vitáival: az 1869-ben bekövetkezett általános pénzváltás okát az ellenzék az osztrák bank helytelen és az országra nézve káros hitelpolitikájának tulajdonította, s ez okból az önálló magyar nemzeti bank felállítását követelte. Jókai az országgyűlés 1869. okt. 21. ülésén interpellációt intézett a kormányhoz (vö. *Jókai Mór politikai beszédei* I. k. 105. és 288.).
- 78 : 9 *ácsingózó* — valamire vágyakozva időző, ácsorgó
- 79 : 13 *depó* — raktár, lerakat
- 14 *banjer-massing* — Banjarmasin — város Indonéziában, Borneo sziget déli partján. A múlt században holland gyarmat.
- ind lak rupiák* — rupia: kelet-indiai arany és ezüstpénné
- 15 *markok* — márkák
- 16 *tael* — kínai ezüstpénné
- 23 *vízmérleg* — vízmérce, vízóra
- 81 : 7 *nem „argentum”, hanem csak „argentán”* — nem ezüst, hanem csak „mífezüst” (az argentán nikkell, réz és cink ötvözete)
- 82 : 2 *a Law bank ... bukását, a Missisipi részvénytársaságát* — Jókai itt John Law of Lauriston (1671—1729) skót születésű pénzemberre céloz. Law 1716-ban Franciaországban részvénybankot alapított, majd — mikor ezt az államnak átadta — a bank igazgatójaként nagyarányú pénzügyi manipulációkba kezdett, többek között a Missisipi társaság részvényeivel; a manipulációk teljes csőddel végződtek s ez Franciaország pénzügyi helyzetére kihatott és világraszóló botrányhoz vezetett. Law vagyonát elkobozták, s ő maga csak úgy menekült meg a bírósági ítélettől, hogy megszökött az országból. Mindemellett Law „manipulációja” korai kísérlet volt a papírpénz bevezetésére, amelyet a mai francia gazdaságtörténetírás nem értékeli egyoldalúan negatívan.
- 84 : 13 *zürdöttek* — kavarodtak
- 85 : 17 *„guarana kenyér”* — a Braziliában termő Paullinia Sorbiles nevű kúszócserje magvából készül: a magokat enyhe pörkölés útján megtörik, tészttá vá gyúrnák és a napon megszáritják. Dél-Amerika szegény lakosai kávé helyett használják. A múlt században Európában gyógyszerként is alkalmazták.
- 20 *creoson* — talán: creosol (metiléter-oxid)
- 91 : 14 *table moving* — asztaltáncoltatás (utalás a spiritiszta szeánszokra)
- 94 : 31 *Davout tábornok* — Louis-Nicolas Davout (1770—1823)

Lap: Sor:

- francia hadvezér, 1804-től Franciaország marsallja. Jókai utalása 1813-ra vonatkozik, amikor Davoút Hamburg parancsnoka volt.
- 95 : 7 *comptante* — készpénz
- 14 *Mael-örvény* — tengerörvény az Atlanti-óceánban, a norvég part közelében
- 19 *a hírhedett aranyflottát* — Jókai feltehetőleg azokra a spanyol vitorlásokra gondol, amelyeket annakidején „*flotte d'argent*” (ezüstflottának) neveztek, s amelyek aranyat és ezüstöt szállítottak a XVII—XVIII. sz.-ban a gyarmatokról Spanyolországba.
- 23 *caxamarkai forróvízokádó volkán* — Caxamarkát és a forróvíz forrásokat Humboldt írja le (*Ansichten der Natur*. 2. k. 250.)
- 25 *Atahualpa* — a perui inkák utolsó uralkodója, akit a spanyol hódítók öltek meg. Jókai a *Fekete gyémántokban* is említi: Evila egyik szerepe „Atahualpa, az utolsó inka királyi nője” (JKK 21. 13.). Humboldt ír *Ansichten der Natur* c. művében Atahualpa uralkodásáról és pusztulásáról (2. k. 250—52, stb.).
- 26 *a hírhedett aranykertet* — ugyancsak Humboldt ír arról a legendáról, hogy egy titkos lejárát vezet az inkák földalatti aranykertjébe, ahol a megtévesztésig élethű aranyfákon arany gyümölcsök, arany levelek, arany madarak láthatók. Ebben a kertben rejtették el Atahualpa „sokat keresett arany hordszékét”. (I. m. 2. k. 255.)
- 96 : 30 *suvaszt el* — lop el
- 31 „*félkézkalmdr*” — kis bódében árusító kereskedő
- 97 : 12 „*Sybaris*” — ókori város Dél-Itáliában; lakói elpuhult, pompában élő emberek voltak (innen a „szibarita” elnevezés)
- 99 : 30 *Anglia bankja . . . oly zavarba jött, aminőt csak 1797-ben tapasztalt* — Nagybritannia 1793—1815-ig háborúban állt Franciaországgal, ez nagy pénzügyi feszültséget eredményezett; az angol kormány 1797-ben rendeletben tiltotta be aranypénz kifizetését a bankokban, s növelte a papírpénz mennyiségét.
- 101 : 7 *Cham-ivadék* — Cham: Noé második fia. Az Ótestamentum szerint tőle származnak az afrikaiak és a keletázsiaiak (Genesis X.).
- 24 *Kalifornidja a becsületnek* — talán „bőséges lelőhelye” a becsületnek, mint Kalifornia az aranynak
- 102 : 4 *constituált állam* — alkotmányos állam

Lap: Sor:

- 103 : 6 *az a népfaj . . . oly csekély számú — vö. A regény keletkezése, forrásai*
- 104 : 17 *Sonnensfels* — Joseph von (1733—1817): osztrák közgazdász, jogtudós, egyetemi tanár, aki a gazdasági fejlődés alapját a népesség növekedésében látta
- 105 : 3 *Tamerlán* — Timur Lenk: (1336—1405) mongol származású uralkodó és hódító, aki húsz hadjárata során számos országra kiterjesztette hatalmát
- 6 *Párizs neve egy sorba jöjjön Ninivével és Palmyrával* — feltehetőleg célzás a Párizsi Kommun idején történt pusztulásra Palmyra — az i. e. I. évezredben alapított ókori kereskedőváros Szíriában, az i. e. I. sz.-tól a 3. sz.-ig Szíria K-i partvidékén elterülő, azonos nevű rabszolgatartó állam központja. 272-ben római uralom alá került. A várost a rómaiak feldúlták. Jókai *Kelet királynéja* címmel történelmi novellát írt Palmyra utolsó királynőjéről, Zenóbiáról (*Délvirágok*, NK 20. k. 13.).
- 27 *„Ember nem tudja . . .”* — Dávid király zsoltára
- 34 *nemere* — a csíki hegycsoport egyik csúcsáról elnevezett viharos szél, amely néha hetekig is eltart. Ipolyi is említi (Ipolyi, i. m. 2. k. 115.), Jókainál a *Balványosvárban*, (JKK 43. k.), a *Damokosokban* szerepel (JKK 51. k.).
- 106 : 10 *chamzin* — forró sivatagi szél Egyiptomban
- 26 *Tőkehal-szigetek* — Cape Cod; ködös, viharos éghajlatáról ismert félsziget az USA Massachusetts államának keleti partján
- 107 : 1 *Szent Lőrinc* — folyó az észak-amerikai kontinensen, amely az Ontario-tó vizét vezeti le az Atlanti-óceánba
- La Plata* — a Paraná és az Uruguay folyók egyesült tölcértorkolata Dél-Amerikában, partja mentén fekszik Buenos Aires és Montevideo
- 2 *sűrű, opálszürke ködben* — Humboldt ír a Kosmos 3. kötetében arról, hogy egyes üstökösök (pl. az 1823-as üstökös) csóvájának ködszerű anyaga földünk atmoszférájával feltehetőleg összekeveredett. Felveti a kérdést, vajon nem ilyen eredetű volt-e az a furcsa köd, amely 1783-ban és 1831-ben kontinensünk nagyrészét beborította. (I. m. 3. k. 564) Jókai itt 1793-as ködöt említ, később (II. 348) — Humboldthoz hasonlóan — 1783-as világgödről ír. A 7. noteszben is olvasható a „Száras köd 1783;” bejegyzés (35. v., Följ. I. 333.). (L. még *A regény keletkezése, forrásai*)

Lap: Sor:

- 107 : 24 *Rio Bamba* — Riobamba város Dél-Amerikában, Ecuadorban. Humboldt leírja a riobambai 1797-es nagy földrengést (Kosmos 4. 220.). Jókai e részt példányában megjelölte. Noteszában is szerepel a „Rio Bambai felleգpalást” bejegyzés. (7. notesz, 35. r. Följ. I. 333.)
- 107 : 29 *Kirau Ea volcán* — Kilauea 1244 m. magas vulkánikus hegység Hawai szigetén: Humboldt a *Kosmos* 4. kötetében írja le (417—418.)
Tsán-shán — Csiánsan: hegység Kínában, a Liaotung-félszigeten. Humboldt részletesen leírja, idézve azokat a szemtanúkat, akik még működő vulkánként látták (*Kosmos* 4. k. 381—382.)
soľfatára — kéntartalmú gőzök előtörése vulkáni kitörés utóhatásaként
- 32 *Aphröessa* — ilyen nevű vulkánikus szigetet nem sikerült a térképen találnunk. Lehetséges, hogy elírás.
- 33 *Bunsen-spektrálkészülék* — Bunsen és Kirchhoff készített először a színképelemzéshez gyakorlatilag alkalmazható spektroszkópot 1859-ben
- 108 : 3 *archipelagus* — szigetvilág, szigetraj
- 4 *Navadas* — talán a Sierra Nevada, a Spanyolország déli részében emelkedő hegység
- 5 *Lipári-szigetek* — szigetcsoport Sziciliától északra a Tírréntengerben. Vulkánjait Humboldt említi (*Kosmos* 4. k. 371.)
Sandwich-szigetek — a Hawaii szigetek régi neve; Polinézia legészakibb szigetcsoportja, a Csendes-óceánban, a Rákterítő mentén, 1959 óta az USA 50. állama (vö. *Kosmos* 4. k. 417.)
- 8 *Cotopaxi* — 5896 m magas csúcs a dél-amerikai Ecuadorban; Humboldt mint „a Quito vulkánjainak leghatalmasabbikát említi” (*Kosmos* 4, 362.)
- 9 *csokrai öröktűz* — talán: Tschoka; Humboldt, amikor a kelet-ázsiai vulkánikus szigeteket felsorolja, ezt említi Szahalin régi neveként
- 10 *Semeru* — 3676 m magas hegység Indonéziában, Jáva szigetén. Humboldt „iszapvulkánként” írja le, amely a turbocaihoz hasonló.
- 20 *Ararat* — Ararat: kialudt kettős csúcsú bazaltvulkán az Örmény-fennsíkon
Demavend — kialudt vulkán Iránban, az Elbrusz hegység legmagasabb csúcsa; 5604 m. (vö. *Kosmos* 4. 379.)

Lap: Sor:

- 108 : 21 *izlandi hóvízokdó volcánok* — Humboldt részletesen ismereteti őket (*Kosmos* 4. k. 247—248.)
- 22 *fumarolok* — a vulkáni kötőrésekkel egyidejűleg jelentkező forró gáz és gőzkitörés
- 27 *Aleuti szigetek* — 150 nagyobb és sok kisebb szigetből álló szigetsor Alaszka és Kamcsatka között; több működő vulkán található e szigeteken. (vö. *A regény keletkezése, forrásai*)
- 109 : 16 *Kerguelen . . sziget* — sziget az Indiai-óceánban, a Déli-sark közelében
- 27 *A légyjárdó két egymásra fordított üvegharang között repül* — e látványról Jókai Glaisher—Flammarion—Tissandier könyvében olvasható (i. m. 198)
- 29 *mousson* — monszun — az Indiai-tengerben és annak környékén az évszakkal rendszeren fellépő szél
- 110 : 14 *Egyszerre négy nap kisért az égen* — vö. *A regény keletkezése, forrásai*
- 27 *az arab „Bacher-el-Alfrid”* — e részhez Jókai 7. noteszának utolsó lapján gyűjti az anyagot (35. r. Följ. I. 334.) A jelenséget részletesen leírja — és képpel is illusztrálja — Soós Mihály *Eghajlattan* c. művében (120—21.). (Vö. *A regény keletkezése, forrásai*)
- 111 : 22 *Pambamarca hegyei mögül . . . a „perui rémldátvány”* — erről a 7. noteszban a következő bejegyzés olvasható: „A Brocken rém, Pambamarca, Peru.” (7. notesz, 35. r., Följ. I. 334.) Könnyen lehet, hogy ez a jegyzet Soós könyvének anyagát rögzíti. Soós *A légtükrözés* alfejezetben ír arról, hogy 1774-ben két francia tudós a „Pambamarca hegy ormára (Peruban) hatolván itt . . . az elvonuló föllegben saját árnyékukat megpillanták . . . s a mi legnagyobb meglepetésökre szolgált, fejüket dicsfény övezte körül, mely három öszpontos koszorúból állott s emellett a legélénkebb szivárványszínekben tündöklött . . . Hasonló tünemény ehhez az úgynevezett brocken-i rémkép . . .” (Soós, i. m. 124.)
- 28 *cirrus-felhők* — pelyhefelhők; 6—10 km magasan elterülő, jégkristályokból álló sima felhő
- 112 : 4 *Tűzföld* — szigetcsoport Dél-Amerika déli csücskén
- II *„Szent Lőrinc égő könnyeinek éjszakája”* — Jókai forrása lehetett Humboldt (vö. *A regény keletkezése, forrásai*), továbbá Flammarion, aki leírja a Lőrinc-éji csillaghullás megfigyelését a léghajóból (*Voyages aérienes*, 341.). Jókai a Lőrinc-éji meteorhullást más műveiben is említi, pl. a

Lap: Sor:

- Fekete gyémántokban* (JKK 20. k. 24.) a *Kródban* (JKK Kisregények 5. k. 157.).
- 112 : 12 *Valamikor egy bolygó ... szét pattant* — vö. Humboldt, *Kosmos* 3. k. 592—594.
- 33 *A tűzgolyó* — Humboldt leírja a tűzgolyók megjelenésének és széthullásának tűzijátékszerű látványát, s a robajt, mely a széthullást kíséri (*Kosmos* 3. k. 608.)
- 113 : 2 *Medve-sziget* — Norvégiához tartozó sziget a Norvég-tengerben
- 11 *Kirenszk* — város a Szovjetunióban, a szibériai Irkutszk körzetében
- 20 *miként őst a fehér sólyom: a honkereső Álmost* — Álmos magyar vezér, a honfoglaló Árpád apja (?819—895). Nevét arról nyerte a mondák szerint, hogy anyját álmban termékenyítette meg egy turulmadár.
- 114 : 7 *Kotzebue Sund* — Kotzebue-öböl: Alaszka nyugati partjába benyúló öböl. 1816-ban Otto Kotzebue orosz utazó fedezte fel.
- 25 *Mangareva* — talán a Mangaia sziget, a Csendes-óceánban, a Déli Cook-szigetek csoportjából
- 26 *Maunaloa* — Mauna Loa: működő vulkán a Hawai szigeten, oldalán a már említett Kilauea kráter. Jókai a *Négy óra egy volcán fenekén* c. elbeszélésében a Hawai sziget közepén levő Kirau Éa vulkánról ír, melynek fenekén lakik Pele Mouna, a szigetlakók rettegett istensége (*Dekameron*. III. 123. NK 13.).
- Gallapagos* — Galápagos: szigetcsoport a Csendes-óceánban
- 115 : 5 *dágvány* — ragadó, tapadó mély sár
- 9 *a kaliforniai és ballarati aranymezők* — A Kaliforniában 1848-ban felfedezett gazdag aranylelőhelyek hatalmas aranylázt váltottak ki. Ballarat: bányaváros az Ausztráliai Victoria államban; a múlt század közepén hatalmas aranymezőket tártak itt fel.
- 14 *Az Unalaska sziget orosz területhez tartozik* — Amikor Jókai a regényt írta, e területet Oroszország Alaszkával együtt már eladta az USA-nak.
- 117 : 16 *konviktus* — diákkollégium
- ispodly* — kórház
- 118 : 23 *perfidia* — hűtlenség, hitszegés
- 120 : 9 *Tsung-Kue* — Csung kuo = Mennyei birodalom. A Jókai által használt átirás nyelvjárási alakot rögzít.

Lap: Sor:

- 120 : 9 „*Kataj*” — egy mongol nyelvű nép neve; e nép a X—XIII. századig a mai ÉK-Kína területén élt, államot alakított, átvette a kínai nyelvet és kultúrát. A későbbi mongolok, akik itt hódítókként léptek fel, e névvel nevezték É-Kínát.
- 12 *khokonoori* — Kuku-Nor (a. m. „Kék tó”) sóstó Kína északi részén. Humboldt említi a Kukunor mellett emelkedő Kuenlün hegyet — Jókai feltehetőleg arra céloz (Humboldt: *Ansichten der Natur*, I. k. 81.)
- 25 *kvagga* — az afrikai csíkos tigrislovak egyik, a múlt század végén kihalt faja
dzsaggatáj — dzsiggetáj: középázsiai lófajta
- 27 *alpaka* — a perui Andokban élő lámafajta
kasmír kecske — leginkább Tibetben honos, finomszőrű kecskefajta
- 22 *jak* — Jókai itt komolyan ír a jak meghonosításáról; ugyanez a motívum tréfásan szerepel az *Egy ember, aki mindent tud* c. regényben
- 33 „*egyszarvú*” — mesés állat; Arisztotelész és Plinius is ír róla. A skót hadsereg pajzsdíszítő figurája két egyszarvú volt, innen kerül át az angol címerre.
- 121 : 30 *Sais* — Szaisz: város az ókori Egyiptomban, az i. e. VII—VI. sz.-ban. Itt állt Neith istenasszony híres temploma.
- 31 *chinista* — Kínával foglalkozó
- 122 : 7 „*She-Khu-szi-shu*” — Sze ku csüan su: nagy XVIII. századi gyűjtemény, amely történelmi, filozófiai műveket, verseket tartalmaz
- 9 *Sze-ma-tsiang* — Sze-ma Csien: i. e. I. sz.-ban élt nagy kínai történetíró
- 10 *Szan-hoang-pen-ki* — Szan huang pen ki: a. m. „A három isteni ős krónikái”
- 13 „*Sze-ki*” — Si-ki (Az udvari történetíró feljegyzései), Sze-ma Csien egyetlen nagy műve; ehhez írták később kiegészítésként a „Szan huang pen ki”-t.
- 17 *Heu-dinasztia* — az összefüggésből ítélve feltehetőleg a Csou-dinasztiáról van szó (i. e. X—III. sz.)
- 18 az *elődei alatt írt könyveket halommal égetteté össze* — A Jókai által leírt könyvégetés valóban megtörtént i. e. 213 táján. A Csou dinasztia után következő rövidéletű Csin dinasztia idején elpusztították a politikailag ártalmasnak minősített frásokat, főleg Konfuciusz műveit. Később elkezdték keresni e könyveket, egy részüket megtalálták, másrészüket helyett

újabb szövegeket koholtak. Johann Christoph Wagner: *Das mächtige Kaiser-Reich, China* c. művében említ egy tudománygyűlölő kínai császárt, aki miatt „ötszáz bölcs a tengerbe ölte magát” (i. m. 36). Jókai e részt piros ceruzával példányában megjelölte.

- 122 : 25 „*ju-pan*” — e szó jelentését nem sikerült megállapítanunk
- 123 : 10 „*Nan-pokuan-hoa-wei-pion*” — valószínűleg Nan pu kuan hua vej pien: hozzávetőleges jelentése: „A déli mandarinnyelv gyűjteménye”. Nem sikerült megállapítanunk, valóban létezett-e ilyen szótár. Csongor Barnabás véleménye szerint a cím alapján inkább nyelvtankönyvnek tűnik.
- 18 *virágokat, miknek kelyhében . . . madárka lakik* — Wagner ír arról, forrásokra hivatkozva, hogy van egy kis madár, amely a Tunghoa virágból nő, s addig él, amíg a virág a fán. (I. m. 128.) Jókai 1860-ban írt *Chinai románcok* c. tréfás ciklusában is szerepel a téma, továbbá *A leaotungi emberkékekben* (NK 93. k. 45—69.) és *A Hi-Hong virág* címen (Költemények II. k. 134.).
- A továbbiakban a bekezdés végéig a Wagner-könyvből merített ötleteket sorolja fel Jókai. Több motívumot pl. a selymet eresztő tyúkokat előzőleg az Üstökösben is felhasználja *Chinai furcsaságok (Egy régi foliansból kiszedegetve)* címen. (1863. dec. 5. 23. sz. 179.) Hasonló „csodákat” említ az *Egy ember, aki mindent tud* c. művében is.
- 124 : 13 *Szi-Tsang* — Hszicang, Tibet kínai neve
22 *Küen-Lün* — Kunlun
- 125 : 2 *betűi jdszavakból voltak vésvé, papiruslevelekre* — Az egész felsorolásból Kínával kapcsolatban az helytálló, hogy az i. sz. II. században — jóval az említett könyvégetés után — a konfuciánus könyveket *köbe* vésték. Egyébként a kínai történetíróknál nem voltak olyan „ledér” leírások, mint amilyenekre Jókai céloz. A fennmaradt kínai irodalomban az erotikus, pornográf motívumok igen későiek.
- 127 : 32 *pavlofszki-kastély* — Pavlovszka ma város Leningrád közelében; a XVIII. századtól a cárok nyári tartózkodási helye. A kastély — az orosz klasszicista építészet becses emléke — 1782—1825-ig épült. Gyönyörű parkjáról is híres.
- 130 : Cím *Kin-Tseu* — a regény népszerűségét mutatja, hogy a „Kincsdő” név leánynévként is használatossá vált
- 4 *Gibbon* — Edward Gibbon (1737—1794) angol történetíró. *A római birodalom hanyatlása és bukása* c. hatkötetes főművét,

Lap: Sor:

amely e korszak első nagyszabású feldolgozása, Teleki László, Madách Imre, Szigligeti Ede is forgatta. Jókai e könyvét több, a magyarság eredetének témaköréből merített művében, többek között *A varchonitákban*, *A magyar nemzet történetében* is használta (vö. *A magyar nemzet története regényes rajzokban* jegyzetei, JKK 67. k. 346.).

- 132 : 21 *Ladakh* — határterület Kasmir keleti részén, nevét a Himalája Ladak nevű vonulatától kapta
- 30 *karthagói Hanno* — Hanno több híres karthagói neve — itt valószínűleg arról a tengerészhadvezérről van szó, aki i. e. 470-ben körülhajózta Afrika nyugati partvidékét és erről érc táblára véssett jelentést függesztett fel Baál templomában.
- 133 : 25 *Három hatalmas nagy nemzet hatol előre Ázsia belseje felé* — A krími háború után, az 1850-es évektől kezdve Anglia intenzíven folytatta hatalmának megerősítését Keleten. Ezzel párhuzamosan folytak angol tudósok kutatásai — 1868—1869-ben pl. a Pamiron. — 1868—1871 között az orosz Fedcsenko expedíciója a Pamirra, 1867—88. közé esnek Przevalszkij expedíciói.
- 33 *a nagy alagutat, melyet Xio császár kezdett el fúrni* — Wagner írja le, hogy Xio császár 5000 emberrel alagutat furatott a Fang hegyen keresztül (i. m. 113.)
- 134 : 1 *a kutioni szelld tigrisek* — Wagner említi a Kutien hegyet, amelyen tigrisek vannak, „melyek az embert nem bántják, bár a hegy szomszédságában levő hegy tigrisei igen vadak és félelmetesek, de ha erre a hegyre kerülnek, éppoly szelldékké válnak . . .” (i. m. 77.) E motívumot Jókai a *Chinai furcsaságokban* is felhasználta (Ü 1863. dec. 5. sz. 179.), továbbá *A leaotungi emberkékből* (Mesék és regék, NK 93. k. 45—69.).
- 3 *Peci-gyümölcs* — Wagner szerint a Peci gyümölcs „csendes vizekben terem, nem nagyobb egy gesztenyénél . . . belül nagyon fehér, zamatos és ízletes” (i. m. 79.) Csongor Barnabás véleménye szerint lehet, hogy a pi-csi nevű kínai sulyomféle.
- 4 *a Paping-hegy éjjel világít* — ez is megfelel Wagner leírásának, de ő Tiencho hegyet említi, amely világít, s amelynek fénye világító pókoktól és kígyóktól származik. (Wagner, 111.)
- 5 *a Hajang hegy folyamában halak teremnek* — Wagner ír a négy-lábú, szarvas halakról, amelyeket a kínaiak szentnek tartanak (i. m. 131.)
- 7 *Hoang-Cio-ja állat* — Wagner szerint „Hoangcioya”, amely

Lap: Sor:

- értelmezésében — „sárga halat” jelent: nyáron sárga madárként röpköd, ősszel azonban visszatér a vízbe és hallá válik (i. m. 131.). Ugyanez szerepel az Üstökös *Chinai furcsaságaiban*, s *A leaotungi emberkékekben* (NK 93. k. 45.).
- 134 : 8 *vízi tehenek* — Wagnernél mint „szarvakkal rendelkező” „úszó tehenek” szerepelnek
- 9 *honani repülő teknősbékdék*, ... *Xan-Tengi selyembogarak* — Wagner zöld és kék szárnyakkal röpködő teknősbékdékről ír (a füttyentgetést már Jókai teszi hozzá)
- 13 *Fe-Xe fenevad* — Wagner szerint Fokien tartományban él egy Fexe nevű állat, amelynek majdnem emberi külseje van. Hosszú a karja, gyors lábú, úgy nevet, mint az ember, de felhalja az embert, ahol csak találkozik vele (i. m. 127.). Jókai „nevető fenevadakként” említi e csodaállatokat a *Chinai furcsaságokban*.
- 14 *a tyúkok toll helyett gyapjút hordanak* — vö. Wagner, i. m. 128.
- 15 *Lúva madár* — Wagner említi egy madarat, amelyet a kínaiak megtanítanak halfogásra, „mint nálunk a kutyát nyúlfoogásra” (i. m. 129.).
- 17 *a „napmadár”* — a kínaiaknál szerencsét hozó madár; a császár ruháját szokták vele díszíteni. Wagner említi, hogy a kínai filozófusok egy madár képét viselik ruhájukon; ezt az egyik kínai császár azért rendelte el, mert uralkodása kezdetén megjelent neki a napmadár, amely a boldog uralkodás előjele. Egyesek szerint e napmadár azonos a szép Fuanghoang madárral (Wagner i. m. 136.); Jókai *Xelenhoa és Tolpingvang* c. elbeszélésében is említi e madarat. (*Dekameron*, II. 55. NK 12. k.)
- 20 *szuchueni pvidnök* — vö. Wagner i. m. 127. Jókainál a *Chinai románcokban* szerepel *A szerelmes pvidnök* c. vers (*Költemények* NK 99. k. 134.); Szuchuen = Szecsuan Kína egyik délnyugati tartománya
- 25 *azokból telt ki környezetük* — Jókai némi változtatással — Wagner művéből meríti a császárt kiszolgáló hölgyek három csoportjának leírását. Wagner említi a „Ciamcajak”-at, — bölcs felolvasó hölgyeket, a „Tatajunák”-at, akik a császár ruháit, könyveit, író tollait kezelik s a „Siaatae” rendjét, akik az asztalt megterítik, felszolgálnak, s kétoldalt a császár mellett állnak, amikor eszik.
- 135 : 1 *turkoman* — a türkmének perzsa neve
- 14 *afganisztáni segyintézetekbe* — Jókai feltehetőleg arra a terü-

Lap: Sor:

- letre céloz, amelyet 1823-ban a szikhek meghódítottak, s később Anglia gyarmatbirodalmának részévé vált.
- 135 : 14 *Koliván* — helység Szibériában, az egykori Tomszki Kormányzóságban, amely valamikor sok száműzött lakóhely volt
- 20 *bagno-rabok* — gályarabok
- 136 : 10 *rotang* — Ázsiában honos pálmafajta (*Calamus rotang*)
- 137 : 12 *sulyom* — vízidió, vízigesztenye (*Trapa natans*)
- 17 *Kár, hogy azokat a betűket . . . senki sem tudta elolvasni* — Hasonló motívum szerepel az *Egész az északi pólusig* c. művében (JKK Kisregények 2. k.)
- 138 : 11 *Hindukush* — Hindukus: hegység Ázsiában, Afganisztán északkeleti részén és Nyugat-Pakisztánban
- Kara-Koram* — Karakorum: hegység Ázsiában, a Pamirtól délkeletre, India és Kína területén
- 139 : 11 *Pojang-tó* — a dél kínai hegyvidék egyik medencéjében, a Jangcetől délre található tó
- 12 *Bethun-kapitány is Wutsangig mehetett csak* — Wutsang-Vucsang: Vuhan D-kínai város egyik része: e város Kína legnagyobb belvízi kikötője a Jangce és Han folyók összefolyásánál. A Jókai könyvei között ma is megtalálható atlasz függelékében egy rész Kína feltérképezésének történetével foglalkozik, többek között megemlíti Kellét kapitányt, aki a Jangce környékét térképezte fel, továbbá Ward és Blakiston kapitányt. (Adolf Stieler's Handatlas, 1870. fűg. 8.) Bethun kapitány nevét sem itt, sem másutt nem sikerült megtalálnunk.
- 21 *deodora fenyő* — Deodara-cédrus 9—22 m magasra növő cédrusfaj
- 140 : 33 *naftavolcán* — a kínai naftavulkánokat Humboldt írja le (*Kosmos* 4. k. 260—63.)
- 144 : 6 *Ez az ősmagyar nemzet hazája: —* Az itt következő részhez Jókai Ipolyi könyvének anyagát használta fel (kivonatos jegyzete a 7. notesz 50. r. *Följ.* I. 308. olvasható). Feldolgozta még *A magyar nemzet története regényes rajzokban* és a *Báldványosvár* c. regényében.
- 7 *„alirumnák”* — Ipolyi szerint e szó jelentése „varázslónő” (I. k. 142.). Jókai említi még többek között *A magyar nemzet történetében* (I. 25.); „sorsneimő”-nek nevezve őket a *Báldványosvár* c. regényében (JKK 43. k.)
- 8 *„sellők”* — vö. Ipolyi 98.

Lap: Sor:

- 144 : „*firénék*” — A noteszban a „Rapsonné Firéne” bejegyzés olvasható (*Följ.* I. 308.); ez a Bálványosvárban való felhasználásra utal (Ipolyi 93.; *Bálványosvár* JKK 43. k.).
- 9 „*garaboncok*” — a néphit a boszorkányok fiainak tartotta őket, akik tizenhárom évig jártak az ördög iskolájába (Ipolyi i. m. 2. k. 214.). Szerepelnek még *A magyar nemzet történetében* és a *Bálványosvárban* mint a pogány szertartások segédpapjai, varázslói (JKK 43. k. 185.).
- 11 „*Zomotor*” — Tolnai Vilmos írja, hogy Jókai egy-egy régi szót megszeret, s újra meg újra tollára vesz. Ilyen elsősorban a „*zomotor*”, mely „1851-től, *A varchontidketől* . . . fogva a *Bálványosváron*, *A kiskirályokon*, *Szeretve mind a vérpadigon* keresztül végig egészen 1898-ig, a *Leventéig* állandóan kísért . . .” (*Jókai és a magyar nyelv.* Magyar Nyelv, 1924. 21. sz. 90.).
- 20 *Az Attila-hagyomány* — Attiláról és a vezérekről Jókai *A magyar nemzet története* . . . c. művében is ír (JKK 67. k. 32—33.)
- 13 *Julián* — vö. *A regény keletkezése, forrásai*
- 146 : 1 „*Tana*” — a noteszbejegyzések között mind Dana szerepel; forrása Ipolyi műve (146.)
- 3 *Kubláj kán* — Dzsingisz kán unokája, (1215—1294), a mongolok negyedik nagykánja, ki 1260—1294-ig uralkodott.
- 16 *a Fertő tava egészen kiszáradt* — a Fertő Magyarország második legnagyobb tava. 1855-ben vették először észre, hogy a tó vize beljebb húzódott, 1866 júl. közepén pedig egészen eltűnt. A tó déli medencéjében 1867 nyarán apadt ki a víz s 1869-ig a tó medre teljesen száraz volt, úgy hogy nagy részét felszántották. 1869-ben ismét meggyűlt a víz a tóban. Jókai részletesen foglalkozik a tó történetével, élővilágával a *Névtelen vár* c. regényben (JKK 34. k.).
- 19 *ung* — béka
- 25 *Oxus* — az Amu Darja, Szovjet-Közép-Ázsia legnagyobb folyójának latin neve
- 26 *Karassó* — a szövegösszefüggésből ítélve a Szir-Darjaról — az Aral tóba torkolló Közép-Ázsiai folyóról lehet szó
- 27 *kizil-kumi puszta* — (a. m. Vörös homok) sivatag Közép-Ázsiában, az Üzbég és a Kazah SZSZK területén, az Amu Darja és a Szir Darja között
- 31 *sarkantyú* — itt: a partról a mederbe benyúló, a folyó összehúzóítására, szabályozására v. a part védelmére szolgáló gát

Lap: Sor:

- 146 : 5 *Bolor-Dagh* — a Pamir-fennsík keleti oldalán húzóódó hegy-lánc, legmagasabb csúcsa 7864 m.
- 14 *áldozóhalmok* — a pogány papok áldozóhelyei. Másutt „tűzhalmok”-ként említi (*A magyar nemzet története regényes rajzokban Az ősi vallás c. fejezetében*). Szerepel a *Báldványosvárban* is. (JKK 24. k.) Forrása Ipolyi i. m. 2. 251.
- 147 : 21 *Kara-Dagh* — hegység Törökország délkeleti részében, az iráni határ közelében
- 23 *Szamarkánd* — város a Szovjetunióban, az Üzbég SZSZKban
- 148 : 16 *Pausilippo* — Posilipo: Nápolytól DNY-ra a Nápolyi öböl mentén elhúzódó 6 km hosszú domb, több alagúttal, melyek közül a híres Grotta di Posilipóról említést tesz már Seneca.
- 17 *Caspiae portae* — Caspia Portae: így nevezték az ókorban a Kaspi hegységben levő szorosot, melyen át Mediából Hyrkániába és Parthiába vitt az út
- 149 : 3 *Marco Polo . . . vadjuhai* — Marco Polo olasz utazó (1265—1323). Ő volt az első európai, ki Ázsia belsejét és K-i részét átkutatta. Könyvében a Pamir fennsík leírásakor említi, hogy a világ állítólag legmagasabb pontján, a világ legfinomabb legegélőjén láthatók e ritka vadjuhok, melyeknek hatalmas szarvából a juhászok nagy edényeket készítenek. (*The Book of Sir Marco Polo the Venetian, Concerning the Kingdoms and Marvels*, London, 1871, 163.)
- 14 *Mosquito-sziget* — a térképen csak Moszkitó-öböl szerepel, Közép-Amerikában, Panamánál
- 21 *csupán önválasztotta vezérek* — Az itt következő felsorolásnak Ipolyi műve a forrása: a *Magyar Mythológia*, Pest, 1854. 31—33. lapján említi a mirigy, guta, csoma szavakat, a 45. lapon a hopcihért, a 136. lapon a Nemerét. Jókai 7. noteszének 50. r.-ján gyűjti össze e szavakat.
- 22 „*perest oldók*” — a középkori „pristaldus (poroszló) bírósági segédzemélyzetet jelentett
- 32 „*bábabukra*” — Ipolyi szerint (i. m. 64, 275.) a palócok nevezik így a szivárványt. Szó szerint: „a tündér szalagja”, utalás a néphitre, amely szerint a tündéreknek a szivárvány a „bűbájos csatornájuk”.
- 150 : 3 *kisze* — Ipolyi szerint (i. m. 295—96.) báb, amelyet a falu fiatalsága virágvasárnapkor visz ki a határba, hogy elijessze a jégesőt
- „*vahor*” — Ipolyinál (i. m. 400.) a „varázsló”, „vajákos” elnevezésként szerepel

Lap: Sor:

- 150 : 21 *be voltak e helyre zárva* — Hasonló motívum szerepel *A leotungi emberké* c. elbeszélésben: egy kínai tartományt hegyomlás zárt el a külvilágtól, s ezért sok embernek kellett kis területen megélnie, mint Kincsőben. A megoldás azonban meseszerű: emberek, állatok egyaránt egészen picivé válnak. (*Mesék és regék*. NK 93. k. 45—69.)
- 151 : 23 *a mexikói teocalli* — magas, lépcsőzetes piramison felépült templomok
24 *escarpe* — lejtő
27 *svó* — terméketlen
- 152 : 11 *Rég feltáldták* — vö. *A regény keletkezése, forrásai*
16 *pozsgár* — fű v. félcserje, fehér, majd rózsaszín virággal
21 *Darwin* — Charles Robert Darwinnak (1809—1882), a modern biológia egyik legjelentősebb alakjának neve Magyarországon éppen a regény megírását közvetlenül megelőző években vált különösen ismertté: 1869-ben Margó Tivadar közzéteszi *Darwin és az állatvilág* c. tanulmányát, 1873—74-ben megjelenik magyar nyelven *A fajok eredete*.
21 *Oliphant* — Laurence XIX. századi angol utazó. Útleírásai-ban Nepalról, Kínáról, Japánról és más országokról számol be. Jókai feltehetőleg Oliphant *A narrative of the Earl of Elgin's Mission to China and Japan* (1—2, London, 1860) c. könyvére céloz.
Schlagintweit — három német természettudós neve: Herman (1826—51) berlini tanár, a Küenlün megmászója, Adolf (1829—1853) és Robert (1833—1885), 1855—56-ban a három testvér tudományos expedícióra indult Kelet-Indiába és a Himalája tájékára. Kutatásaikra Humboldt is gyakran hivatkozik műveiben.
- 153 : 2 *reznek* — a tűzokhoz hasonló, de kisebb, nálunk teljesen kipusztult madár
- 154 : 19 *Tiszta, vegyületlen magyar nyelv az.* — Tolnai Vilmos mutat rá, hogy Jókai szerint a magyarok nyelve mindég magyar volt, s „semmilyen irányba meg nem mozdítható”, továbbá, hogy Tatragi Dávid éppúgy megérti a Pamir táján lakó ősmagyarokat, mint Julián a Volga-mellékieket. (I. m. 243.)
20 *idióma* — nyelvjárás
30 *fénylő égi csoda* — ez a jelenség hasonlít a *Klimius Miklós föld alatt való útja* egyik jelenetéhez, amikor a föld alatt élők a fentről lepottyant utazóról azt hiszik, hogy isten.
- 155 : 25 „*Anaitis bálványozás*” — Anaitis: Anahita zend istennő

Lap: Sor:

- görög neve. A termékenység főistennője, eleinte a tisztaság jelképe, később buja szertartásokkal ünnepelték.
- 159 : 7 „*Damasek*” isten — Az itt kezdődő — a magyar ősvallásra vonatkozó — felsorolás forrása Ipolyi Arnold idézett műve (21, 27. 75.) Jókai 7. noteszának 50. r.-ján jegyzeteli ezt az anyagot, melynek nagy részét *Báldnyosvár* c. regényéhez is felhasználja.
- 14 „*vízi hüvelvény*” — a noteszban és Ipolyinál (102.) jelentése: tündér
- 25 „*kokós*” — Ipolyinál manóhoz hasonló mítoszi lény neve (i. m. 319.)
- 34 „*napvdgást*” — Ipolyinál (i. m. 257.) kardvágási eskü a nap felé. Nálunk koronázás alkalmával a király a négy földtáj irányába vág kardjával, annak jeléül, hogy megvédi országát a bármely irányból támadó ellenségtől.
- 161 : Cím *A babiloni hölgy* — János jelenéseinek könyvében van szó a „bforba és skárlátba öltözött” parázna asszonyról, akinek homlokára „egy név vala írva: Titok: a nagy Babilon, a paráznáknak és a Föld utálatosságainak anyja”. (János jelenései 17. rész)
- 10 *a hajdani cárok Téli Palotájáig* — Téli Palota: az orosz cárok pétervári lakóhelye, a XVIII. sz.-i barokk építészet jelentős alkotása, V. V. Rastrelli műve, 1754—1762 között épült. Pétervár több Jókai műben szerepel, így pl. *A kőszívű ember fiaiban* (JKK 27. k.), *Szabadság a hó alatt* c. regényében (JKK 36—37. k.) és több elbeszélésében.
- 11 *Szasza asszonynak voltak nőzredei* — E téma tréfás formában már 1871-ben felmerül az Üstökösben, ahol Tallérossy Zebulon orosz „asszonyármádiát” emleget. (Ü 1871. jan. 1. I. sz. 1—2).
- 16 *libertin* — szabados
- 162 : 15 *chiton* — az ókori görögök jellegzetes öltözéke: ingszerű, gazdagon ráncolt, kb. térdig érő vászon v. gyapjúruha
- 24 *csalánszövet* — finom vászongyolcs
- 28 *philhellenismus* — hellénbarátság, itt: az ókori görög szokások kedvelése
- 29 *pelisse-burkolat* — prémburkolat
- 163 : 17 *Lollia Paulina* — Caligula császár felesége, akit később eltasztott magától, s akit Agrippina (i. sz. 49.-ben) megöletett
- 164 : 19 *fescenninde* — csípős, gyakran szabados páros feleletgők, melyekkel a római fiatalok ünnepeken szórakoztak

Lap: Sor:

- 164 : 19 *Astarte* — az ókori Föniciában és Közel-Keleten élő népeknl a szerelem és a termékenység istennője
33 *Carszkoje Zelo* — ma: Puskin, város Leningrád közelében. Liceumáról és a cárok nyári palotáiról híres
- 165 : 4 *Vauxhall* — koncertek tartására is alkalmas kerthelyiség
14 *római „cinnus”* — malátából, vízből, mézből, borból és sajt-
ból készült ital
20 *első emeleti* — a pavlovszki kastély valójában csak földszintes
25 *A falak táblázata* — tábla alakú fakockákból szerkesztett
burkolata
26 *gimians* — Európában ritka, szép színekből szőtt, drága sző-
nyeg
27 *casses* — finom, vékony, a muszlinhoz hasonló anyag
31 *anaglyph* — féldombormű
- 166 : 1 *Páris, a juhász* — Páris a görög hősmonda szerint trójai
királyfi, aki Érisz almáját Aphroditének ítélte, majd ennek
segítségével Helenát megszöktette s így a trójai háború
okozója lett.
19 *melodion* — Dietz által feltalált hangszer, melynél a hangok
acélbotocsákak dörzsölése folytán jönnek létre
20 *aeolodicon* — hangszer: a harmónium elődje
27 *megelevenült a szemközti anaglyph* — Hasonló motívum szere-
pel az *Egy az Isten* c. regényben: Blanka római palotájának
kandallóján a Sappho-szobor néha a líra húrjait pengeti,
a kép énekel. (JKK 69. k. 214.)
- 167 : 7 *odasunnyogva* — sunyin odasompolyogva
- 168 : 21 *etruszk szobor* — az etruszkok a mai Toscanának megfelelő
ókori tartomány lakói, az i. e. VII—VI. sz.-i Itália legfejlet-
tebb népcsoportja. Jelentős szobrászatuk, vázafestészetük,
iparuk volt.
- 169 : 5 *Círce* — a görög hősmonda szerint varázsló istennő, akinél
Odüsszeusz bolyongásai közben egy évig tartózkodott
philtera — szerelmi ital, bájital
7 *Graham mennyei nyoszolyója*, — *Lady Hamilton eleven szob-
rai* — Graham londoni orvos az 1780-as években vált hír-
hedtté, amikor Mesmer, Cagliostro nyomán a magnetizálás,
hipnotizálás divatba jött. Ekkor Graham is — hogy reklá-
mot csináljon magának, — bűvészesetek, élőképek kíséreté-
ben gyógyított. Egyik „attrakciója” volt a „mennyei ágy”,
amelyet ifjú házások megfelelő pénzösszeg lefizetése után,
nevük titokban tartásával, használhattak. Graham bűvész-

Lap: Sor:

- szeanszain lépett fel — az egészség istennőjének szerepében —
életrajzokban a szép Emma Harte, a későbbi Lady Hamilton.
(Vö. A. Fauchier-Magnan: *Lady Hamilton*. Paris, 1910,
16—24.)
- 169 : 15 *Orenburg* — város a Szovjetunióban, az Ural-folyó mellett
29 *ferronière* — homlokkötő, közepén drágakővel
- 172 : 21 *Tanaga . . . Usimák* — a Tanag és Unimak sziget az Aleuti-
szigetcsoporthoz tartozó része
- 174 : 12 *céljainak kivételében minden eszközzel rendelkeznek* — vö. *A re-
gény keletkezése, forrásai*
- 175 : 2 *cokeney* — a londoni közönséges v. alsóbb társalgási nyelvet
beszélő személy
29 *Orcus* — az alvilág, a halottak birodalma az ókori római
mitológiában
- 176 : 34 *palpitáló* — szívdobogásszerű
- 177 : 34 *Orthon állam csak Karthágó* — Karthágó föníciai alapítású
kereskedőváros Észak-Afrikában, a Tuniszi-öböl partján.
Ellentétei Rómával a pun háborúhoz vezettek, amelyek
végső soron Karthágó pusztulását eredményezték (i. e. 146).
Az i. e. I. sz.-ban mint Africa római provincia székhelyét
állították helyre.
- 178 : 3 „*Budzsák*” — moldvai síkság
12 *Scipiók* — Scipio: római patriciuscsalád. Egyik képviselője,
Publius Cornelius Scipio Africanus (Maior) (kb. i. e. 235—
183) a második pun háború idején sikeres hadműveletet
folytatott Hannibal ellen Hispániában, elfoglalta Új-Karthá-
gót, majd teljesen kiszorította a karthágóiakat Hispániából.
A család egy másik tagja, Publius Cornelius Scipio Africa-
nus (Minor) (kb. i. e. 185—129) a harmadik pun háború
idején a római hadsereg főparancsnoka I. e. 146-ban elfog-
lalta Karthágót és földig leromboltatta.
Catók — Cato, Marcus Porcius „Censorius”, az „Öreg”
(i. e. 234—149) római államférfi és történéttörő; erőteljesen
fellépett Róma hatalmának kiterjesztéséért.
- 13 *egy vaskezü cár és két gyakorlati eszű cárnő* — I. Péter cár és
II. Katalinra biztosan vonatkozik ez a célzás. A másik „gya-
korlati eszű cárnő” feltehetőleg Péter leánya, Erzsébet lehet
(1709—1761).
- 179 : 12 *Az aranyalmát ezúttal Juno nyerte el* — valójában — a monda
szerint — Aphrodité
- 180 : 7 *disagio* — az ezüst és aranypénzek aranyra való váltásánál

Lap: Sor:

- szenvedett veszteség; itt: a túlfizetés, a megvesztegetésre szánt felár
- 181 : 5 *comparseria* — statisztéria, a néma szereplők összessége
33 „*dupla vagy semmi*” — kártyajáték
- 184 : 14 „*Araeus*” — Ara, Arménia királya nevének latin alakja. Semiramis és Ara történetét Chorenci Mózes örmény krónikafró örökítette meg (Világkrónika, I. 15. fej.). Jókai forrása feltehetőleg a *Dictionnaire . . . d'Amour* c. kiadvány, melynek egy példánya a Jókai-hagyatékban ma is megtalálható. E többkötetes „szerelmi szótár” I. kötetében 267. lapon olvashatjuk Semiramis Araeus iránti viszonzatlan szerelmének történetét.
- 185 : 16 *Jöjjön önl — lihegi a kínlódó* — Hasonló motívummal találkozunk a *Nincsen ördög* c. regényben (JKK 56. k. 165—166.) — A szép ördög motívum a *Három márványfej* c. regényben is szerepel (JKK 50. k. 504.).
- 187 : 5 *belzettek* — száműzöttek
- 188 : 10 *salvus conductus* — menedéklevel
16 *hyppopotamus* — víziló
19 *expectordl* — kifakad, kiönti a lelkét
32 *kontextus* — szövegösszefüggés
- 189 : 3 *projcaille* — lövedék
25 *turbulentus* — viharos
- 191 : 9 „*obscure*” — homályos, sötét; itt: a l'hombre nevű kártyajátékban használatos kifejezés
„*ournée*” — nap, 24 óra; itt: a l'hombre-ban használt szak-kifejezés
20 *scartolt* — a skart = ideiglenesen félretett kártya
- 193 : 21 *peloton* — kisebb katonai egység, kb. egy szakasz katona
- 194 : 3 *folyt a harc . . . a befagyott Néva jegén* — A *Szabadság a hó alatt* c. regényben is a befagyott Néván folyik a harc dekabristák és a cári csapatok között (JKK 37. k. 239.).
7 *Szent Péter és Pál-vár* — Péter-Pál erőd Leningrádban. Építkezése megkezdésének napját számítják Pétervár megalapításának (1703). Erőd, később börtön.
8 *esplanade* — sík tér nagy épületek, erődök előtt
- 195 : 23 a . . . „*Pétervári sziget*” *negyedét* — Petrovszkij osztrov (sziget) a múlt századi Pétervár egyik kerülete
24 „*Patikárius-sziget*” — Aptyekarszkij osztrov: egyik legnagyobb sziget a leningrádi Néva-deltatorkolat kb. 100 szigete közül

Lap: Sor:

- 195 : 26 *Litejndja negyed* — a régi Pétervár VIII. kerülete, ma Leningrád belvárosa. Itt is, a *Szabadság a hó alatt* c. regényben is kitérnek, hogy Jókai leírásokból, bizonyára képekről, esetleg térképekről is jól ismerte Pétervár főbb utcáit, tereit, műemlékeit. Mindehhez a könyvtárban őrzött könyvek is szép anyagot szolgáltatottak; de — mint Jókainak a *Szabadság a hó alatt*hoz írt jegyzetei is bizonyítják — szép számmal használt olyan Oroszországról szóló könyveket is, amelyek ma már nincsenek meg a Jókai-hagyatékban őrzött könyvek között. Pétervár leírásához anyagot meríthetett a *Die Wundermappe* c. többkötetes sorozat kötetéből (Vö. *A regény keletkezése, forrásai*), de találhatott szép képekkel illusztrált leírásokat P. Artamoff *La Russie historique, monumentale et pittoresque* (Paris, 1862. 1—2), vagy F. Lacroix *Les mystères de la Russie* c. (Paris, 1845) könyvben, amelyben ugyancsak illusztrációk kísérik a szöveget. (Vö. a *Szabadság a hó alatt* c. regény jegyzeteit, JKK 36. k. 241—243.)
- 27 *degesztett* — itt: összeragasztott, bekent
- 196 : 20 *az admiraltási III. városnegyed* — Admiraltás — Leningrád egyik szép műemléke, a Néva partján 1727—38 között épült, részben I. Péter tervei alapján. Környéke a múlt századi Pétervár I. kerülete.
- Golodai-szigetig* — Golodaj osztrov — az egyik legnagyobb leningrádi szigettől — a Vasziljevskij-osztrovtól, csak egy keskeny csatorna választja el. A régi térképek szerint e szigeten kőolajraktárak voltak.
- 32 *tűzfolyam* — Ugyancsak a víz színén égő kőolaj látványát írja le Jókai az *Egész az északi pólusig* c. regényben. (JKK Kisregények 2. k. 94.)
- 34 *Finn-öböl* — öböl a Balti tengerben, partján terül el Leningrád
- 197 : 12 *Marsmező* — nagy térség Leningrádban a Néva partnál, az Admiraltástól észak-keletre
- 22 *Mihajlov-palota* — Mihály-palota; mai formájában Carlo Rossi építette 1819—1825 közt. Itt gyilkolták meg Pál cárt 1801. márc. 23-ának éjjelén.
- 23 *Anicskov-palota* — az Anyicskov-palota a Nyevszkij proszpekten a Fontanka csatornánál épült Pétervárott 1748-ban, Rastrelli tervei alapján
- hajdan Erzsébet cárnő gyöngédségének . . . tanújele Razumovszkij iránt* — Razumovszkij Alekszej Grigorjevics (1709—1771)

Lap: Sor:

- Erzsébet cárnő kegyence, akivel később titokban házasságot kötött.
- 197 : 25 *Glavnica Stab* — Glavnij stab: Rossi egyik legjelentősebb épülete Leningrádban (1819—29-ben épült). Elcinte a főhadiszállás és a külügyminisztérium helyezkedett el benne.
- 26 *tauriai kastély* — 1783—89-ig épült Pétervárott I. E. Sztarov és F. I. Vilkov tervei alapján G. A. Potjomkin-Tavricseszkij részére. Potjomkin Grigorij Alekszandrovics (1739—1791) II. Katalin cárnő kegyence volt. Jókai ezekről az udvari pletykákról részletesen értesülhetett Magnus Jacob von Crusenstolpe *Der russische Hof von Peter I. bis auf Nicolaus I.* (Hamburg, 1855—1860 I—VI. k.) c. könyvéből, amelyre a *Szabadság a hó alatt* c. regény jegyzeteiben mint egyik forrására hivatkozik, s amelyet már jóval előbb is felhasznált (pl. *Az úrnő* c. elbeszéléshöz. (NK 25.)
- 28 *Szimnic Dvor* — Zimnij Dvorec: Téli Palota
- 198 : 22 *Voszneszenszkaj prospect* — Vozneszenszkij prospekt: a Nevszkij prospekttel ferdén párhuzamos út, Leningrádban, az Admirális épületéig vezet
- 199 : 14 *Izsdk-templom* — Izszak székesegyház (Iszakijevszkij szobor) Leningrádban. Richard de Monferrand francia építész tervei alapján épült (1819—1858)
- 23 *Nagy Péter cár lovasszobra* — Péter cár lovasszobrát II. Katalin cárnő megrendelésére Falconet szobrászművész készítette. A szobrot 1782-ben állították fel Péterváron.
- 27 *nem juttatta a Vendôme-oszlop sorsára* — a Vendôme-oszlop az auszterlitzi csatában (1805) zsákmányolt 1200 osztrák és orosz ágyú ércéből Napóleon dicsőségére öntött emlékoszlop a párizsi Vendôme téren. A párizsi kommun mint a hódító háborúk jelképét ledöntette, 1875-ben visszaállították.
- 200 : 29 *A Néva visszafelé folyik* — Hasonló motívum szerepel a *Szabadság a hó alatt* c. regényben. (JKK 37. k. 36.)
- 201 : 13 *Manka* — bizonyára Mojka, a Néva egyik csatornája Leningrád belterületén
- 18 *a tenger felől rohanó árvíz* — árvizeket, nagy természeti csapásokat Jókai több művében ábrázol, így *Az új földesúrban* a tiszai árvizet, a *Kárpáthy Zoltánban* az 1838-as pesti árvizet. Több művében említi a Néva áradásait is, pl. a *Kárpáthy Zoltánban*, a *Görögtűzben*, a *Kerüld a szépet* c. elbeszéléseben (*Virradóra* kötet), a *Szabadság a hó alatt* c. regényben.
- 203 : 6 „L'ordre règne à St. Pétersbourg!” — Szentpéterváron rend

Lap: Sor:

- honoll — Célzás arra, hogy az 1830—31-es lengyel felkelés leverése során, Varsó elfoglalása után Paszkevicz ezt jelentette I. Miklós cárnak: „L'ordre règne à Varsovie!”
- 203 : II *Szulykowszki szerzeményét . . . a „Bozse carinja hrani”-t — A „Bozse carja hranyi”* (Isten óvja a cárt!) 1833—1917-ig Oroszország himnusza. Szövegét Vaszilij Andrejevics Zsukovszkij (1783—1852) jeles orosz lírikus írta. Orosz szövegének — meglehetősen pontatlanul, talán diktálásra lejegyzett — néhány sorát Jókai 12. notesza őrzi (58. r. Följ. I. 579.). — Az orosz himnuszt Jókai a *Szabadság a hó alatt* és a *Görög-tűz c. regényeiben* is említi. Zsukovszkijről az *Észak hordában c. kötet* egyik elbeszélésében ír (*Hogy becsülik meg a poétákat Oroszországban* (NK 34. k. 308.).
- 205 : 15 a „*pálinka s rongy*” — Hasonló — a forradalmat a csőcselék rombolásával azonosító — megállapításokkal találkozunk több Jókai műben (*A kőszívű ember fiaiban*, az *Egy az Istenben*, a *Szabadság a hó alatt c. regényben* stb.).
- 20 *comparativus* — középfok
- 21 „*Nihilior*” — „*semmi*bb”
- 206 : 19 *Ézt a megfordított Achilles-sarkat* — „*Achilles-sarok*” — valakinek a legsebezhetőbb pontja — itt tehát: legerősebb pontja
- 207 : 18 *nelumbo* — pompás vízirózsa, többek között Indiában, a Gangesz öbleiben honos
- 31 *galvani befolyással* — felvillanyozó befolyással
- 32 *siketsfajd* — a fajdfélék családjába tartozó, csaknem pulykánagyságú erdei madár
- 208 : 11 *kirúgó* — itt: kiálló, kiszögellő
- 26 *fontaine* — szökőkút
- 29 *zeneműszer, mely ezernyi stppal hajt végre . . . áridékat* — Jókai itt talán Bodor Péter híres zenélőkútjára emlékezik vissza, amelyet Marosvásárhelyen maga is látott (vö. I. k. 95 : 22 jegyzete)
- 209 : 17 *gőzguillotín* — *A lélekidomárban* a kommünárok elleni bosszú módozataiban egymásra licitálók egyike veti fel: „*Gőzguillotínt kell felállítani, ami egyszerre sorszámmra gyalulja le a fejüket*”. (JKK 51. k. 238.)
- 215 : 30 a *Vaskapu szabályozása* — a Vaskapu-szoros: az Al-Duna szűk szorosa és zuhatagos részlete Orsova alatt, a mai román—jugoszláv határon. Szabályozása Széchenyi István kezdeményezésére, Vásárhelyi Pál vezetésével az 1830-as

Lap: Sor:

- évek elején indult meg. (Vö. Oltványi *Az arany ember jegyzetei* JKK 24. k. 425.)
- 216 : 30 *Barbután mintára* — a középkori sisakok mintájára
- 218 : 15 *a budai Szent György téren* — A középkori Szent György tér azonos volt a mai Dísz-térrel, majd a XVIII. századtól a Dísz-térről délre fekvő teret nevezték így (amelyen régebben József főherceg palotája állt).
- 219 : 6 *belebbezett* — internált
25 *peremptorius* — döntő
- 220 : 3 „*hetairia*” — hetéria: így nevezték az ókori görög titkos társaságokat, valamint a görög titkos társaságokat a XIX. sz. elején a török iga lerázására. Utóbbi értelmezés a regény megalkotásakor — a balkáni szláv népeknek a török elnyomás elleni fokozódó tiltakozómozgalmainak időszakában — különösen aktuális volt. Erről szól Jókai elbeszélése, a *Jordakei feje is.* (*Dekameron* I. 193. NK II.)
- 221 : 23 *óriási mérveket öltött Otthonban a munkásmozgalom* — Itt és a továbbiakban tükröződik mindaz, amit Jókai a fejlődő magyar munkásmozgalommal kapcsolatban — nem utolsósorban az általános munkásegylet hűtlenségi pere kapcsán — olvasott, hallott, tapasztalt. (Vö. *A regény keletkezése, forrásai*)
27 *bivouakozott* — szabad ég alatt táborozott
- 222 : 6 *az egész tömeg a Marseillaise-t énekelve fog bevonulni a városba* — Itt Jókai bizonyára visszaemlékezett arra, hogy 1871-ben a sztrájkoló pesti munkások kivonultak „a városerdőbe”, hogy megemlékezzenek az elesett párizsi kommünárdokról, s a Marseillaise-t énekeltek. Az eset szerepel a munkások hűtlenségi perében is. (Vö. H 1872. ápr. 22. 93. (esti) sz. 1—2.)
- 10 *assemblée nationale* — nemzetgyűlés (a francia Assemblée Nationale 1871—75-ig ülésezett)
- 28 *Dobrudzsai róna* — Dobrudzsa (románul Dobrogea) vidék a Fekete-tenger mellett, a Duna torkolatától délre. Nagybik, északi része Romániához, a kisebb pedig Bulgáriához tartozik. Legnagyobb városa Constanța kikötő.
- 31 *küsztenzsei* — constantjai
- 223 : 2 *Köves-Ardábia* — Ptolemaiosz Arábiát három részre osztja, ezek közül az egyik Arabia petres (köves), amely a Holt-tengertől délre és keletre fekszik
- 15 *E húszezer léggömb alá húsz hektolitert tartalmazó tömlőket kapcsoltatott* — Hasonló motívumot találunk a *Fekete gyé-*

Lap: Sor:

- 223 : mántok (JKK 21. k. 241.) c. regényben. Szatirikusan szerepel *A hosszúhajú hölgy* c. elbeszélésben (*Virradóra*. NK 49. k. 203.), melynek fantaszta hőse, hogy a mostoha időjáráson segítsen, a felhőket akarta pótolni szárazság idején. Ötlete szerint „egy léggömb száz quart vizet könnyen felemelhet a levegőbe, s onnan ismét alábocsáthat”.
- 225 : 5 *testudo* — teknősbéka, a római katonák feje fölött tartott ostromfedél
- 227 : 17 *besszardbiai part* — Besszarábia: történeti terület a Dnyeszter és a Prut folyók, a Fekete-tenger és a Duna-torkolat között
- 23 : *fenyér* — kopár, gyér fűvel és bokrokkal benőtt sík terület. A besszarábiai „fenyér” kifejezés szerepel Puskin *A cigányleány* c. elbeszélő költeményének Jókai-féle fordításában, amelyet a *Szabadság a hó alatt* c. regény függelékékként tett közzé. (JKK 37. k. 276—96.)
- 29 *törökországi rájárhk* — Így nevezték a török birodalomban a nem mohamedán, leigázott lakosságot, elsősorban a parasztokat.
- 231 : 4 *Józan engedményekkel* — Jókainak a nemzetiségekkel kapcsolatos álláspontja kifejezésre jut 1870. márc. 2-án tartott parlamenti hozzászólásában, amikor az „orosz unifikáció” elleni ellenszerül a nemzetiségek tudományos, kulturális, művelődési helyzetének megjavítását ajánlja. (Jókai M. *Politikai beszédei* I. 134.)
- 21 *Jezabel* — az ószövetségi írások szerint Áháb zsidó király (i. e. 875 körül) felesége. Neve a gonoszság jelképévé vált.
- 233 : 2 *Kanahán* — Kánaán — Jókai nyilván a Bánát jól termő vidékét nevezi Kánaánnak, tejjel-mézzel folyó országnak
- 32 *kapituláns* — itt: másodszer szegődött katona
- 234 : 25 *konvent* — a törvényhozó gyűlés feloszlása után 1792 őszén összeült testület. Az egész bekezdés utalás a franciaországi eseményekre.
- 34 *fortificatiók* — erődítések
- 236 : 7 *Verbász* — Vrba nagyközség az egykori Bács-Bodrog vármegyében, német, szerb és rutén lakossággal. Itt székelt egy időben a görögkeleti püspök, később Veršec (Vršac) lett a székhelye
- 237 : 16 *Ogradina* — Ogradena: helység a Románia Szocialista Köztársaságban, az Al-Duna mellett, a jugoszláv határ közelében.
- 19 *Veterani-barlang* — a Kazán-szoros egyik barlangja, mely nevét Veterani Frigyes (1650—1695) osztrák tábornagtól

Lap: Sor:

- kapta; ui. ő javasolta először a barlang folyamzárlattá alakítását. E színteret ábrázolja Jókai *Az arany ember* c. regényének első fejezetében. (JKK 24. k. 5—9.)
- 238 : 34 *Lawes hídgerendái* — Jókai 7. noteszának 64. v.-jén olvashatjuk a „Lawes hídgerendái” bejegyzést (Följ. I. 280.). E noteszlapokon többek között a már többször idézett *Das neue Buch der Erfindungen* c. kiadványt jegyzeteli. A sorozat első kötetében a viaduktok és hidak tárgyalásakor szó van a Lawes-féle híd továbbfejlesztett változatáról (ilyen pl. a mainzi Rajna-híd). Az e hídtypust bemutató kép adhatta Jókainak a homorú felükkal egymásnak fordított vaslemezek ötletét, amelynek leírása a regényben megfelel a könyvben látható ábrának (*Das neue Buch der Erfindungen*. I. k. 311—314.).
- 240 : 4 *Palánka* — Banatska Palanka: helység Jugoszláviában, a román határ közelében, a Duna partján
Pancsova — Pančevo: város a jugoszláviai Vojvodinában, a hajózható Temes mellett
Fehértemplom — Bela Crkva: város Jugoszláviában, a román határ mellett, Belgrádtól keletre
- 6 *Berzeva-csatorna* — csatorna Jugoszláviában és Romániában, Temesvártól délre
- 7 *illantsai* — Ilandža: helység Jugoszláviában, a román határ közelében
Alibunar — helység Ilandža közelében, Jugoszláviában
Verset — Vršac: város Jugoszláviában, a román határ mellett
- 12 *Ferenc-csatorna* — az első hajózható Duna-csatorna, a Bácskában (a mai Jugoszláviában) épült 1793—1802 között, 1870-ben újjáépítették
- 13 *Béga csatorna* — csatorna Romániában: partján épült Temesvár
- 28 *telecskai dombok* — Telecska: Jugoszláviában, a Bácska löszfennsíkjának 20—25 m magas, vízmosások által erősen feldarabolt déli pereme, a Ferenc-csatorna mentén
- 29 *csajkások* — csajka: nagyobb vitorlás evezős csónak, v. kisebb hajó (naszád), amelyet szükség szerint ágyúval is felszereltek, s az Osztrák—Magyar Monarchia egykori déli határvidékén, az ún. csajkás területben a határ őrzésére használtak
- 241 : 26 *egy tenger lett odatolva* — Hasonló motívum szerepel a *Tsong Nu* c. novellában: Tsong Nu császár vízzel harcol a lázadó város ellen; a városon áthaladó folyót gátakkal elrekeszti, s tengerre duzzasztja a város körül

Lap: Sor:

- 241 : 30 *Vinga* — helység Romániában, Aradtól délre
- 242 : 7 *egykor Holland is* — Ilyen eset többször is előfordult, pl. 1672-ben, amikor XIV. Lajos megtámadta Hollandiát, a lakosság megnyitotta a zsilipeket.
- 16 *Samobor* — Szambor: város az Ukrán SZSZK-ban, a Dnyeszter partján, a lengyel határ közelében
- 23 *fehér-hegyi csata* — 1620. nov. 8-án Prágától északnyugatra Fehérhegy (Bílá Hora) mellett a Habsburg ellenreformáció és centralizáció ellen felkelt cseh rendek megütköztek a Habsburg és bajor csapatokkal. A Habsburg csapatok szétverték Frigyes cseh király hadseregét, s ezután a Habsburgok megfosztották Csehországot addigi részleges önállóságától is.
- 244 : 3 *Salgó* — bazalt hegy Salgótarjától északkeletre
- 28 *Fekete-hegy* — Crna Gora: hegység Jugoszlávia déli részén
- 250 : 12 *kényeső* — higany
- 251 : 1 „*Fare well*” — jó utat (angolul)
- 255 : 31 *iridisatio* — szivárványszínekben játszás
- 258 : 33 *tunguz hegyek* — tungusz az evenki nép régi neve; tungusz hegyek alatt Jókai feltehetőleg a mai Evenki ASZK (Közép-Szibériai fennsík) területén, vagy ahhoz közel eső hegyeket érti
- 259 : 10 *Bajkál* — hegység Kelet-Szibériában
- 13 *Semipalatinszk* — Szemipalatyinszk: város és terület a Szovjetunióban, a Kazah SZSZK-ban
- 260 : 14 *Kara-Kum* — sivatag Közép-Ázsiában, a Türkmen SZSZK területén (jelentése: fekete homok)
- 263 : 27 *Ghilan Mazenderan* — a Kaspi-tenger délnyugati részén húzódó hegység.
- 264 : 2 *Adsi Darja* — Kara Bogaz öböl: a Kaspi-tenger kis öble a Türkmen SZSZK-ban
- 267 : 8 *Leviatán* — bibliai tengeri szörnyeteg
- Azazel, Szemidáz* — e két nevet mint bukott angyalok nevét említi Jókai a *Fekete gyémántokban* (JKK 20. k. 54.)
- 274 : 5 *Csetdye* — Várhegy; Orbán írja le (i. m. V. 241).
- 6 *Karakál* — Caracal: város Romániában, a Dunától É-ra, az Olt közelében
- 7 *Syr* — feltehetőleg a Zsil (Jiu) folyó, mely a Jókai által használt német térképen mint Schyl szerepel
- Arais* — feltehetőleg az Arges, a Dunának az Olttal párhuzamos mellékfolyója

Lap: Sor:

- 274 : 8 *Buceo* — Buzau, romániai folyó, Bukaresttől ÉK-re
12 *Reni* — város az Ukrán SZSZK-ban, az odesszai területen, Dunai kikötő
15 *Kagul, Japuch* — tavak az Aldunánál a MoSzSZR területén (helyesen Jalpuch)
- 274 : 16 „*római sáncok*” — így nevezték mindazokat a — főleg Erdélyben — húzódó őskori földműveket, amelyeket a hagyomány a rómaiaknak tulajdonított. Eredetükről sok vita folyt, lehet, hogy részben a szarmaták építették e „sáncokat”, védekezés-képpen a rómaiak ellen.
- 24 *Bolgrdd* — helység az Ukrán SZSZK-ban, a román határ közelében
Narusdj — talán Naruja: helység Romániában, Brassótól északkeletre
- 26 *Vanuluj* — bizonyára Vaslui: helység Romániában, a Szovjet határ és a Prut folyó közelében
- 28 *Sagani* — tó az Ukrán SZSZK területén, a Fekete-tenger közelében
- 275 : 13 *deget* — kátrány
21 *Kisenev* — Kisinyov: a Moldvai SZSZK fővárosa
- 279 : 10 *aeropag* — areiopagosz; a vének tanácsának ülés helye Athénben, később általában: kiemelkedő férfiak együttese
- 281 : 4 *Sisija* — Jijia: folyó, Iaşitól északra ömlik a Prutba
- 282 : 11 *ddk* — a dákok: trák eredetű nép, Dácia alapítói, az i. e. 2.—I. évezredben az Al-Dunától a Dnyeszterig elterjedő területen éltek
- 23 *barlang száda* — barlang szája, nyílása
- 283 : 23 *Darfurországon túl* — Darfur: vidék Szudánban, a Nílus és a Csád-tó vízválasztóján. Régebben önálló ország
- 24 *Runga* — terület Közép-Afrikában, 1873-ban Gustav Nachtigal német afrikai utazó ismertette
- 26 *kaffer* — a bantuk Délkelet-Afrikában élő törzseinek régi elnevezése
boshjesman — busman: Dél-Afrikában, a Kalahári és a Namib sivatag vidékén élő nép.
- 284 : 3 *Ez a niam-niamok népe* — Jókai a niam-niamokat az emberi fajhoz közelítő félmajmokként ábrázolja. Érdekes, hogy a *Le Tour du Monde* is közöl egy cikket, melyet első pillantásra félrevezető illusztráció kísér. A cikk címe: *A niam-niamok farka*. Aki csak a címet olvassa el, s az illusztrációkat felületesen nézi meg, azt hiheti, hogy a cikk Jókaiéhoz hasonló

Lap: Sor:

álláspontot képvisel. Valójában vitázik azokkal a nézetekkel, amelyeket több afrikai utazó terjesztett az állítólagos fél-majom—fél-ember csodalényekről. A szöveg megmagyarázza, hogy a niam-niamok sajátos ruhadarabja okozza a tévhitet, mintha hosszú majomfarkuk volna, s a rajzok is e ruhadarabot ábrázolják. (M. Guillaume Lejean: *La queue des nyams-nyams*. Tour du Monde, 1861, III. 187.) Jókai figyelemmel kísérte a Tour du Monde cikkeit, feltehetőleg ezt az írást is észrevette, s vagy felületesen olvasta, vagy — ami gyakran előfordul regényeiben — bár tudta, hogy a tények mást igazolnak, mégis a színesebb, egzotikusabb megoldást választotta.

- 284 : 6 *utánc* — orángután
286 : 4 *Aztán egymásra rohantak* — majom és ember harcát ábrázolja a *Tour du Monde* egyik képe (vö. *A regény keletkezése, forrásai*)
287 : 2 „*Bozse cos polszke*” — Boże coś Polskę: XVIII. századi hazafias lengyel ének (Isten, ki Lengyelországot). Jókai *Szabadság a hó alatt* c. regényében is idézi (JKK 36. k. 8.).
3 „*Heil dir!*” — a porosz himnusz kezdő szavai (1795 óta)
4 „*God, save the King*” — a XVIII. században keletkezett angol himnusz kezdősora
5 „*Gott erhalte*” — az osztrák himnusz kezdősora; zenéjét Haydn szerezte. Először 1797-ben énekeltek Bécsben.
288 : 14 *abriktolta* — kiképezte, fegyelmelte
290 : 2 „*passevolant*” — régebben a katonai szemléknél a többiek közé pótlékuul betett katona, hiánytöltő
4 *generálcommando* — főparancsnokság
14 *amalgamázták* — egybeolvasztották
27 *Horeb hegy* — Sinai hegy az Ótestamentumban. A Biblia szerint itt nyilatkoztatta ki Isten a tíz parancsolatot Mózesnek.
28 *Mihály arkangyal* — a három arkangyal egyike, a Sátán legyőzője
291 : 1 *sárgaláz* — súlyos fertőző betegség
4 *keleti dögvész* — pestis
291 : 8 *megváltoztatni . . . az időjárást* — az „államregényekben” és Fourier-nál is szereplő motívum (vö. *A regény keletkezése, forrásai*)
20 *buccanier* — Jókai e szót „indián” értelemben használja. Valójában a XVII. századi tengeri rablókat nevezték így, akik indián módra szárították a húst (erre utal a név).

Lap: Sor:

- 292 : 4 az *dllandó katonskods megszüntetése* — Ezzel a követeléssel Jókainak az 1870-es években írt cikkeiben is találkozunk. A *balpárt agendája* c. vezércikkében pl. azt az óhajt fejezi ki, hogy a jövőben a katonai szolgálat mindenkit egyformán terheljen, s ne túl sokáig: csak hadgyakorlatra hívják be a férfiakat. Ugyancsak itt jegyzi meg, hogy a kormány folytonosan békepolitikát, nem szükséges a fegyvereket élő testen kipróbálni. (H 1872. máj. 22. 117. sz. 1.)
- 14 Egy német tudós kiszámította — vö. az I. k. 8 : 1 jegyzetét
- 293 : 13 *normannok* — északgermán törzsek, a norvégek, svédek, dánok ősei. A portyázó normannok (sokszor vikingeknek is nevezték őket) főként a IX—X. század során rablóátmadások sorozatát intézték Anglia keleti partvidéke, Skócia, Írország, Izland, Franciaország és más területek ellen.
- 294 : 9 s . . . *Humboldt . . . fűtengert látott* — A. Humboldt 1829-ben expedíciót vezetett az Uralba, az Altáj, a Kaspi-tenger vidékére. Útjáról részletesen beszámol *Mineralogisch-geognostische Reise nach dem Ural, Altai und dem Kaspischen Meere* (1—2. Berlin, 1837—42) és *Ansichten der Natur* c. művében (I. 107.). Ugyancsak Humboldt írja le az Orinoco vidékét *Ansichten der Natur* c. művének I. kötetében (25—28.).
- 24 „*quid hoc ad tantam sitim?*” — „Mi ez ily nagy szárazságnak?”
- 295 : 2 *Agadir* — kikötőváros Dél-Marokkóban, az Atlanti-óceán partján
- 19 *Vadi Draa* — *vadi* ma vízmosást, kiszáradt folyó- v. patakmedret jelent. Humboldt, mint észak-afrikai folyót említi (*Ansichten der Natur* I. 104.)
- 31 *tuareg-földön* — tuaregek: a berberék (észak-afrikai nép) déli csoportjának elnevezése, a Szaharában Nyugat-Szudánban és Algír déli részein élnek
- 33 Az időjárás átalakításáról egyebek között a VU-ban is többször szó esett, pl. *A meteorológiáról* c. cikkben, 1873. jún. 22. 25. sz. 298.
- 296 : 3 *Timbuktu* — Tombouctou: város Észak-Afrikában, a Mali köztársaság területén
- El Djuf* — Észak-Afrikában, a Csád tó közelében van
- 4 *Wargla-sivatag* — Jókai német atlaszán; helység a Nyugati-Ergtől északra (a mai Algériában)
- 12 *hogari fennsík* — Ahaggar: hegység É-Afrikában, Algéria területén
- 14 *Lacus Tritonis* — Apolloniosz Rhodiosz (i. sz. 155-től) írja

Lap: Sor:

- le a Lacus Tritonist, mint líbiai tavat, amelynek érintkezése van a tengerrel. Nevét Tritonról kapta, aki a mítosz szerint itt született (vö. *Ansichten der Natur*. I. k. 258.).
- 296 : 16 *Shott-Mellir* — Melrir sőt: tó Algéria északi részén
Shott-Kebir —, *Garnis* — e két tó nevét sem a régi, sem a mai térképeken nem sikerült megtalálnunk. A Melrir sőt közeleben több tó van, pl. Sergi sőt, Dzerid sőt stb.
- 21 *mélyebben a tenger színeénél* — Humboldt ír arról, hogy a francia tudósok mérései szerint a Szahara északi területének egy része a tenger színeénél mélyebben fekszik (*Ansichten der Natur*. I. k. 102.). Ugyancsak ő említi a szaharai „só-zónát” (uo. 102.).
- 25 *Dsebel Tidikelt* — „jebel” arabul hegységet jelent, Tidikelt város Észak-Afrikában, a mai Algéria területén; a tőle északra emelkedő hegy szerepel a régi térképeken mint Jebel Tidikelt.
- 34 *dumpálma* — főleg Egyiptomban honos pálmafajta, gyümölcse ehető, ízletes (*Hyphaene thebaica*)
- 297 : 3 *üröm* — gyom-, ill. gyógynövény, borok ízesítésére is használatos (*Artemisia*)
- 298 : 16 *Hold-hegyek* — Ptolemaiosz szerint az Egyenlítőtől délre emelkedő hegység, ahonnan — mint ő hitte — a Nílus ered. Vita tárgyát képezi, hogy milyen hegyet értett rajta.
- 21 *Bickford-féle lobbantógyutacsok* — a múlt században robbantásoknál használt gyújtózsínór
- 25 *Senegambta* — ma: Szenegál afrikai ország, az Atlanti-óceán partján
- 26 *Cap Verde szigetek* — Zöld-foki-szigetek: szigetcsoport az Atlanti-óceánban, kb. 550 km-re Afrika legnyugatibb partjától
- 300 : 12 *yamsgyökér* — (*dioscorea*) tropikus évelőnövény, húsos, lisztes tökegumója fogyasztható
batata — batáta (*Ipomoea batatas*) Közép-Amerikából származó kultúrnövény. Gyökérgumói szolgáltatják a trópusok fontos eleségét, az édes burgonyát.
- 301 : 14 *Egy angol utazó talált olyan főnökre . . .* — Lehet, hogy e rész forrása Dumont d'Urville *Voyage autour du Monde* c. könyve, amelyben leírja, milyen szörnyű élménye volt Smith kapitánynak, aki 1809-ben a „Favorite hajó parancsnokaként Boullandam főnök fogságába esett”.
- 22 *Ramazán és Bayram* — a Ramadan (mai török kiejtés szerint

Lap: Sor:

- Ramazan) a 9. holdhónap, a böjt hónapja, amelynek során napközben az élet semmiféle örömét sem szabad élvezni. A nagy Bayram ünnepe — a bőséges étkezés napja.
- 301 : 24 *insuldnok* — szigetlakók
kacika — törzsfőnök
- 26 *sennalevél* — Núbiában, Arábiában termő cserje, amelynek levele és gyümölcse (népiesen: anyalevél) biztos, enyhe hasajtót szolgáltat
- 303 : 8 *nuntium* — üzenet, jegyzék
- 17 *Mbau* — Mba: helység a Fidzsi-szigetek Viti Sevu szigetén
- 29 *Mordí* — Itt Jókai azt használja fel — erősen kiszévezve —, amit Dumont d'Urville a Hawai szigetekről ír. Eszerint Honau-nau helységben van a királyi dinasztia rezidenciája; itt található Hawai királyainak csonttemetője is, a Morái. Épülete körül a szerző állítólag több kupac letisztogatott embercsontot látott szétszórva a földön (I. k. 489.).
- 34 *Tumbua Nakaro kirdly* — Ugyancsak Dumont d'Urville említi Tomboua-Nakoro-t, Imbao törzsfőnökét, aki véleménye szerint intelligens, kellemes benszüllött. Emberevéről vele kapcsolatban nincs szó e könyvben (II. k. 150.).
- 304 : 4 *Bullandám kirdly* — Dumont d'Urville ír Boullandamról, „a Vouhia-körzet nagyhatalmú főnökéről”, aki legyőzte a Tafere-sziget lakóit, majd szörnyű mérsárlást rendezett, melyet egész éjszaka tartó emberhús-lakmározás követett. Tafaret-sziget a térképeken nem található, talán a Fidzsi-szigetek közelében levő Tafahi-szigetről van szó.
- 8 *báldnyok szarvakkal, vadkanagyarakkal, . . . görbe karikáldbakkal* — Jókai forrása itt ismét Dumont d'Urville könyve, mégpedig feltehetőleg annak egyik illusztrációja: a morait körülvevő groteszk szobrokat ábrázolja, (a helység védőszentjeinek megszemélyesítői). Borzoshajú, ijesztő figurák, a szöveg szerint lábuk olyan görbe, mint egy táncosé, aki gyakorol. (I. 488) (L. VII. képiünk)
- 11 *Zan-Hualu isten* — Dumont d'Urville mint a Viti-sziget lakóinak legnagyobb istenét említi (II. k. 166.)
Budan-Hi isten — Ugyanott olvashatjuk, hogy Onden-Hi a benszüllötték hiedelme szerint teremtette az eget, a Földet és minden dolgokat. Ugyanitt a szöveg ellentmond Jókai állításának, Dumont d'Urville szerint ugyanis ezeket az isteneket sohasem ábrázolják szobrokon, de templomokat építenek tiszteletükre, amelyeket „amboure”-nak neveznek

Lap: Sor:

- (Jókainál nyilván ez a Bure). A groteszk szobrok sem istene-
ket, hanem védőszenteket ábrázolnak.
- 304 : 16 „*nambetti-levu*” — Dumont d’Urville ír a papok („*nambeo*”
vagy „*nambetti*”-k) nagy tekintélyéről, s arról, hogy a fő-
papot „*nambetti levou*”-nak nevezik (II. k. 163, 168)
- 32 „*mata nivanua*” — Dumont d’Urville ír a „*mata-nivanoua*”-k-
ról, akiknek feladata az adók összegyűjtése és a nyilvános
szónoklatok tartása
- 305 : 5 *harminc esztendeig tabu alatt tartd a férjiaik szakállát* — Mind-
ezt Dumont d’Urville megint Hawai-al kapcsolatban írja.
Itt a tabu igen szent dolog volt, voltak állandó és időleges,
abszolút és relatív tabuk. Az istenek, templomok, a király
és a királyi család tagjainak valamint a papoknak személye és
neve, e privilegizált személyeknek minden használati tárgya,
mindig mindenki számára tabu. A hagyomány szerint volt
olyan eset, hogy harminc évre tabu alá helyezték a férjiaik
szakállát (I. k. 525.).
- 15 *kutyaugatásnak, disznóröfögésnek és kakaskukorításnak sem sza-
bad hangzani* — Ugyanitt olvashatjuk, hogy ha a disznók,
a tyúkok, a kutyák hangjukat hallatják, a tabu érvényét
veszti, éppen ezért átkötözik a kutyák, disznók száját, a tyúko-
kat valamilyen edény alá rejtik. (Uo.)
- 23 *Melanézia* — Óceánia szigetvilágának nyugati, a legnagyobb
szigetekből álló része. Lakói pápuák, melanézek, polinézek,
kfnaiak, indusok, fehérek. A Fidzsi-szigetek átmenetet alkot-
nak Melanézia, Polinézia és Mikronézia között.
- 33 „*papa-langvisz*” — Jókai szerint a pápua arisztokrácia.
Dumont d’Urville szerint így hívják a fehéreket a Viti-szi-
geti bennszülöttek (i. m. II. 153.).
- 306 : 8 *dilyukasztott fülein egy-egy kés van dugva keresztül* — Dumont
d’Urville könyvében látható ilyen kép: borzashajú benn-
szülött fülében nagy késsel (II. k. 141.).
- 307 : 3 *az oroszok egészen fölöslegessé vdtak* — a vadállatok kiirtá-
sának gondolata szerepel Fourier-nál (vö. *A regény keletke-
zése, forrásai*)
- 310 : 4 *sandálfa* — santálfa (vö. I. k. 65 : 16. jegyzet)
- 24 *Unong Lala király* — Dumont d’Urville említi a Loua Lala
nevet — lehet, hogy ebből lett az „Unong Lala” (i. m. II. k.
164.)
- 311 : 19 *Új-Caledonia* — a Csendes-óceán szigete, a Fidzsi-szigetektől
keletre

Lap: Sor:

- 313 : 9 *A múlt század legerősebb távcsöve, a dorpai* — Humboldt *Kosmos* c. művének 3. kötetében sokat foglalkozik a csillagászati távcsövek jelentőségével, történetével (i. m. 77.), egyebek között megemlíti a dorpai és berlini csillagvizsgálók nagy refraktorát (80.), s felveti azt is, hogy a jövőben a csillagászati eszközök tökéletesedésével sok új felfedezés várható. Jókai a csillagászat tökéletesedését a *Fekete gyémántokban* is bemutatja: Delejország lakói végtelenig fokozható villanytűzzel oly óriási nagyítótükröt állítottak elő, mikben a Sirius úgy jön fel, mint a delelő nap, a csillag-ködfoltok, mint új világrendszer, . . ." (JKK 20. k. 220.)
- 15 *a napfoltokon át be lehetett látni a nap sötét testébe* — Humboldt a *Kosmosban*, éppen úgy, mint Jókai itt, a távcsövek tökéletesedéséről írva felsorolja az addig elért eredményeket, (azzal a különbséggel, hogy ő a múlttól, Jókai a jövőről ír), mint pl. új bolygók, holdak felfedezését, s nem utolsósorban a napfoltok és „napfáklyák” megfigyelését, valamint ködfoltok, kettős csillagok és állócsillagok (Fixsterne) észlelését (3. k. 76.)
- 24 *a kettős csillagok eldrútlák a központi sötét testet* — Jókai a *Fekete gyémántokban* is ír „láthatatlan központot képező sötét napok”-ról, mik körül a kettős csillagok forognak. (JKK 20. k. 46.). (Vö. *A regény keletkezése, forrásai*) — kettős csillag: az égen szorosan egymás mellett levő két csillag, amelyek vagy csak látszólag ilyen közeliek, ilyenkor optikai kettős csillagoknak nevezik őket, vagy olyan közel vannak egymáshoz, hogy tömegközpontjuk körül keringenek, ezek a fizikai kettős csillagok
- 314 : 5 *Halley üstököse* — Edmund Halley (1656—1742) angol csillagász több mint húsz periodikus üstökös pályáját számította ki. Felismerte, hogy az 1531.-i, 1607.-i és az 1682.-i üstökös pályája rendkívül hasonló, ezért feltételezte, hogy a három ugyanaz, amit a róla elnevezett üstökös újra feltűnése 1759-ben igazolt. Humboldt a *Kosmos* 3. kötetében említi a Halley-üstököst (557.) Hollósy Jusztinián ír arról, hogy a Halley-féle üstökös Nap felé fordított oldalán a magból széthajlólag haladó fénysugarak özönlöttek, melyek azután két irányban visszakanyarodtak, „az üstökös ellenkező oldalán csóvát alakítandó”, ami Hollósy szerint „fölötte nevezetes tüménymény”. (I. m. 318.)
- 11 *az 1811. márciusi üstökös* — Humboldt a legszebb üstökösök

- között sorolja fel (3. k. 561.). Bardócz Lajos *Az üstökösökről* c. cikksorozatát számos ábra kíséri, többek között az 1811-es üstökös rajza. (VU 1861. jún. 21. 29. sz. 342—344., I. még *A regény keletkezése, forrásai*)
- 314 : 18 *az 1843-i üstökös* — az itt következő felsorolás — az 1843-as üstökös azonosítása a 268., 442, 968. stb. üstökösökkel, pontosan megfelel annak, amit Hollósy Jusztinián ír — Pingré üstökösrajzára való hivatkozással (Hollósy J. i. m., 310.). Jókai szerint ennek az üstökösnek a fényfarka 40 millió mérföld, ez sem jár messze Hollósy megállapításától, aki több mint 30 millió mérföldes csóváról ír.
- 27 *Veszedelemes találkozása a földnek csupán az 1680-i üstökösselehetne* — Ezt az üstököst Jókai feltételezhető forrásai mint különösen nagy és félelmetes égitestet említik. Bardócz pl. megállapítja, hogy különösen nagy rettegést, babonás félelmet váltott ki az 1680-as és a Halley-üstökös (i. m. UV 1861. aug. 4. 31. sz. 366—68.). Humboldt „félelmesen nagy” üstökösnek nevezi, s 8800 éves visszatérési időt említ (valószínűleg ennek az elírása eredményezte Jókainál a 2800 évet) (*Kosmos* I. k. 116.).
- 315 : 5 *Perseus* — északi csillagkép a tejút közepén. Fényes felhői tiszta időben szabadszemmel is láthatók.
- 15 *világéter* — képzeletbeli igen finom anyag, mely régi feltevések (és egyes modern filozófusok) szerint a világuirt betölti. Humboldt említi a világéter fogalmát, felhíva a figyelmet, hogy létezése csak feltételezés. (*Kosmos* 3. k. 323.)
- 31 *Hogy lehet félni . . .* — ez az érvelés megfelel Bardócz gondolatmenetének egy esetleges üstökösselelel való összeütközéssel kapcsolatban (i. m. VU 1861. aug. 25. 34. sz. 402.)
- 316 : 12 *Mások azt mondták, hogy nagyon is lehető* — Jókai fejtegetései az üstökösökről, egy esetleges találkozásról egy üstökös és a Föld között nagyon hasonlóak a *Fekete gyémántokban* olvasható gondolatokhoz (JKK 20. k. 45—50.). Hasonló fejtegetés olvasható a *Világteremtés (Túl a láthatáron. J. M. hátrahagyott művei, 2. k. Bp. 1912. 204.)* c. novellában is.
- 13 *Biela-üstökös* — Wilhelm von Biela (1782—1856) osztrák csillagászról elnevezett üstökös. Az 1826-ban felfedezett üstökös 1846-ban hírtelen kettévált, és darabjai egyre távolodtak egymástól. E jelenséget Humboldt írja le a *Kosmos* 3. kötetében (559.) Jókai itt is, a *Fekete gyémántokban* is (JKK 20. k. 49.) szemmel láthatólag Humboldt szövegét követi.

Lap: Sor:

- 316 : 34 *lóderő* — lendítő-erő
- 318 : 33 *a napfoltok támadásának . . . közvetlen hatásuk van az időjárásra* — Humboldt ír erről a kérdéstről, de — mint több más esetben is — sokkal óvatosabban, mint ahogyan Jókai azután felhasználja megállapításait. Humboldt több példát idéz, amelyek részben alátámasztják, részben cáfolják a napfoltok hatását az időjárásra, majd azzal zárja le fejtegetéseit, hogy ez igen bonyolult kérdés, amely további vizsgálatot igényel. (*Kosmos* 3. k. 401—405.)
- 323 : 24 *politikai számtan* — a leíró statisztika neve a XVII—XVIII. században. Később a gazdasági matematika statisztikus jellegű számításaira is alkalmazták.
- 27 „*speaker*” — itt: szónok
- 326 : 5 *vandiemenslandi* — Vandiemén-föld Tazmánia régi neve
- 13 *a Kígyós jegyében* — Kígyós: az Egyenlítő mindkét oldalán észlelhető csillagkép
- 14 *még két ilyen sötét lyuk volt az égen* — vö. *A regény keletkezése, forrásai*)
- 16 *Skorpió* — csillagkép, a déli égen, az Állatöv 8. csillagképe
- 327 : 2 *Magellán-felhők* — a déli égen szabadszemmel is jól látható, a Tejútrendszeren kívül elhelyezkedő két kisebb, közeli csillagrendszer. Magalhaes világműve útjának (1519—1522) egyik résztvevője fedezte fel. (Vö. *Kosmos* 3. k. 314.)
- 8 *támad a csillagköd helyén egy új nap* — Humboldt ír arról az esetleges lehetőségről, hogy a ködfoltok (Nebelflecke) állandó sűrűsödése később csillagok kialakulásához vezethet (*Kosmos* 3. k. 312.)
- 10 *élet és tenyészet* — a más bolygókon lehetséges élet gondolatával foglalkozik Flammarion *La pluralité des mondes habités*. 1865. c. művében
- 12 *Vízöntő* — az Állatkör (Zodiakus) csillagképe a keleti égbolton
- 22 *Síriusz* — az éggömb legfényesebb csillaga, a Nagy Kutya csillagképhez tartozik
- 31 „*központi nap*” — vö. *A regény keletkezése, forrásai*
- 329 : 1 *minden üstökös magván keresztül* — Jókai itt Humboldt megállapítását veszi át, aki a *Kosmos*-ban írja, hogy az üstökösök „magrétegein” még a gyengébb fényű csillagok is átjárhatnak. (*Kosmos* 3. k. 324.)
- 14 *széneny* — széndioxid
- 18 *mintha négy lánguszdlya volna* — a VU közöl képeket üstökös-

Lap: Sor:

- sökről (többek között olyanokról, amelyeknek több „lánguszályuk” van (1861. jún. 21. 29. sz. 342—44.)
- 329 : 27 a *Neptun . . . melyet csak a múlt században találtak fel* — Naprendszerünknek a Naptól számított 8. bolygója. 1846-ban fedezte fel J. G. Galle, U. J. Leverrier francia és J. C. Adams angol csillagász számításai alapján. Felfedezésének történetét Humboldt a *Kosmos* 3. kötetében (532—534) foglalja össze. Létezését már felfedezése előtt is sejtették, az Uranus mozgásában okozott zavarokból.
- 33 *Ennek is gyűrűi vannak, mint a Saturnusnak s egy holdja* — Humboldt ír arról, hogy eleinte gyűrűt is látni véltek a Neptunus körül, de a későbbi vizsgálatok ezt nem támasztották alá. Ugyancsak Humboldt említi a Neptunus két holdját. (*Kosmos* 3. 534—535.) Vö. *A regény keletkezése, forrásai*
- 331 : 27 a *földtengely félrehajlása* — Ez az eshetőség a múlt században többeket foglalkoztatott. *A regény keletkezése, forrásaiban* rámutattunk e probléma felvetésére Fourier-nál. Felmerül Humboldtnál is a kérdés: milyen időjárási következményekkel járna, ha a földtengely egyenes lenne. (*Kosmos* 3. 450.) Még közelebb jár Jókai gondolatmenete ahhoz, amit Bardócz Lajos cikkében olvashatott az üstökösökről. Bardócz egy üstökössel való összeütközés különböző lehetséges hatásairól elmélkedik, s többek között megállapítja: elképzelhető, hogy a föld nem pusztulna el, de „leírhatatlan átalakulást szenvedne”. Az összeütközés megváltoztathatná földünk tengelyének irányát, s a mindent elárasztó tenger feltartóztathatatlanul ömленék az új egyenlítő felé, ott magának új öblöt keresve”. Ilyen és hasonló változásokkal járna az összeütközés, ha az üstökös szilárd anyagból lenne. (VU 1861. aug. 25. 34. sz. 402.) Az amit Jókai regényben a földtengely kiegyenesedésének időjárási következményeiről ír, nagyon hasonló Fourier fejtegetéseire (vö. *A regény keletkezése, forrásai*).
- 335 : 12 „*Nagy-Rabszolga-tó*” — tó Észak-Amerikában, az északnyugati területen
Aljaske — Alaszka
- 26 *pangifa* — (*Hydnocarpus pentandra*) Oken pangiumként is említi ezt az olajfa-félét, amely főleg trópusi vidékeken honos (Oken i. m. 4. k. 1381.)
- 33 *legyező alakúán szétterjesztett sugárfarkaival* — Itt Jókai átviszi az üstökösre azt, amit az 1844-i üstökösről olvasott.

Lap: Sor:

- Bardócz Lajos idézett cikkét több illusztráció kíséri, ezeknek egyikén az 1844-es üstökös látható, legyező alakúan szétterült uszályal (VU 1861. jún. 29. sz. 342—344.)
- 339 : 3 *Uranus* — Humboldt írja le, Herschel megállapításaira hivatkozva, az *Uranus* holdjainak sajátos tulajdonságát, hogy míg az összes főbolygók és holdak *Nyugatról Keletre* mozognak, addig az *Uranus* holdjainál ez fordítva, *Keletről Nyugatra* történik. (Jókai a két irányt összecserélte regényében.) Humboldt nem tesz említést e jelenség okairól. (*Kosmos* 3. 531)
- 34 „halo” — fényudvar, gyűrű
- 342 : 17 *Arago* — Dominique François (1786—1853): francia fizikus és csillagász, a párizsi csillagászati obszervatórium igazgatója. Feltalálta a polariskópot, új eredményeket ért el az elektromágneses jelenségek vizsgálata terén stb.
- Laplace* — Pierre Simon (1749—1827): francia matematikus, csillagász és fizikus. Nagy jelentőségű a valószínűségszámításról frott könyve, alapvető fontosságú a bolygók és naprendszerek mozgását, tulajdonságait tárgyaló égi mechanikája.
- Littrow* — Joseph Johann (1781—1840) osztrák csillagász. Kutatómunkáján kívül főként az asztronómia népszerűsítésével szerzett nagy érdemeket. 1816—1819-ig Budán működött, a gellérthegy csillagvizsgálónál.
- 18 *Olmsted* — Frederick Law (1922—1903) neves amerikai építész. 1861-ben publikált, a déli rabszolgatartók életéről szóló könyve nagy hatással volt a közvéleményre.
- Bessel* — Friedrich Wilhelm (1784—1846) német matematikus és csillagász, az általa épített königsbergi obszervatórium igazgatója.
- Liebig* — Justus von, báró (1803—73): német kémikus, egyetemi tanár, a bajor tudományos akadémia elnöke, az MTA külső tagja. Az agrokémia megalapítója. Giesseni laboratóriumában a XIX. sz. számos vezető kémikusa tanult.
- 19 *Jedlik* — Ányos István (1800—95): fizikus, az MTA tagja, egyetemi tanár. 1861-ben, hat évvel Siemens előtt, elsőként alkalmazta a dinamó elvét. Galvántelepeivel, optikai rácsaival és ezek készítésére szolgáló osztógépével tette nevét külföldön is ismertté.
- Tarczy* — Lajos író és természettudós (1807—1881), a hegelianizmus első merész hirdetője Magyarországon, az MTA

Lap: Sor:

- tagja; Jókainak tanára volt a pápai főiskolán (vö. *A regény keletkezése, forrásai*).
- 342 : 19 *Margó* — Tivadar (1816—1896) zoológus, egyetemi tanár, az MTA tagja. Az izomrendszer összehasonlító bonctanát tanulmányozta. Az első magyar darwinisták egyike. A természetudomány népszerűsítése terén is sokat tett.
- Thdn* — Károly, apáti (1834—1908), kémikus, az MTA másodelnöke, a magyar tudományos kémia úttörője, az első kémiai iskola megteremtője hazánkban. Az ő érdeme az ország első kémiai intézetének létesítése (1868—72).
- 21 *pater Klinkowström* — valószínűleg Joseph Klinkowström (1813—1876), jecsuita pap
- 343 : 19 *craneologia* — kraniológia: koponyatan; az emberi és állati koponyák tanulmányozásával foglalkozó tudományág
- 344 : 11 *japán jamabusi bardok* — buddhista szerzetesek, akik a hegyekben, erdőkben rejtőzve keresik a megigazulás útját
- 18 *Térjetek meg, népek, mert itt az ítélet napja* — az üstökös — mint bajjós jel, néha mint az ítéletnapjának, világvégének előjele — több Jókai műben szerepel. Az *És mégis mozog a földben* Tseresnyés uram rémülődzik „A millenium közeledik! Jön az üstökös bizony!” — ezzel célozva azokra a hiedelmekre, amelyek szerint az ezredik évben jön az ítélet időszaka (JKK 23. 296). Szatirikusan rajzolja a világvégé-várás a *Népvilág* c. kötet egyik elbeszélésében is. (*A világ vége*, NK XVI. 107—127.) Itt — az 1818-as világvégé-várás kapcsán vetődik fel, mi lesz, ha az üstökös beleütözik a földbe.
- 20 „*Haragodnak nagy voltában . . .*” — XXXVIII. zsoltár
- 345 : 3 *kajmánok* — a krokodilok rendjének egyik, Közép- és Dél-Amerikában elterjedt nemzetsége
- 346 : 15 *Algol* — a Perzeusz csillagkép csillaga az északi égbolton
- 19 *Melville sziget* — az észak-amerikai sarkvidéken a Parry szigetek egyike, Kanadához tartozik
- 19 *Calkburn* — talán a Cockburn félsziget: a mai Brodeur-félsziget régi neve. E félsziget az Északi Jeges tengeren, a Melville-szigettől valamivel délnyugatra terül el
- 26 *drabantja* — itt: kísérője
- 28 *Phranza György* — Jókai bizonyára Humboldtól meríti információját az 1454-es üstökösről. A *Kosmos* 3. kötetében olvasható, hogy 1454-ben a Holdat állítólag „elhomályosította egy üstökös,” legalábbis ezt vélte felfedezni G. Phrant-

- zész bizánci fró első fordítója, a jezsuita Pontanus egy müncheni kéziratban. A továbbiakban Humboldt cáfolja ezt az adatot (565.), Jókai azonban regényében tényként említi.
- 347 : I „*in anima vili*” — Jókai több helyen használja ezt a kifejezést, „élőlényen” értelemben (szó szerint: „Szegényes lélekben”, latin)
- 29 *szolgátokkd tettétek a villámot, hogy írjatok vele* — célzás a távíróra
- 30 *szolgádvá a napsugárrt, hogy emberarcok alkotására kényszerítsétek* — Jókai itt bizonyára a fényképezésre utal
- 348 : IO *polariscop* — optikai berendezés fényforrások vizsgálatára. E berendezésről Humboldt a *Kosmosban* ír (3. k. 394).
- 350 : I4 *circumcisio* — körülmetélés
- 352 : 4 *lesz a holdnak levegője is, felhője is* — Hasonlóan írja le egy a Hold és egy üstökös közötti képzelt találkozás következményeit a *Fekete gyémántokban*: a hold az egész üstököst „megtartaná magának”, körülvenné magát vele, mint új atmoszférával. „És akkor a hold is megelevenülne, lennének folyói, tengerei, növényzete, állatvilága . . .” (JKK 20. k. 49.)
- 15 *lobor* — a lobbal égő tűzhöz v. lánghoz hasonlóan vékony hegygel végződő gula
- 355 : IO *Imádkozzatok, de dolgozzatok is!* — az „Ora et labora” (Imádkozzáll és dolgozzál) a benedek rend latin jelmondatának kissé átalakított változata
- 23 *Az astrophotometria segítségével a hold egész felszínét le lehetett mérni Irni* — asztrofotometria: az égitestek fényerősségének mérése. Humboldt ír a hold és csillagok fotometrikus összehasonlításáról, stb. (*Kosmos* 3. k. 103.)
- 358 : 33 „*napfáklyák*” „*napragyák*” „*naphegedések*” — Humboldt ír a *Kosmosban* a „napfáklyák”-ról (Sonnenfackeln), továbbá a nap felszínén nagytással kivehető pórusokról (3. k. 76, 489, stb.)
- 359 : 25 „*Leidenfrost cseppje*” — Johann Gottlob (1715–1794) német orvos 1756-ban ismertette a róla elnevezett „Leidenfrost-tüneteményt” (Vö. *Följ.* I. 309.)
- 362 : 3 *Núbia* — történelmi táj északkelet-Afrikában, a Nílus nagy kanyarulatának vidéke és a Vörös-tenger, valamint Asszuán és Khartoum között
- Bhiledulgherid* — Belad-el-dscherid — a Meyers lexikon szerint a. m. Datolyaország, Tunéziai szaharának is hívják, észak-afrikai sivatag

Lap: Sor:

- 362 : 22 *páradiók* — (Lecythis daceae) trópusi fák, termésük bogyó v. tok; a dél-amerikai páradió magja ehető
- 363 : 24 *az Ízis-emplék mindegyike kiapadt* — a föld terméketlenné vált (Ízis a termékenység istennője volt Egyiptomban)
- 30 *omophagok* — nyershúsevők
- 364 : 10 *Kieselgur* — kovaföld
- 11 *márga* — márgatalaj; sok finoman elosztott szénsavas meszet tartalmazó anyag

★

Itt mondok köszönetet mindazoknak, akik e mű sajtó alá rendezésében nekem segítséget nyújtottak, elsősorban lektoraimnak, Niederhauser Emilnek, Vekardi Lászlónak és Fábíán Pálnak, sorozatszerkesztőimnek, Lengyel Dénesnek és Nagy Miklósnak, valamint belső szerkesztőimnek, Tóth Saroltának. Továbbá értékes tanácsaiért Molnár Józsefnek, valamint M. P. Alekszejevnek, B. Révész Máriának, Csongor Barnabásnak, Dán Róbertnek, D. Szemző Piroskának, Fried Istvánnak, Hahn Istvánnak, Hetényi Endrénének, Ill Mártonnak, Kertész Ferencnek, Koller Erzsébetnek, Oltványi Ambrusnak, Péter Zoltánnak, Sándor Istvánnak, Szathmári Istvánnak, Szekeres Lászlónak és Törő Györgyinek. Köszönöm Hanft Imrének és Kulcsár Adorjának, hogy a tulajdonukban levő kéziratröredéket hozzáférhetővé tették.

A KÉPMELLÉKLETEKRŐL

- I. A regény első kiadásának címlapja (Petőfi Irodalmi Múzeum)
- II/a Blanchard „repülőgépe” a Jókai által használt forrásból (*Das neue Buch der Erfindungen, Gewerbe und Industrien*, II. k. Leipzig—Berlin, 1872. III.)
- II/b A Pétin által tervezett négy összekapcsolt léghajó (Uo. 135)
- III. Üvegfúvás (*Das neue Buch der Erfindungen* . . . IV. k. 379.)
- IV. A porosz—francia háborút kifigurázó karikatúrák (Üstökös) 1870. okt. 15. 42. sz. 486.)
- V. Kaufmann csapkodó szárnyú repülő gőzgépe (Vasárnapi Újság, 1868. szept. 24. 39. sz. 464.)
- VI. Ember és orangután harca (*Le Tour du Monde*, Paris, 1871. XXII. 169.)
- VII. Fidzsi-szigeti istenszobrok (Dumont d'Urville: *Voyage autour du Monde*, Paris, 1857. 488.)
- VIII. Az Írószövetség Sci-fi-szekciója jubileumi Jókai-émlékszáma-
nak címlapja (Bp., 1972. december)

NÉVMUTATÓ

A második kötet lapszámait dőlt szedéssel jelezzük.

<p>Adams, J. C. 480
 Agrippina 460
 Abdalanimus 890
 I. Abdul szultán 816
 Ábrahám a Santa Clara (Ulrich
 Megerle) 858
 Achenbach, Andreas 819
 Ady Endre 654
 Agárdi Ferenc 631
 Aigert 639
 Áháb, zsidó király 468
 Alapy Gyula 631, 662
 Alekszejev, Mihail 593, 605, 484
 Al-Farabi 833
 XII. Alfonz, spanyol király 889
 Álmos 451
 Alpár Ignác 807
 I. Amadé, spanyol király 889
 Andrássy Gyula, gróf, miniszter-
 elnök 579
 Anka János 654
 Anonymus 599, 895, 909
 Apolloniosz Rhodiosz 473
 Arago, Dominique François 481
 Arany János 565, 585
 Arbues, P. 890
 Archimedes 646
 Arisztotelész 452
 d'Arlandes márki 608
 Árpád 451
 Artamoff, P. 629, 464
 Artingstall 612</p> | <p>Attila 896, 909, 457
 Aubry Mlle 861
 Augustus 850

 Babits Mihály 663
 Bach Gyula 660
 Bacon, Francis 590—91, 595,
 798
 Bajza József 585
 Bakcsi Ferenc 828
 Bakunyin, Mihail 567—73, 576
 Bálint Gábor 602
 Bally, Victor 837
 Balogh Edgár 537
 Barberini, Maffeo 845—46
 Bardócz Lajos 616, 620, 622, 844,
 478, 480—81
 Barnum, Phineas Taylor 891
 Baros Gyula 665
 Barta János 673
 Batthyány Lajos, gróf 576
 Bazaine, François 891—92
 Beccaria, Cesare 593—94, 434
 Beksics Gusztáv 667
 Bellamy, Edward 655
 Benedek Elek 537
 Benedek Marcell 667—68
 Benedetti, Vincent gróf 876—77
 Beöthy Zsolt 650
 Béranger, Pierre 585
 Berghceer 442</p> |
|--|--|

- Bering, V. 439
 Bernolák Nándor 643
 Bernstein Béla 665
 Berzenczey László 631—32, 634
 Besnier 612, 841—42
 Bessel, Friedrich Wilhelm 481
 Bessemer, Henry 618
 Biela, Wilhelm von 478
 Bihari János 867
 Bismarck, Ottó 877—78
 Biumi, Litta 625—26
 Blakiston 456
 Blanchard, François 608, 612,
 841—42, 485
 Blancot, Louis 585
 Boccaccio, Giovanni 838
 Bodor Péter 631, 633, 662, 827,
 466
 Bognár András 686—87
 Bóka László 673
 (Merész) Bolesław, lengyel ural-
 kodó 887
 I. (Vitéz) Bolesław, lengyel ural-
 kodó 907
 Bonaparte, József 889
 Bonaparte, Leticia 815
 Bonaparte, Louis 815
 Bonaparte, Péter 815
 Bonheur Róza (Rose Bonheur)
 823
 Bori Imre 690
 Botond 896
 Boucher, Jean 866
 Boullandem 474—75
 Brahma, Joseph 900
 Brennus 906
 Brutus, Lucius Junius 599, 825
 Buday Dezső 661, 675
 Buffon, George, Louis 604
 Bulgarin, Faggyej 605
 Bulwer-Lytton, Edward lord 605,
 645, 435, 441—43
 Bunsen, Robert Wilhelm 879—
 80, 449
 Bürow, August 900
 Cabet, Etienne 558, 585, 592,
 684, 797, 801, 435
 Caesar, Caius Julius 813
 Chance 873
 Cagliostro, Joseph Balsamo 461
 Calembour, gróf 822
 Caligula császár 460
 Cambyses perzsa uralkodó 898
 Campanella, Tommaso 590—91,
 595, 707, 430, 434
 Canova, Antonio 835
 Carpocrates (Carpocras) 857
 Catilina, Lucius Sergius 868
 Cato, Marcus Porcius 462
 Cavendish Bentinck, William
 Henry (Portland hercege) 846
 Cayley, Sir George 611
 Chambord, Henri Charles 809
 Charles, Jacques Alexandre 839
 Chorenei Mózes 463
 Chaseloup, Laubat François de
 888
 Chauvin 897
 Claudius Caesar Germanicus 845
 Coehoorn 841
 Congrève, Sir William 886
 Considérant, Victor 585
 Constantinus császár 859
 Cooper, James Fennimore 443
 Courtois, Bernard 846
 Coxwell, Henry Tracey 613—14,
 801, 879
 Crusenstolpe, Magnus Jacob von
 629, 635—36, 899, 465
 Császár Elemér 656
 Csató Pál 585
 Cseres Tibor 680

- Csergezán Pál 553
 Csernisevszkij, Nyikolaj 567, 593,
 431, 434
 Csin dinasztia 452
 Csokonai Vitéz Mihály 608
 Csongor Barnabás 453—54, 484
 Csou dinasztia 452
- Daguerre, Louis Jacques 441
 Dal Cin Mme 443
 Dal Negro, Salvatore 843
 Dán Róbert 484
 Darwin, Charles Robert 587, 459
 Daskova hercegnő 636
 Davenport testvérek 443
 Dávid Gyula 680
 Dávid király 437, 448
 Davout, Louis-Nicolas 446—47
 Dacy, Sir Humphry 844, 846
 Defoe, Daniel 686
 Degen, Jakob 612, 842
 Delaulne, Étienne 834
 Desjardin, E. 580, 816
 Dietz 461
 Diószegi Sámuel 604, 830
 Dippel, Johann Konrad 438
 Dixon, William Hepworth 894,
 900
 Dobsa Lajos 585
 Dolmányos István 567
 Don Carlos 889
 Dosztojevszkij, Fjodor 571, 574
 Dugonics András 599
 Dumas, Alexandre ifj. 595—96
 Dumont d'Urville, Jules Sébas-
 tien 630, 474—76, 485
 Dux Adolf 640—42
 Dzsingisz kán 817, 457
- Edvi Illés Pál 879
 Elek Oszkár 662, 678
 Elliot, George 874
- III. Endre, magyar király 810
 Enfantin, Barthélemy Prosper
 585
 Engels, Friedrich 570—71
 Eötvös József 585, 824
 Ericson, John 840—42
 Erzsébet királyné 635, 821
 Erzsébet orosz cárnő 897, 462,
 464—65
 Eszterhás István 553
- Fábián Pál 681—83, 484
 Fagyjev, R. 557, 566, 624—25,
 811—12, 883—85
 Falconet, Etienne Maurice 465
 Falk Miksa 567
 Falk Rudolf 647
 Faraday, Michael 879
 Fauchier-Magnan, A. 462
 Fazekas Mihály 830
 Faustina 831
 Fáy András 585
 Fellner, Ferdinand 807
 Fénelon, François de Salignac de
 la Mothe 798
 V. Ferdinánd, osztrák császár és
 magyar király 870
 VII. Ferdinánd, spanyol király
 889
 I. Ferenc, francia király 893
 Ferenc József 870
 I. Ferenc, osztrák császár 805, 817
 I. Ferenc, Lotharingiai, császár
 818
 I. Ferenc, magyar király 901
 I. Ferenc, német—római császár
 818
 II. Ferenc, osztrák császár 818
 Feszl Frigyes 834
 Feszty Árpádné 604, 838
 Fieschi 810

- Flammarion, Camille 595, 607,
 613—15, 620, 677, 875, 882—
 83, 441, 443, 450, 479
 Florianus 859
 Florus, Julius 850
 Fogarasi János 602
 Fontenelle, Bernard le Bovyer
 de 798
 Fonvielle, W. de 875
 Forgács László 564, 569, 575, 675
 Fourier, Charles 558, 584—89,
 595, 681, 684, 472, 476, 480
 Fournel 630
 Fox-Kane Miss 443
 Földes Péter 684
 Földváry Aladár 603, 617, 668
 Fracastorius 852
 Fried István 484
 Franklin, Benjamin 880
 Fraunhofer, Joseph 910
 Frecskay János 541
 I. Frigyes, porosz király 806
 Frigyes, cseh király 470
 II. (Nagy) Frigyes 818
 II. Frigyes, hessen—kasseli herceg
 837
 III. Frigyes, császár 445
 Fromm, Andreas 868
 Fröbel, Friedrich 594
 Fröhlich, S. 825
 Fuchs, Friedrich 628, 904—06
 Fulton, Robert 801

 Gábor Áron 632—33, 827
 Gál János 663—64
 Galle, J. G. 480
 Galilei, Galileo 883
 Gally 819
 Galvani, Luigi 880, 442
 Gamaliel 859
 Gambey, Henrie Prudence 873
 Gáspár Imre 645
 Gáspár László 673
 Gatling, Richard 625, 886
 Gay-Lussac, Joseph Louis 844
 Geitner, Ernst August 874
 Gellért Oszkár 670
 Geréb László 671, 674—75
 Gergely Gergely 688
 XIII. Gergely pápa 859
 Gibbon, Edward 601, 604, 453
 Giffard, Henri 611
 Giuliani, Veronica 443
 Glaisher, J. 613—15, 801, 879,
 881, 875, 450
 Gossage, William 873
 Goujon, Jean 834
 Graham 461

 Gyibics, Ivan 903
 György Aladár 571

 Habsburg József főherceg 907
 Habsburg Miksa 870, 445
 Habsburgi Rudolf gróf 805
 Hahn István 484
 Halley, Edmund 477
 Hamilton Lady (Emma Harte)
 461—62
 Hamilton, Sir William 846
 Hanák Péter 536
 Hanft Imre 542, 484
 Hankiss János 554, 606—07,
 665—68, 675, 865—66
 Hannibal 651, 903
 Hanno 454
 Havas István 664
 Havas Sándor 802
 Hegedűs Géza 671
 Hegedűsné Jókay Jolán 636, 833,
 856
 Hegedűs Lóránt 666, 670
 Hegel, Georg Friedrich 584,
 672—73

- Heine, Heinrich 585
 Helfy Ignác 575
 Heliogabalus római császár 825
 Heller Ágost 620
 Helmer, Hermann 807
 Hencsei Lajos 825
 III. Henrik, francia király 866,
 437
 III. Henrik, német császár 437
 IV. Henrik, francia király 869
 VIII. Henrik, angol király 853
 Henson, William Samuel 611, 839
 Herschel, Frederik William 621,
 481
 Hermann 442
 Herczeg Ferenc 651, 653, 660
 Herzen, Alekszandr 567—68,
 572—73, 577, 680
 Hetényi Endréné 484
 Hildebrandt, Eduard 818
 Hirsch, Jenny 557, 595
 Hogarth, William 870
 Hohenzollern-dinasztia 868
 Hohenzollern-Siegmaringen Li-
 pót 877, 890
 Holberg, Ludwig 797
 Hollósy Jusztinián 622—623,
 477—78
 Holtz, Wilhelm 612, 843
 Home 443
 Homérosz 619, 800
 Horn Ede 561, 575, 584, 824
 Horváth Árpád 606, 809
 Horváth János 608
 Horváth Mihály 600, 604
 Horváth Zoltán 675
 Horvát István 600
 Hugo, Victor 584—85, 605, 608,
 666, 668, 865—66, 443
 Humboldt, Alexander von 601,
 604, 619, 621—23, 627—30,
 842, 847, 849, 851—52, 440—
 41, 447—52, 456, 459, 473—74,
 477—83
 Hunyadi Mátyás király 818
 Hübner, Joseph Alexander von
 877
 Hüppokratész 865
 Ignotus 651
 Ithlinger Antal 576
 Ill Márton 623, 484
 Illésy György 596
 Ipolyi Arnold 600—01, 604, 646,
 826, 456—58, 460
 Irving, Edward 862
 István király 896
 II. Izabella, spanyol királynő 889
 Jablonkay Gábor 656—57, 665,
 864
 II. Jagelló Ulászló, lengyel király
 887
 Jakobi, Borisz 843
 Jánosi Antal 686
 János főherceg 818
 III. János, lengyel király 887, 907
 János Zsigmond 827
 Jay 612
 Jedlik Ányos 604, 843, 481
 Jenner, Edward 852
 Jérôme, vesztfáliai király 808
 Jézus Krisztus 822, 853—54, 862
 Joseph nápolyi király (később
 spanyol király) 808
 Jósika Miklós 585, 587
 József főherceg 467
 Juhász Gyula 667
 Juliánus barát 600, 634
 Kanizsai Nagy Antal 553
 Kant, Immanuel 604
 Kapossy Lucian 652
 Karagyorgyevics-dinasztia 809

- Karagyorgyevics Sándor 809
 Karakozov, D. V. 573, 805
 Kardos Tibor 591
 III. Károly, magyar király és német-római császár 877—78
 V. Károly, német-római császár 558, 893
 Kartal Zsuzsa 687
 I. Katalin cárnő 897
 II. (Nagy) Katalin cárnő 629, 636, 812, 893, 897, 899, 462, 465
 Katona Piroska 674
 Kaufmann 612, 485
 Kaunitz, Wenzel Anton gróf 813
 Kautz Gyula 584
 Kékly Lajos 664
 V. Kelemen pápa 851
 VIII. Kelemen pápa (Hippolit Aldobrandini) 858
 XIII. Kelemen pápa 853
 Keller kapitány 456
 Kemény Zsigmond 585
 I. Keresztély, dán király 806
 Kertbeny Károly 558, 587
 Kertész Ferenc 484
 Kézai Simon 599
 Király István 672
 Kirchhoff, Gustav Robert 449
 Kiss Jenő 537
 Kiss Laura 619, 674
 Kiszely Magda 606
 Klinkowström, Joseph 857, 482
 Klinkowström, Max 857
 Klopstock, Friedrich Gottlieb 635
 Kolumbusz Kristóf 852
 Koller Erzsébet 484
 Komjáthy Benedek 859
 Komócsy József 644
 Kondor Viktória 568
 Konfuciusz 434, 452
 Konsztantyin nagyherceg 817
 Kont Ignác 650—51
 Kosciuszko, Tadeusz 887
 Kossuth Lajos 662
 Koszkinz, Szaharij 852
 Kölcsey Ferenc 585
 Kőrösi Csoma Sándor 602, 634
 Kőrösi Henrik 664
 Kristóf György 626, 663
 Kuczka Péter 682, 684—85
 Kulcsár Adorján 542, 484
 Kún Miklós 567
 Kunfi Zsigmond 652
 Kubláj kán 457
 Kvassay Jenő 642
 Laborfalvy Róza 636, 833
 Lacroix, Frédéric 578, 629, 635, 867, 900, 904, 464
 Lafontaine, August 879
 II. Lajos, bajor király 818, 821, 870
 XI. Lajos, francia király 853
 XIII. Lajos, francia király 812
 XIV. Lajos, francia király 798, 470
 Lajos Fülöp, francia király 818, 810, 815, 818
 I. (Nagy) Lajos, magyar király 896
 Lakatos István 911
 Lamartine, Alphonse 585
 Lamennais, Hugues 585
 Lám Frigyes 670
 Lamountaine 801
 Laplace, Pierre Simon 604, 481
 I. László, magyar király 832
 Laubereau 841
 Lauriston, Alexandre Jacques márki 876
 Lauriston, John 446
 Leblanc, Nicolas 874
 Lechner Lajos 581

- Lefèbvre, René (Laboulaye, Eduard René) 594—95, 597, 831, 835, 438
 Lehmann Kercsztyély 608
 Lehmann 841
 Leidenfrost, Johann Gottlob 483
 Lejean, M. Guillaume 472
 Lengyel Dénes 539, 568, 607, 676, 685, 818, 484
 Lengyel Ernő 663
 Lenoir, Jean Etienne 842
 Leunis, Johann 819, 830
 Leverrier, U. J. 480
 Liebig, Justus von, báró 481
 Lichtenberg, Georg Cristoph 880
 Ligeti Antal 819
 II. Lipót, császár 817, 907
 Liptay Pál 557, 815, 888—89
 Liszt Ferenc 632
 Littrow, Joseph Johann 621, 481
 Livingstone, David 630
 Llyod, Edward 846
 Llyod, William 846
 Lollia Paulina 460
 Loyola, Ignacio de 800
 Lukács György 664, 678
 Lukácsy Sándor 585
 Luther Márton 853
 Lügewacker 579

 Mac Mahon, Patrice 892
 Marco Polo 458
 Madách Imre 587, 673, 454
 Madarász József 561
 Magalhaes, Fernando 479
 Magendic, François 837
 I. Magnus, svéd uralkodó 806
 II. Mahmud szultán 805, 816
 O'Mahonney, John 869
 Majoros 596
 Malthus, Thomas Robert 587, 800

 Marenholtz-Bülau, Bertha von 594
 Margó Tivadar 604, 459, 482
 Margócsy József 602
 Maria Annunziata, nápolyi királyné 808
 Mária burgundi hercegnő 805
 Mária Terézia 813, 818, 853, 909
 Markó Károly 818—19
 Márkus István 595, 831
 Márkus László 654
 Martens 840
 Martin Lajos 612, 618, 631, 633—34, 677—78
 Martinovits Ignác 608
 Máté György 679
 Marx György 603, 676
 Marx, Karl 570—71, 574
 Maurelly 798
 Mazarin, Jules (Giulio Mazarini) 812
 Mengyelejev, A. D. I. 619
 Mensikov, Alekszandr 876
 Mesmer, Anton Franz 441, 461
 Mészáros Vince 610, 612, 631, 633, 677
 Michelet, Jules 585
 I. Mieszko, lengyel fejedelem 907
 Mike Antal 574
 I. Miklós cár 465—66
 Miklós Pál 687
 Miksa császár 805
 Mikszáth Kálmán 555, 606, 635, 652, 666, 672, 678
 Mill, John Stuart 557, 595—96
 Moesz Gusztáv 665
 Molnár Antal 439
 Molnár József 598, 682, 811, 824, 484
 Molnos, Léopold 554
 Monferrand, Richard de 465
 Montalambert, René 888

- Montanus 862
 Montgolfier testvérek 608, 839
 Montigny, Charles 625
 More, Thomas 558, 590—91,
 595, 684, 797, 434—35
 Muraközy Gyula 661
 Muratori, Lodovico 625—26,
 885
 Müller, Johann 620, 623

 Nachtigal, Gustav 471
 Nacsády József 575, 584, 586,
 590, 601, 607, 622, 637, 675,
 852, 439—40, 444
 Nagy Miklós 559—60, 575, 582,
 584, 598, 671—72, 674, 676,
 680, 686—88, 690, 879—80,
 484
 Nagyrévi György 608
 I. Napóleon, Bonaparte 808, 810,
 815, 889, 903, 465
 III. Napóleon 654, 799, 810,
 815, 818, 870, 877, 890, 894
 Napóleon Jérôme, Joseph Char-
 les Paul 815, 821
 III. Napóleon Lajos 818
 Nemes Dezső 445
 Németh G. Béla 678—79
 Névy László 650
 Newton, Isac 604
 Niederhauser Emil 484
 Nógrádi László 651
 Novák Sándor 665
 Nowak, Rudolf 543
 Nyecsajev, Szergej 569—73, 576

 Obrenovics Mihály, szerb fejedelem 805
 Odojevskij, Vlagyimir 605
 Oersted, Hans Christian 879
 Oken, Lorenz 604, 820—21,
 833, 431—32, 480

 Oláh Gábor 652
 Oliphant, Laurence 459
 Olmsted, Frederick 481
 Oltványi Ambrus 560, 683, 816,
 910, 467, 484
 Orbán Balázs 627, 634, 825—27,
 847—49, 470
 VIII. Orbán pápa 846
 Orfila, Matthieu Joseph Bonaven-
 tura 837
 Orléans, francia hercegi és királyi
 család 808
 Orsini, Felice 810, 894
 Owen, Richard 584—85

 Palmer, Henry Robinson 872
 I. Pál cár 809, 464
 II. Pál pápa 853
 Palissy, Bernard 834
 Pálóczi Horváth Ádám 600
 Palmer 612
 Pándi Pál 585—87, 681
 Papin, Denis 909
 Paracelsus, Theophrastus Bom-
 bastus 434
 Parry, William Edward 439
 Paszkevics, Ivan Fjodor 466
 Pekár Gyula 648
 I. Péter cár 817, 852, 884, 897,
 462, 464—65
 III. Péter cár 629, 897, 899
 Péter Zoltán 555, 557, 567, 592,
 899, 484
 Péterfy Jenő 645—46
 Pétin 610—11, 839, 485
 Petőfi Sándor 585, 679, 688
 Phidias (Pheidiasz) 835
 Phranza György (G. Phrantzész)
 482—83
 Pingré, Alexandre Guy 478
 Pirumova, N. 569
 II. Pius pápa 445

- VII. Pius pápa 854
 IX. Pius pápa 808
 Pizarro, Francisco 890
 Plantamour 599
 Plátó 801
 Plinius, Gaius 616, 834, 844, 846,
 452
 Poe, Edgar 608, 614
 Poggendorf, Johann Christian
 843
 Poniatowski, Stanisław August
 887
 Pontanus 483
 Poppea 845
 Potjomkin, Grigorij herceg 812,
 465
 Pouchet, F. A. 619
 Pouloulat, Baptistin 816
 Pradier, James Jean Jacques 835
 Preisich Gábor 580—82, 803,
 806, 831
 Prém József 644
 Priessnitz, Vinzenz 900
 Prigent 612
 Prokopovics 812
 Proudhon, Pierre Joseph 593
 Ptolemáiosz 842, 467, 474
 Pugacsov, Jemeljan 883
 Puskin, Alekszandr 468
- Quinctius, Lucius 890
- Radeaux 647, 649
 Radó György 564, 607, 678, 682,
 689, 818, 903
 II. Rákóczi Ferenc 862
 Rákosi Jenő 660
 Rakovszky János 629
 Ralston, W. 557
 Rastrelli, V. V. 460, 464
 Raveillac, François 869
 Razin, Sztjepan 570
- Razumovszkij, Alekszej 464
 Réaumur, René Antoine 618—
 19, 863
 Reguly Antal 602
 Rejtő István 593
 Remenyi, J. 670
 Révész György 669
 B. Révész Mária 484
 Reviczky Szevér 567
 Richelieu, Armand Jean du
 Plessis herceg 804, 812
 Riego ezredes 867
 Rimely apát 536
 Ringe 832
 Rodmann, Thomas 625, 894
 Romano, Giulio 834
 Romanov, cári dinasztia 809,
 852
 Rónay Jácint 536
 Rosenkreuz, Keresztély 436
 Rossi, Carlo 464—65
 Rotteck, Karl von 591, 604
 Rouvier, Maurice 835
 Rouvroy, Claude Henri de 864
 Rozier, Pilâtre de 608, 839
 Rudnyánszky Gyula 650
 II. Rudolf császár 870
 Rudolf trónörökös 536, 679
 Russel, Scott 839
 Rutherford, Ernest 441
- Saint-Just, Louis-Antoine-Léon
 de 870
 Saint Simon, Claude Henri de
 Rouvroy, gróf 584—87, 590,
 593, 864
 Sámi Lajos 613, 642
 I. Sándor cár 635, 817
 II. Sándor cár 573, 805
 Sándor István 560, 563, 568, 683,
 815, 441—42, 484
 Sarcey, Francisque 624, 885

- Sasku Károly 586
 Saussure, Horace 875
 Savonarola, Girolamo 857
 Savoyai Jenő 899
 Scholl Miklós 867
 Schöpflin Aladár 653
 Scipio, Publius Cornelius Africanus (Maior) 462
 Scipio, Publius Cornelius Africanus (Minor) 462
 Schlagintweit, Adolf 601, 459
 Schlagintweit, Herman 459
 Schlagintweit, Robert 459
 Schmerling, Anton 863
 Schmideg Alfréd 541
 Schopenhauer, Arthur 587
 Schultze-Delitzsch, Hermann 575, 592
 Scribe, Eugène 897
 Sebes Erzsébet 680
 Sennefelder, A. 832
 Sethos, egyiptomi fáraó 798
 Severus, Alexander római császár 616, 845
 Shelley, Percy Bysshe 585
 Siemens, Werner 618
 Simons, Menno 815
 Simpson Buchan, Elisabeth 858
 Smith kapitány 474
 Soignet 593
 Sobieski, Jan 887
 Solymossy Sándor 651
 Sonnenfels, Joseph von 448
 Soós Mihály 615, 450
 Sorbonne, Robert de 866
 Sosigenes 859
 Sőtér István 630, 632, 669, 671, 674
 Stampfel, Carl 553
 Stein, Lorenz von 590
 Steindl Imre 803, 807
 Stephenson, George 801
 Stettka Gyula 832
 Stieler, Adolf 626, 456
 Stojitsné Alexy Elza 653
 Strahlheim, C. 628
 Ströhrer 843
 Sue, Eugène 585
 Sulchán Aruch Josef ben Efraim Karo 860
 Szabó József 879
 Szalay Károly 683
 Szalay László 585
 Szapáry Ferenc gróf 443
 Szathmári István 484
 Szebényi Géza 584, 586, 672—75
 Széchenyi István gróf 608, 807, 466
 Szekeres László 568, 586, 632, 817, 822, 860, 876, 911, 484
 Sze-ma C sien (Sze-ma tsiang) 452
 D. Szemző Piroska 558, 606, 684, 484
 Senczi Molnár Albert 883
 Szent Benedek, Nursiai 855
 Szent Bernát, Clairvaux-i 855
 Szent János, istenes 855
 Szent József, Calasanci 855
 Szent Mária, egyiptomi 871
 Szent Nikomedes 858
 Szent Norbert 855
 Szent Szaniszló 887
 Szigeti József 590
 Szigligeti Ede 454
 Szilágyi Ferenc 603
 Szini Gyula 666
 Szókratész 801
 Szolón 434
 Sztarov, I. E. 465
 Szuvorov, Alekszandr 903, 906
 Szvjatlovskij, V. 605

- Takáts Sándor 561, 824, 828
 Talma, François Louis 909
 Tamerlán (Timur Lenk) 448
 Táncsics Mihály 576, 585, 871
 Tarczy Lajos 603—04, 843, 875, 881—82, 481
 Tarquinius római király 825
 Téglás Tivadar 599, 826
 Teleki László 535, 454
 Tér Jenő 652
 Terrasson apát 798
 Terstyánszky Ágoston 624
 Thán Károly, apáti 604, 482
 Thénard, Louis Jacques 844
 Thorwaldsen, Bertel 835
 Thury Zoltán 650
 Tissandier, Gaston 613, 875, 450
 Tisza Kálmán 535, 824
 Tiszay Andor 670
 II. Tódor, etióp császár 877
 Toldy Ferenc 585
 Tolnai Vilmos 600, 662, 435, 457, 459
 Tolsztoj, Lev 595, 597
 Tolth József 802
 Tolth Titus 802
 Tomboua-Nakoro 475
 Tomor Ferenc 645
 Tompa Mihály 585
 Tóth Sarolta 484
 Tőkés László 801, 430—31
 Törő Györgyi 609, 484
 Törs Kálmán 596, 805
 Troyon, Constant 823
 Tulogdy János 669
 Turgenyev, Ivan 569, 571, 597, 441
 Ubaldo, Guido (Guidobaldo del Monte) 834
 Vajda János 565
 Vajda Péter 603
 Vály Ferenc 604
 Van Dael, Jean François 835
 Ványi Ferenc 665
 Váradi Sternberg János 687
 Várkonyi Ágnes 603
 Vásárhelyi Pál 466
 Vas István 676
 Vasvári Pál 585
 Vay baronesse 443
 Végh Ferenc 599, 633, 826
 Vekkerdi László 484
 Verboeckhoven, Eugène Joseph 823
 Vergilius 911
 Veres Pálné 596
 Veress Zoltán 603, 687—88, 690—91
 Verne, Jules 558, 606—07, 646, 651—53, 660, 666—67, 677, 682, 684, 809, 839, 440
 Verseggy Ferenc 608
 Versins, Pierre 680
 Veterani, Frigyes 468
 Victoria, angol királynő 869
 Vidacs János 575
 Vilkov, F. I. 465
 I. Vilmos, porosz király 876
 Vinci, Leonardo da 612
 Vita Zsigmond 690
 Voinovich Géza 663
 Volta, Alessandro Giuseppe 879
 Vörösmarty Mihály 585
 Wagner, Johann Christoph 601—02, 828—29, 453—55
 Wagner, Richard 818, 821
 Wagner, Rudolf 617
 Waldapfel József 587
 Ward kapitány 456
 Washington, George 876

Wasiljew 602
Watt, John 909
Wekerle László 802
Welcker, Karl 591
Welf, német hercegi család 808
Wells, Herbert George 652, 686
Widder, G. 687
Wilde, Oscar 571
Wilson, Thomas 666
Windischgrätz, Alfred 899
Wissmann, G. 611, 841—42
Wolf, Crescentia 443
Wyse, Thomas 815

Xio császár 454

Ybl Miklós 803, 807, 832 33

Zakariás G. Sándor 832
Zelovich Kornél 834
Zenóbia 448
Zoványi Jenő 658
Zöldhelyi Zsuzsa 535—36, 538,
564, 593, 678—80, 683, 687

Zsigmond Ferenc 654—56, 658—
59, 438
Zsukovszkij, Vaszilij Andrejevics
466

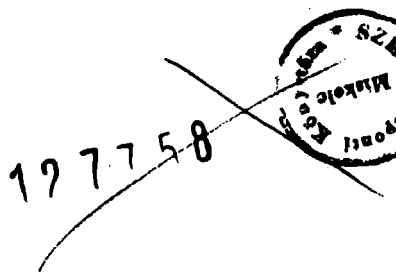
TARTALOM

MÁSODIK RÉSZ

AZ ÖRÖK BÉKE

„Otthon” város	7
Az Otthon állama	17
A világ átalakulása	27
A világnyelv és betűi	32
Új bajok	39
A „nagy liga”	63
A világmérlés	82
Egy drága szó	89
A lég vándora	103
Cham sötét ivadéka	116
Kin-Tseu	130
A babiloni hölgy	161
A szép lótuszvirágok	194
A vihar előjelei	213
Harc — vízzel	219
Hadjárat — vízzel	229
A repülő halott	246
Harc a légben	252
Egy seprűvonás	270
Az örök béke feltételei	278
A két rokon fenevad	281
Te Deum laudamus!	287
A második millennium vége	288
Az emberevők	300
A himalájai csillagda	312
Harc az égitestek között	326
Harc a földi csillagok között	341
A hold	350
Az új bolygó	357

Jegyzetek	367
Rövidítések	368
Szövegváltozatok	369
Tárgyi és nyelvi magyarázatok	430
A képmelléletekről	485
Névmutató	486

A kiadásért felelős
az Akadémiai Kiadó igazgatója

★

A szerkesztésért felelős:
TÓTH SAROLTA

Műszaki szerkesztő:
D. SZABÓ LÁSZLÓ

A kötetsterv
KECSKEMÉTI ANNA
munkája

★

AK 1567 k 7982

Terjedelem: 25,0 (A/5) ív + 4 oldal melléklet

81.7325 Akadémiai Nyomda, Budapest

Felelős vezető: Bernát György